SBORNÍK ARCHIVU MINISTERSTVA VNITRA

ODBOR ARCHIV
BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
MINISTERSTVA
VNITRA ČR

REDAKČNÍ RADA

Jan Frolík (předseda)
Antonín Kostlán
Iva Kvapilová
Marie Muzikantová
Světlana Ptáčníková
Dalibor Státník
Miroslav Urbánek
Pavel Vaněk
Vladimíra Vaníčková
(odpovědná redaktorka)

REDAKCE A ADMINISTRACE

Jana Glücksmannová
MV ČR, odbor archivní a spisové služby,
p. p. 21/ASU, 170 34 Praha 7
tel. 974 840 210
e-mail: asu@mvcr.cz

OBSAH

Články a studie

Petr Cajthaml: Profesionální lháři (Aktivní opatření čs. rozvědky do srpna 1968) 9
Jan Frolík: Výbuch na Staroměstském náměstí 7. listopadu 1962 43
Pavel Vaněk: Procházkova *Přestřelka* ve světle archivních pramenů (Několik poznámek k „malému románu z velké doby“) 63

Biografie

Petr Cajthaml: Komunistický policista a minulost 89
Jan Kalous: Štěpán Plaček 107
Petr Koura: *„Měl jsem rád svou republiku.“* Životní příběh politického vězně dvou totalit JUDr. Josefa Nestávala 149

Fondy a materiály

Petr Blažek: Rekonstrukce (Prameny k procesu s Miladou Horákovou a jejími druhy) 199
Jan Frolík: Několik příkladů využití písemností, vzniklých z činnosti personálních útvarů MNB a MV při zkoumání jejich historického vývoje po roce 1945 221
Xenie Müllerová, Zdena Vyskočilová: Informace o fondu objektových svazků StB Hradec Králové 251
Anna Pavlíková: Několik poznámek ke zpracování svazkové agendy Správy sledování 311
Sylva Šimsová: Dokumenty o styku s domovem a o zpravodajské službě v pozůstalosti Blažeje Vilíma v Anglii 319

Varia

Jan Frolík: O první archivní prohlídce u bezpečnostních složek MV a nejen o ní 353

Lucie Jarkovská: Informace o digitalizaci audionahrávek 365
Jiří Plachý: Druhá česká oběť „schvalování“ atentátu na Hitlera z 20. 7. 1944 369

Archivní A – Ž
(sestavil Radek Kučera) 373

Z knihovny Archivu Ministerstva vnitra
(připravila Kateřina Urbanová) 393

Resumé/Summaries
(přeložila Yveta Tausinger-Shanfeldová) 400

Jmenný rejstřík 411

Rejstřík krycích názvů 421

ČLÁNKY A STUDIE

Profesionální lháři
(Aktivní opatření čs. rozvědky do srpna 1968)

Petr Cajthaml

Informace bývají pro zpravodajské služby cílem i nástrojem. Jejich oficiálním a veřejně deklarovaným posláním bývá opatřování a analýza různých, zejména neveřejných a tajných, informací pro potřeby své vlády. Vedle toho však používají informace aktivně jako jednoho ze svých prostředků. Cílem operací zpravodajských služeb totiž nebývá jen správně informovat svoji vládu, ale i prosadit její vliv.

Dezinformace, ovlivňování veřejného mínění a prosazování vlastního vlivu patřily k často používaným metodám práce Státní bezpečnosti. Nejvíce tuto metodu uplatňovala její rozvědná část – I. správa Ministerstva vnitra. V následující studii se pokusím přiblížit praktiky čs. rozvědky v tomto specifickém oboru zpravodajské činnosti v 50. a 60. letech. Práce vznikla jako výsledek dlouhodobého dokumentačního záměru Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinu komunismu, který mapuje využívání sdělovacích prostředků a ovlivňování veřejného mínění Státní bezpečností.

Téma dezinformačních a vlivových akcí čs. rozvědky (dobovým žargonem *„aktivních opatření“*) není veřejnosti neznámé. O popularitu těchto akcí se zasloužily zejména knihy někdejšího zástupce náčelníka 8. odboru I. správy MV Ladislava Bittmana,[1] který se po své emigraci v roce 1968 na amerických univerzitách vyprofiloval jako odborník na problematiku dezinformací a propagandy. Pasáže o aktivních opatřeních se objevují i v rozporuplném pokusu Karla Pacnera o zpracování historie československých špionážních služeb.[2]

Základem této studie jsou především archivní materiály samotné čs. rozvědky. Pramenný výzkum komplikoval fakt, že většina operativních svazků a další dokumentace vztahující se přímo k jednotlivým dezinformačním akcím čs. rozvědky byla v roce 1989 patrně skartována. Klíčovým zdrojem informací tak byly především prameny spíše sekundární povahy – torzovitě zachovaná vyhodnocení činnosti odboru aktivních opatření, tzv. svazky operativní korespondence[3] vedené odborem aktivních opa-

1 BITTMAN, Ladislav: *The Deception Game*, Syracuse, New York 1972; TÝŽ: *Špionážní oprátky. Pohledy do zákulisí československé tajné služby*, Praha 1992; TÝŽ: *Mezinárodní dezinformace, černá propaganda, aktivní opatření a tajné akce*, Praha 2000.

2 PACNER, Karel: *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989*. Themis, Praha 2002.

3 Tzv. svazky operativní korespondence byly specifickými operativními svazky I. správy MV, byla do nich ukládána zejména korespondence mezi jednotlivými součástmi rozvědky a písemnosti vztahující se k vnitřním problematikám jejích jednotlivých součástí.

tření čs. rozvědky, personální spisy vybraných příslušníků Státní bezpečnosti. Důležitým pramenem byly zachované administrativní pomůcky (knihy jednacích protokolů) odboru aktivních opatření čs. rozvědky. Základem analýzy byly často jen několikaslovné charakteristiky nedochovaných písemností. Výsledná práce je tak v řadě pasáží nutně spíše rekonstrukcí. Časový rozsah studie je omezen k srpnu 1968. Autor v současné době připravuje rozsáhlejší práci k problematice využívání sdělovacích prostředků Státní bezpečností, ve které se věnuje i problematice aktivních opatření v posrpnovém a normalizačním období.

Aktivní opatření, jako jedna z forem práce komunistických zpravodajských služeb, se objevila v praxi I. správy MV v 2. polovině 50. let. Podle definice ze *Směrnice pro agenturně operativní práci v zahraničí* z r. 1964 byla aktivní opatření *„přísně tajná opatření rozvědky, která směřují ve svém konečném účinku k podpoře zahraniční politiky a bezpečnosti světové socialistické soustavy nebo ke splnění určitého operativního záměru.“*[4] Provádění aktivních opatření bylo jednou z nejpolitičtějších složek její činnosti a bylo chápáno jako součást politického působení celého státního aparátu. *„Činnost rozvědky na tomto úseku* [aktivních opatření] *je vyjádřením aktivní politické funkce rozvědky v rámci zpravodajského systému ČSSR a musí časově i věcně zapadat do celkového rámce vlivové politiky v dotyčné zemi nebo oblasti. Za tím účelem rozvědka úzce spolupracuje a koordinuje své úsilí s jinými součástmi státního aparátu provádějícími vlivovou politiku legálními otevřenými formami.“*[5]

Formálně byly jako prvořadé cíle provádění aktivních opatření stanoveny *„především účinná podpora boje o udržení míru na celém světě a další upevňování a rozšiřování vlivu světové socialistické soustavy ve všech oblastech mezinárodní politiky.“*[6] V konkrétním vysvětlení těchto obecných cílů pak byly směry provádění aktivních opatření konkretizovány jako součást stálého zpravodajského boje se západním mocenským blokem. Aktivní opatření měla: *„odhalovat agresivní a dobrodružnou politiku imperialismu a podporovat politiku odzbrojení, mírové koexistence a hospodářského soutěžení různých společenských soustav; rozkládat a zpomalovat činnost existujících nebo vznikajících vojenskopolitických a ekonomických imperialistických seskupení; vyvolávat nedůvěru neutrálů a závislých zemí k hlavním imperialistickým mocnostem a naopak; vyvolávat nedůvěru mezi imperialistickými mocnostmi, jejich vládami, představiteli nebo institucemi navzájem; vytvářet situace, vedoucí v kapitalistickém táboře k politickým, hospodářským, vojenským nebo jiným rozporům a krizím; podporovat a pomáhat národně-osvobozeneckému hnutí; podporovat a pomáhat jiným*

4 *Směrnice o agenturně operativní práci v zahraničí*, č. j. A/1-00211/010-64, zveřejněná na internetové adrese http://www.odboj.jicinsko.cz/zdroje/smernice/a1-211.htm, článek 77.
5 Tamtéž.
6 Tamtéž, článek 78.

protiimperialistickým hnutím; podporovat a pomáhat národům, které se vymanily z kapitalistického područí.“[7]

Ve své konkrétní podobě aktivní opatření zahrnovala celou řadu typů forem akcí, z nichž jen část (byť podstatná) využívala sdělovací prostředky. Část aktivních opatření byla realizována formou rozesílání fals dopisů, šířením pomluv, prováděním různých provokací.

Již v 2. polovině 50. let používaly metodu aktivních opatření jednotlivé operativní odbory I. správy MV, za úzké součinnosti se skupinou pracovníků tehdejšího 8. (studijního) odboru. Jako příklad práce čs. rozvědky na tomto úseku v 2. polovině 50. a počátkem 60. let může sloužit výběr z velké skupiny aktivních opatření namířených proti československému oddělení rozhlasové stanice Svobodná Evropa (SE). V druhé polovině 50. let bylo navrženo několik desítek nejrůznějších „aktivních opatření“ proti této rozhlasové stanici, která ovlivňovala veřejné mínění v Československu. Akce měly celou řadu podob, od šíření ústních pomluv, přes rozesílání pomlouvačných dopisů, otiskování kompromitujících informací ve sdělovacích prostředcích až k akcím diverzního rázu. Cílem akcí bylo rozeštvávat zaměstnance československého oddělení SE, vyvolávat v nich pocit nejistoty a ohrožení, československému publiku byly určeny především akce, které měly snížit vliv vysílání SE na jeho posluchače.

Do kategorie pomluv spadalo například aktivní opatření RODINA, provedené koncem roku 1958. Jistému zaměstnanci Svobodné Evropy byl zaslán anonymní dopis, který obsahoval informace o údajném milostném poměru jeho manželky s jiným pracovníkem SE. Cílem akce mělo být *„prohloubení rozporů mezi zaměstnanci SE“*.[8] Pozici Svobodné Evropy mezi německým obyvatelstvem mělo ztížit provedení aktivního opatření PLES. Koncem roku 1958 byly na adresy 200 mnichovských policistů rozeslány pozvánky na údajný ples Svobodné Evropy. Podle plánu měla být po shromáždění pozvaných před budovou SE odpálena „neškodná“ nálož. K samotnému „výbušnému“ završení akce však nakonec nedošlo, neboť akce byla údajně odhalena mnichovskou kriminální policií jako provokace československých agentů. Akce byla také zveřejněna v exilovém časopise *Čechoslovák*. Podobný cíl, diskreditaci Svobodné Evropy v německém prostředí a otravování vedení SE, sledovalo aktivní opatření KALEIDOSKOP. Zásilkové firmě Neckerman byla jménem evropského ředitele SE Erika Hazelhoffa zaslána objednávka hudební skříně k dodání do jeho bytu, výsledek akce se však nepodařilo rozvědce zjistit.

Československých sdělovacích prostředků využívalo aktivní opatření TISK, v jehož rámci byly v čs. denících *Práce* a *Obrana lidu* otištěny články o úsilí slovenských

7 Tamtéž.

8 Archiv bývalé I. správy SNB (dále A I. S SNB), sv. 10081/012, č. l. 395–410. I. správa MV, Svobodná Evropa v Mnichově (souhrnná zpráva), Praha, listopad 1958. Vypracovali kpt. Josef Matějka (MALÍNSKÝ), npor. Jiřina Ďupalová (BĚLSKÁ). Pokud není uvedeno dále jinak, je tato zpráva pramenem i pro další zmínky o AO proti RSE v 50. letech. TOMEK, Prokop: *Aktivity čs. bezpečnostních složek proti Rádiu Svobodná Evropa v letech 1951–1990*, ÚDV, Praha 2006 (v tisku).

separatistů o zřízení samostatného slovenského oddělení v SE a o plánovaném příchodu nových amerických cenzorů do SE. Cílem bylo opět vyvolání rozporů mezi zaměstnanci čs. oddělení Svobodné Evropy. Jen částečně bylo realizováno aktivní opatření DIKOBRAZ. Podle návrhu I. správy MV měla být v satirickém časopise *Dikobraz* otištěna karikatura, která měla zesměšňovat úsilí zaměstnanců SE o dosažení kolektivní smlouvy a zabezpečení proti propuštění. 12. června 1958 byl však v *Dikobrazu* otištěn jen nicneříkající podtitulek k připravené karikatuře, takže cíle *„kompromitace amerického vedení SE“* nakonec nebylo dosaženo.

Nebezpečnější byla aktivní opatření, jež se pohybovala na, či za hranicí terorismu prováděného komunistickou tajnou službou. Ještě poměrně nevinné bylo opatření ZÁMEK-SIRKA, v jehož rámci spolupracovník I. správy MV CÉSAR v březnu 1958 vložil zápalky do zámků domů, v nichž bydleli zaměstnanci SE. O „úrovni“ akce svědčí fakt, že samotné „oběti“ operace komunistické rozvědky připsaly její přípravu dětem. Dále již šla akce ZÁPACH realizovaná 10. května 1958 spolupracovníkem I. správy MV JÁCHYMEM,[9] který ve studiích SE umístil ampuli s prudce zapáchající tekutinou. Na hranici mezi provokací a terorismem se pohybovalo realizované aktivní opatření JEŽEK. Před ukončením oslavy výročí narození TGM 7. března 1958 rozházel agent CÉSAR před budovami SE kovové ježky, díky čemuž byly při odjezdu poškozeny pneumatiky jedenácti automobilů zaměstnanců SE.

Nejznámějším z plánovaných „ostrých“ aktivních opatření bylo nakonec prozrazené aktivní opatření PANENKA. Spolupracovník I. S MV ALEX (pravým jménem Ivan Havlík) byl zaúkolován, aby v jídelně Svobodné Evropy umístil dvě slánky s jedovatou atropinovou solí. Pověřený pachatel – spolupracovník čs. rozvědky Havlík – se přiznal německé policii a udal jí i jednoho z organizátorů akce, čs. rozvědčíka Jaroslava Němce (NEKOLU), který byl legalizován jako úředník čs. generálního konzulátu v Salcburku. Poté, co byla akce čs. rozvědky prozrazena, musel Němec (NEKOLA) své působiště v Salcburku opustit. Reakcí čs. strany byla propagandistická protikampaň, ve které se čs. diplomacie (kryjící pracovníky rozvědky) stavěla do pozice oběti hrubé provokace. Oficiální Československá tisková kancelář vydala prohlášení, ve kterém popřela jakýkoliv reálný základ celé kauzy pokusu o otravu pracovníků svobodné Evropy a vyložila ji jako snahu USA a SRN vyostřit napětí ve vztahu k ČSR.[10] Vedení I. správy MV prosadilo články i do dalších čs. sdělovacích

9 Laurím Oldřich (*1920), čs. rozvědka jej vedla jako svého agenta v letech 1954–76 pod krycími jmény RŮŽIČKA a JÁCHYM, č. sv. 40251. Viz *Zveřejnění evidenčních podkladů a seznamu personálních spisů § 7, odst. 1 zákona č. 107/2002 Sb.,* Praha 2003, díl 12, s. 5555.

10 A I. S SNB, sv. 10646, č. l. 59–71**.** Materiály ke kampani proti pracovníkovi čs. generálního konzulátu v Salcburku Jaroslavu Němcovi. TOMEK, Prokop: c. d.

prostředků, *Večerní Prahy*,[11] *Rudého Práva*[12] a *Práce*,[13] komentář odvysílal i Čs. rozhlas.

Akce proti Svobodné Evropě pochopitelně nebyly jedinými aktivními opatřeními čs. rozvědky v 2. polovině 50. let a na začátku let šedesátých. Nejaktivněji si v jejich realizaci počínaly její odbory a rezidentury pracující po linii Latinské Ameriky a afrických zemí. Vysoká úspěšnost zmíněných úseků čs. rozvědky v této oblasti pramenila především z relativně jasného zadání práce v těchto teritoriích (čs. rozvědka se v této době stávala prodlouženou rukou sovětské imperiální politiky, která se snažila prosadit v zemích, které se otevíraly postupující dekolonizací) a příznivými operativními možnostmi v těchto zemích (neprofesionalita tamních bezpečnostních služeb, ochota novinářů přetiskovat podstrčené informace). Aktivní opatření v rozvojových zemích byla vedena dvěma hlavními směry: nejvíce jich směřovalo k poškozování zájmů tzv. hlavního protivníka (USA) a jeho spojenců v zemích třetího světa, doplňujícím směrem bylo prosazování zájmů vlastního mocenského bloku v těchto zemích. Forma aktivních opatření byla přizpůsobována místním operativním, ale i kulturním podmínkám. Zatímco v rozvinutějších zemích Latinské Ameriky s tradicí tisku byla častěji využívána forma tiskových aktivních opatření, v zemích Afriky s vysokou negramotností byla preferována spíše forma konkrétně cílených dopisových akcí.

Na přelomu 50. a 60. let spočívalo provádění aktivních opatření na jednotlivých linijních odborech čs. rozvědky. Servis při přípravě aktivních opatření a jistou koordinující roli sehrávala několikačlenná skupina zařazená na informačním (studijním) odboru čs. rozvědky pod vedením npor. Ladislava Oseckého (MUSIL), mezi jejíž členy dále patřili Olga Berounská (PEŘINOVÁ) a po jistou dobu i pozdější nejznámější dezinformátor čs. rozvědky Ladislav Bitmann (BRYCHTA).[14] V pozdějších hodnoceních byl však tento stav, kdy neexistoval přehled o prováděných aktivních opatřeních a dezinformacích a konkrétní odpovědné pracoviště, považován za neuspokojivý. V čs. rozvědce se úvahy o vytvoření samostatného útvaru pověřeného prováděním vlivových akcí a šířením dezinformací objevovaly již od 1. poloviny 50. let.[15] Konečným podnětem (a inspirací) však byl sovětský příklad (a příkaz). V rámci I. hlavní správy KGB (sovětské civilní rozvědky) fungoval od roku 1959 samostatný odbor „D“, jehož úkolem bylo provádět aktivní opatření a dezinformace. V jeho čele stál generál arménského původu Ivan Ivanovič Agajanc.[16] Během něko-

11 *Večerní Praha* 23. 12. 1959, s. 1, *Otrávení lháři*.
12 *Rudé právo* 22. 12. 1959, s. 1, *Drzá provokace Svobodné Evropy, prohlášení ČTK*.
13 *Práce* 22. 12. 1959, s. 1 a 4, *Neslýchaná provokace Svobodné Evropy. Prohlášení ČTK k výmyslu zločinecké kliky*.
14 BITTMAN, Ladislav: *Špionážní oprátky*, Praha 1992, s. 16–22.
15 Např. Archiv Ministerstva vnitra (dále AMV), f. 310 (Velitelství StB 1945–1953) , inv. j. 34-27, Návrh na organizování dezinformace nepřítele zaslaný náčelníkem HS StB dne 29. 8. 1952 náměstku ministra národní bezpečnosti plk. A. Prchalovi. Materiál obsahuje návrh na zřízení samostatného oddělení pro dezinformace v rámci HS StB.
16 ANDREW, Christopher, MITROCHIN, Vasilij: *Neznámé špionážní operace KGB, Mitrochinův archiv*. Praha 2001, s. 463.

lika let ze svého útvaru vytvořil pracoviště, jež se stalo vzorem pro nově zřizované úseky rozvědných služeb satelitních států sovětského bloku. Odbor byl přímo podřízen náčelníkovi sovětské rozvědky, oproti linijním odborům neměl právo budovat si vlastní agenturu, ani nebyl s agenturou přímo seznamován, měl však právo koordinovat úkolování potřebných agentů linijních odborů. Odbor byl přímo zapojen do sovětského propagandistického a ideologického aparátu. Měl dobré styky s komisí pro ideologické otázky, s vydavatelskými orgány, různými zájmovými organizacemi. Všechna významnější aktivní opatření konzultoval s ústředním výborem KSSS a Ministerstvem zahraničních věcí. Naopak všechny součásti MV byly povinny konzultovat s odborem „D" svá aktivní opatření.[17]

Prvým krokem k řešení organizace práce na poli vlivového působení a dezinformací v československé zpravodajské službě bylo zřízení oddělení dezinformací a aktivních opatření v I. správě MV.[18] Počátkem roku 1963 byly v rámci informačního odboru „na zkoušku" zřízeny jako přechodné útvary oddělení aktivních opatření a dezinformací.[19] Náčelníkem pro další vývoj klíčového oddělení aktivních opatření se stal Jaromír Nývlt (KOLOUCH).[20] Při svém zřízení mělo oddělení jen dva pracovníky, do konce roku 1963 byl jejich počet zvýšen na pět. Pracovníci oddělení začali se systematičtější přípravou aktivních opatření a prosazovali je jako jednu z klíčových metod práce čs. rozvědky.

Směr činnosti nových oddělení udalo jednání s vedením sovětské rozvědky v únoru 1963. Za československou stranu se jej zúčastnili náčelník 18. (informačního) odboru I. správy MV Václav Králík (KAREŠ) a náčelníci oddělení dezinformací a aktivních opatření téhož odboru Jaromír Zbořil (ZAJÍC) a Jaromír Nývlt (KOLOUCH).[21] Sovětští představitelé, především náčelník odboru „D" gen. Agajanc a jemu podřízení pracovníci, předali zaučovaným československým dezinformátorům celou řadu informací o metodice své práce a v hrubých rysech i informace o směrech svého působení. Aktivní opatření podle pojetí sovětské rozvědky musela být prováděna podle deseti pevných zásad: *„1. Centralizace plánování a řízení, 2. Cílevědomost zaměření, soustředění se na hlavní problémy, 3. Vědecké prostudování politických akcí, 4. Ocenění všech politických a operativních faktorů, 5. Přísná konspirace AO, zejména dezinformací, 6. Vycházet ze zámyslů nepřítele, zachovat možnost prověřitelnosti, 7. Vyvarovat*

17 A I. S SNB, sv. 81067/101, č. l. 94–105, Jednání po linii odboru AO 17. 6. 1964.
18 AMV, Rozkaz ministra vnitra č. 37/1962 z 22. listopadu 1962. Rozkaz nařizoval i náčelníkům II. (kontrarozvědka proti vnějšímu nepříteli), IV. (ekonomická kontrarozvědka) a VI. (vojenská kontrarozvědka) správy MV zřídit ve svých součástech malé dezinformační skupiny.
19 A I. S SNB, sv. 81067/101, č. l. 114–115. Návrh přípěvku 8. odboru do zprávy o spolupráci s VSB. 10. 6. 1965.
20 Jaromír Nývlt (*1925) začal svoji státobezpečnostní kariéru v roce 1950 jako příslušník vojenské kontrarozvědky, v roce 1957 byl převeden k 12. odboru I. správy MV (součást nelegální rozvědky), od roku 1960 byl zařazen na 18. odboru (informačním) I. správy MV, od 1. 1. 1963 do 1. 2. 1964 pracoval jako náčelník 4. oddělení (aktivních opatření) 18. odboru I. správy MV. Poté jako starší referent nově ustaveného 8. odboru (aktivních opatření a dezinformací). Na odboru aktivních opatření byl zařazen až do svého odchodu do důchodu v roce 1981. AMV, personální spis J. Nývlta.
21 A I. S SNB, svazek 81067/101, č. l. 1–106. Služební cesta na VSB – poznámky, 12.–19. února 1963.

se šablonovitosti, 8. Vycházet z reálných možností, 9. Jednota formy a obsahu, 10. AO provádět včas, rychle a operativně.“[22] Mezi doporučovanými metodami se objevilo využívání agentury, důvěrných styků, publikačních prostředků všeho druhu, využívání politických stran a skupin, veřejných organizací a odborů, mládeže, kulturních pracovníků, demonstrací, manifestací, vysílání delegací s požadavky, interpelace, tiskových konferencí, knih, letáků, sborníků, dopisů, rozesílání cizího tisku, anonymních dopisů, využívání namontované nepřátelské techniky a nepřátelských organizací (AO pod cizí vlajkou).[23]

Rady sovětských přátel specifikovaly hlavní cíle aktivních opatření v jednotlivých směrech a oblastech. V nejdůležitějším, v oblasti politických aktivních opatření, bylo hlavním cílem *„odhalování agresivní politiky USA a jejich spojenců, zejména přípravy nové války“*, což tvořilo asi 50 % veškeré práce sovětského odboru „D“. V tomto směru mělo velký význam prohlubování rozporů mezi jednotlivými státy, kompromitace osob provádějících proamerickou politiku, podpora protiamerických sil. Důležitým nástrojem v tomto směru bylo organizování masových kampaní (za odzbrojení, za stažení amerických vojsk, za likvidaci základen, za zákaz atomových, bakteriologických a chemických zbraní) a podpora organizací, které tyto kampaně organizovaly. Pod heslem *„odhalování neokolonialismu“* měla být diskreditována americká pomoc rozvojovým zemím (např. činnost Mírových sborů) a podporováno mocenské pronikání vlastního bloku do bývalých kolonií.[24]

Provádění aktivních opatření v samotných Spojených státech bylo hodnoceno jako velmi obtížné, jako efektivnější bylo doporučováno provádění aktivních opatření proti USA ve třetích zemích, doporučována byla kompromitace a skandalizace amerických diplomatů, hospodářských a vojenských pomocných programů. Pokud se týče útoků proti evropským spojencům, hlavní „úder“ měl být zacílen na SRN se zdůrazňováním údajných vazeb mocenských elit spolkové republiky na válečné zločince, zabráněním spekulovaného vyzbrojení Bundeswehru atomovými zbraněmi a narušováním upevňujících se vazeb mezi SRN a Francií. Nemalý prostor měl být věnován prosazování zájmů vlastního německého spojence, Německé demokratické republiky, a to akcemi směřujícími proti tzv. Hallsteinově doktríně[25] a upevňujícími mezinárodní pozici NDR. Další dva hlavní směry aktivních opatření v Evropě měly postihnout údajné slabiny NATO. Jeho severní křídlo (Dánsko, Norsko), kde SSSR podporoval síly, které bránily rozmístění amerických sil na území jmenovaných států, a především jižní „slabé“ křídlo NATO (Itálie, Řecko, Turecko) s podněcováním nestability v těchto zemích.[26]

22 Tamtéž, č. l. 20.
23 Tamtéž, č. l. 21.
24 Tamtéž, č. l. 26–28.
25 Hallsteinova doktrína (podle Waltra Hallsteina, státního tajemníka v západoněmeckém ministerstvu zahraničí) proklamovala nárok SRN na výlučné zastupování Německa a postihovala státy, které navázaly diplomatické styky s NDR.
26 A I. S SNB, svazek 81067, č. l. 32–45.

I v ostatních světových teritoriích chtěla sovětská KGB svými aktivními opatřeními (vedle prosazování vlastního vlivu) postihnout především zájmy USA a jeho spojenců. Jako cíle v Africe doporučil sovětský učitel svým československým žákům: *„1. Odhalování neokoloniální politiky zejména USA a SRN v Africe, 2. Kompromitace představitelů západních imperialistů v Africe, 3. Kompromitace prozápadně orientovaných představitelů Afriky využívaných Západem nebo v jeho žoldu, 4. Podpora progresivních nacionalistických sil, 5. Upevnění pozic a vliv ZST v nových státech Afriky.“*[27] Čs. zástupci byli poučeni o nutnosti přizpůsobit metody práce specifikám a omezením tohoto teritoria: *„1. přímé nebo nepřímé působení na africké vedoucí činitele, 2. rozšiřování nám prospěšných informací – dostat je k osobám vlivu, 3. podpora protiimperialistických hnutí a akcí, ...organizovat akce až po odstranění prozápadní vlády (činitelů) a nastolení režimů nám výhodných, nakloněných, 4. výroba napodobenin dokumentů, 5. publikační možnosti problém cca 90 % negramotnosti, nutnost využívat rozhlasu, využívat místní jazyky, 6. komplexní AO – plány po jednotlivých zemích + vzájemná návaznost… 7. využívání vlastních úřadů, orgánů, institucí (např. vlastní rozhlas). Možnosti AO proti imperialistům v Africe.“*[28] Od československé rozvědky očekávalo vedení KGB především akce proti zájmům SRN v Africe.[29]

V oblasti Blízkého východu a rozvojových zemí Asie viděla KGB priority především v narušování utužujících se vazeb mezi Spojenými státy a režimem egyptského prezidenta Gamála Abdal Násira, dále opět v poškozování zájmů USA v jednotlivých zemích a v podpoře protiamerických režimů v některých asijských zemích (zejména v Indonésii).[30] Obdobné byly úkoly i v Latinské Americe.

Úkoly rozvědky v oblasti aktivních opatření se neomezovaly jen na oblast politickou. V oblasti vědecko-technické mělo být cílem činnosti rozvědky především: *„1. navést nepřítele, aby vynaložil co největší úsilí na rozpracování neperspektivních VT* [vědecko- technických] *problémů, 2. svádět nepřítele ze správného zaměření na náš vývoj, 3. pomoc naší VTR* [vědecko-technické rozvědce] *navádět situace, že problémy, na nichž nepřítel pracuje a tají, jsou již vyřešeny, donutit jej k opuštění úkolu.“*[31] V oblasti ekonomické bylo úkolem především pomáhat vlastnímu zahraničnímu obchodu a působit na uvolnění prodeje strategických materiálů.[32] Samostatnou oblastí, která většinou sdělovacích prostředků nevyužívala, byla aktivní opatření a dezinformace vojenské.

Malá oddělení aktivních opatření a dezinformací zřízená počátkem roku 1963 v rámci informačního odboru I. správy pochopitelně nemohla plnit úkoly v podobě požadované sovětskou rozvědkou. Postavení obou úseků vůči operativním odborům

27 Tamtéž, č. l. 46.
28 Tamtéž, č. l. 46–53.
29 Tamtéž.
30 Tamtéž, č. l. 53–58.
31 Tamtéž, č. l. 62–66.
32 Tamtéž.

I. správy nebylo příliš vyjasněné a přes jejich proklamovanou koordinující roli byla prováděna řada aktivních opatření bez jejich vědomí. Význam aktivních opatření v práci čs. rozvědky však byl zřízením obou oddělení zdůrazněn a byl vyjádřen i v nově vydaném statutu I. správy: *„Nedílnou a účinnou součástí rozvědné činnosti I. správy MV je provádění aktivních opatření, která mají především za cíl podpořit politické a hospodářské zájmy ČSSR a zemí socialistického tábora v zahraničí, jsou prostředkem aktivního boje proti hlavnímu nepříteli a jsou zaměřována k narušení plánů imperialistických mocností.“*[33]

Při reorganizaci I. správy k 1. únoru 1964 došlo k vytvoření nového specializovaného pracoviště – odboru aktivních opatření a dezinformací (krycím označením 8.). Nový odbor převzal většinu pracovníků předchozích oddělení aktivních opatření a dezinformací fungujících dosud v rámci informačního odboru. Vedení odboru však bylo vybráno z pracovníků operativy. Náčelníkem byl jmenován Jiří Stejskal (BORECKÝ),[34] dosavadní náčelník zrušeného 2. (latinskoamerického) odboru. Jeho výběr do funkce byl odůvodňován dlouholetými operativními zkušenostmi jak v oblasti evropské, tak především latinoamerické. Vyzdvihována byla zejména jeho činnost na úseku Latinské Ameriky, který v rámci čs. rozvědky nejvíce rozvinul používání metody aktivních opatření.[35] Stejskalovým zástupcem se stal Ladislav Bittman (BRYCHTA),[36] který dosud pracoval na německém odboru I. správy a s problematikou aktivních opatření měl zkušenost z doby svého zařazení na studijním odboru v 2. polovině 50. let. Jádro pracovního kolektivu doplňovali (mimo zmiňovaného Jaromíra Nývlta – KOLOUCHA) především Vladimír Kolář (KALOUS),[37] Václav Louda

33 *První správa. Československá rozvědka v dokumentech 1945–1990*, Praha 2000, s. 42 . Statut I. správy MV byl vydán Rozkazem ministra vnitra č. 4/1963 z 25. února 1963.

34 Stejskal Jiří (1924–1988): k I. správě MV nastoupil v roce 1953, do roku 1957 pracoval proti Západnímu Německu a Rakousku, v letech 1954–57 působil na rezidentuře ve Vídni, odkud byl vypovězen. Od roku 1957 pracoval na latinskoamerické problematice, v letech 1961–64 byl náčelníkem 2. odboru I. správy MV (latinskoamerické země), v letech 1964–69 náčelník 8. odboru I. správy MV (aktivní opatření a dezinformace). V srpnu 1968 se postavil proti okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy. V roce 1970 byl propuštěn ze služeb Ministerstva vnitra jako politicky nevyhovující. Na I. správě MV používal krycí jméno BORECKÝ. V letech 1974–82 pod krycím jménem JIŘINA spolupracoval se Správou StB Praha. AMV, personální spis Jiřího Stejskala (*1923); tamtéž, a. č. 736045 MV.

35 AMV, personální spis J. Stejskala, č. l. 94–96, Služební hodnocení za dobu od 1. 2. 1964 do 1. 6. 1966.

36 Bittman Ladislav (*1931): po vystudování fakulty mezinárodních vztahů UK byl přijat v roce 1954 k I. správě MV. Po absolutoriu rozvědné školy bylo jeho určení k operativnímu odboru zrušeno kvůli nevhodnému sňatku (sestra manželky žila v Izraeli) a byl zařazen na studijní odbor I. správy MV, kde se podílel na přípravě aktivních opatření. V roce 1958 byl přeřazen na německý odbor, jímž byl v letech 1961–62 vyslán na rezidenturu v Berlíně. Jako zástupce náčelníka odboru aktivních opatření působil v letech 1964–66, v letech 1966–68 byl zařazen jako zástupce rezidenta ve Vídni, odkud v září 1968 emigroval pro nesouhlas s okupací Československa vojsky Varšavské smlouvy. Ve svém exilu ve Spojených státech se stal odborníkem na studium dezinformací a propagandy. V Československu byl v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti. AMV, personální spis Ladislava Bittmana.

37 Kolář Vladimír (*1923), ve službách MV od r. 1945. V letech 1949–51 zařazen k útvaru SNB JEŘÁB v Jáchymově, 1951–55 u Krajské správy MV v Karlových Varech. 1955–63 zařazen na II. správy MV (problematika SRN). Od 1. 2. 1963 přeřazen na nově zřízené oddělení dezinformací na I. správě MV, poté v letech 1964–66 na odboru aktivních opatřeních, pracoval především na problematice operativních dezinformací. Od r. 1966 až do odchodu do důchodu v roce 1978 pracoval na německém úseku I. správy MV. AMV, personální spis Vladimíra Koláře.

(LINHART),[38] kteří přešli z předchozího oddělení aktivních opatření, a Jaroslav Němec (NEKOLA),[39] známý z přípravy pokusu o otravu pracovníků Svobodné Evropy atropinovou solí.[40]

Novému odboru bylo přiděleno osmnáct systematizovaných míst (včetně čtyř žen), ještě v roce 1967 však zůstávala dvě místa neobsazena.[41] Kromě vlastních operativců, kteří připravovali aktivní opatření, se na nově zřízeném odboru konstituovaly dvě servisní skupiny – technický referát, který disponoval různými psacími a kancelářskými stroji, na nichž zabezpečoval výrobu fals pro některá aktivní opatření, a analyticko-dokumentační úsek, který prováděl analýzu akcí odboru a vedl evidenci jednotlivých aktivních opatření.

Ačkoliv norma, která upravovala postavení a pravomoci odboru v rámci rozvědky, byla vydána až po několika letech jeho existence,[42] o jeho zřízení byly zpraveny všechny operativní odbory rozvědky, které tak byly informovány o nezastupitelnosti odboru AO při přípravě a realizaci všech aktivních opatření na I. správě. Odbor aktivních opatření zajišťoval i koordinaci dezinformačních akcí (většinou ve zpravodajských hrách) v rámci celého Ministerstva vnitra. Nový odbor převzal úkoly dřívějšího oddělení aktivních opatření při přípravě komplexnějších aktivních opatření vycházejících z dlouhodobé práce rozvědky. K novým úkolům odboru patřila koordinující a řídící role v přípravě a realizaci aktivních opatření v rámci celé rozvědky. Povinnost připravovat a provádět aktivní opatření se i nadále týkala všech pracovníků rozvědky,[43] odbor AO však byl zapojen do procesu přípravy všech aktivních opatření. V rámci jednotlivých linijních odborů byli určeni pověření operativci, kteří dostali za úkol koordinaci AO po své linii s odborem aktivních opatření. Podobně byli v samotném odboru AO určeni koordinátoři po linii jednotlivých operativních odborů. Míra konkrétní angažovanosti (a „výslednosti práce“) po jednotlivých liniích v konečném

38 Louda Václav (*1926): k MV nastoupil v r. 1952 (I. správa MV), v 2. polovině 50. let byl zařazen jako náčelník I. (amerického) odboru. V roce 1962 byl potrestán za údajnou účast na aféře rezidenta I. správy MV Miroslava Nacvalače (KUBEŠE) a zařazen na studijní odbor I. S (od prosince 1963 na jeho oddělení AO). Na 8. odboru I. správy pracoval jako koordinátor po linii 4. odboru (afroasijského). Po r. 1968 se výrazným způsobem podílel na aktivních opatřeních proti reformním silám v Československu. Začátkem roku 1970 přešel na vlastní žádost (spolu se zástupcem náčelníka odboru AO Bohumírem Molnárem (DRÁBKEM) na II. správu MV, kde pracoval jako vedoucí skupiny připravující kampaně proti pravici. V roce 1974 přešel na XI. správu FMV (ekonomickou kontrarozvědku), jejímž náčelníkem se stal B. Molnár, a nadále se podílel na využívání sdělovacích prostředků pro potřeby StB. V roce 1977 byl potrestán za neschválené otištění antisemitského článku proti MUDr. Františku Krieglovi a přeřazen na KS SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje a po dalších problémech byl v roce 1978 propuštěn. AMV, personální spis Václava Loudy.

39 Němec Jaroslav (*1923): k MV byl přijat v r. 1950, působil na KS MV Karlovy Vary, od r. 1954 zařazen na I. správě MV, pracoval po linii Německa a SE, v letech 1957–59 zařazen na rezidentuře v Rakousku. 1964–71 na odboru AO (především akce proti BND a objektům v SRN), 1971–75 na 33. odboru I. správy FMV (obrana aparátu čs. rozvědky), poté až do odchodu do důchodu v r. 1978 na 37. odboru (evropském). AMV, personální spis Jaroslava Němce.

40 Viz výše popsaná akce PANENKA.

41 A I. S SNB, sv. 81067/101, č. l. 153–173, Dosavadní vývoj a výsledky 8. odboru – zaměření další činnosti, 10. 2. 1967.

42 Podle autorovi dostupných pramenů byl organizační řád odboru aktivních opatření schválen patrně až v 70. letech. Různé verze organizačního řádu odboru byly ukládány do svazku 81281/106, tyto materiály však byly spolu s dalšími materiály odboru aktivních opatření skartovány v listopadu 1989. A I. S SNB, svazek 81281/106, seznam dokumentů.

43 Směrnice pro agenturně operativní práci v zahraničí, č.j. A/1-00211/010-64, zveřejněná na internetové adrese http://odboj.jicinsko.cz/zdroje/smernice/a1-211.htm (staženo 29. 8. 2003). Článek 82.

výsledku závisela na interesu vedení jednotlivých odborů na provádění aktivních opatření a pochopitelně také na operativních podmínkách v oblasti obhospodařované příslušným odborem. V prvém půlroce existence odboru AO tak byla nejpozitivněji hodnocena práce po linii 1. (amerického) a 4. (afroasijského) odboru.[44]

V případě 1. amerického odboru byla důvodem tradice provádění aktivních opatření na teritoriu Latinské Ameriky z doby, kdy operativní práci na tomto teritoriu řídil nově jmenovaný náčelník odboru AO J. Stejskal (BORECKÝ), a vcelku příznivé operativní podmínky v některých státech Latinské Ameriky. Na tomto úseku sice byl realizován relativně malý počet aktivních opatření, byla však zdůrazňována jejich kvalita. Provedená aktivní opatření byla vesměs směřována proti zájmům USA v této oblasti. Díky publikacím L. Bittmana se stalo známým například aktivní opatření TORO, které bylo namířeno proti náměstku ministra zahraniční USA Thomasu Mannovi a působení americké informační služby USIS[45] v Latinské Americe. Pracovníci centrály čs. rozvědky (za pomoci odborníků z technické správy MV) vyrobili několik fals tvářících se jako dokumenty amerického ministerstva zahraničních věcí a USIS, které byly poté v únoru 1964 otištěny v brazilském listě *O'Seminario* a následně byly přejaty i dalším latinskoamerickým tiskem.[46] Toto AO bylo vedením I. správy SNB velmi vysoce hodnoceno. Jiným oceňovaným AO v Latinské Americe bylo AO PLAMEN, reagující na intervenci USA v Panamě v lednu 1964. Čs. rozvědka se podílela na rozpoutání masových kampaní ve většině jihoamerických států pomocí rozesílání protestních dopisů a telegramů, otiskováním článků v novinách a časopisech, využitím rozhlasu. V některých zemích byla organizována studentská shromáždění solidarity, bylo dosaženo interpelací poslanců v parlamentech, v Kolumbii byly dokonce organizovány oddíly na obranu Panamy.[47]

Po linii 4. odboru byla vyzdvihována především dobrá spolupráce s tamním koordinátorem FOREJTEM. Velkého rozsahu nabyly především akce v Indonésii, kde se podařilo rozpoutat rozsáhlou protiamerickou kampaň, která začala tažením proti dovozci amerických filmů do Indonésie Williamu Palmerovi, který byl vylíčen jako hlavní agent CIA v oblasti.[48]

Jako počínající, avšak v zásadě úspěšná, byla hodnocena spolupráce s 2. (německým) odborem. Pozitivně bylo hodnoceno rozvržení AO do všech oblastí života SRN, jako nedostatečná však byla posuzována ochota pracovníků 2. odboru využívat starších materiálů k problematice revanšismu a válečných zločinů. Tento „nedostatek" však byl vyvážen iniciativou a návrhy samotného 8. odboru v této oblasti.

---

44 A I. S SNB, nezařazeno, Zpráva o činnosti po linii 8. odboru za I. pololetí 1964, č. j. A/1-00179/80-64, 1. 7. 1964.
45 United States Information Service (Informační služba USA).
46 Tamtéž. L. Bittman zmiňuje AO TORO pod názvem „operace Thomas Mann" (např. BITTMAN, L.: *Mezinárodní dezinformace,* s. 181–182). Pod stejným názvem ji popisuje i Karel Pacner, který měl přístup k materiálům I. S SNB (PACNER, Karel: c. d. , díl IV, s. 175–177).
47 A I. S SNB, nezařazeno, Zpráva o činnosti po linii 8. odboru za I. pololetí 1964, č. j. A/1-00179/80-64, 1. 7. 1964.
48 Tamtéž, BITTMAN, Ladislav.: *Špionážní oprátky*. Praha 1992, s. 120–124.

Podobně dopadlo i hodnocení práce po linii AO u 6. odboru (zahraniční kontrarozvědky). Nejlépe byly vyhodnoceny výsledky proti německé zpravodajské službě BND a některé připravované akce proti exilu. V prvém pololetí roku 1964 začala československá rozvědka připravovat aktivní opatření BROŽ proti Svobodné Evropě, které bylo následujícího roku realizováno v podobě knihy spolupracovníka StB Karla A. Krejčího[49] *Sibyla hádá špatně. Za oponou Svobodné Evropy*.[50]

Jedním z nejdůležitějších (a na podmínky čs. rozvědky neobvykle rozsáhlých) úseků odboru aktivních opatření byla tzv. oblast vnitřní operativy, tj. využívání československých občanů a prostředků vlastního státu. Jejím vedením byl pověřen operativec Jaroslav Hnízdo (HODR),[51] který pro nový odbor zajišťoval kontakty jak mezi vlivnými domácími novináři, tak v celé řadě státních úřadů a společenských institucí. Operativní činnost na domácím území byla (v rozporu s deklarovaným posláním I. správy MV, která má jako zahraniční rozvědka pracovat mimo území vlastního státu) vedením 8. odboru chápána jako nedílná a nepostradatelná součást jeho práce.

Již v prvých dnech existence nového odboru AO jednal mjr. Hnízdo (HODR) s celou řadou domácích institucí a sondoval jejich využitelnost pro účely přípravy a realizace aktivních opatření. V tiskovém oddělení při sekretariátu ministra vnitra jednal s Ladislavem Vanďůrkem a Karlem Fremundem o možnostech spolupráce se sdělovacími prostředky. Vanďůrek a Fremund nabídli své kontakty s denním tiskem, ČTK, Čs. rozhlasem, Čs. televizí a projevili zájem o úzkou spolupráci s odborem aktivních opatření. Hnízdo (HODR) jednal i s pracovníky Správy ochrany stranických a ústavních činitelů (V. správy MV) a sondoval možnosti využití jejich styků při návštěvě různých vládních delegací v ČSSR. Další možný kanál pro šíření aktivních opatření a dezinformací mohlo přinést jednání s náčelníkem Archivní správy MV Jaroslavem Svobodou, jehož útvar disponoval řadou styků v mezinárodních vědeckých kruzích především z oboru historie.[52] Koncem února 1964 jednal Hnízdo (HODR) s pracovníky sekretariátu náměstka ministra vnitra Jindřicha Kotala i s náměstkem samotným. Náměstek Kotal přislíbil pomoc při realizaci AO v zemích, které má možnost navštívit, a svých styků především z oblasti Svazu protifašistických bojovníků a jeho partnerských organizací v evropských zemích.[53]

Největší zájem měl odbor aktivních opatření především o sdělovací prostředky

---

49 AMV, a. č. 643752 MV, svazek vedený na Karla A. Krejčího. K. A. Krejčí spolupracoval s čs. Státní bezpečností v letech 1964–71 pod krycím jménem KAREL.

50 KREJČÍ, Karel A.: *Sibyla hádá špatně. Za oponou Svobodné Evropy*. Praha, Naše vojsko 1965.

51 Jaroslav Hnízdo (*1922): k Ministerstvu vnitra nastoupil v roce 1950 a postupně zastával různé hospodářské a účetní funkce. V roce 1962 se podílel na vyšetřování případu odstaveného ministra vnitra Rudolfa Baráka a „za zásluhy" byl ustaven do funkce staršího referenta inspekce náčelníka I. správy MV. V roce 1963 pracoval jako referent 2. odboru I. správy MV (Latinská Amerika). V letech 1964–66 zařazen jako referent pro vnitřní operativu odboru aktivních opatření I. správy MV. Od roku 1967 zařazen jako starší referent operačního oddělení IV. správy MV (Správy sledování). V roce 1971 byl jako politicky nepřijatelný uvolněn ze služeb Ministerstva vnitra. AMV, personální spis Jaroslava Hnízda.

52 A I. S SNB, sv. č. 80941/-, část sv. č. 2, č. l. 3, Záznam kpt. HODRA z 10. 2. 1964.

53 A I. S SNB, sv. 80941/-, část sv. č. 2, č. l. 4–5. Záznam o prohloubení stykařské základny, 28. 2. 1964.

s dosahem do zahraničí. V prvé řadě se jednalo o zahraniční vysílání Československého rozhlasu. V průběhu roku 1964 mjr. Hnízdo (HODR) několikrát jednal s vedoucím redaktorem zahraničního vysílání Čs. rozhlasu Květoslavem Faixem (jinak též spolupracovníkem čs. rozvědky SLÁVKEM.[54] Ačkoliv zahraniční vysílání Čs. rozhlasu patřilo mezi osvědčené a po dlouhá léta využívané nástroje čs. rozvědky, informoval se odbor AO nejprve o vlastní podobě a rozsahu tohoto nástroje oficiální propagandy socialistického Československa. HODRA zajímala především konkrétní účinnost zahraničního vysílání v cílových zemích a existence zpětné vazby s posluchači.

Pokud se týče vlastních námětů a využitelnosti zahraničního vysílání Čs. rozhlasu, kladl odbor AO na prvé místo především akce proti západnímu Německu. Jeden z okruhů námětů protiněmeckých akcí realizovatelných zahraničním vysíláním Čs. rozhlasu byly plány proti Sudetoněmeckému „revanšistickému" hnutí. Komentáře Čs. rozhlasu (vysílané v němčině) měly vzbudit mezi funkcionáři Sudetoněmeckého krajanského sdružení (SL) a účastníky Sudetoněmeckého dne obavy, že neobdrží vstupní víza do ČSSR. Série relací měla vylíčit funkcionáře SL jako bývalé nacisty a diskreditovat je v očích západoněmecké vlády. Další široký okruh navrhovaných relací zahraničního vysílání měl poškozovat zahraniční politiku SRN a to poukazováním na projevy rasismu v západním Německu (a tím narušovat vliv SRN v rozvojových zemích) a zveřejňováním informací o nacistické minulosti jednotlivých západoněmeckých diplomatů (čs. rozvědka v 60. letech skutečně zveřejňovala materiály o válečné minulosti pracovníků západoněmeckého ministerstva zahraničí).

V dalších oblastech navrhoval odbor aktivních opatření využít v zahraničním vysílání Čs. rozhlasu materiály z publikace proti Svobodné Evropě soustředěné v rámci připravovaného (a výše zmíněného) AO BROŽ. Adresátem těchto relací měl být v tomto případě především československý exil, jehož jednota měla být narušena (zahraniční vysílání Čs. rozhlasu vysílalo i v češtině a slovenštině v rámci tzv. Krajanského vysílání). Ve vysílání Čs. rozhlasu do dalších zemí měla čs. rozvědka zájem v anglickém vysílání na kritice konzervativní vlády a skryté podpoře labouristické opozice. V pořadech určených rakouským posluchačům mělo být útočeno na pro-

54 *Zveřejnění evidenčních podkladů a seznamu personálních spisů § 7, odst. 1 zákona č. 10/2002 Sb.*, 12. díl, Praha 2003, s. 5541. K. Faix byl veden čs. rozvědkou jako ideový spolupracovník v letech 1957–67 pod registračním číslem 41217 a krycími jmény SANTANO a SLÁVEK.

německé tendence v rakouském státním aparátě a diskreditováno monarchistické hnutí.[55]

Po prvém roce své existence udržoval odbor aktivních opatření styky s celou řadou domácích institucí a úřadů. Ze součástí Ministerstva vnitra (mimo samou I. správu) to byla především VI. správa MV (Správa operativní techniky), která byla zapojena do přípravy složitějších fals a kamuflů. Hlavní správa Veřejné bezpečnosti zajišťovala pyrotechnické práce při realizaci aktivního opatření NEPTUN (viz dále). Na přípravě tohoto AO se podílely i některé útvary Pohraniční stráže. Archivní správa a Studijní ústav MV vyhledávaly v archivech materiály s německou problematikou. Pokračovala spolupráce s pracovníky sekretariátu ministra vnitra, jehož tiskoví pracovníci se podíleli na přípravě tiskových konferencí, které byly součástí některých aktivních opatření.

Z organizací mimo rezort Ministerstva vnitra byla navázána spolupráce s předsedou Svazu protifašistických bojovníků Hoškem, který pomáhal při předávání dokumentů o válečných zločinech do SRN. Úzké styky byly navázány s některými pracovníky Československé televize, mimo kontaktů s ústředním ředitelem Jiřím Pelikánem a programovým ředitelem Noháčem to byla především spolupráce s kolektivem připravujícím investigativní pořady *„Zvědavá kamera“*, kterému byly opakovaně podsouvány materiály připravené rozvědkou. Podobným způsobem byli využíváni pracovníci exportního oddělení ČTK Kocíková a Karel Beran. Celkem byl na konci roku 1964 odbor aktivních opatření ve styku se zástupci celkem 25 institucí.[56]

Převážně domácími kanály bylo také realizováno nejproslulejší aktivní opatření československé rozvědky známé pod krycím názvem NEPTUN.[57] Československo, spolu s ostatními státy východního bloku, využívalo ve své politice vůči Spolkové republice Německo argumentů o spjatosti jejích představitelů s nacistickým režimem a neochotě potrestat válečné zločiny. V roce 1965 měla v SRN vypršet dvacetiletá promlčecí lhůta pro stíhání válečných zločinů. Vlastní podnět k přípravě akcí proti promlčecí lhůtě vyšel z jednání se zástupci sovětského odboru aktivních opatření, který sám plánoval akce tohoto druhu.[58] Nejznámější akce za odvrácení promlčecí lhůty byla však dílem československé rozvědky. Podle vzpomínek Ladislava Bittmana se zrodila základní myšlenka budoucí operace NEPTUN při rozhovoru mezi Bittmanem a náčelníkem odboru Stejskalem. Bittman popisoval svůj zážitek z potápění v šumavském Čertově jezeře, kde jako člen amatérské potápěčské skupiny pracující pro televizní štáb *„Zvědavé kamery“* nalezl několik beden s výbušninou. Stejskala,

55 A I. S SNB, sv. 80941/-, část sv. č. 2, č. l. 9–10, Jednání s vedením zahraničního vysílání Čs. rozhlasu (nedatováno, r. 1964).
56 Tamtéž, č. l. 12–14, 8. odbor I. správy MV, 17. 12. 1964, Hodnocení po linii vnitřní operativy za II. pololetí 1964.
57 Podrobnosti o této akci čs. rozvědky prozradil po své emigraci bývalý zástupce náčelníka 8. odboru I. S MV Ladislav Bittman (BRYCHTA). Např. BITTMAN, L.: *Špionážní oprátky*. Praha 1992, s. 93–112. Z Bittmanových informací (pokud není uvedeno jinak) také vycházejí následující pasáže o AO NEPTUN.
58 A I. S SNB, sv. 81067/101, č. l. 94–105, Jednání po linii odboru AO.

který již delší dobu hledal námět operace proti SRN, inspiroval Bittmanův zážitek k nápadu využít připravovaného filmu *„Zvědavé kamery“* o šumavských jezerech k bombastické prezentaci dokumentů o válečných nacistických zločinech.

S návrhem akce[59] souhlasili náčelník čs. rozvědky plk. Josef Houska, ministr vnitra Lubomír Štrougal a sovětští poradci I. správy MV. Pracovníci odboru AO provedli předběžný průzkum v československých archivech, na kterém údajně připravované aktivní opatření skončilo, když se nepodařilo nalézt dostatek archivních materiálů, o kterých by dosud nevěděl širší okruh osob. Plánovaná akce však zaujala náčelníka sovětského odboru „D“ gen. Ivana Agajance, který přislíbil dodat potřebné dokumenty ze sovětských archivů. Termín natáčení štábu *„Zvědavé kamery“* u šumavských jezer byl odložen z důvodu údajného vojenského cvičení Pohraniční stráže. Pracovníci VI. správy MV upravili několik beden pocházejících z války. Na konci května 1964 umístila skupina pracovníků I. správy MV (přítomen byl i náčelník správy plk. Houska) a zpravodajského odboru Pohraniční stráže čtyři nakamuflované bedny na dno Černého jezera. Z důvodu stále neobdržené dodávky archiválií ze Sovětského svazu byly naplněny jen čistým kancelářským papírem.

Po několikatýdenním čekání obdržel televizní štáb *„Zvědavé kamery“* povolení k filmování v oblasti šumavských jezer. Po týdnu se skupina přesunula k Černému jezeru, kde hned prvý den, 3. července 1964, nalezl potápěč Josef Mergl v jezeře čtyři tajemné bedny zalité do asfaltu. Druhý člen dvojice svazarmovských potápěčů (jinak pravým povoláním rozvědčík) Ladislav Bittman mu pomohl vytáhnout první bednu k hladině. Přihlížející důstojník Pohraniční stráže mjr. Klika okamžitě zakázal (z důvodu možných pyrotechnických nástrah) další manipulaci s nalezenými bednami. K jezeru byla přizvána jednotka ženistů a těžkých potápěčů Ministerstva vnitra, která zajistila „odborné“ vyzvednutí a přepravu beden. Vše bylo natáčeno kamerami *„Zvědavé kamery“* a náležitě prezentováno.

ČTK vydala 14. července 1964 tuto oficiální zprávu Ministerstva vnitra formulovanou pracovníky čs. rozvědky:

„Československá televize natáčela ve dnech 26. 6. až 10. 7. 1964 v prostoru Železné Rudy na Šumavě dokumentární film o legendách Čertova a Černého jezera. Pražští sportovní potápěči prováděli přitom částečný průzkum dna obou jezer a narazili na značné množství trhavin a bedny neznámého obsahu. Po ohlášení nálezu útvaru Pohraniční stráže přijeli na místo potápěči Ministerstva vnitra, kteří ve spolupráci s ženijní jednotkou Československé lidové armády předměty vyzdvihli. Trhavinové nálože z Čertova jezera pyrotechnici zneškodnili poblíže Železné Rudy. Bedny z Černého jezera byly odvezeny do Prahy. Po zevrubné technické prověrce bylo zjištěno, že bedny

59 Vlastní materiály (včetně návrhu) o provádění akce NEPTUN byly skartovány v listopadu či prosinci 1989. Podle jednacích protokolů 8. odboru I. správy byl návrh na provedení akce NEPTUN podán dne 6. května 1964 mjr. Bittmanem (BRYCHTOU) ministru vnitra Štrougalovi. A I. S SNB, přísně tajné jednací protokoly 8. odboru I. S MV, zápis k č. j. A/1-00127/80-64.

neobsahují výbušniny, a poté byly otevřeny. V bednách byly v izolační vrstvě kovové krabice. Obsahují nacistické písemnosti z období 2. světové války. Písemnosti byly předány skupině expertů. . . .Ministerstvo vnitra děkuje touto cestou našim občanům, kteří v uplynulých týdnech poskytli jeho orgánům cenné informace o možnostech různých úkrytů nacistických materiálů. Obrací se na veřejnost se žádostí o informace, které by mohly pomoci při odhalování dalších nacistických skrýší z posledních měsíců války na našem území. Veškeré informace je možné zasílat sekretariátu Ministerstva vnitra.“[60]

Rozruch, vyvolaný teatrální prezentací nálezu tajemných beden, na čas utichl, dodávka slíbených písemností ze sovětských archivů se opožďovala, i když pracovníci odboru AO I. správy MV již s dostatečným předstihem naplánovali gradaci celého představení. Vyvrcholením měla být tisková konference ministra vnitra Lubomíra Štrougala.[61] Ta se nakonec, s jistým zpožděním, konala 15. září 1964 v jednom ze studií Československé televize. Lubomír Šrougal oznámil na tiskové konferenci „historický význam“ šumavského nálezu. Hlavní část „nalezených písemností“ tvořily materiály jednotlivých úřadoven Říšského hlavního bezpečnostního úřadu (RSHA). Vedle toho ministr vnitra zmínil i nález údajů týkajících se agentů a konfidentů Sicherheistdienstu a Gestapa.[62] Tisková konference byla jen začátkem kampaně, která dalece přesáhla hranice Československa. Nález v šumavském jezeře široce komentoval zahraniční tisk a o zvýšení publicity svého aktivního opatření se dále starala i samotná I. správa MV. Důležitým prostředkem v tomto směru byly kontakty Svazu protifašistických bojovníků s partnerskými organizacemi v západní Evropě a zejména s Centrálou pro stíhání válečných zločinců v Ludwigsburgu. Pro přímou distribuci materiálů AO NEPTUN mimo východní blok byly důležité kontakty s vídeňským nakladatelstvím Europa Verlag, udržované prostřednictvím vídeňského zpravodaje ČTK Karla Berana.[63] Nakladatelství Europa Verlag byl předán (formálně přes ČTK) výběr dokumentů určený k soubornému vydání. V další fázi realizace AO NEPTUN byla navázána podobná spolupráce i s italským nakladatelstvím Mondadori. Vybrané informace o nalezených dokumentech byly vysílány zahraničním vysíláním Čs. rozhlasu.

Aktivní opatření NEPTUN tedy nakonec slavilo úspěch. Zveřejnění nálezu nacistických dokumentů zapadlo do vlny zvýšeného zájmu o problematiku válečných zločinů a tajemných skrýší nacistických dokumentů. Proslulý byl v tomto případě případ Töplitzkého jezera s údajným úkrytem nacistických archivů a pokladů. Odbor aktivních opatření čs. rozvědky již delší dobu připravoval k této kauze brožuru, do níž byly

60 BITTMAN, L.: *Špionážní oprátky*, s. 101–102.
61 A I. S SNB, přísně tajné jednací protokoly 8. odboru I. správy MV, zápis k č. j. A/1-00270/80-64 z 24. 8. 1964 – Návrh na tiskovou konferenci MV k nálezům v Černém jezeře na Šumavě.
62 PACNER, K.: c. d. , s. 173–174.
63 Karel Beran spolupracoval od roku 1957 s čs. rozvědkou pod krycími jmény KAREL a KOSEK (č. sv. 41510). *Zveřejnění evidenčních podkladů a seznamu personálních spisů § 7. odst. 1 zákona č. 107/2002 Sb*., Praha 2003, díl 12, s. 5535.

dodatečně začleněny pasáže o šumavských nálezech.[64] Spolková vláda (také) pod vlivem ohlasu československého aktivního opatření NEPTUN zrušila promlčecí lhůtu na válečné zločiny a vyhlásila je za nepromlčitelné.

Vedení čs. rozvědky a Ministerstva vnitra pochopitelně hodnotilo akci jako velký triumf a navrhlo ocenění pracovníků podílející se na její přípravě.[65] Počítalo s AO NEPTUN jako s inspirací pro další práci odboru aktivních opatření. Pracovníci 8. odboru navrhovali ustavení zvláštních skupin, které by se zaobíraly odhalováním nacistických skrýší a průzkumem fondů nacistické provenience v čs. archivech.[66] Již v prvé (výše citované) tiskové zprávě o nálezu beden v Černém jezeře se obrátilo Ministerstvo vnitra na občany s výzvou o poskytnutí informací o dalších možných skrýších nacistických materiálů na území Československa. Ministerstvu vnitra skutečně chodily desítky dopisů s více či méně věrohodnými informacemi o možných nacistických úkrytech. Do dosti značného stadia rozpracování tak dospěly například případy možného úkrytu nacistických písemností na ostrůvku v Máchově jezeře[67] či v kasárnách v pražské Ruzyni.[68]

Již problematické zajištění dokumentů pro aktivní opatření NEPTUN naznačilo možné problémy při provádění podobných široce prezentovaných akcí používajících zjevné lži. Do přípravy samotné prvé fáze AO NEPTUN (ukrytí a vyzvednutí beden) byl zapojen značný počet osob, a tím byla zvýšena i možnost dekonspirace. Čs. rozvědka za pomoci operativní techniky nechala prověřit některé možné úniky informací (soustředila se především na potápěče, kteří byli zapojeni do vyzvedávání nálezů v Černém jezeře),[69] stopy státobezpečnostního zájmu však zaregistroval i jeden ze zapojených operativců Ladislav Bittman. Skutečné ohrožení zakonspirovanosti původu písemností „nalezených" v Černém jezeře však znamenal vysoce nestandardní postup sovětských „přátel", kteří zajišťovali přísun archiválií. Dokumenty patrně prošly péčí sovětských archivářů, kteří je opatřili řadou poznámek (dle Bittmana psaných i azbukou) a jeden ze sovětských pracovníků rukou očísloval výrazným rukopisem jednotlivé listy. Toto číslování se pochopitelně objevilo i ve vydáních fotokopií do-

64 BRŮNA, Otakar, ŠUSTA, Stanislav: *Poklad jezerních hlubin*, Praha 1965. Publikace byla patrně vydána v rámci aktivního opatření čs. rozvědky KNIHA, jež bylo rozšířeno i o materiály AO NEPTUN. A I. S SNB, přísně tajné jednací protokoly 8. odboru I. správy MV, zápis k č. j. A/1-00387/80-64 z 8. 12. 1964, Rozšíření AO KNIHA na AO NEPTUN.

65 A I. S SNB, přísně tajné jednací protokoly 8. odboru I. správy MV, zápis k č. j. A/1-00336/80-64 z 26. 10. 1964, Návrh na udělení pochval a odměn s. ministrem.

66 Tamtéž, zápis k č. j. A/1-00262/80-64 z 14. 8. 1964, Žádost o ustavení zvláštní skupiny k odhalení nacistických skrýší, zápis k č. j. A/1-00263/80-64 z 14. 8. 1964, Žádost o ustavení zvláštní skupiny k prověrce archivu MV. Od září do prosince 1964 prověřovalo takřka všech 40 zaměstnanců Archivního a studijního ústavu MV na žádost I. správy MV jednotlivé archivní fondy z doby okupace. AMV, f. A31, i. j. 245, akce JEZERA – vyhodnocení německých archivů v roce 1964.

67 Tamtéž, zápis k č. j. A/1-00353/80-64 z 7. 11. 1964, Akce OSTROV – návrh na získání písemného materiálu, který je na ostrůvku Máchova jezera.

68 Tamtéž, zápis k č. j. A/1-00424/80-65 z 25. 9. 1965. Nález nacistických písemností – návrh na propagační využití – kasárna v Ruzyni.

69 Tamtéž, zápis k č. j. A/1-00224/80-64 z 1. 8. 1964, Poznatky získané úkonem 103 [Pozn. P. C.: dlouhodobý odposlech] a 220 [Pozn. P. C.: telefonní odposlech a kontrola dálnopisného spojení] k akci NEPTUN. Zápis k č. j. A/1-00208/80-65 z 8. 5. 1965, Návrh na provedení úkonu K-3 Karhan Petr. Zápis k č. j. A/1-226/80-65 z 19. 5. 1965, Karhan Petr, Mergl Josef – svazarmovští potápěči – zpráva.

kumentů, které publikovalo nakladatelství Europa Verlag, a na kopiích, které byly dány k dispozici novinářům a historikům. Víceméně náhodně pracovník odboru AO mjr. Jaromír Nývlt (KOLOUCH) v únoru 1966 narazil v archivu Studijního ústavu Ministerstva vnitra na dokumenty VI. úřadu RSHA označené stejným způsobem jako ty, použité v AO NEPTUN. Dotazem zjistil, že jde o materiály dodané na podzim roku 1965 ze Sovětského svazu, které jsou předkládány historikům docházejícím do archivu, a uvědomil si hrozící nebezpečí dekonspirace.[70] O problému byli informováni „přátelé“,[71] kteří však ve své odpovědi výtku čs. vazalů o vlastní chybě nevzali na vědomí a reagovali bez přiznání vlastní odpovědnosti za tento problém.[72]

Také tyto problémy byly jedním z důvodů, proč vedení československého odboru AO opustilo plány na další aktivní opatření v tomto stylu a samotnou akci NEPTUN v červnu 1965 předčasně ukončilo.[73] To však neznamená, že by čs. rozvědka přestala využívat pro svá aktivní opatření archivních dokumentů z doby nacistické okupace. Mění se způsob práce s těmito archiváliemi. Preferováno je méně rizikové využívání originálních dokumentů, u nichž není zatajován původ. Další směr protinacistických (a protiněmeckých) aktivních opatření se dále dělí do dvou směrů. Jednak jsou využívány kompromitující dokumenty proti západoněmeckým politikům a diplomatům, kteří se jakýmkoliv způsobem angažovali v době nacistického režimu. V druhé rovině se rozvědka zapojuje do obecného proudu československé propagandy, která připomíná údajné vazby mezi třetí říší a režimem v SRN. Podoba těchto akcí je spojena s nástupem nového zkušeného propagandisty na odbor AO Karla Fremunda (FIKAR),[74] někdejšího náčelníka Tiskového a informačního oddělení MV. Fremund ze své předchozí praxe disponoval celou řadou kontaktů na novináře a historiky, kteří se věnovali problematice nejnovějších dějin a druhé světové války zvláště, a to i díky své důkladné znalosti archivních fondů spravovaných Studijním ústavem Ministerstva vnitra (a přehledu o jejich využívání badateli).

Z „cílených“ konkrétních protiněmeckých aktivních opatřeních oceňovalo vedení čs. rozvědky například soubor akcí namířených proti prezidentu SRN Heinrichu Lübkemu, který měl v době 2. světové války pracovat ve firmě podílející se na stavbě koncentračních táborů a využívající práce vězňů a nuceně nasazených. Tato aktivní opatření byla prováděna v úzké součinnosti s východoněmeckým ministerstvem Státní

70 A I. S SNB, sv. 81067/101, č. l. 125–126, Záznam. Předávání materiálů RSHA – VI. úřad z fondů VSB RM SSSR do ČSSR – nebezpečí dekonspirace. 2. 2. 1966.

71 Tamtéž, č. l. 123–124, Předání materiálů VI. úřadu RSHA – nebezpečí dekonspirace, pro náčelníka I. HS VSB SSSR genpor. SACHAROVSKIJ. 3. 2. 1966.

72 Tamtéž, č. l. 137. Překlad z ruštiny, 3. 5. 1966. Sovětská rozvědka reagovala jen na zmínku, že čs. strana chtěla předat archivní materiály z akce NEPTUN italskému nakladatelství Mondadori odpovědí, že SSSR v této době nedisponuje žádnými archiváliemi, které by bylo možné předat tomuto nakladatelství.

73 A I. S SNB, přísně tajné jednací protokoly 8. odboru I. S MV, zápis k č. j. A/1-00280/80-65 z 3. 6. 1965, Zpráva o zakončení akce NEPTUN.

74 Karel Fremund byl k 8. odboru I. správy přeřazen k 1. 6. 1965 a od 1. 7. 1966 nahradil ve funkci odcházejícího zástupce náčelníka odboru Bittmana. Více ke Karlu Fremundovi studie Petra CAJTHAMLA *Komunistický policista a minulost,* zařazená v tomto čísle *Sborníku AMV*.

bezpečnosti. Československá Státní bezpečnost v těchto akcích navázala na předchozí aktivity svých východoněmeckých kolegů, kteří v letech 1964–66 uspořádali tři tiskové konference, na kterých zveřejnili informace o údajné Lübkeho činnosti, a v roce 1965 o něm vydali tzv. *Hnědou knihu*.[75] Akce čs. rozvědky tak byly svého druhu výpomocí východoněmecké rozvědce, která si přála rozšířit kampaň proti prezidentovi druhého německého státu do dalších zemí. Příslušníci odboru aktivních opatření rozvědky NDR předali v únoru 1966 československým zástupcům pět svazků archivních dokumentů o údajné Lübkeho válečné minulosti.[76] Operativci československého odboru aktivních opatření provedli k osobě Heinricha Lübkeho následný průzkum i v československých archivech a doplnili soubor dokumentů o materiály o působnosti stavební firmy Baugruppe Schlempp (jejímž čelným činitelem Lübke byl) na československém území. Výsledkem byla dvě rozsáhlá propagandistická aktivní opatření realizovaná převážně v Československu, avšak s přesahem účinku do zahraničí.

Prvou akcí bylo aktivní opatření RICHARD, navržené novým zástupcem náčelníka odboru Fremundem (FIKAR).[77] Československá rozvědka využila množství archivních dokumentů vztahujících se k někdejší podzemní továrně Richardswerke u Litoměřic a k blízkému koncentračnímu táboru. K výstavbě (a provozu) továrny byl použit značný počet vězňů koncentračních táborů a válečných zajatců, z nichž řada zahynula. 15. června 1966 byla uspořádána v Litoměřicích tisková konference s doprovodnou výstavou archivních dokumentů a prohlídkou zbytků podzemní továrny a krematoria. Před novináře předstoupili pracovníci Československé vládní komise pro stíhání válečných zločinců, ústředního výboru Svazu protifašistických bojovníků a Ministerstva vnitra. Hlavní slovo na konferenci měl náměstek ministra vnitra Jindřich Kotal. Československé sdělovací prostředky následujícího dne přinesly rozsáhlou zprávu o výstavbě a provozu podzemní továrny Richard u Litoměřic, zejména s poukazem na využívání vězňů koncentračních táborů, válečných zajatců a totálně nasazených. Připomenuta byla i účast zločineckých německých organizací (zejména SS a Gestapa) na budování a provozu továrny a řada válečných zločinů v Richardu spáchaných. V druhé části zprávy byli jmenováni prominentní nacisté mající vztah k podzemní továrně Richard a přilehlým koncentračním táborům. Teprve poslední část zprávy, uvedená mezititulkem *„H. Lübke členem stavební skupiny“*, byla věnována „hlavnímu adresátovi“. Připomínala (bez zřejmých souvislostí s předchozími pasážemi a bez důkazů o Lübkeho přímé spjatosti s případem továrny Richard), že současný (v 60. letech) západoněmecký prezident byl v letech 2. světové války za-

75 A I. S SNB, sv. 81067/103-I, č. l. 19–22, Záznam o konzultaci se zástupci odboru AO rozvědky NDR dne 4. 2. 1966.
76 Tamtéž.
77 A I. S SNB, přísně tajné jednací protokoly 8. odboru I. S MV, zápis k č. j. A-00167/80-66 z 25. 5. 1966, Návrh na AO RICHARD.

městnancem Baugruppe Schlempp, která se podílela na výstavbě podzemní továrny Richard a byla zapojena do organizace válečné zbrojní výroby.[78]

Konference se zúčastnil i zástupce východoněmecké Státní bezpečnosti, který ocenil zejména přenesení kampaně proti Lübkemu mimo samotné území NDR a dobře připravený průběh akce, který zaujal přítomné novináře.[79]

Na aktivní opatření RICHARD takřka plynule navázalo podobné AO HEINRICH. Tentokrát byly československé a světové veřejnosti předloženy dokumenty o koncentračním táboře a zbrojní továrně v Holýšově v západních Čechách, jehož výstavby se měla opět zúčastnit Baugruppe Schlempp. I toto aktivní opatření bylo realizováno formou tiskové konference s doprovodnou výstavou dokumentů přímo „na místě činu". Akci opět navrhl Karel Fremund (FIKAR), v době realizace prvého AO RICHARD.[80] Realizována byla 12. dubna příštího roku, opět ve spolupráci s odborem aktivních opatření východoněmecké rozvědky. Oficiálním pořadatelem tiskové konference byl tentokrát domažlický okresní výbor Svazu protifašistických bojovníků, účastnili se jí však i zástupci celostátních sdělovacích prostředků i zahraniční novináři. Jméno „cíle" aktivního opatření bylo tentokrát náležitě vyzdviženo a Heinrich Lübke byl prezentován jako osoba odpovědná (v centrále říšského ministerstva pro zbrojní výrobu) za výstavbu holýšovské zbrojní a muniční továrny. Novinářům byl dokonce nabídnut k publikování dokument z roku 1940 vztahující se k Holýšovu a nesoucí Lübkeho podpis.[81] Popsaná aktivní opatření RICHARD a HEINRICH jsou příkladem „oživení" letitých informací a dokumentů k aktuálnímu zpravodajsko-politickému využití. Československá rozvědka si v těchto akcích ověřila, že i s relativně nevýznamnými a málo průkaznými důkazy může rozpoutat kampaň, která dokáže zaujmout i adresáta v západní Evropě.[82] Příslušníkům čs. rozvědky se v těchto kampaních dařilo (na rozdíl od jejich východoněmeckých kolegů) předkládat světové veřejnosti své záměry oficiálními prostředky vlastní země tak, že nenesly rysy primitivní ideologizované režimní propagandy a nebyly tak předem zamítány kriticky smýšlející západní veřejností.

Současně s úspěšnými protiněmeckými aktivními opatřeními využíval 8. odbor I. správy archivních dokumentů nacistické provenience i v sérii akcí, jejichž cílem bylo rozjitřit problematické německo-italské vztahy. „Špionážní" literatura připisuje

78 Např. *Rudé právo* 16. června 1966, s. 1–2. *Důkazy o další zločinné činnosti nacistů za okupace v Litoměřicích.*
79 A I. S SNB, sv. 81067/103-I, č. l. 103–104, Záznam z jednání s plk. Kehlem, zástupcem náčelníka odboru propagandy při sekretariátu M StB NDR, 17. 6. 1966.
80 A I. S SNB, přísně tajné jednací protokoly 8. odboru I. S MV, zápis k č. j. A-00223/80-66 z 25. 6. 1966, Návrh na AO HEINRICH.
81 Např. *Rudé právo* 13. dubna 1967, s. 1, *Otřesná svědectví o zločinné činnosti fašismu. Ing. H. Lübke sloužil říšským zájmům. Vraždění zajatců na denním pořádku.*
82 Např. na podzim 1967 projevil o čs. archivní materiály k H. Lübkemu zájem redaktor západoněmeckého časopisu *Quick* Erwin Fischer. Odbor aktivních opatření čs. rozvědky doporučil ministru vnitra vyhovět jeho žádosti s tím, že se tak nabízí možnost prohloubení aktivního opatření HEINRICH. A I. S SNB, sv. 81067/101-I, č. l. 219–221, Dopis pro MV Kudrnu, 17. 10. 1967.

československé rozvědce některé z teroristických akcí, které se odehrály v 60. letech v německy mluvících oblastech Itálie (jižních Tyrolích).[83] Archivní materiály příslušných složek čs. rozvědky – 8. (aktivních opatření) a 7. odboru (služby zvláštního určení, která měla v náplni práce provádění tzv. ostrých akcí) však Frolíkovy informace nepotvrzují. Přesto však německo (rakousko)-italské vztahy a teritorium jižních Tyrol byly objektem vlivové činnosti I. správy MV. Čs. rozvědka připravila sérii (ve vlastním hodnocení úspěšných) aktivních opatření pracujících spíše s psychologickými relikty v minulosti obou národů. Československá zpravodajská služba v tomto případě opět vycházela především z materiálů dodaných sovětskou rozvědkou z fondů Říšského hlavního bezpečnostního úřadu.[84] 8. odbor I. správy MV při realizaci série aktivních opatření (pod krycími jmény RUFMORD, SEVER, BRENER, ALTO ADIGE a další) opět v široké míře využil domácích kanálů, byť akce nebyly adresovány československému publiku. Hlavním autorem těchto AO byl mjr. Jaromír Nývlt (KOLOUCH), který v dosud nezvykle velké míře využil zejména italské mutace Zahraničního vysílání Československého rozhlasu a německy psaného československého časopisu *Volkszeitung*. Československý rozhlas v období od 17. února do 26. května 1965 odvysílal v italštině rozsáhlý, 40dílný (každý z dílů by navíc 6x opakován) seriál. Jednotlivé pořady přinášely informace o činnosti nacistické zpravodajské služby na území Itálie v době 2. světové války. Pořady naznačovaly, že *„mnohé z osob, které tenkrát pracovaly pro nacistickou zpravodajskou službu, žijí a lze předpokládat, že některé pracují i dnes pro západoněmeckou zpravodajskou službu.“*[85] Kampaň pokračovala i v dalších letech, čs. rozvědka předala do zahraničí tisíce stran dokumentů o protiitalské činnosti SD a Gestapa. „Kanálem“ byl v tomto případě i XIII. sjezd KSČ,[86] během jehož jednání byla předána rozsáhlá dokumentace delegacím Italské komunistické strany a Komunistické strany Německa.[87] Část dokumentů byla prostřednictvím ČTK předána italskému nakladatelství Mondadori, které připravilo jejich edici.[88]

Jaromír Nývlt (KOLOUCH) byl oceněn mimořádným povýšením do hodnosti pod-

83 Pramenem těchto spekulací byla patrně kniha pamětí defektora z čs. rozvědky Josef Frolíka (FLORIANA), viz FROLIK, Josef: *The Frolik defection. The Memoirs of an Intelligence Agent*, Londýn 1975. (Český překlad této knihy in AMV, f. A 27, i. j. 213.) České vydání Frolíkových pamětí pasáže o čs. teroristických akcích v Itálii neobsahuje. Podle zmínky mezi jednáními mezi rozvědkami ČSSR a NDR z listopadu 1966 se však na akcích v teritoriu jižních Tyrol podílela i další, nejmenovaná, socialistická rozvědka. A I. S SNB, sv. 81067/103-I, č. l. 152–154. Informace (jihotyrolská otázka), předáno rozvědce NDR při jednání v listopadu 1966 v Praze.

84 A I. S SNB, č. sv. 81067/101, č. l. 176–190, Zpráva o jednáních odboru „Z“ MV ČSSR s odborem „A“ PHS VSB (První hlavní správy Výboru pro Státní bezpečnost – zahraniční rozvědky) při RM (Radě ministrů) SSSR ve dnech 12.–16. května 1967. Tamtéž č. l. 221–233, Návrh dopisu pro odbor „A“ k jednání v květnu 1967. Na jaře roku 1965 předala sovětská rozvědka materiály RSHA (jako dodatek k AO NEPTUN) vztahující se k teritoriu Itálie.

85 A I. S SNB, Zpráva o činnosti po linii 8. odboru za I. pololetí 1965, č. j. A/1-00333/80-65, 30. 6. 1965, nezařazeno.

86 XIII. sjezd KSČ probíhal v Praze ve dnech 31.5.–4. 6. 1966.

87 A I. S SNB, přísně tajné jednací protokoly 8. odboru I. S MV, zápis k č. j. A-00173/80-66 z 26. 5. 1966, Dokumenty RSHA – předání delegacím IKS a KSN.

88 AMV, personální spis J. Nývlta, č. l. 163–164, Mimořádné služební hodnocení k návrhu na mimořádné povýšení do hodnosti podplukovníka, 23. 3. 1967.

plukovníka, mimo jiné za to, že *„soustavně využívá tzv. jihotyrolské otázky, kterou se nám* [československé rozvědce] *jeho přičiněním poprvé od vzniku SRN podařilo v roce 1966 přenést z rakousko-italské záležitosti i do sféry zahraničněpolitických vztahů mezi Itálií a SRN. …Odhalováním úlohy sudeťáků a BND v protiitalských kampaních přispěl k vlně rozhořčení, vyvolaném některými atentáty v Itálii. Od léta 1966 se to odráží trvale v italském tisku, napadajícím SRN a sudeťáky a v ostrých odpovědích tisku SRN. Tato otázka se stala i předmětem bouřlivého jednání Spolkového sněmu SRN. Došlo k výměně řady diplomatických nót…“*[89]

Aktivní opatření v souvislosti s jihotyrolskou otázkou byla výsledkem široké spolupráce rozvědek zemí sovětského mocenského bloku. Vlastními podklady (archivními dokumenty RSHA) původně disponovala sovětská služba, která je předala čs. rozvědce a ta sama, v zájmu prohloubení prováděných AO, kontaktovala rozvědku východoněmeckého ministerstva Státní bezpečnosti se žádostí o průzkum východoněmeckých archivů a informovala jej o svých záměrech v této oblasti.[90]

Právě s východoněmeckou rozvědkou navázala z rozvědek satelitních států nejužší spolupráci. Československá služba svými aktivními opatřeními podporovala některé specifické zájmy NDR a naopak se snažila využít některých prostředků a možností, kterými disponovala rozvědka NDR. Spolupráce odboru aktivních opatření I. správy MV s příslušným pracovištěm rozvědky NDR byla zahájena společnou poradou v únoru 1966.[91] Zástupci obou socialistických zemí se dohodli na hlavních směrech budoucí spolupráce, jež měla být zaměřena především proti západnímu Německu. V konkrétních závěrech se obě rozvědky rozhodly koordinovat zejména provádění diskreditace SRN v rozvojových zemích Afriky a Asie (čs. rozvědka nabídla využití svých kanálů do novinářských a vládních kruhů), na ostouzení zahraniční politiky SRN. NDR přislíbila pomoc v čs. snahách o diskreditaci spolkového ministerstva pro přesídlence, údajných revanšistických snah SRN a spojení krajanských organizací se západoněmeckými zpravodajskými službami. Společným zájmem obou rozvědek byla kompromitace Spolkové zpravodajské služby (BND). Naopak ze zájmu východoněmecké rozvědky vycházel úkol *„...Podílet se aktivně na operacích…, které mají za cíl posilovat autoritu NDR ve světě, zejména v rozvojových zemích“.*[92]

Prvými aktivními opatřeními, na nichž spolupracovaly obě rozvědky, byly výše popsané série akcí proti západoněmeckému prezidentovi Heinrichu Lübkemu a německo-italským vztahům. V další fázi spolupráce si obě služby nabídly využívání svých specifických kanálů, jinak nedostupných partnerské rozvědce, a podkladových materiálů z obou zemí. Tomu odpovídala i dohoda uzavřená v dubnu 1966 mezi odbory

89 Tamtéž.
90 A I. S SNB, sv. 81067/103-I, č. l. 152–154 Informace (jihotyrolská otázka), předáno odboru AO NDR při jednání v Praze v listopadu 1966.
91 A I. S SNB, sv. 81067/103-I, č. l. 12, Záznam o jednání se zástupci rozvědky NDR dne 11. 2. 1966, 15. 12. 1966.
92 Tamtéž, č. l. 14–16. Hlavní směry spolupráce s rozvědkou NDR po linii AO a DEZO.

aktivních opatření obou rozvědek. Obě rozvědky se zavázaly vzájemně prověřovat v archivech svých zemí osoby, proti nimž plánovaly aktivní opatření. Rozvědka NDR nabídla využívání svých specifických kanálů – „tiskových projektů" v SRN[93] – časopisů vlastněných či ovlivňovaných službou NDR. I. správa MV naopak nabídla využívání svých tradičních (a pro rozvědku NDR nedostupných[94]) možností v západní Evropě a třetím světě.[95] Oba odbory aktivních opatření zůstávaly v úzkém kontaktu a během let 1966–68 spolupracovaly na desítkách aktivních opatření. Zástupci československého a východoněmeckého odboru se přibližně každého čtvrt roku setkávali během konzultací obecnějšího rázu (konaných střídavě v Berlíně a v Praze) a skoro každý měsíc docházelo ke krátkým operativním schůzkám, během nichž byla projednávána konkrétní aktivní opatření a vyměňovány podkladové materiály. Spolupráce byla rámcově upravena každoročně uzavíraným protokolem a převážně koordinovala postup obou rozvědek proti společnému západoněmeckému „nepříteli". Čs. strana oceňovala především umožnění přístupu k východoněmeckým materiálům s problematikou SRN. NDR byl naopak poskytnut přístup k čs. možnostem k provádění AO především v rozvojových zemích Latinské Ameriky. Po necelých dvou letech spolupráce hodnotilo vedení čs. odboru aktivních opatření kontakty s východoněmeckými dezinformátory jako nejrozvinutější ze všech „spřátelených rozvědek".[96]

Na přelomu let 1967–68 dosáhla spolupráce odborů československé a východoněmecké rozvědky svého vrcholu. S postupujícím demokratizačním procesem v Československu v roce 1968 se příslušníci východoněmecké StB od svých československých kolegů (v jejich očích podléhajících ideologické diverzi) distancovali a spolupráci omezovali.

Odbor aktivních opatření I. správy MV pochopitelně v 60. letech spolupracoval i s obdobnými složkami zpravodajských služeb dalších socialistických zemí. Poměrně rozsáhlá byla spolupráce s maďarskou rozvědkou, s níž bylo jen v prvé polovině roku 1968 uskutečněno osm konzultací.[97] Spolupráce s ostatními východními službami se do r. 1968 pohybovala jen v rovině úvodních konzultací a spolupráce na jednotlivých konkrétních akcích.

S polskou rozvědkou navázal odbor aktivních opatření prvé kontakty v září 1967,

93 A I. S SNB, č. sv. 81067/103-I, č. l. 26–29, Záznam, 15. 4. 1966. Rozvědka NDR nabídla využívání časopisů *PINAR* (*Politischer Informations – und – Archiv Dienst*), čtrnáctideník vycházející v Mnichově a *Industrie und Handelsrevue – Nachrichten und Public – Relations Magazin* vycházející v Düsseldorfu.

94 SRN v 60. letech vůči NDR stále uplatňovala tzv. Hallsteinovu doktrínu (viz výše), díky čemuž udržovaly s NDR diplomatické styky jen státy východního bloku a několik málo rozvojových zemí. Kvůli tomu (na rozdíl od čs. služby) nemohla rozvědka NDR užívat široké báze legalizačních míst, již skýtala diplomatická zastoupení v zemích operačního působení.

95 A I. S SNB, sv. 81067/103-I. č. l. 36–40, Dohoda po linii AO (příloha k jednáním AO ČSSR a NDR), duben 1966.

96 A I. S SNB, sv. 81067/103-II., č. l. 304–306, Podklady pro zhodnocení spolupráce po linii AO s rozvědkou NDR za období od 1. 11. 1966 do 31. 10. 1967.

97 A I. S SNB, sv. 81067/-, část sv. č. 2, č. l. 1–14, Hlášení o činnosti s rozvědkami ZST po linii 8. odboru za období od 1. 11. 1967 do 31. 12. 1968. Materiály o spolupráci mezi odbory aktivních opatření čs. a maďarské rozvědky byly ukládány do podsvazku 81067/102, který nebyl autorovi správcem archivu býv. I. S SNB zpřístupněn.

při příležitosti návštěvy oficiální delegace polského ministerstva vnitra v Praze[98] a v roce 1968 se uskutečnilo několik dalších jednání. Polská strana projevila zájem především o akce proti SRN, Svobodné Evropě a Vatikánu. Právě ve srovnání rozsahu „cílových" oblastí aktivních opatření československé a polské rozvědky se ukázalo specifické „elitní" postavení I. správy MV v rámci východoevropských zpravodajských služeb. Zatímco zástupci polské rozvědky zdůrazňovali nutnost spjatosti svých akcí s polskými národními zájmy (pochopitelně v jejich vidění totožných se zájmy Polské sjednocené dělnické strany),[99] českoslovenští tvůrci aktivních opatření byli hrdými vykonavateli sovětské strategie na globálním zpravodajském hřišti.

Memoárovou (zčásti i odbornou) literaturou vychvalovaný univerzální záběr (a údajnou vysokou profesionalitu) československé rozvědky v 60. letech tak můžeme paradoxně vidět jako důkaz vysoké nesamostatnosti a podřízenosti I. správy MV vůči sovětské službě. To však nijak nevyvrací fakta o rostoucí nedůvěře sovětských protektorů vůči svému nejúspěšnějšímu žákovi v letech 1967–68.

Spolupráce (byť pochopitelně nikoliv partnerská) odborů aktivních opatření československé a sovětské rozvědky zahájená výše uvedenou „instruktážní" konzultací v únoru 1963 se velmi rychle rozvinula zejména pod vlivem úspěšné série československých protiněmeckých a protiamerických aktivních opatření v polovině 60. let. V červnu 1964 proběhla v Moskvě prvá řádná konzultace mezi pracovníky československého a sovětského odboru aktivních opatření. Projednávány byly zejména otázky zapojení československé rozvědky do kampaně proti SRN. Sovětští zástupci kladli důraz především na realizaci aktivního opatření ATOM, které mělo poškodit vztahy mezi členskými státy NATO a postavení Bundeswehru v něm. Podstatou aktivního opatření mělo být uspořádání *„...Mezinárodní konference o nebezpečnosti Bundeswehru pro mír"* v Praze. Praha (a československá rozvědka jako neoficiální pořadatel) byla vybrána především pro svoji pozici „nejzápadnějšího článku" východního impéria, a tedy pro svoji dostupnost pro zvažované západní účastníky konference.[100] Sovětští představitelé informovali své kolegy o svých stanoviscích a připomínkách k ostatním československým akcím a sdělili své postoje k aktuálním mezinárodněpolitickým otázkám, jichž se mohly výhledově týkat československé akce.[101] Výsledkem sovětských přání na zesílení tlaku proti SRN sice nebyla požadovaná

98 A I. S SNB, sv. 81067/104, č. l. 7–8. Záznam z jednání s náčelníkem polské rozvědky, 24. 11. 1967.

99 A I. S SNB, sv. 81067/104, č. l. 27–28. Záznam o konzultacích s náčelníkem odboru AO polské rozvědky v Praze ve dnech 17.–20. června 1968. O rozdílu chápání rozvědné práce v představách obou služeb svědčí i samotné formulace záznamu: *„Polští soudruzi uvedli, že jejich akce jsou a budou z převážné části orientovány výhradně na podporu polských zájmů... Polští přátelé se zejména zajímali o skutečnost, do jaké míry naše akce pomáhají československé zahraniční politice a československému státu jako celku. Polští soudruzi dali najevo, že náš záběr činnosti v současné době je příliš široký a že polská strana nehodlá v budoucnosti touto cestou jít. Polská rozvědka neprováděla a nebude provádět AO v rozvojových zemích."*

100 A I. S SNB, sv. 81067/101, č. l. 94–105, Jednání po linii AO (D odbor) 17. 6. 1964. Zvažovaná (a nakonec) nerealizovaná konference se měla podle sovětských představ konat na přelomu listopadu a prosince 1964.

101 Tamtéž.

mezinárodní konference, nicméně velmi úspěšná protiněmecká a protiamerická aktivní opatření sovětského protektora více než uspokojila. Velkým uznáním pro československé chráněnce byla oficiální návštěva náčelníka sovětského odboru aktivních opatření gen. Ivana Agajance v Praze počátkem října 1965. Agajanc se v Praze zúčastnil porady o stíhání válečných zločinců, kterou pořádala Čs. vládní komise pro stíhání válečných zločinců, a jednal s vedením 8. odboru I. správy MV. Náčelník sovětské dezinformační služby seznámil své pražské kolegy s perspektivními plány své složky a požádal je o vypracování vlastních návrhů k plnění těchto plánů. Agajanc navrhl přímé konzultace mezi pracovníky sovětské „D" služby a příslušnými pracovníky československého odboru aktivních opatření. Sovětský zástupce projevil velký zájem o materiální a technické vybavení pracoviště 8. odboru I. správy MV a perspektivně požádal o spolupráci v tomto směru.[102] Pochvala, jíž se československým dezinformátorům dostalo, je utvrdila v iluzi respektovaného partnera sovětské zpravodajské služby.

Velké zadostiučinění přinesla také návštěva náčelníka technického referátu sovětského odboru aktivních opatření Sokolova v Praze v prosinci 1966. Sovětský představitel byl překvapen úrovní a vybavením mnohem menšího československého pracoviště, které v některých směrech patrně přesahovalo úroveň jeho vlastního útvaru. Zaujala ho důkladná evidence psacích strojů používaných k výrobě fals (jež měla zabránit provalům AO), zájem projevil i o používané rozmnožovací a kopírovací stroje. Novinkou pro něj bylo i seznámení se s používaným systém evidence a dokumentace AO děrnými štítky, heslovníky a vedením kartotéky použitých kanálů.[103] Byť velmi pozitivní vyhodnocení této návštěvy mohlo být způsobeno i jistou „ješitností" oceněných československých rozvědčíků a okouzlením sovětského důstojníka západně vypadající metropolí, přece jen odráželo jisté uznání a vysokou úroveň vztahů mezi sovětským a československým odborem aktivních opatření ve třetí čtvrtině 60. let. Pražští rozvědčíci, vděční za slova chvály a nahlédnutí do sovětského centra dezinformací, ochotně plánovali a prováděli aktivní opatření v cílových oblastech sovětské imperiální politiky, na hony vzdálených zájmům vlastní země.

O „zacílení" aktivních opatření I. správy MV svědčí i výkaz o činnosti 8. odboru čs. rozvědky za prvé dva roky existence, zaslaný v únoru 1967 sovětským „přátelům". Odbor aktivních opatření I. správy MV do konce roku 1966 realizoval celkem 216 aktivních opatření (dalších 150 návrhů a námětů na AO nebylo schváleno). Podle teritoriálního a tematického zaměření bylo nejvíce (84) akcí adresováno USA, následovala SRN s 69 AO, Velká Británie s 20 a Francie s 8. Celokontinentálních (či

102 A I. S SNB, sv. 81067/101, č. l. 106–108, Konzultace s náčelníkem sovětské „D" služby s. gen. Agajancem v Praze ve dnech 1.–5. října 1965.

103 A I. S SNB, sv. 81067/101, č. l. 145–147, Záznam o pobytu náčelníka technického referátu „D" služby sovětské rozvědky ve dnech 6.–10. prosince 1966. Nadšení sovětského hosta z dokumentace AO dosvědčuje citace z tohoto záznamu: *„Tento systém byl pro s. Sokolova zcela nový a prohlásil, že jej zavede i u nich, o vše se podrobně do detailů zajímal, dělal si poznámky a měl řadu dotazů."*

celosvětových) bylo 17 aktivních opatření, 11 akcí směřovalo proti československému exilu, po ekonomické linii bylo provedeno 17 akcí, u 27 realizovaných aktivních opatření nebyla tematika upřesněna. Za akce podporující československé zájmy však můžeme považovat jen malou skupinu ekonomických AO podporujících čs. zahraniční obchod a některá aktivní opatření směřovaná do SRN na podporu potrestání válečných zločinců. Při realizaci jednotlivých AO byly uplatněny celkem 103 způsoby provádění akcí. Do realizace 158 AO bylo zapojeno celkem 210 agentů či důvěrných styků, bylo využito celkem 35 tiskových kanálů (novin, časopisů a jiných sdělovacích prostředků). Ve 49 případech bylo využito archivních či konspirativně získaných dokumentů, v 37 AO bylo použito fals vyrobených technickým referátem 8. odboru či VI. správou MV. Celkem 29 AO obsahovalo dezinformace ekonomické či politické povahy. I v této zprávě se vedení 8. odboru nezapomnělo pochlubit vysokou úrovní svého technického vybavení, čemuž přisuzovalo i fakt, že v posledních třech letech nebylo odhaleno žádné falsum československého původu. V celkově pozitivním hodnocení práce 8. odboru se však vyskytly i poukazy na slabá místa. Za problém považovalo vedení odboru AO nedostatek impulsů a konkrétních podkladů z linijních odborů čs. rozvědky a tím i jisté odtržení od vlastní operativy I. správy MV. Dlouhodobým a trvalým problémem byl nedostatek potřebných kanálů pro realizaci AO, řada z nich byla používána opakovaně a perspektivně byla ohrožena dekonspirací.[104]

Při stanovení dalších dlouhodobých cílů pracovníci 8. odboru I. správy MV vycházeli z perspektivního plánu čs. rozvědky na léta 1965–70, který rozvíjel úkoly zadané nadřízenou sovětskou zpravodajskou službou. V celosvětovém měřítku se mělo jednat především o podrývání vlivu USA a diskreditování jejich politiky. Důraz měl být kladen na zostřování rozporů mezi USA, rozvojovými zeměmi a hlavními kapitalistickými státy. Druhým hlavním cílem československých aktivních opatření měla být Evropa se zaměřením na SRN (*„zejména kompromitace západoněmeckého revanšismu a militarismu k vyvolání rozporů mezi členskými státy NATO“*). V zemích Latinské Ameriky a Asie měl být vyvoláván odpor proti pronikání USA a bývalých koloniálních mocností, čs. rozvědka chtěla realizovat akce proti „reakčním režimům“ a pochopitelně podporovat „spřátelená národněosvobozenecká hnutí“.[105]

Poslední řádná společná konzultace československých a sovětských dezinformátorů proběhla v květnu 1967 v Moskvě. Sovětští hostitelé svým učenlivým žákům poodkryli některé metody své práce, zejména pokud se týče styku s domácími institucemi a dodržování konspirace při něm. Byly upřesněny zásady další spolupráce obou odborů, které měly probíhat na bázi pravidelných ročních konzultací vedení odborů doplněných možným operativním stykem jednotlivých kompetentních pracovníků. V ostatních bodech mělo „jednání o utužení spolupráce“ podobu instruktážní schůzky, při níž

104 A I. S SNB, sv. 81067/101, č. l. 153–173, Dosavadní vývoj a výsledky 8. odboru – zaměření další činnosti, 10. 2. 1967.
105 Tamtéž.

byli československým partnerům předány požadavky na provádění aktivních opatření v dalším období. Největší důraz kladla sovětská rozvědka na pokrytí blížícího se 50. výročí bolševické revoluce z roku 1917. Sovětští představitelé se obávali možných akcí Západu, které by mohly narušit jejich velký svátek. V rámci komplexního aktivního opatření PODAROK po I. správě MV požadovali předávání signálů o chystaných protisovětských akcích a přípravu protiakcí, které by účinek akcí Západu neutralizovaly.[106]

Rok 1967 byl prvým vrcholem činnosti odboru aktivních opatření československé rozvědky. Poměrně malý kolektiv (odbor měl 18 systemizovaných míst, včetně čtyř žen na administrativních pozicích) dokázal provádět aktivní opatření proti Spojeným státům a jejich spojencům takřka na celém světě. Československá rozvědka byla jedinou satelitní zpravodajskou službou, která v oblasti aktivních opatření a dezinformací napodobovala komplexní záběr sovětské I. hlavní správy KGB. Díky zřízení samostatného odboru aktivních opatření v rámci I. správy MV se provádění „vlivové politiky" stalo, z víceméně doplňkové činnosti jednotlivých operativních odborů, samostatně řízeným a centralizovaným oborem práce československé zpravodajské služby. Největší změnou oproti předchozímu stavu bylo vedení přesného přehledu o všech prováděných aktivních opatřeních a vedení podrobné dokumentace o přípravě, realizaci a ohlasu každé akce.

Dokumentace jednotlivých akcí byla nejprve prováděna zpětně. Na počátku roku 1965 bylo přistoupeno k vyhodnocování aktivních opatření realizovaných v roce 1964. Jednotlivá AO byla analyzována podle hledisek: krycí jméno AO, země realizace, zúčastněná rezidentura, cíl aktivního opatření, způsoby provádění AO, prameny podkladů, použitá zpravodajská síť, použití techniky, dokumentů a jiných zpravodajských prostředků, datum schválení návrhu a jeho ukončení, jména pracovníků, kteří na akci pracovali, finanční náklady, číslo svazku, v němž byly uloženy materiály aktivního opatření, výsledek aktivního opatření a jeho stručná charakteristika. Informace byly zaznamenávány na normalizovanou předtištěnou dokumentační kartu a krom toho byly údaje o akcích zanášeny do heslovníku (vedeného na děrných štítcích), který obsahoval odkazy na jednotlivá aktivní opatření podle následujících hledisek: cíl AO, zaměření AO, použité dokumenty, výsledek AO, způsob provedení, datum schválení návrhu, cílová země, krycí jméno AO, použitá zpravodajská síť.[107] Popsaný systém,

106 A I. S SNB, č. sv. 81067/101, č. l. 176–190. Zpráva o jednáních odboru „Z" MV ČSSR s odborem „A" PHS VSB při RM SSSR ve dnech 12.–16. května 1967. Sovětská strana například požadovala urychlené připravení propagandistického využití materiálů poddůstojníka vojenské zpravodajské služby USA Glena R. Rohrera, který v roce 1965 uprchl do Československa, aby tak mohla neutralizovat případné vystoupení sovětských „vlastizrádců" na Západě. Čs. zpravodajská služba nakonec uvolnila G. R. Rohrera k propagandistickému využití až v polovině 70. let. Více o G. R. Rohrerovi: CAJTHAML, Petr: *BELL – Příběh zrádce*, in *Securitas imperii,* č. 13, Praha 2006, s. 5–36.

107 A I. S SNB, nezařazeno, č. j. A/1-00333/80-65, Zpráva o činnosti po linii 8. odboru za I. pololetí 1965.

v podstatě nezměněné podobě, fungoval až do pádu komunistického režimu.[108] V průběhu 60. a 70. let byla zpětně analyzována aktivní opatření až k roku 1956. Systém umožnil udržení si dlouhodobého přehledu o prováděných akcích (a jejich ohlasu, se kterým se zpětně mohly setkávat ostatní složky I. správy MV), o kanálech a agentech nasazovaných do akcí odboru aktivních opatření. Jako takový obsahoval celou řadu informací o angažovanosti rozvědky v ideologickém boji vedeném komunistickou stranou, a byl proto při zhroucení totalitního režimu skartován.[109] Počet realizovaných (a evidovaných) aktivních opatření se sice v průběhu 60. let snižoval (za rok 1964 78 AO, r. 1965 99 AO, r. 1966 66 AO, r. 1967 62 AO[110]) stoupalo však jejich hodnocení, důraz byl kladen na „kvalitu před kvantitou".

Druhým systémem dokumentace byly operativní svazky aktivních opatření. Zvláštní registr svazků aktivních opatření byl založen již před založením samostatného odboru AO v roce 1960.[111] Svazky byly zakládány k jednotlivým širším okruhům, dlouhodobým „operacím", materiály k jednotlivým AO byly ukládány do jejich podsvazků. Do srpna 1968 bylo zaregistrováno celkem 38 svazků AO. Dle sdělení současného správce archivu I. správy, Úřadu pro zahraniční styky a informace, se většina svazků AO, uložených do archivu I. správy MV, nezachovala. Podle Karla Pacnera nechal tyto materiály na přelomu listopadu a prosince 1989 skartovat tehdejší zástupce náčelníka I. správy SNB Jindřich Nekolný.[112] Realizace jednotlivých aktivních opatření postupně přešla v provádění sérií akcí k jednotlivým hlavním tematikám (skupina akcí vždy dostala jedno krycí jméno a jednotlivá AO byla specifikována pořadovým číslem). Vedle popsaných akcí proti SRN, využívajících archivních dokumentů nacistické provenience, to byly například série AO řady LOTOS diskreditujících americkou intervenci ve Vietnamu, akcí řady MORA připomínajících intervenci USA v Panamě, série akcí řady PLAMEN v souvislosti s akcemi USA proti Dominikánské republice,[113] akce řady TULIPÁN v Africe,[114] akce řady BORMAN proti západoněmeckým diplomatům v Indii.[115]

---

108 Podobu dokumentace aktivních opatření v polovině 80. let popisuje absolventská školní práce dokumentátorky 36. odb. I. správy prap. Evy Uherkové. A I. S SNB, č. sv. 81206/110, č. l. 66–75, Úloha statisticko-evidenční dokumentace v procesu AO.

109 A I. S SNB, č. sv. 81206/-, č. l. 33, Skartační protokol svazku 81206, 21. 11. 1989.

110 A I. S SNB, č. sv. 81206/-, č. l. 2–11, Předávací protokol agendy dokumentace aktivních opatření, 28. 2. 1970. – Počty realizovaných AO za jednotlivá léta je však třeba brát s rezervou, neboť údaje jednotlivých pramenů se rozcházejí (někdy jsou do celkového počtu zahrnovány i klasické dezinformace předávané ve zpravodajských hrách, někdy i jen evidované, nerealizované náměty). AMV, f. A2/3 (sekretariát ministra vnitra), inv. j. 2157, „Zpráva o plnění Perspektivního plánu čs. rozvědky za r. 1967" například uvádí, že v r. 1967 čs. rozvědka provedla celkem 160 AO (její autoři v to však započítávají i dezinformace).

111 A I. S SNB, registr svazků AO – číselná řada 9xxxx, první svazek aktivních opatření r. č. 90001 byl zaregistrován 4. ledna 1960.

112 PACNER, K.: *c. d.* , díl IV, s. 645.

113 A I. S SNB, č. sv. 81067/101, č. l. 221–233, Návrh dopisu pro odbor „A", květen 1967.

114 A I. S SNB, č. sv. 81067/103-II, č. l. 3–11. Záznam o konzultacích s vedením odboru AO rozvědky NDR v Berlíně 4.–10. ledna 1967.

115 A I. S SNB, č. sv. 81067/103-II, č. l. 46–67, Záznam o jednání s rozvědkou NDR po linii AO v Drážďanech 30.–31. března 1967.

Neoddělitelnou (byť v 2. polovině 60. let ne nejčetnější) součástí československých aktivních opatření byly akce proti exilu a tzv. ideocentrům. Některé akce v tomto směru navazovaly na starší, v úvodu této kapitoly zmiňované akce proti Rádiu Svobodná Evropa. V druhé polovině 60. let nemáme důkazy o realizaci více či méně „ostrých" (násilných) akcích[116] proti exilu a „ideodiverzním" centrům jako v 50. letech.[117] V roce 1965 bylo realizováno dlouhodoběji připravované výše popsané aktivní opatření BROŽ (vydání knihy Karla A. Krejčího *Sibyla hádá špatně*) proti RSE. V následujícím období se však pracovníci 8. odboru I. správy MV nechtěli v provádění aktivních opatření proti RSE příliš angažovat a odmítali v tomto směru i některé sovětské požadavky.[118] Již v následujícím roce (1967) se však odbor AO čs. rozvědky do akcí proti RSE a exilu opět zapojil. Činnost proti Rádiu Svobodná Evropa vzešla z celkově zvýšené aktivity satelitních zpravodajských služeb proti této rozhlasové stanici. V roce 1967 připravovala polská rozvědka návrhy na provádění akcí proti Svobodné Evropě spojenými silami polských, československých, maďarských, východoněmeckých a sovětských bezpečnostních orgánů. Pracovníci 8. odboru I. správy MV o této otázce jednali se zástupci sovětské a maďarské rozvědky. Tentokrát projevili pro akce proti Svobodné Evropě více pochopení a sami navrhli zahrnout do plánovaných operací i stanice BBC a Deutsche Welle, které také vysílaly v češtině.[119]

Jiná skupina ideologicko-politických aktivních opatření byla připravována jako reakce na některé jevy předznamenávající nástup Pražského jara. Stálou součástí práce 8. odboru I. správy MV ve vztahu k domácímu publiku bylo pravidelné upozorňování na případy neúspěchu jednotlivých emigrantů a jejich návratu do Československa, v souvislosti s množícími se případy projevů rodící se opozice byla rozvědka, jako nedílná součást Státní bezpečnosti, zapojována zvláště do případů, kdy byla tato opozice ve spojení s exilem či zahraničními sdělovacími prostředky.

Pozornost Státní bezpečnosti (a s jistým zpožděním i československé veřejnosti) na podzim roku 1967 rozvířil případ tzv. falešného *Manifestu československých spisovatelů*. Pražský historik Ivan Pfaff psal od roku 1966 pod pseudonymem Petr Svoboda

116 Provádění „ostrých" (diverzních či teroristických) akcí připravoval v 60. letech 7. odbor čs. rozvědky, krycím názvem „služba zvláštního určení".

117 To však neznamená, že by akce podobného druhu nebyly plánovány. Odbor aktivních opatření ve spolupráci se 7. odborem I. správy MV (službou zvláštního určení), připravoval v 60. letech „demonstrativní aktivní opatření" (ostrou akci) MORAVA namířenou proti Rádiu Svobodná Evropa. A I. S SNB, č. sv. 80903/100, č. l. 55–79, Zpráva o konzultaci s náčelníkem SZU (služby zvláštního určení) sovětské rozvědky, 3. 11. 1966.

118 V roce 1966, v souvislosti s 10. výročím maďarského povstání a jeho očekávaným připomínáním západními sdělovacími prostředky, vznesla sovětská rozvědka dotaz, zda má československá služba možnost provádět „dezinformační usvědčující akce" proti RSE. A I. S SNB, č. sv. 81067/101, č. l. 143 Překlad z ruštiny, 4. 10. 1966. Náčelník 8. odboru I. správy MV mjr. Jiří Stejskal (BORECKÝ) ve své odpovědi sdělil, *„že čs. rozvědka v současné době nemá možnosti provádět dezinformační akce proti uvedené rozhlasové stanici. Pokud se týká propagačních akcí, které by usvědčovaly ‚Svobodnou Evropu' jako nástroj studené války, bylo by možno tyto provádět, ale čs. rozvědka nemá k dispozici nové a takové materiály, které by potvrdily účinnost těchto akcí."* Tamtéž, č. l. 142, Dopis pro představitele VSB SSSR, 22. 10. 1966.

119 A I. S SNB, č. sv. 81067/101, č. l. 176–190. Zpráva o jednáních odboru „Z" MV ČSSR s odborem „A" PHS VSB při RM SSSR ve dnech 12.–16. května 1967. Akce nejsou v záznamu přesně specifikovány, hovoří se jen o *„výměně názorů na případná opatření, která by mohla vážně poškodit vysílač RSE"*.

články o kulturně-politické situaci v Československu, které publikoval v exilovém časopise *České slovo*, vydávaném v Mnichově redaktorem Rádia Svobodná Evropa Josefem Pejskarem. Státní bezpečnost zahájila 15. srpna 1967 trestní stíhání neznámého pachatele (skrývajícího se pod pseudonymem Petr Svoboda) pro *„trestný čin poškozování zájmů republiky v cizině"* (podle § 112 tr. zákona) spáchaný *„publikováním nepravdivých zpráv"* v *Českém slově*.[120] O několik dnů později, 18. srpna 1967, StB zachytila prověrkou korespondence zasílané do SRN (tj. sledováním odesílané pošty) dopis adresovaný vydavateli *Českého slova* Josefu Pejskarovi. Dopis obsahoval jednak další článek podepsaný Petrem Svobodou, tentokrát pojednávající o nedávném IV. sjezdu spisovatelů, a výbušný dokument nazvaný *Manifest československých spisovatelů k veřejnosti světa*. Manifestem, datovaným 5. srpna 1967, se mělo 183 členů Svazu československých spisovatelů a 274 dalších kulturních pracovníků obracet *„k veřejnosti a spisovatelům celého svobodného a demokratického světa s naléhavou výzvou o pomoc na záchranu duchovní a myšlenkové svobody… ohrožené terorem státní moci."*[121]

Analýzou znaků psacího stroje, jímž byl napsán *Manifest* i články „Petra Svobody", a jeho porovnáním s operativně zajištěnými strojopisnými texty intelektuálů soustředěných kolem redakce *Literárních novin* byl jako autor označen Ivan Pfaff.[122] Ivan Pfaff byl 18. října 1967 zatčen a byl vazebně stíhán pro trestný čin podvracení republiky podle § 98, odst. 1, písm. a/, b/ trestního zákona. Ve vazbě byl držen až do 15. března 1968, jeho trestní stíhání bylo zastaveno amnestií prezidenta republiky z 9. května 1968.[123] Během vyšetřování se doznal, že *Manifest* napsal sám *„z pocitu vnitřní duševní krize"* a že s jeho textem, mimo své nejbližší příbuzné, před odesláním do zahraničí nikoho neseznámil.

V zahraničí, kam přes opatření StB přeci jen dorazil, byl *Manifest* poněkud lehkovážně chápán jako skutečný projev revoltujících československých intelektuálů. Josef Pejskar, který dopis s *Manifestem* obdržel, se zaručil za jeho autenticitu a požádal majitele exilové tiskové kanceláře Free Czechoslovak Informations Josefa Jostena o jeho publikování v britském tisku.[124] Překlad *Manifestu* skutečně přetiskly anglické noviny *The Sunday Times* a informovaly o něm i další západní sdělovací prostředky. *Manifest* pochopitelně otisklo i Pejskarovo *České slovo*. Státní bezpečnost, vědoma si nepravosti podpisů signatářů *Manifestu*, využila blamáže západních sdělovacích prostředků k neobvykle ostré (na podmínky „liberálního" konce roku 1967) kampani proti exulantům zapojených do jeho zveřejnění na Západě. Autorem „ideového námětu" na propagandistické využití celého případu byl náčelník Správy vyšetřování

120 AMV, a. č. V-9743 MV, hlavní svazek, č. l. 3–4, 15. 8. 1967, Usnesení o zahájení trestního stíhání.
121 Tamtéž, svazek dokumentace, dokument č. 6 – a/ Originál *Manifestu čs. spisovatelů k veřejnosti světa*.
122 AMV, a. č. 630975 MV, č. l. 85–88, Informace k výsledkům rozpracování akce DOPISOVATEL, 7. 10. 1967.
123 Tamtéž, č. l. 270–275, Memorandum k nepřátelské činnosti PhDr. Ivana Pfaffa, 24. 4. 1972.
124 Národní archiv (dále NA), fond Exil – Jožka Pejskar, karton č. 5, složka korespondence s J. Jostenem r. 1967, Dopis J. Jostenovi 29. 8. 1967.

StB pplk. JUDr. Štěpán Hajný. Ten navrhoval „odhalit" zahraniční noviny, které otiskly *Manifest* jako neseriózní, odradit dopisovatele a informátory exilových časopisů od další činnosti a především popřít zprávy o existenci organizované opozice v ČSSR (*„odhalením skutečnosti zamezit utvrzování skupin a skupinek u nás, že existuje nějaká organizovaná síla, která bojuje proti politice ÚV KSČ a vlády ČSSR"*[125]).

Hlavní akcí realizovanou v Československu byla tisková konference uskutečněná 9. listopadu 1967 v budově Ministerstva vnitra na Letné. Novináři byli informováni o odhalení autora *Manifestu*, jeho zadržení a spolupráci s Josefem Pejskarem.[126] Vlastní informace o individuální aktivitě Ivana Pfaffa a přílišné důvěře některých exulantů ve své domácí informátory však byly doplněny dezinformacemi o zpravodajském pozadí celé akce (*„jedná se o písemně vypracovaný falzifikát, na jehož zneužití se podílí jedna z nepřátelských západních rozvědek za pomoci čs. utečenců")*.[127] Vzhledem k tomu, že celá akce měla charakter útoku proti zahraničním sdělovacím prostředkům a jejich spojení s českými exulanty, a tudíž měla mít dopad do zahraničí, byl do realizace propagandistické kampaně zapojen i odbor aktivních opatření I. správy MV.[128] Hlavním výsledkem prezentace odhalení falza dopisu ambiciózního pražského intelektuála tak byla kampaň zoustouzející představitele čs. exilu, kteří „naletěli" Pfaffovým tvrzením. V československých novinách byla v listopadu a prosinci 1967 publikována série článků s nezvykle (na svoji dobu) ostrými útoky proti J. Pejskarovi a J. Jostenovi.[129] Do kampaně proti Josefu Jostenovi byl zapojen i bývalý agent čs. rozvědky Jaroslav Hodač, který na přelomu 50. a 60. let pracoval jako redaktor a účetní v Jostenových tiskových podnicích.[130]

Do roku 1968 tak odbor aktivních opatření vstupoval v dvojznačném postavení. Na jedné straně již takřka rutinně zvládal aktivní opatření v oblasti „klasické zpravodajštiny" a podpory zahraničních zájmů sovětského mocenského bloku, na straně druhé byl stále častěji konfrontován se skutečností, že byl součástí politické policie ve vlastním slova smyslu a podílel se na operacích namířených proti politickým oponentům

125 AMV, a. č. V-9743 MV, podsvazek, č. l. 10–13, Ideový námět propagačního využití dosavadního stavu vyšetřování případu uveřejnění *Manifestu čs. spisovatelů k veřejnosti světa* a jeho zneužití v zahraničí.
126 Tamtéž, č. l. 14, Úřední zpráva.
127 Tamtéž, č. l. 50, Úřední zpráva Ministerstva vnitra.
128 8. odbor I. správy MV na podzim 1967 realizoval sérii AO MANIFEST, jež byly patrně jeho příspěvkem do kampaně související s *Manifestem čs. spisovatelů*. A I. S SNB, přísně tajný jednací protokol 8. odboru I. správy MV, r. 1967. Účast I. správy na realizaci celé akce je potvrzována v řadě vyhodnocení a návrhů týkajících se propagandy Ministerstva vnitra, např. AMV, f. A5 (sekretariát náměstka ministra vnitra Jindřicha Kotala), i. j. 998, Návrh na prohloubení propagační a masově výchovné činnosti v MV, 29. 1. 1968.
129 Např. *Práce* 30. 11. 1967, *Kdo je Jožka Péro*, *Obrana lidu* 9. 12. 1967, *Stručná historie jednoho z manifestantů*; a další.
130 Jaroslav Hodač (1906–1978), předválečný člen sociální demokracie, byl získán ke spolupráci s StB v lednu 1954; v červnu 1955 byl „vysazen" do zahraničí s úkolem pracovat proti čs. exilu, a zvláště jeho sociálnědemokratické části. Od roku 1957 pracoval v redakci Jostenova časopisu *Čechoslovák v zahraničí* a působil i ve vedení sociální demokracie. V srpnu 1961 se vrátil do Československa a vystoupil v následné propagandistické kampani. StB s ním ukončila spolupráci v roce 1966, nárazově však byl využíván i v letech pozdějších. VIRKNER, Patrik: *Agent LEV – tajný spolupracovník v exilové ČSSD*. In: *Securitas imperii* 8, Praha 2001, s. 203–258.

režimu. Čím více byl odbor konfrontován s měnící se politickou situací, tím více se ocital v rámci východoevropských zpravodajských služeb v izolaci. Československá a sovětská dezinformační služba sice v květnu 1967 podepsaly protokol o vzájemné rozsáhlé spolupráci, ten však byl plněn jen jednostranně československým odborem. V létě roku 1967 přešel generál Agajanc z funkce náčelníka dezinformační služby na pozici zástupce náčelníka rozvědky. S jeho nástupcem, plk. Kondrašovem, se československým partnerům nepodařilo (přesto, že jej I. správa MV opakovaně zvala k jednání do Prahy) navázat jakýkoliv kontakt. Po přeložení Kondrašova v létě 1968 již českoslovenští dezinformátoři neznali ani jméno náčelníka partnerského odboru v Moskvě.[131]

Zatímco Moskva reagovala na nepřestávající hlášení o československých akcích realizovaných na její přání (a pozvánky ke spolupráci) mrazivým mlčením, z Berlína (pochopitelně východního) se ozývaly i otevřené připomínky a nesouhlas s československým vývojem. Východoněmečtí zástupci opakovaně upozorňovali na nebezpečí „ideologické diverze" Západu v Československu, vyslovovali své výhrady k obrodnému procesu v ČSSR, odmítali jednat o zaměření spolupráce na další období. Vrcholem projevů nedůvěry byla žádost východoněmeckých partnerů, aby zastavili zasílání československého týdeníku *Volkszeitung* (který byl využíván oběma rozvědkami k publikaci aktivních opatření) odboru AO rozvědky NDR, neboť jeho distribuce v NDR byla zakázána.[132] Původní „mrazivé mlčení" sovětského odboru aktivních opatření postupně přerostlo v nečekanou aktivitu. Ze strany sovětské rozvědky se českoslovenští dezinformátoři začali setkávat se zcela „novým druhem" aktivních opatření. Na akcích tohoto druhu se svými „přáteli" již nespolupracovali, ale byli jejich obětí. Československo se v roce 1968 proměnilo v cílovou oblast zpravodajské činnosti sovětské rozvědky.[133] Platilo to i pro provádění aktivních opatření. Některé z akcí se podařilo odhalit. Svůj podíl na tom měli i příslušníci čs. odboru aktivních opatření, kteří dobře znali praxi svých někdejších učitelů. Sovětské sdělovací prostředky spolu s „konzervativci" v KSČ již dlouho před okupací zveřejňovali varující zprávy o údajné přípravě ozbrojené kontrarevoluce.[134] Dne 12. července 1968 se objevil „konkrétní důkaz." Na Sokolovsku byly nalezeny balíky se zbraněmi amerického původu. Již kriminalistický posudek nalezených zbraní a jejich obalů nastínil

131 A I. S SNB, sv. 81067/-, část sv. č. 2, č. l. 15–16, Informace o styku 8. odboru se sovětskou rozvědkou, 9. 12. 1968.
132 A I. S SNB, sv. 81067/103-III, č. l. 53–78, Záznam o konzultacích s odborem AO rozvědky NDR v Berlíně ve dnech 24.–28. června 1968.
133 ANDREW, Christopher, MITROCHIN,Vasilij: *Neznámé špionážní operace KGB, Mitrochinům archiv*. Praha 2001, s. 259–272.
134 Dle Vasilije Mitrochina byly tyto akce součástí souboru sovětských aktivních opatření s krycím názvem CHODOKI („chodci"). Tamtéž, s. 267.

jejich pravděpodobný sovětský původ.[135] Tuto tezi podpořil i náčelník čs. odboru aktivních opatření Jiří Stejskal (BORECKÝ) který znal způsoby, jakými si špionážní služby východního bloku obstarávaly zbraně americké provenience. Stejskal se v 60. letech podílel na získání amerických zbraní ze zásob kubánské armády a ministerstva vnitra, a proto interpretoval původ „sokolovských zbraní" jako kubánských. Sám se proto nabídl, že přímo na Kubě ověří výrobní čísla nalezených pistolí a samopalů.[136]

Ani tyto, v podstatě neoficiální, aktivity některých československých dezinformátorů nezměnily nic na tom, že intenzita práce 8. odboru I. správy MV v roce 1968 se postupně snižovala. V posledním měsíci před srpnem 1968 se takřka zcela zastavila.[137] Odboru vyschl hlavní zdroj námětů (či úkolů) zadávaných sovětskou KGB, ubývalo i úkolů zadávaných samotnou československou rozvědkou. V nových základních proponovaných směrnicích čs. rozvědky (jejich základem se měl stát její akční program) byl na vlivovou politiku kladen daleko menší důraz na úkor zdůrazňování funkce rozvědky jako služby mající za úkol především sběr informací.[138] Nic na tom neměnil ani reformní zápal značné části rozvědčíků zařazených na 8. odboru I. správy MV.

135 KOUDELKA, František, SUK Jiří: *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období Pražského jara (leden – srpen 1968),* Brno 1996, s. 194–201 (dokument č. 33) Znalecký posudek Kriminalistického ústavu Veřejné bezpečnosti o nálezu zbraní na Sokolovsku, zpracovaný pro odbor vyšetřování na KS SNB v Plzni, 25. 7. 1968. U silnice Cheb – Sokolov bylo pod jedním z mostů nalezeno pět tlumoků s celkem 20 samopaly a 30 pistolemi amerického původu. Kriminalisté provedli expertizu zbraní a tlumoků, v nichž byly zbraně nalezeny. Jeden z tlumoků byl sovětského původu, podařilo se rozluštit otisk razítka s nápisy azbukou, samotné zbraně byly nakonzervovány vazelínou sovětské výroby.

136 AMV, personální spis Jiřího Stejskala, Zpráva komise pro objasnění činnosti soudruha Stejskala, 10. 12. 1969.

137 Odráží se to například v podobě přísně tajného jednacího protokolu tohoto odboru. Zatímco v běžných obdobích byla přidělována 2 až 3 č. j. denně, v období od 10.7. do 20. 9. 1968 bylo využito celkem jen 10 čísel jednacích. A I. S SNB, přísně tajný jednací protokol 8. odboru I. správy MV r. 1968.

138 To se stalo předmětem kritiky druhého pracoviště I. správy MV provádějícího specifický druh aktivních opatření – služby zvláštního určení (7. odboru), která kritizovala zanedbání ofenzivního charakteru rozvědky v akčním programu I. správy MV. A I. S SNB. sv. 80903/100, č. l. 191–193, Stanovisko 7. odboru I. správy MV k akčnímu programu čs. rozvědky, 10. 10. 1968.

Výbuch na Staroměstském náměstí 7. listopadu 1962

Jan Frolík

Pražské Staroměstské náměstí nesporně patří mezi místa, kde se „tvořily“ české dějiny. Ostatně není divu: jde o střed hlavního města českého státu (není v Evropě příliš mnoho zemí, jejichž hlavní město se může chlubit tak stabilním postavením, jaké má právě Praha v rámci českého státu již od jeho samých počátků až dodnes), sídlil zde i ústřední orgán samosprávy Starého Města pražského, jenž byl až do moderní doby politickým srdcem Prahy jako takové. Právě zde proto často docházelo k událostem, jež se, jak se později ukázalo, staly uzlovými body českých dějin. Některé z nich se dokonce staly součástí národního mýtu. Uveďme např. pouze popravu dvaceti sedmi českých pánů (co na tom, že zdaleka ne všichni popravení Češi byli pány), případně byly k tomuto místu mylně přiřazeny díky jeho dějinné gravitaci (např. Jan Roháč z Dubé a jeho spolubojovníci nebyli popraveni zde, nýbrž tam, kde se v Praze popravovalo obvykle, tj. na Šibeničním vrchu pod Vítkovem, a to i přesto, že se nás o tom snaží přesvědčit ilustrační dřevoryt). Za připomenutí zde jistě také stojí i neblaze proslulá „balkonová scéna“ z února 1948, mj. i proto, že po ní se politický středobod země definitivně (a jak se zdá i neodvolatelně) přesunul na Václavské náměstí. Stačí připomenout pouze 21. srpen 1969 či listopad 1989.

Některé byly ovšem naopak zcela zapomenuty. To se týká i události, kterou se zde hodlám zabývat. Tehdy došlo k explozi amatérsky vyrobené nálože, jež měla 7. listopadu 1962 narušit průběh slavnostního shromáždění, které bylo na Staroměstské náměstí svoláno stranickými orgány k výročí bolševické revoluce v Rusku v říjnu (podle gregoriánského kalendáře však v listopadu) 1917. Tato událost však byla pečlivě ututlána a v dobovém tisku o ní nenajdeme ani zmínku. Zřejmě i to bylo příčinou toho, že když v létě 1990 došlo k něčemu obdobnému na stejném místě, česká média tuto událost hodnotila jako absolutní novum.

A není se ani co divit, uvědomíme-li si, že u vzniku novodobé české žurnalistiky stála dezinformace o smrti studenta Martina Šmída, získaná od zjevné psychopatky, evidentně trpící syndromem „bájné lhavosti“. Ještě že v té době neměli novináři právo utajovat své zdroje (či „zdroje“), takže skutečnost, že si prostě s mladickou naivitou vehementně „naběhli na vidle“, se zaretušovat nepodařilo. Nevšiml jsem si ovšem, že by si z tohoto trapného kiksu odnesli hlubší a zejména trvalejší ponaučení. Mimochodem: mám ještě v živé paměti, jak vehementně se někteří z nich pokoušeli pro-

kázat, že jejich „zdroj“ byl ve skutečnosti součástí agenturní sítě bývalé Státní bezpečnosti. Jako kdyby tato varianta (dnes bezpečně vyvrácená) nabízela přijatelnější a čestnější východisko.

Kdo však tuto událost nepřehlédl, byli straničtí bosové. Nevíme bohužel zatím nic o tom, jak se tato událost promítla do tehdy začínajícího souboje mezi nastupujícími reformisty v řadách obou komunistických stran (české a slovenské) a jejich konzervativními oponenty a jaký byl v tomto směru její vnitrostranický dopad. O tom nás prameny zatím neinformují. Z archivních materiálů, uložených v Archivu MV, je pouze zřejmé, že se „reformistům“ na „vnitru“ zamlouvat nemohla. Ti totiž obhajovali tezi, že poté, co byl třídní střet o socialistickou budoucnost československého státu již rozhodnut s konečnou platností ve prospěch svazku „dělníků, rolníků a pracující inteligence“, je již možné opustit čistě represivní a mocenské řízení „celospolečenského vývoje“ a přejít k liberálnějším a mocensky méně vyhroceným formám vládnutí.

Snad (to ale uvádím pouze s otazníkem) se jejich vliv projevil v tom, že vyšetřování události a dopadení pachatelů nebyly svěřeny výlučně pracovníkům Státní bezpečnosti, nýbrž také kriminalistům z Městské správy VB v Praze.[1] Což bylo rozhodnutí ještě několik let předtím prostě nemyslitelné. Pro tento postup však již v té době byly navíc k dispozici celkem pádné argumenty. Reformátoři mohli totiž poukázat na nespornou skutečnost, že Státní bezpečnost všude viděla pouze „politiku“, a následně pak předem a vědomě vylučovala z plánu vyšetřování jiné možné vyšetřovací verze, což vedlo k řadě selhání či v horších případech k prokazatelnému „vypátrání“ pachatelů, kteří však s případem neměli ve skutečnosti nic společného. Stačí zde uvést takové kauzy, jako byla smrt Jana Masaryka, vražda Augustina Schramma nebo méně známá vražda Lumíra Krátkého, ke které došlo 11. ledna 1949 v Pardubicích.[2] Z uvedených prací kolegů z ÚDV i z mého vlastního studia těchto případů jsem si odnesl přesvědčení, že z „výkonu“, který odvedli vyšetřovatelé StB, lze vyvodit pouze dva spolehlivě doložené závěry. Jednak, že tito „vyšetřovatelé“ neuvěřitelným způsobem zpackali vyšetřování vždy již na samém počátku a za druhé, že jimi vytvořená do-

1 Ve spise jsem sice našel v *Návrhu závěrečného opatření* zmínku, že 7. 11. 1962 zahájil vyšetřování proti neznámému pachateli pro podezření ze spáchání trestného činu teroru *„vyšetřovatel MS VB Praha“*; tomu však nevěřím. Bohužel původní usnesení vyšetřovatele z r. 1962 není ve spise založeno (ani v opise), nýbrž je zde jeho existence pouze konstatována, naštěstí včetně datace a čísla jednacího („A 8-025/62“). Nepovažuji totiž za možné, že by i v letech začínající liberalizace vyšetřování „prvohlavového“ trestného činu nezahájil útvar vyšetřování StB. Ostatně i podoba č. j. konstatovaného usnesení prokazatelně ukazuje na některý z útvarů vyšetřování StB. Podle spisového plánu MV z 20. 10. 1953 byla sp. zn. „A 8“ vyhrazena právě jim. Teprve v r. 1966 došlo ke změně: z „A 8“ se stalo „VS“, kdežto vyšetřovacím útvarů VB bylo přiděleno „VV“. Proto tuto zmínku považuji za prokazatelně zmatečnou a nesporně chybnou. Jde buďto o bezděčný omyl, nebo o jakýsi podivný (a zatím neznámý) úmysl autora *Návrhu závěrečného opatření*. Srov. FROLÍK, Jan: *Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989*, SAP 2/1991, s. 486, 493, 495; TÝŽ: *Ještě k nástinu organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti*, SAP 2/2002, s. 462.

2 Blíže srov. např. *Jan Masaryk (úvahy o jeho smrti)*, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie ČR, Praha 2005; ROKOSOVÁ, Šárka: *Případ Milan Choc a spol.*, *Securitas Imperii* 12, s. 53–107; PULEC, Martin: *Příspěvek k pozadí „pardubických procesů“*, tamtéž, s. 133–171.

kumentace je natolik zmatečná, že se zřejmě již nikdy s jistotou nedovíme, co se tehdy skutečně stalo.

To byla argumentace, na kterou mohl slyšet jak nový ministr vnitra Lubomír Štrougal, tak – a to zejména – členové předsednictva ÚV KSČ. Jenomže předání vyšetřování mj. i pražským kriminalistům byl ovšem krok, který očekávané výsledky nepřinesl. Státní bezpečnost nadále sledovala své vlastní „politické" vyšetřovací verze[3] a kriminalisté zase pracovali po svém, tj. prověřovali „známé firmy", o kterých dobře věděli, že mají zálibu v pyrotechnice či ve zbraních vůbec. Tato dvojkolejnost vyšetřování se nakonec ukázala jako osudová – výsledků nedosáhl nikdo. Vyšetřování se protahovalo a nakonec se již téměř všichni smířili s tím, že se z případu stane „pomník", jak kriminalisté označují staré nevyřešené případy. Podobně vyznělo do ztracena i vyšetřování vyloupení pošty v Čakovicích, ke kterému došlo přibližně v těchže letech. Zájem o ně klesá i ze strany nadřízených, takže po čase se jim věnuje pouze pár nadšenců. Tak to prostě chodí u všech policejních sborů na světě. Kdo však nezapomněl, byla zhrzená Státní bezpečnost. Zejména po zahájení „normalizace" a také po ukončení chaosu, který otřásl jejími organizačními strukturami poté, co vznikl federální stát, se začala znovu vehementně hlásit o návrat do postavení, které jí podle názoru jejích příslušníků v rámci hierarchie Sboru národní bezpečnosti jako preferované „oborové složky" bezesporu náleželo.

Jedinečná příležitost se jí naskytla počátkem 70. let, kdy byla pověřena úkolem zlikvidovat zbytky vnitřní opozice, což se jí také podařilo. Nikoliv ovšem bezezbytku. V repertoáru její operativní činnosti se sice objevily zbrusu nové „problematiky", bývalí členové KSČ a bývalí příslušníci MV, avšak vedení strany jí nedovolilo vypořádat se s opozičníky tak, jak si představovala, tj. pár jich pověsit a ostatní poslat za mříže na dlouhou řadu let.V tomto ohledu se prostě období normalizace s obdobím 50. let nedá srovnávat. Časem se tedy její pozornost obrátila i ke starším nevyřešeným případům, mj. i k případu exploze pekelného stroje na Staroměstském náměstí v listopadu 1962.

---

3 Srov. AMV, oddělení vyšetřovacích a operativních spisů, vyšetřovací spis a. č. V-4990 MV (akce Výbuch), záznam z aktivu, konaného dne 3. 1. 1963, podsvazek I., č. l. 109 –111. Právě v podobě podsvazků jsou k pozdějšímu vyšetřovacímu spisu připojeny i materiály z let 1962–63 (bohužel zdaleka ne všechny). Vyšetřovatel StB mjr. Václav Burkovec zde jasně vymezil okruhy podezřelých, na něž je zapotřebí se především zaměřit: na studenty, protože by mohlo jít o odvetu za rozehnaný studentský majáles, za možné pachatele považoval rovněž *„zahraniční rozvědky"*, které tak využily napjatých mezinárodních vztahů v době kubánské krize a hodlaly tímto způsobem dát *„signál pro vnitřní reakci"* (sic !), a poté podle něj přicházela v úvahu i *„vnitřní reakce"* samotná, protestující např. proti tehdejšímu nedostatku másla. Ostatní okruhy podezřelých, tj. právě ty, na něž se zaměřovali kriminalisté, označil přezíravě za *„málo pravděpodobné"*. Zejména verzi o *„zahraničních rozvědkách"* se ovšem kriminalisté mohli pouze usmát; podle odborných posudků byla nálož vyrobena tak primitivně (250 g bezdýmého střelného prachu a dále podomácku vyrobený černý hrubozrnný střelný prach, kvalitou a balistickým výkonem srovnatelný se střelným prachem používaným v Evropě na sklonku středověku), že verzi, že jde o práci zkušených profesionálů, mohli s klidným svědomím vyloučit. – Burkovec Václav, podplukovník (1917–2001). Nastoupil k SNB v r. 1950 k tehdejšímu krajskému velitelství StB v Praze, kde prošel několika funkcemi, zejména náčelníka odboru vyšetřování StB pražské krajské správy. V letech 1960–61 studoval v Moskvě, v r. 1971 přešel na Hlavní správu vyšetřování StB FMV. Penzionován k 31. 12. 1973. Bližší charakteristiku jeho osoby může podat pí. P. Šustrová, komentátorka LN, jež měla tu pochybnou čest se s ním v r. 1970 seznámit osobně.

V únoru 1976 pak po jednání kolegia ohlásil vedení Federálního ministerstva vnitra náměstek ministra plukovník JUDr. Miloslav Vaníček,[4] že snaha StB byla korunována úspěchem a že se jí skupinu pachatelů podařilo odhalit. Vítězoslavně oznámil, že je stíháno pět osob (Miloslav Blecha, nar. 1924, stíhaný ovšem v nepřítomnosti, protože v roce 1968 emigroval do Kanady, František Beránek, nar. 1933, Petr Popelka, nar. 1946, Miroslav Obdržálek, nar. 1946, a Jaroslav Cerha, nar. 1946), a to pro jeden z nejzávažnějších trestných činů, který tehdy platný trestní zákon znal, trestný čin teroru (§ 93 tr. zákona, sazba 10–15 let nebo trest smrti), neboť *„z nepřátelství a v úmyslu poškodit soc. společenské a státní zřízení republiky se každý z nich svou měrou podílel na přípravě a provedení teroristické akce dne 7. 11. 1962 v Praze na Staroměstském nám., kdy při oslavách 45. výročí VŘSR přivedli k výbuchu třaskavinu, přičemž došlo ke zranění více jak 29 osob a jedna žena na následky zranění zemřela“*.[5] Pro obviněné tedy nic příjemného.

Příčinou tohoto zvratu byla skutečnost, že 9. dubna 1975 se do budovy v Bartolomějské ulici (a to právě do té, kde sídlila pražská Správa StB) dostavil Petr Popelka s tím, že může poskytnout informace o pachatelích atentátu z roku 1962. Přijat byl samozřejmě s otevřenou náručí – alespoň takový dojem zanechává četba vyšetřovacího spisu (osobně si ale myslím, že byl již očekáván). Ve své první výpovědi označil několik osob (které byly, stejně jako on sám, prověřovány již v letech 1962–63) a dále jistého Texasana, který měl atentát vymyslet a zorganizovat. Toho v té době ještě jménem neznal a tuto roli mu zatím nepřisuzoval. Pouze jej označil na předložené fotografii jako osobu, s kterou se v roce 1962 stýkal (policisté v takovém případě používají odpudivý patvar *„opoznal“*).

Popelka tehdy do protokolu uvedl, že se dostavil dobrovolně, *„aby podal podrobné vysvětlení týkající se výbuchu na Staroměstském náměstí v listopadu 1962“*. Svoji ochotu sdělit co ví, odůvodnil – alespoň podle mého – poněkud kuriózně: *„Toto oznámení činím z toho důvodu, že v poslední době tak, jak vím z doslechu, došlo opakovaně k několika výbuchům na různých místech Prahy a uvědomil jsem si škodlivost také proti zákonné činnosti a jsem přesvědčen, že podobné případy by mohly narušit důstojný průběh oslav 30. výročí osvobození ČSSR…“*.[6] Při výslechu dále podrobně popsal, jakým způsobem upravil dva tehdy sériově vyráběné budíky zn.

4 Vaníček Miloslav, JUDr., generálmajor (1926–1998). Voják z povolání; v ČSLA působil především ve vojenské justici (Hlavní vojenská prokuratura, Vyšší vojenská prokuratura v Příbrami, Hlavní správa soudů). Od 1. 9. 1970 na FMV, původně jako náčelník Organizační a vnitřní správy, od 1. 3. 1973 náměstek federálního ministra vnitra. Kromě jiných útvarů (např. Správa spojení či odbor mezinárodních styků) mu podléhala především Správa vyšetřování StB. Penzionován k 31. 12. 1985. Archivní fond tohoto náměstka se však zachoval pouze torzovitě; obsahuje totiž jen pár kartonů s v podstatě bezvýznamným materiálem a dále jednací protokoly jeho sekretariátu. Právě z těch však lze naštěstí odvodit, které útvary řídil.

5 Srov. AMV, f. sekretariátu federálního ministra vnitra – právní odbor (A 2/5), i. j. 42, *Zpráva o stavu vyšetřování prováděném vyšetřovateli Státní bezpečnosti v roce 1975*, předložená 19. 2. 1976 po zasedání kolegia na operativní poradě.

6 Srov. AMV, oddělení vyšetřovacích a operativních spisů, vyšetřovací spis a. č. V-4990 MV/11, výpověď Petra Popelky z 9. 4. 1975.

Ex-60, aby tak mohly být použity jako časové spínače pro odpálení časované nálože. V budících, které byly nalezeny v listopadu 1962 na Staroměstském náměstí a které mu byly předloženy, také rozpoznal svoji práci. Uvedl také, že budíky takto upravil na žádost svého tehdejšího známého Miroslava Obdržálka, kterému je také předal.[7]

Tato výpověď Petra Popelky zanechává hned několik otazníků – pokud není otazníkem jako celek. Předně jak je možné, že Popelka (vyučený v ČKD a zkušený řemeslník) tvrdil, že potřebné otvory do plastového krytu budíků provrtal, když odborná expertiza prokázala, že byly vypáleny? Popelka tedy nevěděl, jak byly spínače vyrobeny, ačkoliv jejich zhotovení prohlásil za svoji práci. Dále, co u jeho prvního výslechu dělal pplk. Jan Pichrt,[8] který nebyl vyšetřovatelem, nýbrž operativcem a dokonce náčelníkem odboru 1c Správy StB Praha, a proč u tohoto výslechu asistoval i kapitán Zdeněk Rohan[9] z Federální kriminální ústředny Federální správy VB? Zejména operativci StB se účasti na výsleších vyloženě vyhýbali; nezbytnou součástí výslechového protokolu je totiž i tzv. otevřená podpisová doložka, tj. jejich jméno je zde uvedeno v čitelné podobě (napsané na psacím stroji) a nelze ho nahradit pečlivě nacvičeným nečitelným klikyhákem.

To je sama o sobě dosti podivná sestava, zejména, víme-li odjinud, že Pichrt zaslal již 23. ledna 1975 tehdejšímu náčelníkovi Správy StB Praha pplk. Karlu Kupcovi zprávu o vyhodnocení akce Míla, v níž byl rozpracován právě Miloslav Blecha a ve které jej označuje jako možného „duchovního otce“ exploze z listopadu 1962.[10]

Jedno však považuji za vyloučené. Podrobné šetření v evidencích a databázích odboru archivní a spisové služby MV s jistotou vyloučilo hypotézu, která se nabízí přímo

7 Tamtéž.

8 Pichrt Jan, podplukovník (*1929). Muž s pestrou služební kariérou. K SNB nastoupil v r. 1949, původně k tehdejším pohraničním útvarům SNB, r. 1953 přešel k Vnitřní stráži, odkud v r. 1959 přešel k pražské Správě VB, odkud již v r. 1960 přestoupil ke složce StB na tehdejší II. (kontrarozvědný) odbor krajské správy MV Praha, v r. 1968 zřejmě důsledně setrval na principech proletářského internacionalismu, což mu v r. 1969 vyneslo funkci náčelníka oddělení na tomto odboru. Byl zřejmě pokládán nejenom za „třídně spolehlivého“, ale i perspektivního soudruha, protože v letech 1971–72 studoval v Moskvě na Vysoké škole KGB. Po návratu opět působil na pražské Správě StB v náčelnických funkcích a 1. 4. 1975 se stal (po reorganizaci) náčelníkem odboru 1c. V r. 1983 přešel k Federální správě VB a v r. 1985 do kanceláře federálního ministra vnitra (tehdy byl veden v tzv. činných zálohách). Do důchodu odešel právě včas, totiž k 31. 12. 1989. Pak se tento čilý důchodce ještě vrátil, přirozeně již jako občanský zaměstnanec, a přivydělával si jako strážný v Muzeu Policie ČR (1994–96).

9 Rohan Zdeněk, podplukovník (1923–1992?). V r. 1946 nastoupil k pražské kriminálce, kde sloužil až do r. 1974, kdy přešel k Federální správě VB, od r. 1981 (tj. po reorganizaci) sloužil na Federální kriminální ústředně, která byla tehdy z FS VB vyčleněna. Penzionován k 30. 6. 1983. Odpověď správce systému Centrálního registru obyvatel na můj dotaz, týkající se data jeho úmrtí, za postačující nepovažuji. Datum jeho úmrtí odvodil z data, kdy se jeho manželka stala vdovou, nevzal tedy v úvahu možnost, že vdova se po smrti Z. Rohana opět provdala a ovdověla podruhé. Provést šetření v tzv. staré evidenci (což bych já považoval za samozřejmé) mu zřejmě připadalo zbytečné a hlavně pracné. Proto rok jeho úmrtí uvádím s otazníkem.

10 Srov. AMV, oddělení vyšetřovacích a operativních spisů, vyšetřovací spis a. č. V-4990 MV, podsvazek 5. – Kupec Karel, plukovník (1926–1995). Začal sloužit v r. 1950 u Správy MV Jáchymov, odkud přešel v r. 1954 do Prahy ke složce StB, v letech 1956–58 absolvoval odbornou školu MV a od r. 1959 sloužil postupně na okresních odděleních MV v Příbrami a Kladně. „Vystudoval“ rovněž tříletý právnický kurs při PF UK (i na „vnitru“ hanlivě přezdívaný „kpuk“ – kurs pro udržení koryt), 1970–72 náčelník útvaru StB v Kladně, od r. 1972 náčelník Správy StB Praha, od r. 1977 1. zástupce náčelníka tamtéž. Kariéru ukončil jako náčelník krajské správy SNB v Českých Budějovicích, jímž byl jmenován k 1. 12. 1977, k 31. 12. 1986 odešel do důchodu.

sama: Petr Popelka nebyl nikdy spolupracovníkem StB a nebyl ani její zájmovou (tj. rozpracovanou) osobou. Registrační a archivní protokoly jsou, pokud jde o 70. a 80. léta minulého století (pro Prahu a centrální útvary to platí zejména), zachovány v úplnosti, takže uvedené zjištění lze hodnotit jako prakticky stoprocentně spolehlivé. Ani hypotéza, že patřil k tzv. aktivu, tj. nikde neevidovaným informátorům StB, podle mého názoru nepřipadá v úvahu. Na to byl „svědek-oznamovatel" jako obyčejný zaměstnanec OPBH Praha 8, řadový člen ROH a SSM příliš bezvýznamný. Navíc od 2. poloviny 50. let StB upustila od tzv. kontrarozvědné ochrany drobných podniků.[11]

Ze spisového materiálu je naopak naprosto jisté, že byl přinejmenším od roku 1973 (ale nejsou vyloučeny ani jeho příležitostné, byť neformální, informační služby různým příslušníkům VB již od roku 1962) konfidentem kriminální policie. Byl sice vyslýchán již v roce 1962 jako „známá firma", ale od jeho dalšího vyšetřování bylo tehdy upuštěno.

Za zvláštní také považuji fakt, že Popelka označuje jako motivaci svého oznámení skutečnost, že v poslední době došlo v Praze k několika výbuchům. V té době jsem v Praze žil a o ničem takovém jsem neslyšel (na rozdíl od výbuchu na Staroměstském

11 Iniciátorem této změny byl zřejmě náměstek ministra vnitra Jindřich Kotal, který na jednom ze zasedání kolegia v létě 1956 glosoval *Návrh na zřízení funkčních míst na KS MV* (krajských správách MV – J.F.) a *OO MV* (okresních odděleních MV – J.F.) *a zvýšení stavů IV. správy*, sice jadrně, avšak celkem přiléhavě: *„Je faktem, že o tom dlouho mluvíme, že soudruzi z Stb obhospodařují takové objekty, kde se žádná protistátní činnost nedělá, jen se krade"*. (Srov. AMV, f. sekretariátu ministra A 2/1/, i. j. 221, *Zápis z jednání kolegia* z 7. 6. 1956). Je však třeba si uvědomit, že Kotal se domáhal nejspíše toho, aby takové „objekty" byly tudíž předány do „péče" Veřejné bezpečnosti, která podléhala právě jemu. A zřejmě prosadil své (možná i proto, že R. Barák, který se jako člen československé delegace účastnil v únoru 1956 XX. sjezdu KSSS, se z Moskvy vrátil viditelně znejistělý, ne-li přímo vyděšený): krátce poté lze z registračních protokolů vyčíst, že tzv. objektové svazky, vedené na nejrůznější drobné podniky *„národního či komunálního hospodářství"* byly hromadně ukončeny a předávány do operativních archivů. Z archivních protokolů lze pak zjistit, že již v 60., nejpozději v 70. letech byly šmahem skartovány. S jedinou výjimkou: v 1. polovině 60. let se v organizačních schématech krajských správ výrazně zemědělských krajů objevila oddělení, pověřená „kontrarozvědnou ochranou" plemenářských stanic. Možné vysvětlení tohoto – jinak poněkud bizardního – jevu snad, možná, nabízí legenda, šeptem tradovaná ve zpravodajském světě (a pochopitelně nikdy nikým oficiálně nepotvrzená): právě v té době proti sobě vedly zpravodajské služby USA a Castrovy Kuby tajnou bakteriologickou válku a jejich agenti šířili mezi hospodářskými zvířaty obou stran vozhřivku, slintavku a antrax. Při představě, že by potměšilí „západoněmečtí revanšisté" mohli podobným způsobem ohrozit splnění slibu *„maso vbrzku bude, soudruzi"*, mohl být (jinak ostražitý) A. Novotný ochoten zvýšit tabulkové stavy StB. – Kotal Jindřich, plukovník (1917–2005), narozen v rodině vídeňského Čecha. Proto byl také na dlouhá léta jediným členem vedení MV, který plynně ovládal nějaký západní světový jazyk. Jeho němčina však byla – podle svědectví pamětníků – výrazně „wienerisch". Na Ministerstvo vnitra přišel z rozhodnutí kádrového oddělení ÚV KSČ k 21. 9. 1951 jako absolvent jednoroční Ústřední politické školy ÚV KSČ a stal se okamžitě náměstkem ministra národní bezpečnosti. Podléhalo mu vězeňství, Veřejná bezpečnost a veledůležité hospodářské útvary. Protože byl osobním přítelem A. Novotného, se kterým byl vězněn v koncentračním táboře, „přežil" ve funkci i r. 1956; jistě i proto, že na přípravě tzv. stranických procesů se buď nepodílel vůbec, nebo mu tento podíl nebylo možné prokázat. Jeho hvězda začala pohasínat až v r. 1966; k 15. 3. 1966 mu byla sice ponechána funkce náměstka a současně náčelníka Hospodářské správy (kromě toho řídil i Správu spojení). Z těchto titulů byl ovšem prakticky v denním styku s pracovníky aparátu ÚV KSČ. Z funkce náměstka byl odvolán až po Novotného pádu k 30. 6. 1968. Ve funkci tedy působil bezmála 17 let, stal se tak držitelem dodnes nikým nepřekonaného „rekordu". Dosloužil na Ekonomické a technické správě, kde se 1. 11. 1970 stal náčelníkem velmi lukrativní skupiny zahraniční a domácí rekreace. Jeho služební „kontrolní" výjezdy do rekreačních středisek v Rumunsku, Bulharsku, na Krymu či gruzínském pobřeží se staly legendárními. Do důchodu odešel 31. května 1974. Ačkoliv neměl prakticky žádné vzdělání (tento původním povoláním kožešník absolvoval pouze stranické školy), dokázal se vypracovat na velmi dobrého byrokrata. To je patrné z kancelářských poznámek na spisech, jež mu prošly rukama: míří vždy k jádru věci a prokazují, že obvykle dokázal rychle pochopit, o co v dokumentech, které má schválit či doporučit k podpisu ministrovi, vlastně jde. Žil až do smrti v ústraní v Benešově u Prahy.

náměstí), a to jsme se tehdy pídili po jakýchkoliv projevech opoziční činnosti velmi usilovně.[12] Navíc při pravidelných výsleších, k nimž jsem byl tehdy předvoláván (nebo rovnou předváděn) a následně pravidelně zadržován na proslulých „48 + 48“ hodin při nejrůznějších výročích, nikdy při „podávání vysvětlení“ otázky tohoto druhy nepadly. A to jsem byl tehdy (v únoru 1973) zadržen a obviněn z podílu na přípravě pokusu o atentát na L. I. Brežněva! Pravda, sice nikoliv za použití trhavin, nýbrž *„zákeřným výstřelem z dálky nebo jiným obdobným způsobem“*.

Tato podivná výpověď však vyšetřovatelům StB stačila. Dne 10. dubna 1975 usnesením vyšetřovatele odboru vyšetřování StB KS SNB Praha bylo obnoveno trestní stíhání ve věci výbuchu na Staroměstském náměstí, přerušené 5. května 1963, a současně byl vzat do vazby Miroslav Obdržálek. Popelka byl nadále vyslýchán jako svědek. Ten ještě 22. dubna 1975 označil jako hlavního strůjce exploze Obdržálka, pro kterého budíky upravil na časové spínače a který mu měl sdělit, že s několika dalšími osobami plánuje útěk do ciziny, a proto připravuje *„nějakou velkou ránu“*, aby se měl v cizině čím *„prezentovat* a *měli snazší podmínky pro uplatnění“*, jak sdělil vyšetřovateli mjr. Václavovi Hampejzovi.[13]

To však vyšetřovatelům Státní bezpečnosti nestačilo: dva přímí pachatelé, kterým bylo navíc v listopadu 1962 pouhých 16 let, takže soud by mohl uložit pouze výrazně nižší tresty, než jaké by bylo možno vyměřit dospělým pachatelům. Obdržálek prostě jako „mozek“ atentátu naprosto nevyhovoval. Bylo zapotřebí spojit pachatele s někým, kdo by stál v pozadí a celou věc vymyslel a zorganizoval a vyhovoval by i z hlediska případného propagandistického využití. A příslušníci StB věděli přesně, koho mají do rovnice ještě dosadit. Jejich mužem byl Miloslav Blecha, který vyhovoval po všech stránkách; jeho chování v letech 1939–45 rozhodně nelze označit za příkladné. Navíc se nikdy netajil svými antipatiemi k *„socialistickému společenskému a státnímu zřízení“*, takže splňoval i předpoklady, vyžadované zákonem. Ani jeho osobní život nemohl vyvolávat sympatie. Do připravovaného schématu zapadal ideálně. Navíc se dalo předpokládat, že soud by v jeho případě měl – vzhledem k tomu, že byl mimo území republiky – při ukládání výše trestu jaksi „lehčí ruku“ a držel by se nejspíše horní hranice trestní sazby a možná by byl dokonce ochoten vynést i absolutní trest.

V takovém případě by se Kanada, ve které žil, ocitla v dosti svízelném postavení.

---

12 K oněm výbuchům mělo dojít ve Vysočanech, u budovy Rudého práva a v Lucerně. Srov. AMV, oddělení vyšetřovacích a operativních spisů, vyšetřovací spis a. č. V-4990, podsvazek 5, *Vyhodnocení výpovědí P. Popelky*, nesignováno, nedatováno, č. l. 145. Předběžně datuji toto *Vyhodnocení* do května 1975. Z následujícího listu je však dobře patrné, že vyšetřovatelé si byli dobře vědomi skutečnosti, že Popelka nevěděl, že budíky byly na časové spínače předělány jinak, než vypověděl 9. 4. 1975. To je patrné z poznámky *„dírky nebyly vrtané – ale propálené“* s řečnickým (a jak se později ukázalo i prorockým) dodatkem: *„může to vést k vyvrácení výpovědi ???“*. Tamtéž, č. l. 146.

13 Srov. AMV, oddělení vyšetřovacích a operativních spisů, vyšetřovací spis V-4990/11, výpověď P. Popelky z 22. 4. 1975. – Hampejz Václav, major (1923–1998). Nastoupil k SNB v červnu 1950 ke krajskému velitelství StB v Olomouci, již v září však byl přemístěn do Prahy. Nejprve byl zařazen (1951–55) na operativě, ale od 1. 12. 1955 přešel na Správu vyšetřování StB, odkud v r. 1969 byl přemístěn na pražský odbor vyšetřování StB, v r. 1971 se vrátil zpět na Správu vyšetřování StB. Do důchodu odešel na konci července 1978, v letech 1984–91 si přivydělával jako civilní zaměstnanec na „rodném“ vnitru; vrátil se ke svému původnímu zaměstnání elektrikáře. Jako „opaz“ tak unikl všem prověrkám.

V polovině 70. let se již sympatie veřejnosti rozhodně nepřikláněly k lidem, kteří své politické názory demonstrovali s pomocí výbušnin. Svět měl za sebou bombovou válku v jižním Tyrolsku (dnes již prakticky zapomenutou), Severní Irsko bylo v plamenech, v Evropě se pohybovala palestinská teroristická komanda (na letní olympiádě v Mnichově v roce 1972 dala o sobě vědět velmi hlasitě) a Německo navíc tvrdě bojovalo s Frakcí Rudé armády. Kanadská vláda by se ocitla v pasti: cokoliv by udělala, by bylo špatně. Zřejmě i proto se vyšetřovatelé StB snažili prokázat, že jedna z obětí exploze, paní Jaroslava Čebišová, která 7. listopadu 1962 na Staroměstském náměstí utrpěla poměrně závažné popáleniny na nohou a která v únoru 1963 zemřela na rakovinu, zemřela ve skutečnosti proto, že poúrazový traumatický šok „nastartoval" proces zhoubného bujení, kterému nakonec podlehla. Odborníci z pražského IKEMu se v tomto ohledu sice nevyjádřili jednoznačně, příznivěji však pro tuto verzi vyzněl posudek prof. MUDr. Zdeňka Dientsbiera, tehdy naší přední onkologické kapacity, z 30. října 1975. Také z výpovědí vyslýchaných svědků vyplývá jednoznačně, že obětmi atentátu nebyli pouze „kovaní" příslušníci Lidových milicí, nýbrž prostě obyčejní lidé (učnové z ČKD, zaměstnanci restaurace Slovanský dům atp.),[14] kteří se manifestace účastnili tzv. dobrovolně povinně a kterým se před příchodem na Staroměstské náměstí nepodařilo nepozorovaně zmizet. Tedy lidé z převážné většiny naprosto apolitičtí. I proto by útok na tento „terč" byl veřejností v demokratickém světě chápán jako neobhajitelný.

Potíž byla ovšem v tom, že M. Blechu jako iniciátora žádný z vyslýchaných zatím neoznačil. Přesto 18. dubna 1975 vyšetřovatel StB kpt. Josef Lejnar usnesením nařídil s odvoláním na § 86 tehdy platného zákona o trestním řízení soudním (trestní řád) řediteli neblaze proslulé pošty 025 v Praze na tehdejším Gorkého (dnes opět Senovážném) náměstí zadržovat veškeré listovní zásilky, které by Blecha zasílal do Československa nebo mu byly z Československa zasílány. Toto usnesení vyšetřovatele schválil krajský prokurátor, jehož podpis je na první pohled nečitelný, autor těchto řádků jej však bohužel dobře zná; několik jeho „autogramů" z let 1969–70 totiž vlastní. Byl to JUDr. Jiří Felcman, prokurátor krajské prokuratury v Praze.[15]

Pokud se někdo pozastaví nad tím, že ačkoliv ke stíhanému skutku došlo sice přímo v topografickém středu Prahy, avšak v případu se angažovala prokuratura Středočeského kraje, která nakonec i vypracovala a zastupovala obžalobu, ačkoliv logičtější by bylo, aby dohled nad vyšetřováním převzala pražská městská prokuratura, tomu

14 Výjimkou byl ovšem prof. Stambera, který na FF UK přednášel marxismus-leninismus. Na toho si dobře pamatuji z povinných přednášek této pozoruhodné disciplíny (pro kterou sovětští vysokoškoláci vymysleli okouzlující přezdívku „Marlén"). Vyznačoval se totiž onou neotřesitelnou, žulovou a monumentální bolševickou blbostí pravověrného člena KSČ. V 60. letech to byl již skutečný dinosaurus.

15 Srov. AMV, odděleni vyšetřovacích a operativních spisů, vyšetřovací spis a. č. V-4990/I – administrativa, č. l. 140. – Lejnar Josef, major (1920–1995). V srpnu 1949 nastoupil u krajského velitelství StB v Olomouci, odkud k 1. l. 1953 přešel do Prahy, kde od r. 1956 působil na Správě vyšetřování StB. V r. 1965 přešel na pražský odbor vyšetřování StB. Do důchodu odešel k 31. 12. 1977. V letech 1982–83 tento čilý šedesátník předával (již jako pracující důchodce) své bohaté zkušenosti jako odborný referent-specialista na Správě StB v Praze.

mohu prozradit, že v 70. letech to byl obvyklý jev. Tzv. trestné činy proti základům republiky (podstatná část I. hlavy tehdejšího trestního zákona) v Praze vždy žalovala středočeská prokuratura. Jak mi vysvětlil můj tehdejší obhájce JUDr. Otakar Motejl, bylo tomu proto, že soudruzi z kraje si se soudruhy ze Správy vyšetřování StB jaksi lépe rozuměli a měli pro jejich nápady větší porozumění. Městská prokuratura v Praze prý se takové důvěře vyšetřovatelů StB netěšila.

Ovšem chybička se vloudí. Po stížnosti Blechovy manželky Marie musela Generální prokuratura ČSR 24. června 1975 uvedené usnesení vyšetřovatele o zadržování listovních zásilek zrušit. Vyšetřovatelem použitý (a krajským prokurátorem schválený) § 86 trestního řádu sice opravdu umožňoval zadržování poštovních zásilek, jejichž odesilatelem či adresátem byl obviněný, jenže ani Miloslav Blecha, ani jeho manželka dosud obviněni nebyli. Ne, že by se o to StB nepokoušela. Již 24. února 1975 odeslal pplk. Pichrt náčelníkovi krajské správy SNB v Praze Josefu Riplovi (1923–1984; tohoto svého „oblíbence" si však nechám na jindy) přípis, v němž doporučoval dohodnout s Kanaďany následující obchod: z Československa bude vyhoštěn jistý Samuel Edvards (pův. jménem Šmekola), pravomocně odsouzený na pět let za spekulace; o tohoto kanadského občana projevovala kanadská diplomacie živý zájem a silně se angažovala v jeho prospěch. Kanada pak na oplátku vyhostí do Československa M. Blechu.[16]

Ustanovení § 86 se proto na ně vztahovat nemohlo. A s nikým jiným M. Blecha písemný styk neudržoval. Proto (jistě nerad) musel vyšetřovatel 1. července 1975 svůj příkaz řediteli pošty Praha 025 zrušit a zadržené zásilky dokonce Marii Blechové vrátit!

Teprve 2. června 1975 korunní svědek Popelka označil M. Blechu jako osobu, která jej požádala o úpravu budíků na spínače *„pro výbušnou nálož"*. Ty mu pak přinesl Obdržálek, kterému je po úpravě také předal. Dodal ještě (nepochybně k uspokojení vyšetřovatelů): *„Těsně před konáním manifestace se mě Blecha ptal, jestli půjdu také manifestovat dne 7. 11. 1962 na Staroměstské náměstí. Já jsem mu odpověděl, že nepůjdu a Blecha mi na to řekl, že ‚je to v pořádku, abych se tam zbytečně nemotal'. Toto jeho vysvětlení jsem si vysvětloval sám pro sebe, že na Staroměstském náměstí bude přivedena k výbuchu nálož, k níž já sám jsem zhotovil budíky a ostatní, jak jsem vypovídal, součásti"*. Závěrem výpovědi mu bylo sděleno obvinění ze spoluúčasti na trestném činu teroru a byl vzat do vazby. K tomu dodal: *„Uvádím, že moje výpověď v roce 1962 není pravdivá, zatímco ostatní výpovědi v současné době jsou z mé strany zpodrobňovány a dnešního dne jsem se rozhodl vypovědět celou pravdu i s vědomím mé spoluzodpovědnosti"*.[17]

Zdálo by se, že úsilí vyšetřovatelů StB bylo korunováno úspěchem. Bohužel, to je

16 Srov. AMV, oddělení vyšetřovacích a operativních spisů, svazek akce Míla, a. č. 653442 MV. Vzal-li Ripl tento návrh na vědomí a podnikl-li v tomto ohledu odpovídající kroky, ovšem nevím.
17 Srov. AMV, tamtéž, vyšetřovací spis V-4990 MV/11, výpověď Petra Popelky z 2. 6. 1975.

ovšem obecný problém hodnověrnosti vyšetřovacích spisů, které vyprodukovala Státní bezpečnost. Na první pohled jde o poklidné čtení, vyslýchaný zpočátku vzdoruje korektnímu vyšetřovateli, ale nakonec se pod tíhou důkazů „zlomí". V klidu vypije kafíčko (humanisticky založený vyšetřovatel mu je přirozeně nabídne), vykouří (rovněž vlídně nabídnutou) cigaretu a do protokolu uleví svému svědomí. Že tomu tak nikdy nebylo, je na první pohled zřejmé pouze z vyšetřovacích spisů, pocházejících z konce 40. a z první půle 50. let: odpověď vyšetřovaného totiž věcně (a mnohdy i formulačně) kopíruje otázky vyšetřovatele, což je např. rovněž typický znak vyšetřovacích protokolů inkvizičních tribunálů. Nevím jak dnes, ale na historickém proseminái jsem se o tomto faktu učil již v 60. letech; to jsem ovšem netušil, jak se mi bude tato vědomost po desetiletích hodit. Během doby se však vyšetřovatelé StB „zcivilizovali" a tyto do očí bijící a zpochybňující vady již pozdější vyšetřovací spisy z jejich dílny nenesou; přinejmenším pouze výjimečně.[18]

To však nebyl konec. Při výslechu 14. července 1975 již obviněný Popelka tuto svoji výpověď do značné míry odvolal a navíc zpochybnil i celou dosavadní konstrukci: *„Taktéž není pravda, že jsem to pro Obdržálka udělal, tj. že jsem na požadavek Obdržálka předělával budíky, aby se nechaly použít jako spínače. Obdržálek mi nikdy žádné budíky nepředával, ani nic takového nepožadoval. Skutečná pravda je však to,* [že] *budíky připravoval Jaroslav Cerha koncem léta 1962… Tuto skutečnost chci upřesnit tím, že budík, který mi byl předložen při vyšetřování, tj. budík zn. Prim z umělé hmoty šedožluté barvy, jsem viděl u Jaroslava Cerhy…".*[19] I nadále však trval na tom, že potřebné otvory do budíků byly vyvrtány.

Další výslechy Popelky již nic nového nepřinesly. Naopak. Ve výpovědi z 23. července 1975 dokonce odvolal své původní tvrzení, že to byl M. Blecha, který si u něj úpravy budíků objednal. Jeho poslední výslech byl proveden 12. září 1975; ani konfrontace se spoluobviněnými Cerhou a Obdržálkem kýžený efekt nepřinesly.[20]

Část jeho výpovědí se také týkala i styků s příslušníky VB, které měly doložit trestuhodnou a zradou zavánějící nečinnost složky Veřejné bezpečnosti či přinejmenším porušení „hlásné povinnosti", jichž se měli příslušníci této „oborové složky" SNB dopustit, a to včetně náčelníka I. odboru Městské správy VB plk. JUDr. Karla Kali-

18 Setkáme-li se např. ve vyšetřovacím spise z r. 1951 s následujícím textem – „Vypovídejte o tom, kdy a z jakých důvodů jste se zapojil do činnosti protistátní, škůdcovské ilegální skupiny spoluobviněného XY, řízené zahraničními imperialisty?" Načež vyslýchaný odpovídá jako kafemlýnek: „Pocházím z maloburžoazní rodiny a od dětství jsem byl vychováván k panskému způsobu života a bylo mi rovněž vštípeno pohrdání pracujícím lidem. Proto, když mne na podzim 1949 navštívil XY, který dobře znal mé pravé smýšlení, ochotně jsem se zapojil do činnosti ilegální škůdcovské organizace, kterou tento vytvořil. Spoléhali jsme přitom zejména na pomoc světového imperialismu a zvláště americké CIC, se kterou jsme se snažili navázat ilegální vlastizrádné styky…" – víme celkem bezpečně, na čem jsme; zejména zeje-li mezi datem vzetí do vazby a prvního (alespoň protokolovaného) výslechu zřetelná časová prodleva. Závěr pak může být pouze jeden. Na místě vyslýchaného bych se ocitnout nechtěl a co prožil, mu nelze závidět. O pár let později to obvykle již tak prosté není.

19 Srov. AMV, oddělení vyšetřovacích a operativních spisů, vyšetřovací spis a. č. V-4990/11, výpověď Petra Popelky ze 14. 7. 1975.

20 Tamtéž, výpovědi Popelky a protokoly o konfrontaci s J. Cerhou a M. Obdržálkem ze 17. a 23. 9. 1975.

vody. Nejsou to výpovědi nezajímavé. Přinejmenším nastiňují podivné vztahy mezi kriminalisty a jejich informátory (dnes pak *„osobami jednajícími ve prospěch“*), které jsou komplikované a neprůhledné (přinejmenším zvenčí) všude na světě. Je to vždy stěží pochopitelný propletenec vzájemných služeb a protislužeb, kdy si obě strany jdou navzájem „na ruku“ – přinejmenším po jistou mez.

Jistě, mnohé z toho, co Popelka uvedl, lze snadno zpochybnit jako výpovědi nevěrohodného svědka, příslušníci StB však zjistili nesporně zajímavou skutečnost: kpt. Václav Petráček z OO VB Praha 8 – tedy žádné velké „zvíře“ – si v roce 1968 koupil v Tuzexu ojetou škodovku MB-1000, tentýž rok již novou a pak v rychlém sledu následovaly (opět z Tuzexu) fiat, žigulík (tedy vlastně zase fiat) a v roce 1975 opět fiat.[21] Navíc k takovému šetření v evidencích motorových vozidel museli mít opravdu účinné „požehnání“, nejspíše od náčelníka krajské správy, ne-li dokonce z míst ještě vyšších. Kpt. Václav Petráček patřil jako příslušník SNB mezi tzv. chráněné osoby a jakýkoliv dotaz, ať už v evidenci motorových vozidel či evidenci obyvatel, by bez důrazného zákroku „shora“ zůstal nejenom bez odpovědi, ale kpt. Petráček by se o něm dověděl. Také evidentně znepokojený přípis pplk. Jana Pichrta náčelníkovi pražské Správy StB, ve kterém sděluje, že Popelka (zřejmě podle zpráv informátorů na cele) označuje pplk. Pichrta za svého *„nepřítele č. 1“* s tím, že si to s ním později vyřídí, protože *„přátelé z VB“* mu pomohou zjistit jeho adresu i majetkové poměry. Proto Pichrt požadoval, aby náčelník Správy StB jeho sdělení postoupil Inspekci federálního ministra vnitra (Inspekci MV ČSR zjevně nedůvěřoval), aby prošetřila styky Popelky s plk. JUDr. Karlem Kalivodou. Tuto skutečnost nelze (alespoň podle mého) jen tak přehlédnout a odbýt mávnutím ruky.[22]

Přesto, že konstrukce případu stála vlastně pouze na nepřímých důkazech a poté na stále měněné výpovědi Petra Popelky, krajská prokuratura v Praze ji vzala za dostatečně podloženou, čímž se ztotožnila s *Návrhem závěrečného opatření*[23] a odeslala Městskému soudu v Praze obžalobu sp. zn. 1Kv 94/75-391 ze 17. prosince 1975. V ní krajský prokurátor žaloval pro spáchání trestného činu teroru Miloslava Blechu jako hlavního pachatele, který *„tento čin zosnoval a řídil“* a dále Petra Popelku, Miroslava Obdržálka, Jaroslava Cerhu a Františka Beránka pro napomáhání.[24] O Popelkovi dokonce žaloba tvrdí, „že *zhotovil dvě spínací zařízení k načasované výbušné náloži*

21 Srov. AMV, oddělení vyšetřovacích a operativních spisů, vyšetřovací spis a. č. V-4990 MV, podsvazek 5, *Plán došetření* z 1. 9. 1975, č. l. 60–69, podepsaný mjr. Hampejzem.

22 Srov. tamtéž, *Zpráva o činnosti ve vazbě* z 30. 9. 1975, č. l. 120–123. Ostatně i *Plán došetření*, uvedený v pozn. 21, prozrazuje, jakým směrem se v nezanedbatelné míře obracela pozornost příslušníků StB. Obsahuje totiž hned dva body s více než výmluvným označením *„zanedbání hlásné povinnosti orgánů VB* a *podezření z páchání trestné činnosti příslušníky VB“*. Z toho ovšem vyplývá, že Popelkovi „přátelé z VB“ nebyli všemocní a vševědoucí. Jméno pplk. Pichrta znal totiž Popelka pouze ze zmíněné podpisové doložky na protokolu z 9. 4. 1975. Řídícím důstojníkem akce Míla byl totiž por. Radovan Chleborád (* 1940, propuštěn – již jako major – 30. 6. 1990), který 27. 11. 1974 podal návrh na založení svazku akce Míla. (Srov. AMV, oddělení vyšetřovacích a operativních spisů, svazek akce Míla, a. č. 653442 MV.)

23 Tamtéž, vyšetřovací spis a. č. V-4990 MV/I – administrativa, *Návrh závěrečného opatření* ze 7. 11. 1975 (evidentně zvoleno symbolické datum) odeslaný odborem vyšetřování StB KS SNB Praha krajské prokuratuře v Praze.

24 Tamtéž, vyšetřovací spis a. č. V-4990 MV, podsvazek 3, uvedená obžaloba krajské prokuratury v Praze.

s vědomím, že bude použita k provedení exploze“.[25] To už byla čirá dedukce. O tom, že spínače budou sloužit k odpálení časované nálože, sice Popelka nemohl pochybovat, nikdy však netvrdil, že by předem věděl, že taková nálož bude odpálena právě na Staroměstském náměstí při manifestaci 7. listopadu. Pro takový závěr není ve vyšetřovacím spisu jediné opory. Městský soud v Praze se obžalobou zabýval na hlavním líčení ve dnech 26.–30. dubna 1976, a to kupodivu bez jakékoliv publicity.[26]

Senát Městského soudu v Praze, jemuž předsedal JUDr. Zdeněk Bureš, však nesplnil očekávání. Rozsudkem ze dne 30. dubna 1976, sp. zn. 1T 29/76, sice rozhodl, že *„skutek uvedený v obžalobě se skutečně stal a v tomto směru není nejmenších pochyb“*, vyslovil však právní názor, že nemůže přihlížet k výpovědím Petra Popelky, učiněným před vznesením obvinění, tj. před 2. červnem 1975. Konstatoval i skutečnost, že *„použití vrtáků lze bezpečně vyloučit, protože číselníky obou budíků (pro drátky) byly zhotoveny propálením umělé hmoty, jejíž zbytky byly v mechanismu zeleného budíku zjištěny“*. Nakonec pak dospěl k závěru, že *„shromážděné nepřímé důkazy netvoří ve svém souhrnu logickou, nepřerušovanou a uzavřenou soustavu nepřímých důkazů vzájemně se doplňujících a na sebe navazujících“*. Zkonstatoval rovněž, že za této situace *„chybí jistota, že obžalovaní jsou skutečnými pachateli zažalovaného trestného činu“*, a když jsou o tom důvodné pochybnosti, musí rozhodnout podle zásady „in dubio pro reo“. Obžalované proto zprostil viny; s výjimkou Františka Beránka, obžalovaného rovněž pro trestný čin rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, jemuž vyměřil čtyři roky vězení.[27] Proti tomuto rozsudku podal krajský prokurátor odvolání Nejvyššímu soudu ČSR, který o něm rozhodoval ve dnech 29.–30. června 1976. Senát Nejvyššího soudu ČSR, jemuž předsedala samotná předsedkyně NS ČSR JUDr. Marie Dojčárová, napadený rozsudek zrušil a vrátil věc Městskému soudu k došetření. Předně se neztotožnil s názorem Městského soudu, že se nemusí zabývat výpověďmi Petra Popelky, které učinil jako svědek, nařídil však také provedení tak rozsáhlé řady dalších důkazů, jejichž provedení by bylo *„nad rámec řízení u odvolacího soudu“*.[28]

---

25 Tamtéž.

26 V tomto bodě mi čtenáři prostě musí věřit. Pracoval jsem tehdy v tiskárně jako pomocný dělník u rotačky (tiskl jsem tehdy ústřední deník ROH *Práci* a různé odborové časopisy). Podle zavedeného zvyku si dělníci nočních směn všech pražských tiskáren vyměňovali navzájem všechny ústřední deníky. Měl jsem tehdy možnost číst je všechny a jakoukoliv zmínku o takovém procesu bych jistě zaznamenal.

27 Srov. AMV, oddělení vyšetřovacích a operativních spisů, vyšetřovací spis a. č. V-4990 MV, podsvazek 3, rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 30. 4. 1976. Pozoruhodné ovšem je, že si případ nevyhradil pro sebe samotný předseda Městského soudu v Praze JUDr. Antonín Kašpar, nomenklaturní člen pražského městského politbyra (naproti tomu vedoucí středočeské krajské prokuratury byl, rovněž z titulu své funkce, členem předsednictva středočeského krajského výboru KSČ) a muž s velmi dobře vyvinutým politickým čichem, sice původní profesí švec (a tedy produkt „právnické dvouletky“, a to neobyčejně zdařilý), ale také mimořádně ostřílený matador stranických půtek a soubojů. Od 18. 6. 1981 do 5. 12. 1989 byl také ministrem spravedlnosti vlády ČSR.

28 Tamtéž, usnesení NS ČSR z 30. 6. 1976, sp. zn. To 20/76. Podle tehdy platného trestního řádu žaloby pro trestné činy proti základům republiky, stejně jako závažné trestné činy proti životu a zdraví (tj. vraždy), rozhodovaly prvoinstančně krajské soudy či na roveň jim postavený Městský soud v Praze. Odvolacím soudem pak byl v takových případech jeden ze dvou Nejvyšších soudů československé federace. Úlohou federálního Nejvyššího soudu bylo pouze sjednocování judi-

Průběh tohoto hlavního líčení se nezamlouval ani příslušníkům StB. Ti hodnotili jako *„nepřijatelný“* způsob, jakým obhajobu svých mandantů vedli někteří obhájci, a stejným výrazem označili i skutečnost, že jim to předseda senátu dovolil. Nespokojeni byli i s aktivitou krajské prokuratury v Praze, jejímž zástupcům vyčítali *„nedostatečnou znalost materiálů“*. Naopak jejich uznání si vysloužil JUDr. Josef Lžičař, který M. Blechu hájil způsobem, jenž ohodnotili jako *„korektní“*.[29]

Senát Městského soudu v Praze, jemuž opět předsedal JUDr. Zdeněk Bureš, si (alespoň na první pohled) nenechal ujít příležitost a zachoval se jako skutečný vyšetřující soudce. Předvolal další řadu svědků (František Beránek byl přivezen k soudu z borské věznice) a na obnoveném hlavním líčení, konaném ve dnech 10.–12. května 1977, věc znovu projednal. Právní názor Nejvyššího soudu byl pro něj závazný, a proto přihlédl i k výpovědím, které učinil Petr Popelka již jako svědek. Šel dokonce nad rámec pokynů Nejvyššího soudu a opět přihlédl i k výpovědi tohoto obviněného z 9. dubna 1975, kterou učinil ještě před obnovením trestního stíhání o den později. Soudcům opět neuniklo, že Popelka nevěděl, jak byly přesně oba budíky upraveny, aby mohly být použity jako časové spínače, a také to, že tento korunní svědek obžaloby se jeví jako osoba nevěrohodná, až příliš často měnící výpovědi. I u ostatních svědků, na něž obžaloba nejvíce spoléhala, zkonstatoval v obsáhlém odůvodnění rozsudečného výroku nemilosrdně, že na jejich výpovědích ve skutečnosti *„nelze budovat žádná skutková zjištění“*, případně že *„má vážné pochybnosti o jejich hodnověrnosti“*. Stručně řečeno z konstrukce obžaloby doslova nenechal kámen na kameni a zcela ji rozmetal. Proto opět vynesl zprošťující rozsudek (netýkal se pochopitelně trestu Františka Beránka).[30] Skoro by se chtělo říci klobouk dolů před občanskou odvahou členů senátu: právě v té době vrcholila štvavá kampaň proti signatářům Charty 77. Tito soudci se však zachovali jako skuteční soudci a nikoliv jako poslušné loutky. Ve skutečnosti, jak uvedu níže, toto hodnocení nemůže (či přinejmenším nemusí) být tak jednoznačně pozitivní.

Městský soud v Praze v tomto případě porušil axiom československých politických procesů (alespoň těch normalizačních): totiž nepsanou zásadu, že o hodnověrnosti svědků obžaloby, stejně jako o všech dalších důkazech, předkládaných žalobcem, soud žádného stupně nepochybuje. Bylo to tak, jak mi kdysi s cynickou lapidárností objasnil již zmiňovaný JUDr. Jiří Felcman: *„z právního hlediska není rozhodné, zda-li*

---

katury. Ústavní soud pak existoval pouze „formálně právně“, nikoliv však fakticky. Znamená to, že platná ústava sice jeho existenci předpokládala, až do r. 1989 však nebyl zřízen (byť poslední reforma, která se měla odehrát v režii KSČ a k jejímuž zformulování došlo v létě 1989, se zahájením jeho „provozu“ počítala). – JUDr. Marie Dojčárová; mezi disidenty si tato vždy elegantní postarší dáma, jež dala svůj nesporně výkonný právnický mozek plně do služeb normalizátorů, vysloužila přezdívku „hadí panenka“.

29 Tamtéž, svazek akce Míla, a. č. 653442 MV, *Souhrnná zpráva o průběhu hlavního líčení* z 6. 5. 1975, kterou zástupci náčelníka Správy vyšetřování StB plk. Šubrtovi zaslal pplk. Pichrt. Z této zprávy také vyplývá, že při hlavním líčení byl přítomen i R. Chleborád, zřejmě v řadách tzv. kvalifikované veřejnosti.

30 Tamtéž, vyšetřovací spis a. č. V-4990 MV, podsvazek 3, *Rozsudek Městského soudu v Praze* z 12. 5. 1977, sp. zn. 1T 3/77.

obžalovaný trestný čin spáchal či nikoliv; z právního hlediska rozhodné je pouze tolik, že je z takového trestného činu žalován". Takže jsme zpět u původní otázky: proč?

Krajská prokuratura pochopitelně tento verdikt napadla odvoláním. Tentokrát však neuspěla. Usnesením Nejvyššího soudu ČSR, podepsaným opět JUDr. Marií Dojčárovou (nezjištěné datace), odvolací soud odvolání krajského prokurátora zamítl. Tím byl případ definitivně uzavřen.[31] Přinejmenším z procesně právního hlediska.

Co říci závěrem? Jisté je, že studium tohoto vyšetřovacího spisu ve mně vyvolalo značně rozpačitý dojem. Vyšetřovatelé StB si byli od počátku (tj. přinejmenším od května 1975) vědomi chatrnosti své konstrukce, jak jsem na to již poukázal (srov. pozn. č. 12), a přesto se jí křečovitě drželi po celou dobu vyšetřování. Ne, že by se nesnažili: Petr Popelka dokonce 2. července 1975 absolvoval noční výslech. To byl v té době již dosti neobvyklý jev, alespoň v tak pokročilé fázi vyšetřování. Samozřejmě bez přítomnosti obhájce a výslech trval (alespoň podle protokolu) od 20.30 do 24.00 hodin.[32] Ovšem časovým údajům, uvedeným v protokole, se příliš věřit nedá. Byl to sice všední den (2. 7. 1975 byla středa; v tomto bodě prof. G. Friedrichovi a M. Bláhové naopak věřit lze), ovšem vyslýchaný neměl žádnou možnost si správnost těchto údajů ověřit, zejména byl-li vyslýchán bez přítomnosti obhájce.[33] Jeho podpis na protokolu proto v tomto ohledu má pouze ryze formální význam.

Podle *Řádu pro výkon vazby*, platného od 1. ledna 1972, jímž byly zrušeny některé „výdobytky" roku 1968, totiž obviněný nesměl nejenom nosit civilní šaty, nýbrž „ústavní oděv" (spodky na tkaničku a tepláky, pokud jde o velikost, pečlivě vybírané tak, aby obviněný získal vzezření zpustlého bezdomovce), ani vlastnit náramkové hodinky.[34] Bylo také zrušeno právo obviněného hodiny případného nočního výslechu „dospat" i po budíčku (tj. po 5. hodině ranní); toto ustanovení se ostatně obcházelo již předtím, např. „vhodným" výběrem spoluvězňů či bohatou kolekcí dalších drobných (avšak účinných) šikan.

---

31 Tamtéž, *Usnesení Nejvyššího soudu ČSR,* sp. zn. To I 22/77. Kdy však bylo toto usnesení vydáno, nelze z materiálů uložených v Archivu MV zjistit. Do založeného usnesení se totiž vloudil frapantní písařský omyl (lapsus colomí): jak v záhlaví, tak v závěrečné podpisové doložce je toto usnesení datováno k 16. 3. 1977, byť je v něm výslovně konstatováno, že se týká odvolání proti rozsudku Městského soudu v Praze z 12. 5. 1977. Přitom nejde o běžný překlep (např. 16.3. místo 16.8.), název měsíce je totiž v obou případech napsán slovem „březen". Neklame-li mne paměť, právě tehdy vrcholila akutní krize tehdejší justice, vyvolaná zoufalým nedostatkem písařek. Vzpomínám si dokonce, že řada mých rozvedených přátel se dočkala písemného vyhotovení rozvodového rozsudku pouze poté, co si k soudu dovedli vlastní (a z vlastních peněz i zaplacenou) písařku. Ostatně hodlali-li opětovně strčit hlavu do chomoutu, nic jiného jim ani nezbývalo.

32 Srov. tamtéž, vyšetřovací spis a. č. V-4990 MV/11, protokol o výpovědi P. Popelky z 2. 7. 1975.

33 Přímo vidím úřední záznam, jímž vyšetřovatel oznamuje nadřízeným, jak se pokoušel neúspěšně informovat obhájce obviněného (přirozeně dopoledne, kdy, jak dobře věděl, bude bezpečně mimo kancelář někde u soudu), takže mu proto nezbylo nic jiného, než nechat vzkaz u jeho sekretářky, aby se s ním v nutné záležitosti telefonicky spojil někdy po 19. hodině (pro jistotu však z „naléhavých služebních důvodů" odešel dříve). Pro mladší čtenáře: mobilní telefony tehdy ještě neexistovaly.

34 Nevzpomínám si totiž, že bych v některé z výslechových místnosti ruzyňské vazební věznice (věznice MS č. 1, Praha 6, poštovní úřad 66/07 – tuto její tehdejší adresu si budu asi pamatovat až do smrti) byly umístěny nástěnné hodiny. Vyslýchaný mohl čas proto odhadovat (po večeři, po siréně, ohlašující večerku), pro skutečnou hodinu ukončení nočního výslechu však vůbec žádné vodítko neměl.

Rozporuplný (ne-li přímo podezřelý) dojem zanechává i zřetelná a vehementní angažovanost krajské prokuratury v Praze. Její šéf, JUDr. Jiří Felcman, byl totiž starý, všemi mastmi mazaný lišák. Např. v „našem" procesu na jaře 1971 svoje, jinak bezesporu závažné onemocnění, podle kuloárů, vyloženě uvítal. Situaci tehdy ohodnotil JUDr. Motejl se suchým (pro něj tak typickým) humorem jako první případ infarktu myokardu v dějinách medicíny, který šel pacientovi náramně k duhu. Krajskou prokuraturu pak tehdy u hlavního líčení zastupoval řadový prokurátor JUDr. František Štilip, kterému bylo toto „převelení" viditelně nepříjemné, takže vystupoval dosti nejistě, později si však zvykl. Ostatně zkoumaným vyšetřovacím spisem se v přiložených materiálech z roku 1962 mihne i jméno krajského prokurátora dr. Prokopa; přímé důkazy proto sice nemám, ale dal bych ruku do ohně za to, že se jedná o JUDr. Jaromíra Prokopa, který později na Generální prokuratuře ČSR vedl odbor pro trestní věci protistátní povahy. U Nejvyššího soudu ČSR jsme se střetli (v závěrečné řeči) v ryze odborné debatě, zda-li je možné, při respektování obecně uznávaných zákonů formální logiky, z pravdivostní hodnoty zadního členu implikace (tedy např. výroku „jestliže bude zítra pršet, pak zůstanu doma") vyvozovat závěry i o pravdivostní hodnotě členu předního, tj. výrok obrátit: „jestliže zítra zůstanu doma, pak bude pršet". Já tvrdil, že nikoliv, on že ano. A ačkoliv dr. Prokop dobře věděl, že Galénos i Aristoteles by dali za pravdu spíše mně, než jemu, trval na svém. A „hadí panenka" se přiklonila na jeho stranu: moje znalost formální logiky však na ni zřejmě jistý dojem udělala, protože v odůvodnění rozsudečného výroku výslovně zmínila mé *„odborné schopnosti"*, které ovšem ohodnotila jako přitěžující okolnost.[35] Ostatně již z jejích zřetelně podrážděných formulací v ústním odůvodnění rozsudečného výroku (nevím ovšem, zda-li je zachycen v zápise o průběhu odvolacího líčení) jsem si odnesl nepříjemný dojem, že moje snaha odvolávat se v závěrečné řeči na myšlenkový odkaz starověkých intelektuálních velikánů nebyl zřejmě v tomto případě ten nejlepší nápad. Inu oba věděli, ze které strany mají krajíc chleba namazaný. Ovšem dr. Prokop již v roce 1975 působil na GP ČSR ve funkci staršího prokurátora a vedoucího odboru dozoru pro trestní řízení. Jeho případná angažovanost je potom tedy doložitelná pouze z protokolů o odvolacím řízení; soudní spisy jsem však k dispozici neměl. Naposledy jsem se s ním osobně setkal někdy v 80. letech v tramvaji, kdy již jako důchodce, avšak stále vysoký a robustní (dietologové by možná řekli obézní), mířil kamsi na pražské sídliště Červený vrch. I po letech mne však poznal na první pohled, stejně jako já jeho.

S tím dosti výrazně kontrastuje zřetelně patrný odstup, jaký si od případu zachovávali jak předseda Městského soudu v Praze JUDr. Antonín Kašpar, tak vedoucí 1. oddělení téhož soudu JUDr. Zdeněk Zelenka, v jiných případech naopak velmi

35 Srov. AMV, oddělení vyšetřovacích a operativních spisů, vyšetřovací spis a. č. V-11233 MV, *Rozsudek NS ČSR*, sp. zn. 11 To 18/71 z 18. 6. 1971.

ochotní, ba agilní. Ostatně v senátu JUDr. Bureše seděla i Marie Žáková, která pár let předtím bez zaváhání odsoudila i mne, takže je na místě se ptát, proč se najednou chovala zcela jinak, tj. jako skutečný soudce. Možná by bylo na místě zkoumat případ i z hlediska možné rivality mezi pražským a středočeským krajským výborem KSČ.

Také „válka policajtů", ke které se, jak se zdá, schylovalo od září 1975, by si zasloužila důkladný rozbor, který by objasnil její skutečný rozměr a význam. Zde je ovšem třeba připomenout, že plk. dr. Karel Kalivoda zdaleka nebyl onou kriminalistickou hvězdou první velikosti, jak se dnes občas uvádí. Pamětníci zřejmě vědí své, když tvrdí, že byl mnohem spíše politickým chráněncem (ne-li přímo oblíbencem) řady stranických špiček. Ostatně jeho doslova raketový kariérní vzestup počátkem 50. let to dokládá zcela zřetelně.[36] Tehdy dokázal zvítězit i nad Kamilem Pixou, druhdy velitelem 1. sektoru Velitelství StB (přímý předchůdce pozdější známé II. správy), který se po svém odvolání pokoušel od 10. 2. 1952) uchytit na Hlavní správě Veřejné bezpečnosti jako náčelník II. odboru. Karel Kalivoda se však této „vši v kožichu" dokázal zbavit[37] a znechutil Pixu natolik, že si nakonec počátkem února 1953 raději našel místo na tehdejší Hlavní správě Československého státního filmu – posléze se stal dlouholetým ředitelem Krátkého filmu Praha (taková Věra Chytilová ovšem na tuto zrůdu vzpomíná vyloženě v dobrém), kterého dokázal zbavit ředitelské židle teprve Jakeš junior. Kalivodova přednost a zásluha spočívá spíše v tom, že se

36 Kalivoda Karel, JUDr., plukovník, (1916–1980). Jako „dělnický kádr" (původním povoláním zámečník) byl stranou (jejímž členem byl však teprve od 1. 6. 1945) vyslán „kádrově posílit" kriminální službu. V r. 1949 pouhý kriminální podasistent se stal počátkem roku 1952 štábním kapitánem a velitelem pražského krajského velitelství Národní bezpečnosti (pozdější Veřejná bezpečnost). V r. 1953 byl již jako major náčelníkem I. odboru Hlavní správy VB. V letech 1956–57 absolvoval roční kurs v sovětské policejní škole (škola milice) v Moskvě. V r. 1965 po tříletém kurzu na PF UK získal nárok nosit titul doktora obojího práva. Koncem r. 1966 se stal náčelníkem I. odboru Městské správy VB Praha. Do důchodu odešel k 31. 3. 1976. Zda-li se tak stalo na nátlak StB, nelze určit: formulace v personálním spise i osobní evidenční kartě jsou natolik obecné, že z nich žádný spolehlivý závěr vyvodit nelze. Pravda, na plukovníka byl, a to ještě mimořádně, povýšen až k 1. 8. 1974, ale získání plukovnických „hvězdiček" byl v té době již poměrně dlouhý proces. Nejprve kádrová správa MV vypracovala návrh, který následně projednalo pražské městské politbyro (šlo přece o Městskou správu v Praze), teprve po jeho souhlasu odputoval návrh do aparátu ÚV KSČ a po jeho souhlasu jej projednalo jeho předsednictvo. Teprve poté mohlo povýšení schválit kolegium MV a ministr realizovat. Jistou pochybnost může vzbudit skutečnost, že K. Kalivoda neudělal to, co bylo jinak obvyklé, a neodešel do důchodu koncem srpna po dosažení „kulatých" šedesátin, ale to mnoho neznamená. Navíc mu tehdejší český ministr vnitra Josef Jung na rozloučenou udělil uznání *„za dlouholetou, obětavou a svědomitou službu"*. Konec konců, penzijního věku již dávno dosáhl a zdraví mu také příliš nesloužilo, 64. narozenin se již nedožil. Jeho nespornou zásluhou ovšem je, že držel ochrannou ruku nad slavnou „mordpartou" pražské kriminálky, jejíž pozdější vedoucí, proslulý „vraždař" major Zahrádka byl prostě „pan kriminalista". Ostatně způsob, jakým tým pod jeho vedením vedl vyšetřování smrti Ch. Jordana, byl prostě brilantní. Vyšetřovací spis, uložený v AMV, považuji za natolik excelentní ukázku schopností pražských kriminalistů, že jeho studium mohu studentům Policejní akademie pouze vřele doporučit. Těm, kteří to myslí s kariérou kriminalisty skutečně vážně, bych jej dokonce doporučil jako povinnou četbu.

37 Kalivoda to dokázal i přesto, že K. Pixa – zřejmě s využitím svých konexí – jej nechal „rozpracovat" Státní bezpečností. Doklady o tom však nenajdeme v žádném svazku, nýbrž v personálním spise: nikoliv však K. Kalivody, nýbrž jeho spolupracovníka Jaroslava Hudeckého (*1922). Nevím ovšem, zda-li materiály z agenturního „rozpracování" (agentkou StB byla příslušnice SNB – sic!) K. Kalivody se do spisu J. Hudeckého zakládaly proto, že se jako jeho blízký spolupracovník prostě k akci „přimotal", či proto, že byl jako bývalý velitel 3. sektoru V StB rovněž dalším z „objektů" akce. Kalivoda si ovšem poté, co dosáhl významné funkce, dokázal personální spis „vyčistit", netušil ovšem, že tytéž materiály byly paralelně zakládány do personálního spisu jeho kolegy. S čí pomocí dokázal Kalivoda tento obvykle smrtelný útok StB „ustát", ovšem nemám ani tušení. J. Hudecký v r. 1968 velel skupině ochrany J. Smrkovského (který odmítl ochranku z řad příslušníků StB), což jej stálo již na podzim 1968 funkci a poté i místo v SNB; krátce na to počátkem 70. let zemřel.

opřel o poslední zbytky kdysi proslulé (přinejmenším v evropském měřítku) pražské kriminalistické školy. Zpočátku proto, že mu nic jiného nezbývalo, později proto, že rozhodně nebyl hloupý.

Nelze ovšem ani přehlédnout, že (jak dokládá kontrolní list) v první půli 90. let byl tento vyšetřovací spis intenzivně studován. Nejprve pracovníky tehdejšího Úřadu na ochranu ústavy a demokracie (přímý předchůdce dnešní BIS ČR) a později Policie ČR. Kdo je na existenci spisu upozornil, ovšem nevím; mohl to být buď někdo z obhájců (např. M. Blechu hájil, jak jsem již zmínil, tehdy mladý a začínající advokát JUDr. Josef Lžičař – v první polovině roku 1990 velmi blízký Hradu, jehož služby by si ovšem málokterý z čtenářů této stati mohl dnes dovolit); ten byl již tehdy zapsán na tzv. zvláštním seznamu, tj. na seznamu právních zástupců ve věcech trestních, kteří se mohli seznamovat s utajovanými skutečnostmi. Vyšetřování bylo totiž vedeno jako tajné, byť ve spise není nic, co by mohlo být takto klasifikováno i z hlediska tehdy platného a hodně „gumového" seznamu utajovaných skutečností. To mohu z titulu své dřívější funkce prohlásit zcela zodpovědně. Leda, že by (ale to už je dosti divoká hypotéza) měli příslušníci StB prorocky na mysli ono ustanovení, kterým byly mezi utajované skutečnosti zařazeny i *„písemnosti, týkající se trestné činnosti příslušníků MV, spáchané v přímé souvislosti se službou"*.[38] Dále přicházejí v úvahu i vyšetřovatelé a operativci StB, které soudní rozhodnutí zcela jistě nepřesvědčilo.

Nepodařilo se mi také zjistit, co vlastně vedlo Petra Popelku k tomu, aby 9. dubna 1975 navštívil úřadovnu pražské Správy StB. Jsem si jist, že spolupracovníkem StB nebyl. Navíc použití spolupracovníka jako „svědka-oznamovatele" v trestním řízení podle tehdy platných předpisů podléhalo schválení I. náměstka; bylo totiž podle mne správně chápáno jako poslední krajní (a tedy zoufalý) pokus. Cosi jako nejlepší ze všech špatných řešení. Vystoupení „svědka-oznamovatele" a agenta StB Josefa Čechala (nar. 1926, krycí jméno Doležal) v případu ing. Petr Uhl a spol. (akce Florenc), jehož pravé „angažmá" při křížovém výslechu během hlavního líčení brilantním způsobem odhalil JUDr. O. Motejl, dokládá, jak riskantní a dvojsečný krok to byl (alespoň počátkem 70. let). Státní bezpečnost sice s jeho pomocí získala vytoužený (ba vymodlený) úspěch, ale také notnou dávku profesní ostudy (byť z té měla již dávno kabát), počátkem 70. let však již o určitou míru profesní prestiže naopak stála.[39]

38 Srov. RM č. 3 z 20. 1. 1966, kterým byl vydán *Seznam utajovaných skutečností* v oboru působnosti MV.

39 Na vině byl zřejmě podplukovník JUDr. Jiří Jansa (*1933), jediný řádný absolvent PP UK, který kdy stál v čele Správy vyšetřování StB. Původně začínal v r. 1955 na Správě MV Jáchymov, od r. 1957 na Správě vyšetřování StB. V letech 1970–73 dokonce jako její náčelník. Slibnou kariéru však ukončila jeho slabost pro něžné pohlaví, byť jeho milostné avantýry byly dosti proslulé a jeho nadřízenými dlouhou dobu shovívavě přehlížené, nakonec si troufl příliš: pokusil se o manželku kandidáta ÚV KSČ a to jej stálo funkci. I proto tak rád poslouchám hlubokomyslné úvahy o Státní bezpečnosti jako „státu ve státě". Dopadl však do měkkého: stal se náčelníkem legislativního oddělení právního odboru českého Ministerstva vnitra, kde sloužil již jeho bratr. Do důchodu odešel 20. 3. 1990; na odchodnou mu disidentský ministr vnitra A. Hrazdíra „udělil uznání". Ani poté nedopadl zle: jedna z jeho exmilenek (a polistopadová zámožná restituentka) mu zajistila lukrativní místo ve správní radě jedné z prvních akciových společností. Inu, jsou to ale paradoxy. Jansa však vtiskl nové generaci vyšetřovatelů StB pochybné přesvědčení, že na rozdíl od svých generačních předchůdců jsou „oni" skuteční profesionálové, které dávali ostentativně najevo.

Abych však byl zcela objektivní, musím čtenáře upozornit, že tzv. zprocesnění informací i důkazů získaných operativním způsobem či přímo provokací (pardon – operativní kombinací)[40] dosud nedokázala uspokojivě a přijatelně vyřešit legislativa v žádné zemi na světě. To svedou pouze Jake a Tlusťoch, zřejmě jenom proto, že se pohybují ve virtuálním, nikoliv reálném světě.

Já jsem sice nemohl prostudovat celý svazek akce Míla, protože jeho část podle závazného pokynu ÚZSI podléhá utajení v režimu důvěrné, ale odpovědný pracovník odboru archivní a spisové služby, který odpovídající prověrkou disponuje, mi sdělil, že v této části svazku nenašel nic, co by bylo pro mé šetření důležité. Nedivím se tomu. Nejsem sice oprávněn posuzovat, zda-li zveřejnění té či oné skutečnosti (podotýkám, že mezi informací a skutečností bývá v materiálech zpravodajských služeb až příliš často zásadní rozdíl) poškodí či nepoškodí zájmy České republiky či její mezinárodní závazky. Za případné pochybení totiž nejsem odpovědný ani před zákonem, ani před vlastním svědomím. Z vlastní zkušenosti však vím, že u více než 90 % to u písemností, vzniklých z činnosti bývalé rozvědky Federálního ministerstva vnitra (I. správa SNB), nepřichází v úvahu.

Budu jen rád, přiměje-li tato výtka pracovníky Úřadu pro zahraniční styky a informace k pružnějšímu a hlavně rychlejšímu vyřizování našich žádostí o posouzení oprávněnosti vyznačeného stupně utajení, což nám zákon ukládá. Ušetří nám tak práci i nervy, protože nám odpadne agenda s urgencemi těchto žádostí a přestanou iritovat (většinou zbytečně) badatelskou veřejnost, která pak dává – mnohdy až příliš nevybíravě – najevo svoji nespokojenost pracovníkům Archivu MV, kterým kladou za vinu něco, na co nemají žádný vliv.

Uvážíme-li dále, že ve svazku akce Míla se objevuje jméno Petra Popelky poprvé 12. května 1975, a to v souvislosti s tím, že snažil opatřit si cestovní doklady nutné k výjezdu do zahraničí, dokazuje to sice, že StB měla od počátku v úmyslu jej časem zařadit mezi obviněné, proto jej také nechala sledovat, neodpovídá to však na základní otázky: kdo, k čertu, a z jakého klobouku tohoto podivného „svědka-oznamovatele“ vytáhl a co jej k tomu vedlo?

Možná si příliš lichotím, když si myslím, že znám fondy Archivu MV tak dobře, abych se mohl mj. spolehnout i na svoji intuici. Ta mi totiž napovídá (pokud mě někdo opravdu pádnými důkazy nepřesvědčí o opaku) prostě nevěřit tomu, že ona obskurní

40 Rozdíl mezi provokací a „operativní kombinací“ či „agenturně-operativní kombinací“ spočívá totiž pouze a jedině v tom, že provokace je kombinace, která se „provalí“. Pak média hřímají „hanba!“ a stínový ministr vnitra si užívá (a ten skutečný zaleze na dno Macochy) před televizními kamerami svůj „hvězdný den“ a ujišťuje veřejnost, že až politická strana, za niž kandiduje, vyhraje volby, okamžitě s těmito „hnusnými a nemorálními praktikami“ skoncuje. Na což ovšem rychle zapomene, až se stane skutečným ministrem vnitra. Naopak nedojde-li k „provalu“, na policisty se snese déšť pochval a povýšení. V opačném případě ovšem utřou ústa a jejich „velící“ odevzdaně (protože taková jsou nepsaná pravidla hry) položí hlavu na špalek, aby následně rozšířili řady advokátních koncipientů, soukromých detektivů, pracovníků bezpečnostních agentur či bezpečnostních poradců a vím i o několika, kteří radí – a opravdu velmi kvalifikovaně – několika „nevládkám“, které mají v popisu práce „monitorování dodržování lidských práv v České republice“. A tak dále a pořád dokola.

pětice obžalovaných skutečně vymyslela, připravila a provedla explozi, k níž došlo 7. listopadu 1962 na Staroměstském náměstí. Na to byla tato kolekce příliš bizardní, složená do jednoho z osob, jejichž společným jmenovatelem bylo pouze to, že to byli jednoduše budižkničemové, vylepšující si životní úroveň tak oblíbeným „přikrádáním", šmelením se vším, co jim přišlo pod ruku a melouchařením, z nichž dva byli navíc konfidenty kriminální policie a hlavní obžalovaný dokonce řádně „zasvazkovaný" AKS (agent kriminální služby) „Miroslav".

O nějakém vyhraněném a čitelně odůvodnitelném ideovém postoji u nich nemůže být ani řeči (bez ohledu na to, co budou případně tvrdit dnes), stejně jako o prachobyčejném charakteru. A jestli se najdou důkazy o tom, že to opravdu byli oni, pak nechť při Konfederaci politických vězňů stojí nejenom všichni svatí, ale i početný houf pohanských ochranných bůžků. Jejich přízeň bude totiž nutně potřebovat; vedle skutečných hrdinů III. odboje (známých i neznámých) se budou vyjímat způsobem, který raději nehodlám domýšlet.

Protože však mám také výrazné podezření, že se v tomto případě skupina zatím neznámých pachatelů pokusila spáchat trestný čin zneužití pravomoci veřejného činitele s případně zvláště závažnými následky a mimořádně vysokou mírou společenské nebezpečnosti, tj. pokusila se o spáchání justičního zločinu, možná včetně vraždy, předal jsem rukopis této statě i pracovníkům Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie ČR; jeho pracovníci a zejména vyšetřovatelé mají mnohem větší možnosti než já. Snad se jim podaří odpovědět i na kardinální otázku, totiž kde se vzal Petr Popelka a proč 9. dubna 1975 navštívil nechvalně známou budovu v pražské Bartolomějské ulici č. 7. V tomto ohledu jim nezištně přeji mnoho zdaru, a to i přesto, že mně samotnému se na tuto základní otázku popsaného případu nepodařilo najít odpověď.

Procházkova Přestřelka ve světle archivních pramenů (Několik poznámek k „malému románu z velké doby")

Pavel Vaněk

1. Pramen k Pohraniční stráži?

Jestliže dnes vnímáme dílo Jana Procházky (1929–1971) především prostřednictvím „jeho" filmů (scénářů k filmům), event. jeho posledních próz a útrap z konce života, zůstává v pozadí román *Přestřelka* z roku 1964, román, který se na rozdíl od *Zelených obzorů* dočkal svého druhého vydání až po bezmála čtyřiceti letech, v roce 2002. Tématem tohoto krátkého článku je tedy román, jehož děj umístil jeho autor do prostředí Pohraniční stráže (PS) 50. let a který vlivem této „kulisy" může čtenáře vybídnout, aby se ptal po míře věrného zachycení prostředí zmiňované bezpečnostní složky v tomto příběhu.

Na jedné straně Jan Procházka případného zvědavce odrazuje od těchto úvah, když krátce po vydání svého románu odpovídal v roce 1965 na otázky v *Mladé frontě*. Na dotaz *„Je Váš román autobiografií?"* odpověděl kategoricky: *„Ne. Nic z toho, co jsem napsal, nemá vztah k mé osobě, rodině, rodišti, k mým nadřízeným ani podřízeným."*[1] Tím jakoby potvrzoval svá slova z posledních vět románu, z *Epilogu*, vytištěná menším písmem: *„Jména osob, míst i psů v této knize jsou vymyšlena. Použil jsem jich jenom proto, že mě nenapadla žádná jiná. Rovněž topografické údaje, popisy vojenských zařízení jsou neskutečné, nikdy bych neriskoval, že by cokoliv z toho, co jsem napsal, mohla proti nám použít např. republika San Marino."*[2]

Na straně druhé čtenář, který si přečetl spisovatelovu dřívější knihu *Zelené obzory* (napsanou 1959, vydanou 1960),[3] se však, vlivem oněch řádků menšího písma a (ne)menší spisovatelovy ironie, ocitá přinejmenším na pochybách. *Zelené obzory* jsou totiž místo předmluvy uvozeny krátkým „rozhovorem s autorem". V těchto pasážích na otázku *„Přihodilo se skutečně všechno, o čem je řeč v této knížce?"* odpovídá: *„Ano. Jinak bych o tom nepsal. Neumím si vymýšlet."* (Podtrženo P. V.) Autor, který si neumí vymýšlet, pak dále říká: *„Napsal jsem to, jak jsem si to pamatoval... Možná, že jsem spoustu podrobností zapomněl, ale asi nebyly důležité."* Na podotknutí, že *„někteří lidé se ve Vašem příběhu poznají"*, odpovídá: *„přál bych si, aby jich bylo hodně."* Proklamovanou snahu o autentičnost prostředí oslabuje až v závěru rozho-

1 PROCHÁZKA, Jan: *Politika pro každého*, Praha 1968, s. 22.
2 PROCHÁZKA, Jan: *Přestřelka*, Praha 1964, 1. vydání (dále jen *Přestřelka 1*), s. 477.
3 PROCHÁZKA, Jan: *Zelené obzory*, Praha 1960.

voru spisovatelsky upřímným tvrzením, že mu o prostředí ani tolik nešlo: *„zajímaly mě vztahy lidí mezi sebou a k věci, kterou dělají.“*[4]

Srovnání citovaných výroků by čtenáře mohlo vést k závěru, že se spisovatel za oněch pět let mezi napsáním *Zelených obzorů* a *Přestřelky* „naučil“ psát s větší licencí. Pomiňme však, že se autor do určité pozice stylizuje, důležitým podnětem, proč zkoumat román *Přestřelka* z pohledu jeho „kulis“, je zjištění, že Jan Procházka skutečně sloužil u Pohraniční stráže,[5] konkrétně u PS-útvaru 5688 Znojmo, což byla 4. znojemská pohraniční brigáda Ministerstva národní bezpečnosti (Ministerstva vnitra).

Zájem čtenáře po „verifikaci“ reálií uváděných v *Přestřelce* motivovaný dosud nejasným tušením, že podíl zážitků autora bude v *Přestřelce* větší, než autor v *Mladé frontě* roku 1965 tvrdil, pak zesílí, když najdeme prakticky stejnou pasáž v *Přestřelce* a v *Politice pro každého* týkající se zacementování dlaždice na balkóně.

„Na jmenovaném balkóně se asi dvě stě let viklala jedna dlaždice. Zaorálek se o ní jednou Vojtěchovi zmínil, řekl [Vojtěch] *Šimpachovi, aby ji zacementoval, nebyl cement, měl přijít až kolem prvního, podle objednávky z brigádního skladu.* [Nadřízený to považuje za nesplnění rozkazu a trvá na tom, aby dlaždice byla zacementována ihned a aby to provedl Vojtěch sám. Shánějí pak u civilních institucí trochu cementu.] *Vojtěch pak zamazával dlaždici, hořel studem, nikoliv kvůli maličkosti, kterou vykonával, ale styděl se, že může V TÉTO DOBĚ EXISTOVAT ZVŮLE.“*[6]

V druhém případě, jak vysvítá z Procházkovy vzpomínky, mu to nařídil náčelník štábu praporu pod vlivem alkoholu zrána 1. ledna. *„Útvar byl ve starém feudálním zámečku, na balkóně se snad dvě století viklala jedna dlaždice. Na Nový rok ráno mu začala vadit. Nechal mě vzbudit. Měl jsem jako aspirant na starosti správu budov...“*[7]

2. Literární dílo v kontextu doby

Pro zkoumání přítomnosti reality v tomto díle nelze pominout literární kontext doby vzniku díla. V čase vydání *Přestřelky*, v roce 1964, měl již za sebou Jan Procházka (nar. 4. 2. 1929 v Ivančicích)[8] několik literárních děl [prvotinu *Rok života* (1956), *Zelené obzory* (1960), novelu *Závěj*, povídku *Lítost* a také scénáře k filmům *Pouta*, *Trápení* (1961), *Závrať* (1962), *Naděje* (1963), *Vysoká zeď* (1964), chystal

4 Tamtéž, s. 4 (nestránkováno).
5 V předmluvě toto Lenka Procházková uvádí jen v náznaku, neboť čteme o reminiscencích *„vojenské služby v nedaleké Pálavě“*. Viz PROCHÁZKA, Jan: *Přestřelka*, Praha 2002, 2. vydání (dále jen *Přestřelka 2*), s. 6. Poté to potvrdí i archivní prameny.
6 *Přestřelka 1*, s. 247.
7 Aktérem je náčelník štábu praporu, nadporučík, pojmenovaný Morava. PROCHÁZKA, Jan: *Politika pro každého*, Praha 1968, s. 13–15.
8 Pouze v 1. vydání *Přestřelky* uvedeno 6. 2. 1929 (PROCHÁZKA, Jan: Přestřelka 1, s. 480 – medailonek autora) a bohužel také v: ŠTVRTŇOVÁ, Helena: *Předčasná úmrtí 2, Ota Pavel, Jan Procházka, Jaroslav Dietl*, Praha 2001.

scénář k filmu *Ať žije republika* (1965)], z nichž literárně nejvíce byly ceněny právě *Zelené obzory*.[9]

Paralelně s jeho počiny začínají vycházet i díla spisovatelům mu generačně blízkým. Převážná většina z nich prošla druhou světovou válkou ještě v dětském a mladistvém věku a jakožto „mladé dospělé" je formovaly události následujících let [Luděk Šnepp (1922), Jiří Fried (1923), Jan Trefulka (1929), Alexandr Kliment (1929), Ivan Klíma (1931), Vladimír Přibský (1932), Vladimír Klevis (1933)].[10] Je to doba, v níž, řečeno slovy Milana Suchomela, literatuře pozvolna ubývalo hrdinů a vítězů. *„Ustupovali zbabělcům, outsiderům, těm, kteří prohrávají."*[11]

Ona proměna literatury byla dána i změnou ve společenských poměrech. To si uvědomoval i J. P., když ve své knize *Politika pro každého* hovořil o přítomnosti (tj. o roku 1968) jako o třetím tání, přičemž za druhé pokládal rok 1963, tedy rok bezprostředně předcházející vydání *Přestřelky*. O významu roku 1963 hovořila i soudobá literární kritika.[12] Není to ještě obecná revize dosavadního vývoje, k níž dochází v některých literárních dílech až ve „třetím" tání.

Jestliže „první" tání v literatuře se omezilo na období kolem II. sjezdu československých spisovatelů (konal se v dubnu 1956) a tím, že vedení KSČ odrazilo pokus o svolání mimořádného sjezdu KSČ, postupně skončilo, v roce 1963 šlo o změny dalekosáhlejší. Nešlo jen o uvolnění limitů v kulturní oblasti. Byla ustavena komise v čele s Otou Šikem, která měla připravit reformu národního hospodářství. V politické oblasti se zmírnění poměrů projevilo odstraněním Stalinova pomníku na podzim 1962, následně byly odstraněny Gottwaldovy ostatky z mauzolea a zpopelněny. Došlo k výrazným změnám na nejvyšších místech. Z vedení byli odvoláni dlouholetí funkcionáři jako V. Široký, K. Bacílek, J. Ďuriš, B. Köhler. Předsedou vlády se stal Jozef Lenárt, „mladý" slovenský funkcionář, v čele KSS stanul po K. Bacílkovi Alexander Dubček. V dubnu 1963 byl do strany přijat Gustáv Husák.

Počátkem roku 1963 byla výrazně zmírněna cenzura, o což se zasadil tehdejší tajemník ÚV KSČ Jiří Hendrych. V oblasti kultury se k těmto událostem přidala liblická konference věnovaná dílu Franze Kafky, jejímž hlavním „hybatelem" byl profesor Eduard Goldstücker – další z perzekuovaných počátkem 50. let. Objevila se nová divadla, překlady západních autorů, Solženicyna, pojmem je filmová vlna 60. let.[13]

---

9 (fr) [= František Ryčl] in: DOKOUPIL, Blahoslav – ZELINSKÝ, Miroslav (eds.): *Slovník českého románu 1945–1991*, Ostrava 1992, s. 194.

10 Tamtéž, s. 94.

11 SUCHOMEL, Milan: *Literatura z času krize*, Brno 1992, s. 19.

12 PROCHÁZKA, Jan: *Politika pro každého*, Praha 1968, s. 15. *„V roce 1963 vyšly tři románové pokusy, které se chopily příležitosti vyslovit, co ještě před rokem* (!) *bylo nevyslovitelné, protože se to dotýkalo čerstvé* (!) *historie..."* SUCHOMEL, Milan: *Literatura z času krize*, Brno 1992, s. 46.

13 Viz PERNES, Jiří: *Takoví nám vládli. Komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili*, Praha 2003, s. 254–259; RAK, Jiří: *Film v proměnách moderního českého historismu*. In: KOPAL, Petr (ed.): *Film a dějiny*, Praha 2005, s. 28 a 29.

Důležité však bylo (především), že se veřejnost v srpnu 1963, byť v omezené míře, mohla seznámit s výsledky Kolderovy komise. Ačkoli se tomu tak stalo se zpožděním (ÚV KSČ její zprávu projednával již v dubnu 1963), *„i v mnohém neúplná zpráva vyvolala mezi komunisty silný politický otřes, možno říci vnitrostranickou krizi.“*[14] Zproštěni obžaloby byli Slánský a spol., na svobodu se dostali i biskupové, na něž se nevztahovala prezidentská amnestie roku 1960.

Všechny tyto věci dovršují poznání veřejnosti, že prvotní „čistý pramen“ idejí socialismu byl „zkalen“, minulost je zproblematizována, a tím je zasažena budoucnost. V pokusech o osvětlení minulosti roste význam publicistiky, která zprostředkovává osudy jedinců bez dříve obvyklé schematičnosti.

Ze stejného zdroje – osobní zážitek jedince – vychází podobně jako publicistika, ale s výsledkem samozřejmě jiným, krásná literatura. Objevují se nové pohledy na válku (A. Lustig, J. Škvorecký) a na dobu deset až patnáct let vzdálenou.[15] Narušují se tím i žánrová schémata, jakým byl v 50. letech budovatelský román a jeho „klony“. Vzpomeňme např. díla A. Bernáškové (*Cesta otevřená*, 1950), Václava Řezáče (*Nástup*, 1951; *Bitva*, 1954), K. F. Sedláčka (*Luisiana se probouzí*, 1952), T. Svatopluka (*Bez šéfa*, 1953), Jana Otčenáška (*Plným krokem*, 1952), J. S. Kupky (*Rušné dny*, 1955) aj.

Je třeba si uvědomit, že „problematizování“ dosavadních literárních postupů nebylo jednoduché, neboť díla, která měla reprezentovat prózu socialistického realismu, chápala současnost jako poslední slovo historie, jímž se začíná uskutečňovat dávný sen o spravedlivé společnosti. Jejich výchovná role či agitačnost, v níž docházelo idealizací tzv. kladných sil dějin ke schematizaci konfliktů, ústila v tezi, že komunisté jsou předurčeni být vůdci a spasiteli lidu v boji proti nepřátelům.[16]

Vnášení nových tvůrčích postupů, jak jsme již podotkli výše, se mohlo dařit autorům za odpovídající opory. Tu získávali na základě fakticity, vlastní životní zkušenosti, znalosti prostředí určitého druhu, zpracování skutečného osudu jedince, třeba osudu vlastního.[17] Toto jim umožňovalo odpoutat se od stávajících šablon jiným příběhem a (nebo) jiným typem hrdiny. Neplatí to jen pro zmiňované Lustiga a Škvoreckého či Mňačkovy *Opožděné reportáže* (1963). Příkladem nového zachycení problematiky velkých staveb je třeba Bublíkova *Páteř* (1963), jejíž hrdina přichází na stavbu v Kunčicích za trest, nebo kniha povídek Ivana Klímy *Bezvadný den* (1960), nazvaná podle

14 KAPLAN, Karel: *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 381. Autor uvádí mezi důvody, proč se tato vlna revize stala „věcí veřejnou“ jednak vnitřní tlak ve vedení, nespokojenost a aktivitu propuštěných obětí, novou sovětskou vlnu odhalování Stalinových zločinů a také to, že komunistické vedení již mělo viníka předešlých revizí, s nimiž se vyjadřovala nespokojenost: Rudolfa Baráka. Mohlo tudíž revidovat, aniž by ohrožovalo vlastní pozice. (Tamtéž, s. 379.)

15 SUCHOMEL, Milan: Literatura z času krize, Brno 1992, s. 13–14, 27–36, 46.

16 HODROVÁ, Daniela: *Václav Řezáč – Nástup*. In: *Česká literatura 1945–1970. Interpretace vybraných děl*, s. 70n. Srov. též *Slovník české prózy*, Praha 1994, s. 337 (František Ryčl).

17 SUCHOMEL, Milan: *Literatura z času krize*, Brno 1992, např. s. 48 a 51.

nejrozsáhlejší povídky, jejíž hrdinové, vysokoškolští pracovníci, absolvují několikatýdenní brigádu na stavbě v severních Čechách.

Současně s objevením se těchto děl píše Jan Procházka svůj „malý román z velké doby“. Odstup spisovatelovy přítomnosti od času hlavní linie příběhu vede k názoru, že se z hlediska žánrové formy nejedná o román ze současnosti, ale o retrospektivní. Je tomu tak proto, že děj je umístěn oproti době sepsání svou základní časovou rovinou 12 let do minulosti, ale také proto, že historické kulisy, v nichž je dílo podáváno, jsou časově velmi konkrétní a v žádném případě neodpovídají době, v níž autor své dílo psal.[18] Jeho dějovou kostru tvoří vypravěčsky podmanivý příběh krize milostného vztahu pohraničníka, staršiny aspiranta, Vojtěcha Zavřela a absolventky učitelského ústavu, t. č. knihovnice Arnošty Teršové. Problémy jejich vztahu se rozuzlují o víkendu.[19] Jejich osobní sféra se „řeší“ na pozadí zásahu (či je upozaďována zásahem) pohraničníků a jednotek armády proti ozbrojené šestici lidí, která chtěla nelegálně přejít státní hranici.

Východisko základní linie příběhu oněch dvou dní zní takto: Vojtěch se vrací v pátek pozdě večer z vycházky, z vycházky poměrně sporné, neboť kolega, který se za něj nabídl převzít službu, vyrazil za milostným dobrodružstvím. Vojtěch usíná s vyhlídkou na pondělní potrestání, neboť to, že jednotce nikdo nevelel, zjistil náčelník štábu praporu. Vzápětí je vyhlášen u jejich útvaru poplach a oni vyjíždějí do lužních lesů k řece Dyji na akci, o níž zpočátku nic nevědí. Informace čtenáři zprostředkovává „vševědoucí“ vypravěč, který jednak podává děj prostřednictvím Vojtěchovy perspektivy, jednak perspektivou velitelů, kteří jsou více informováni. Tak se čtenář dozví, že důvodem přechodu mělo být zastřelení funkcionáře národního výboru někde ve vnitrozemí.

Vypjaté situace autor využívá jak k vykreslení vztahů mezi pohraničníky – vojáky základní služby, zvláštní „podmnožinou“ jsou vztahy k nadřízeným (vztah „základňáka“ a vojáka z povolání), tak k bilancování života obou hlavních hrdinů. Toto má podobu vedlejších časových rovin, retrospektiv z času dětství v první republice, války, poválečného „zlatokopectví“ v pohraničí (Vojtěch), dětství na různých školách na severu Moravy, vzpomínky na rodiče, ztrátu otce za války (Arnoštka). Vedle hlubších retrospektiv jsou k času „přestřelky“ ukotvovány epizody časově bližší: epizody z předchozího průběhu vojenské základní služby (Vojtěch), příhody ze školy, vztahy v učitelsko-knihovnickém světě příhraničního okresního města (Arnoštka).

Tyto „pohledy do minulosti“ jsou autorovi prostředkem k vylíčení myšlenkového světa mladých, nadšených z „velké doby“ počátku 50. let – jejich nadšený přístup

18 Blahoslav Dokoupil tak vymezuje určité přechodné stádium mezi románem ze současnosti a románem historickým. To že se nejedná o historický román, vystihuje charakteristika Josefa Hrabáka: „*Historický román vzniká... tam, kde chybí přímá, osobní zkušenost autora.*“ DOKOUPIL, Blahoslav: *Český historický román 1945–1965*, Praha 1987, s. 16–18.

19 Sobota a neděle, tehdejší sobota byla samozřejmě pracovní.

k budování nového „řádu“, ideály, na druhé straně kritičnost vůči proplouvání starých harcovníků různými situacemi, vůči případům kariérismu, závisti, sobectví a konformitě. Autor je na jejich straně, v řadě případů je (hlavně Vojtěcha) „zachraňuje“ před tragickým vyústěním (aby nebyl semlet pro své „průšvihy“ v soukolí režimu),[20] přitakává myšlence klást dobovým proklamacím otázky, poměřovat je skutky. Román je dobovou kritikou 50. let, zdůrazňováním práva člověka na zastávání vlastního názoru, aniž by mu hrozila perzekuce, se vřazuje do myšlenkového ovzduší před polovinou 60. let.[21]

Román *Přestřelka* byl ve své době velmi oblíben (viz předmluva Lenky Procházkové a doslov profesora Milana Machovce)[22] a dobové kritiky oceňovaly jeho živost, spontánnost vypravování, i když na druhé straně vytýkaly problémy ve stavbě díla a důraz na epizody.[23] Úspěchu přispěl důraz na mládí, jeho citový život a spory se starší generací, která řadu věcí (obecně) vidí jinak. Svou roli sehrálo i umístění příběhu do kulis vojenského prostředí, když tehdy téměř všichni mladí muži putovali zpravidla na dva roky na „vojnu“ a své milé zanechávali ve svém „civilním“ působišti nebo je naopak v zázemí svého dočasného vojenského „domova“ nacházeli. Úspěšnost románu tedy vyplývala také z volby hrdinů jako typů a z volby prostředí.

3. Dílo jako historický pramen

Jak jsme již uvedli, věrohodnosti mohlo napomoci to, že Jan Procházka vskutku strávil svou vojenskou základní službu u Pohraniční stráže. Ačkoli se dobové a polistopadové reakce na román vymezují především vůči rovině děje a jeho zpracování (volba uměleckých prostředků),[24] podle našeho názoru stojí za to zabývat se též „pohraničnickým“ prostředím, v němž je děj umístěn. Abychom rozlišili nemožné od možného či jistého, můžeme se pokusit o analýzu, jak se toto prostředí v románu zrcadlí, do jaké míry do textu autor umístil své znalosti o tomto prostředí, které si mohl v té době ještě vybavit. V lecčems pomůže i prosté srovnání autorovy „Pálavy“ s mapou.[25]

Čas příběhu

Chceme-li o dílu uvažovat jako o historickém pramenu k Pohraniční stráži, je třeba

20 Slovo „zachraňuje“ je plně na místě, neboť nadporučík Zaorálek, který chce po akci s Vojtěchem jeho chování probrat (a vyvodit z něj kázeňské důsledky) si poté, co je během akce vylíčen (karikován) jako neschopný velitel, při ukončení akce svou nezajištěnou pistolí prostřelí nohu a je odvážen k ošetření. (*Přestřelka 1*, *Epilog*.)

21 Vedle dobového literárněhistorického kontextu by bylo možné uvažovat i kontext tematický, tj. menší a žánrově rozrůzněný kontext děl s „pohraničnickou“ tematikou. Přehledově o nich Jiří STANĚK, in: JÍLEK, Tomáš a kol.: *Železná opona. Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948–1989*, Praha 2006, s. 133–140.

22 *Přestřelka 2*, s. 5 a 565.

23 JELÍNEK, Antonín: *Román – čtení*, *Literární noviny* 1965, č. 15, s. 5; POHORSKÝ, Miloš: *Procházkův první román*, *Rudé právo* 23. 6. 1965, s. 2.

24 Vedle výše zmíněných ohlasů též PETŘÍČEK, Miroslav: *Román doby???*, *Host do domu* 1965, č. 4, s. 58n; PECHÁČEK, Jaroslav: *Prozaik Jan Procházka*, *Plamen* 1966, č. 11, s. 148–152.

25 Inspirací může být ČERNÝ, Václav: *Knížka o Babičce*, Praha 1963.

nejprve zjistit, do které doby se hlásí. Románem samotným prostupuje několik časových pásem, zpravidla situovaných jednak do formy vzpomínek, které hlavním hrdinům, Vojtěchovi a Arnoštce, vyvstávají, jednak do formy snu. Vedle toho jsme na několika místech letmo zasvěcováni do osudů postav „po přestřelce".

„Současnost" románového příběhu je pochopitelně dána akcí na státní hranici. Tato časová rovina začíná v noci z pátku na sobotu či v sobotu nad ránem a končí v noci z neděle na pondělí či za pondělního úsvitu. Autor nás však nenechal domýšlet časové ukotvení a na několika místech toto upřesňuje. Nejdůležitější jsou dvě věty. V první, vztahující se k pátku, zazní: *„Včera bylo Vojtěchovi dvaadvacet, století mělo přesně o třicet let víc."*[26] V druhé Arnoštka vracející se k nedělnímu obědu nechápe oslavné křepčení, neboť *„bylo sedmnáctého – Adolfa."*[27] Takže spisovatel umístil jádro příběhu, a tím i čtenáři nejbližší časovou rovinu románu, do dvou dnů 16. (podle autora sobota) a 17. června (podle autora neděle) 1952 s možnými hodinovými přesahy do pondělka, resp. do pátku.

Z hlediska díla jako historického pramene však není důležitá jen hlavní časová linie, čas vlastní pohraniční akce, „přestřelky", ale také čas epizod z minulých časových rovin. Tyto epizody sice vyvolávaly výhrady literárních kritiků,[28] kteří mluvili o problémech výstavby díla, avšak pro nás jsou cenné, neboť podávají leccos o životě u Pohraniční stráže v míře hutnější než hlavní příběh.

Lokalizace příběhu

Čtenář z příběhu vytuší, že děj se odehrává na jižní Moravě. Autor jednak prostřednictvím vypravěče nazírajícím děj z perspektivy Vojtěcha (Arnoštky), jednak prostřednictvím vševědoucího vypravěče přivádí čtenáře do světa, který neodpovídá lokalitám, jak je známe z mapy. Tak především Vojtěch slouží v městě Pálavě, poblíž které jsou roty Lány, Kinclovka a Boží dvůr. Psovodi přijíždějí k přestřelce ze Sedlce. Výcvikové středisko je v J. Jan Procházka uvádí i jiná jména lokalit. Když se vrací Vojtěch ze školy pro důstojníky v záloze železnicí, naskakují místa jako Vrahovice,... *„i další osady v tomto kraji měly povzbudivá jména: Kudlov, Pohřebice, Staré Hroby, Jedovany..."*, *„...u Hrušan byla Popudlivá Močidla"*.[29] Dále je řeč o Poštovné,[30] doplnit by bylo možné ještě další jména sídel, a o Soutoku, kde jednou z řek je Dyje, druhou Morava, o mokřadech a lese, v němž je plno zvěře, hlavně divočáků.

„Dosadíme-li" tyto orientační body do pramenů, lze říci: děj románu se odehrává na jižní Moravě v úseku 4. znojemské pohraniční brigády Ministerstva národní bezpečnosti, resp. od září 1953 Ministerstva vnitra. Tato brigáda Pohraniční stráže měla,

26 *Přestřelka 1*, s. 13.
27 *Přestřelka 1*, s. 345.
28 Již zmiňovaní Jelínek, Petříček a Pohorský.
29 *Přestřelka 1*, s. 17.
30 *Přestřelka 1*, s. 44.

od svého konstituování na počátku roku 1951 (tehdy ještě jako 4. pohraniční oddíl), 4 pohraniční prapory, jejichž velitelství sídlila v Jemnici, Znojmě, Hrušovanech nad Jevišovkou a v Břeclavi. Vezmeme-li v úvahu příkladem vyjmenované místní poměry, pak místem sídla praporu je Břeclav, kterou tedy ztotožňujeme s Pálavou.[31] Břeclavský prapor měl od počátku 5 pohraničních rot, stejně jako ostatní prapory. Sestava jeho rot začínala poblíže Mikulova Sedlcem, a Valticemi, pokračovala Bořím dvorem poblíž Poštorné a končila rotou Lány a rotou Ruské domy, která se nacházela nejblíže soutoku Dyje a Moravy.[32] Do této sestavy přibyla během roku 1952 rota Poštorná,[33] mezi roty Boří dvůr a Lány. Mluví-li tedy autor o rotě „na Soutoku", která se jmenovala v jeho podání Kinclovka, jinak MALÝ KOZY neboli Špilberk,[34] pak se jedná zeměpisně o rotu Ruské domy: poslední z rot břeclavského praporu. Za jejím úsekem byla již řeka Morava a následovaly roty 11. bratislavské pohraniční brigády. V „otevřené řeči" mluví o rotách Sedlec a hlavně Lány. Identifikovat „Boží dvůr" je však snadné; konec konců nejeden písař na velitelství PS v Praze se takto upsal... Podobně „Poštornou". (Viz přílohu č. 5.) Výcvikové středisko v J. bylo výcvikové středisko v Jaroslavicích, které bylo poprvé zřízeno v létě 1951 v souvislosti s nástupem prvních nováčků ke znojemskému útvaru.[35]

S menší mírou pravděpodobnosti pak můžeme říci, že Procházka se nechával vést místními jmény, když konstruoval „svou" jižní Moravu, přičemž odkazujeme na slova *Epilogu* zmíněná na úvodní straně tohoto článku: Vrahovice mohly být v reálu Vranovicemi (u Pohořelic), Pohřebice Pohořelicemi, Hrušany Hrušovany, Trhovice u Pálavy Krhovicemi u Znojma.

Kdo je Vojtěch?

Prostřednictvím hlavního hrdiny získává čtenář informace o pohraničním útvaru, lokalitě příběhu a způsobu výkonu služby. Z hlediska průběhu služby hlavního hrdiny se jedná o pohraničníka-vojáka základní služby, kterého po absolvování výcvikového střediska v J. vyslala pohraniční brigáda jako „příslib" do Prahy, do školy pro důstojníky v záloze. Po několikaměsíčním pobytu (více než půlročním) se vrací ke stej-

31 Volba názvu Pálava pro místo velitelství praporu mohla souviset i s tím, že J. P. odsloužil závěr své vojenské základní služby v Mikulově, kde měl Pálavu (Pavlovské vrchy) na dosah. Viz níže.

32 Archiv Ministerstva vnitra (dále jen AMV) Brno-Kanice, fond (dále jen f.) 2341, karton (dále jen k.) 4, čj. PS-006/01-51 z 12. 1. 1951. Situace „soutoku" je v románě poněkud zjednodušená. Procházka kupř. říká, že vojáci záložní roty chodili na výpomocné hlídky na soutok. Je to však daleko, spíše se domníváme, že chodili hlídkovat těsně pod Břeclav (soutok Dyje a Včelínku), kde byla na dohled železniční trať na Mikulov. Další „soutok", který v tomto prostoru dále je, je soutok Dyje s Kyjovkou. Zde však nesmíme být k autorovi nemilosrdní. V daném prostoru je i řada slepých ramen a o nich v románě řeč je.

33 Sestavu měla zaujmout k 2. 7. 1952. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2341, k. 20 čj. PS-0696/15-OS-1952 a f. A2/1, inv. j. 92, schůze kolegia ministra národní bezpečnosti (dále MNB) 3. 7. 1952, materiály k bodu: Návrh na změnu v organizaci 4. znojemské pohraniční brigády, důvodová zpráva, s. 2n. Podrobněji k organizačnímu vývoji 4. brigády PS Znojmo v: VANĚK, Pavel: *Přehled organizačního vývoje znojemské pohraniční brigády v letech 1951–1955*, *Časopis Matice moravské* 2004, č. 1, s. 111–142.

34 *Přestřelka 1*, s. 75.

35 Dne 23. 7. 1951. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2341, k. 1, zvláštní rozkaz č. 8 a 9 z 19., resp. 20. 7. 1951.

němu útvaru, který jej vyslal, o štědrovečerní noci po svízelném pochodu, neboť vlak končil oproti jiným dnům ve stanici několik kilometrů před městem. Je desátníkem aspirantem a městem, kde slouží, je Pálava. Útvar se nachází v „Zámku". Koncem dubna je povýšen na staršinu aspiranta a později, zároveň s pohraniční akcí, dochází oznámení o jeho povýšení na podporučíka.

Jeho funkci čtenář odvozuje z popisu jeho činnosti. *„Slouží za kdekoho, střídá na týden, čtrnáct dnů velitele útvarů, kteří marodí, mají dovolenou, jsou na nějakém školení. Přijíždí s posilami do akcí."*[36] Lze dedukovat, že se po návratu z aspirantky, kde si měl osvojit velitelské vědomosti, učí dovednostem pohraničníků. *„Vojtěch se učí chodit tišeji než SLON nebo než KRÁVA..."*[37] *„Štětují, válcují lesní autostrádu, s desátníkem Ludvíkem Paprskem opravuje dieselový válec."*[38] Chodí do hlídek, slouží hlídky na pozorovatelně, na zemi, provádí kontrolu orného pásu. *„I pak si obden dřel stehna v sedle. Kontrolní hlídka OBLBOVAČKA se jezdila krokem od styku ke styku..."*[39]

Na „Zámku" tedy není umístěna pohraniční rota a z toho, že Vojtěch zaskakuje na rotách, vyplývá jeho příslušnost k záložní jednotce. Jedná se o velitelství praporu a jeho záložní jednotku. To konec konců potvrzuje i pasáž o tom, že nahánění divočáka pro majora, který přijel na inspekci praporu, zdecimovalo půl záložní roty.[40] Má velitelskou funkci, i z jeho role během „přestřelky" vyplývá, že by měl být velitelem záložní (velitelské) roty. (Viz příloha č. 1 Organizace praporu znojemské brigády v roce 1952.)

„Přestřelka" – pohraniční operace

Román vedle peripetií vojenské služby „základňáka" demonstruje čtenáři mechanismus, jakým reagovaly jednotky PS na pokus o přechod státní hranice. Dozvíme se, že na tento pokus byly upozorněny – kdosi dal zprávu pohraničníkům o výskytu osobního auta (v té době jistě neobvyklé) poblíž hraničního pásma.[41] Následně je u záložní jednotky praporu vyhlášen poplach, pohraničníci jsou dovezeni na místo, kde již operují všichni příslušníci rot, v jejichž prostoru akce probíhá a kteří nejsou na hlídkách nebo se na tuto službu nepřipravují. Začínají propátrávat terén (louky a lužní les), po chvíli přijíždějí ještě další posily složené ze záloh jiného (sousedního) praporu téže brigády. S ohledem na místo akce (soutok Dyje s Moravou) má zesílené střežení druhého břehu Moravy „v popisu" práce 11. bratislavská pohraniční brigáda.

36 *Přestřelka 1*, s. 99.
37 *Přestřelka 1*, s. 99.
38 *Přestřelka 1*, s. 100.
39 *Přestřelka 1*, s. 121.
40 *Přestřelka 1*, s. 265n.
41 *Přestřelka 1*, s. 25. Hraniční a zakázané pásmo, dvě zóny s omezením vstupu, které existovaly při státní hranici s Rakouskem od roku 1951. Blíže VANĚK, Pavel: *Konstituování pohraničního území v letech 1948–1951 jako prvku ochrany státní hranice*, *Západočeský historický sborník* 7, 2001, s. 331–339.

Vedle příjezdu postradatelných záloh PS jsou dováženy ještě jednotky čs. armády, které vytvářejí řetěz a vymezují oblast. (Procházka poznamenává, že u PS to byl vždy řetěz, zatímco u armády rojnice.)[42] Krom toho autor zmiňuje i střežení v dalším sledu ve vnitrozemí – Lidové milice a VB (clony).

Předestírá čtenáři „běžný" postup, jak reagovala 4. znojemská brigáda v případě, že zjistila, že se v hraničním nebo zakázaném pásmu pohybuje osoba podezřelá z pokusu o přechod státní hranice. Potvrzujícím příkladem „ze života" může být akce k zadržení dvou polských občanů 6. 7. 1955 poblíž úseku, kde se román odehrává. Akce se v prostoru roty Boří Dvůr se zúčastnilo 304 pohraničníků, 81 příslušníků Vnitřní stráže, 85 příslušníků čs. armády, 18 služebních psů a příslušníci okresního oddělení Ministerstva vnitra Břeclav (VB, resp. StB).[43] Také nasazení jednotek armády v *„Přestřelce"* odpovídá skutečnosti, byť střelba v podaném rozsahu patří do sféry autorovy fabulace. Pohraniční stráž měla totiž s útvary armády dohodu o pomoci. V případě znojemské brigády to byla 6. pěší divize s velitelstvím v Kroměříži.[44]

Případ, který Procházka ve své knize „stvořil", však není typický svými aktéry. Situaci se skupinou 6 osob ozbrojených pistolemi a starými německými granáty, která je zadržena pohraničníky po akci podobné „přestřelce", bychom v pramenech 4. brigády PS těžko nalezli (vlastně nenalezli). Nalezneme doklady vícečlenných skupin – např. skupina s převaděčem Borýskem[45] a další, vždy se však jedná o skupiny, kde je ozbrojena třeba jen jedna osoba, pokud vůbec.[46] Pokud bychom se zabývali skupinami, kde byly všechny osoby ozbrojeny, pak bychom se museli zmiňovat jen o dvojicích, i zde to však byly jen pistole. Pistole, ojediněle samopaly a granáty pak mívaly osoby, které přecházely v úseku brigády z Rakouska. „Doklady" o této jejich výzbroji pocházejí ze střetů s hlídkou: mohly přenášet i vysílačku.[47] Jinak však líčení pohra-

42 *Přestřelka 1*, s. 112.

43 AMV Brno-Kanice, f. 2357, balík A11, resp. f. 2357, karton č. 74. Jiným příkladem spolupráce je případ z 13. 5. 1953, kdy za pomoci Lidových milicí a zaměstnanců ČSD zadrželi pohraničníci (jmenován staršina Procházka) polského občana u železničního viaduktu přes Kyjovku. (AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 49, Výkaz činnosti a výkonu služby k ochraně státních hranic za měsíc květen 1953 – 4. brigáda.) O zapojení jednotek čs. armády do pohraniční operace hovoří prameny v případě zadržení F. G. a jeho dvou synů v úseku 2. roty Písečné počátkem května 1953. (Tamtéž a AMV Brno-Kanice, f. 2357, balík A4.)

44 Srov. ŠTAIGL, Jan: *Ochrana štátnej hranice Slovenska v rokoch 1950–1966*. In: *Vojenská história* 4, 2000, č. 3–4, s. 57. Autor cituje Vojenský historický archiv Praha, f. MNO-GŠ/OMS 1951, kr. 227, sig. 64/3-13.

45 Borýsek převáděl skupinu 9 osob. 15. 6. 1952 u obcí Slup a Strachotice (styk 10. roty Ječmeniště a 11. roty Jaroslavice) narazili na hlídku PS, pak na druhou, byli obklíčeni, akci řídil náčelník štábu brigády; bylo použito psa. Brigáda uváděla, že při této akci bylo použito z její strany 16 nábojů z pušky, 152 nábojů ze samopalu a 6 ručních granátů. Převaděč byl při akci těžce raněn. AMV Brno-Kanice, f. 2357, balík A2; tamtéž, k. 26. čj. PS-001266/11-OS-1952 z 3. 7. 1952.

46 26. 7. 1952 se pokusil převést J. Š. manželku a tři děti do Rakouska v úseku 8. roty u obce Havraníky na Znojemsku. Vrátil se pro ně z Rakouska. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, balík A2; tamtéž, k. 26, čj. PS-001488/11-OS-1952 ze 4. 8. 1952.

47 29. 11. 1952 se pokusily dvě osoby přejít z Rakouska. Při stříhání drátěného zátarasu však byly zraněny výbuchem miny a musely se stáhnout. V zátarasu nechaly pistole, ruční granáty a vysílačku. V Rakousku však musely vyhledat ošetření, byly zatčeny rakouskou policií a vydány do ČSR. AMV Brno-Kanice, f. 2357, balík A2. Incident s obdobně vybavenou dvojicí osob z 12. 6. 1953 u 14. roty vyústil v přestřelku, při níž byla zabita jedna z nich, J. R. Tamtéž, balík A4.

niční akce „sedí“: vždy se jednalo o to, aby pohraničníci propátrali terén a hledaných osob se zmocnili nebo hledané osoby samy narazily na clonu hlídek.

Procházka svými díly rozhodně nepodpíral zavedená schémata. Stejně je to i v případě tzv. narušitelů. Osoby, které jsou objektem akce – je naznačeno, že zastřelily nějakého funkcionáře národního výboru – nejsou totiž v knize jedinými reprezentanty tzv. narušitelů. Tok hlavního vyprávění je narušován Vojtěchovými reminiscencemi, kdy uvádí jiné případy – mladé lidi s touhou po dobrodružství, neozbrojeného Poláka, snad kněze.[48] Vedle toho též uvádí pokus osob prostřílet se, při němž byl zabit pohraničník.[49] K zabití pohraničníka v důsledku pokusu o přechod státní hranice z ČSR do Rakouska sice u znojemské brigády nedošlo,[50] avšak reálný podklad mohl být vzat třeba z případu u sousední, 15. českobudějovické pohraniční brigády MNB.[51] Autor uvádí tedy škálu narušitelů, nikoli jednostrannou; problematika souboru osob, které se v té době pokoušely o přechod státní hranice a byly PS zadrženy, by si zasloužila samostatnou studii.

Jestliže Procházka konstruuje netypickou skupinu pokoušející se o násilný přechod státní hranice v „přestřelce“, naopak věrně líčí na případu jednoho z tzv. narušitelů (agentů, kurýrů) z Rakouska osud osoby, která byla vyslána na čs. území, a byla usmrcena dráty zátarasu o vysokém napětí. *„Před pěti dny našli jednoho v drátech. Měl vercajk i žihadla, která s sebou nosili všichni, co přicházeli... Agent nemá jméno, nemá hrob, je NEZNÁMÝ.“*[52] O této praxi svědčí mj. rozkaz ministra národní bezpečnosti Karla Bacílka, podle něhož se měl *„pohřeb agentů a teroristů usmrcených v boji s bezpečnostními orgány“* dít za těchto opatření: doba pohřbu měla být utajena před příbuznými i veřejností, umístění hrobu na hřbitově (zpravidla poblíž místa incidentu) mělo být neznatelné a až za 7 dní měla být tato skutečnost sdělena pozůstalým s tím, že místo pohřbení nemůže být ze závažných důvodů sděleno.[53]

4. Míra fakticity

Předešlá zmínka o drátěném zátarasu s vodiči vysokého napětí není ovšem jediná. Rovněž v závěru pohraniční akce zmiňuje autor drátěný zátaras s elektrickým proudem o vysokém napětí, když je stěna vyřazena: *„Předtím vzal kus mokré větve, hodil ji na elektrické dráty, nezajiskřily, proud byl přerušen. Transformátor napájející bariéru, byl nad místem detonace, poblíž útvaru LÁNY. Celý úsek KINCLOVKY byl odkrytý.“*[54] Tato ukázka je ovšem zároveň *ukázkou nesouladu*. Jedná se o nesoulad

48 *Přestřelka 1*, s. 95.
49 *Přestřelka 1*, s. 119n.
50 Brali jsme v úvahu období od počátku existence znojemské pohraniční brigády (oddílu), tj. od počátku roku 1951 do roku 1955.
51 Střetnutí dvoučlenné hlídky roty Krabonoš 30. 9. 1951.
52 *Přestřelka 1*, s. 120.
53 AMV Praha, tajný rozkaz ministra národní bezpečnosti č. 164 z 18. 11. 1952.
54 *Přestřelka 1*, s. 464.

v čase, neboť k datu literárního příběhu nelze u 4. znojemské pohraniční brigády užití elektrického proudu v drátěném zátarasu v celém úseku zaznamenat.

Pokud využijeme archivních materiálů, lze v případě drátěných zátarasů zjistit, že první zmínka o jejich elektrifikaci je až z března 1953 a to u jedné jediné roty – Jaroslavice.[55] V případě rot břeclavského praporu pak lze hovořit o zapojení natažené osnovy vodičů drátěného zátarasu i přes riziko povodní „až" v prosinci 1953[56] (viz též přílohu č. 4), tedy o zhruba rok a půl velké diferenci mezi skutečností a časem příběhu. V červnu 1952 bylo u brigády asi 130 km kontrolního orného pásu a jen 27 km třístěnného drátěného zátarasu, přičemž nejblíže Břeclavi je zátaras uváděn u Mikulova, jinak u některých rot 1.–3. praporu.[57] Pro vysvětlení tohoto nesouladu bylo prospěšné zjistit některé body v průběhu služby Jana Procházky u Pohraniční stráže.

Pohraničník Procházka

Jan Procházka nastoupil k Pohraniční stráži v létě 1951 (23. 7.), a to k PS-útvaru 5388 Znojmo, což bylo krycí označení v té době pro 4. znojemský pohraniční oddíl MNB.[58] Po svém nástupu absolvoval výcvikové středisko v Jaroslavicích,[59] umístěné v tamním zámečku (známému dnešnímu čtenáři natáčením seriálu *Černí baroni*, 2004). Po jeho ukončení byl povolán s 23 příslušníky výcvikového střediska tohoto útvaru do právě zřízené Školy pro důstojníky v záloze v kasárnách Jana Roháče z Dubé v Praze-Vršovicích.[60] Škola byla zřízena dnem 22. 10. 1951 u PS-útvaru 9200 Praha, tedy u cvičného pluku Vojenského učiliště PS Praha. O průběhu jeho zařazení v této škole není zpráv. Mateřský útvar (od ledna 1952 4. znojemská pohraniční brigáda) jej vedl jako kmenově zařazeného u 2. roty Písečné.[61]

Absolutorium školy bylo úspěšné, neboť se Jan Procházka po 8 měsících hlásil jako staršina absolvent u velitelství brigády a byl zařazen ve velitelské četě 4. praporu Břeclav jako velitel družstva.[62] Následně (od 1. 9. 1952) je ustanoven do funkce velitele pěší čety u tohoto praporu.[63] Jeho zařazení končí v lednu 1953, kdy v souvislosti se zřízením kurzů pro výcvik obsluh pancéřovek je ustanoven do funkce zástupce velitele kurzu. V téže funkci ještě ve stejném působišti se objevil v kurzu pro velitele

55 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 49, Vyhodnocení výkonu služby za březen 1953 – 4. brigáda.
56 Tamtéž, k. 22, Protokoly o předání a převzetí EZOH [elektrické zařízení ochrany hranice]; AMV Brno-Kanice, f. 2341, k. 17, Plán ženijenětechnického zajištění, 11. 10. 1953.
57 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 25, např. čj. PS-00716/11-OS-52 ze 4. 4. 1952 a Vyhodnocení výkonu služby za březen 1952 – 4. brigáda; tamtéž, k. 26, Vyhodnocení výkonu služby za červenec 1952 – 4. brigáda.
58 VANĚK, Pavel: *Přehled organizačního vývoje znojemské pohraniční brigády v letech 1951–1955*. In: *Časopis Matice moravské* 2004, č. 1, s. 114.
59 Rozkazy č. 47 a 49 z 13. 7. 1951, resp. z 20. 7. 1951, velitele 4. znojemského pohraničního oddílu přemisťují do výcvikového střediska velitelé družstev, příslušníci pro týlové zabezpečení atd. AMV Brno-Kanice, f. 2341, k. 1.
60 Rozkaz velitele 4. oddílu č. 74 z 16. 10. 1951 cituje dálnopisný rozkaz velitele PS č. 1425-1433 z 15. 10. 1951. AMV Brno-Kanice, f. 2341, k. 1, rozkazy 1951.
61 AMV Brno-Kanice, f. 2341, k. 1, rozkazy 1951, Rozkaz velitele 4. oddílu č. 97 z 19. 12. 1951.
62 Tamtéž, rozkazy 1952, Rozkaz velitele 4. brigády č. 67 z 15. 8. 1952.
63 Tamtéž, Rozkaz velitele 4. brigády č. 85 ze 7. 10. 1952.

družstev, který proběhl u roty Devět Mlýnů vzápětí.[64] Toto jeho pověření trvá až do sklonku února, kdy je ustanoven do funkce písaře oddělení I/3 (oddělení bojové přípravy štábu brigády, dříve školní).[65] Je pravděpodobné, že toto bylo jen na přechodnou dobu, neboť dnem 31. 3. 1953 byla zrušena všechna přechodná přidělení vojáků základní služby u velitelství brigády.[66] Jan Procházka se po stažení od velitelství brigády vrací ke 4. praporu. Zde je dnem 15. 4. 1953 ustanoven velitelem velitelské roty 4. praporu.[67] Poté je ustanoven zástupcem velitele 15. pohraniční roty Mikulov[68] za současného zproštění funkce velitele velitelské roty 4. praporu.[69] Počátkem května 1953 přebírá brigáda k pohraničním rotám koně. Celkem jich v této fázi převzala 121, především od útvarů čs. armády ze Slovenska.[70] S ohledem na potřebu sena pro tyto koně je pro letní měsíce ustavena 15členná pracovní skupina s Janem Procházkou v čele. Skupina působí v prostoru 24. a 25. roty, přičemž její činnost končí na sklonku srpna.[71] V závěru vojenské základní služby je povýšen do hodnosti podporučíka základní služby.[72] Janu Procházkovi byla stejně jako ostatním příslušníků jeho nástupního ročníku prodloužena vojenská základní služba výjimečným cvičením *„podle par. 39/8 branného zákona“* do 31. 1. 1954.[73] Svoji vojenskou základní službu končí jako příslušník 19. roty.[74]

Z nastíněného průběhu vojenské základní služby vidíme, že budoucí spisovatel měl možnost poznat, na poměry vojáka základní služby v míře maximální, organizační strukturu brigády v řadě jejích pater. Působil ve výcvikovém středisku, u velitelské roty břeclavského praporu, více než měsíc na velitelství pohraniční brigády, dělal vedoucího funkcionáře v několika kurzech, působil jako zástupce velitele na pohraniční rotě a v prostoru pozdější „přestřelky“ působil jako vedoucí skupiny zajišťující sklizeň sena. Nikde není zmínky o prohřešku, který by musel být zveřejněn v rozkaze velitele brigády. Měl tedy předpoklady (i vlivem absolutoria školy pro důstojníky

64 AMV Brno-Kanice, f. 2341, k. 2, rozkazy 1953, Rozkaz velitele 4. brigády č. 11 z 12. 1. 1953 a č. 18 z 20. 1. 1953. 65 Ustanoven 25. 2. 1952. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2341, k. 2, rozkazy 1953, Rozkaz velitele 4. brigády č. 60 z 26. 2. 1953.

66 AMV Brno-Kanice, f. 2341, k. 2, rozkazy 1953, Rozkaz velitele 4. brigády č. 94 z 27. 3. 1953.

67 AMV Brno-Kanice, f. Kádrové rozkazy, kádrový rozkaz velitele Pohraniční a Vnitřní stráže č. 038/1953; ustanoven dnem 15. 4. 1953.

68 Od 1. 9. 1953 uváděna jako 19. rota PS. Rozkaz velitele Pohraniční a Vnitřní stráže č. 00145 z 29. 8. 1953 nařizoval ke dni 1. 9. 1953 provést přečíslování pohraničních rot v důsledku organizačních a dislokačních změn, které v roce 1952 a 1953 proběhly. Do té doby dostávaly nové pohraniční roty vždy pořadová čísla z konce číselné řady pohraničních rot, bez ohledu na jejich zeměpisnou polohu. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 103.

69 AMV Brno-Kanice, f. Kádrové rozkazy, kádrový rozkaz velitele Pohraniční a Vnitřní stráže č. 053 z 29. 5. 1953.

70 AMV Brno-Kanice, f. 2341, k. 2, rozkazy 1953, rozkaz velitele 4. brigády č. 150 z 9. 5. 1953.

71 Tamtéž, rozkaz velitele 4. brigády č. 0231 z 5. 9. 1953. Skupina byla ustavena zvláštním rozkazem velitele brigády č. 16 z 19. 6. 1953.

72 Tamtéž, rozkaz velitele 4. brigády č. 0282 (prosinec 1953). Povýšen dnem 1. 11. 1953. S odkazem na kádrový rozkaz velitele Pohraniční a Vnitřní stráže č. 0115 z 19. 11. 1953.

73 Tamtéž, rozkaz velitele 4. brigády č. 96 z 30. 3. 1953 (výpis z tajného rozkazu ministra národní bezpečnosti č. 51 z 18. 3. 1953). Nástupní termín 23. 7. 1951 měl výjimečné cvičení do 31. 1. 1954.

74 Jde o poslední známé zařazení dle rozkazů velitele brigády. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2341, k. 2, rozkazy 1953, rozkaz velitele 4. brigády č. 0282 (prosinec 1953).

v záloze) dosáhnout nejvyšší hodnosti pro vojáka základní služby před odchodem do zálohy – podporučíka základní služby.

* * *

Jestliže přijmeme, třeba na základě poznatku o elektrifikaci drátěného zátarasu, hypotézu o tom, že Procházka sice umístil děj románu do června 1952, ale jeho reálie odpovídají závěru roku 1953 a tedy i závěru jeho vojenské základní služby u pohraniční brigády, můžeme se pokusit autorem zmíněné údaje o prostředí pohraničníků „verifikovat" na dalších příkladech. Poznamenejme ještě, že v případě prostorových „souřadnic" akce nemusíme provádět žádné korektury, neboť pohraniční roty Lány a Ruské domy existují vedle sebe se stejnými úseky střežení i v závěru roku 1953; teprve v roce 1955 mezi ně přibývá rota Doubravka.[75]

V románu Procházka běžně zmiňuje používání jezdeckých koní u brigády. *„I pak si obden dřel stehna v sedle, kontrolní hlídka OBLBOVAČKA se jezdila krokem..."*[76] Přitom záležitost s koňmi je až z jara 1953. Do té doby je nemají jednotky brigády systemizovány. Plánují je teprve organizační tabulky z března 1953.[77] Na jejich základě je nejprve ke 4. brigádě přemístěno 45 vojáků s jezdeckým výcvikem.[78] 8. 5. 1953 je pak doloženo v rozkazech velitele brigády první převzetí koní.[79] Celkem jich přebírají jednotky znojemské brigády k tomuto dni, jak jsme již uvedli, od útvarů čs. armády 121.[80] Z toho pak rezultuje i skutečnost, že se útvary musí postarat o seno. Jak víme z Procházkova pohraničnického „životopisu", byl organizátorem této akce, která se uskutečnila v úsecích rot Lány a Ruské domy. Děj „přestřelky" pak umístil do tohoto místa, kde *„byl dřevěný seník útvaru Kinclovka, neboť nedaleko byl TEXAS, pruh kilometrové louky, každoročně z ní sklízeli seno pro jezdecké koně celého praporu, v tomto seníku ho skladovali."*[81]

Akci, kdy je vystavěn drátěný zátaras podél státní hranice v celém úseku znojemské brigády, datuje do ledna 1952. *„V lednu... Vojáci odváželi z vagónů vysoko narovnané kotouče ostnatého drátu, pospíchali, nepřítel nečeká... Navíc zněly neustálé detonace,*

75 Viz VANĚK, Pavel: *Přehled organizačního vývoje znojemské pohraniční brigády v letech 1951–1955*. In: *Časopis Matice moravské* 2004, č. 1, s. 133–135.

76 *Přestřelka 1*, s. 120.

77 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 46, Organizační tabulka č. 58. Pohraniční roty měly po této změně systemizováno 6 koní jezdeckých a 3 tabulková místa jezdců.

78 AMV Brno-Kanice, f. 2341, k. 2, Rozkaz velitele brigády č. 91 z 27. 3. 1953. Vojáci od 5. chebské (30) a 7. sušické brigády (15). Pohraniční brigády na západní hranici měly v užívání koní „náskok". V případě chebské brigády se užívaly od roku 1952, v případě sušické brigády lze říci, že byla prvním útvarem v rámci PS, u níž byly jezdečtí koně zaváděni. Viz též VANĚK, Pavel: *Nástin organizačního vývoje 5. brigády Pohraniční stráže Cheb v letech 1951–1990*. In: *Sborník Archivu Ministerstva vnitra* 3, 2005, s. 238n.

79 Zmínky o používání jezdeckých koní k výkonu služby jsou již z února 1952, nebyl však dosud nalezen doklad, kdy tito byli převzati. *„...příslušníci PS nemají dostatek jezdeckého výcviku a praxe v jízdě koňmo, takže se nemohou v začátcích dokonale soustřediti na výkon služby, protože část pozornosti musí věnovat koňovi."* [sic!] AMV Brno-Kanice f. 2357, k. 48, čj. PS-00521/11-OS-53 ze 4. 3. 1953.

80 AMV Brno-Kanice, f. 2341, k. 2, rozkaz velitele brigády č. 150 z 9. 5. 1953. Šlo o útvary dislokované na Slovensku, v Bratislavě a v Košicích. Koně měli být zařazeni k jednotkám 1.–3. praporu.

81 *Přestřelka 1*, s. 117.

trhali na hranicích skálu, vystřelovali jámy pro sloupy, kroužily fantastické politické fámy.“[82] *„...pěesáci během neuvěřitelně krátké doby vztyčili ochranný pás až k pravému břehu řeky Moravy. Na druhé straně už bylo Slovensko.“*[83] Z fabule vyplývá, že je to jedna z prvních akcí, které se aspirant Vojtěch Zavřel účastnil; jak víme, vrací se k útvaru o Vánocích 1951. U znojemské brigády dochází k vybudování drátěného zátarasu v celém úseku, po zahájení v září 1952 (vytrasování a postavení 20 km zátarasu silami brigády), během 18 dnů měsíce října. K brigádě bylo tehdy soustředěno na 900 nováčků (čímž stoupl její početní stav o polovinu) nástupního termínu z léta 1952, s nimiž byl vybudován drátěný zátaras o celkové délce 130 km.[84] Můžeme se proto domnívat, že J. P. líčí v románu tuto akci, neboť akcentuje její rychlost a stejně jako pro románového hrdinu to byla i pro něj akce, kterou zažil krátce po svém návratu z „aspirantky“: vrátil se koncem června 1952, v polovině července dochází k „památné“ ministerské kontrole, kdy je většina kontrolního orného pásu prohlášena za nevyhovující, rovněž tak další opatření, což vede i k odvolání dosavadního velitele brigády Oldřicha Bahounka, na jehož místo nastupuje Josef Zoubek.[85]

Postavy románu

Procházka vykládá „uvěřitelný“ příběh nejen díky znalosti prostředí (včetně hlavních zástupců fauny – psů, koní a komárů), nýbrž i jeho zalidněním. Na hlavním hrdinovi předvádí možný způsob průběhu vojenské základní služby, který se v základních rysech shoduje s jeho vlastním, ale nejen s ním. Ve stejnou dobu působil ve velitelské rotě 4. praporu jiný pohraničník, absolvent školy „na“ důstojníky v záloze, který rovněž po určitou dobu vykonával funkci velitele velitelské roty a do „civilu“ odcházel také jako podporučík.[86]

Některá ze jmen pohraničníků, ať už románem probíhají déle nebo se jen mihnou, v archivních materiálech znojemské pohraniční brigády skutečně, i když ne na odpovídajících pozicích, nalezneme. Tak kupř. v rozkaze velitele znojemského oddílu z června 1951 je zmiňován svobodník Jaroslav Andrlík přidělený k velitelské četě praporu Břeclav;[87] v románu je to svobodník Antonín Andrlík. Mihne se zde i jméno psa Bordase,[88] kterého chvíli Vojtěch během akce vede. „Autař“, tedy autoreferent (velitel autočety) pálavského praporu Šilhan má svůj jmenný protějšek ve vojáku

82 *Přestřelka 1*, s. 44.
83 Tamtéž.
84 Vaněk, Pavel: *K vývoji ženijnětechnického zabezpečení státní hranice v letech 1951–1955*. In: *Sborník Archivu Ministerstva vnitra* 2, 2004, s. 217.
85 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 26, Vyhodnocení výkonu služby za měsíc červenec 1952, 4. brigáda. Románová postava, poručík Bašus, ženista praporu, má oporu až v organizačních tabulkách z března 1953, kdy je zřízeno místo ženijního referenta brigády. Viz tamtéž, k. 46, Organizační tabulka 58 – 4. znojemská pohraniční brigáda.
86 J. H. Viz AMV Brno-Kanice 2341, k. 2, rozkaz velitele brigády č. 10 z 10. 1. 1953 a č. 282 z prosince 1953.
87 AMV Brno-Kanice, f. 2341, k. 1, rozkaz velitele oddílu č. 42 z 27. 6. 1951.
88 AMV Brno-Kanice, f. 2341, k. 1, rozkaz velitele brigády č. 67 z 15. 8. 1952.

základní služby 2. roty Písečné.[89] Postavy pohraničníků mohly autorovi také „dodat" materiál na jméno hlavního hrdiny: svobodník Zavřel Vladimír od 4. praporu Břeclav[90] a desátník základní služby Vojtěch Sch., stejného rodiště a ročníku narození jako J. P.[91] V duchu předešlých řádků se můžeme pokusit najít vzory odpovídajících románových postav velitelů. Velitel praporu v Pálavě Prokop Sedlák – dobrý běžec, bývalý interbrigadista, v pětačtyřicátém doběhl z Porýní až do Čech, typ důstojníka s velitelskými schopnostmi a dobrým vztahem k podřízeným. *„Žil ctižádostí, aby od soutoku na východě až po Mikulov na západě, od levého po pravé křídlo praporu, byla hranice čistá a nedotčená JAK PANENKA MÁRIA, PRISÁMBŮH!" „Udržíme je holí a prsama."*[92] Náčelník štábu praporu Zaorálek – nejživotnější vedlejší postava, během „přestřelky" má problémy s velením, trapič, který Vojtěcha sekýruje každodenně pro drobné prohřešky vůči dennímu řádu, úklidu, ústroje Vojtěchových podřízených. Po Vojtěchovi se „vozí"; po zkušenostech s dnešními případy konfliktů na pracovišti bychom řekli, že provozoval bossing. *„Jednou zastupuje nepřítomného kapitána Sedláka, vypukne pohotovost, je na něm, aby o věcech rozhodl, udělá opatření, všechna se projeví jako nesmyslná."*[93] Je charakterizován také mluvou: *„... říkali mu TADYK, pocházel z nějaké jazykové enklávy, kde snad ká používali i ve slově játra." „TADYK MÁTEK VOLNÝ OPASEK."*[94] Velitel brigády *major* Kuta, *„PŘÍSNÝ PEPA"*, *„vždy tíhl k domněnce, že jeho podřízení POMOTAJÍ KDE CO; ve většině případů se bohužel nemýlil."*[95]

Pokud chceme vidět za románovými postavami jejich možné inspirační vzory, pak se lze zaměřit na funkcionáře, kteří byli v době vojenské základní služby Jana Procházky na odpovídajících funkcích jeho nadřízenými. Vždy však je nutno počítat s tím, že faktorů ovlivňujících stvoření románové postavy bylo více. V případě velitele brigády můžeme pramen inspirace hledat v *Josefu* Zoubkovi (i co do habitu postavy), který nastupuje do této funkce k 1. 10. 1952 jako kapitán[96] a ke sklonku Procházkovy vojenské služby je *majorem*.[97] V případě Prokopa Sedláka by jedním ze vzorů mohl být Stanislav Slezák. Vedle podobnosti příjmení je důležité, že byl od 1. 1. 1951 do 1. 11. 1953 velitelem 4. praporu Břeclav, tedy Procházkovým nadřízeným. Svou službu u Ministerstva vnitra započal jako příslušník SNB-útvaru Slovensko, což je

89 Tamtéž.
90 AMV Brno-Kanice, f. 2341, k. 1, Rozkaz velitele brigády č. 162 z 30. 12. 1952.
91 Tamtéž, Rozkaz velitele brigády č. 106 z 1. 11. 1952. O svobodníku Vojtovi, který si o jeho politických přednáškách myslel svoje, neboť *„měl průmyslovku a mozek"*, píše J. P. i v *Politice pro každého*, s. 14.
92 *Přestřelka 1*, s. 87 a 88.
93 *Přestřelka 1*, s. 470.
94 *Přestřelka 1*, s. 84.
95 *Přestřelka 1*, s. 125.
96 Podle kádrového rozkazu náčelníka Hlavní správy Pohraniční a Vnitřní stráže č. 21 z 23. 10. 1952 dnem 1. 10. 1952 přemístěn od 7. brigády PS Sušice ke 4. brigádě. Týmž dnem povýšen z nadporučíka na kapitána. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2341, k. 2, Rozkaz velitele brigády č. 103 z 30. 10. 1952 a č. 109 z 5. 11. 1952.
97 AMV Brno-Kanice, personální spis jmenovaného. V hodnocení za rok 1953 byla vyzvednuta jeho náročnost, náčelník Hlavní správy Pohraniční a Vnitřní stráže L. Hlavačka ocenil jeho podíl na konsolidaci poměrů u 4. brigády.

i jeden z prvků „životopisu“ románové postavy. Vzdálenější shodu lze najít také v tom, že byl totálně nasazen sice nikoli v Porýní, ale poblíž Vídně, odtud však uprchl a za 14 dní došel pěšky až domů. Další paralelou s románovou postavou je, že *„dovede správně oceňovati situaci a podle ní činiti rozhodnutí.* ...[U kolektivu] *je pro svoji ráznost a starost o podřízené oblíben.“* Posudek velitele brigády Zoubka z 19. 3. 1953 zmiňuje též jeho dobrou fyzickou kondici.[98]

Postava náčelníka štábu pálavského praporu je mezi velitelskými protagonisty nejživější. Náčelník štábu praporu řídil chod služby, a tudíž řídil činnost jednotek přímo podřízených velitelství praporu, tj. velitelské roty. Jak jsme podotkli výše, i ve své knize *Politika pro každého zanechal* J. P. svědectví o svém konfliktu s nadporučíkem, jemuž říká Morava. Po návratu J. P. z „aspirantky“ k břeclavskému praporu byl náčelníkem jeho štábu R. Čechmánek. K této osobě může odkazovat jednak užití zdrobněliny (Zaorál*ek*), jednak jméno Morava jako opositum pro Čechy. Další shodou je, že 1. 7. 1952–23. 10. 1952 byl velitelem výcvikového střediska v Jaroslavicích, od 23. 10. 1952 do 31. 10. 1953 náčelníkem štábu 4. praporu. Jeho charakteristika sice konstatuje na jedné straně jeho svědomitost a smysl pro odpovědnost, na straně druhé hovoří o horší schopnosti velet a jednat s lidmi,[99] což by mohlo odkazovat k románovému protějšku. Pokud bychom předpokládali, že s ním J. P. nějaký konflikt měl (cementování dlaždice na Nový rok) a poté na něj napsal stížnost, pak by mohlo podpůrně působit, že od sklonku ledna působí zpravidla mimo bezprostřední dosah svého náčelníka: je instruktorem v kurzech, působí na velitelství brigády, organizuje sklizeň sena a poté působí na rotě v Mikulově, která již spadala pod 3. prapor Hrušovany.

* * *

Tento článek nechtěl posuzovat, zda předmětné dílo patří či nepatří mezi ta díla 60. let, jež se staly tzv. klasickými. Je otázkou, zda obecný konflikt mládí a světa autorit, vyjádření tužeb, které jsou důležitější než všechna hlásaná moudra, zasazené do specifických kulis, budou rezonovat jako příběh i dalšími čtenářskými generacemi. Předešlými řádky jsme chtěli poukázat na další rozměr, kterého může literární dílo, i vlivem spisovatelovy tvůrčí metody, nabýt, totiž na rozměr historického pramene.

Dílo není jednoznačným historickým pramenem jako memoáry, vychází však ze spisovatelovy osobní zkušenosti s pohraničnickým prostředím a mírou fakticity může být za pramen považováno. Autorův odstup jedné dekády od příběhu z počátku 50. let se může stát pilířem mostu, který stavíme sami z naší přítomnosti k počátkům komunistického režimu ve snaze jej historiograficky uchopit. Přitom nám toto dílo zprostředkovává jinou formou než ostatní prameny leccos z myšlenkového světa té doby. Především můžeme srovnat vlastní vědomí o minulosti, které ovlivňuje naše

98 AMV Brno-Kanice, personální spis jmenovaného.
99 AMV Brno-Kanice, personální spis jmenovaného.

postoje, a zážitek minulosti tehdejší mladé generace, v němž ční jako konstanta prožitek války, jímž je pak následně mnohé poměřováno.

Být pramenem k Pohraniční stráži – to je jeden z pohledů na Procházkovo dílo, které se svým vztahem k dobovému myšlenkovému ovzduší a společenské situaci může jevit dnešnímu čtenáři jako myšlenkově antikvované. V naší práci jsme je za pramen považovali; proto jsme se je pokusili datovat a lokalizovat, ukotvit tak časově a místně fabuli románu. Zobrazení prostředí Pohraniční stráže, při němž vycházel Procházka ze svých vzpomínek na vojenskou základní službu u této složky vojsk Ministerstva vnitra, mu poskytlo základnu pro dějovou dramatičnost i prostor pro uplatnění humorného pohledu na mnohé situace.

Poukázali jsme na to, že prostředí je z hlediska časového i místního zasazeno do adekvátních kulis, že situace v daném úseku 4. pohraniční brigády Znojmo je líčena, s ohledem na podřízení spisovatelovu uměleckému záměru, věrohodně. Poukázali jsme na to, že strávení vojenské základní služby u tohoto útvaru Pohraniční stráže jednoznačně ovlivnilo Jana Procházku při konstrukci prostředí i časového posunu reálií oproti dataci příběhu: máme na mysli např. průběh služby absolventa školy pro důstojníky v záloze, zřizování drátěného zátarasu, jeho napájení elektrickým proudem nebo zachycení způsobu služby na hranici. Snažili jsme se podat limity fakticity románového děje, které spatřujeme ani ne tak v pohraniční akci samé, jako spíše v jejím vyhrocení a v konstrukci skupiny pokoušející se v daném čase a místě o přechod hranic. V tomto bodě se právem můžeme domnívat, že faktografická složka nejvíce ustoupila uměleckému záměru: dramatizaci děje a v jejím světle zachycení charakterů jednajících postav.

Na otázku, proč místo do závěru roku 1953 či, pokud spisovatel chtěl v románu mít letní období, tak do poloviny roku 1953, umístil čas příběhu-„přestřelky“ do poloviny června 1952, když v té době vypadala realita u 4. znojemské pohraniční brigády poněkud odlišně, lze odpovědět i takto: z hlediska uměleckého záměru představuje rok 1952 méně komplikací. Pokud by psal v naznačeném období roku 1953, pak se stane řada věcí, myšlenek složitějšími vlivem událostí roku 1953: smrt Stalina, Gottwalda, měnová reforma, eventuelně československý pokus o tzv. nový kurs. Toto vše nemusí autor při umístění děje blíže k počátku 50. let řešit, naopak nadšení mladých pro komunistické ideály může vůči své současnosti ukázat ještě jasněji. Jeho oba hrdinové si nemusí připouštět více pochybností o pravdách, které přijali za vlastní. Spisovatel v souladu se svou přítomností může tak kontrastněji nejen dehonestovat dobová myšlenková schémata, mít nadhled nad citovým životem mladých, ale i zpochybnit oprávněnost nároků, jimž byl voják základní služby vystaven. (S odstupem deseti let od vojenské základní služby tak nemusel uvažovat jen spisovatel.) Množství informací o službě a věrohodnost podchycení pohraničnického prostředí pak též plní funkci uměleckého prostředku, z něhož vyrůstají humorné situace, ironické a sarkastické postřehy.

Příloha č. 1 Organizační struktura velitelství praporu znojemské brigády v roce 1952 (AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 23)

Velitelství praporu tzv. užší velitelství praporu (velitel, zástupce pro věci politické, zástupce pro týl) oddělení I. – štáb (náčelník štábu, 12) oddělení II. – politické (2) oddělení III. – týl (10, včetně ošetřovny)
Jednotky přímo podřízené velitelství praporu velitelská rota (65): velitelství roty (3), pěší četa (31 – 3 družstva), spojovací četa (18 – radisté, telefonní družstvo, družstvo stavěčů), dopravní družstvo (10), hospodářské družstvo (3)

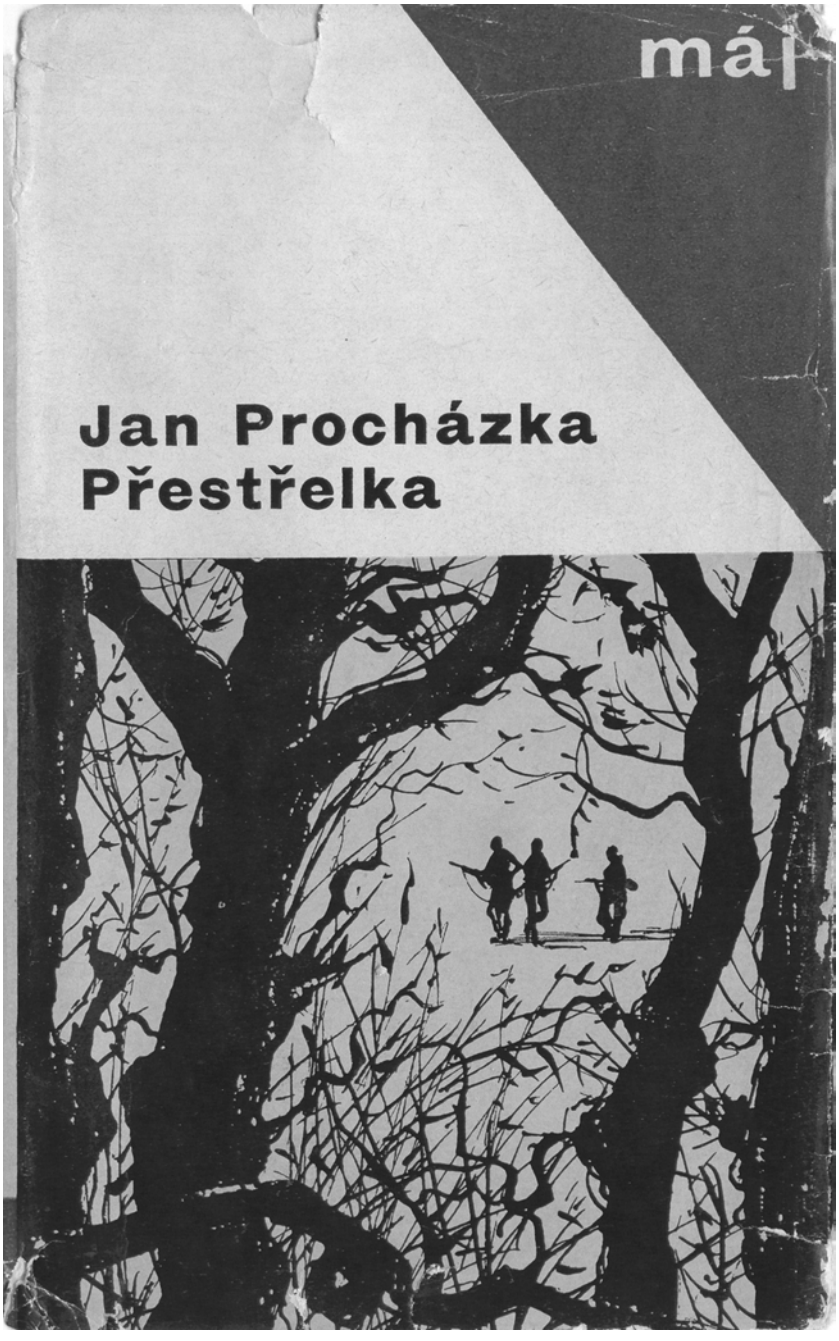
Příloha č. 2 Sestava pohraničních rot 4. znojemské pohraniční brigády ke konci vojenské základní služby Jana Procházky;[100] v metrech je uvedena délka úseku[101]

1. prapor Jemnice	2. prapor Znojmo	3. prapor Hrušovany	4. prapor Břeclav
1. rota Slavonice, typ 52 (9 950 m)	7. rota Čížov, typ 52 (6 950 m)	13. rota Jaroslavice, typ 61 (6 200 m)	20. rota Sedlec, typ 52 (5 800 m)
2. rota Písečné, typ 52 (9 500 m)	8. rota Lukov, typ 46 (12 470 m)	14. rota Dyjákovice, typ 52 (8 400 m)	21. rota Valtice, typ 61 (11 700 m)
3. rota Rancířov, typ 46 (8 270 m)	9. rota Devět Mlýnů, typ 46 (9 360 m)	15. rota Hevlín, typ 52 (11 070 m)	22. rota Boří Dvůr, typ 46 (7 200 m)
4. rota Uherčice, typ 46 (9 950 m)	10. rota Šatov, typ 52 (4 850 m)	16. rota Hrabětice, typ 46 (6 830 m)	23. rota Poštorná, typ 61 (4 060 m)
5. rota Stálky, typ 46 (9 900 m)	11. rota Hatě, typ 61 (4 900 m)	17. rota Novosedly, typ 52 (7 150 m)	družstvo 23. roty – hradlo železniční tratě na Vídeň
6. rota Kratochvílova hájenka, typ 46 (7 650 m)	12. rota Ječmeniště, typ 46 (8 450 m)	18. rota Březí, typ 46 (4 950 m)	24. rota Lány, typ 46 (8 900 m)
		19. rota Mikulov, typ 61 (7 500 m)	25. rota Ruské Domy, typ 52 (9 500 m)

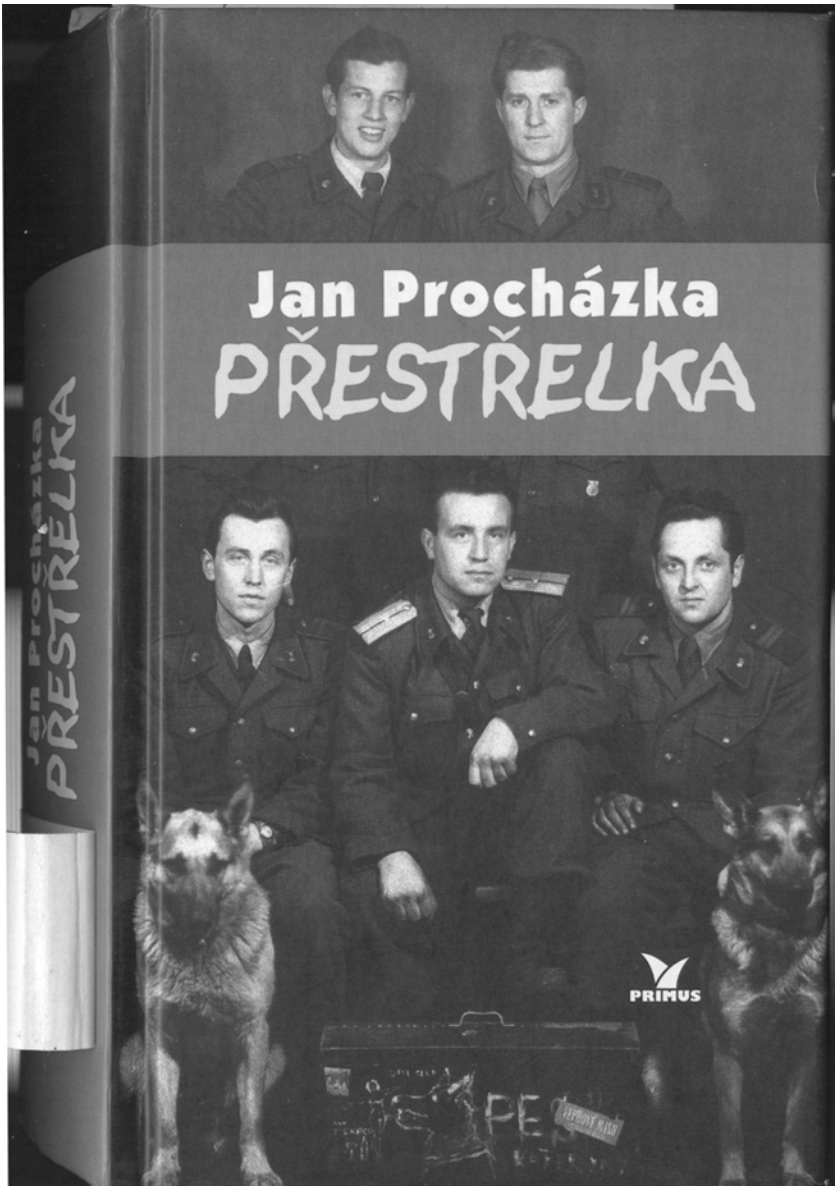
100 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 39, čj. PS-001525/15-OS-1953, Krycí jména velitelství a funkční znaky velitelů… platná od 11. 12. 1953. Znojemská brigáda odeslala svá krycí jména jako svůj příspěvek do tohoto čj. 5. 12. 1953. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2341, k. 1, Deník spisů OS-1953. Typy rot jsou vzaty dle výkazu počtů k 1. 4. 1953. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 51, čj. PS-00721/14-OS-1951.

101 AMV Brno-Kanice, f. 2341, k. 17, rok 1954, čj. PS-00127/11-OS-54 z 6. 1. 1954, Operativněsituační hlášení za rok 1953 – 4. brigáda.

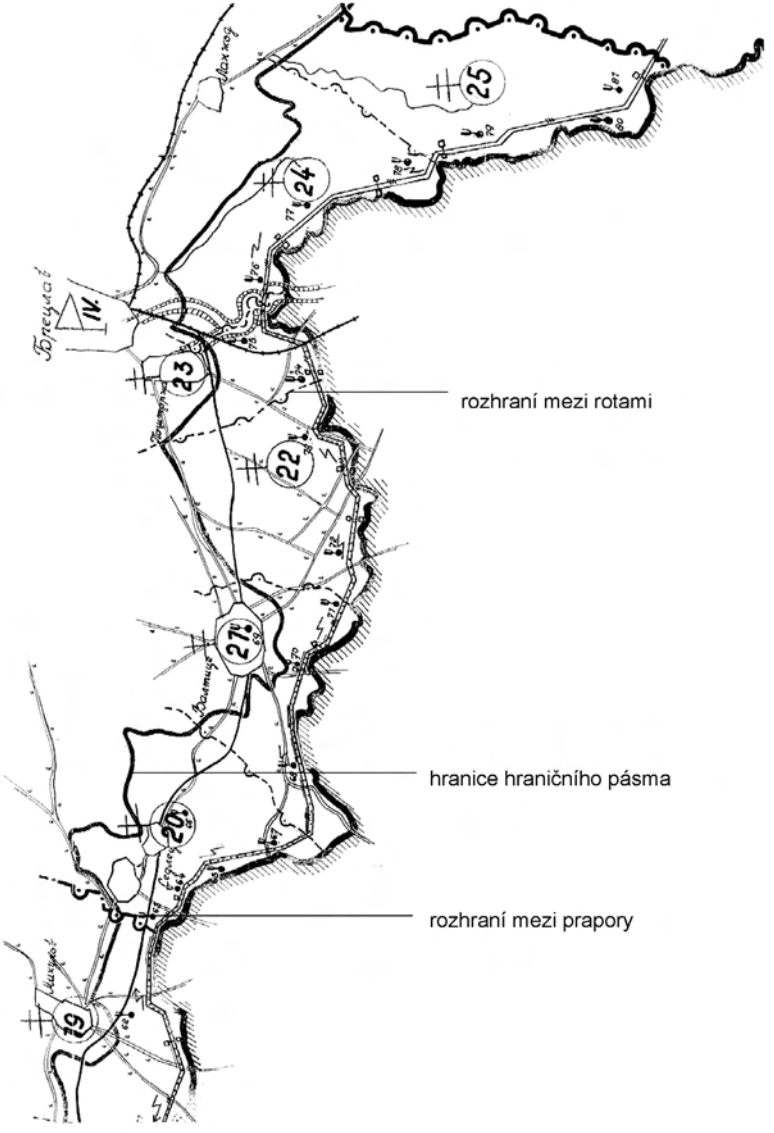
Příloha č. 3 Obálka prvního vydání z roku 1964

Příloha č. 4 Obálka vydání z roku 2002

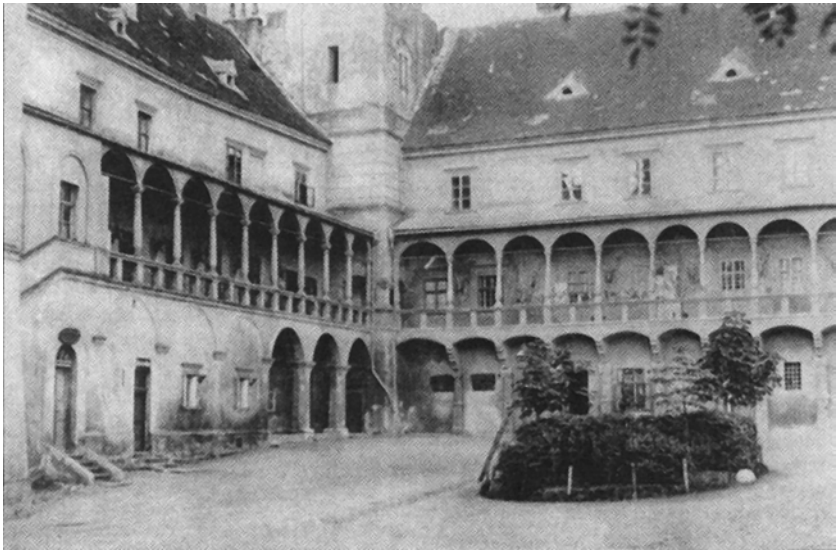

Příloha č. 5 Pohraniční roty 4. praporu Břeclav 4. znojemské pohraniční brigády MV

20. Sedlec, 21. Valtice, 22. Boří Dvůr, 23. Poštorná, 24. Lány, 25. Ruské domy
Viz AMV Brno-Kanice, f. 2341, k. 17 (říjen 1953)

Příloha č. 6 Nádvoří zámku v Břeclavi

Reprofoto Státní památkový ústav – převzato z BORSKÝ, Pavel – ČERNOUŠKOVÁ, Dagmar – MRÁZ, Karel: *Stavební vývoj břeclavského zámku.* In: KORDIOVSKÝ, Emil – KLACINOVÁ, Evženie (eds.): *Město Břeclav*, Brno 2001, s. 164.

BIOGRAFIE

Komunistický policista a minulost

Petr Cajthaml

Příslušník Státní bezpečnosti (zvláště ten z prvé generace sloužící v 50. a 60. letech) bývá obvykle líčen jako typ nekulturního a nevzdělaného, často násilnického primitiva, který žije především pro světlou komunistickou budoucnost. I mezi příslušníky StB se však nacházely výjimky.

Karel Fremund byl mezi „dělnickými kádry" tvořícími osazenstvo StB v raných 50. letech ojedinělým zjevem vzdělaného intelektuála s širokými kulturními zájmy. Narodil se 18. srpna 1918 v Němčicích na Klatovsku v nábožensky založené rodině drobných rolníků. Jeho otec byl za 1. republiky 15 let starostou obce. Díky nadání a doporučení místního faráře začal v roce 1930 studovat na Jirsíkově klasickém gymnáziu v Českých Budějovicích. Zpočátku dokonce bydlel v katolickém internátě (semináři) a okolí očekávalo, že na gymnaziální studia naváže kariérou kněze. Ještě na střední škole se zapojil do činnosti studentských levicových spolků, zajímal se o kulturní dění (především o divadlo) a ze semináře odešel. V květnu 1938 úspěšně maturoval a na podzim 1938 začal studovat na pražské právnické fakultě.

Po roce však jeho studia přerušilo uzavření českých vysokých škol okupanty. Zaměstnání nalezl jako úředník Lidového divadla v Praze, kde pracoval skoro celou válku. Zde se zapojil do činnosti komunistického podzemí, pomáhal distribuovat letáky, určitý čas se dokonce podílel na tisku ilegálního *Rudého práva*, podílel se i na výrobě falešných dokladů. Působení v Lidovém divadle musel dvakrát přerušit. Od prosince 1942 byl totálně nasazen v bavorském Mnichově. Z dovolené, která mu byla udělena v únoru 1943, se již nevrátil. Podařilo se mu přesvědčit pracovní úřad, že je práce v Německu ze zdravotních důvodů neschopný, a opět nastoupil do zaměstnání v Lidovém divadle a zapojil se do práce komunistického podzemí. Své hrál i sňatek, který v březnu 1943 uzavřel se svojí kolegyní z Lidového divadla. Podruhé musel zaměstnání v Lidovém divadle přerušit kvůli zatčení. V květnu 1943 odhalilo Gestapo vazby pozatýkané odbojové skupiny z plzeňské Škodovky na pražskou ilegální komunistickou organizaci. Jedním z podezřelých byl i Karel Fremund. Zatčen byl 3. června 1943, byl vyšetřován ve věznicích v Praze na Pankráci a v Malé pevnosti v Terezíně. Vzhledem k tomu, že Gestapo nepřišlo na jeho přímé zapojení do komunistické buňky, byl po více než roce, 3. července 1944, propuštěn. Konce války se dočkal opět v postavení úředníka Lidového divadla, během Pražského povstání se účastnil stavby barikád.

Po válce opět začal studovat práva, která úspěšně zakončil promocí v dubnu 1947, od té doby užíval titulu JUDr., doktor práv. V Lidovém divadle se stal vedoucím – ústředním tajemníkem. Dne 1. června 1945 jej nově založená stranická organizace v Lidovém divadle přijala za člena KSČ. Sám bude později tvrdit, že jejím členem se stal ilegálně již v roce 1942. Postupně se stává aktivním (i když ne profesionálním) stranickým funkcionářem. Na přelomu let 1947/48 pracoval v právnické komisi při ÚV KSČ, během zmanipulovaných voleb v roce 1948 byl předsedou jedné z okrskových volebních komisí. Během tzv. obnovené retribuce (vyšetřování kolaborace z let okupace) v roce 1948 působil jako předseda nalézací trestní komise v Praze XI, která přezkoumávala případy posuzované podle tzv. malého dekretu. Od počátku dubna 1948 pracoval jako zástupce hlavního tajemníka družstva Umění lidu, které převzalo znárodněné divadelní a estrádní agentury.[1]

Řada funkcionářů ilegálního pražského krajského výboru KSČ, s nimiž za války Fremund spolupracoval, působila v poválečných letech ve službách Ministerstva vnitra. Jeden z nich, Miloš Kocman, doporučil do služeb Ministerstva vnitra i Karla Fremunda. Přijat byl k 3. lednu 1949, kdy byl přidělen k Velitelství Státní bezpečnosti. Absolvoval nástupní zpravodajský kurs a patrně se počítalo s jeho zařazením k posilované operativě Státní bezpečnosti. Mezi nové „zpravodajce" však svým vzděláním, kulturním rozhledem a vlastně ani věkem nezapadal. Jako vysokoškolák obdržel důstojnickou hodnost poručíka (byť v té době bylo zvykem udělovat nově přijímaným právníkům hodnost nadporučíka). Zařazen byl jako referent ve studijním oddělení sektoru politického zpravodajství. Podle informací, které dostal před nástupem, mělo studijní oddělení analyzovat významné státobezpečnostní případy a být analytickou podporou pro operativní součásti StB. Brzy si však začíná stěžovat, že studijní oddělení působí spíše jako podatelna či informační kancelář, cítí se zavalen zbytečnou administrativní prací a schází mu skutečné vyhodnocování zpráv. Přesto je však novou službou pohlcen a do značné míry i ohromen. Dosavadní komunistický intelektuál se začal přerozovat v nástroj vládnoucí strany: *„Zdá se mu, že služba soudruhy, kteří sem přijdou, přetavuje, jak sám pozoruje na sobě, vidí, že se stává tvrdším a nekompromisnějším komunistou a že je čím dál tím víc svazován s režimem a se stranou."*[2] Nadřízení přesto oceňovali jeho politický zápal (byl předsedou místní organizace KSČ v místě svého bydliště), osobní skromnost, jeho pečlivost a schopnost zorganizovat si práci. Pravidelně zpracovává plány na zorganizování studijní a analytické práce v StB, nadřízení, kteří jej považují za příliš přemýšlivého intelektuála, je však neberou vážně. Opakovaně se setkával s problémem své minulosti. Kádrovákům StB stále nebylo jasné, proč jej Gestapo v polovině roku 1944 propustilo z vazby. Jeho personální spis

1 Archiv Ministerstva vnitra (dále AMV), personální spis Karla Fremunda (*1918), různé vlastnoruční životopisy a kádrová vyhodnocení.
2 Tamtéž, Kádrový rozhovor s Karlem Fremundem dne 6. května 1949.

obsahuje desítky nejrůznějších (a přesto stále se opakujících) životopisů a vysvětlení k okupační minulosti.

Jeho umístění ve studijním oddělení bylo chápáno jako dočasné, zvažované bylo zařazení do operativy Státní bezpečnosti, přednášel v různých kurzech pro nižší a střední bezpečnostní velitele. Všechny návrhy na přeřazení k operativě StB skončily poukazem na jeho příliš pečlivé pracovní založení a problematický, přesmíru slušný osobní přístup. V březnu 1950 byl přemístěn do redakce informačního bulletinu určeného pro nejvyšší vedení ministerstva – tzv. *Denních zpráv*. Zde uplatňuje své analytické a formulační schopnosti, přesto on sám i nadřízení cítí, že jeho schopností je nevyužito. Problematika minulosti, která komplikovala jeho „kádrovou" situaci příslušníka StB, jej nakonec dostihla i pracovně. V říjnu 1950 byl jmenován velitelem nově zřízeného Archivního a studijního ústavu MNB, specifické archivní instituce, která soustředila nejrůznější zabavené archivy. Základ jeho fondů tvořily nejrůznější spisy okupačních institucí a prvorepublikových státních úřadů, na přelomu 50. let k nim přibývaly zabavené archivy zatčených či do exilu odejivších prominentů nekomunistických stran. Do dnešních let je jednou z klíčových částí současného Archivu Ministerstva vnitra. V říjnu 1950 tento rozsáhlý a v podstatě kořistný fond ani v nejmenším nepřipomínal archivní instituci v dnešním (a ani tehdejším) slova smyslu. Archiválie Archivního a studijního ústavu představovalo, dle tehdejšího Fremundova odhadu, 40–50 vagonů neuspořádaných písemností,[3] které byly volně uloženy (na hromadách) v prostorách zámku Stránov u Mladé Boleslavi.[4] Jednotlivé hromady byly často pokryty pískem, blátem a plísní, které pozvolna likvidovaly soustředěné dědictví minulosti. Od běžných archivních poměrů se lišila nejen fyzická podoba Archivního a studijního ústavu, ale i způsob nakládání s archiváliemi. Základem „péče" o ně nebylo v základu jejich uchování pro budoucnost, ale jejich aktuální využití pro státobezpečnostní účely. Základní metodou práce s archiváliemi se stalo jejich tzv. vytěžování a budování jmenné a věcné kartotéky (dodnes využívané a známé pod jménem „dvoumiliónka"). Základním principem priority zpracování a způsobu pořádání dokumentů byla jejich aktuální využitelnost. V prvých měsících po nástupu K. Fremunda do funkce náčelníka ASU však bylo i toto pochybené zpracovávání archiválií věcí budoucnosti. Na přelomu let 1950–1951 docházelo stále spíše k soustřeďování (tedy svážení) jednotlivých archivních fondů a jejich „vytěžování" mělo podobu více či méně cíleného prohrabávání jednotlivých hromad během opatřování písemné dokumentace k aktuálním státobezpečnostním případům. Práce se „starým papírem" přinášela v očích příslušníků tehdejší Státní bezpečnosti (sou-

3 Tamtéž, Informace o kádrových poměrech Archivního a studijního ústavu MNB, 18. 1. 1951.

4 Zámek Stránov v obci Jezerní Vtelno po znárodnění v červnu 1950 převzala Národní komise pro správu státního kulturního majetku v Praze. Ministerstvo národní bezpečnosti okamžitě požádalo o uvolnění zámku pro *„studijní a archivní účely MNB."* AMV, f. Statisticko-evidenční odbor, 1 díl (A31/1), i. j. 5. Zápis o odevzdání zámeckého objektu ve Stránově národní komisi v Praze, 26. 6. 1950.

středěných především na agenturně-operativní práci a vyšetřování) jen minimální prestiž a dle toho vypadalo i personální obsazení ASU. Formálně bylo v roce 1950 zaměstnáno v ASU 16 zaměstnanců, z nichž čtvrtina nebyla trvale schopna práce pro dlouhodobou nemoc či přeřazení k jiné složce. Až na jedinou výjimku (překladatelku) žádný z nich neměl kvalifikaci (ani delší praxi) v práci s archiváliemi. Nesplňovali ani „odbornou" kvalifikaci z hlediska StB – zkušenost s operativní prací. O „prestiži", které se Fremundem řízený archiv těšil, svědčí i pokus o personální posílení osazenstva ASU, který podnikl na základě dohody s náměstkem MNB Karlem Švábem. Z řad zaměstnanců Krajského velitelství StB bylo vybráno pět příslušníků StB, kteří měli od počátku roku 1951 přejít na pracoviště ASU na zámku Stránov. Všem pěti se během čtrnácti dnů podařilo dosáhnout opětovného přeložení zpět do Prahy.[5]

Situace se změnila až s přemístěním ASU do budovy bývalého Velitelství Veřejné bezpečnosti v Praze, ve Sněmovní ulici na Malé Straně na jaře 1951. Postupně se mu podařilo situaci v ASU stabilizovat a *„vagony starých písemností"* uspořádat do systému, s nímž se historikové setkávají dodnes.[6] Z ASU se stala významná součást Ministerstva národní bezpečnosti. Uznání se dostalo i jeho náčelníkovi. Z titulu své funkce byl od 2. 10. 1951 členem Státní archivní komise, ústředního koordinačního orgánu na úseku archivnictví. Po necelých dvou letech nadřízení oceňovali, že se mu podařilo dát uložený archivní materiál alespoň do částečného pořádku. Jednotlivé fondy byly svezeny do vcelku vyhovujících depozitářů ve Sněmovní ulici a začaly být archivně zpracovávány. V srpnu 1952 byl odměněn mimořádným povýšením o dva stupně do hodnosti kapitána.[7] Postupně se podařilo stabilizovat personální obsazení, v ASU pracovalo již několik desítek zaměstnanců zařazených do celkem šesti oddělení. Archivní materiály byly nejprve mechanicky roztříděny a poté byly vytěžovány do postupně budované kartotéky. Část zaměstnanců ASU se věnovala „operativnímu" vyhledávání archivních materiálů podle požadavků jednotlivých součástí StB. Zatím jen okrajovou roli hrálo badatelské využití archivu. Nová archivní instituce nebyla veřejnosti určena. Jen ojediněle byly zveřejňovány jednotlivé vybrané dokumenty, většinou tehdy, pokud se hodily do propagandistických kampaní připravených k velkým procesům.

Kariéru faktického tvůrce Archivního a studijního ústavu ukončilo disciplinární řízení původně vyvolané poněkud divočejším večírkem zaměstnanců ASU v letních měsících roku 1952. Následovala prověrka situace v ASU, během níž kádrováci Ministerstva národní bezpečnosti nalezli řadu pochybení proti „komunistické morálce". Náčelník ústavu byl kritizován za buďto příliš osobní, či naopak příliš neosobní (nesoudružské) vztahy se svými podřízenými. Kritizován byl „alibistický" přístup ve vý-

5 Tamtéž, Informace o kádrových poměrech Archivního a studijního ústavu MNB, 18. 1. 1951.
6 Ke struktuře fondů někdejšího ASU, pozdějšího Studijního ústavu MV více FROLÍK, Jan: *Osud fondů Studijního ústavu MV*, in *Archivní časopis* 1998 (48), č. 1, str. 4–17.
7 AMV, personální spis K. Fremunda, Velitelský posudek z června 1952.

běru zpracovávaných fondů. Fremund se patrně úmyslně nechtěl pouštět do zpracování fondů policejních a zpravodajských orgánů 1. republiky a slovenského státu, především se obával rekonstrukcí možných agenturních sítí v řadách tehdejší KSČ. Opatrný právník si byl vědom výbušnosti řady informací, které se skrývaly v jeho archivu, a vědomě se nechtěl zapojovat do probíhajících čistek v mocenském aparátu, neboť si uvědomoval, že citlivé informace o osobách na vedoucích místech by dříve či později ohrozily jejich rozšiřovatele.[8] Výsledkem kádrové prověrky bylo odvolání vedení ASU včetně jeho náčelníka.

„Potrestání", které kádrováci navrhovali, nakonec nebylo tak přísné, 1. března 1953 se vrátil na své předchozí pracoviště a stal se náčelníkem referátu, který v sekretariátu náčelníka Hlavní správy StB připravoval tzv. *Deník zpráv* pro ministra národní bezpečnosti. Po reorganizaci Ministerstva vnitra na podzim 1953 se stal náčelníkem informační skupiny při vnitřní správě obnoveného Ministerstva vnitra. Vedle zpracování informací pro vedení MV se v jeho práci začíná objevovat i práce s informacemi určenými pro veřejnost. V květnu roku 1955 z jeho oddělení vzniklo tiskové a informační oddělení Ministerstva vnitra, které mělo *„vhodným způsobem informovat náš pracující lid o pracovních výsledcích složek MV a pomáhat tak při výchově občanů k bdělosti a aktivnímu boji proti nepřátelským živlům..."*[9] Karel Fremund se tak dostal do pozice neoficiálního „tiskového mluvčího" komunistického Ministerstva vnitra. Jeho malé oddělení i nadále poskytovalo informační servis pro vedení MV, těžiště práce se však přesunulo do oblasti práce s hromadnými sdělovacími prostředky. Fremund, jako náčelník tiskového a informačního oddělení, měl nadále odpovídat i za koordinaci informací z rezortu vůči veřejnosti. Sám připravoval návrhy většiny oficiálních tiskových zpráv ministerstva a podílel se na vypracovávání návrhů oficiálních projevů jeho vedoucích představitelů.

Nadále mělo být tiskové a informační oddělení jediným pracovištěm, které mohlo být za Ministerstvo vnitra ve styku se sdělovacími prostředky. Fremund, jako jeho náčelník, mohl využívat formulačních schopností a kontaktů mezi kulturními pracovníky a novináři. Ministerstvo vnitra (a Státní bezpečnost) tak ukazuje novinářům a veřejnosti svoji „přívětivější tvář". Společenský Fremund navazuje řadu kontaktů s významnými novináři, je ochotným rádcem spisovatelů a filmařů, kteří chtějí umělecky zpracovávat vybrané bezpečnostní případy. Pravidelně byl ve styku se spolupracujícími novináři v redakcích deníků a hlavních týdeníků, televize a rozhlasu, díky kterým bylo možné umístit do tisku prakticky každou požadovanou zprávu. Většina z nich byla organizována ve vojenské sekci Svazu čs. novinářů. Každý rok se podílel na organizování školení určených novinářů ve středisku Svazu čs. novinářů na Roz-

8 Tamtéž, Zpráva o provedeném průzkumu na archivně-studijním odboru MNB v době od 11. 11. – 18. 11 . 1952. Fremund měl údajně komentovat nález kompromitujících materiálů na nejmenované prominenty KSČ slovy *„že on si s tím prsty pálit nebude"*.

9 AMV, Rozkaz ministra vnitra č. 37/1955 „Zřízení tiskového a informačního oddělení MV".

těži. Širší veřejnost se s ním seznamuje během často pořádaných tiskových konferencí. Největší procento z mnoha set ročně zveřejňovaných zpráv pochopitelně představovaly aktuální informace z oboru Státní a Veřejné bezpečnosti.

Využívány však byly i informace starší, často pocházející z archivních fondů spravovaných Ministerstvem vnitra. Významnou roli v tomto ohledu sehrál i Karel Fremund jako bývalý náčelník Archivního a studijního ústavu MV. V letech, kdy pořádal fondy německých okupačních (především bezpečnostních) úřadů, detailně poznal jejich strukturu a význam pro dějiny druhého odboje. Na okupační materiály, nejen díky své osobní zkušenosti vězně Gestapa, nepohlížel jako na neživé historické materiály. Stále aktuální problém dějin nacistické represe a odporu proti ní byl spojován s aktuálním politickým zadáním. Minulost se stala nástrojem boje proti druhému hlavnímu zahraničnímu protivníkovi režimu – Spolkové republice Německo. Většina připomínek utrpení českého a slovenského lidu za 2. světové války a zvěrstev nacistů se neobešla bez poukazů na „německý revanšismus" a činnost bývalých nacistů v SRN. Vedle rozhlasové a tiskové propagandy se v tomto ohledu ukázala být účinným nástrojem i historiografie.

V době, kdy Karel Fremund ASU sám řídil, nepřipadalo využívání jeho fondů odbornou historickou veřejností v úvahu. V druhé polovině 50. let se však (i díky Fremudnovu působení) začalo Ministerstvo vnitra tvářit vstřícněji a postupně otevíralo své archivní fondy. Od roku 1956 navštěvovalo studovnu Archivního a studijního ústavu MV několik desítek badatelů ročně. Zprvu v jejich zájmu převažovala témata dějin KSČ a dělnického hnutí (přičemž využívali zejména policejní fondy z doby 1. republiky). Postupně se však ASU stal významným zdrojem zejména pro dějiny 2. odboje a nacistické perzekuce. Karel Fremund ve své nové funkci umožňoval řadě historiků a novinářů přístup k archivním materiálům z doby okupace.[10] Výsledkem byla celá řada studií a edic dokumentů, které otevíraly dosud neznámé oblasti našich dějin. Pravidlem však byla nutnost politicky zabarveného úvodu. Do „využívání minulosti" se zapojil i aktivně sám Fremund. Vybraným historikům zajišťoval privilegovaný přístup do archivu (např. Čestmír Amort a Václav Král), sám se soustředil na přípravu dlouhodobých protiněmeckých kampaní, které využívaly archivních materiálů ASU a dalších archivů.[11] Tiskové a informační oddělení připravilo na konci 50. let několik výstav nacistických dokumentů, které vyvrcholily velkou výstavou *„Podvratná činnost německého imperialismu proti ČSR"* v roce 1959. Výstava byla nejprve umístěna na jaře 1959 v prostorách Pražského hradu a následně putovala po většině krajských měst, celkem ji navštívilo více než 100 000 návštěvníků.[12] Proti-

10 AMV, f. A 31/2, inv. j. 261, Seznamy badatelů a historiků + badatelská témata 1954, 1956–1966. Mezi badateli převažovali zprvu pracovníci stranického aparátu a Ústavu dějin KSČ, postupně byl umožňován přístup i historikům z Čs. akademie věd a Filozofické fakulty UK.

11 Ve druhé polovině 50. let byl Fremund častým badatelem v ASU. Tamtéž.

12 AMV, f. Sekretariát ministra vnitra, díl 2 (A 2/2), inv. j. 1144, Činnost tiskového a informačního oddělení MV na úseku propagace v roce 1959, 4. 2. 1960.

nacistická a protiněmecká propaganda, kterou Fremund v 50. letech připravoval, nebyla určena jen domácímu příjemci. Řada dokumentů byla poskytována západoevropským organizacím či byla zveřejňována na tiskových konferencích, jichž se účastnili i západoevropští novináři. Na konci 50. let Fremund pracoval na edici dokumentů z čs. archivů, která mapovala plány nacistů na vyhlazení českého národa. V roce 1960 ji pod názvem *Minulost varuje* vydalo nakladatelství Orbis v německé, anglické, francouzské a španělské jazykové mutaci. V následujícím roce vyšla česky pod názvem *Chtěli nás vyhubit*.[13] Úvod k publikaci napsal prominentní komunistický historik Václav Král. Publikace přinesla celou řadu jedinečných dokumentů a je cenná bez ohledu na okolnosti a cíl svého vydání. Totéž však není možné říci o jejím úvodu. Ten je pamfletem o nepřerušené kontinuitě německého nacionalismu a boje Němců proti Slovanům od středověkého podrobení a vyhlazení Polabských Slovanů po Adenauerovu Spolkovou republiku. Z obecného odsudku jsou vyňati jen Němci z toho „správného" Německa – Německé demokratické republiky.

Na konci 50. let se Fremund v očích vedení Ministerstva vnitra a i širší odborné veřejnosti vyprofiloval jako odborník na dějiny 2. odboje a nacistické represe. Tuto svoji „odbornost" však samozřejmě využíval v politicky motivované propagandě. V roce 1959 se Fremund stal členem koordinačního orgánu protizápadoněmecké propagandy a politiky – tzv. Německé komise při MZV (plným názvem Komise pro studium západoněmeckého revanšismu a militarismu).[14] Od počátku 60. let spolupracoval s Výborem pro dějiny národně osvobozeneckého hnutí čs. lidu v letech 1938–1945 při Ústavu dějin KSČ, v březnu 1961 byl oficiálním československým zástupcem na Mezinárodním kongresu historiků dějin odporu, který se konal v italském Miláně.

Práce tiskového a informačního oddělení Ministerstva vnitra byla hodnocena vedením MV pozitivně. Problémy v řízení podřízených, které mu byly vyčítány v závěru jeho působení v ASU, již neměl. Naopak byla oceňována jeho schopnost řídit malý kolektiv a vychovávat další propagandisty. Do prostředí příslušníků Ministerstva vnitra však přesto stále nezapadal. Svými nadřízenými je hodnocen jako *„vzdělaný, sečtělý, samostatný, seriózní, rozvážný, skromný, nebyrokratický, poctivý pracovník, který je stále laskavý a dobromyslný, a proto je i velmi oblíbený."*[15] Vyzdvihován je jeho zájem o historii a krásnou literaturu, kontakty s lidmi z kulturní scény. Přestože působil na vedoucí pozici, vyhovovala mu údajně nejvíce *„samostatná práce studijního charakteru"*.

Při opatřování podkladů k propagandistickým a popularizačním kampaním se občas dostával do sporů s operativními součástmi Státní bezpečnosti, které často měly

13 FREMUND, Karel, KRÁL, Václav (uspořádali): *Chtěli nás vyhubit*, Naše Vojsko, Svaz protifašistických bojovníků, Praha 1961.
14 AMV, personální spis Karla Fremunda, Služební hodnocení z r. 1961.
15 AMV, personální spis Karla Fremunda, Služební hodnocení z listopadu 1957.

jiný názor na způsoby využívání tisku pro své zpravodajské akce. Řada útvarů Ministerstva vnitra si od počátku 60. let hledala vlastní způsoby, jak prosadit „své materiály“ do sdělovacích prostředků. Metody, které využívalo tiskové a informační oddělení, se především z hlediska operativy StB začaly ukazovat jako zastaralé a nepružné. Fremundovo oddělení bylo stále častěji obcházeno a nakonec bylo v únoru 1963 zrušeno a nahrazeno dvoučlennou koordinační propagační skupinou. Sám Fremund byl jmenován náčelníkem kanceláře sekretariátu ministra vnitra. I nadále působil jako odborník na dokumenty nacistické provenience a podílel se na organizování některých propagačních kampaní.

Materiály z doby nacistické okupace využívala i čs. rozvědka – I. správa MV, která je využívala formou tzv. aktivních opatření. Dnes je nejznámější tzv. akce NEPTUN (inscenovaný nález beden s nacistickými dokumenty v šumavském Černém jezeře), boj proti „západoněmeckému revanšismu“ formou využívání historických dokumentů však byl jedním z nástrojů práce čs. rozvědky po celá 60. léta. Akce tohoto druhu jsou dnes známy především díky knihám někdejšího zástupce náčelníka 8. (aktivní opatření) odboru I. správy MV, Ladislava Bittmana.[16] Bittman se sice podílel na první fázi aktivních opatření tohoto druhu, působení na odboru aktivních opatření a jeho akce využívající nacistických dokumentů byly jen jednou z kapitol v jeho špionážní kariéře.

Když v druhé polovině 50. let hodnotili nadřízení možné perspektivy Karla Fremunda v Ministerstvu vnitra, všímali si jeho jazykových dispozic (postupně se naučil němčinu, angličtinu a ruštinu) a detailní znalosti písemností nacistické provenience nacházejících se v československých archivech. Mezi místy jeho možného budoucího působení zmiňovali I. správu MV. Tyto návrhy však vždy narážely na skutečnost, že, ač byl dlouholetým příslušníkem Státní bezpečnosti a Ministerstva vnitra, neměl praktickou zkušenost se zpravodajskou operativní prací. Přesto se v polovině 60. let nakonec příslušníkem rozvědky stal. Její nový (v roce 1964 založený) odbor aktivních opatření rozvíjel celou sérii protizápadoněmecky zaměřených aktivních opatření, při nichž byly často využívány nacistické písemnosti. Fremund byl jejich znalcem a navíc měl praktickou zkušenost s organizováním propagandistických kampaní (což byla jedna z důležitých forem práce 8. odboru I. správy MV). Již krátce po zřízení nového odboru, v únoru roku 1964, Fremunda kontaktoval jeho příslušník Jaroslav Hnízdo,[17] který měl přidělenu problematiku tzv. vnitřního zpravodajství – tedy působení rozvědky uvnitř státu. Fremund nabídl rozvědce možnost využití svých širokých kontaktů s tiskem, rozhlasem a televizí.[18] Rozvědka jeho možností v hojné míře využívala. V následujícím roce se Fremund dokonce stává jejím příslušníkem. Od 1. 6. 1965

16 BITTMAN, Ladislav: *Mezinárodní dezinformace, aktivní opatření a tajné akce*. Mladá fronta, Praha 2000; TÝŽ: *Špionážní oprátky*. Mladá fronta, Praha 1992

17 Na I. správě MV používal krycí jméno HODR.

18 Archiv bývalé I. správy SNB, sv. 80941/-, část sv. č. 2, č. l. 3. Záznam kpt. HODRa z 10. 2. 1964.

byl zařazen jako starší referent k odboru aktivních opatření čs. rozvědky. Je mu přiděleno krycí jméno FIKAR.

Fremundův příchod na I. správu MV 1. června 1965 jistě nebyl typickou „kádrovou posilou" elitní součásti StB. Svoji kariéru na rozvědce začínal ve vysoké hodnosti podplukovníka v pokročilejším věku 47 let. Problémem byla jeho nezkušenost s praktickou operativní prací rozvědky a především s činností Státní bezpečnosti mimo území Československa. Přesto se velmi rychle vyprofiloval v jednoho z nejúspěšnějších příslušníků odboru. Když byl Ladislav Bittman přeřazen k operativnímu německo-rakouskému odboru, nahradil jej právě Fremund, který byl k 1. červenci 1967 jmenován zástupcem náčelníka 8. odboru I. správy MV. Postupně byl také vyřešen problém jeho nedostatečné odbornosti, v roce 1967 dálkově absolvoval roční odbornou školu I. správy.[19] Ukončil ji jen půl roku před svými padesátými narozeninami, ve věku, kdy kariéra většiny příslušníků rozvědky vrcholila nebo se již chýlila k závěru. Do samotné podstaty práce rozvědky – operativní činnosti v zahraničí – však přesto nikdy zcela nepronikl, několik krátkodobých pobytů v zahraničí, které absolvoval v legalizaci kurýra Ministerstva zahraničních věcí, z něj „profesionálního rozvědčíka" neudělalo.[20]

Fremundův nástup na rozvědku časově souvisel s obratem ve způsobu provádění jejích protiněmeckých akcí. V polovině roku 1965 doznívala série operací vycházejících z výše zmíněného aktivního opatření NEPTUN. Bombastické manipulace s archivními dokumenty nacistické provenience, které byly „náhodou" nalézány v úkrytech na území Československa, sice přinesly velký okamžitý ohlas, do budoucna však hrozily blamáží a dekonspirací tohoto způsobu práce čs. rozvědky. Jednotlivé kolekce dokumentů, které byly v polovině 60. let představovány odborné a především novinářské veřejnosti, nebyly nově objevovány. Dvě desetiletí se skrývaly v depozitářích československých a sovětských archivů. Československé fondy, ukrývající nacistické písemnosti, byly od druhé poloviny 50. let (mimo jiné i Fremundovou zásluhou) zpřístupňovány prominentním historikům. Někteří z nich si uvědomovali, že nyní nově objevené dokumenty viděli již před několika lety v badatelně Archivního a studijního ústavu ve Sněmovní ulici.

Akce, do kterých se zapojil, v mnohém připomínaly jeho předchozí práci propagandisty ministra vnitra. Aktivní opatření, na jejichž přípravě se podílel, byla realizována především za pomoci tuzemských sdělovacích prostředků. I nadále byly základem jím připravovaných akcí archivní materiály z doby nacistické okupace. Způsob práce s nacistickými dokumenty se však změnil. Fremund již nebyl zprostředkovatelem přístupu historiků do Archivního a studijního ústavu. Odborně vzdělaní histori-

19 AMV, personální spis Karla Fremunda, Vysvědčení o absolvování odborného kursu MV (odborné školy I. správy MV), 12. 1. 1968.

20 Tamtéž, Služební hodnocení z 28. ledna 1969. V letech 1967–68 ve službách I. správy MV cestoval do severní Afriky a Skandinávie.

kové již nebyli pro akce, které prováděl, vhodným nástrojem. V letech 1964–65 zachytila Státní bezpečnost informace o debatách mezi některými historiky a pamětníky 2. odboje, kteří tušili pravé pozadí materiálů údajně nalezených v Černém jezeře.[21] Druhým problémem byla svérázná úprava dokumentů zasílaných ze Sovětského svazu. Sovětští archiváři na dokumenty, které byly údajně po letech nalezeny na území Československa, psali azbukou nejrůznější poznámky. Originály dokumentů byly předány k uložení do Archivního a studijního ústavu, kde se s nimi mohla seznámit odborná historická veřejnost.[22] Patrně i z těchto důvodů byl v letech 1965 a 1966 pro většinu historiků v podstatě uzavřen přístup k archivním fondům z doby okupace.[23] V prvé řadě se však proměnil samotný způsob práce dezinformátorů a propagandistů Ministerstva vnitra s archivními materiály.

Přímá (a snáze odhalitelná) manipulace s nacistickými archivními materiály, kterou používala rozvědka Ministerstva vnitra v letech 1964–65, byla opuštěna. Karel Fremund přinesl do práce odboru aktivních opatření čs. rozvědky metody a způsoby práce, které využíval v druhé polovině 50. let jako propagandista tiskového oddělení MV a člen tzv. Německé komise MZV. Tehdy cíleně vyhledával materiály vztahující se k vybraným západoněmeckým prominentům. Jako příklad může sloužit rozsáhlá akce z druhé poloviny 50. let, na které se podílel jako jeden z hlavních organizátorů. Tehdy se zúčastnil přípravy kampaně zacílené na Hanse Globkeho,[24] tajemníka západoněmeckého kancléře Konráda Adenauera. Propagandistické aparáty Československa a Východního Německa se zapojily do kampaně s cílem upozornit na problematickou minulost úředníka Globkeho z let Třetí říše a diskreditovat tak jeho šéfa.

Na akce tohoto druhu navázal i jako důstojník rozvědky. Jako příklad mohou sloužit jeho aktivní opatření RICHARD a HEINRICH, které byly cíleny proti prezidentu SRN Heinrichu Lübkemu.[25] Východoněmecká Stasi proti němu od roku 1964 vedla propagandistickou zostuzující kampaň. Jakákoliv kampaň vedená z NDR na západoněmecké politiky však narážela na bariéru nedůvěry západoevropské veřejnosti a médií. Československá propaganda mohla, na rozdíl od východoněmecké, vycházet z pozice mluvčího oběti německého nacismu, a proto byla na Západě mnohem lépe přijímaná. Karel Fremund, který akce organizoval, použil jako nástroje (či

21 AMV, a. č. Z-2635 MV. Zprávy o akci MILENA (ZRÁDCE) z r. 1964. Informace o debatách k tomuto tématu se Státní bezpečnost dozvěděla při rozpracování historika Čestmíra Amorta a osob, se kterými se stýkal.

22 Archiv bývalé I. S SNB, sv. 81067/101, č. l. 125 – 126. Záznam, Předávání materiálů RSHA – VI. úřad z fondů VSB RM SSSR do ČSSR – nebezpečí dekonspirace, 2. 2. 1966.

23 Např. v letech 1965–66 tvořili historikové mezi badateli ASU spíše výjimku. Většina z cca 25 badatelů, kteří studovnu ASU navštívili, byli novináři, kteří zpracovávali témata v podstatě určená Ministerstvem vnitra. AMV, f. A 31/2, inv. j. 261, Seznamy badatelů a historiků + studijní témata 1954, 1956–66.

24 Hans Globke (1898–1973), západoněmecký politik, v letech Třetí říše byl úředníkem říšského ministerstva vnitra, podílel se na tvorbě protižidovských tzv. norimberských zákonů. Od r. 1949 pracoval v úřadu spolkového kancléře SRN, kde působil až do r. 1962. V 50. a 60. letech proti němu vedly země východního bloku kampaň, která vyvrcholila v roce 1963 procesem před Nejvyšším soudem NDR, který jej v nepřítomnosti odsoudil k doživotnímu odnětí svobody.

25 Heinrich Lübke (1894–1972), západoněmecký politik, do r. 1933 člen strany Zentrum, po 2. světové válce člen CDU, spolkový prezident SRN v letech 1959–69.

oficiální zástěrky) oficiálně nezávislých organizací: Svazu protifašistických bojovníků a Československé vládní komise pro stíhání válečných zločinců. Fremund vycházel z faktu, že Heinrich Lübke byl v letech 2. světové války úředníkem stavební firmy Baugruppe Schlemp, která se podílela na výstavbě průmyslových závodů a koncentračních táborů. Samotný útočný obsah tvořil jen malou, avšak viditelnou část propagandistických kampaní. V československých archivech se nacházela řada dokumentů vztahujících se k podzemní továrně a koncentračnímu táboru Richardwerke pod vrchem Radobýl u Litoměřic. Dne 15. června 1966 uspořádala Československá vládní komise pro stíhání válečných zločinců ve spolupráci s Ústředním výborem Svazu protifašistických bojovníků a Ministerstvem vnitra v Litoměřicích tiskovou konferenci, na které představila dokumenty o zločinech spáchaných na vězních a válečných zajatcích nucených pracovat ve zmíněné podzemní továrně. Většina novinářů (domácích i zahraničních) měla o stále aktuální a unikátní dokumenty a informace skutečný zájem a v podstatě přetiskli informace předané organizátory tiskové konference. Skutečný důvod, proč Karel Fremund celou akci zorganizoval, byl skryt v krátkém odstavci, který se objevil na konci obsáhlých reportáží o činnosti podzemní továrny.[26] Bez souvislosti s obsahem hlavní části reportáží následovala reportáž o podílu Baugruppe Schlempp na výstavbě továrny Richard. Uvedena byla podtitulkem *H. Lübke členem stavební skupiny.* Díky tomu, že útoky proti Lübkemu byly umírněné a „zabalené" v objektivních historických dokumentech, měla kampaň ohlas i na Západě, což ocenili zejména zástupci východoněmecké Stasi.[27]

Aktivní opatření RICHARD bylo hodnoceno vedením čs. rozvědky pozitivně. Stejně jako „bittmanovská" akce NEPTUN dokázalo využít relativně zastaralých podkladů k cílenému ovlivnění domácí a západoevropské veřejnosti, na rozdíl od ní však nehrozilo dekonspirací a neohrožovalo důvěryhodnost československé protinacistické propagandy.

Již v době „realizace" prvé akce proti Heinrichu Lübkemu začal Fremund připravovat její pokračování. Tentokrát jméno „cíle" neskrýval. 12. dubna 1967 uspořádal okresní výbor Svazu protifašistických bojovníků v Domažlicích tiskovou konferenci, na které byly předloženy dokumenty o zbrojní továrně a koncentračním táboře v Holýšově na Domažlicku. Heinrich Lübke byl tentokrát představen jako hlavní odpovědná osoba (v centrále říšského ministerstva pro zbrojní výrobu). Novinářům byl dokonce předložen jeden dokument týkající se Holýšova s Lübkeho podpisem.[28]

V letech 1965–68 realizoval Karel Fremund desítky akcí tohoto druhu. Základem jeho práce zůstávalo cílené využívání archivních materiálů z doby okupace. Terčem

26 Např. *Rudé právo* 16. června 1966, *Důkazy o další zločinné činnosti nacistů za okupace v Litoměřicích.*
27 Archiv bývalé I. S SNB, sv. 81067/103-I, č. l. 103–104, Záznam z jednání s plk. Kehlem, zástupcem náčelníka odboru propagandy při sekretariátu MStB NDR, 17. 6. 1966.
28 Např. *Rudé právo* 13. dubna 1967, *Otřesná svědectví o zločinné činnosti fašismu. Ing. H. Lübke sloužil říšským zájmům. Vraždění zajatců na denním pořádku.*

byli většinou aktivní politici, úředníci či soudci v SRN. Pokud můžeme brát posudky a hodnocení nadřízených za alespoň trochu relevantní zdroj informací, chápal své akce s nacistickými dokumenty do značné míry jako pokračování svého boje s nacismem z doby okupace, který pro něj pokračoval bojem proti „západoněmeckému revanšismu". Musel si však být vědom úmyslných manipulací s informacemi, ke kterým docházelo na odboru aktivních opatření čs. rozvědky, a samotné represivní podstaty práce čs. Státní bezpečnosti. Postupně se také zapojoval do ostatních problematik odboru aktivních opatření. Jako zástupce náčelníka odboru musel mít přehled o aktivních opatřeních cílených především na USA a jejich spojence a akcích prováděných proti čs. exilu.

V souvislosti s nástupem Pražského jara a prvými debatami smysluplnosti existence a činnosti Státní bezpečnosti se začal Karel Fremund podílet i na jiném typu aktivních opatření. Jejich cílem tentokrát bylo především domácí publikum. Stejně jako v dobách, kdy vedl tiskové a informační oddělení MV, připravoval akce, které měly především popularizovat StB v očích domácí veřejnosti. Většina jím navržených akcí však nakonec kvůli srpnové okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy nebyla realizována. Podle svých pozdějších prohlášení reformy Pražského jara nejprve přivítal a novým představitelům KSČ důvěřoval. Odbor aktivních opatření, jehož byl zástupcem náčelníka, patřil z pohledu pozdějších normalizátorů *„k nejvíce prolezlým pravičáky"*. Sám Fremund v srpnových dnech okupaci několikrát odsoudil (*„Vstupem vojsk VS do ČSSR jsem byl nejprve překvapen, domníval jsem se, že stranické vedení mělo prostředky k odražení a likvidaci kontrarevoluce."*[29]). V pozvolna se rozbíhajících sporech mezi reformisty a „skalními" se snažil stát stranou. Činnost jeho odboru byla po okupaci na řadu měsíců prakticky ochromena. Důvodem byla emigrace jeho předchůdce ve funkci, Ladislava Bittmana. Ten po okupaci opustil své místo rozvědčíka ve Vídni a dal se k dispozici americkým zpravodajským službám. Pro Karla Fremunda to přineslo další úkol: byl jmenován členem komise, která prováděla šetření Bittmanova útěku. Jeho úkolem bylo zejména zjistit rozsah škod, které Bittmanův útěk rozvědce způsobil.[30] Odbor aktivních opatření byl nejpostiženějším úsekem. Vedle samotné Bittmanovy defekce byl „poškozen" i reformním nadšením většiny jeho příslušníků, a tudíž jejich zkompromitovaností v očích postupně se prosazujících normalizátorů. V únoru 1969 byl 8. odbor I. správy zrušen a přičleněn k 7. odboru – službě zvláštního určení. Karel Fremund sice po několik týdnů zastával funkci zástupce náčelníka sloučeného odboru, na návrh náčelníka odboru Jana Ondrovčáka však byl přemístěn k informačnímu odboru rozvědky.

Práce na informačním odboru byla sice typově podobná (spíše studijní a analytická), ale obsahově se lišila. Protiněmecká aktivní opatření využívající nacistických

29 AMV, personální spis Karla Fremunda, Doplněk k dotazníku MV, 1. 11. 1971.

30 Tamtéž, Návrh na udělení jednorázové mimořádné peněžité odměny členům komise, která prováděla šetření ve věci zrady bývalého příslušníka čs. rozvědky Ladislava Bittmana, 9. 4. 1969.

materiálů přestala být aktuální. Vnější příčinou byl obrat v německé politice – nástup sociálnědemokratické vlády, která se stavěla k nacistické minulosti daleko kritičtěji než její předchůdci. Obrat však měl i řadu vnitřních příčin. Bittmanovým útěkem byla na Západě dekonspirována řada akcí tohoto typu a pokračování v nich by hrozilo blamáží. Hlavním důvodem však bylo soustředění rozvědky (která byla nedílnou součástí Státní bezpečnosti) na vnitřní problematiku (tedy činnost proti domácí opozici a exilu). Fremund si v roce1969 byl vědom politického obratu a aktivně se zapojil do služeb nastupující normalizace. Začal využívat svých zkušeností z propagandistické práce, znalosti novinářské veřejnosti (řada novinářů, se kterými spolupracoval v 50. a 60. letech, zůstala i po srpnové okupaci na pozicích reformního socialismu a stala se tak nepřáteli nastupujícího normalizačního režimu) a svých zkušeností s ovlivňováním veřejného mínění. Na informačním (analytickém) odboru rozvědky se proto rychle stal jedním z hlavních odborníků na problematiku vnitropolitického zpravodajství (tj. analýzu zpráv o vnitřní opozici) a exilu. Po útlumu v roce 1968 byl pro něj rok 1969 opět rokem hektické práce. Oceňovali to i jeho nadřízení. Jen v roce 1969 byl třikrát finančně mimořádně odměněn *„za obětavou a svědomitou práci“*. Náčelník informačního odboru pplk. Slavoj Frous (krycím jménem FARKAČ) jej dokonce navrhl za vedoucího nově budovaného úseku „ideologické diverze“.[31]

Problémem se však ukázala Fremundova „politická minulost“. V roce 1969 sice již pevně stál na pozicích „zdravého jádra strany“, řada „skalnějších“ soudruhů mu však připomínala jeho nejednoznačné postoje v roce 1968. V září 1969 se pokusil o vyrovnání se svým pochybením veřejnou sebekritikou, kterou pronesl na členské schůzi základní organizace KSČ informačního odboru rozvědky. V lednu 1970 úspěšně proplul prvou fází politických prověrek. V mimořádném služebním hodnocení, kterým musel projít každý příslušník Ministerstva vnitra, byl z politického hlediska hodnocen jako plně vyhovující. To bylo podmínkou pro setrvání ve službách I. správy MV. Po služebním hodnocení následovala v srpnu 1970 prověrka stranická. Při ní již tak neobstál. Za *„centristický postoj a malou angažovanost v politické práci“* byl potrestán stranickým trestem důtkou s výstrahou.[32] Ve službách I. správy přesto zůstal, naděje na povýšení či opětovné zařazení do náčelnické funkce se však rozplynuly.

Na počátku 70. let tak nadále pracoval jako odborník informačního odboru na boj s antikomunismem a ideologickou diverzí. Dříve dominantní problematice nacistické minulosti se věnoval již jen mimopracovně. V roce 1972 vydalo vydavatelství Magnet ve stejnojmenné edici jeho práci *Konec pražského gestapa.*[33] Zúročil v ní své detailní znalosti fondů okupačních bezpečnostních složek a podal přesný popis organizační struktury a personálního obsazení Gestapa v Protektorátu.

V roce 1973 se dožil 55 let, tedy důchodového věku pro příslušníky SNB. Většina

31 Tamtéž, Mimořádné služební hodnocení na zvláštní rozkaz FMV, 19. 1. 1970.
32 Tamtéž, Doplněk k dotazníku MV, 1. 11. 1971.
33 FREMUND, Karel: *Konec pražského gestapa*, Magnet, Praha 1972.

příslušníků zůstávala ve služebním poměru zpravidla ještě několik let navíc. Již v únoru 1973 rozhodlo vedení kádrového odboru rozvědky o tom, že jeho služební poměr bude ukončen k datu vzniku jeho nároku na odchod do důchodu.[34] Karel Fremund svoji službu ve Státní bezpečnosti ukončil 31. srpna 1973.[35] Zemřel 1. ledna 2004 v Praze.

* * *

Karel Fremund byl zvláštním typem příslušníka tajné komunistické policie. Ačkoliv pocházel z tradičního venkovského prostředí, byl od mládí přesvědčeným komunistou a věřil ve správnost počínání Státní bezpečnosti, které sloužil. Na rozdíl od většiny svých kolegů nebyl klasickým mužem „výkonu". Většina akcí, na kterých se podílel, byla založena na událostech, které se staly před samotným vznikem Státní bezpečnosti. Značnou část svého života se potýkal s nacismem. Nejprve jako aktivní účastník 2. odboje, poté jako archivář spravující fondy bývalých nacistických úřadů. Část jeho práce, připomínání nacistických zločinů, zveřejňování dokumentů o nich, upozorňování na nepotrestané pachatele, morálně obstojí i dnes. Problematické jsou však metody, jak s archivními materiály zacházel, a cíle, ke kterým je používal. Většinu své profesionální kariéry věnoval upřímně míněnému boji proti nacistické totalitě, připomínání jejích zločinů a cíli zabránit jejímu návratu. Přitom však sloužil totalitě komunistické. Není náhodou, že svoji odbornou zdatnost nakonec uplatnil v jiné oblasti – v boji proti domácí opozici a exilu.

Profesní životopis Karla Fremunda, příslušníka Státní bezpečnosti a zdatného manipulátora, se vymyká klasickým černobílým hodnocením. Nabízí však dodnes aktuální otázky: jaké jsou meze využívání (totalitní) minulosti v mocenském či politickém boji; může účel posvětit prostředky? Či naopak: nakolik prostředky znesvěcují účel?

34 AMV, personální spis Karla Fremunda, Závěr z dodatku zvláštní prověrky příbuzných, 6. 2. 1973.
35 Tamtéž, Příloha k návrhu na uvolnění ze služebního poměru, 31. 8. 1973.

Příloha č. 1 Karel Fremund (AMV, personální spis Karla Fremunda)

Příloha č. 2 Jeden z výsledků Fremundova aktivního opatření RICHARD (článek *Rudého práva* z 16. června 1966)

Proletáři všech zemí, spojte se!

RUDÉ PRÁVO

ORGÁN ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

ČTVRTEK 16. ČERVNA 1966 | ČÍSLO 164 — ROČNÍK 46 (Právo lidu roč. 69) | CENA 30 HAL.

Důkazy o další zločinné činnosti nacistů za okupace na Litoměřicku

Podzemní továrny měly zachránit hitlerovské Německo

LITOMĚŘICE 15. června (lc) — Na tiskové konferenci v Litoměřicích informovali ve středu naše a zahraniční novináře pracovníci čs. vládní komise pro stíhání válečných zločinců, ústředního výboru Svazu protifašistických bojovníků a ministerstva vnitra o tom, jaké výsledky přinesl dosavadní průzkum nacistické podzemní továrny Richard u Litoměřic. Novináři se seznámili s původními nacistickými dokumenty, objevenými v poslední době, prohlédli si krematorium bývalého koncentračního tábora a část podzemní továrny a vyslechli i očité svědky, kteří jim vyprávěli o nelidském zacházení s vězni.

Součástí objevených dokumentů jsou i mapky se zakreslením »zvláštních staveb« budovaných v českých zemích, cyklostylované údaje o organizaci podniku Elsabe (Auto-Union) v Litoměřicích z 24. prosince 1944 a detailní plány podzemní továrny Richard I z roku 1944.

O zločinné činnosti nacistů informoval náměstek ministra vnitra J. Kotál. Koncentračním táborem v Litoměřicích — jak uvedl — prošlo mnoho tisíc vězňů nacistického režimu prakticky z celé Evropy.

Je ovšem třeba předem říci, že příslušné vyšetřování v tomto směru není snadné. Ještě zdaleka nemáme dostatečně objasněny všechny skutečnosti týkající se litoměřického koncentráku.

Nacisté po okupaci Československa soustředili do prostoru Terezín—Litoměřice postupně tři velké koncentrační tábory. V polovině roku 1940, když už nestačily v tzv. protektorátě dosavadní věznice, dalo zde pražské gestapo vybudovat své policejní vězení v Malé terezínské pevnosti. Jeho komandantem byl asi do konce války smutně proslulý Hauptsturmführer SS Heinrich Jöki. Tato věznice byla faktický koncentrákem, jímž prošlo do konce války desetitisíce vězňů.

Na podzim 1941 — po nástupu Heydricha jako »zastupujícího říšského protektora« v Praze, když nacistická úřední měšinérie začala provádět připravené plány na »konečné řešení židovské otázky« — bylo z města Terezína v době několika týdnů vytvořeno ghetto, obrovský koncentrační tábor pro židovské obyvatelstvo z českých zemí a z celé střední Evropy, přestupní stanice pro plynové vyhlazovací komory v Osvětimi.

Továrna Richard

Pak přišly na řadu Litoměřice, město zahrnuté do správního obvodu tzv. Sudetengau, v jehož čele stál Henlein. Od podzimu 1943 se započalo s výstavbou obrovské podzemní továrny pro utajenou válečnou výrobu, jako »vhodné místo« byl vybrán dosavadní vápencový lom pod vrchem Bídnice. Zde se začal budovat závod, jemuž byl dán krycí název Richard a který se nakonec skládal ze tří organizačně výrobních celků, označených římskými číslicemi Richard I, II a III.

Vybudování Richardu zadal stavebník, jímž bylo Speerovo ministerstvo, berlínské řídicí firmě »Mineralöl-Baugesellschaft«; na stavbě se ovšem podílelo velké množství dalších berlínských i jiných firem, mezi nimi tzv. Sudetendeutsche Bergbau A. G., která prováděla hornické práce. Stavbu řídil za spolupráce Speerových zmocněnců tzv. »SS-Führungsstab B 5« s krycí adresou Lovosice 2, poštovní schránka 212, nebo s adresou na úřadovnu litoměřického gestapa, který později dohlížel i na výrobní program. Vedoucím tohoto štábu SS byl Obersturmführer Werner Meyer, a to asi až do ledna 1945, pak převzal jeho funkci Sturmbannführer Alfons Kraft. »SS-Führungsstab B 5« v Litoměřicích podléhal přímo Gruppenführerovi SS dr. ing. Kammlerovi, šéfu stavebně technické skupiny C v Himmlerově úřadu »SS-Wirtschaft- und Verwaltungshauptamtu«, jehož šéfem byl známý válečný zločinec Obergruppenführer Pohl.

V Richardu I, který byl budován v Litoměřicích nejdříve, byla umístěna výroba různých součástek aut. leteckých motorů, klikových hřídelí do tanků a rychlostních skříní do ponorek. Zajišťovala ji zejména firma Auto-Union, která však byla vedena v Litoměřicích pod krycím názvem »Elsabe A. G.«.

V Richardu II, projektovaném a budovaném od začátku roku 1944, zajišťovala výrobu firma Osram z Berlína. Podle některých dokladů se zde vyráběly wolframové a molybdenové dráty a plechy a další tajná, válečně důležitá výroba, podle některých svědectví i součásti V 1 a V 2.

Do Richardwerke se v posledních válečných měsících přemístila také firma »Gedewent«, jejíž výroba byla udržována v nejpřísnější tajnosti. Je vůbec třeba říci, že nacistickému vedení se podařilo utajit výrobní provoz tak, že řadoví civilní zaměstnanci a vězni většinou neznali kromě svého pracovního úseku výrobu na jiných pracovištích. Celá továrna měla kapacitu asi 12 000 zaměstnanců, z toho mělo být na 3000 civilních zaměstnanců, vesměs Němců, ostatní byli vězni.

Nejrozsáhlejší výroba byla údajně v I. závodě, Richard II podle všeho ještě neběžel naplno. Výstavbu všech tří závodů nacisté zajišťovali v podstatě až do konce války. Přitom byli používáni především vězni, nejprve z Malé pevnosti v Terezíně, pak z Flossenbürgu. Na Richardu však pracovali až do konce války i vězni z Terezína.

(Pokračování na str. 2.)

Ze zasedání rozšířeného předsednictva Ústřední rady odborů

Plná podpora sjezdovým dokumentům

Příloha č. 3 Tiskový ohlas akce HEINRICH (*Rudé právo* 13. dubna 1967)

OTŘESNÁ SVĚDECTVÍ O ZLOČINNÉ ČINNOSTI FAŠISMU

Inž. H. Lübke sloužil říšským zájmům ■ Vraždění zajatců na denním pořádku

HOLÝŠOV 12. dubna (pro) — V půrabné západočeské krajině na Domažlicku leží průmyslové město Holýšov. Zde se za okupace rozhodovalo o osudu tisíců lidí z našich zemí i ostatní části Evropy. Důkazy o tom podala středeční tisková konference domažlického okresního výboru Svazu protifašistických bojovníků, které se zúčastnili i zahraniční novináři. Besedovali s přímými svědky nacistických zvěrstev a prohlédli si výstavku dokumentárních materiálů.

Fakta, která se zatím podařilo shromáždit, nejsou ještě zcela úplná. Přesto však poskytují jasný pohled na řádění nacistů v Holýšově. Na poválečné zachránci s vězní koncentračních táborů, s válečnými zajatci i s civilními dělníky, kteří sem byli nakomandováni. V budovách bývalé sklárny byla postupně vybudována zbrojovka prvotřídního významu pro třetí říši, jejím šéfem se zpočátku stal inž. dr. O. Wolff, později ho vystřídal inž. E. Göppert. Vedoucí pracovníky dále byli vrchní inženýr K. Metzger, vrchní inženýr dr. E. Back a inženýr E. Völkner. Od září 1942 byl ředitelem sám dr. Heinrich Lübke, dnešní prezident republiky. Zemřel však chycen, uvězněn na Kriz. O jeho dalším osudu se pak již nikdo nedověděl. Jiného úprchlíka nechali esesáci pro výstrahu rozsápat psy. Z tábora se v noci ozýval nářek a pláč, bylo slyšet výstřely...

Zločiny, spáchané za okupace v Holýšově, nebyly dosud potrestány. Mnozí představitelé zbrojovky, stejně jako příslušníci werkschutzu, esesáci a další exponovaní činitelé se tedy před koncem války rozutekli. Z příslušníků dále vysvítá, že výstavbu zdejší muničky, sídliště a dalších objektů řídil už od konce roku 1939 ing. Heinrich Lübke, dnešní prezident Německé spolkové republiky. Zřejmě též dohlížel jako šéfbudovatel — stabsleiter — na své kolegy ze stavební skupiny Schlemp. V úřadě generálního stavebního inspektora Speera zajišťoval tento projekt consultant Dokumentárně je možno doložit, že Lübke byl osobně nejméně třikrát v Holýšově jako představitel Hitlerova dávemníka Speera vlastně legitimací s textem: »je přísluškem mé služebny, je nasazen pro naléhavé úkoly v Plzeňském zájmu. Je mu tedy poskytnout všemožnou podporu.« Lübke si počínal iniciativně a snažil se, aby byl zajištěn hladký provoz velké munièní továrny.

Tato nová fakta dále osvětlují tragickou minulost dnešního nejvyššího představitele NSR, který se stal obětním beránkem a jejich hořkých přízvuk.

Foto ČTK

Příloha č. 4 Obálka knihy Karla Fremunda *Konec pražského Gestapa*, vydavatelství Magnet, Praha 1972

Štěpán Plaček[1]

Jan Kalous

Z dopisu napsaném dne 15. května 1950 ve vazební věznici v Ruzyni a adresovaném generálnímu tajemníku ÚV KSČ Rudolfu Slánskému:

„Vážený soudruhu Slánský!…

Nepíši Ti proto, abych si snad v prvé řadě na tuto vazbu stěžoval, ač nevím čím je odůvodněna (zejména v této nejstrožší formě) a ačkoliv – pochopitelně mám velmi mnoho důvodů si trpce stěžovat na vše, co se se mnou stalo. Pokud se však týká této věznice musím dokonce přiznat, že jsem na chvíli zapomněl na svou situaci a měl přímo radost, když jsem ji poprvé spatřil. Poněvadž Tě to asi bude zajímati a já jsem jaksi dvojnásobně ‚kompetentní' (jako bývalý pracovník z tohoto oboru a nyní jako vězeň), sděluji Ti, že to je čisté a vzorné vězení, kde není možná sebemenší koluse. A i strava je dosti dobrá, třebaže bych ovšem rád snědl třikráte tolik. Dokud jsem byl ještě ve funkci, nebylo ani zdání po takové věznici; bylo tu jen naše ‚marné volání' po ni. Nedostatek větší nekolusní policejní věznice v Praze byl jedním z našich nejbolavějších problémů. Byl tedy konečně vyřešen – tak jako mnoho jiného; inu – jak je vidět: každá věc potřebuje ‚svůj čas'. Myslím si sice, že pro různé ty vyzvědače, rozvratníky a nepřátele naší strany je tato věznice skoro až příliš pěkná, ale je to v pořádku, neboť právě tak má vězení v lidově-demokratické republice skutečně vypadat. To ovšem nemění nic na tom, že pro soudruha, který je již třiadvacátý rok členem strany a vždy se snažil dáti straně vše, co bylo v jeho silách a možnostech, je pobyt v této věznici ponižující – obzvláště vzhledem k určitým nešetrnostem – a v šestém měsíci přísné samovazby (25 týdnů bez jakékoliv četby a i dnes ještě bez četby novin) též již sotva snesitelný. Jaké to žalostné ubíjení pracovní energie a času! Je mi konečně již také 41 let a jsem ženatý...

Chci jen říci, že jsem naprosto nevinen. Tím míním, že jsem se nikdy nedopustil protistranického nebo protistátního činu, ve skutečnosti totiž dosud ani nevím z čeho jsem vlastně konkrétně obviňován. S počátku se na mne ‚jménem strany' žádalo, abych

1 Tato studie vznikla na základě studia pramenů, které se v českých archivech vážou k činnosti Štěpána Plačka. Jde především o materiály z Archivu Ministerstva vnitra ČR, Národního archivu, Vojenského ústředního archivu, Archivu Ministerstva zahraničních věcí a Archivu vězeňské služby ČR. Na tomto místě proto jmenovitě děkuji Mgr. Janu Frolíkovi, PhDr. Zdeně Votočkové, Mgr. Daliboru Státníkovi, PhDr. Aleně Noskové, PhDr. Aleně Šimánkové a Mgr. Martinu Dubánkovi za pomoc při archivním výzkumu. Cenným podnětem byly také diskuze s doc. Karlem Kaplanem, který se se Štěpánem Plačkem osobně setkal.

se ‚spontáně' doznal ke ‚zradě', o které mi ovšem nebylo nic známo a o které – jak se mi zdá – vyšetřující orgánové tehdy jen důsledně předstírali – a to asi podle určitých instrukcí a zcela záměrně –, že jsou přesvědčeni, že ji mohou pomocí jim udánlivě známých ‚důkazů' kdykoliv dokázat. Neučinili tak dodnes, ba neslyšel jsem dodnes co jsem měl vyzradit a komu.

Konkrétně se mi předestírají různá často nepravdivá, někdy jen nepřesná ale – žel – téměř vždy předem nepřezkoušená tvrzení. Jde tu zpravidla o neprověřené záznamy (většinou o mé služební činnosti), tedy o t.zv. ‚hrubý materiál', jenž patrně nebyl před rozhodnutím o zatčení předmětem předběžného zjišťovacího řízení a pak evtl. podkladem pro rozpracování případu, jak to vyžaduje odborný postup, jehož tu očividně nebylo dbáno...

Nemohu zatajit, že mne však zaráží ještě jiná zvláštní okolnost. Bylo zde totiž – mimo jiné – operováno ještě jinými tvrzeními – nikoliv ze Švábových materiálů a tu šlo někdy kupodivu o tvrzení, o kterých státní bezpečnost nebo její nadřízení velmi dobře vědí, že jsou nepravdivá... – přesto se usilovalo o to, abych ‚doznal', že předestřená tvrzení se zakládají na pravdě. (Musím ovšem připustit možnost, že snad vyšetřující orgánové nebyli vždy přesně o skutečném stavu věci informováni.) A nejen to. Objevují se vnějším působením – avšak koho?? – i ‚argumenty' rázu provokativního a jistě by si zájem strany vyžadoval, aby se usilovně pátralo po tom, kdo provokacemi zasahuje do tohoto šetření. Bohužel jsem tu vyšetřovancem a nikoliv vyšetřujícím a tak se nemohu přesvědčit zdali se tak děje. Nikdy n.př. jsem nedostával poštu ze západního Německa. Náhle – když už jsem byl několik týdnů ve vazbě – přišly na mou soukromou adresu ze západního Německa současně hned dopisy dva. Ocitly se ovšem v rukou státní bezpečnosti. V jinak prázdných obálkách bylo po dvou chorvatských letácích určených bývalým bojovníkům ze španělské interbrigády. Byl to ovšem titovský materiál – jakési prohlášení generála Vukmanoviče – Tempo at.d. – Na každé z obou obálek byla – ač přece šlo o illegální zásilky letáků – na rubu pečlivě uvedena zpáteční adresa (!!). Neznám sice jména těchto na obálkách uvedených německých ‚odesílatelů' t.j. nikdy jsem je dosud neslyšel, ale přesto téměř s určitostí soudím, že jde o (u nás již známé) americké agenty, neboť jejich adresy byly neméně pečlivě vybrány: – jeden sídlí ve Wiesbadenu a druhý ve Frankfurtu n. M., což jsou u nás nejznámější sídla americké výzvědné služby v Evropě. Ke cti vyšetřujících orgánů budiž však konstatováno, že těmito dopisy proti mně neoperují, neboť jejich skutečný odesílatel byl tak ledabylý, že jednak v obou případech použil úplně stejných obálek a že je – kromě toho – podal na poštu nikoliv v určitém časovém rozestupu ve Wiesbadenu a Frankfurtu, nýbrž v tentýž den a v tutéž hodinu v Mnichově (!!), jak je patrno z poštovního razítka. Jde však o to, zda jest pátráno po příkazci tohoto ledabylého agenta, tedy po tom kdo z našich nepřátel se tu vlastně pokoušel mně ‚podložitj svinju', (jak takovou věc výstižně nazývají Rusové) a jaký záměr tím sledoval. Koho chtěl zmásti a proč?

Podobných divných okolností je více. Když bylo tvrzeno, že ministr vnitra zakázal styk s jugoslávským ministerstvem vnitra a jeho zdejšími představiteli již před resolucí

informbyra, tak jsem musel konstatovat, že toto tvrzení se nezakládá na pravdě. Moje prohlášení však bylo odmítnuto. Když se mi ale podařilo pravdivost svého tvrzení přesně dokázati, tak bylo prostě konstatováno, že tedy ‚někdo' o této věci asi podal nepravdivou informaci. Považuji za pozoruhodné, že by někdo o takové věci měl podat nesprávnou informaci a mám za to, že by mělo býti pátráno po tom, kdo to byl a proč tak učinil.

Je to právě otázka těchto ‚sporů' resp. vlastně otázka odbornosti vůbec, o které se v tomto dopise chci především zmínit. Při hledání organisačních forem a nových method práce, – které jsem pak prosazoval nebo usilovně hájil –, vycházel jsem totiž vždy z příkladů velmi kompetentních, pokud ovšem bylo možno takové příklady a rady získat. Jinak nezbylo než vycházet z vlastní praxe (– a to ovšem znamená též z poučení plynoucího z vlastních chyb –) a najít (resp. hledati) v ní praktické cesty, jak v ČSR nejúčelněji organisovat obrannou agenturu a zpracovávání jejích výsledků, – tedy něco, co u nás za buržoasního režimu nikdy nebylo úkolem nearmádních orgánů, neboť čsl. předválečné t.zv. civilní (t.j. policejní) ‚zpravodajství' bylo jen poněkud zmodernisovaným Metternichovým konfidentským systémem a nemělo se skutečnou protivýzvědnou agenturou téměř nic společného. (Benda také nedostával dost peněz; sám o tom po válce vypravoval.)

Nebylo tedy jiné cesty než především čerpati z vlastní praxe, zejména když mnou nadhozená otázka odborných instruktorů stála tak, jak jsi mi ještě roku 1948 vyložil, že jsme totiž prozatím s nimi počítati nemohli. Mně nešlo o nic jiného než o to najít nejúčinnější formy boje proti nepříteli. Neznal jsem než tuto práci a toto hledání method a forem (včetně studia protivníka) a proto mi snad může býti právem vytýkáno, že jsem mnoho jiných věcí zanedbal. Ale věc je v tom: Mezi zbraněmi, které si státy pořizují pro případ války, existuje jen jedna, která v době míru neodpočívá – a odpočívat ani nemůže. Je to zpravodajství, čili lépe řečeno: rozvědka a kontra-rozvědka (t.j. protivýzvědná operativa) – tato permanentní válka, tento nepřetržitý boj, jenž pohlcuje celého člověka, jakmile se do něj pustil. Pohltil i mne. (Proto – mimochodem řečeno – považuji za určitý nedostatek, že můj ‚případ' byl tu vyšetřován téměř výhradně soudruhy, kteří ještě neprodělali žádnou zpravodajskou praxi a proto neznají obtíže a problémy, s kterými jsme se museli potýkati a tudíž není pro ně snadné orientovati se v problematice, o kterou tu jde.)

Když se začátkem roku 1946 mému malému oddělení na pražském ZOBu podařilo ‚shodit' generála Bartíka, zřejmého britského agenta v čele naší bezpečnosti, a tak splnit, co jsi mi uložil, soustředil jsem veškeré své úsilí na prosazování a uskutečnění jednotného, komunistického a složením co možná proletářského centra protivýzvědné služby v ČSR. Podařilo se to – tehdy za účinné pomoci soudruha Švába – v dubnu 1947. Byla to známá reorganisace, která podle mnou vypracovaného detailního plánu dala referátům pražského ZOBu celostátní kompetenci t.j. pověřila je – zcela tajně – výkonem funkce ministerstva vnitra čili funkcí jeho operativního sektoru. (Opersektoru).

To jsme ale teprve stáli na počátku, neboť to byl aparát velmi malý a málo zkušený a jeho práce nebyla ještě ani zvláště systematická ani příliš seriosní. Soudruh Šváb se mýlil, jestliže se snad tehdy domníval, že jsem to neviděl. Viděl jsem to, ale viděl jsem též něco jiného: – že to je jediný úplně komunistický aparát v bezpečnosti (– až na 2 nebo 3 bezpartijní –) a že je schopen vývoje. Měl-li se však stát instrumentem účinným, pak již nestačilo jen přejímat formy a pojmy předválečného vojenského (buržoasního) zpravodajství a jeho rutinu, která pro nás na počátku samozřejmě byla poučná, nýbrž bylo třeba uvažovat o tom, kterak nyní útočně, plánovitě a zcela soustavně pronikat především do nejdůležitějších center nepřátelského úsilí a to pomocí osob tam požívajících důvěru (agentů) či jinými prostředky.

Tento úkol rovněž již dávno přerostl rámec nějaké pouhé informační služby pracující převážně pomocí komunistických informátorů a ‚důvěrníků'. Tu již bylo třeba se velice specialisovat a velmi detailně studovat nepřátelské prostředí, vytvářet tam uměle zvláštní ‚situace', ‚verbovat' pak i v táboře nepřítele, rozkládat a desorientovat ho a t.d. Bylo ovšem třeba někdy ‚verbovati' (– my vlastně říkáme ‚vázati' –) i dosti směle a tudíž i někdy něco riskovati. Kdo se tohoto risika bojí, nechť se třebas zabývá řízením dívčích pensionátů ale nikoliv zpravodajské služby. Vtip je v tom, že služba se nikdy nesmí sama kompromitovat a že procento nezbytných desinformací musí redukovat na skutečně mizivé minimum. Je tedy třeba velké obezřetnosti a mimořádné přesnosti, ale rozhodně též určité smělosti a velkorysosti. S tím právě jsme často naráželi na nepochopení, neboť nebylo vždy (– nebo často nikoliv ihned –) pochopeno, že třídní zaměření služby lze jedině posoudit podle objektů, na které se soustřeďuje a nikoliv podle minulosti nebo povahy agentů, pomocí kterých do nich proniká, neboť tato je někdy nutně rozmanitá.

Na počátku jsme ovšem ještě dobře nedovedli agenty systematicky řídit, vychovávat (školit) a zejména kontrolovat a zjevy z těchto nedostatků plynoucí dočasně byly silným argumentem ve prospěch stanoviska odporujícího používání těchto ve skutečnosti zcela elementárních method – známých též ze slavných sovětských příkladů. Jak známo udělali jsme ale přesto v roce 1947 velmi značný krok do předu, – překročili jsme Rubikon mezi dilletantismem a odborností – a již koncem roku jsme dokonce získali četné dokumenty z diplomatických míst. (Srv. náš tehdejší Denník zpráv). Tento pokrok, jenž byl důsledkem reorganisace a přechodu k systematičnosti v práci, byl tak zřejmý, že si ho všimli i naši spojenci. Velkou výhodou bylo, že nepřítel si toho dlouho nebyl vědom a dopouštěl se četných neopatrností, protože nás podceňoval.

Pamatuji si na rozhovor s Tebou, kde jsi výslovně podotkl, že tato práce má pochopitelně svou čistě řemeslnou stránku, že ale – podobně jako u vojenského ‚řemesla' – to není totéž řemeslo, když to dělá buržoasní a když to provozuje proletářský stát. Rozuměl jsem tomu tak, že naše zpravodajství není snad jen jakýmsi na ruby obráceným zpravodajstvím měšťáckým t.j. že nestačí vidět jen jeho opačné politické zaměření, kterým se ovšem v prvé řadě od buržoasního zpravodajství odlišuje, nýbrž že je třeba si uvědomit, že naše služba má také (a musí mít) své vlastní zcela nové formy a me-

thody, jež odpovídají jejímu zcela odlišnému obsahu, přičemž často pod stejným názvem se skrývá něco zcela jiného. (Srovnej n.př. hanlivý význam výrazu ‚agent' v měšťáckém pojetí se zcela odlišným smyslem, jaký pochopitelně dáváme tomuto pojmu my.)...

I moje usilovné volání po kádrech (– obšírný dopis předsednictvu strany, soudr. Gottwaldovi a Slánskému, z července 1948 –) nezůstalo oslyšeno. Dnes jsou moje požadavky, kdysi často označované za ‚romantické' či alespoň ‚přehnané' dávno překonány skutečností. Mám z toho upřímnou radost, i když nesporně je jakýmsi ‚vtipem bohů' či – jak se říká – ironií ‚osudu', že sedím právě ve vazbě realisačního sektoru, o jehož zřízení při ministerstvu vnitra jsem nejvíce bojoval a jehož nezbytnost tehdy ani soudruh Veselý ještě neuznával. Proto tento sektor vznikl daleko později než jsem měl na mysli a v době, když už jsem nebyl na ministerstvu a myšlenka byla konečně přijata.

Moje pojetí struktury státní bezpečnosti vycházelo čistě z toho, co ukazovala naše každodenní zkušenost. Po únoru 1948 od nás zpravodajců prakticky často úplně nezávislá ‚realisace' (jak nazýváme zatýkání, vyslýchání a t.d.), kterou pod vedením silně byrokratické (a naprosto zbytečné) t.zv. ‚Ústředny' provozovaly oblastní úřadovny státní bezpečnosti, – byla sama nejlepším důkazem neudržitelnosti vývojem překonaného stavu. A tak se i u nás v ČSR musela uskutečnit jednotná státní bezpečnost a dvoukolejnost mezi komunistickým zpravodajstvím na jedné straně a realisací na straně druhé, která před únorem 1948 měla ještě určitý smysl, musela být překonána. Dříve od zpravodajství oddělená a co do politického složení ‚smíšená' realisace, kterou jsme svého času nazývali ‚státní bezpečností', se nyní musela včlenit jako organická – byť samostatná – součást a jako jednotka rovněž čistě komunistická do celkového organismu naší služby. Tam se ale samozřejmě vše podřizuje potřebám oddělení operatívních (t.j. zpravodajských) čili operacím namířeným přímo do řad protivníka.

Mohu tedy říci, že jsem neusiloval o nic jiného než o to, co se většinou dnes již uskutečnilo a to dokonce z velké části zcela přesně podle mých námětů.

Jsem n.př. i tvůrcem skoro všech dnes přijatých odborných termínů v češtině a v základních myšlenkách i skoro celé dosti složité techniky práce a jejího administratívního postupu. Kolik dnů a zejména i nocí jakož i celých týdnů dovolené jsem nevěnoval úvahám o těchto nesnadných problémech!

Má to nyní zvláštní důsledek, neboť to u mne vyvolává zjev, jenž rozhodně nemůže nastat u žádného jiného vězně. Při výslechu slyším jak se s největší samozřejmostí používají termíny mnou kdysi vytvořené a jak vyšetřující orgánové – většinou mladí soudruzi z dělnických řad – se řídí zásadami, o kterých ovšem nevědí, že jsem je první razil a probojovával já.

Ať chci nebo nechci, zmocňuje se mne v takových chvílích radost, neboť vidím jak něco z mé práce stále žije a přináší užitek. Přes veškerou tíhu samovazby a přesto, že vyšetřující orgány se mnou zacházejí jako s vězněm, v takových chvílích skoro zapomínám, že tu jsem vyšetřovancem a zdá se mi, že jsem opět na svém pracovišti mezi svými spolupracovníky, soudruhy a kamarády ze státní bezpečnosti.

Ano, je to pravda – dívám se na vyšetřující orgány přece jen stále ještě jako na ‚své' spolupracovníky a vnitřně jako na kamarády a soudruhy z aparátu, u jehož kolébky jsem stál a jenž mně k silně přirostl k srdci. Dívám se na ně tak, přesto že se ke mne chovají odměřeně, jak jim velí jejich povinnost a služební řád a přesto že je osobně vůbec neznám. Pozoruji však s velkou radostí jak velice podstatně se oproti dřívějšku již zlepšily jejich pracovní podmínky a jak se vůbec uskutečnila nesrovnale vyšší úroveň realisace.

Ale tyto chvíle radosti bývají krátké, neboť v zápětí se mne zmocňuje tím větší lítost. Proč bych se nepřiznal? Závidím těmto orgánům jejich práci, – práci tak zajímavou a důležitou, kterou jsem byl zvyklý považovat za práci ‚svoji', – práci, kterou miluji a do které jsem se svého času úplně ponořil. Vím dobře jak velice je této práce třeba právě dnes – předvídal jsem tento vývoj – a já tu sedím nečinně již půl roku a nepracuji vůbec, tedy ani ne na některém jiném poli našeho socialistického usilování. A proto u mne nastávají i chvíle těžké deprese tak jako před půldruhým rokem když jsem byl náhle sesazen z místa vedoucího operativy a nemohl pochopit proč bylo postupováno tak příkře a proč mi potom po celých devět měsíců nebylo vykázáno nové působiště, třebaže mi byl stále vyplácen můj plat včetně mimořádných příplatků...

Ne – pocity radosti jsou tu pro mne skutečně jen chvilkovými záblesky a jinak mne deptá deprese a samota.

Neztrácím však důvěru, že pravda bude zjištěna, neboť že moje úsilí nebylo nepřátelské, to přece dokazují i jeho výsledky, třebaže byly tak skromné jako naše tehdejší možnosti. Myslím ostatně, že tato pravda je již zjištěna, neboť kdo mne znal stejně sotva věří, že bych vůbec mohl být zrádce a co jsem prosazoval a probojovával, to bylo přijato a platí dodnes. Je tedy jasné, že moje návrhy a náměty nebyly nepřátelské, nýbrž naopak účelné a prospěšné...

Nechtěl jsem býti ničím jiným než svými zkušenostmi straně prospěšný bezpečnostní praktik, specialista kvalifikovaný v oboru státní bezpečnosti, ve kterém by Ústředí strany mělo spolehlivou sílu a zdatný výkonný orgán. Zdálo se mi také, že i Ty právě toto ode mne očekáváš. Neusiloval jsem proto o funkce stranické, neboť jednak mi nezbýval čas ale hlavně protože jsem se na svou práci díval jako na práci pro stranu a na svou funkci jsem pohlížel jako na úkol svěřený stranou. Chtěl-li jsem se v tomto oboru stát skutečným specialistou, pak tedy jsem neměl na mysli odborníka omezeného, nýbrž samozřejmě komunistu – partijce, jenž se však v určitém oboru specialisoval, tak jak máme komunisty – specialisty v oboru vojenském, finančním, zemědělském a t.d. Proto – a jedině proto – jsem také poněkud odporoval, když jsi mi v dubnu 1948 sdělil, že mám jíti do Ankary jako vyslanec, ač jsem to považoval za vyznamenání. Sama o sobě je diplomatická činnost jistě velmi důležitá a zajímavá a já konečně mám určité předpoklady jakož i dosti značnou znalost jazyka (– rozumím víceméně všem slovanským jazykům a mluvím naprosto plynně rusky, dokonale anglicky a německy a dosti dobře francouzsky –); nechtělo se mi však opustit obor, ve kterém jsem se začal cítit

odborníkem a kde jsem všechny tyto kvalifikace rovněž mohl velmi dobře uplatňovat.…

V převratných chvílích musí komunista – když to strana potřebuje – ‚umět všechno', to je pravda; ale jakmile se konsoliduje nová státní moc, tak – podle mého soudu – má dobře umět alespoň něco. A čím je starší, tím více by si toho měl hledět, když mu jeho dosavadní život takovou specialisaci nedopřál. Československo potřebuje odborníky, dobré odborníky ve všech oborech fysické a duševní práce. Shodou okolností jsem ale byl vždy poněkud divný ‚právník' a – upřímně řečeno – nikdy jsem k tomuto ‚svému' oboru zvlášť nepřilnul, ač uznávám, že jak theorie tak praxe juristiky je dnes vysoce významná a také sleduji co se na tomto poli děje. (V SSSR a u nás.) Ale nejsem schopen dívat se na práva jako na svoje povolání...

Ve skutečnosti jsem nebojoval proti nikomu, nýbrž za to, abych soudruhy přesvědčil o tom, co mi denně znova ukazovala praxe, že potřebujeme mnohem větší a účelněji organisovanou státní bezpečnost, která by si osvojila nejdokonalejší methody a že je třeba, aby měla tak velkorysé možnosti a takovou podporu v práci, jak může jedině míti nejvlastnější nástroj vedení strany. O to šlo.

Jisté je, že i tato otázka má své úskalí. Jde-li tu totiž o to, aby státní bezpečnost měla zvláštní postavení, (které ostatně dnes již celkem má a bez kterého by nemohla provozovat agenturu), pak je ovšem současně třeba čelit nebezpečí, na které zcela správně poukazoval soudruh Pavel, aby totiž nevznikl nějaký ‚aristokratismus' této složky vůči ostatním složkám bezpečnosti či dokonce povýšenost vůči samotné straně. Tomuto nebezpečí lze čelit jedině silným a intensívním stranickým životem uvnitř státní bezpečnosti a zdůrazňováním její strohé partijnosti – a toho arciť bývalo nedostatek i když nikoliv snad jen mou vinou, neboť jsa zavalen operatívními úkoly jsem spoléhal na závodní organisaci a soudruha Veselého, jenž se tomuto úkolu věnoval. Je konečně jasné, že dobrá státní bezpečnost je tak důležitým nástrojem a špatná státní bezpečnost tak velkým nebezpečím, že je bezpodmínečně třeba, aby tato složka byla pevně vedena a kontrolována přímo nejvyšším štábem strany. Znamená to ovšem, že strana kontroluje státní bezpečnost a nikoliv snad naopak neboť to by byl právě ‚rankovičism', jenž se mohl ovšem prosadit jen tam, kde se – žel – podařilo potlačiti veškerou demokracii ve straně a kde zpychlá klika, která v zemi vládne, se úplně zpronevěřila marxismu – leninismu a jsou nepřítelem již dávno zaverbována se dala na otevřenou cestu zrady; právě proto potřebuje tento prostředek, aby se mohla udržet v čele státu a... toho, v co přetvořila stranu, která po desetiletí neměla pevného bolševického vedení. U nás ale má strana osvědčené vedení, jehož bolševické jádro se zformovalo v nesmiřitelném boji proti oportunismu před více než 20 lety a toto má ohromnou autoritu a bezprostřední sílu přímo v masách. A tak u nás strana sama účinně čelí eventuelnímu pronikání titovských či jiných západem zaverbovaných elementů a činí tak methodami politickými, jakož i především výchovou k bdělostí a též pomocí státní bezpečnosti. Bylo nám ostatně vždy jasno, že státní bezpečnost nesmí zasahovat do vnitrostranického života a že bez výslovného souhlasu nejvyšších stranických míst nesmí ‚rozpracovat' zodpo-

vědné funkcionáře strany. (Nebylo ostatně takových případů.) Ale zajisté – na druhé straně – je státní bezpečnost povinna špici strany pravdivě informovat a sdělovat svá pozorování a případně i své domněnky ‚bez ohledu na osoby'...

Soudím však, že v žádném případě do tohoto – jak stále zdůrazňují – trestního vyšetřování nepatří ozvuky mých již okoralých a dávno minulých názorových rozepří se soudruhem Švábem a to právě z důvodů, které jsem shora uvedl. Bylo přece – konec konců – zcela přirozené, že prosazování nových methods v oboru nám všem dříve naprosto neznámém se svého času nemohlo obejít bez diskusí, polemik a někdy i poněkud ostřejších růzností názorů.

Existují konečně různé typy lidí a já patřím k těm výbojnějším povahám. Je pravda, že se v tom skrývá i určitá chyba, kterou jsi mi již třikráte vytknul; vlastně po každé, když jsem byl u Tebe: sklon k unáhlenosti. Myslím však, že se s tímto svým sklonem již dovedu vypořádat a – ku štěstí – je jisté, že jsem v operativní akci byl spíše až příliš opatrným než unáhlený a že se tato špatná vlastnost u mne až dosud objevovala vždy jenom při vybojování interních sporů, když mne poháněl oheň vlastního (často dobře podloženého) přesvědčení o účelnosti či neúčelnosti některého našeho opatření či zařízení. Mám daleko vážnější chyby a o nich byla řeč při mé prověrce. Jsem však přesvědčen, že jsem nedělal chyby nenapravitelné, by z velké části, že jsem dělal chyby jaksi nezbytné, zejména – na počátku – začátečnické...

Celou touto úvahou o svých vlastnostech a chybách – tedy o sobě, této – jak se zdá – veledůležité osobě, soudě alespoň podle toho, že celá desítka orgánů se po týdny se mnou zabývala ve dne v noci – celou touto úvahou a poukazem na to, že jsem ve státní bezpečnosti viděl své povolání chci vlastně říci jen jedno: že jsem nesledoval žádné ctižádostivé cíle. Je sice pravda, že jsem dosti sebevědomý, což snad někteří mylně považují za nafoukanost, ale bylo vždy uznáváno – a celý můj život jakož i jeho standard to dokazují – že jsem při tom skromný a byl to n.př. zrovna soudruh Veselý, jenž – když mne propouštěl – právě tuto moji vlastnost vyzvednul poznámkou, že si mne strana jinak váží a to právě jako skromného a pracovitého soudruha...

Zde – ve vyšetřování – jsem obviňován z toho, že jsem prý sledoval (blíže ovšem nekonkretisované) cíle ctižádostivé, ba ‚převratné'. Slyšel jsem zde jistě tisíckrát, že jsem ‚zrádce dělnické třídy', ale ani jedenkráte jsem neslyšel proč. Že by to bylo nové pojetí výslechové techniky?? Myslím, že tu jde spíše o nedorozumění t.j. o mechanickou aplikaci methody, která se hodí někdy, na případ, na který se nehodí vůbec. Cítím ruku dilletanta, který něco slyšel o methodě psychického šoku a o tom, že nervosní typy provinilců na sebe povědí sami nejvíce, jsou-li podrobováni takovémuto šoku, že jsou úplně prohlédnuti jako zločinci, při čemž se jim právě nemá předestříti konkrétní obviňovací materiál. Úspěch této methody předpokládá, že je k disposici mnoho času a že ‚objekt' je typ bojácný a že se cítí provinilým v tom či onom směru. Náhodou jsem typ nebojácný a necítím se provinilým v žádném směru. Škoda času a energie – pro špatně a mechanicky pochopenou poučku! Nyní konečně již nejsem podrobován této formě výslechu. Nevím co si vyšetřující myslí o otázce mého ‚provinění', ale domnívám se, že

již poznali, že byli klamáni, jestliže jim někdo řekl, že jsem ‚ustrašenec'. (Mám na mysli jiný výraz). Na počátku bylo z jejich chování znát, že to předpokládali.

Přesto všechno je to vše velmi divné. Já jsem ‚zrádce dělnické třídy'!!! Působí to na mne tak fantasticky, že se mi někdy zdá, že prožívám sen. Ale tvrdá skutečnost samovazby mne poučuje o tom, že to kupodivu sen není. Nevím proč se toto všechno se mnou vlastně děje a proč jsem tu. Nechápu proč se taková věc musela přihodit právě mně. Je možné, že soudruzi, kteří mi důvěřovali, mohli uvěřit, že jsem zločinec?? Pochybuji. Jedno se mi však zdá být jisté: – v celé věci musel mít svou ruku člověk třebaže možná bdělý, opatrný, poctivý, svědomitý a t.d. tak přece jen vynikající velmi špatnou znalostí lidí a velmi špatným odhadem jejich pohnutek a cílů a jejich povah vůbec. Jinak si nedovedu vůbec vysvětlit, co se vlastně stalo...

Nemluvím o tom jak velice jsem svázán se starým kádrem strany a jak blízcí mi byli mnozí z těch, kteří padli. Ne, – nelze o tom pochybovat: – je to má strana a já jsem s ní srostl a bez ní nemohu žít. Nikdo – kromě strany samotné – by neměl právo to popírat! Zavalit člověka takovými strašnými tvrzeními, přimísit ještě velmi překvapující a v našich řadách neobvyklé a proto tím víc zarážející odsudky a na konec vůbec projevit přesvědčení, že jsem asi nějaký každé zrady a i každého zločinu (– od podvodu a zpronevěry až k úkladné vraždě) schopný konjunkturalistický prospěchář, – inu – toť – podle okolností – snad někdy účelná výslechová taktika psychického šoku, ale já si tu především uvědomuji jedno: – že strana takto neargumentuje. Věřím neochvějně straně a Sovětskému Svazu a tím je řečeno všechno...

Při tom všem mne obzvláště mrzí, že celé toto utrpení jakož i tyto těžce napravitelné újmy na pověsti a cti jsou vlastně zhola zbytečné, neboť kdyby se jen poněkud byly předem přezkoumaly momenty zdánlivě zakládající podezření proti mne, tak bylo – o tom jsem přesvědčen – upuštěno od samotného plánu zatčení, neboť jeho bezdůvodnost by se byla již tehdy ukázala zřejmou a ani já či kdokoliv jiný by se nebyl dozvěděl, že vůbec bylo dočasně o mé osobě pochybováno.

Chtěl jsem pomáhat při vykování ostré zbraně proti nepřátelům strany a státu, jež by byla spolehlivým nástrojem v rukou vedení strany; a nyní jsem sám považován za nepřítele a podle toho je se mnou jednáno. Nevím vskutku proč. A před tím jsem vedl snad nejtajnější agendu ve státě a to ne od zeleného stolu nebo shora, nýbrž operativně t.zn. jsa úplně do ní zavalen.

Mohu jen říci, že jsem pro práci pro stranu a stát zanedbal i t.zv. ‚osobní život', že jsem – zejména noční prací – své síly téměř vyčerpal. Nevěřím, že tento konec je definitivní. Strana je spravedlivá.

Obracím se na Ústředí strany o pomoc a obracím se osobně na Tebe, soudruhu Slánský, neboť Ty jsi mne roku 1945 do bezpečnosti poslal a nejsem si vědom toho, že bych Tvou důvěru t.j. důvěru strany byl kdy zklamal; a u Tebe jsem také vždy našel pochopení pro zpravodajskou práci t.j. zejména též onu dávku fantasie a – řekl bych přímo – humoru, bez které tato práce není myslitelná, neboť tato činnost vyžaduje tvůrčí nápady, chytrost ba lstivost, a vedle rychlosti, přesnosti, střízlivosti, bdělosti a opatrnosti

zejména též odvahu a velkorysost a právě proto není zpravodajství ani věcí malicherných úředníčků ani puntičkářských moralistů, třebaže (nebo vlastně právě protože) má svou vlastní zvlášť vysokou mravnost, nejkrásněji ztělesněnou v hluboce lidské, jemné a citlivé osobnosti Felixe E. Dzeržinského, tohoto tvrdého bolševika, jehož život byl jediným ‚hořením' či planutím (‚gorenijem'), jak řekl Stalin nad jeho hrobem. (Osobu Dzeržinského jsem začal v naši službě propagovat a popularisovat, ale bylo by třeba přeložit jeho spisy; je to ostatně jen jeden svazek.)

Ty, soudruhu Slánský, jistě dobře víš, že každého protivýzvědného zpravodajce lze kdykoliv zavřít, ‚když se chce', – ne-li pro trestní jednání, tedy určitě pro nějaké opomenutí a že v tomto oboru, kde každý je ve styku (– v agenturním kontaktu –) s nepřítelem, je důvěra skutečně vše a že – není-li tu již této důvěry – každý může, – záleží-li na tom – býti trestán alespoň za ‚zmetky', které určitě udělal, dělal-li vůbec něco. A také v naší státní bezpečnosti bude sotva jediné vedoucí osobnosti, která by takto nemohla býti stíhána a lze bez obtíží vypočítat desítky důvodů, zejména nebdělosti at.p. Ale nebylo by to ani správné, ani spravedlivé! Já ale konečně nejsem obviňován z nějakých pouhých zmetků, nýbrž z nejhoršího zločinu, který – vyskytne-li se dokonce v našem aparátu – bezpodmínečně musí býti trestán smrtí. Tak všichni nahlížíme na tuto otázku a podle toho jsme též postupovali. Ano, právě z tohoto zločinu jsem obviňován – ze zrady. Tato se ale v mém případě nedá dokázat, protože jí nikdy nebylo a nebude a proto zůstalo také obvinění zcela nekonkretním a celá záležitost – podle mého náhledu – nemůže vésti k vůbec žádnému výsledku.

Nyní závěr. Jdeme k socialismu. Každý pracující občan má nárok na štěstí – i já. Strana mne ale shodou zvláštních okolností uvrhla do největšího a zcela neobyčejného neštěstí. Důvěřuji však neochvějně straně a proto pevně očekávám, že vše napraví. Nemohu ovšem zamlčet, že velice trpím. Věřím však, že budu opět šťastným a že to bude strana, která mne učiní šťastným. Soudruh Gottwald řekl, že člověk neudělal nikdy pro stranu dost. Toho jsem si byl vždy vědom a jistě jsem také já ve státní bezpečnosti neudělal dost a mnohé opomenul. Ale zažil jsem co to je uspokojení z práce, když tato člověka zcela naplňuje. Je to jediné skutečné štěstí. O tom jsem hluboce přesvědčen a vím to ze zkušenosti..."[2] Napsal z vězení, v němž dlel od listopadu 1949, doktor práv Štěpán Plaček. Jedna z nejzajímavějších a také z nejtajemnějších osobností předúnorového a těsně poúnorového Ministerstva vnitra. Fanatický komunista, který v zájmu strany a své kariéry neváhal jít přes mrtvoly. Vysoce inteligentní a všeho schopný muž, jehož ambicióznost byla umocněna kontakty se sovětskými zpravodajci. Po rychlém vzestupu však následoval strmý pád.

2 Národní archiv, AÚV KSČ, fond Komise I, sv. 31, a.j. 759. Dopis dr. Štěpána Plačka ústřednímu tajemníkovi KSČ Rudolfu Slánskému. Dopis není kompletní – končí v polovině věty a není ani pisatelem podepsán. Plaček ho ale o své vlastní vůli označil jako Tajný. (Dopis je publikován v původní podobě, tj. bez pravopisných úprav.)

Mladá léta (1909–1945)

Narodil se dne 30. srpna 1909 v židovské rodině Františka a Anny Plačkových v Brně.

Matka Anna, rozená Kačerová, pocházela z Holic u Pardubic, kde se v květnu 1883 narodila. Byla vychovatelkou dětí, později učitelkou kreslení. Zemřela 13. září 1917 krátce po porodu druhorozeného syna.[3]

Otec František Plaček[4] se narodil na Štědrý den roku 1879 v Kolíně. Pracoval nejdříve jako bankovní úředník; v letech 1909–1917 byl spoluvlastníkem přádelny a poté obchodním poradcem. Smrt manželky a syna ho silně zasáhla. Uzavřel se do sebe a mezi lidmi získal pověst podivína. Jako znalec účetnictví byl rozhodnutími civilního a obchodního soudu dosazován do kontrolních funkcí různých firem. Předpokládá se, že zahynul nejspíše v roce 1942 v koncentračním táboře. O rok později byl totiž prohlášen za mrtvého.

František Plaček výrazně dbal na synovo vzdělání. Štěpán studoval na německé obecné škole v Brně a následně tamtéž na humanistickém gymnáziu s německým vyučovacím jazykem. Maturoval s vyznamenáním v roce 1927, i když měl jisté problémy s chováním (trojka z mravů a četné konflikty s učiteli). V období let 1925–26 věnoval František Plaček značnou část rodinných úspor na to, aby syn prožil školní prázdniny v Anglii a zdokonaloval tak své jazykové schopnosti. Sám Štěpán se pak od 15 let učil francouzsky a rusky.

V letech 1927–33 absolvoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Studoval práva, ačkoliv to bylo spíše otcovo přání. Pro představu – František Plaček dotoval jeho studia přibližně 900 korunami měsíčně. Mladého Štěpána však více (alespoň podle jeho pozdějších slov) zajímala ekonomie.

Již během studií byl aktivní v komunistickém hnutí. Brzy po příchodu do Prahy podal přihlášku do komunistické strany (vedl také mj. stejně světonázorově orientované studenty pražské Právnické fakulty). Devatenáctiletý Štěpán Plaček byl přijat za člena KSČ 1. března 1928. V době krize uvnitř KSČ se postavil na stranu Gottwalda a Kominterny. Začátkem roku 1929 se jako tlumočník účastnil V. sjezdu KSČ. K atmosféře uvnitř strany později poznamenal: *„V té době stranický aparát opustil také Ivan Olbracht a někteří jiní intelektuálové, kteří nedovedli pochopit – alespoň ne tehdy – velký obrat k bolševizmu, který tehdy prodělala strana pod vedením s. Gottwalda.“*[5] Plaček velmi pečlivě a pozorně sledoval komunistický tisk. Držel se „oficiální linie strany“, když např. souhlasil s odstavením Bucharina na přelomu 20. a 30. let pro jeho chybné pojetí „historického materialismu“.

3 Bratr Štěpána Plačka zemřel měsíc po narození. Mladý Štěpán Jiří byl pokřtěn ve věku 5 let. Hlásil se k českobratrské evangelické církvi (v 16 letech z ní vystoupil, aby se do ní vrátil v době okupace a po válce ji znovu – a již definitivně – opustil).

4 Objevuje se i německá transkripce jména – Platschek.

5 Archiv Ministerstva vnitra (AMV) Praha, spis sign. ZV-45 MV.

Intenzivně se zajímal o ekonomické teorie, které chtěl následně podrobit kritice při studiu Marxova *Kapitálu*. Koncem roku 1929 proto odjel do Berlína, kde strávil několik dalších měsíců. Snažil se zde studovat, ale po zjištění, že jako host by musel za účast na seminářích platit poměrně značnou sumu, od toho záhy upustil. Navštívil pouze dvě přednášky a poté, co je zhodnotil jako nepřínosné, přestal na univerzitu docházet. Upnul se ale na pruskou státní knihovnu a právě zde se seznamoval s klasickými ekonomickými pracemi a marxismem. Seznámil se také s rolí komunistické strany v tehdejším německém politickém systému. Ve volném čase pro KSN dokonce agitoval, když po domech roznášel její letáky.

Začátkem roku 1931 se vrátil do Prahy, aby na Právnické fakultě složil státní zkoušku. Rigorózum ale odložil. Vrátil se do Berlína a opět navštěvoval především pruskou státní knihovnu. Práva ho totiž již nebavila. Uvažoval dokonce o odchodu z fakulty, ale ohled na otce mu to nedovolil. Začátkem roku 1932 přijel do Prahy, aby složil druhé rigorózum. Poté odjel znovu do německé metropole. Pokračoval v „práci" v knihovně. Sledoval také stále se prohlubující hospodářskou krizi a střety mezi komunisty a fašisty. Na přelomu března a dubna 1933 (to již byl Hitler německým kancléřem) se Plaček definitivně vrátil do Prahy. Na PF UK konečně složil poslední zkoušky a byl promován doktorem práv.

Po absolutoriu práv byl mladý JUDr. Plaček pouze formálně zaměstnán v advokátní kanceláři Dr. Zikmunda Steina. Do podzimu 1934 byl totiž zaměstnancem sovětské obchodní mise, pro kterou psal nejrůznější analýzy československého hospodářství.[6] Ve 30. letech také krátce pobýval v Moskvě. Následovalo jeho působení v advokátní kanceláři Dr. Pavla Barbaše, v pražské redakci *Rudého práva*, v advokátní kanceláři Dr. Jindřicha Hermanna, Dr. Oestereichera a Dr. Bobaše. Současně si přivydělával vyučováním cizích jazyků, hlavně angličtiny.

Aktivně působil v pražské organizaci KSČ – vynikal zvláště při koncipování a šíření letáků. Velice ho bavila funkce stranického instruktora. Publikoval také několik článků pod pseudonymem Stephan Kliment.

Účastnil se řady demonstrací a shromáždění pořádaných KSČ. Svědčí o tom mj. zprávy, které se zachovaly ve fondu meziválečného Policejního ředitelství. Jenom v roce 1928 byl policií dvakrát zadržen při komunistických demonstracích a po zjištění totožnosti propuštěn. Dvakrát mu bylo odepřeno vydání pasu pro cestu do SSSR. Příčinou byla pravděpodobně skutečnost, že byl již v té době zapsán v evidenci politicky závadových osob.[7]

V roce 1936 byl stranicky vyšetřován pro své kontakty s Henrykem Süsskindem (Kurtem Heinrichem) a o rok později měl být z KSČ údajně vyloučen pro trockistické názory. Souviselo to také s Plačkovými styky se Závišem Kalandrou. V březnu 1950 –

6 Archiv Ministerstva zahraničních věcí, osobní spis Š. Plačka. AMV, spis ZV-45 MV.
7 NA, fond Policejní ředitelství Praha II – prezídium – 1931–1940, karton 1351, sign. 42/P-13/54.

tedy již ve vazbě – rekapituloval Plaček právě tyto kontakty. Přiznal, že jako mladý funkcionář obdivoval vzdělání, nasazení a žurnalistické schopnosti Kalandry. Také jeho tehdejší pojetí marxismu vnímal jako správné. Podle Plačka ovšem později Kalandra sklouzl k trockismu a k různým „intelektuálním úchylkám“ (např. k surrealismu). Proto s ním přerušil i dosavadní řídké kontakty. Plaček poznal Süsskinda během svého studijního pobytu v Berlíně. Süsskind byl šéfredaktorem novin německé komunistické strany *Rote Fahne* a podle Plačka patřil ke skupině politiků, která se později ztotožnila s názory tzv. bucharinovské opozice uvnitř SSSR. Plaček se s Süsskindem – podle svých slov – naposledy setkal při své návštěvě v SSSR v roce 1934.[8]

S Mnichovem pochopitelně nesouhlasil. Později napsal, že události roku 1938 ho vzrušovaly a rozhořčovaly. Účastnil se veřejných vystoupení, kterým obyvatelstvo dávalo najevo ochotu bránit republiku. Po mnichovské kapitulaci se Plaček obával razantního zásahu nové vlády proti komunistům (např. ukryl raději svou marxistickou knihovnu). O emigraci ale neuvažoval.

Když pak v únoru 1939 provedla policie ve 44 případech domovní prohlídky u bývalých funkcionářů rozpuštěné komunistické strany a u osob, které by přicházely v úvahu jako podezřelé z ilegální činnosti, byl jedním z nich Plaček. Prohlídka byla provedena v bytě, který jmenovaný tehdy obýval v Praze-Bubenči.[9] Po okupaci zbytku Československa se Plaček obával represí (vedle členství v komunistické straně – židovský původ). Ukryl se proto v bytě svého otce. Když se ovšem dlouho nic nedělo, opustil konspiraci.

V meziválečném komunistickém hnutí se Plaček seznámil se svou životní družkou, o čtyři roky starší Zorou Gavričovou.

Zora Gavričová se narodila 22. listopadu 1905 v Tuzle. Měla 4 sourozence (její mladší bratr Milan Gavrič byl pro svou aktivitu v komunistickém hnutí opakovaně vězněn, po válce spolu zakládal agenturu TANJUG a působil v jugoslávské diplomacii). Zora absolvovala srbskou základní školu a gymnázium. V roce 1925 se stala členkou ilegálního Svazu komunistické mládeže Jugoslávie. Od podzimu 1925 studovala vysokou školu technickou v Brně, posléze v Praze. V březnu 1931 byla promována inženýrkou chemie. V témže roce vstoupila do KSČ. Od promoce do konce března 1932 pracovala v oboru biochemie u známého profesora Waldschmidt-Leitzeho. Gavričová se následně živila dáváním kondic; byla rovněž aktivní funkcionářkou KSČ. Její činnost neunikla pozornosti čs. policie. Již v roce 1931 byla Gavričová z ČSR vyhoštěna. Řešení v této prekérní situaci nabídla KSČ. Dne 17. ledna 1932 se formálně provdala za zaměstnance administrativy *Rudého práva* Rudolfa Wannera. Tímto krokem získala československé státní občanství. Manželství s Wannerem pak

8 AMV, spis ZV-45 MV.
9 NA, fond Policejní ředitelství Praha II – prezídium – 1931–1940, karton 1351, sign. 42/P-13/150.

bylo rozloučeno v roce 1939. Téměř okamžitě – dne 1. dubna 1939 – se s ní Štěpán Plaček oženil.[10]

Během okupace se Plaček živil výukou jazyků. Od roku 1943 byl rovněž nočním hlídačem (a později nočním telefonistou) v Židovské náboženské obci. Plačková se zapojila do ilegální činnosti KSČ. V září 1940 byla zatčena, krátce vězněna na Pankráci a posléze převezena do Německa (zde si následně odpykávala i soudem vynesený trest). Lidový soud v Drážďanech ji uznal vinnou z přípravy velezrady a odsoudil ji na 2 roky a 3 měsíce žaláře.

Po uvěznění manželky Plaček jistě pocítil strach z toho, že by ji mohl za mříže následovat. Když se ale dlouho nic nedělo, uvěřil, že její zatčení s ním nesouviselo. Nařízení okupační moci, aby Židé v Protektorátu nosili na svém oděvu jasně viditelnou žlutou hvězdu, respektoval. Stále neochvějně věřil ve vítězství SSSR a komunistických myšlenek ve střetnutí s německým fašismem. Kruté dimenze okupačního režimu si znovu uvědomil, když v jednom ze židovských transportů roku 1942 odjel a již se nevrátil jeho otec František Plaček.

V lednu 1943 Zora Plačková opustila vězení a vrátila se domů. Začala pracovat v jedné laboratoři v Praze, ale na podzim 1943 se u ní objevila tuberkulóza a musela nastoupit odpovídající léčbu v plicním sanatoriu v Pleši (tehdy okres Dobříš). Když se vyléčená Plačková vrátila koncem roku 1944 ze sanatoria zpět do Prahy, obával se její manžel v souvislosti s blížícím se koncem války vzrůstající represe nacistických úřadů, tentokrát adresněji zaměřené na likvidaci Židů ze smíšených manželství, a hledal proto úkryt. Jeho předtucha se potvrdila v lednu 1945, kdy byl skutečně povolán do dalšího transportu do Terezína. Pro ně přijatelné řešení našel lékař sanatoria na Pleši Josef Sedláček, který je tajně schoval v jednom z pokojíků a plně se o ně staral až do konce války.

Plaček opustil úkryt 5. května, když se dozvěděl o pražském povstání. Spolu se Sedláčkem navštívili politického komisaře neupřesněné partyzánské jednotky, který si říkal kapitán Marek či Marko. Nabídli se mu k dispozici. Ten je ale odmítl s poukazem na jejich nedostatečné vojenské zkušenosti. O den později se Plaček a Sedláček setkali s Markem znovu. Marko si vzal Plačka bokem a zjišťoval jeho ochotu poskytovat v budoucnu Sovětům informace. Snad to bylo proto, že Plaček se dokázal vyjadřovat lépe a mluvil plynně rusky. A co Marka ještě zajímalo? *„Chtěl věděti, jak mohu charakterizovati členy České národní rady, jejichž jména byla oznámena rozhlasem předešlé noci. Mohl jsem mu však podati pouze charakteristiku s. Smrkovského, kterého jsem znal jako sekretáře komunistické mládeže,“*[11] vypověděl později Plaček.

Dne 10. května 1945 se Plaček vrátil do Prahy. Společně s manželkou zašli do

10 Údaje k Zoře Gavričové-Plačkové byly získány: AMZV, osobní spis Š. Plačka; AMV, spis ZV-45 MV.
11 AMV, spis ZV-45 MV.

sekretariátu KSČ na Příkopech, kde je uvítali Krosnář a Slánský. Plačkovi byli pevně přesvědčeni o tom, že by jim strana měla zajistit práci.

Zora Plačková se po válce krátce zapojila do činnosti jugoslávského velvyslanectví. V červenci a srpnu 1945 provizorně vedla pražskou pobočku tiskové agentury TANJUG (od konce listopadu 1945 do srpna 1948 pak byla její oficiální pražskou dopisovatelkou) a podílela se také na jugoslávském vysílání čs. rozhlasu. Tyto skutečnosti se později při hledání titovského nepřítele v ČSR staly přitěžujícími pro ni samotnou i pro jejího manžela. Od září 1949 pracovala jako biochemička v Ústavu kvasné chemie ČVÚT v Praze.[12]

Štěpán Plaček mezitím opakovaně žádal Rudolfa Slánského (a jeho prostřednictvím stranu) o umístění. Generální tajemník KSČ ho následně písemně doporučil k zařazení na Ministerstvo vnitra. Gríša Spurný našel Plačkovi místo vyšetřovatele v komisi pro vnitřní bezpečnost při Zemském národním výboru v Praze. Brzy (Plaček uvádí zhruba v červnu 1945) se uvnitř komise profilovalo zpravodajství – pozdější Zemský odbor bezpečnosti, v jehož čele stanul Emil Hršel. Do zpravodajství si s sebou přivedl i Plačka. Vyšetřování zůstalo samostatné jako Zemská úřadovna Státní bezpečnosti v čele se sociálním demokratem Jaroslavem Prosserem.

Po válce se v souvislosti s Plačkem objevilo podezření, že v době okupace byl spolupracovníkem Gestapa či SD. Takové informace vycházely z výpovědí některých Němců (např. bývalého zmocněnce Speera pro území Protektorátu Felixe Diesla). Další důkaz mohla tvořit skutečnost, že podle některých nejmenovaných osob spolu s Bedřichem Pokorným odstranili mnoho německých prominentů ze seznamů konfidentů nebo jim „za jisté úsluhy“ pomohli na svobodu. Státní bezpečnost věnovala těmto sdělením náležitou pozornost. Nicméně prověřování Plačkovy minulosti ukončila s tím, že se tvrzení o jeho spolupráci s Gestapem nepodařilo prokázat.[13]

Sám Plaček se po válce pochopitelně snažil prokázat pravý opak – tedy, že byl aktivně zapojen do protifašistického komunistického odboje. Hovořil o tom, že svoji blíže nespecifikovanou aktivitu rozvíjel v rámci ilegálních organizací KSČ v místech svého bydliště. Později si vzpomněl také na to, že pro rodiny vězněných členů KSČ sháněl peníze nebo věci na přilepšení a distribuoval je mezi potřebné.[14]

Vrchol kariéry (1945–1949)

Pro pochopení výlučnosti pozice, kterou Plaček získal v aparátu MV, je nutné alespoň stručně nastínit, jakou podobu získal bezpečnostní aparát v ČSR po skončení 2. světové války. Při jeho budování se vycházelo z mezinárodně-politických souvislostí obnovy čs. státu, mj. smluvně svázaného se SSSR.

12 AMZV, osobní spis Š. Plačka.
13 AMV, a. č. 305-402-1.
14 AMV, spis ZV-45 MV.

Již před únorem 1948 prosazovali komunisté do rozhodujících mocenských pozic v rezortu Ministerstva vnitra své členy. Velkou pozornost přitom věnovali ovládnutí vznikajících zpravodajských a státobezpečnostních složek. Bylo to dáno také tím, že komunistický program a cíle důsledně prosazoval ministr vnitra Václav Nosek. Při ovládnutí Bezpečnosti postupovala KSČ třemi různými paralelními způsoby:

1. snažila se dosáhnout maximálního počtu svých členů v Bezpečnosti;
2. snažila se obsadit velitelské funkce;
3. snažila se nově budované útvary (ZOB, pohraniční a pohotovostní pluky) obsadit svými spolehlivými lidmi.

Lze tedy souhlasit s Janem Frolíkem v tom, že komunisté *„...v jednom měli jasno: policie a zejména tajná služba tvoří jeden ze základních pilířů v mocenském systému vlády komunistické strany, ...ze stejného mocenského důvodu musí být vazba mezi KSČ a policejními složkami funkční, a proto velmi těsná.“*[15]

Staré bezpečnostní sbory (četnictvo, uniformovaná státní policie, obecní policie) byly v návaznosti na Košický vládní program v červnu 1945 zrušeny. Do nově vzniklého Sboru národní bezpečnosti byli přijati pouze ti příslušníci bývalých bezpečnostních sborů, kteří prošli prověrkami národní spolehlivosti a v následném náboru pak převažovali spolehliví a věrní komunisté. Sbor národní bezpečnosti měl 4 složky – pořádkovou, kriminální, zpravodajskou a státobezpečnostní. SNB ponechal zachované základní členění na dvě části Sboru – na část uniformovanou (tzv. Veřejnou bezpečnost, VB) a na část neuniformovanou (Státní bezpečnost, StB). Formálně měly obě složky stejné postavení, fakticky ale StB uvnitř SNB jasně dominovala.

Postavení a úkoly Státní bezpečnosti konstituované v rámci Sboru národní bezpečnosti vymezoval zákon č. 149/1947 Sb. ze dne 11. července 1947 o národní bezpečnosti (Plaček tento zákon hodnotil jako zmetek) v § 33 odstavci 1 takto: *„Službou Státní bezpečnosti se rozumí zajištění Československé republiky před útoky na její svrchovanost, samostatnost, celistvost a demokraticko-republikánskou státní formu, bezpečnost a obranu, dále zajištění osobní bezpečnosti ústavních činitelů a obrana proti hospodářskému vyzvědačství. Náleží sem zejména též šetření o trestních činech soudních z tohoto oboru (úkony přípravného řízení podle trestních řádů).“*

StB tedy měla provádět vyšetřování, zatýkání osob, domovní prohlídky a dále pak preventivní opatření (např. na základě zpravodajsky získaných zpráv), která měla zabránit výše popsanému ohrožení státního zřízení ČSR. StB se zabývala především vyšetřováním trestné činnosti z doby okupace (tedy z let 1939–45) a retribucemi. Nicméně právě zákon č. 149/1947 Sb. předpokládal, že *„...zúží-li se rozsah úkolů Státní bezpečnosti, sloučí ji vláda svým nařízením se složkou kriminální.*“ K tomuto naznačenému kroku ale nikdy nedošlo. K 31. prosinci 1947 se v podstatě sjednotily

15 FROLÍK, Jan: *Nástin organizačního vývoje státně bezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989. Sborník archivních prací*, č. 2, Praha 1991, s. 447–510.

státobezpečnostní a zpravodajské složky pod jedinou institucí – Státní bezpečností. Legislativně byla mimořádná pozice StB potvrzena novelizovaným zákonem o národní bezpečnosti č. 286/1948 Sb. ze dne 21. prosince 1948. V říjnu 1948 byla v rámci Ministerstva vnitra zřízena „Skupina I – Bezpečnost", jejíž součástí se stal odbor BA označovaný jako odbor StB nebo Velitelství StB.

Vedle VB a StB ovšem v předúnorovém období existovala stranická – komunisty kontrolovaná zpravodajská služba – ZOB. Ve II. odboru Zemského odboru bezpečnosti (označovaný jako ZOB-II), zřízeném při zemských národních výborech se sídly v Praze a Brně (existovala totiž představa z meziválečného období o propojení bezpečnostní práce s prací politických a správních orgánů – v tomto případě národních výborů), byla v období od léta 1945 do podzimu 1947 soustředěna zpravodajská služba, ovšem bez výkonné pravomoci (tu vykonávala právě Státní bezpečnost):

1. kontrarozvědná – obranné zpravodajství – OZ (proti činnosti nacistických zpravodajských složek, stíhání válečných zločinců, ochrana ČSR před činností nepřátelských rozvědek);
2. vnitropolitická – politické zpravodajství – PZ (odhalovat zrádce, kolaboranty, mj. i uvnitř Národní fronty);
3. hospodářská – hospodářské zpravodajství – HZ (ochrana ekonomiky).

„Úkolem této složky (myšleno ZOB – pozn. J. K.) *byl zpravodajský boj proti nepřátelům lidovědemokratického zřízení, nacistům a kolaborantům, bez ohledu na jejich národnost, politickou či náboženskou příslušnost, i proti počínajícímu nástupu imperialistických rozvědek."*[16] ZOB-II byl řízen odborem Z (tzn. odborem pro Státní bezpečnost a politické zpravodajství – VII. odbor, pozdější III. odbor) MV, ale podléhal rovněž Zemským národním výborům. ZOB splynuly po přijetí zákona č. 149/1947 Sb. o národní bezpečnosti s příslušnými úřadovnami StB. Centrála ZOB-II se stala součástí VII. odboru Ministerstva vnitra. Tento proces byl ukončen ke konci března 1948.

Zemské odbory bezpečnosti nepochybně „pracovaly" ve prospěch KSČ. Monitorovaly činnost nekomunistických politických stran (např. byly získávány vnitropolitické materiály apod.), narušovaly jejich schůze, sledovaly a sháněly kompromitující materiály na politické soupeře a naopak vytypovávaly osoby, které by mohly převzít roli „levé frakce" uvnitř stran nebo později jakýmkoliv způsobem spolupracovat. KSČ byla informována o vnitřním životě jednotlivých stran. Vše se dělo při dodržení zásad přísné konspirace. V podstatě se takto KSČ připravovala od léta 1945 na souboj o politickou moc ve státě.

Plaček ke zrodu ZOB později napsal: *„ZOB byl veden presidiem, jehož předsedou byl Hršel a jehož členy jsem byl já, Schmiedberger a Wolf. Činnost ZOBu byla kontrolována stranou a to původně s. Janem Vodičkou a později s. Karlem Švábem. Do*

16 *Revoluční a bojové tradice II. správy SNB*. IX. správa SNB, Praha 1983, s. 10–11.

činnosti ZOBu začal zasahovat s. Jindřich Veselý, člen ústředního výboru KSČ. Tento zpočátku dbal hlavně o to, aby si ZOB v oblastech zřídil odbočky, které se nazývaly OZO. ...Navrhnul jsem ale, aby kompetence mezi třemi členy presidia byla rozhraničena a tehdy jsme dospěli k rozdělení služby na 3 odbory a to PZ, OZ a HZ. PZ jsem vedl já a zabývalo se vnitřní reakcí. OZ vedl Schmiedberger a zabývalo se nepřátelskou činností, řízenou příslušníky cizích národů neb států. HZ, který z počátku snad vedl ing. Wolf, prakticky však velmi brzy dr. Staněk, mělo za úkol čeliti státně nepřátelské činnosti na poli hospodářském."[17]

Volba Plačka pro práci v bezpečnosti se pro KSČ ukázala jako velmi šťastná. Plaček byl až fanaticky oddaný zájmům strany; mohl se také spoléhat na ochrannou ruku nejvyšších představitelů KSČ (např. Slánského). Tuto tezi zároveň podporuje jeho zapojení do několika afér, kterými se komunisté ve spolupráci právě se „svými kádry" v Bezpečnosti pokoušeli kompromitovat nebo zcela vyřadit některé politické soupeře.

Jednou z nich byl případ generála Josefa Bartíka, velitele zpravodajského odboru (odbor Z) Ministerstva vnitra. Zkušený zpravodajský důstojník Bartík měl politickou oporu v sociální demokracii a těšil se přízni prezidenta Edvarda Beneše. V době „jeho" působení tvořili komunisté menšinu zaměstnanců odboru Z. Cílem KSČ bylo diskreditovat Bartíka na veřejnosti, vynutit si tím jeho odvolání a posílit pozice KSČ ve zpravodajství. K útoku na Bartíka využili Bedřich Pokorný a Štěpán Plaček bývalého agenta SD Josefa Vondráčka. Konstrukce spočívala ve tvrzení, že Vondráček předával Bartíkovi důležité a důvěrné informace (mj. o komunistech), Bartík je dále poskytoval britské zpravodajské službě a to vše za zády rezortního ministra Noska. Bartík byl odvolán z funkce pro ztrátu důvěry přímo Noskem v lednu 1946[18] – jeho nástupcem v čele odboru Z se stal Bedřich Pokorný.

Plaček se později k podílu na diskreditaci Bartíka přihlásil, když mj. doznal, že jeho odstranění bylo v dlouhodobém zájmu KSČ, protože nebylo vhodné, aby tak důležitou pozici na Noskově ministerstvu zastával nekomunista. *„S. Slánský mi tehdy osobně vyslovil uznání za úspěch, neboť ministr Nosek na tomto podkladě propustil Bartíka",*[19] dodal Plaček.

Další aféra, do které byl Plaček zasvěcen, se týkala generálního tajemníka národně socialistické strany Vladimíra Krajiny, uznávaného činitele protifašistické rezistence. Podle Plačka existovalo jisté obecné podezření, že se někteří nekomunističtí odbojáři kompromitovali za války spoluprací s Gestapem. Své obvinění vůči Krajinovi opírali komunisté o vykonstruovanou (resp. upravenou) výpověď Karla Hermanna Franka.

17 AMV, spis ZV-45 MV. (Lexikografická pozn.: zde i dále uvádíme citace z Plačkových výpovědí bez pravopisných úprav.)
18 Bartík neunikl po únoru 1948 politické pomstě. Dne 5. března 1948 byl zatčen a 11. listopadu t. r. odsouzen na 5 let vězení. Zemřel v roce 1968.
19 AMV, spis ZV-45 MV.

Podle KSČ mělo samotné postavení Krajiny před soud zpochybnit vedení národně socialistické strany, a to v době před parlamentními volbami na jaře 1946. Když však vše vyšlo najevo, byl iniciátor podvrhu Bedřich Pokorný[20] odvolán z funkce velitele politického zpravodajství.[21]

V květnu 1952 vypovídal Plaček na velitelství StB k okolnostem Krajinova případu. Podle něj byla akce řízena tehdejším vedoucím odboru Z ministerstva vnitra Bedřichem Pokorným. Plaček sám vyslechl k této věci téměř všechny v Praze uvězněné gestapáky, včetně K. H. Franka. Vše se pochopitelně odehrávalo za přísné konspirace. K provalení celé provokace došlo podle Plačka neopatrností jednoho úředníka. Pro KSČ i pro něj osobně bylo odhalení nekalých praktik zpravodajců MV velmi nepříjemné. Jak ovšem vyplývá z protokolu, Plaček sám byl jednoznačně přesvědčen o Krajinově kolaboraci během války.[22]

V tzv. kčmáňské aféře (známé také jako atentát na 3 ministry: Zenkla, Drtinu a Masaryka) Plaček (podle pozdějšího vyjádření z července 1951) nesouhlasil ani s koncepcí vyšetřování, ani s výsledky, ke kterým dospělo. Vše zdůvodňoval tím, že se nehledal provokatér (byl totiž přesvědčen o účelovosti aféry), ale vrah. *„Závažné chyby se staly ovšem již na samotném počátku šetření, když oblastní úřadovna StB v Praze na telefonické zavolání ze Zenklovy kanceláře vysílala málo zkušené orgány a první výslechy s příjemci podezřelých krabic, které byly rozhodující, kterým se ku podivu ničeho nestalo, se vyslýchali v rukavičkách a jen svědecky“*,[23] uvedl mj. Plaček.

V tzv. mostecké špionážní aféře Plaček údajně připravoval koncept projevu ministra Noska, který by obhájil správnost postupu během vyšetřování celé záležitosti a reagoval by tím na prohlášení ministra spravedlnosti Drtiny, který upozorňoval na nezákonné postupy příslušníků Bezpečnosti.

Z již řečeného nesmí vzniknout iluze o neschopnosti nekomunistických stran čelit nástupu komunistů v bezpečnostních složkách státu. Jejich možnosti čelit nástupu komunistů nicméně byly omezené. O tom, že nekomunistické strany analyzovaly poměry v Bezpečnosti (a to v zásadě správně), svědčí nedatovaná *Informace o poměrech v Ministerstvu vnitra a v některých podřízených bezpečnostních složkách*, zpracovaná pro ústřední sekretariát národně socialistické strany (myslím si, že vznikla pravděpodobně na začátku roku 1948). Podle autorů zprávy si KSČ vybudovala pevné zázemí ve struktuře MV, v bezpečnostních sborech a ve zpravodajských útvarech. Situace byla hodnocena jako vážná: *„Souhrnně lze označiti obsazení vedoucích míst*

20 K Bedřichu Pokornému viz více ve studii Jiřiny DVOŘÁKOVÉ (*Bedřich Pokorný – vzestup a pád*) ve 2. čísle *Sborníku Archivu Ministerstva vnitra* (2/2004, s. 233–279); v AMV existuje rovněž jeho vyšetřovací svazek v rámci spisu ZV-4 MV (skupina Osvald Závodský a spol.).

21 Vladimír Krajina byl hned po únorovém převratu zatčen a propuštěn až po důrazném zásahu prezidenta Beneše. Následně se mu podařilo odejít do exilu. Po roce 1989 byl Vladimír Krajina oceněn prezidentem Václavem Havlem. Zemřel v roce 1993.

22 AMV, spis ZV-45 MV.

23 Tamtéž.

ve správní i bezpečnostní službě za tak vážné, že v případě, posoudilo-li by ústředí KSČ situaci za zralou, mohlo by dojíti i k převzetí moci KSČ ‚suchou cestou' bez jakékoliv možnosti vnitřního odporu. Nutno tedy si uvědomiti, že se nejedná o stranickou příslušnost, nýbrž skutečně o republiku!!"[24] Podle zprávy byly klíčové pozice na začátku roku 1948 obsazeny komunisty. Jejich odstranění z těchto míst by i v případě nekomunistické vlády vedlo k vyřazení MV z činnosti na předem neurčitelnou dobu.

O více než dva roky před touto analýzou – v prosinci 1945 – zaměřili národní socialisté svoji pozornost na zemské odbory bezpečnosti (uvnitř strany se o ZOB zajímal zejména Vladimír Krajina). Komunisté se ale již v lednu 1946 dozvěděli, o čem přesně se Zenklova strana v této souvislosti radila. Například právě Štěpán Plaček byl národními socialisty charakterizován jako směšný chlap, který si hraje na detektiva.[25] Již záhy sami národní socialisté poznali, jak Plačka a jeho schopnosti podcenili.

Vraťme se nyní k Plačkově kariéře a působení ve strukturách Ministerstva vnitra.

Fakticky byl Plaček zaměstnancem Ministerstva vnitra od 1. srpna 1946, kdy nastoupil na ZOB (vzhledem k tomu, že po přijetí zákona č. 149/1947 Sb. o národní bezpečnosti splynuly úřadovny ZOB s příslušnými úřadovnami StB, byla jejím zaměstnancům zpětně uznána celá doba služby tak, jako by bez přerušení pracovali na MV).

Plaček úzce spolupracoval se sovětskými, jugoslávskými a bulharskými zpravodajci. Prosazoval pozvání sovětských poradců již krátce po únoru 1948 (podle Plačka v květnu 1948; byl ale Slánským odmítnut)[26] a stejně tak i vznik samostatného MNB dříve než v květnu 1950. Jednal se Sověty o předávání uprchlých válečných zločinců do ČSR z jejich tehdejší okupační zóny v Německu. A právě kontakty se Sověty byly v období let 1945–49 pravděpodobně nejintenzivnější. Plaček také usilovně pracoval na vytvoření agenturní sítě uvnitř nekomunistických stran (např. shánění kompromitujících materiálů, hledání spolupracovníků v nekomunistických stranách; tyto úkoly zadával hlavně Miroslavu Pich-Tůmovi).

Plaček neskrýval své velké ambice – podle jeho tehdejších kolegů se chtěl stát vůbec nejbližším spolupracovníkem Rudolfa Slánského. Byl také tvůrcem nejrůznějších koncepcí a návrhů. Nechtěl se ovšem o sféru zpravodajství a bezpečnosti s nikým dělit. Z toho vyplývaly časté konflikty s Hršelem, Tomanem, Veselým, Švábem, ale také s představiteli OBZ s Reicinem a Vašem. Byl vůči sobě značně nekritický – viděl v sobě ztělesnění vůle a zájmů komunistické strany. Snad to bylo způsobeno jednak ochranou, kterou mu R. Slánský poskytoval, a jednak častými kontakty se Sověty, z nichž Plaček vyvozoval svůj pocit mimořádnosti a exkluzivity na vnitru.

Velký důraz kladl na vytvoření agenturní sítě „mezi reakcí". Snažil se jít příkladem

24 NA, fond Zenkl – AMV 33, sign. 33-11-1/40.
25 NA, fond Ústřední sekretariát Národně socialistické strany – AMV 35, karton 6, arch. j. 35-79-4.
26 Vojenský ústřední archiv, spis GP-HVP PT 110/63.

– některé agenty sám řídil a úkoloval. Zdůrazňoval rovněž, že zpravodajství a Státní bezpečnost musí své agenty získávat na základě systematického rozpracování zájmového prostředí, nikoliv nahodile.

Aktivně se zapojil do práce na novém zákonu o národní bezpečnosti. Vzhledem k tomu, že se nestihlo právně vyřešit tuto oblast dekretem prezidenta republiky, musela KSČ hledat kompromisní znění zákona ve shodě s ostatními politickými stranami. Plaček později přiznal, že se k uvedenému bodu v letech 1945–46 konalo několik uzavřených porad vedoucích komunistů v bezpečnostním aparátu. Vedle něj se jich zúčastnili Karel Šváb, Osvald Závodský, Jindřich Veselý, Zdeněk Toman, Bedřich Pokorný, Adamec, Hršel, dr. Duba, gen. Janda a za OBZ Bedřich Reicin a Karel Vaš.

Po příchodu na MV byl Plaček pověřen vedením vnitřního zpravodajství zpravodajského odboru MV (odbor Z). *„Moje skupina se skládala ze tří oddělení a to z oddělení 14., které přibližně odpovídalo tomu, čím na ZOBu byl oddělení PZ a z oddělení 1., které přibližně odpovídalo OZ, ale v praksi tato kompetence nebyla jasně rozhraněna. Dále do mé skupiny spadalo oddělení 3., jež mělo za úkol hospodářské zpravodajství,“*[27] řekl později Plaček.

Ještě před únorem Plaček předložil plán, který by propojil ZOB a aparát StB, aniž by si toho veřejnost a nekomunistické politické strany všimly. Tím by se podle jeho představ odstranila duplicita zpravodajské práce. Příslušníci ZOB by se stali příslušníky StB. Uvnitř StB by v rámci jednotlivých referátů přicházela v úvahu jistá specializace podle sledovaných oblastí. Formálně by ovšem StB i ZOB existovaly dále jako dvě instituce, byť tedy po této Plačkově reorganizaci vzájemně spojené. Podle Plačka se tento jeho návrh nesetkal s významným odporem představitelů KSČ odpovědných za bezpečnost a reorganizace proběhla v dubnu 1947.[28]

Únor 1948 prožíval Plaček velmi intenzivně. Nechodil domů, zůstával v práci a koordinoval postup Bezpečnosti a zpravodajství. Později mj. vzpomínal na tyto události: *„Z oblastí, kterým byla nařízena zpravodajská pohotovost, docházely běžně nejrůznější zprávy a naši orgánové hlásili z Prahy, co pozorovali u bytů a úřadoven odstoupivších ministrů a na hradě. Sestavovali jsme běžně přehledy těchto zpráv a několikrát denně a několikrát v noci jsme je odevzdávali Veselému. Přistupovali jsme také k zatýkání známých reakcionářů a to preventivně, podle příkazu Veselého.“*[29]

Plaček osobně řídil nejdůležitější zpravodajské akce, některých z nich se sám účastnil. Při výkonu služby byl velmi tvrdý až nesmlouvavý – nařizoval používání násilí, a, bylo-li potřeba, pak i vraždy pro StB nepohodlných osob (známý je případ tzv. tří vražd – zejména pak Konečného a Novotného).

Pro své akce používal bývalého agenta SD Josefa Vondráčka, který byl za souhlasu

27 AMV, spis ZV-45 MV.
28 Tamtéž.
29 Tamtéž.

Noska a snad dokonce Slánského 26. ledna 1946 získán pro spolupráci se Státní bezpečností s příslibem beztrestnosti za svou okupační minulost (jeho řídícím orgánem byl právě Plaček a po něm Plechatý; své zprávy měl Vondráček podepisovat šifrou V1).[30] Plaček Vondráčka využil např. v komplotu proti šéfovi zpravodajského odboru (odboru „Z") MV generálu Bartíkovi. Ve výpovědi na Vyšší vojenské prokuratuře 5. listopadu 1953 Plaček o Vondráčkovi uvedl následující: *„Když došlo k odstranění Bartíka, byl Vondráček znovu námi zavázán jako agent profesionál a se souhlasem ministra Noska propuštěn na svobodu s tím, že bude nadále jako agent používán a jako odměnu za to chráněn před trestním stíháním, které mu hrozilo pro jeho činnost v SD."*[31]

Josef Vondráček dostal po roce 1945 od StB prostor k realizaci – sledoval na zakázku i o své vůli některé důležité osoby, pronikal do nejrozmanitějších struktur a prostředí. Bohatě přitom konstruoval nejrůznější divoké špionážní případy. Podle Plačka se Vondráček „činil" – během jeho kariéry v rezortu MV (tzn. v letech 1945–48) předal odhadem několik desítek, snad až stovek zpráv. Při hledání nepřítele uvnitř stranického a bezpečnostního aparátu byl Vondráčkův „potenciál" StB využit a on sám následně používán jako tzv. univerzální svědek. Svědčil např. ve Slánského procesu. Nakonec byl ale použit i proti Plačkovi. Při analýze procesů v letech 1962–63 se konstatovalo, že jeho výpovědi nelze brát vážně, protože Vondráček trpěl chorobnou lhavostí (byl totiž postižen progresivní paralýzou).

Jak Plaček celkově vnímal a hodnotil přínos Josefa Vondráčka? *„Vondráček obyčejně rozpřádal kolem určitého pravdivého jádra různé kombinace a to velmi dovedně, tak aby nebylo možno prověřováním zjistit nepravdivost a by se zpráva dotýkala něčeho, o čem předpokládal že nás to musí zajímat. ...Josefa Vondráčka jsem považoval za osobu politicky naprosto bezcharakterní, která je ochotna za výhody a peníze sloužit komukoliv a proto také sloužil za okupace Němcům, pak Bartíkovi t.j. naší západně orientované reakci a pak beze všeho i nám na ZOB II, o kterých věděl, že jsme komunisté, a to za 5.000,- Kč měsíčně. Za těchto okolností jsme museli počítat s tím, že nás může Vondráček kdykoliv zradit a že může dublařit. …Nepovažoval jsem Josefa Vondráčka za britského agenta, ač jsem i tuto možnost nevyloučil úplně ...Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že v roce 1945 Vondráček nám o udánlivé organisaci IS vypravoval nehorázné nesmysly, na které si přesně pamatuji. Vondráčkovi bylo řečeno, že jsme ochotni ho před eventuálním stíháním krýti s poukazem na to, že za války jen na oko spolupracoval pro SD – ač jsme tomu nevěřili – že ho ale ihned zatkneme jakmile zjistíme, že udržuje bez našeho vědomí styky se zpravodajskými protivníky, které měl vyhledávat jen podle našeho příkazu*,"[32] uvedl Plaček v říjnu 1951.

Dalším agentem přímo řízeným Plačkem byla Žofie Veselíková, která za války

30 Vondráčkův slib se nachází v AMV, a. č. 305-355-1.
31 VÚA, spis GP-HVP PT 110/63.
32 AMV, spis ZV-45 MV.

spolupracovala s nacistickou zpravodajskou službou. Údajně vlastnila seznam agentů SD a Gestapa. Veselíková se provdala za velkoobchodníka židovského původu, který vlastnil mj. na Táborsku zámeček Veselíkov. Po smrti manžela získala vše v rámci dědického řízení. O zámeček měl podle Plačka po skončení války velký zájem Rudolf Slánský. Po květnu 1945 se Veselíková ocitla pro podezření z kolaborace před mimořádným lidovým soudem a odešla s trestem dva a půl roku. V roce 1947 ji oslovil Plaček s tím, že by s její pomocí chtěl kompromitovat národně socialistickou justici a ministra Drtinu. Veselíková souhlasila. Po únoru 1948 byla StB zatčena a propuštěna až na Plačkův zákrok. V této chvíli podepsala závazek o spolupráci. Veselíková mu následně poskytovala informace o organizování ilegálních přechodů hranic, o ilegálních organizacích, ale také – a to zajímalo hlavně Sověty – o rodině de Gaulla (za války údajně byla vězněna snad se sestrou tohoto významného francouzského politika).

V říjnu 1948 byla Žofie Veselíková na příkaz Picha-Tůmy zatčena pro podezření z přípravy ilegálního opuštění republiky. V rozporu s tehdejšími direktivami jí byly ponechány osobní věci. Poté, co se neúspěšně dožadovala, aby ji vyslechl Plaček (tehdy již na MV nepůsobil), se pokusila spáchat sebevraždu, když spolykala větší množství léků. Bez lékařské pomoci posléze zemřela. Stěnu, do které před smrtí vyryla několik slov, nechala StB vybílit.

Plaček měl přes manželku velmi časté kontakty s Jugoslávci. Tyto vazby přetrvaly i po válce. V létě 1946 využil soukromé cesty do Jugoslávie k tomu, aby navázal oficiální kontakty mezi československým a jugoslávským ministerstvem vnitra (setkal se tehdy s náměstkem jugoslávského ministra vnitra Stefanovičem).

V letech 1946–48 se Plačkovi podařilo zintenzívnit styky a spolupráci s představiteli jugoslávského ministerstva vnitra. V Praze udržoval spojení především s Djoko Novoselem, akreditovaným na jugoslávském velvyslanectví. Vzájemně si vyměňovali informace o objektech zájmů (aktivity bývalého panovníka Petara, činnost Jugoslávců v ČSR, aktivity čs. diplomatů, informace o čs. zahraničním obchodě apod.). Plaček se domníval, že by ČSR mohlo převzít strukturu a systém zpravodajské a státněbezpečnostní práce právě po vzoru Jugoslávie (Bělehrad v této době totiž ještě uplatňoval sovětské modely). Na jugoslávském vyslanectví v Praze získal Plaček několik přátel, se kterými se více či méně pravidelně stýkal. Vedle prvního legačního rady Novosela to byli hlavně legační rada Felix Gorský a plk. UDBy Ante Drndič.[33]

Při oficiální návštěvě maršála Tita v Československu to byl právě Plaček, kdo vše za MV organizoval (mj. jménem MV vítal Tita na hranicích). Bezpečnostní opatření byla velice přísná a na tehdejší dobu mimořádná. Podle Plačka existovala obava z toho, že by se do Prahy při této příležitosti mohl dostat někdo z ustašovců ze západního Německa a pokusit se o atentát na nejvyššího jugoslávského představitele.

33 Tamtéž.

Vedle Jugoslávců udržoval Plaček zpravodajské kontakty také s Poláky. Jmenovitě si však později dokázal vybavit pouze jistého Maxe. Oblasti spolupráce ČSR a Polska však vymezil přesněji – boj proti benderovcům, příznivcům Mikolajczyka a obecně proti emigrantům (zde např. OUN) a „protistátním živlům". Obě strany si rovněž vzájemně vyměňovaly informace o činnosti tzv. anglo-americké agentury. Plaček nikdy sám Polsko nenavštívil. Nicméně právě z těchto styků čerpal inspiraci – zajímala ho totiž hlavně struktura státněbezpečnostního a zpravodajského aparátu v Polsku.[34]

Podle Plačka se na přelomu let 1946 a 1947 rozvinula také spolupráce se složkami bulharského ministerstva vnitra. Styky byly navázány a rozvíjeny v oblastech společného zájmu prostřednictvím člověka, kterého Plaček pojmenoval Aljoša. ČSR se například zajímala o možnosti využití operativní techniky ve zpravodajské práci, Bulhaři žádali čs. stranu o sledování některých bulharských diplomatů v Praze (včetně osoby velvyslance). Plaček podle svých slov tyto kontakty podporoval. Když po únoru 1948 Prahu navštívil Dimitrov, v delegaci nechyběli zástupci bulharského ministerstva vnitra. V jejím rámci uskutečnil Christozov besedu s vedoucími čs. zpravodajci.[35]

Poměry uvnitř státněbezpečnostní a zpravodajské služby nelze rozhodně považovat za idylické. Vždy zde existovaly skupiny, které si vzájemně konkurovaly. Plaček nedůvěřoval řadě lidí na vedoucích místech v Bezpečnosti. Platilo to i o vztahu Plačka a Tomana. Dokládají to jejich vzájemná osočení a stížnosti, které nezřídka přenášely až na Jindřicha Veselého. Plaček později o Tomanovi řekl: *„Pokud se týká mého poměru k vedoucímu skupiny B, dru. Zdeňku Tomanovi, byl tento od počátku velmi odměřený, neboť jsem mu instinktivně nedůvěřoval a působil na mne dojmem šmelináře... Později jsem šel tak daleko, že jsem dokonce s. Samce ze ZOBu pověřil tím, aby zcela nenápadně Tomana pozoroval a zejména jeho ženu. Toto jsem musel provádět tajně, neboť nebylo pochopitelně mým právem Tomana pozorovat, ale nemohl jsem se s touto věcí svěřovati svému nadřízenému Pokornému, neboť tento Tomanovi plně důvěřoval a určitě by mu byl moje pochybnosti vyzradil... Na Tomanovi mne zarážely tři věci a to za prvé jeho velmi luxusní vila s drahocennými obrazy, za druhé pas jeho manželky, jenž se mi náhodou dostal do ruky a ve kterém jsem zjistil, že tato dostala od pražského britského konsula Gibsona – světoznámého britského špiona – gratis visum do Velké Británie a konečně na mne působilo nejhlubším dojmem, když při jisté poradě v kanceláři s. K. Švába v době vrcholných útoků na Pokorného se strany nár. soc., Toman náhle prohlásil, že myslí, že propuštění Bartíka bylo chybou a že se čsl. zpravodajská služba měla organisovati paritně mezi politickými stranami."*[36] Napjaté vztahy Plaček – Toman ilustruje také vzájemná korespondence.

Toman například 20. ledna 1948 napsal v dopise Veselému: *„Jak jsem Ti již sdělil, vyprošuji si, aby Plaček hovořil do těchto věcí* [šlo o Plačkovy zásahy do Tomanových

34 Tamtéž.
35 Tamtéž.
36 Tamtéž.

kompetencí – pozn. J. K.] *a nejsem dále ochoten trpěti takové jednání. Nesjednáš-li okamžitou nápravu, budu nucen se obrátiti na s. Slánského, a když to nepůjde jinak, musím požádat stranu, abych byl zproštěn funkce, kterou zastávám na ministerstvu vnitra. Mám už toho prostě dost...“*[37]

Odchodem ze služeb MV již dříve hrozil také Štěpán Plaček. V dubnu 1947 sděloval ÚV KSČ, že bez podpory strany a ministra Noska by nemohl v rezortu dále působit.[38] KSČ na dopis s Plačkovou demisí nereagovala.

Vyhraněné názorové střety absolvoval Plaček také s Reicinem a Švábem.[39] Všichni jmenovaní patřili k nesmírně ambiciózním lidem. Nutně tak muselo dojít ke konfliktu.

Ve sporech s Bedřichem Reicinem se jednalo např. o případy agentů 5. oddělení hlavního štábu, kteří podle Plačka plnili výzvědné úkoly i v oblastech kontrolovaných sovětskou armádou. Plaček tak podezříval Reicina z provádění protisovětské špionáže. Považoval ho za *„oportunistu a sluhu reakce“*. Reicinovi i Švábovi pak Plaček kladl za vinu skutečnost, že v OBZ „pracovalo“ málo tzv. dělnických kádrů.

Karla Švába považoval Plaček za darebáka, škůdce, přisluhovače intrik a vyděračství a podporovatele a osnovatele různých tehdy uskutečňovaných provokací a nezákonností. Plaček, autor zprávy, se od podobných metod pokusil distancovat, když napsal, že v případech před únorem 1948 šlo o určité přehmaty, které byly dány celkovou vyostřenou mezinárodní i domácí situací. Šváb ve svých rukou soustřeďoval údaje o důležitých funkcionářích a členech KSČ. Podle Plačka mu takové informace poskytovaly možnost kompromitovat za příhodné situace kohokoliv. Svojí ležérností přispěli Šváb a Slánský – alespoň podle Plačka – k tomu, že se nepodařilo v termínu připravit prezidentský dekret o SNB. Činil Švába také odpovědným za nekvalitní vyšetřování Tomana a za jeho útěk z vazby.

Plaček se v roce 1957 zjevně snažil dokázat, že to byli Šváb a Slánský, kdo do Bezpečnosti zaváděli tzv. berijovské postupy, a že on sám s tímto neměl nic společného. Pokud postupoval tvrdě a nekompromisně, činil tak proti zřetelným nepřátelům v zájmu KSČ. Lze proto brát jeho závěry vážně? Plaček byl ale ve svých tvrzeních tendenční. Snažil se o jasný distanc od Slánského, který ho do Bezpečnosti dosadil a kterému z vazby v květnu 1950 napsal výše citovaný dopis. Kdyby byla pravda to, co napsal v roce 1957 (tzn. že Šváb pracoval proti zájmům bezpečnostního aparátu v souladu se Slánským), proč by se obracel na svého úhlavního nepřítele? Plaček tak využil k rehabilitaci své činnosti odsouzení tzv. protistátního spikleneckého centra.

Dne 30. června 1948 se Plaček obrátil dopisem na Jindřicha Veselého, aby ho jako přímého nadřízeného a zároveň činitele strany zodpovědného za MV informoval především o uskutečněné cestě na Balkán. Tento elaborát jasně dokazuje nevyjasně-

37 AMV, a. č. H-670.
38 NA, AÚV KSČ, f. Komise I, sv. 31, a. j. 757.
39 V květnu 1957 Plaček sepsal „tajnou“ zprávu o Reicinovi a Švábovi. Ta se dochovala v rozsahu 56 stran. NA, AÚV KSČ, f. Komise II, sv. 45, a. j. 772.

nost poměrů mezi stranickými kádry v Bezpečnosti a v branně-bezpečnostním oddělením ÚV KSČ v čele s Karlem Švábem. Plaček rekapituloval události bezprostředně spojené s jeho odletem na Balkán. Šváb mu totiž sdělil, že nemusí na Balkán odletět (později se objevovalo tvrzení, že mu měl cestu zakázat úplně). Plaček měl již ale domluveny schůzky v Bělehradě, Sofii i v Bukurešti. Měl zde také jednat o účasti zástupců uvedených států na připravovaném setkání u příležitosti sokolského sletu v Praze v červenci 1948.

V Bukurešti strávil čtyři dny, které věnoval prohlídce objektů, v nichž se mělo následně konat zasedání Informbyra, rovněž za účasti čs. delegace v čele se Slánským a Širokým, a rozhovorům s představiteli rumunského MV. Již v této době Plaček zjistil, že Komunistická strana Jugoslávie je v rumunském tisku podrobována silné kritice. Vzhledem k tomu se rozhodl zkrátit svůj pobyt v Bělehradě na minimum, tj. na čtyři dny (25.–28. 6. 1948).

Obdobně jako v Bukurešti a posléze v Bělehradě také v Sofii se Plaček zajímal o zpravodajskou a státněbezpečnostní práci MV, a to jak v centrále (operativní technika, koordinace úkolů a činností), tak v jednotlivých krajích či oblastech. Získal rovněž bulharský a jugoslávský příslib účasti na avizované poradě ministerstev vnitra v Praze.

V Bělehradě se setkal s představiteli jugoslávského MV – generálmajorem Miličem, prvním zástupcem ministra vnitra Stefanovičem a třetím zástupcem ministerstva vnitra Ivičevičem. *„Jednání se týkalo návštěvy v Praze, struktury jihoslovanského ministerstva vnitra, poměru zpravodajství ke státně bezpečnostnímu výkonu, k milici a k národním výborům, jakož i ke sboru národní obrany Jugoslávie,“*[40] napsal Plaček. Po návratu do Prahy musel Plaček podat reference Karlu Švábovi. Šváb mu vyčetl cestu na Balkán v kontextu rezoluce Informbyra. Plaček ji ovšem zcela jasně a přesně pochopil. Dosvědčuje to např. toto tvrzení: *„Zdá se mi, že Jugoslávie jest ovládána partyzány a bývalými partyzány a nikoliv skutečnou komunistickou stranou, že formy vojenského velení ovládly stát a stranu, která jako skutečná komunistická strana ani nevznikla, nýbrž byla jen deklarována...“*[41]

Avizovaná porada ministerstev vnitra ČSR, Bulharska a Polska se odehrála v Praze v rámci sokolského sletu v červenci 1948. Jugoslávská strana nebyla zastoupena. Plačkovi bylo jasně naznačeno a uloženo přerušit veškeré kontakty s Bělehradem.

Státněbezpečnostní a zpravodajská aktivita, kterou řídil Štěpán Plaček, po únoru 1948 vzrostla. Podle Plačka se ale stále nedařilo budovat širší agenturní síť, mj. také proto, že existoval personální problém (tzn. Plaček žádal početní nárůst zaměstnanců StB). Pomoc, ačkoliv byla několikrát přislíbena, nepřicházela. V této situaci se odhodlal obrátit se písemně na nejvyšší představitele strany a vlády.

40 AMV, a.č. H-670; AMV, spis ZV-45 MV.
41 Tamtéž.

Štěpán Plaček a Karel Černý vyslovili v dopise adresovaném Ústřednímu výboru KSČ – konkrétně do rukou Klementa Gottwalda, Antonína Zápotockého a Rudolfa Slánského (v kopii rovněž pro Václava Noska a Jindřicha Veselého) – ze dne 13. července 1948 znepokojení nad stavem tehdejšího čs. bezpečnostního aparátu. Doporučovali proto, a vnímali to jako naprosto nezbytné, navýšit početní stav pracovníků MV vzhledem k tomu, že došlo k významnému nárůstu práce, mj. také v souvislosti s nepřátelskou činností zastupitelských úřadů USA, Velké Británie, Kanady ad. Velký důraz byl přitom kladen na rozvoj a vytváření agenturních sítí. Autoři dopisu mj. psali: *„Tak zvané orgány státní bezpečnosti v užším slova smyslu, to je orgány, které provádějí zatýkání a výslechy, jsou ve velmi mnoha případech a zejména v Praze a obzvláště v tak zvané ústředně státní bezpečnosti, orgány, před kterými zpravodajské orgány musejí konspirovat a je po ruce značný materiál, jenž dokazuje, že jde o aparát v podstatě málo spolehlivý a především velmi málo schopný. Zastáváme názor, že tento aparát jest třeba nekompromisně vyčistiti a všemi způsoby postarati se o to, aby orgány, jež zatýkají a vyslýchají, byly i svým třídním původem odpovídajícím represivním aparátem vládnoucí dělnické třídy. Musí mít vůli zničiti třídního nepřítele a zbaviti se všech zbytků činovnického poměru k práci a také oni musí splniti slavné zásady Felixe Edmundoviče, podle kterého čekista musí míti chladnou hlavu, planoucí srdce a naprosto čisté ruce. Dokud tento požadavek není splněn, je situace zpravodajců ještě zhoršena tím, že se nemohou opříti o spolehlivé orgány, provádějící výslechy a zatýkání.“*[42] Plaček a Černý se obávali, že by současný stav zpravodajců nedokázal čelit nejzávažnějším trestným činům, které přicházeli v úvahu (velezrada, vyzvědačství, špionáž, atentáty atd.). Kdyby však došlo k navýšení personálního stavu, státněbezpečnostní služba by se postupně reorganizovala a specializovala na jednotlivé oblasti, např. agentura a výkon by se oddělily, rozvinula by se agentura ve věznicích, účelněji by se využívala operativní technika, vytvořila by se skupina zajišťující jisté speciální úkoly, např. ochranu osob, ochranu průmyslového tajemství, kontrolu pohybu cizinců atd. Důležitý aspekt tvořil dohled nad důsledným obsazením klíčových funkcí v Bezpečnosti spolehlivými komunisty.

Dne 19. července 1948 předložil Plaček Jindřichu Veselému návrh na novou organizaci odboru BA. Vedle nové struktury StB počítal s navýšením početního stavu zaměstnanců. V závěru pak Plaček pod dojmem intenzivní spolupráce se sovětskými zpravodajci přímo navrhoval: *„Státně-bezpečnostní služba bude tak velká, že by snad bylo účelné zříditi ministerstvo státní bezpečnosti. Nebude-li toto zřízeno, pak jest nutno, aby se ministerstvo vnitra rozdělilo na 2 části a aby jeho první t.j. státně-bezpečnostní část vedl šéf této služby, jenž současně by byl prvním zástupcem ministra*

42 AMV, spis ZV-45 MV. Také NA, f. 100/35, sv. 55, a. j. 1164. Tento dopis zveřejnil Karel KAPLAN: *Největší politický proces. M. Horáková a spol.* ÚSD AV ČR – Nakladatelství Doplněk, Brno 1995, s. 197–220.

vnitra, jehož kontrole by také podléhala správa národní bezpečnosti a řízení SNB... Šéf státní bezpečnosti by byl v hodnosti generála SNB...“[43]

Dne 7. srpna 1948 pak Plaček doplnil a dále konkretizoval svůj návrh z 19. července 1947, při čemž se zaměřil na rozbor číselného poměru mezi velitelstvím StB a jemu podřízenými složkami. Plaček reagoval na Veselého obavy z přílišného posílení jednoho centra. Veselý tudíž spíše prosazoval decentralizaci StB. Plaček proti tomu argumentoval, že chápe tyto obavy, ale že je v zájmu strany a státu vést účinný boj proti nepříteli z jednoho silného centra. Odvolával se přitom na zkušenosti bulharské, polské a v neposlední řadě sovětské. Z těchto zemí – a zvláště pak z Moskvy – by si komunisty nově budovaný aparát StB měl vzít příklad.[44]

V listopadu 1948 byl odvolán z funkce v politickém zpravodajství (důvody: spory s Veselým a Švábem, nekontrolovatelnost jeho zpravodajské práce, přílišná dobrodružnost a osobní zainteresovanost, neskrývané ambice, obava z jeho další činnosti na MV). Údajně mu bylo nabídnuto místo velvyslance v Turecku – Plaček odmítl.

K okolnostem svého odchodu později při výslechu Plaček uvedl: *„Někdy v říjnu roku 1948 mně s. Veselý sdělil, že bude nutno, abych svoji funkci opustil. Řekl mi to ve své kanceláři a dodal, že mi strana sice důvěřuje a že si všichni váží mé píle a skromnosti, že jsem však udělal celou řadu závažných chyb. Řekl mi dále, že tu vlastně není žádná zvláštní příčina, ale, že se nashromáždilo vícero věcí, které všechny dohromady činí změnu v tomto místě žádoucí. Řekl jsem Veselému, že mi to je velmi líto, poněvadž při této práci, do které jsem vložil celou svoji energii, jsem se cítil šťastným a poněvadž si myslím, že jsem se nedopustil nenapravitelných chyb. Řekl jsem, že samozřejmě se usnesení strany podrobím.*“[45] Veselý mu s odkazem na Noska navrhl, aby si vybral místo ve státním aparátu. KSČ by se pokusila této žádosti vyhovět. Plaček mu sdělil, že by rád pracoval na ministerstvu zahraničí. O jeho nástupu na MZV měl rozhodnout ministr Clementis. K jeho realizaci nikdy nedošlo. Veselý doprovodil Plačka do jeho úřadu. Za jeho přítomnosti byla oznámena Plačkova demise jeho dosavadním podřízeným. *„Veselý můj odchod tehdy odůvodnil tím, že strana mne odvolává na jiné důležité místo ve státním aparátě*,“[46] dodal později Plaček.

Štěpán Plaček byl tímto krokem velmi rozčarován. Nečekal, že by mohl za takových okolností skončit. Připadal si nedoceněný, nepochopený a některými lidmi zrazený. Ve funkci ho nahradil Osvald Závodský. Plaček přesto zůstal na výplatní listině MV.

Prosakovaly k němu nejrůznější důvody jeho nuceného odchodu z funkce: špatná personální politika, spory se Švábem či blíže neupřesněné chyby. Později se domníval, že pravým důvodem jeho odchodu byl jugoslávský původ jeho manželky.[47] Plaček

43 AMV, a. č. 310-2-4. Též AMV, a. č. H-670.
44 AMV, a. č. 310-2-4.
45 AMV, spis ZV-45 MV.
46 Tamtéž.
47 NA, žádost Š. Plačka o posouzení jeho případu u Nejvyššího soudu (1968–70) – VVP Příbram – spis. zn. Vv9/68.

stále doufal, že by mohl nastoupit na ministerstvo zahraničí. Slíbil mu to Veselý i Geminder. Chtěl zde využít svých jazykových znalostí. O jeho umístění ale rozhodovala KSČ a Plaček se cítil povinen se rozhodnutí strany podřídit. Čekal tedy a doufal v nějaké „pěkné" místo. Nevyšlo-li by mu místo v Černínském paláci, pak se alespoň upínal k možnosti pracovat na Úřadu vlády. Po opuštění funkce ve zpravodajství se snažil alespoň vzdělávat příslušníky StB, o čemž svědčí koncept přednášky z června 1949 nazvaný *„Některé zkušenosti z boje ruského proletariátu o moc"*. Plaček byl nervózní – deset měsíců nebyl nikde zařazen; přesto ale pobíral od MV celý plat, řádově zhruba 10 000 korun. Uvedený stav mu ale nevyhovoval.[48]

Domnívám se, že je zajímavé, že Plaček zůstal na výplatní listině Ministerstva vnitra až do konce roku 1949! Platby mu byly zastaveny až v červnu 1950 zpětně ke dni 31. prosince 1949 – tzn. až za situace, kdy se nacházel ve vazební věznici. Obdobně mu byl také odebrán služební byt Ministerstva vnitra, ve kterém až dosud se svojí manželkou bydlel.[49]

V létě 1949 se Plaček konečně dočkal. KSČ rozhodla o jeho zařazení – měl být vedoucím učebního oddělení Ministerstva spravedlnosti. Vedle příslušníků SNB se tedy podílel i na vzdělávání justičního aparátu, když na Právnické škole pracujících vyučoval teorii a dějiny dělnického hnutí. V jednání byly přednášky na Právnické fakultě UK a na Vysoké škole politické. Ani jeden tento projekt se však do listopadu 1949 nepodařilo uskutečnit.

Plaček nebyl svým umístěním nadšený. Na Ministerstvu spravedlnosti ho také nikdo nevítal. Nebyla to sice zpravodajština, ale Plaček si znovu připadal potřebný a důležitý.

Pád (1949–1957)

Štěpán Plaček byl zatčen 22. listopadu 1949 v rámci akce J – Jugoslávie.[50] Podle Jaroslava Hory se tak stalo na přímý pokyn Karla Švába. Hora to mj. uvedl i ve zprávě o zatčení Š. Plačka: *„Jmenovaný byl zatčen dne 22. 11. 1949 na základě důvodného podezření z protistátní činnosti. Příkaz k zatčení byl dán zástupcem velitele státní bezpečnosti Karlem Švábem."*[51] Podplukovník Hora zprávu podepsal jako velitel Státní bezpečnosti (v době Plačkova zatčení byl ale velitelem StB Jindřich Veselý).

Dne 22. listopadu 1949 Plaček na Právnické škole pracujících zkoušel absolventy, budoucí prokurátory. V průběhu examinace byl odvolán k telefonu. Volající (snad Milan Moučka) ho prosil o schůzku, na níž by Zahajskému podal nějaké informace o věcech na Ministerstvu spravedlnosti. *„Zahájský mě vřele pozdravil, ale v tom okamžiku mě někdo uchopil ze zadu a někdo mi nasadil železa na ruce. Bylo jasné,*

48 AMV, spis ZV-45 MV.
49 Tamtéž.
50 Spolu s ním byla 22. listopadu 1949 zatčena také jeho manželka Zora Plačková. Byla propuštěna po 3 a půl letech z vazby, aniž by její případ projednal soud.
51 AMV, spis ZV-45 MV.

oč jde, oba prohlásili, že jen vykonávají rozkaz a zahlédl jsem ještě třetí osobu, mě dobře známého spolupracovníka Tůmova oddělení, jehož jméno jsem zapomněl. Byl jsem odevzdán do vazby v Ruzyni, ve kterézto budově jsem pak zůstal v samovazbě a bez spoluvězně až do 17. září 1953 s výjimkou 20 dnů v prosinci 1950, když se počítalo s mým propuštěním a příslušný návrh byl již vypracován, avšak z vyšších míst zamítnut,"[52] popsal Plaček později své zatčení.

Plaček byl umístěn do věznice v Ruzyni. Postupně ho vyšetřovali: Jan Musil, Miroslav Pacanda, František Zeipl, Václav Kramosil, Lud. Pozner a Josef Kubinec. Jeho vyšetřování pokračovalo do srpna 1953. Plaček sám napočítal nejméně 75 výslechů, kterým se musel ve vazbě v následujících více než čtyřech letech podrobit.

Cílem vyšetřování bylo donutit ho k přiznání spolupráce s titovskou Jugoslávií (údajný „titovský agent", navíc jeho manželka byla jugoslávského původu) a případně s jinou zpravodajskou službou. Později však byl souzen za nezákonnosti při výkonu funkce (tzv. případ 3 vražd – konkrétně případy Konečný a Novotný). Plaček čelil tvrdě vedeným výslechům (tzn. fyzickému i psychickému nátlaku, nemožnosti spánku, nepodávání stravy a pití, křiku, výhružkám apod.). V samovazbě strávil 45 měsíců! Výsledkem takových vyšetřovacích procedur byl jeho zcela apatický stav. Doubek ve své vlastnoručně psané výpovědi později poznamenal, že Plačkovi právě v důsledku trvalého stání a nemožnosti posadit se praskly nohy a vytékala z nich voda. Odborná lékařská péče mu nebyla poskytnuta. Přesto takto získané materiály neměly pro vyšetřovatele valnou cenu. Plaček totiž dlouho nic zvláštního nedoznával.[53]

Plaček sám se k podmínkám svého věznění vrátil v červnu 1968. V dodatku své výpovědi na Vyšší vojenské prokuratuře v Příbrami psal o brutálním vedení výslechů. Byl prý rovněž podroben několika výslechům pod vedením sovětských poradců Lichačova a Makarova. V důsledku dlouhodobého odepření spánku se u Plačka objevovaly halucinace. Viděl tak např. velkého psa na kavalci, záclony v oknech, šváby a myši v různých částech místnosti. *„Obstál jsem, poněvadž jsem byl přesvědčen, že zcela určitě zahynu v rukou těchto očividně kontrarevolučních banditů a proto jsem s nadlidským úsilím soustředil veškerou svou energii jedině na to, abych umřel důstojně jako komunista,"*[54] napsal v červnu 1968 Plaček.

Krátce po zatčení (od 29. listopadu 1949) bylo s Plačkem zahájeno sepisování jeho podrobného životopisu. Během necelého měsíce vzniklo celkem 106 strojopisných stran.[55] Plaček v něm jednoznačně popíral vznesená obvinění a hájil svoji práci zájmy KSČ. Věřil, že si KSČ jistě jeho výpovědi pozorně prostuduje, uzná jeho motivaci a rozhodne v jeho prospěch.

Plaček se snažil i ve vězení objasňovat své postoje a postupy nejvyšším představi-

52 VÚA, spis GP-HVP PT 110/63.
53 Viz KAPLAN, Karel: *StB o sobě – výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*. ÚDV, Praha 2002, s. 55.
54 NA, žádost Š. Plačka o posouzení jeho případu u Nejvyššího soudu (1968–70) – VVP Příbram – spis. zn. Vv 9/68.
55 AMV, spis ZV-45 MV.

telům tehdejší KSČ. Psal obsáhlé dopisy, ve kterých se vyjadřoval ke klíčovým událostem své kariéry v Zemském odboru bezpečnosti a později na Ministerstvu vnitra. Vše dle zvyku označoval jako „přísně tajné“ (například s odůvodněním, že komentoval činnost sovětských poradců).

Dne 19. května 1950 napsal Plaček v pražské věznici v Ruzyni šestnáctistránkový strojopisný materiál nazvaný *„K otázce centralisace a decentralisace ve státní bezpečnosti (Vysvětlující poznámky k mé činnosti 1945–1948 a k mému pojetí otázky)“*, který reagoval na některé z otázek vyšetřovatelů. Plaček se v něm snažil čelit vlně kritiky za zavádění pochybných metod do práce Bezpečnosti. Vysvětloval zde, že cílem jeho snažení byla koordinace státněbezpečnostních aktivit se spojenci – s Bulharskem, Polskem, ale především se SSSR. Konečně během jeho působení na ZOB i na MV podnikl v tomto směru kroky, které zůstaly v platnosti i po jeho odchodu z rezortu (mj. specializace jednotlivých částí např. na ochranu stranických a státních činitelů, na zatýkání a výslechy, na operativu apod.). Ohradil se také proti nařčením z cílené koncentrace moci ve svých rukou. Podle jeho názoru takovou interpretaci nabízeli lidé, kteří vůbec nepochopili smysl provedených změn a nešlo jim o fungování čs. bezpečnostního aparátu. Plaček byl v tomto smyslu zcela konkrétní. Oponenta a soupeře viděl v Karlu Švábovi. *„Celé moje působení v československé státní bezpečnosti od roku 1945 do roku 1948 lze označit za pokus o uskutečnění správné centralisace a současně o decentralisaci funkcí v zájmu specialisace i konspirace, při čemž hlavní můj zřetel byl věnován vybudování protivýzvědné agentury, tedy něčemu, co v ČSR nikdy nebývalo předmětem soustavné činnosti nearmádních orgánů. Tento pokus se v podstatě – za pomoci strany, mých nadřízených a spolupracovníků – zdařil,“*[56] bilancoval v květnu 1950 uvězněný Plaček.

Vyšetřování Plačka se protahovalo. Vyslýchající příslušníci StB proto opakovaně žádali prodloužení jeho vazebního stíhání. Jen v letech 1951–53 se StB obrátila v obdobné záležitosti na Státní prokuraturu celkem desetkrát.[57]

V únoru 1950 hodnotil VI. sektor velitelství StB průběh vyšetřování Štěpána Plačka velmi optimisticky: *„Hlásím, že sektoru VI. se podařilo získati tak závažný materiál proti dr. Štěpánu Plačkovi, že z něho vysvítá téměř s úplnou jistotou napojení nejen na jugoslávskou, nýbrž i britskou zpravodajskou službu, a to již v době, kdy byl přednostou skupiny... Dle mého posudku stačí tento materiál k zahájení řízení pro velezradu...“*[58]

V lednu 1951 si museli vedoucí představitelé StB připadat jako ve zlém snu. Na jejich stůl totiž přišel zcela vážně míněný návrh na propuštění obviněného Plačka. Předložil ho tehdejší Plačkův vyšetřovatel štábní strážmistr Miroslav Pacanda. S jeho stanoviskem souhlasil dokonce velitel VI. sektoru podplukovník Lumír Kroček.

56 Tamtéž.
57 Tamtéž.
58 Tamtéž.

Teprve velitel I. sektoru Velitelství StB Vladimír Šmolka takový postup neschválil. Pacanda argumentoval tím, že Plaček svá obvinění jednoznačně zcela vyvrátil, mj. také tím, že postupoval legálně v zájmu a se souhlasem čelných stranických představitelů i svých nadřízených. V závěru Pacanda mj. napsal: *„Plaček připouští, že je ctižádostivý, nepřipouští však, že jeho ctižádost by byla přehnaná nebo zaměřená na získání politického a tím i mocenského postavení. Nechtěl prý být nikdy členem ÚV KSČ, ani poslancem nebo dokonce členem vlády. Kdyby prý se chtěl dostat do ÚV KSČ, nebyl by mu nikdy s. Geminder vytýkal, že nemá dostatečný kontakt se sekretariátem ÚV KSČ. Podezření* [spolupráce s Jugoslávií po přijetí rezoluce Informbyra, titoismus, toleroval pronikání nepřátelských živlů do Bezpečnosti, používal příslušníků Gestapa a SD, podceňoval stranickou práci apod. – pozn. J. K.]*, uvedená v první části tohoto návrhu, nebyla v průběhu vyšetřování potvrzena. Rovněž materiál, před i během vyšetřování nám dodaný, nebyl potvrzen. Naopak některé dokumenty předané nám jako usvědčující materiál, potvrzují správnost výpovědi Plačka. Na základě uvedeného navrhuji, aby Štěpán Plaček byl propuštěn na svobodu, jeho vyšetřovací spis uzavřen a odevzdán k uložení do archivu.“*[59]

Plaček tak nadále zůstal ve vazební věznici. Byl podroben vyšetřovacím procedurám, které sám dříve uváděl v „běžný život“. Byl stále znovu a znovu vyslýchán ke své předválečné, válečné i poválečné minulosti, ke vztahům k nejrůznějším osobám, institucím a problémům. Myslím si ovšem, že jeho přístup k realitě vězení se změnil. Jestliže na začátku vyšetřování v listopadu 1949 věřil, že bude-li hovořit „pravdu“, strana uzná jeho zásluhy a pomůže mu, pak po zatčení Švába, Slánského a představitelů StB se jeho dosud „vstřícný postoj“ změnil. Obvinění vůči své osobě jednoznačně odmítal; odpovědnost přenášel na členy „protistátního spikleneckého centra“ a jejich spojence. Uvědomil si jistě, že nyní se hrálo o život. Natolik byl jistě obeznámen s moskevskými procesy 30. let a dokázal si představit, jak do vyšetřování zasahují přítomní sovětští poradci.

V období od 7. dubna do 17. července 1951 se Plačkovy výslechy zaměřily na osobu ministra vnitra Václava Noska. Vznikla tak podrobná výpověď v rozsahu 95 stran strojopisu. Podle Plačka byl Nosek odpovědný za celou škálu nedostatků, např. údajně špatně prováděl kádrovou politiku; nedostatečně se zajímal o potřeby zpravodajské a státobezpečnostní práce a nezajišťoval je; nepřipravil v přijatelné podobě prezidentský dekret o SNB a celá věc se dále problematizovala; vinil ho i z nedůsledně prováděné retribuce. Nosek byl podle Plačka odpovědný za útěky bývalých prominentních politiků po únoru 1948, aniž by zajistil jejich sledování; nechtěl přejímat sovětské zkušenosti a nereflektoval ani dobré rady bulharských, polských nebo jugoslávských spojenců; nedostatečně využíval možnosti operativní techniky atd. *„...NOSEK nejen – jak jsem již ukázal – velmi nedostatečně plnil úkol splnění Košického*

59 Tamtéž.

vládního programu na poli bezpečnosti, nýbrž že i naprosto selhal v období po-únorovém, kdy – jako ministr odpovídající za bezpečnost socialistické výstavby – neučinil naprosto nic pro splnění toho, co se v důsledku mezinárodní situace stalo jeho hlavním úkolem t.j. neučinil nic pro zabezpečení zázemí pro případ války, ba nečelil ani nebezpečným a pol. nepřátelským tendencím rázu protisovětského, jak je představoval Karel ŠVÁB. ...O positivních stránkách jsem se vědomě nezmiňoval, ale na poli bezpečnostní politiky jsem u ministra NOSKA také nic positivního nezaznamenal. Činím ještě tu výhradu, že jsem s ministrem NOSKEM přišel jen velmi zřídka kdy do styku, takže ho neposuzuji podle bezprostředních dojmů, nýbrž podle toho, jak se jeho činnost, resp. nečinnost projevovala a odrážela v praxi bezpečnostní služby,"[60] vypověděl mj. Plaček do protokolu.

Dne 20. června 1952 požádalo velitelství Státní bezpečnosti prostřednictvím MNB státní prokuraturu o zajištění majetku JUDr. Štěpána Plačka podle § 283 trestního řádu. Státní prokuratura podobně jako u žádostí o prodloužení vazby vyhověla a usnesením ze dne 26. června 1952 tento majetek zajistila podle § 283 odst. 1 trestního řádu.

Vyšetřování skončilo v srpnu 1953 a Plaček se s jeho výsledky průkazně seznámil dne 9. srpna 1953.[61]

Trestní oznámení, zpracované Správou vyšetřování MNB 29. července 1953, hovořilo o Plačkovi jako o přímém spolupracovníkovi protistátního spikleneckého centra na úseku Bezpečnosti (zdůrazňovalo jeho židovský původ). Konstatovalo rovněž, že Plaček prosazoval v Bezpečnosti trockistickou linii, sabotoval práci Bezpečnosti, chránil špiony a trockisty, používal k bezpečnostní práci bývalé gestapáky a příslušníky SD, uplatňoval tzv. „nezákonné metody" při vyšetřování a byl v nepřátelském spojení s titovskou Jugoslávií. Prokurátor vyšší vojenské prokuratury mjr. justice JUDr. Eduard Hloušek, který převzal Plačkův případ, žádal StB o dodání dalších materiálů, které by dokazovaly v trestním oznámení uvedené skutečnosti. Vzhledem k tomu, že od StB dostal sdělení, že takové materiály nejsou k dispozici, obvinil Plačka „pouze" z vraždy a ze zneužití služební moci.

Dne 7. prosince 1953 podal vyšší vojenský prokurátor mjr. justice Dr. Jiří Ševčík na Štěpána Plačka žalobu pro zločin zneužití úřední moci podle §§ 101, 102 písm. a) a pro zločin vraždy dle §§ 134 a 135 odst. 3 vše podle trestního zákona z roku 1852, spáchané tím, že po únoru 1948 nechal o své vůli zastřelit Petra Konečného[62] a Františka

60 Tamtéž.
61 Tamtéž.
62 Petr Konečný byl zatčen v souvislosti s hledáním vraha A. Schramma. StB si ale počínala značně „neodborně" – jednak před Konečným rozkryla část svých poznatků k americké rozvědce a své agenturní síti, jednak způsobila jeho neutěšený zdravotní stav (zařezaná pouta na rukou – hrozila otrava krve). Plaček proto vyslovil souhlas s fyzickou likvidací. Začátkem června 1948 zastřelil M. Pich-Tůma Petra Konečného někde u Banské Bystrice.

Novotného[63]. *„Důvěru lidu, která mu byla v jeho vysoké funkci dána, však zklamal. Vytvářel kolem sebe ovzduší nezdravého diktátorství a začal v bezpečnostním aparátu prosazovat dávno již odsouzené násilné vyšetřovací metody, používané za okupace hitlerovským Gestapem,*“[64] napsal Ševčík.

Dopoledne 21. prosince 1953 proběhl na Vyšším vojenském soudu v Praze Plačkův výslech, který vedl major justice Dr. Mirko Huleja (po přerušeních pokračoval 4. a 8. ledna 1954). Hned na začátku Huleja Plačka upozornil na polehčující okolnost doznání. Plaček mu vylíčil okolnosti svého zatčení a věznění s tím, že vůči němu bylo použito fyzického i psychického násilí. Vyslovil se rovněž ke svým stykům se sovětskými zpravodajci. Vedle dojednané výměny poznatků o německých válečných zločincích v sovětské okupační zóně se informovali například o vhodných způsobech práce a struktuře bezpečnostního aparátu, o protibolševických emigrantech v rámci organizací NTS, OUN apod., o sovětských vojácích v Jáchymově a o bývalém britském korespondentovi v SSSR, nyní žijícím v Praze, Rolfu Parkerovi. Plaček také pravidelně – zhruba v 10denním odstupu – docházel na sovětské velvyslanectví v Praze, kde jednal s Tichonovem. Vzájemně si plně důvěřovali. Tichonov mu tak například sdělil, že Moskva nedůvěřuje některým čs. představitelům, konkrétně Tomanovi, Löblovi a Clementisovi. Právě Tichonov ho později představil pozdějšímu chargé ď affaire M. M. Chazanovovi, který v zásadě převzal jeho „úkolování“. Plaček pro sovětskou ambasádu rovněž psal analytické rozbory vnitropolitické situace v ČSR. Zabýval se v nich nejen problematikou spadající do činnosti Ministerstva vnitra, ale i atmosférou v nekomunistických stranách před únorem 1948, prezidentem Benešem (Sověti např. byli zneklidněni jeho pobytem v Sezimově Ústí, což bylo blízko hranic) a později také situací uvnitř KSČ. Koncem roku 1947, respektive začátkem roku 1948 vytvořil na přání sovětského velvyslanectví jmenný seznam důležitých představitelů reakce. Je příznačné, že v době, kdy Plaček musel opustit místo na MV, hledal oporu a zastání u Sovětů, tj. přímo u Chazanova. Sověti byli s Plačkovými službami nadmíru spokojeni. Při odchodu Chazanova mu věnovali knižní a blíže neurčené jiné dary. Plačka jistě těšila i skutečnost, že podle Tichonova a Chazanova se s jeho materiály a analýzami údajně seznámil osobně J. V. Stalin.[65]

Dne 20. ledna 1954 projednával Plačkův případ senát Vyššího vojenského soudu v Praze ve složení: předseda – major justice JUDr. Mirko Huleja, soudci – podporučík NB Josef Měchura, podporučík NB František Mazourek. Prokuraturu zastupoval major justice JUDr. Jiří Putník. Jeho argumentům čelil Plačkův obhájce JUDr. Zde-

63 František Novotný byl příslušníkem StB. Státní bezpečnost údajně získala poznatek, že jistý Novotný uvnitř StB je spolupracovníkem cizí výzvědné služby. Dne 25. srpna 1948 proto zatkli Františka Novotného. I když vyšetřování vstupní premisu nepotvrdilo, rozhodl Š. Plaček o Novotného zastřelení ostatním pro výstrahu (v tomto smyslu totiž vydal následně oběžník). Dne 7. září 1948 byl Novotný poblíž Benešova zastřelen „na útěku“ (auto zastavilo u lesa a příslušníci StB nechali Novotného kousek poodejít – pak zahájili palbu).

64 AMV, spis ZV-45 MV. Také VÚA, spis GP-HVP PT 110/63.

65 VÚA, spis GP-HVP PT 110/63.

něk Šusta. Plaček byl posléze podle *Protokolu o hlavním líčení* souzen nejdříve ve veřejném, po přednesení žaloby v neveřejném, zasedání za trestný čin vraždy (případy Petra Konečného a Františka Novotného) a zneužití služební moci (případ Emilie Faitové-Kolářové,[66] kde Plaček věděl o použití násilí při výslechu a byl dokonce přítomen tomu, když ji Pich-Tůma mučil, a přesto nezasáhl). Plaček se odvolal k vyšší instanci.

Před soudem si Plaček stěžoval na vazební podmínky: *„Vězněn jsem již 4 roky a byl jsem při tom mučen středověkým způsobem. 10 týdnů mi nebyla vůbec dána možnost spánku. Byl jsem 6 týdnů vyslýchán ve dne v noci. Jen v sobotu jsem si směl na dvě hodiny lehnouti, ale byl jsem každých 15 minut buzen a musil jsem se hlásit. Při výslechu jsem musel stále stát, když jsem už nemohl, byl jsem bit. Po 3 nedělích se mi vytvořila v nohách voda, která mi sahala až nad kolena. Prosil jsem, abych si směl sednout, ale byl jsem namísto toho bit gumovými obušky. Nesměl jsem zase další 4 neděle spát. Měl jsem už zvukové a optické halucinace. Po dobu dalších deseti týdnů jsem musil neustále chodit, nesměl jsem si sednout, ani lehnout a byl jsem neustále bit. Od 26. prosince 1949 až do února 1950 byl jsem v samovazbě v Ruzyni. Přičítám to vše K. Švábovi.“*[67]

Zřetelně na dotaz předsedy senátu prohlásil, že se necítí vůbec vinen. Nepopřel sice svoji spoluúčast na zastřelení Konečného a Novotného, operoval ale souhlasem Jindřicha Veselého. Podle něj byla jejich likvidace nezbytná, v zájmu strany, a také proto hájil své tehdejší rozhodnutí (tj. postupovat bez soudu). Připustil také, že se účastnil výslechů, během nichž bylo používáno násilí, a nezasáhl. Plaček žádal předložit soudu listiny a zároveň vyslechnout některé svědky. Soud jeho důkazní návrhy neakceptoval, naopak použil výpovědi z přípravného řízení. Prokurátor JUDr. Putník ve své závěrečné řeči vyzdvihl hlavně skutečnost, že ani dosažené právnické vzdělání obžalovaného mu nezabránilo v tom, co nazval gestapismem. Obhájce JUDr. Šusta i Plaček žádali zproštění viny, respektive mírné potrestání. Po krátké poradě senátu byl vyhlášen rozsudek: Plaček byl uznán vinným ve smyslu obžaloby a odsouzen k trestu odnětí svobody na 15 let a k povinnosti uhradit náklady trestního řízení.[68]

Obě zúčastněné strany se posléze proti rozsudku odvolaly. Dne 30. ledna 1954 odůvodnil major justice JUDr. Jiří Ševčík postup vyššího vojenského prokurátora takto: *„Při uložení tohoto trestu však nevyslovil* [myšlen soud 1. instance – pozn. J. K.] *podle § 43 tr. zák. ztrátu čestných práv občanských, ačkoliv tento trest je podle zákona obligatorní, odsuzuje-li soud pachatele za úmyslný trestný čin k trestu dočasného odnětí svobody převyšujícímu 2 léta.“*[69] Z pověření Štěpána Plačka podal dne 4.

66 Emílie Faitová-Kolářová byla zatčena v říjnu 1948 a vyšetřována pro podezření ze špionáže pro americkou zpravodajskou službu. Byla surově mučena (pálena rozžhaveným předmětem do různých částí těla, na noc zavírána do skříně, bita silným drátem přes chodidla apod.). Tyto vyšetřovací procedury na ní zanechaly trvalé zdravotní následky.
67 AMV, spis ZV-45 MV.
68 Tamtéž.
69 VÚA, spis GP-HVP PT 110/63.

února 1954 odvolání jeho obhájce JUDr. Zdeněk Šusta. Argumentoval tím, že nebyla zohledněna skutečnost, že odsouzený pouze vykonal pokyny svého nadřízeného.

Vojenské kolegium Nejvyššího soudu v Praze projednávalo odvolání dopoledne 5. března 1954. V čele pětičlenného senátu zasedl plukovník justice JUDr. Jaroslav Mančal; soudci z lidu byli major Jan Brumovský a major Jan Křivka, soudci pak major justice JUDr. Miloslav Smolík a major justice JUDr. Štěpán Flajzar. Generální prokuraturu reprezentoval major justice JUDr. Jiří Putník. Jednání se pochopitelně účastnil i Plačkův obhájce JUDr. Zdeněk Šusta. Obžalovaný žádal, aby v odvolání bylo přihlédnuto k tomu, že plnil pouze příkazy nadřízených. Podle *Protokolu o odvolacím řízení* argumentoval Štěpán Plaček před odvolacím soudem takto: *„Prosím, aby bylo přihlédnuto k vývodům, které jsem již uvedl. Mám zásluhu na tom, že byl odhalen agent Bártík. Měl jsem práci v Stb rád. Stav nouze jsem viděl v nebezpečí morálního zničení státu. Vzepřít se rozkazům představených jsem se nemohl. Prohlašuji, že při vyslýchání jsem nespal 10 dnů nepřetržitě, jelikož byly se mnou prováděny výslechy ve dne v noci. Bezpečnost proti mně použila podlosti. Celý rok jsem nebyl vyslýchán ke své trestné činnosti. Pouze mi bylo řečeno, že jsem zločincem a když jsem se zeptal co jsem provedl, tak mi bylo řečeno, že by se mi to hodilo, že já se doznám sám. Poslední protokol byl naprosto nepřípustným způsobem psán, protože každá důležitá věc, kterou jsem uvedl, byla vyjmuta. Čtyři roky jsem byl v samovazbě. Byl jsem odstraněn proto, že jsem byl proti násilnostem a byl jsem blízký toho, abych zjistil machinace, které prováděla klika Slánského. Násilnosti byly prováděny až v té době, kdy jsem byl odstraněn. Odstranění Novotného jsem považoval za správné, což jsem provedl na příkaz Veselého. To co jsem dělal, dělal jsem to v dobrém úmyslu a prováděl jsem to jako komunista s Veselým. Prosím, aby bylo přihlíženo k tomu, co mám za sebou.“*[70] Soud zamítl Plačkovo odvolání v celém rozsahu. Potvrdil tak nejen původní rozsudek, ale vyhověl odvolání prokuratury a přidal ještě vedlejší trest ztráty čestných práv občanských na 5 let.

Dne 15. dubna 1954 postupovala Kancelář prezidenta republiky ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi žádost Plačkova obhájce JUDr. Zdeňka Šusty o milost pro svého klienta. Šusta argumentoval tím, že podle Plačka šlo o dobu mimořádnou, žádající si mimořádné přístupy k práci. Navíc o smrti jmenovaných rozhodl jeho tehdejší nadřízený. Plaček považoval rozsudek v předmětné věci za nepřiměřený a velice přísný. Argumentoval také tím, že za nezákonnosti v podstatě mohla již odhalená *„Slánského klika“*. Upozorňoval na svoji oddanou práci v Bezpečnosti, kterou miloval, a na věrnost straně. *„Nikdy jsem se neodchýlil od linie strany, nikdy jsem nebyl stranicky neb disciplinárně stíhán a vřele vždy jsem byl oddán Komunistické internacionále a Sovětskému svazu, o čemž svědčí ten fakt, že počínaje r. 1946 mně sovětské orgány poskytovaly svou plnou důvěru a že já jsem byl jich spolupracovníkem dále ještě i v době, kdy*

70 AMV, spis ZV-45 MV. Také VÚA, spis GP-HVP PT 110/63.

mne Slánský odstranil z bezpečnosti, ba dokonce v této době mně věnovali obzvláštní důvěru, neboť se nikterak netajili svým podezřením proti klice Slánského, jejíž nakonec i já stal jsem se obětí,“[71] psal osobně Plaček v předkládané žádosti o milost.

MV nedoporučovalo v dopise ze 7. října 1954 v tomto případě udělení milosti. Své stanovisko odůvodňovalo mj. takto: *„Plaček byl jedním z původců zavádění škůdcovských, gestapáckých metod do naší Bezpečnosti... I další dokumenty a výpisy z protokolů členů protistátního spikleneckého centra usvědčují Plačka z trestné činnosti v Bezpečnosti, z ochrany trockistů, z úzkého styku s jugoslávskými špiony, kteří v ČSR působili pod maskou diplomatů i z jeho aktivní účasti na vraždách a další trestné činnosti, pro což byl žalován... Vzhledem k tomu, že Plaček byl odůvodněně odsouzen, nedoporučuji, abyste kladně vyřídil jeho žádost.“*[72]

Ústřední výbor KSČ se případy souvisejícími s kauzou Rudolfa Slánského, včetně JUDr. Štěpána Plačka, zabýval v polovině 50. let. V roce 1955 byla Plačkova žádost o přezkoumání věci odložena.

Dne 10. srpna 1955 projednal Vyšší vojenský soud Praha PSP 85 za předsednictví majora justice JUDr. Mirko Huleji žádost o omilostnění Štěpána Plačka cestou milosti prezidenta republiky, kterou podala jeho manželka. Zora Plačková argumentovala tím, že její manžel se dostal do svízelné situace, kdy neměl jiné východisko a musel postupovat tak, jak následně učinil. Soud dospěl k závěru, že snaha snížit či prominout Plačkův trest také vzhledem k uplatnění amnestií (trest byl v důsledku aplikace amnestií z června 1948 a května 1953 snížen o 5 roků a 8 měsíců) a k celkové povaze trestného činu (hodnoceným jako závažné porušení socialistické zákonnosti), za nějž byl původně odsouzen, není možná.[73]

V září 1956 pak Ústřední výbor Komunistické strany Československa navrhl způsob řešení Plačkova případu. Doporučoval postupovat stejně jako ve věci Miroslava Picha-Tůmy (mj. odsouzeného za stejné trestné činy v procesu Osvald Závodský a spol. k 15 letům), tzn. ponechat původní rozsudek beze změn v platnosti. Ústřední výbor KSČ odůvodňoval tento závěr mj. tím, že při vyšetřování i před soudem byla Plačkova trestná činnost (používání nezákonných postupů) jednoznačně plně prokázána. Odsouzený byl s tímto výsledkem seznámen dne 18. září 1956. Odmítl ho ale akceptovat a pokračoval dále v úsilí o svoji plnou právní a stranickou rehabilitaci.

Ústřední výbor KSČ projednával tento bod znovu na svých zasedáních 11. července a 31. srpna 1956. Na zasedání politbyra ÚV KSČ 12. září 1956 bylo generálnímu prokurátorovi uloženo, aby se ve vhodné době zabýval Plačkovým podmíněným pro-

71 AMV, f. A 8/2, inv. j. 6.
72 AMV, f. A 8/2, inv. j. 6.
73 VÚA, spis GP-HVP PT 110/63.

puštěním. Politbyro Ústředního výboru KSČ pak na zasedání 26. března 1957 jednalo znovu o stejném bodu a schválilo Plačkovo podmínečné propuštění.[74]

Na tomto základě projednal v dubnu 1957 jeho případ vojenský obvodní soud v Pardubicích a rozhodl o jeho podmínečném propuštění na svobodu. Amnestiemi z let 1948, 1953 a 1955 byt trest snížen na 8 let a 8 měsíců. Celý trest tak měl být odpykán 22. srpna 1958. Plaček však byl rozhodnutím pardubického soudu podmínečně propuštěn 16. dubna 1957 se zkušební dobou na 4 roky.[75]

Plačkova zkušenost z vězení byla trpká. Čelil totiž útokům spoluvězňů, když se dozvěděli, kdo před nimi stojí. Konkrétně se incident, kdy Plaček podle svého pozdějšího vyjádření jen těsně unikl smrti, odehrál v táboře Vojna na Příbramsku v červenci 1955.[76]

Takovou závažnou událost potvrzuje i dopis náčelníka Správy vyšetřování MV Správě nápravného zařízení z 13. prosince 1955: *„Jmenovaný před svým příchodem do zdejší věznice si odpykával svůj trest v táboře Správy Jáchymovských dolů. Na tomto pracovišti byl Plaček některými spoluvězni tělesně ztýrán pro svoje býv. význačné postavení v SNB. V přítomné době byl dán pokyn, aby Plaček byl eskortován zpět do tábora Správy Jáchymov. V souvislosti s tím upozorňuji na shora uvedenou skutečnost a žádám, aby Plaček nebyl eskortován na toto pracoviště, nýbrž do některého jiného tábora, v kterém jsou soustředěni vyšetřovanci z řad býv. příslušníků Bezpečnosti. Toto opatření doporučuji proto, aby znovu nedošlo k násilí na jeho osobě, které při jeho slabé fyzické konstrukci by mohlo mít vážné následky.“*[77]

„Nový život“ (1957–1992)

Zora Plačková po svém propuštění z vazby žádala ÚV KSČ o zajištění práce ve svém oboru. Do února 1963 pracovala ve Výzkumném ústavu farmacie a biochemie v Praze. Aktivně se účastnila stranického a odborářského života, byla také členkou Svazu protifašistických bojovníků a Červeného kříže. Začátkem roku 1963 odešla do důchodu.[78] Zemřela v Praze v srpnu 1985.

Štěpán Plaček žádal po svém propuštění 16. dubna 1957 komunistickou stranu o adekvátní pracovní zařazení. Sekretariát ÚV KSČ jednal o jeho žádosti na zasedání 9. dubna 1958 a rozhodl o jeho zařazení do některé knihovny.[79] Od června 1958 do srpna 1964 tak pracoval jako odborný knihovník ve Státní technické knihovně. Knihovna byla s jeho prací spokojena. Vyplývá to mj. z posudku či hodnocení ze 17. června 1960: *„Jmenovaný s. má velmi dobrý postoj k lidově-demokratickému zřízení, který se projevuje neustálou aktivní činností. Ačkoliv není člen KSČ, celé jeho jednání*

74 NA, AÚV KSČ, f. Komise II, sv. 7, a. j. 128.
75 NA, AÚV KSČ, f. Komise II, sv. 45, a. j. 771.
76 NA, Žádost Š. Plačka o posouzení jeho případu u Nejvyššího soudu (1968–70) – VVP Příbram – spis. zn. Vv 9/68.
77 AMV, spis ZV-45 MV.
78 AMZV, osobní spis Š. Plaček.
79 NA, AÚV KSČ, f. Komise II, sv. 7, a. j. 128.

a postoj je vedeno myšlenkou sounáležitosti ke straně. Neustále studuje stranický tisk, prohlubuje své znalosti marxismu-leninismu, aktivizuje své okolí, na desetiminutovkách podává výklady o otázkách zahraniční politiky. Je vzorným příkladem uvědomělého pracovníka, který své politické znalosti aplikuje na praktické řešení denních problémů.“[80] Plaček byl tehdy vedoucím oddělení zahraničních mikrofilmů. Posudek dále vysoce hodnotil jeho činorodost, úsilí, pečlivost, důkladnost, houževnatost a iniciativnost. Celkově ho pak řadil mezi nejschopnější zaměstnance knihovny. I přesto zde ale Plaček nebyl příliš spokojen a žádal po KSČ jinou práci, v níž by, jak uváděl, využil znalosti 5 jazyků (uváděl znalost ruského, německého, anglického, francouzského a srbského jazyka).

KSČ se mu snažila vyhovět. Nabídla mu místo na nově vznikající katedře marxismu-leninismu na VŠE. Byl zde ale jeden problém. Vedoucím katedry se měl stát Jindřich Veselý. A právě animozita Veselého a Plačka byla s největší pravděpodobností také důvodem pro to, že Plaček místo na VŠE odmítl. KSČ mu následně zařídila místo na Filozofickém ústavu ČSAV v Praze. V lednu 1963 ale Plaček dlouhodobě onemocněl a jeho nástup na FÚ se neuskutečnil. Nevrátil se však ani do Státní technické knihovny.

Strana, které Plaček zůstal za všech okolností věrný, ho umístila do Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii (dále ÚMPE) při Ministerstvu zahraničních věcí. Stalo se tak na základě dohody tajemníka ÚV KSČ Kouckého s ministrem zahraničních věcí Davidem.[81] Dne 1. září 1964 tak Štěpán Plaček nastoupil mimo strukturu systemizovaných míst jako vědecký pracovník ÚMPE.

Plaček rovněž opakovaně usiloval o soudní a stranickou revizi svého případu. Jeho případ byl projednáván jako navazující na Slánského kauzu v jednotlivých stranických komisích, které posuzovaly politické procesy. V 60. letech pak v jeho případě došlo k plné soudní a stranické rehabilitaci.

V ÚMPE Plaček působil jako odborník v oblasti marxistické filozofie a propagandy. Zpracovával samostatné studie – mj. také o základních úkolech plánu vědeckého výzkumu. Přednášel o politice jako vědě a o mezinárodních vztazích. Svoji pozornost rovněž zaměřil na vývoj levice v tehdejší západní Evropě.[82]

V únoru 1970 byl rozhodnutím ministra zahraničních věcí reorganizován Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii. V této souvislosti ÚMPE s Plačkovými službami již dále nepočítal. Komunista Štěpán Plaček se tak rázem dnem 1. září 1970 ocitl v důchodu.[83]

Štěpán Plaček se dožil pádu komunismu v Evropě a v Československu. Zemřel ve věku nedožitých 83 let dne 25. února 1992.

80 AMZV, osobní spis, Š. Plaček.
81 Tamtéž.
82 Tamtéž.
83 Tamtéž.

Závěr

Jak vnímám Štěpána Plačka na pozadí jeho kariéry, vzestupu a pádu? Především to byl komunista fanaticky oddaný prosazování vlastních mocenských zájmů a cílů, které více či méně balil do příkrovu zájmů strany. Dokázal neuvěřitelně koncepčně promýšlet různé návrhy a postupy, zároveň ale (a v zásadě též paralelně) se nezdráhal naprosto bezohledným způsobem drát za svou vizí a postupem. Nebylo mu cizí intrikaření, brutální násilí ani smrt nevinných lidí. Postupoval tak v zájmu svého zviditelnění a v očekávání, že KSČ (a její konkrétní představitelé) se o něj adekvátně postará.

Strana, v jejímž zájmu pracoval a vždy – i na základě prodělaných útrap ve vězení – zůstal věrný, ho ale nechala uvěznit a odsoudit. On to vnímal jako nespravedlnost, jako nevděčnost a pomstu některých politiků. Svou zcela nezpochybnitelnou odpovědnost se pak snažil přenášet na jiné – často na popravené komunisty (Slánského, Švába, Reicina, Závodského apod.). KSČ mu ale byla něco dlužná. Konečně i sama KSČ si to uvědomovala, když mu následně po propuštění z vězení sehnala svým způsobem „lukrativní místa".

Proč ovšem byl Plaček zatčen? Kde jsou motivy jeho pádu? Myslím si, že vše se odehrávalo v jistém dobovém kontextu. V létě 1949 byl v Budapešti zatčen (a na podzim 1949 pak i odsouzen) László Rajk – komunistický politik židovského původu a bývalý ministr vnitra. Byl obviněn z titoismu.[84] Nebyl tedy náhodou Plaček prvním prototypem tzv. československého Rajka? Byl také židovského původu, pracoval v rezortu vnitra, byl zatčen relativně brzy (v listopadu 1949) po Rajkovi a také byl obviněn z titoismu (v jeho případě navíc umocněné jugoslávským původem jeho manželky, skutečnostmi, že měl v Jugoslávii příbuzné a že s jugoslávským ministerstvem vnitra udržoval služební kontakty). Svou roli zde asi sehrál i strach, který z Plačka mohlo mít jak jeho okolí, tak bezprostředně vrcholní politici té doby. Plaček se totiž rád chlubíval svými nadstandardními vztahy se Sověty a není tedy vyloučené, že v kombinaci s neskrývanými ambicemi i tento aspekt přispěl k jeho pádu. Neměl ovšem vazbu na nejvyšší stranický orgán – Ústřední výbor. Domnívám se, že právě tato skutečnost vedla k dalšímu honu na tzv. čs. Rajka (později nalezeném v Plačkově ochránci Rudolfu Slánském).

O jak komplikovanou osobnost se jednalo, jasně dokládají slova Jindřicha Veselého. Ten Plačka charakterizoval celkem výstižně takto: *„Plaček byl prostě nevyzpytatelný. Byl oddaný pracovník, měl mnohé zásluhy na našich zpravodajských úspěších, ale nikdy jsme nevěděli, zda v nejbližší minutě něco nežádoucího neprovede. Svému zpravodajskému fanatismu podléhal do té míry, že (jak mně sám říkal) byly doby, kdy*

84 László Rajk (1909–1949) – maďarský komunistický politik; 1946–48 ministr vnitra, 1948–49 ministr zahraničních věcí; člen politbyra. V roce 1956 byl rehabilitován. Podrobněji k jeho kauze viz např. VARGA, László: *Rajkův proces*. In *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský"*. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference (uspořádali Jiří PERNES a Jan FOITZIK). ÚSD – Nakladatelství Prius, Brno 2005, s. 273–281.

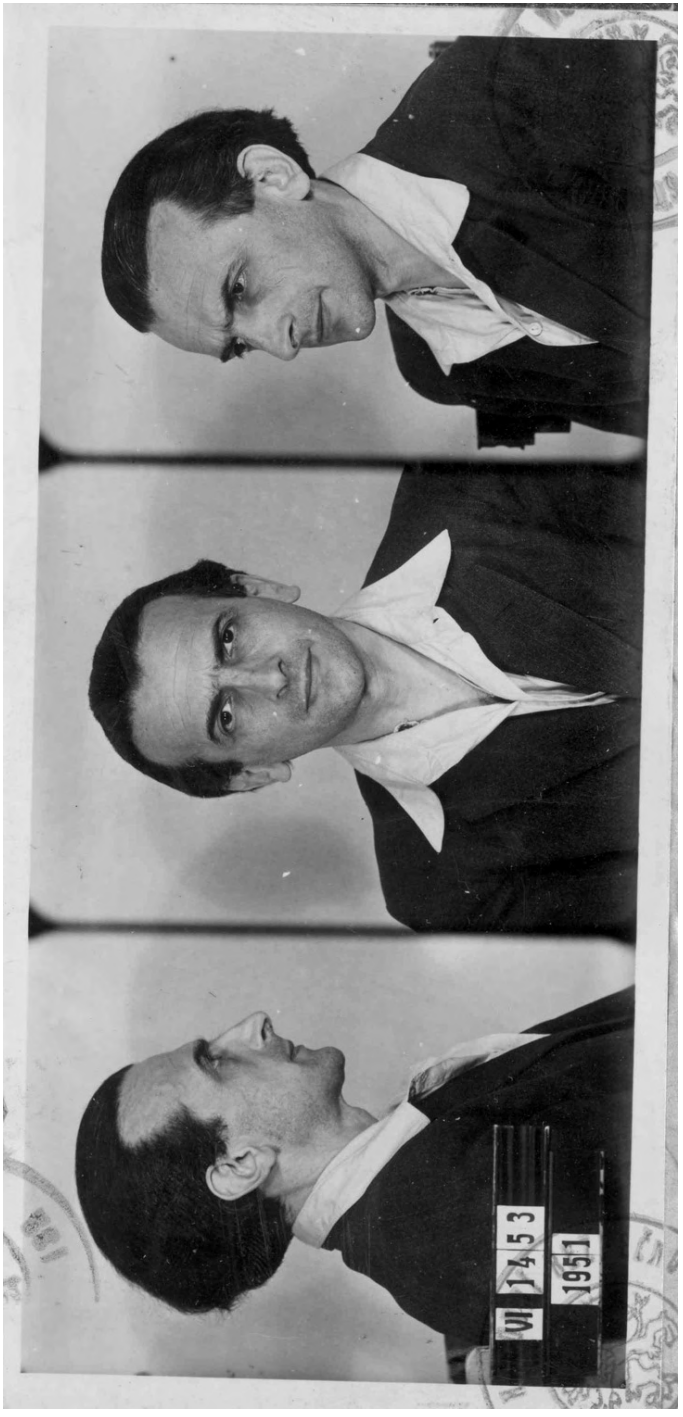
nevěřil pomalu ani sám sobě a kdy ‚o každém, koho na ulici potkával, uvažoval, koho by asi mohl být agentem'. Pro tyto a jiné ‚nevyzpytatelnosti', které podle doslechu se za ním táhly ještě ze ZOBu, byl Plaček po roce činnosti ve vnitru, na podzim 1948, přinucen opustit vnitro a přejít do výzkumného ústavu právnického při min. spravedlnosti. Považoval to takřka za osobní tragédii a připisoval vinu Švábovi. Nevěděl, že k jeho odchodu přispěli jsme značně i my, já a s. Nosek."[85]

Autor tohoto článku neměl možnost se s Plačkem osobně setkat. Nicméně shoduje se s Karlem Kaplanem v jeho posouzení. Kaplan totiž kapitolu, v níž popsal své dojmy ze setkání s Plačkem, v knize *Mocní a bezmocní* nazval *„Zpravodajec tělem i duší"*. Označil Plačka za jednu z nejtypičtějších postav čs. poválečné Bezpečnosti a dále mj. dodal: *„Mnohdy mne napadlo, jak se mohl on, člověk vzdělaný a znalý práva a zákonů, dopouštět takových činů, které byly nejen v rozporu se zákony, ale i s lidskostí. ....Se stranou ho spojovala vlastní minulost, činy, za které trpěl, utrpení, které pro stranu prožil. Se stranou ho ovšem nejvíc spojovalo myšlení, politické přesvědčení a vědomí, jakož i stranická politika, stranický fanatismus v minulosti v něm vypěstovaný a nezničitelný, ba ani mnoho neoslabený vlastním utrpením ve vězení."*[86]

Tento text není vyčerpávající biografií jedné z nejdůležitějších postav čs. Bezpečnosti předúnorového období. Nicméně chtěl bych alespoň touto cestou avizovat, že publikace, která by Štěpána Plačka pojala komplexněji, se již připravuje.[87]

85 NA, AÚV KSČ, f. Komise II, sv. 49, a.j. 884. (Text ponechán v původní podobě, bez pravopisných úprav.)
86 KAPLAN, Karel: *Mocní a bezmocní*. Sixty Eight Publishers, Toronto 1989, s. 388.
87 Měla by letos nebo příští rok vyjít na ÚDV a obsahovat i bohatou dokumentační přílohu.

Příloha č. 1 Fotografie Š. Plačka z jeho vyšetřovacího spisu

„Měl jsem rád svou republiku."[1] Životní příběh politického vězně dvou totalit JUDr. Josefa Nestávala

Petr Koura

Motto:
„Zde jsem se postupně setkal s dalšími známými, zejména s dr. Nestávalem, který Mírov prodělával již podruhé, jednou za nacistů, nyní za komunistů! To byl též typický příklad osudu českého demokrata. […] *Nechtěl jsem dlouho uvěřit svým druhům, že čeští komunisté klesli na tak ubohou úroveň neúcty k životu, že se neštítili zabíjet své politické odpůrce jako ti nejprimitivnější divoši. Nechtěl jsem připustit, že v tom ohledu mezi vůdci komunistickými a nacistickými je úplná rovnost a totožnost a že je to zcela stejná a totožná morální žumpa!"*

Prokop Drtina, Dovětek k pamětem

Je všeobecně známou skutečností, že přesvědčení demokraté neměli ve dvacátém století v Československu příliš na růžích ustláno. Platí to zejména o generaci, která přišla na svět v prvních letech 20. století, dospívala v době vzniku Československa a první pracovní i politické zkušenosti sbírala v masarykovské republice. Později tato generace sklízela trpké plody represe ze strany dvou totalitních režimů – nacistického a komunistického. Příslušníkem této generace byl i český právník a komunální politik JUDr. Josef Nestával. Jeho jméno dnes není všeobecně známo, dokonce se ani nijak zvlášť neobjevuje v historických studiích s tématikou protinacistického či protikomunistického odboje. Je to patrně způsobeno tím, že Nestával spolupracoval za 2. světové války i v době komunistické totality s osobnostmi, které se do určité míry staly symboly boje za svobodu naší vlasti a Nestávalovo jméno se tak dostalo poněkud do jejich stínu – v prvém případě se jednalo o pražského primátora JUDr. Otakara Klapku, ve druhém o JUDr. Miladu Horákovou. Nestával je přitom člověkem, který hrál v našich moderních dějinách poměrně významnou úlohu. Svědčí o tom mimo jiné fakt, že jeho jméno se objevuje i v dokumentech, jež vedly represivní složky dvou totalitních systémů na dva naprosto odlišné muže, kteří stáli v čele vlády naší země

1 Tato slova pronesl Josef Nestával při závěrečné řeči před Státním soudem v Praze dne 8. 6. 1950. Tato studie je součástí řešení *Výzkumného záměru MSM 0021620827 České země uprostřed Evropy v minulosti a dnes*, jehož nositelem je Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.

v naprosto odlišných obdobích, vzdálených od sebe více než 60 let. Jméno Josefa Nestávala totiž najdeme jak ve výslechových protokolech generála Aloise Eliáše z roku 1941, tak ve svazku, který Státní bezpečnost vedla v roce 1979 k Jiřímu Paroubkovi.

Ačkoliv Josef Nestával během své veřejné činnosti nic nečestného ani nemorálního nespáchal, strávil ve vězení celkem 19 let – tedy plnou čtvrtinu svého života. A nejen to – tento muž dvakrát v soudní síni na lavici obžalovaných vyslechl z úst prokurátora návrh na absolutní trest. Poprvé se jednalo o německý Lidový soud v Berlíně v r. 1942, podruhé o Státní soud v Praze o 8 let později. Nechybělo tehdy mnoho a Josef Nestával skončil buď pod sekyrou v neblaze proslulé berlínské věznici Plötzensee, nebo na pověstné „Tonce" – pankrácké šibenici, na níž ukončila svůj život řada významných osobností protikomunistického odboje. Nestával byl nakonec odsouzen dvakrát ke stejnému trestu: doživotnímu žaláři. Je navíc paradoxní, že i přisluhovači totalitních režimů v soudcovských talárech měli v obou případech podobně znějící jména – poprvé Nestávala odsoudil dr. Thierack, podruhé dr. Trudák.

Domnívám se, že životní příběh Josefa Nestávala není jen příběhem jedné významné, byť mírně pozapomenuté, osobnosti českých dějin 20. století. Jsem přesvědčen, že je příběhem celé generace mužů a žen, kteří si osvojili během krátké doby existence první republiky masarykovsko-benešovské demokratické hodnoty a po celý zbytek života za to byli pronásledováni. A domnívám se, že této generaci naše současná generace ještě mnoho dluží – zejména na poli historiografickém.

Josef Nestával se narodil takřka na prahu nového století, 14. prosince 1900. Jeho otec, Antonín Nestával, žil se svou rodinou v Praze a pracoval jako dělník, později získal místo zřízence v Krasoumné jednotě, pražském spolku, který sdružoval bohaté mecenáše a zájemce o umění. Rodina si nežila nijak nad poměry – Josef byl nejstarší z celkem sedmi potomků, tři z nich však zemřeli ještě jako děti.[2] Odtud možná pramenilo i sociální cítění, které Josef Nestával po celý svůj život projevoval. V jedenácti letech nastoupil na Akademické gymnázium v Praze, kde jej zastihlo o tři roky později vypuknutí „velké války". Důsledky tohoto konfliktu byly pro rodinu Nestávalových tragické – otec byl povolán do rakouské armády a v roce 1915 padl na italské frontě.[3] Sociální situace rodiny se tak ještě zhoršila a Josef si musel při studiu přivydělávat kondicemi a dalšími příležitostnými zaměstnáními.

V době převratných událostí roku 1918 bylo Josefu Nestávalovi 18 let. V této době vstupuje do politického života – stává se členem politické strany, s níž bude spjat celý jeho následující život, – České socialistické strany, která se později přejmenovala na

2 Archiv Ministerstva vnitra (dále jen AMV) Praha, V-6301/3 MV (Akce „Střed", podvazek Nestával Josef); zápis o výpovědi J. Nestávala z 1. 3. 1950, s. 1.

3 Národní archiv (dále NA), fond Generální prokuratura – neuspořádáno, sp. zn. II/3 Vg 1 (Horáková), trestní spis, 1969, sv. 1; protokol o výslechu J. Nestávala z 16. 5. 1969, s. 1. Za zprostředkování tohoto dokumentu děkuji Mgr. Tomáši Bursíkovi.

Československou stranu národně socialistickou.[4] Samotný 28. říjen prožíval gymnazista Nestával patrně dosti intenzivně – zdá se, že hned v těchto revolučních dnech narukoval do vojenských dobrovolnických útvarů nové republiky.[5] O několik měsíců později se však vrátil do školních lavic; v roce 1919 s vynikajícím prospěchem složil maturitu a nastoupil studia na Právnické fakultě v Praze.[6] Záhy musel Josef Nestával svá studia přerušit – v roce 1920 byl odveden a absolvoval jedenapůlletou základní vojenskou službu.[7] Byl zařazen k prvnímu dělostřeleckému pluku Jana Žižky z Trocnova, který patřil k elitním jednotkám československé armády. Příslušníci tohoto útvaru se před nedávnem teprve vrátili ze sibiřské anabáze a na svém kontě měli nejedno vítězství nad bolševickými jednotkami.[8] Někteří z těchto zkušených legionářských bojovníků nyní zaučovali Josefa Nestávala v boji se zbraní v ruce. Málokdo mohl tehdy tušit, že se tyto osobní kontakty zúročí o dvě desetiletí později v novém boji o národní existenci. Nestával v průběhu vojenské služby absolvoval kurz pro výchovu záložních důstojníků na dělostřelecké instruktážní škole v Milovicích, a to s třetím nejlepším prospěchem z 56 frekventantů. V jeho posudku se dočteme, že má *„dobré vojenské vystupování“* a je *„velmi inteligentní a pilný“*.[9] Základní vojenskou službu ukončil v hodnosti podporučíka dělostřelectva – tím však jeho armádní dráha zdaleka neskončila. Každé dva roky absolvoval Nestával vojenské cvičení a stoupal v armádní hierarchii. V roce 1937 tak dosáhl hodnosti kapitána dělostřelectva v záloze a byl jmenován velitelem dělostřelecké baterie. Hodnocení jeho vojenských velitelů jsou dosti pozitivní: *„energický, svědomitý,* […] *přímý, dobrý kamarád,* […] *samostatný a rozhodný“*.[10] Z této dokumentace se též dozvíme, že kapitán Nestával dokázal na vojenském cvičení na střelnici v Brdech v červnu 1937 umlčet dva kulomety od sebe vzdálené, a to do šířky i do hloubky.[11]

Během svých studií se Nestával angažoval ve spolkových organizacích národně socialistické strany, jako byl Klub československého socialistického studentstva.

4 Blíže k vývoji této strany viz HARNA, Josef: *Český národní socialismus*. In: MALÍŘ, Jiří; MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. díl: období 1861–1938*, s. 763–780. Z pramenů, které jsem měl k dispozici, nebylo zcela zřejmé, zda Nestával vstoupil do této strany ještě za Rakouska-Uherska nebo až po 28. 10. 1918.

5 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 8. 11. 1949, s. 2. Nestával opakovaně uvádí, že vstoupil do národně socialistické strany ještě před nastoupením vojenské služby, kterou konal v letech 1918–19. Vojenská dokumentace Josefa Nestávala, uložená ve Vojenském ústředním archivu v Praze, však tuto jeho službu v armádě nezaznamenává. Domnívám se tedy, že se jednalo o službu v rámci dobrovolnických jednotek, která se uskutečnila v hektické popřevratové době a nebyla tudíž podchycena nově vznikající čs. vojenskou administrativou. Nestával pravděpodobně sloužil v útvarech tzv. Stráže svobody, kterou tvořili především příslušníci organizace Sokol. Některé pozdější dokumenty totiž hovoří o tom, že Nestával byl funkcionářem spolku, jenž bývalé bojovníky Stráže svobody sdružoval.

6 Vojenský ústřední archiv v Praze (dále jen VÚA), fond Kvalifikační listiny vojenských osob, Kvalifikační listina Josefa Nestávala.

7 Tamtéž; Nestával absolvoval vojenskou službu nadvakrát: od 21. 10. 1920 do 1. 12. 1921 a od 4. 3. 1922 do 28. 9. 1922.

8 Blíže k této jednotce viz KAVENA, Karel: *Dějiny dělostřeleckého pluku 1 Jana Žižky z Trocnova v ruské revoluci a ve vlasti*. Praha 1937.

9 VÚA, fond Kvalifikační listiny vojenských osob, Kvalifikační listina Josefa Nestávala; výpis z protokolu o zkoušce teoretické z r. 1921.

10 Tamtéž.

11 Tamtéž.

Nejen ve strukturách strany, ale i ve studentském hnutí patřil podle svých slov vždy k levici.[12] Po určitou dobu dokonce stanul v čele Ústředního svazu československého studentstva, vrcholné organizace prvorepublikových studentů, byl též místostarostou spolku českých právníků Všehrd.[13]

Po absolvování Právnické fakulty v roce 1929 nastoupil Josef Nestával na pozici konceptního úředníka k finanční správě v Praze. Po dvou letech však toto místo opustil a stal se zaměstnancem Ústředního sekretariátu národně socialistické strany, kde pracoval jako tajemník předsednictva strany a zástupce generálního tajemníka. V této funkci měl možnost seznámit se s řadou politiků této strany osobně, byl navíc též zvolen členem ústředního výboru národních socialistů.

Nestával se i nadále účastnil spolkového života strany – stal se předsedou Klubu akademiků Československé strany národně socialistické a snažil se z této pozice řešit ožehavé otázky příslušníků mladé čs. inteligence. Na schůzi tohoto klubu 20. 11. 1931 byla pod Nestávalovým předsednictvím přijata rezoluce, která vyzývala vládní představitele k přijetí opatření proti *„proletarizaci intelektuálních pracovníků“* v souvislosti s vypuknutím světové hospodářské krize. Rezoluce též navrhovala řešit růst extremistických nálad mezi českou mládeží větším důrazem na její vzdělávání. O levicovém smýšlení nejen Josefa Nestávala, ale i národně socialistických akademiků svědčí následující požadavek vznesený v této rezoluci: *„Žádáme, aby nám byly usnadněny všechny cesty, jež vedou k poznání jedinečného světového pokusu o výstavbu socialistického státu – sovětského Ruska.“*[14] Je nutné podotknout, že takové názory byly tehdy pro prvorepublikové intelektuální levicové prostředí typické. Sám Josef Nestával tehdy ovšem nemohl tušit, že jednou bude mít skutečně možnost poznat na vlastní kůži metody tohoto *„jedinečného světového pokusu“* o potlačení lidské důstojnosti a práv člověka…

Kromě politiky se Nestával angažoval i v občanském spolkovém životě. Jako nadšený sportovec (17 let hrál aktivně kopanou) se stal členem výboru Československé asociace fotbalové a podílel se též na práci fotbalového klubu Viktoria Žižkov. Po určitou dobu dokonce zastával funkci předsedy tohoto klubu.[15]

V roce 1931 uzavřel Josef Nestával sňatek s Marií Ečerovou, která byla neteří známého brněnského sociálnědemokratického politika a právníka dr. Bohuslava Ečera, jenž se proslavil zejména po druhé světové válce jako vedoucí československé

12 NA, fond Ministerstvo spravedlnosti, tzv. Klosův archiv, magnetofonový záznam závěrečné řeči Josefa Nestávala před Státním soudem v Praze ze dne 8. 6. 1950; za zprostředkování přepisu tohoto záznamu děkuji Mgr. Martinu Vadasovi, Mgr. Marku Janáčovi a Jitce Radkovičové.

13 NA, fond Generální prokuratura – neuspořádáno, sp. zn. II/3 Vg 1 (Horáková), trestní spis, 1969, sv. 1; protokol o výslechu J. Nestávala z 16. 5. 1969, s. 1.

14 NA, fond Zemský úřad Praha – Prezidium zemského úřadu v Praze, sign. 207-1397-47; relace z veřejné schůze Klubu akademiků Čsl. strany národně socialistické z 20. 11. 1931.

15 VÚA, část sbírky „308“ uložené na Ministerstvu národní obrany pro účely vydávání Osvědčení podle § 8 zákona č. 255/1946 Sb. (dále citováno jako odd. „255“), spis č. j. 34025/1966 – Josef Nestával; popis odbojové činnosti Josefa Nestávala, s. 1.

delegace při Mezinárodním vojenském tribunálu v Norimberku.[16] Manželům Nestávalovým se později narodili dvě děti – Jiří (1932) a Eva (1938).[17]

Mohlo by se zdát, že Josef Nestával měl počátkem 30. let velice slibně nastartovanou politickou kariéru. Nebylo tomu tak. Nestával se totiž dle některých pramenů stal jedním z hlavních představitelů vnitrostranické opozice, která nebyla spokojena s dosavadním směřováním strany a chtěla prosadit levicovější a sociálnější politiku.[18] To bylo patrně také důvodem, proč Josef Nestával v roce 1934 opustil místo v aparátu národně socialistické strany a nastoupil jako právní referent do Ústředí nemocenských pojišťoven. *„Když jsem viděl – a nebo zdálo se mně s mými politickými přáteli z levého křídla této strany, že vedení strany příliš podléhá pravicovým stranám v koalici, vystoupil jsem ze služeb a odešel jsem ne do teplého místečka, ale do místa, které bylo méně placené,“* vysvětloval Nestával o 16 let později v závěrečné řeči před Státním soudem své tehdejší motivy pro ukončení kariéry placeného zaměstnance národně socialistické strany.[19] Dle záznamů Státní bezpečnosti byla důvodem jeho odchodu též skutečnost, že vnitrostranická opozice, kterou Nestával reprezentoval, byla na stranickém sjezdu v roce 1935 potřena.[20] Sám Nestával komunistickým soudcům tvrdil, že odchod ze stranického aparátu mu umožnil lépe zorganizovat opoziční tábor, který v roce 1936 nakonec ve straně zvítězil. Odmítl však kandidovat do předsednictva strany, aby předešel domněnkám, že jeho opoziční činnost byla motivována jeho osobním prospěchem.[21] Nakolik jsou tato tvrzení přesná, nejsme dnes bohužel schopni určit – historiografická produkce o národně socialistické straně ve 30. letech je totiž poměrně torzovitá a o vnitrostranických sporech se příliš nezmiňuje ani memoárová literatura. Jisté ovšem je, že Josef Nestával se od roku 1935 stal „pouze“ členem krajského výboru národně socialistické strany v Praze a téhož roku zasedl i v pražském městském zastupitelstvu. Předsednictvem strany byl pověřen péčí o branност, tělovýchovu a mládež.[22]

V době zářijové krize a všeobecné mobilizace nastoupil Josef Nestával jako tisíce jeho vrstevníků do služby na obranu své vlasti se zbraní v ruce. Počítal tehdy i s tím, že v boji padne a ke své rodině se již nevrátí.[23] Byl však přidělen nikoliv k dělostřelectvu, ale k telegrafnímu vojsku 1. armády, která pod velením armádního generála Sergeje

16 Blíže k jeho osobě viz EČER, Bohuslav: *Jak jsem je stíhal. Reportážní pásmo Edvarda Cenka*. Praha 1946.
17 Paní Evě Nestávalové-Jourové děkuji za poskytnutí materiálů z rodinného archivu, bez nichž by tato studie nebyla úplná.
18 AMV Praha, sign. M 7-19; výpisy z archivních materiálů k osobě J. Nestávala z 2. 10. 1961.
19 NA, fond Ministerstvo spravedlnosti, tzv. Klosův archiv, magnetofonový záznam závěrečné řeči J. Nestávala před Státním soudem v Praze ze dne 8. 6. 1950; Nestával zmiňuje tuto událost, aby zdůraznil, že jeho politická činnost nebyla motivována osobním prospěchem, jak neustále podsouvali obžalovaným prokurátoři.
20 AMV Praha, sign. M 7-19; výpisy z archivních materiálů k osobě J. Nestávala z 2. 10. 1961.
21 NA, fond Ministerstvo spravedlnosti, tzv. Klosův archiv, magnetofonový záznam závěrečné řeči J. Nestávala před Státním soudem v Praze ze dne 8. 6. 1950.
22 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; dopis V. Klofáče J. Nestávalovi z 15. 2. 1936.
23 Tamtéž; strojopis *Můj případ* (patrně se jedná o podklady k obhajobě před německým Lidovým soudem), s. 5.

Vojcechovského operovala v prostoru Čech. Nestával zde sloužil až do 17. října 1938.[24]

Ačkoliv v dochovaných textech Josefa Nestávala nenajdeme přímo o Mnichově žádnou zmínku, zdá se, že jej tato událost hluboce poznamenala. Svědčí o tom řada poznámek či náznaků, které lze v těchto dokumentech najít. Když mu kupříkladu o 4 roky později napíše jeho německý advokát, že jej možná nebude moci před německým Lidovým soudem obhajovat, jelikož jej čeká povolání na frontu, odpověděl mu Nestával: *„Jinak opravdu nevím, mám-li Vám, pane doktore, pro ten případ vyslovit svou lítost nebo Vám závidět, že jako příslušník svého národa můžete proň nasadit své síly i život se zbraní v ruce.“*[25]

Záhy po svém návratu z bojového postavení byl však Josef Nestával překvapivě povolán do nové politické funkce. Zdá se, že to paradoxně způsobil právě jeho odchod z vedení národně socialistické strany v polovině 30. let. Po mnichovské katastrofě bylo totiž všeobecně kritizováno „přebujelé“ politické stranictví první republiky a na nižší vedoucí funkce v nově se rodících stranách – Straně národní jednoty a Národní straně práce – byli povoláváni lidé, kteří nebyli s předmnichovským stranicko-politickým systémem příliš spojeni. Jelikož Josef Nestával k takovým lidem patřil, byl jmenován do přípravného výboru Strany národní jednoty pro kraj Velká Praha.[26] Později se dokonce stal jeho místopředsedou.[27]

Pro atmosféru druhé republiky byly typické veřejné útoky na představitele prvorepublikového Československa, především prezidenty T. G. Masaryka a Edvarda Beneše.[28] Josef Nestával však podle dochovaných pramenů náležel k té hrstce lidí, kteří vystupovali v této nelehké době proti fašizaci českého politického života. Krajně pravicového politika Karla Lochera tak požádal, aby jeho spolustraníci nechodili na jednání organizací Strany národní jednoty v černých košilích. Neváhal dokonce zastat se bývalých národně socialistických politiků a přihlásit se k Edvardu Benešovi: *„My, kteří zde za národní socialisty sedíme, abychom se pokusili o konsolidaci smýšlení pražského obyvatelstva, které je ještě pod bezprostředními důsledky hrozných dnů zářijových, nikterak se nehanbíme za to, že jsme byli příslušníky strany, která často i na újmu vlastních mocenských pozic, bezpodmínečně a plně podporovala politiku dr. Edvarda Beneše.“*[29]

Nestával postoupil též ve funkci na pražské radnici – po organizačních změnách, v jejichž rámci bylo rozpuštěno městské zastupitelstvo a nahrazeno správní komisí, byl

24 VÚA, fond Kvalifikační listiny vojenských osob; kvalifikační listina válečná J. Nestávala.
25 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; dopis J. Nestávala R. Hallerovi z 11. 2. 1942.
26 NA, fond Ministerstvo vnitra I – prezidium Praha, sign. 225-1171-1; kopie dopisu policejního prezidenta Charváta Prezidiu zemského úřadu z 2. 12. 1938.
27 Tamtéž, sign. 225-1170-31.
28 Blíže k těmto publicistickým útokům viz RATAJ, Jan: *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Praha 1997. Básnickým způsobem zachytil reflexi této doby Josef Čapek ve svém deníku *Psáno do mraků*.
29 Cit. dle PASÁK, Tomáš: *Zápasy primátora JUDr. O. Klapky*. Praha 1991, s. 16.

Nestával 6. března 1939 jmenován novým primátorem JUDr. Otakarem Klapkou referentem správní komise pro věci osobní. Byl tedy jedním z 15 nejvlivnějších funkcionářů pražského magistrátu. Přesto zůstával i nadále zaměstnán v Ústředí nemocenských pojišťoven, a to v pozici zástupce ředitele.[30]

Na podzim 1938 navštívil Josefa Nestávala člověk, který měl v jeho následujícím životě sehrát poměrně důležitou úlohu. Byl jím podplukovník Josef Balabán, někdejší Nestávalův velitel z 1. dělostřeleckého pluku, který nyní pracoval jako přednosta oddělení na Ministerstvu národní obrany.[31] „[Balabán] *mě přesvědčoval, že je nutné se připravit na nutnou srážku s nacistickým Německem; to nejde ovšem dnes oficielně, a proto je třeba, aby odhodlaní a zcela spolehliví vojáci vytvořili dobře organizovanou a pevnou základnu, třeba zatím v podzemí,*“ vzpomínal později na tuto schůzku Nestával. Jeho reakce na Balabánovy návrhy byla ovšem poněkud chladná: „*Vysvětlil jsem mu, že jsem v plném zápasu politickém proti snahám poraženecké nálady užít k vytvoření krajně pravicového, autoritativního systému v okleštěné ČSR, to že pokládám za současných podmínek za nejdůležitější ubránit se těmto snahám. Vojenskou akci že pokládám v této situaci za nemístnou, že však jsem připraven plnit svou povinnost vojáka, změní-li se situace.*“[32]

Ke změně situace skutečně došlo o několik měsíců později, kdy německá armáda obsadila zbytek Česko-Slovenska a byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava. Příjezd okupantů zažil Josef Nestával přímo na pražské radnici – v časných ranních hodinách 15. března 1939 se zde zúčastnil schůze, kterou narychlo svolal primátor Klapka. Nestával se zde postavil jak proti myšlence opustit radnici a vyklidit tak pole fašistickým živlům, tak proti návrhu, aby pražský primátor uvítal spolu se členy městské rady německé okupanty.[33] „*Tak vznikla skupina kolem primátora dr. Klapky, která nadále cílevědomě pracovala nejen proti Němcům, ale také – a to bylo často ještě těžší – proti snahám fašistů a vlajkařů zmocnit se pražské radnice nebo ji alespoň přinutit ke spolupráci s Němci,*“ napsal později Nestával, který takto fakticky vstoupil do protinacistického odboje.[34]

Několik dní po příjezdu německých okupačních vojsk se s Nestávalem opět sešel podplukovník Balabán a informoval jej o plánech československých důstojníků na vytvoření ilegálních vojenských formací, které měly zasáhnout proti okupantům v okamžiku zhroucení nacistického Německa. Nestával zase referoval Balabánovi o událostech na pražské radnici v noci ze 14. na 15. březen 1939 a uvedl, že pro

30 BLOCHOVÁ, Martina: *Pražský magistrát v letech 1939–1940*. Diplomová práce obhájená na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v r. 2001, s. 14.

31 K Balabánově osobnosti viz blíže KOURA, Petr: *Podplukovník Josef Balabán. Život a smrt velitele legendární odbojové skupiny „Tři králové“*. Praha 2003.

32 VÚA, odd. „255“, spis č. j. 34025/1966 – Josef Nestával; Popis odbojové činnosti J. Nestávala, s. 1.

33 Tamtéž; prohlášení dr. Františka Jirsy z 2. 5. 1966.

34 Tamtéž; popis odbojové činnosti J. Nestávala, s. 2. Osvědčení o účasti v národním boji za osvobození, které vydalo MNO Nestávalovi v květnu 1967, jej označuje za účastníka domácího odboje již od 15. 3. 1939.

odbojovou práci získal několik magistrátních funkcionářů. Oba muži se dohodli na „nejužší spolupráci“ a domluvili si konspirační zásady schůzek a vzájemného kontaktu. Nestával tak byl začleněn do struktur vznikající vojenské odbojové organizace Obrana národa.[35]

Nestával se též stal blízkým spolupracovníkem primátora Otakara Klapky, s nímž jej vázalo silné osobní přátelství.[36] Nestával se zapojil do Klapkovy odbojové skupiny na magistrátu, zároveň však pracoval v Obraně národa. Domnívám se, že přesné vymezení jeho příslušnosti k určité odbojové skupině není příliš možné, neboť některé skupiny (na pražské radnici se uvádějí dvě – „Magistrát“ a „Tajemník“) bývají často dodatečným poválečným či historiografickým konstruktem. Sám Nestával je podle mého názoru typickým příkladem personálního prolínání jedné osobnosti do mnoha odbojových skupin, což je zejména pro první fázi nacistické okupace typické. A nejen to – Nestával je i typickým případem překrývání protinacistického odboje s oficiální protektorátní politikou.

Nacistická okupace Čech a Moravy znamenala kromě jiného i konec politického stranictví, respektive jeho koncentraci do jediné povolené politické strany – Národního souručenství. Ačkoliv přední místa v jeho aparátu zaujali především někdejší agrárníci,[37] předsedou organizace Národního souručenství ve Velké Praze byl jmenován bývalý národní socialista – Josef Nestával.[38] V textu, který si později vytvořil jako podklad pro obhajobu před německým Lidovým soudem, se dočteme, že se rozmýšlel, zda tuto funkci přijme: *„Musil jsem se sám ve svém nitru vypořádat s otázkou, co mohu a co chci dělat. Mé rozhodnutí bylo: poněvadž jsme byli zradou vyřazeni z aktivní spoluúčasti na jevišti současné Evropy, máme jen jediný úkol před sebou – zachovat národ jako celek, dle možnosti neporušený a nedotčený až do doby plného vyjasnění v Evropě.“*[39] Nestával tedy funkci nakonec přijal a zapojil se do náborové akce, která přivedla do řad Národního souručenství 97 % českého mužského obyvatelstva Protektorátu.[40] Nestávalovým zástupcem ve funkci krajského vedoucího Velké Prahy se stal docent Josef Matoušek, který byl o půl roku později popraven v souvislosti se zásahem nacistů proti českým studentům.

Z dostupných dokumentů není bohužel jasné, zda přijetí funkce v Národním souručenství konzultoval Nestával i se svými odbojovými přáteli – zdá se to být ale dosti pravděpodobné, neboť v této funkci mohl vykonat pro odbojové hnutí mnoho užitečné práce. Nestával byl v této době jmenován též vrchním velitelem Civilní protiletecké obrany (CPO) v Praze. Tuto funkci ovšem již přijal nejen s vědomím vojenské

35 Tamtéž.
36 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; strojopis *Můj případ*, s. 2.
37 PASÁK, Tomáš: *Pod ochranou říše*. Praha 1998, s. 60.
38 NA, fond Adolf Hrubý, sign. 48-10-15; jmenný seznam vedení Národního souručenství v Praze.
39 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; strojopis *Můj případ*, s. 6.
40 NA, fond Adolf Hrubý, sign. 48-10-19.

odbojové organizace, ale údajně přímo z jejího rozkazu.[41] Civilní protiletecká obrana byla nacisty zřízena po vzoru německé polovojenské organizace Luftschutz. Její vznik v Praze byl však podchycen vojenskou odbojovou organizací Obrana národa (ON) a do jejího vedení byla zařazena, právě díky Josefu Nestávalovi, celá řada bývalých důstojníků a odbojových pracovníků. Vojáci totiž očekávali brzké vypuknutí válečného konfliktu a předpokládali, že Německo bude západními mocnostmi zatlačeno do defenzivy. Plánovali tedy pro tento případ ozbrojené vojenské povstání a budovali ilegální armádu, která měla obsadit důležité vojenské objekty. Není tudíž překvapující, že se Nestávalovým zástupcem ve funkci velitele CPO stal podplukovník Cyril Melichar, bývalý ruský legionář a někdejší přednosta jednoho z oddělení Ministerstva obrany, který byl zároveň pověřen velením ilegálního pluku Obrany národa v Praze XVIII a XIX.[42] Toto pověření Melicharovi předal legendární odbojový pracovník podplukovník Josef Mašín, s nímž se osobně znal i Nestával, a to z předválečných vojenských cvičení.[43]

O Nestávalově činnosti ve strukturách Civilní protiletecké obrany nám zanechali svědectví bratři Jan a František Bernasové, kteří byli jako důstojníci po 15. březnu propuštěni z armády a umístěni právě na pražskou radnici. *„Na území hl. m. Prahy bylo pod rouškou CPO zřízeno na 45 velitelských a zpravodajských stanovišť, spojených navzájem dvojí telefonní sítí, s permanentní tel*[efonní] *službou. Velitelská stanoviště byla vybavena sklady zdravotnického materiálu a sklady materiálu protichemické ochrany včetně plynových masek a přileb.* […] *Na jednotlivá stanoviště CPO a jako velitelé autokolon byli dosazeni příslušníci ON, většinou důstojníci.* […] *Dr. Nestával spolu se mnou a jinými příslušníky CPO provedl podrobnou prohlídku kanalizačního systému hl. m. Prahy za účelem přezkoumání možnosti jejího využití pro spojovací a komunikační účely bojových jednotek,“* napsal v roce 1966 generál Jan Bernas, který v únoru 1940 spolu se svým bratrem opustil Protektorát a vstoupil do formujících se jednotek čs. zahraničního odboje.[44] Z Bernasova svědectví je tedy patrné, že Nestával pro přípravu ozbrojeného vojenského povstání v Protektorátu vykonal opravdu hodně. Nutno ještě dodat, že toto plánování probíhalo za přísného utajení – někteří „spolehliví“ lidé byli do CPO zapojeni, aniž by jim byla sdělena připravovaná úloha této organizace v očekávaném povstání.[45]

Nestával ovšem podporoval organizování vojenského odboje ještě jiným způsobem. Jako personální referent pražského magistrátu mohl do jeho struktur umisťovat dů-

41 VÚA, odd. „255“, spis č. j. 34025/1966 – Josef Nestával; popis odbojové činnosti J. Nestávala, s. 3.
42 AMV Praha, fond Německé fondy v říši, sign. 141-318-1.
43 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; strojopis *Můj případ*, s. 6. K Mašínově osobnosti viz blíže NĚMEČEK, Jan: *Mašínové. Zpráva o dvou generacích*. Praha 1998.
44 VÚA, odd. „255“, spis č. j. 34025/1966 – Josef Nestával; potvrzení gen. Jana Bernase o odbojové činnosti J. Nestávala ze 7. 4. 1966.
45 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; průklep dopisu J. Nestávala prokurátorovi Mimořádného lidového soudu o organizaci CPO z 12. 11. 1946.

stojníky, kteří byli propuštěni z likvidované čs. armády. *„Převáděl jsem do služeb pražské obce a jí řízených podniků (zejména Elektrických podniků a Pražské městské pojišťovny) aktivní důstojníky a rotmistry čs. armády, mezi nimi všechny, kteří mi byli označeni pplk. Balabánem* […], *protože byli určeni na velitelské funkce ON mimo radnici budovaných vojenských jednotek,“* popsal později svoji tehdejší činnost Nestával.[46] Celkově se zde díky Nestávalovi, Klapkovi a přednostovi osobního oddělení magistrátu dr. Máchovi podařilo umístit 225 bývalých důstojníků, 27 rotmistrů, 134 dělesloužících a 39 civilních zaměstnanců bývalé vojenské správy.[47] Z výše popsaných okolností vidíme, že Josef Nestával se v létě 1939 stal poměrně důležitou osobností domácího nekomunistického odbojového hnutí. Když se mu naskytla díky zájezdu fotbalového klubu Viktoria Žižkov příležitost emigrovat do Francie, nedostal k tomu údajně od velitelů Obrany národa souhlas, neboť jeho funkce byly shledány pro odbojovou práci nepostradatelnými.[48] Nestával tedy nadále zůstal v Protektorátu a pracoval pro domácí odboj.

Vedle již popsaných aktivit se věnoval i činnosti zpravodajské – Josefu Balabánovi dodával nejen exkluzivní informace z prostředí pražského magistrátu, ale též zprávy o činnosti Národního souručenství (NS). Nestával totiž pověřil jednotlivé okresní vedoucí NS, aby mu podávali zprávy o důležitých událostech politického charakteru, což bylo později nacistickým prokurátorem označeno za *„organizaci zpravodajské služby“*. V nacistické obžalobě k této činnosti čteme následující: *„Vzhledem k tomu* [Nestával] *dostával soustavně od jemu podřízených složek Národního souručenství nejen zprávy o všeobecných vnitropolitických záležitostech, jmenovitě o náladách obyvatelstva Protektorátu a jeho vztahu k Němcům a o záležitostech Národního souručenství (obzvláště o konfliktech této organizace s příslušníky Vlajky), ale dostával též hlášení o hospodářských poměrech, například o zásobování Protektorátu i říše surovinami či obilím, přičemž také získával informace o pohybu německých jednotek v Čechách a v neposlední řadě též hlášení o zahraničně-politických událostech.“*[49] Všechny tyto zprávy předával Nestával Balabánovi, který je nechal posléze zpravodajsky analyzovat a odesílal je jak radiotelegrafickou, tak kurýrní cestou příslušníkům čs. emigrace na Západě. Zejména zprávy z prostředí kolaborantské organizace Vlajka byly využívány též k pranýřování této organizace na stránkách ilegálního časopisu *V boj*.[50] Josef Nestával se tak stal velice důležitým zpravodajem legendární odbojové skupiny

46 VÚA, odd. „255“, spis č. j. 34025/1966 – Josef Nestával; popis odbojové činnosti J. Nestávala, s. 2.
47 BLOCHOVÁ, Martina: c. d. , s. 117.
48 VÚA, odd. „255“, spis č. j. 34025/1966 – Josef Nestával; popis odbojové činnosti J. Nestávala, s. 1.
49 AMV Praha, fond Německé soudy v říši, sign. 141-223-9; žaloba německého státního návladního proti Antonínu Kinkalovi, Arnoštu Wenigovi, Josefu Nestávalovi a dalším ze dne 27. 1. 1942, s. 15. Překlad z němčiny autor.
50 Vlajkaři byli na stránkách tohoto časopisu označováni výrazy jako *„prostituti“*, *„krysy“*, *„placené děvky“*, *„lůza“*, *„chátra“* a podobně. Viz HLUŠIČKOVÁ, Růžena; ŠŤOVÍČEK, Ivan; PEKÁREK, Bohumil: *V boj. Edice ilegálního časopisu. Díl III*. Praha 1995, s. 12–14.

známé jako „Tři králové“, kterou tvořili podplukovník Josef Balabán, podplukovník Josef Mašín a štábní kapitán Václav Morávek.

Nestával byl ovšem ve spojení s dalšími odbojovými organizacemi českého domácího nekomunistického odboje. Od září 1939 byl v kontaktu s představiteli odbojové organizace Petiční výbor Věrni zůstaneme (PVVZ) dr. Karlem Bondym a dr. Václavem Holým.[51] Dá se tedy předpokládat, že program *Za svobodu*, který později z této organizace vzešel a který posléze přijaly všechny hlavní organizace českého demokratického odboje, byl ideově blízký i Josefu Nestávalovi. Díky svým veřejným funkcím byl též v pracovním styku se samotným předsedou Protektorátní vlády generálem Aloisem Eliášem. Z dostupných pramenů je zřejmé, že spolu mimo jiné mluvili i o odbojové činnosti – Nestával tak údajně před Eliášem zmínil i jméno podplukovníka Balabána jako jednoho z představitelů odbojové organizace Obrana národa.[52] Podle jednoho z pramenů dokonce Eliáš Nestávalovi tykal – zdá se, že tedy spolu udržovali přátelský vztah.[53]

Pro Josefa Nestávala muselo být zajisté dosti vysilující stýkat se na jedné straně s vrcholnými představiteli českého odboje a na druhé straně s reprezentanty nacistické okupační správy, jako byl nechvalně proslulý náměstek pražského primátora dr. Josef Pfitzner.[54] Nestával tak byl nucen činit určité kroky, které mu nebyly zcela po chuti. Před všeobecně očekávaným výročím 28. října svolal poradu vedoucích funkcionářů Národního souručenství v Praze a vyzval je, aby působili na zachování klidu a pořádku v tento den, neboť jej Protektorátní vláda vyhlásila na nátlak okupačních úřadů pracovním dnem. Zároveň ovšem Nestával vyslovil nesouhlas s návrhem pražského policejního prezidenta, aby byli v tento den vysláni do ulic policejní špehové (eufemisticky nazývaní „důvěrníci“), kteří by monitorovali pohyb na pražských veřejných prostranstvích.[55] Je přitom poněkud absurdní, že sám Nestával některé z organizátorů nepokojů 28. října osobně znal.

Svých veřejných funkcí ovšem Nestával využíval též k boji proti okupantům legálními prostředky: *„Až do svého zatčení jsem úspěšně bránil rozšíření německých pozic v obecní správě (např. kategorickým odmítnutím jmenování Němců zástupci českých referentů – členů rady)“*. Podobnou snahu vyvíjel Nestával též v komisi pro přejmenovávání pražských ulic. Když byl později zatčen, bylo mu mimo jiné kladeno za vinu,

51 VÚA, odd. „255“, spis č. j. 34025/1966 – Josef Nestával; popis odbojové činnosti J. Nestávala, s. 1.

52 Zde je nutné zmínit, že se neztotožňuji se zařazením gen. Aloise Eliáše do struktur odbojové organizace Obrana národa, jak tomu činila v nedávné době především publicistika v souvislosti s uložením Eliášových ostatků na Vítkově. Eliáš vyvíjel podle mého názoru rezistenční aktivity především za použití legálních prostředků, zároveň spolupracoval s řadou lidí, která byla personálně napojena na Obranu národa, aniž by se přímo podílel na jejím řízení. Taktéž se neztotožňuji s nekritickým přijímáním tzv. retardační politiky, jehož jsme svědky v poslední době, a přikláním se spíše k hodnocení Jana Tesaře, publikovaným nedávno v jeho knize *Traktát o „záchraně národa“* (Praha 2006).

53 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; strojopis *Můj případ*, s. 9.

54 K Pfitznerově osobnosti viz blíže ŠUSTEK, Vojtěch: *Nacistická kariéra sudetoněmeckého historika*. In: MÍŠKOVÁ, Alena; ŠUSTEK, Vojtěch: *Josef Pfitzner a Protektorátní Praha v letech 1939–1945. Svazek 1*. Praha 2000, s. 8–38.

55 NA, fond Ministerstvo vnitra I – prezidium Praha, sign. 225-1192-15; průklep dopisu pražského policejního prezidenta Prezidiu ministerstva vnitra z 24. 10. 1939.

že právě on nutil primátora Klapku a další české zástupce na pražské radnici do radikální politiky vůči Němcům.[56]

Jako vrcholný představitel Národního souručenství hovořil Nestával často na veřejných shromážděních. V srpnu 1939 měl rozhlasový projev, který byl ovšem částečně upraven cenzurou. Nestával mimo jiné prohlásil: *„Představitelé národa svádějí* [...] *velký boj o udržení* [*minimálních* – škrtnuto cenzurou – pozn. aut.] *předpokladů k zachování naší národní existence a k překonání tohoto těžkého období bez nenahraditelných ztrát. Je jasné, že mocensky jsme nerovným partnerem, ale jestliže jsou mravní hlediska ještě nějakým činitelem, pak nemůže dnešní zásada, že kdo má moc, má i právo, změnit nic na skutečnosti, že snaha po uhájení národní existence a národního vývoje hospodářského, kulturního a politického jest nezadatelným a nezcizitelným právem i našeho národa.“*[57]

Je evidentní, že tato slova, která snad již ani není možno označovat za „dvojsmyslná“, nemohla příliš nadchnout ani představitele německé okupační správy, ani stoupence českých fašistických skupin, zejména Vlajky. Ti již delší dobu útočili, s tichým souhlasem okupantů, na Protektorátní vládu a Národní souručenství. Architekti nacistické okupační politiky totiž očekávali, že tímto nátlakem přimějí Protektorátní vládní reprezentaci k větším ústupkům a větší loajalitě. Uměle vyvolávaný strach z českých fašistických živlů se stal v první fázi nacistické okupace nástrojem (a v některých případech též výmluvou) k větší vstřícnosti vůči požadavkům nacistů. Od počátku roku 1940 fašisté svoje výpady stupňovali, neboť požadovali aktivní spoluúčast na autonomní vládě v Protektorátu. Josef Nestával tak na jednu stranu sice postupoval v hierarchii Národního souručenství (7. února 1940 byl jmenován státním prezidentem Emilem Háchou členem jeho Výboru, nejvyššího orgánu této politické organizace[58]), ale zároveň se dostával do zorného úhlu jak českých fašistických uskupení, tak nacistických bezpečnostních složek. Ve zprávě pražské služebny Sicherheitsdienstu (SD) z 13. června 1940 je tak Josef Nestával označen za *„známého benešovce“*. Dále se zde uvádí, že na schůzi pražského vedení Národního souručenství sdělil Nestával přítomným informaci, kterou měl mít z velice spolehlivého zdroje, a sice že Španělsko za žádných okolností vojensky nepodpoří nacistické Německo vstupem do války a zůstane i nadále neutrální. *„Po této zprávě propukli všichni přítomní ve spontánní jásot,“* hlásila Úřadu říšského protektora zpravodajská služba NSDAP, přičemž Nestávalovo počínání je zde označeno za příklad toho, jak Češi využívají každé maličkosti k ovlivňování veřejného mínění proti Němcům.[59]

Zároveň od jara 1940 přibývaly na vlajkařských schůzích a ve fašistickém tisku

56 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; strojopis *Můj případ*, s. 1.

57 Citováno dle PASÁK, Tomáš: *Pod ochranou...*, s. 63.

58 NA, fond Zemský úřad Praha – Prezidium zemského úřadu v Praze, sign. 207-767-15; dopis pražského policejního ředitelství Prezidiu zemského úřadu Praha ze dne 27. 3. 1940. O Nestávalovi je zde uvedeno, že *„z hlediska mravní zachovalosti nebylo o něm zjištěno závad“*.

59 NA, Úřad říšského protektora, sign. 114-313-1; denní zpráva SD č. 134/40 z 13. 6. 1940, překlad z němčiny autor.

tvrdé útoky na funkcionáře Národního souručenství pro jejich sepětí s předmnichovskou politikou a Edvardem Benešem. *„Ti, kdo se neosvědčili v době 20 let po převratu, i ti, kdo převzavše jejich dědictví a tradici, se snaží udržeti v národě starého ducha, musí v zájmu národa ustoupiti hlasatelům nového politického směru“*, napsal 13. července sebevědomě deník *Vlajka*.[60] Po zatčení primátora Klapky útoky vlajkařů zesílily a zaměřovaly se již jmenovitě i proti představitelům české politiky na pražském magistrátu: *„Kolik jest dalších partajnických a šuškajících korouhviček ve vedení české správy pražské radnice, které svlékaly kabáty a oblékaly jiné, jen aby se u koryta za každého režimu udržely. Tito lidé byli do těchto funkcí navoleni ještě starým partajnickým hlasováním za Benešova režimu. Kolik jest tam klikařů, velkých jen proporcemi, ale schopnostmi a duchem zakrnělých, nehledě k jejich celému životu. Tito lidé jsou tělem zapáchající ryby, jejíž hlava byla odstraněna. Obrací se člověku žaludek a hýbá to žlučí, když stále slyší a čte, jak různí lotři, kteří páší v přítmí největší zradu na národě šuškandou, mají stále plnou pusu slov.“*[61]

V kontextu těchto událostí není příliš překvapující, že Josef Nestával byl 19. července 1940 zatčen německou tajnou státní policií. Stalo se tak přímo na schůzi správní rady Pražské městské pojišťovny.[62] Nedomnívám se však, že k Nestávalově zatčení přispěli vlajkaři, jak tvrdí psycholog Milan Nakonečný.[63] Skutečným důvodem bylo podle mého názoru odhalení rezidentury čs. zahraničního odboje v Budapešti, kterou řídil Miloš Otto Bondy a která zajišťovala především ilegální přechody odbojových pracovníků z Protektorátu do exilu. Nacistické bezpečnostní složky odhalily tuto rezidenturu v únoru 1940 a začaly rozkrývat její kontakty na český vojenský odboj v Protektorátu. Byla tak odhalena celá řada důležitých spolupracovníků Obrany národa, kteří zastávali významné funkce v Protektorátní správě, jako např. pražský policejní rada dr. Karel Jaroš. Gestapo mimo jiné dekonspirovalo i odbojové pracovníky ve strukturách pražské Civilní protiletecké obrany (CPO) a 30. dubna 1940 zatklo zástupce jejího velitele Cyrila Melichara.[64] V důsledku toho byli na příkaz Němců vyřazeni z CPO všichni bývalí důstojníci – nejen aktivní, ale i záložní, a Nestávala tak nahradil 5. června ve funkci vrchního velitele pražský policejní prezident Rudolf Charvát.[65] Zatýkání v řadách domácího nekomunistického odboje však stále pokračovalo a 9. července si Gestapo přišlo též pro primátora Otakara Klapku. Jeho zatčení zdůvodnil velitel Bezpečnostní policie a SD v Praze Horst Böhme právě šetřením vyplývajícím z odhalení čs. rezidentury v Budapešti.[66] Domnívám se, že Nestávalovo

60 STULÍK, Václav: *Svůj program dovedeme do důsledku*. In: *Vlajka*, roč. 10 (1940), č. 156, 13. 7. 1940.
61 ŠPITÁLNÍK, Ladislav: *Poslední hrobařů rej*. In: *Vlajka*, roč. 10 (1940), č. 158, 16. 7. 1940.
62 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; strojopis *Můj případ*, s. 1.
63 NAKONEČNÝ, Milan: *Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu*. Praha, 2001, s. 162.
64 AMV, fond Německé soudy v říši, sign. 141-318-1.
65 O této události dokonce referoval i ilegální časopis *V boj*. In: HLUŠIČKOVÁ, Růžena; ŠŤOVÍČEK, Ivan; PEKÁREK, Bohumil: *V boj*…, s. 248.
66 Zpráva Horsta Böhmeho K. H. Frankovi z 12. 7. 1940. Edici zprávy viz MÍŠKOVÁ, Alena; ŠUSTEK, Vojtěch: *Josef Pfitzner*…, dokument č. 34, příloha A/2, s. 421.

zatčení o 10 dní později mělo právě přímou souvislost s těmito událostmi.[67] Nestával byl po svém zatčení vyslýchán komisařem Oskarem Fleischerem, který je dnes považován za jednoho z nejbrutálnějších vyšetřovatelů pražského Gestapa.[68] Fleischer se proslavil nepříliš úspěšným pátráním po legendárních „Třech králích", kteří jej opakovaně zesměšňovali před celým pražským Gestapem.[69] S Nestávalem to ovšem Fleischer zkoušel nejprve po dobrém: *„Byl jsem upozorněn, že kdo mluví pravdu, dostane při skončení války (a to bude v několika týdnech) jistě amnestii, ale kdo lže nebo zapírá, bude ještě léta po válce v koncentračním táboře. Lhaní a zapírání stejně nepomůže, poněvadž oni už mají prostředky, jak přimět k mluvení, a těm neodolali tvrdší lidé než jsem já. A pak – ostatní vše přiznali na sebe i na mě. Oni chápou mé stanovisko, na mém místě byli by dělali totéž, ale musím mluvit pravdu a vše bude v pořádku."*[70] Nestával však veškerou svoji odbojovou činnost popřel. Na druhou stranu se netajil svými protiněmeckými antipatiemi: *„Na předhůzku, že jsem byl k Němcům nepřátelský a neloajální, jsem řekl asi toto: Byl jsem – jako všichni – odhodlán bojovat proti Němcům se zbraní v ruce; 1938 jsem uvítal jako ulehčení mobilizaci a ještě v noci odešel od své rodiny, kterou nade vše miluji, ačkoli jsem byl přesvědčen, že se už nevrátím.* [...] *Citově se můj poměr k Němcům po 15. 3. 1939 nezměnil – nestalo se nic, co by k tomu mohlo vést, naopak; ale jako zkušený muž jsem city podřídil rozumu. Také mi bylo jasné, že na dvou koních nemohu současně jet – proto jsem žádnou ilegální činnost nedělal, žádné ilegální styky neměl, činovníky Národního souručenství vždy před tím varoval."*[71]

Nestával byl vyslýchán nejen ohledně ilegální činnosti primátora Klapky a dalších pracovníků magistrátu, ale byl dotazován i na své styky s podplukovníky Josefem Balabánem a Josefem Mašínem. O dva týdny později se však vyšetřovatelé začali Nestávala ptát na generála Eliáše, neboť se o jeho kontaktech s odbojovým hnutím dozvěděli od jiných zatčených. Gestapáci neváhali použít ani vydírání. Nestával si tehdy od nich údajně vyslechl tato slova: *„Svou zatvrzelostí jste si zavinil, co se teď stane: Nejen Vám teď jde o krk (Klapka se z toho šikovně dostal poukazem na vyššího pána), ale Vaše žena a matka budou zatčeny a zítra i s Vašimi dětmi dopraveny do koncentračního tábora v Polsku."*[72] Nestával dostal tehdy půl hodiny na rozmyšlenou, aby vypovídal o Eliášově odbojové činnosti. Je obdivuhodné, že tomuto nátlaku nepodlehl a vypověděl o předsedovi Protektorátní vlády pouze nepodstatné věci. Při-

67 Tlumočník Gestapa Josef Chalupský ve své poválečné výpovědi tvrdí, že Nestával byl zatčen na základě výpovědí primátora Klapky. Viz AMV, fond Správa vyšetřování StB, oddělení válečných zločinů, sign. 325-102-6; výslech J. Chalupského z 3. 11. 1945.

68 SLÁDEK, Oldřich: *Zločinná role gestapa. Nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938–1945*. Praha 1986, s. 110.

69 Blíže o těchto akcích „Tří králů" vypráví zbeletrizovanou formou kniha Petra Kettnera a I. M. Jedličky *Tajemství Tří králů* (Praha 1995), která je však plná omylů a nepřesností.

70 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; strojopis *Můj případ*, s. 1.

71 Tamtéž, s. 5–6.

72 Tamtéž, s. 9.

pustil, že se spolu bavili o některých „nezodpovědných“ důstojnících, kteří provádějí odbojové akce proti stávajícímu okupačnímu režimu. Výslechy k tomuto tématu pokračovaly i v následujících dnech. Nestával však přiznával pouze to, z čeho byl již usvědčen předchozím šetřením. K jeho výslechovým protokolům připsal Oskar Fleischer poznámku: *„Údaje Nestávala nejsou ani hodnověrné, ani úplné. Jeho výslech byl do té míry obtížný, že se vyhnul každé otázce a sděloval odůvodnění, která s věcí neměla absolutně nic společného. O každý výraz dlouho smlouval a nedal se v žádném případě pohnout k dalším doznáním.“*[73] To potvrdil po válce i tlumočník Gestapa Josef Chalupský, který prohlásil, že Nestával při výsleších nic neprozradil.[74] Dostupné prameny nehovoří ale o tom, zda bylo vůči Josefu Nestávalovi použito fyzické násilí. Je poněkud příznačné pro Nestávalovu osobnost, že sám se o tom ve svých textech nezmiňuje.[75] Domnívám se však, že k použití hrubého fyzického násilí v jeho případě došlo.

Opusťme nyní na chvíli Josefa Nestávala, uvězněného v policejní věznici Gestapa na Pankráci, a podívejme se na události, které jeho zatčení vyvolalo v Protektorátní politice a v pražských ulicích. Nestával je totiž jeden z mála lidí, který se v českých moderních dějinách může „pochlubit“ faktem, že kvůli jeho osobě byl proveden pokus o státní převrat. Necelé tři týdny po jeho zatčení byla dočasně pozastavena činnost Národního souručenství v Praze. Kromě Nestávala byli totiž zatčeni pro podezření z odbojové činnosti též dva okresní vedoucí NS (Antonín Kinkal a Martin Rumíšek). Připočteme-li k tomu ještě zatčení generálního tajemníka NS generála Šimona Drgáče v srpnu předcházejícího roku a zastřelení Nestávalova zástupce docenta Matouška v souvislosti s akcí „17. listopad 1939“, nelze se skutečně ubránit dojmu, že Národní souručenství bylo doslova prošpikováno odbojovými pracovníky, jak již po několik měsíců tvrdili čeští fašisté. V reakci na zprávu o Nestávalově zatčení otiskla *Vlajka* článek, ve kterém mimo jiné stálo: *„Dnes už nesmí beztrestně vykládat nějaký tajemník této podařené akciové společnosti s ručením neobmezeným, že oni jsou jediní reprezentanti národa.* […] *Jak má* [národ] *mlčet, když jeho samozvaní představitelé za stálého ohánění se ‚loyalitou‘ dovedou páchat zradu, nejčernější zradu na národě, protože zradu na jeho životních zájmech?“*[76]

Jelikož národ i nadále „mlčel“ (a spíše lidi typu Nestávala litoval), rozhodli se vlajkaři vzít iniciativu do vlastních rukou. Zatčení pražského krajského vedoucího NS se jim stalo vhodnou záminkou k provedení pokusu o svržení stávající vládnoucí

73 VÚA, odd. „255“, spis č. j. 34025/1966 – Josef Nestával; výpis z protokolů Gestapa.
74 AMV Praha, fond Správa vyšetřování StB, oddělení válečných zločinů, sign. 325-102-6; výslech J. Chalupského z 3. 11. 1945.
75 V textu *Můj případ*, ze kterého zde bylo několikrát citováno, se žádné zmínky o použití fyzického násilí neobjevují, neboť byl s velikou pravděpodobností napsán v německém vězení. (Dochovanou strojopisnou verzi, ze které jsem vycházel, pokládám za později vytvořenou kopii.) Zmínku o fyzickém násilí však nenajdeme ani v Nestávalově žádosti o přiznání Osvědčení podle zákona č. 255/46 Sb.
76 VANĚK, Zdenko: *Vývoj totalitní strany*. In: *Vlajka*, roč. 10 (1940), č. 179, 8. 8. 1940.

Protektorátní garnitury. Na 8. srpna 1940 svolali demonstraci proti NS, která přerostla ve „spontánní“ (ve skutečnosti však řízený a předem připravovaný) útok na budovu ústředního a krajského sekretariátu Národního souručenství v Dušní ulici v Praze. Proti zasahující české policii zavolali vlajkaři, vyzbrojení prapory s hákovými kříži, na pomoc jednotku SS z nedalekých kasáren v budově Právnické fakulty. V důsledku toho byli čeští policisté, bránící sekretariát, vytlačeni a došlo k obsazení budovy sekretariátu NS příslušníky Vlajky. Když byli příslušníci SS na základě osobní intervence generála Eliáše odvoláni samotným K. H. Frankem, zakročila proti osamělým vlajkařům česká policie a sekretariát NS vyklidila. Fašistický pokus o puč tak byl zlikvidován.[77]

O celé akci referoval s jistou nadsázkou a typickou dávkou humoru ilegální časopis *V boj*, který vydávali příslušníci Obrany národa, tedy Nestávalovi odbojoví přátelé: *„Boj byl bohatý na dramatické momenty, byl však neobyčejně krátký.* […] *Z hrdinů staly se rázem změklé slepice, prosící s pláčem za prominutí. Divákům při otevření brány naskytl se velkolepý pohled na 40 hrdinných synů Svatoplukových gard, kteří stáli v potupné pozici s rukama zdviženýma* […] *Triumf policie při odvážení vlajkařského bravu a skotu byl vítán pražským obecenstvem nadšeným jásotem a potleskem. Pro čištění budovy od vlajkařského hmyzu nalezla policie v nádobách na popel tři skrčené hrdiny Svatoplukových gard. Odpadky vědí, kam patří!“*[78] Zbývá jen dodat, že ačkoliv tito lidé tehdy prohráli a jejich představy na státoprávní uspořádání českomoravského prostoru vzali definitivně za své v květnu 1945, mohl se s některými z nich (např. Bohumilem Siebertem nebo Mohamedem Abdallahem Brikciem) Josef Nestával o 10 let později osobně setkat v některé z komunistických věznic.

Když se pokus o fašistický puč především díky distanci německé okupační správy nezdařil, „zúčtovali“ fašisté alespoň se svými odpůrci na stránkách tisku. Josef Nestával je zde řazen po bok lidí jako Ladislav Feierabend, Jaromír Nečas a samozřejmě Otakar Klapka. Tito mužové jsou zde častováni výrazy jako *„nejničemnější škůdci“*, *„smečka parazitů“*, *„zločinní hrobaři šťastnějšího národního osudu“* nebo *„političtí protekční idioti“*.[79] Nelze v této souvislosti nepomyslet na kampaň, jejímž terčem se Nestával stane takřka přesně o 10 let později v době procesu s dr. Miladou Horákovou. Některé pasáže z *Vlajky* se totiž dosti nápadně podobají komunistické propagandě z 50. let a dá se říci, že jakoby předpovídaly další Nestávalův osud: *„Ti pokřivení, duševně zmrzačelí a nepoctiví agenti s politikou, ti špatní Čechové a opravdoví zrádci své vlastní krve dojdou odplaty za své zločiny.* […] *Tahle vina se neodpouští. Dnes bude konečně souditi celý národ své skutečné zrádce.“*[80]

30. září 1940 byl Josef Nestával transportován do věznice v Drážďanech. Poměry ve

77 Okolnosti a průběh fašistického pokusu o puč viz NAKONEČNÝ, Milan: *Vlajka*…, s. 167–175.
78 HLUŠIČKOVÁ, Růžena; ŠŤOVÍČEK, Ivan; PEKÁREK, Bohumil: *V boj*…, s. 272–273.
79 *Bilance naše a jejich. Loyalita v plavkách*. In: *Vlajka*, roč. 10 (1940), č. 179 (sic), 9. 8. 1940.
80 PEIGER, František: *Nastává hodina zúčtování*. In: *Vlajka*, roč. 10 (1940), č. 179 (sic), 9. 8. 1940.

věznicích na území říše byly paradoxně, alespoň pro české politické vězně, poněkud lepší, neboť zde vězeňský personál, na rozdíl od věznic v Protektorátu, netvořili sudetští Němci. Neznamenalo to však, že by se Nestával dostal z moci pražského Gestapa – o dva měsíce později byl kupříkladu opět vyslýchán Oskarem Fleischerem. V únoru 1941 pak absolvoval první výslech u německého vyšetřujícího soudce: *„Když jsem řekl, že jsem Balabánově činnosti, respektive povídání o ní nevěřil, byl jsem slušně, ale energicky vyhozen.“*[81] Při dalších výsleších se Nestával pokoušel poněkud zmírnit tvrzení, která podepsal komisaři Fleischerovi: *„Setrval jsem v podstatě na původních výpovědích na Gestapu, rozdíly jsem vysvětlil tím, že jsem některé věci v protokolech podepsal, ačkoli neodpovídaly mým výpovědím, poněvadž jsem byl vždy rád, když jsem měl výslech za sebou, a vzhledem k očekávanému konci války a slibované amnestii jsem soudil, že na tom tak mnoho nezáleží, poněvadž k soudnímu řízení nedojde.“*[82] Domnívám se, že takovéto vyjádření mohli pracovníci německé justice považovat za drzost, neboť jim muselo být jasné, koho si Nestával jako vítěze války ve skutečnosti představoval.

Mezitím došlo v Protektorátní politice k převratným událostem – v září 1941 byl odvolán „ze zdravotních důvodů“ říšský protektor Konstantin von Neurath a na jeho místo nastoupil Reinhard Heydrich, který nechal okamžitě zatknout generála Eliáše. V jeho výslechových protokolech se pak objevilo i Nestávalovo jméno.[83] Eliáš byl v následném zkráceném řízení odsouzen německým Lidovým soudem k trestu smrti. Ke stejnému trestu byl 2. října 1941 odsouzen i další Nestávalův spolupracovník primátor Klapka, v jehož obžalobě se již výslovně zmiňoval i Josef Nestával. Zatímco Klapka byl již 4. října popraven, vykonání rozsudku nad Eliášem bylo prozatím odloženo.

V lednu 1942 Nestával obdržel obžalovací spis a měl možnost připravovat se na obhajobu před německým Lidovým soudem. Byl obviněn z nadržování nepříteli a z přípravy velezrady, za což bylo možné v hitlerovské třetí říši udělit pouze dva druhy trestu – smrt nebo doživotní vězení. Konkrétně byl Nestával obviněn ze zpravodajské činnosti ve prospěch podplukovníka Josefa Balabána, z finanční podpory odbojového hnutí, ze spoluúčasti na vydávání ilegálního tisku a z řady dalších činů, mezi nimiž nechyběl též kontakt s generálem Aloisem Eliášem. Nestávalovým obhájcem mohl být pouze advokát německé národnosti. Na doporučení Nestávalova známého dr. Jaromíra Valenty přijal jeho obhajobu pražský německý advokát dr. Rolf Haller, člen NSDAP, který ve 30. letech hájil u čs. soudů příslušníky pronacistické strany DNSAP a její militantní mládežnické organizace Volkssport.[84]

81 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; strojopis *Můj případ*, s. 16-17.
82 Tamtéž, s. 17.
83 NA, fond Státní tajemník K. H. Frank při říšském protektorovi, sign. 109-4-174.
84 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; dopis R. Hallera předsedovi senátu německého Lidového soudu v Berlíně z 22. 3. 1941.

Ve dnech 11. a 12. března 1942 se v Berlíně konalo zasedání 1. senátu německého Lidového soudu (Volksgerichtshof), který projednával „velezrádnou" činnost Josefa Nestávala a jeho druhů. Oproti původní obžalobě došlo ke změně personálního složení skupiny, v níž byl Nestával souzen. Hlavou skupiny již nebyl blízký spolupracovník primátora Klapky Antonín Kinkal, neboť spáchal v únoru 1942 ve vězení sebevraždu. Ze skupiny byl ještě vyřazen novinář Antonín Pešl, který byl přidružen k jiné skupině obžalovaných a později byl odsouzen k trestu smrti a popraven. Společně s Nestávalem před soudem stanuli univerzitní profesoři Arnošt Wenig a Jan Matějka, úředník Zemského úřadu František Ambrož a advokát dr. František Jirsa. Všem obžalovaným byla kladena za vinu podpora odbojové organizace Obrana národa a práce v odbojové skupině na pražské radnici.

Soudu předsedal jeden z nejvýznamnějších nacistických právníků – Georg Otto Thierack,[85] který odsoudil k trestu smrti již celou řadu českých odbojových pracovníků včetně generála Eliáše. Jak bylo v tehdejší justiční praxi obvyklé, jako svědci zde vystupovali dva vyšetřovatelé pražského Gestapa – Oskar Fleischer a Karl Herschelmann. Bylo tedy evidentní, že Josef Nestával zde bude bojovat o život. Přesto odmítl na návrh svého obhájce vyjádřit politování nad svými činy.[86] Naopak – rozhodl se důrazně veškerou odbojovou činnost popřít a svědectví, která proti němu byla vznesena, označit za nedorozumění. Přesný text Nestávalovy obhajovací řeči bohužel neznáme, zdá se ale, že se příliš nelišila od slov, která měsíc před procesem napsal svému advokátovi: *„Žalobní formuli odmítám v plném rozsahu,* […] *k žádné* [odbojové skupině – pozn. autora] *jsem nepatřil ani nějakou neznal, žádnou ‚zpravodajskou službu' jsem neorganizoval, s Balabánem jsem žádné zprávy nevyměňoval, nikomu, tedy ani Kinkalovi, jsem je nedával.* […] *Teprve ze žaloby seznávám, že byla nějaká org*[anizace] *Obrana národa*…"[87] Je nutno zmínit, že podobný postoj nebyl u českých obžalovaných před německým Lidovým soudem příliš obvyklý. Někteří lidé ve snaze o záchranu života svých odbojových činů litovali, omlouvali je nerozvážností a přáli si je odčinit „druhou šancí". Samozřejmě nelze nikomu takový postoj zazlívat v situaci, kdy doslova šlo o život. Nestával však předstupoval před nacistické soudce vzpřímen a nezlomen, přestože počítal i s tím, že může být odsouzen k trestu smrti. Napsal pro ten případ ještě před soudem dopis rodině a svého advokáta požádal o následující: *„Vidím, že se svou ženou a sestrou už asi nebudu před přelíčením mluvit – prosím Vás, pane doktore, abyste jim vzkázal toto: Ať rozsudek dopadne jakkoli, já zůstanu celým a pevným chlapem."*[88] Soud Nestávalově argumentaci neuvěřil a shledal jej vinným jak z nadržování nepříteli, tak z přípravy velezrady. Byl však odsouzen, stejně jako

85 Otto Georg Thierack (1889–1946), nacistický právník, v letech 1936–42 předseda německého Lidového soudu, od srpna 1942 říšský ministr spravedlnosti, v r. 1946 spáchal v britském zajetí sebevraždu.
86 NA, fond Ministerstvo spravedlnosti, tzv. Klosův archiv, magnetofonový záznam závěrečné řeči J. Nestávala před Státním soudem v Praze ze dne 8. 6. 1950.
87 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; dopis J. Nestávala R. Hallerovi z 11. 2. 1942.
88 Tamtéž.

profesor Wenig, k doživotnímu pobytu v káznici, což bylo samozřejmě velké vítězství. V rozsudku je o Nestávalovi mimo jiné uvedeno, že se *„v neobvyklém rozsahu projevila nebezpečnost jeho osobnosti“* a že se *„neštítil zklamat důvěru vloženou do něj státním prezidentem Háchou“*.[89] Nutno ovšem dodat, že značná část Nestávalových odbojových aktivit zůstala nacistům utajena. Ostatní obžalovaní byli odsouzeni k trestům v rozmezí od 2 do 6 let vězení.

Nestával byl po rozsudku transportován do Ebrachu a posléze do káznice v Kasselu. Postavení českých politických vězňů zde nebylo, stejně jako v ostatních nacistických věznicích a káznicích, nijak záviděníhodné, neboť nacisté k vězňům přistupovali podle rasové hierarchie. *„Všichni političtí vězni byli neslýchaným způsobem ponižováni. Mnozí bývalí němečtí nádeníci se za války díky protekční příslušnosti k NSDAP nebo jiné nacistické organizaci stali vězeňskými dozorci. Ti dávali zejména českým politickým vězňům neustále najevo, že jsou většími zločinci než sprostí vrazi či jiní kriminální vyvrhelové a recidivisté,“* píše o poměrech v německých vězeňských zařízeních historik František Vašek.[90] Není tedy příliš udivující, že Josef Nestával v nacistické káznici onemocněl v důsledku špatného zacházení tuberkulózou. V létě 1944 byl transportován do věznice Mírov u Mohelnice, kde byli koncentrováni právě takto těžce nemocní vězni. Pro Nestávala to však v žádném případě neznamenalo zlepšení životních podmínek – dle dochovaných svědectví zde panovaly za okupace velice tvrdé poměry. I těžce nemocní vězni museli pracovat buď ve venkovních komandech (např. v zemědělství) a nebo v dílnách umístěných přímo na mírovském hradě. Vězni přespávali v nevytopených celách, takže se ráno probouzeli s omrzlýma rukama. Též příděl potravin byl velice nízký a rozhodně nestačil pro dospělého těžce pracujícího člověka. Řada vězňů byla podvyživená – sám Josef Nestával zaznamenal rapidní úbytek tělesné hmotnosti již během vyšetřovací vazby. O tvrdosti mírovské věznice však nejlépe vypovídá fakt, že celá třetina zdejších tuberkulózních vězňů zde v letech 1942–45 zemřela.[91] 8. května 1945 byl Mírov osvobozen Rudou armádou. Když Nestával opouštěl brány této věznice, asi těžko mohl tušit, že za pět let zde bude opět uvězněn. A že zde bude uvězněn na přání svých tehdejších osvoboditelů.

Josef Nestával se v květnu 1945 vrací jako tisíce dalších politických vězňů ke své rodině. V osvobozené Praze se záhy účastní první poválečné schůze vedení národně socialistické strany, kde mu nový předseda Petr Zenkl nabízí místo generálního tajemníka strany.[92] Nestával však tuto funkci odmítl s odvoláním na své zdraví – byla mu zjištěna oboustranná kavernozní tuberkulóza plic a musel být hospitalizován v nemocnici v Motole, kde setrval celý měsíc. Záhy se ale zapojil do obnovování národně

89 AMV Praha, fond Německé soudy v říši, sign. 141-440-6, s. 37.
90 VAŠEK, František: *Postavení českých internovaných ve věznicích a káznicích během nacistické okupace*. In: *„Nepřichází-li práce k Tobě…“ Různé podoby nucené práce ve studiích a dokumentech*. Praha 2003, s. 69.
91 PLACHÁ, Pavla; ZEMANOVÁ, Věra: *Životní podmínky v nacistických věznicích na českém území*. In: *„Nepřichází-li práce k Tobě…“ Různé podoby nucené práce ve studiích a dokumentech*. Praha 2003, s. 81–82.
92 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 3. 5. 1950, s. 2.

socialistické strany – stal se členem jejího ústředního výboru. Zenkl mu tak v létě 1945 zopakoval nabídku na funkci generálního tajemníka, a to před vrcholnými politiky národně socialistické strany. *„V přítomnosti nás všech – bylo nás tam asi osm až deset – předseda strany vyzval dr. Nestávala, aby přijal funkci generálního tajemníka strany, s čímž jsem já předem projevil souhlas,“* napsal ve svých vzpomínkách Prokop Drtina. *„Dr. Nestával se však omluvil a odmítl tuto nabídku s ohledem na své zdraví. Vrátil se z vězení na Mírově s otřesenými plícemi a chtěl se šetřit a léčit. Toto odmítnutí způsobilo Petrovi Zenklovi velkou starost a nepříjemnost,“* dodává Drtina.[93] Funkci generálního tajemníka národně socialistické strany nakonec přijal jiný významný představitel domácího odbojového hnutí, docent Vladimír Krajina.[94] V následujících měsících se Nestával skutečně věnoval tomu, co deklaroval před čelnými funkcionáři národně socialistické strany – rekonvalescenci. Pobýval v plicním sanatoriu v Radostíně u Turnova, zároveň v rámci svých možností vyvíjel politickou činnost. V říjnu 1945 tak byl vedením národně socialistické strany navržen do Prozatímního národního shromáždění na pozici náhradníka. Když se v lednu 1946 definitivně vrátil z léčení, byla mu přiznána 65% procentní invalidita.[95] Nestával však přesto nastoupil na své původní pracoviště, do Ústředního svazu nemocenských pojišťoven, a to jako ředitel. Zároveň vykonával řadu stranických funkcí – předsedal kupříkladu sociálně-pojišťovací subkomisi národních socialistů a účastnil se jednání o připravovaném národním pojištění jak v orgánech Ústřední rady odborů, tak Národní fronty. Dle některých pramenů působil též jako poradce sněmovního sociálně-politického výboru a věnoval se práci v komisi pro posuzování odbojové činnosti národních socialistů v době nacistické okupace. Kromě toho byl členem vedení Českého akademického sportovního klubu.

Po svém zotavení zasedl Josef Nestával ve vedení pražské radnice – v červenci 1946 se stal členem rady Ústředního národního výboru hlavního města Prahy. V této funkci měl kupříkladu poměrně značný vliv na přerozdělování zkonfiskovaného majetku pražských Němců a kolaborantů. I když jej později komunisté obviňovali z toho, že přiděloval majetek v prvé řadě svým spolustraníkům,[96] dokumenty hovoří spíše o opaku.[97] I přes značné pracovní vytížení znamenalo období let 1946–48 pro Josefa Nestávala patrně jedno z nejklidnějších období jeho života. Ačkoliv byl vysokým státním i politickým činitelem, nezneužíval podle mých zjištění svého postavení k vlastnímu obohacení či k osobnímu prospěchu. To bylo možná důvodem jeho určité obliby

93 DRTINA, Prokop: *Československo – můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století. Svazek druhý. Kniha 1 – Emigrací k vítězství*. Praha 1992, s. 95.

94 K okolnostem Krajinova jmenování do této funkce viz KOCIAN, Jiří: *Československá strana národně socialistická v letech 1945–1948: organizace, program, politika*. Brno 2002, s. 90. O Nestávalově odmítnutí funkce generálního tajemníka se zmiňuje též Krajina ve svých memoárech. KRAJINA, Vladimír: *Vysoká hra. Vzpomínky*. Praha 1994, s. 155–156.

95 VÚA, odd. „255“, spis č. j. 34025/1966 – Josef Nestával; popis odbojové činnosti J. Nestávala, s. 4.

96 AMV Praha, sign. M 7-19; výpisy z archivních materiálů k osobě J. Nestávala z 2. 10. 1961.

97 NA, fond Petr Zenkl, sign. 33-1-149; dopis A. Tůmy P. Zenklovi z 8. 9. 1946, v němž si pisatel stěžuje, že J. Nestával málo prosazuje osobní zájmy členů národně socialistické strany.

u členské základny.[98] Tato obliba pak mohla (vedle Nestávalova zájmu o sociální otázky) vést i k tomu, že se o jeho osobu začali zajímat komunisté se záměrem využít jej v očekávaném rozhodujícím střetnutí s demokratickými politickými silami.[99]

Po vypuknutí tohoto střetnutí v únoru 1948 neměl samotný Nestával příliš velký vliv na rozhodování nejvyšších funkcionářů národně socialistické strany. V sobotu 21. února se zúčastnil schůze krajského předsednictva pražských národních socialistů, kde nabádali čelní představitelé podřízené funkcionáře, aby se zdrželi organizování jakýchkoliv pouličních manifestací a dalších masových akcí v hlavním městě. Nestával s tím vyslovil nesouhlas a žádal naopak svolání veřejného projevu, jeho návrh byl však oslyšen.[100] V pondělí 23. února 1948 pak dostal Nestával pozvánku na ustavující schůzi Ústředního akčního výboru Národní fronty.[101] Zdá se tedy, že organizátoři komunistického převratu sondovali, zda nebude Nestával ochoten jít s nimi v jedné řadě. Ten však o tomto pozvání informoval předsednictvo strany a deklaroval, že bez jeho souhlasu zmíněnou schůzi nenavštíví. Několik hodin poté tak dostal zprávu, že pozvání je zrušeno. Ačkoliv jej Petr Zenkl údajně nabádal, aby schůzi přesto navštívil a mohl tak referovat o jejím průběhu, Nestával to odmítl.

24. února se posléze na schůzi ústředního výboru národně socialistické strany pokusili prokomunističtí funkcionáři zmanipulovat Josefa Nestávala pro své cíle. *„Krátce po mém příchodu vyzval mně dr. Šlechta, abych s ním vyšel ven a v jedné z vedlejších místností mě za pomoci poslance Vandrovce a poslance Mikuláše téměř dvě hodiny přemlouvali, abych na ústředním výkonném výboru vystoupil a jménem nespokojených s postupem strany prosadil odstoupení dosavadního předsednictva a zvolení několikačlenného vedení z našich řad.“*[102] Ačkoliv Nestával uznal, že mají tito lidé v kritice postupu vedení strany částečně pravdu, odmítl se postavit proti předsednictvu v jejich intencích.[103] Reakce na sebe nenechala dlouho čekat. Druhý den obdržel Josef Nestával od pražského primátora Václava Vacka sdělení, že je odvolán z funkce člena rady a Ústředního národního výboru hlavního města Prahy. Nestával se proti tomu ohradil, neboť byl do funkce jmenován ministrem vnitra. Přesto však částečně ustoupil komunistickému tlaku a prohlásil, že se do řádného vyšetření celé záležitosti zdrží výkonu této funkce. Nazítří obdržel též vyrozumění, že je odvolán z představenstva Pražské městské pojišťovny.

Dva dny po „vítězném únoru“, 27. února 1948, obdržel Josef Nestával z Ústředního

98 V červenci 1947 tak vyzvala závodní organizace národních socialistů ve Všeobecném penzijním ústavu generálního tajemníka Krajinu, aby prosadil do vedení této instituce právě Nestávala na úkor komunistů.
99 AMV Praha, sign. M 7-19; výpisy z archivních materiálů k osobě J. Nestávala z 2. 10. 1961.
100 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 8. 11. 1949, s. 4.
101 Tato pozvánka byla podepsána Antonínem Zápotockým a Evženem Erbanem. NA, fond Generální prokuratura – neuspořádáno, sp. zn. II/3 Vg 1 (Horáková), trestní spis, 1969, sv. 1; protokol o výslechu J. Nestávala z 16. 5. 1969, s. 3.
102 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 8. 11. 1949, s. 6.
103 Tyto informace, vycházející z Nestávalových výslechů příslušníky StB, nemusí být samozřejmě zcela spolehlivé, neboť Nestával se mohl snažit řadu věcí zatajit. Nestávalovy výpovědi o únorových událostech však využívá též historik Karel Kaplan. Viz KAPLAN, Karel: *Pět kapitol o únoru*. Brno 1997, s. 360, 443–444.

svazu nemocenských pojišťoven přípis, který jej posílal na placenou dovolenou a zároveň jej vyzýval k předání ředitelské agendy. Definitivně byl z funkce ředitele odvolán o měsíc později – to byl již ale druhý týden v pracovní neschopnosti. Zdá se ovšem, že i přes své „vyakčnění" neměl Nestával v prvních měsících po převratu u čerstvých držitelů moci úplně nejhorší pozici – jak jinak si totiž vysvětlit fakt, že ministr Gottwaldovy vlády Emanuel Šlechta, který se podílel na likvidaci národně socialistické strany, uvažoval o Josefu Nestávalovi jako o jednom z možných kandidátů na post generálního tajemníka nově zřízené loutkové Československé socialistické strany.[104] Zda mu tuto nabídku Šlechta skutečně učinil, nevíme. Jisté je, že Nestávalův postoj vůči nové straně byl negativní: *„Pokračování v činnosti v tzv. obrozené straně bylo podmíněno podepsáním prohlášení, požadovaným novým vedením strany, které v podstatě znamenalo nakálet na vlastní minulost. To bylo pro mne vyloučeno."*[105] Není zcela bez zajímavosti, že s Josefem Nestávalem počítali v té době i lidé z druhé strany barikády. Na schůzce bývalých pražských funkcionářů národně socialistické strany, která se uskutečnila v dubnu 1948 v kavárně Vltava, se o Nestávalovi hovořilo jako kandidátovi na pražského primátora v případě pádu komunistické vlády v Československu.[106] Nestával později tvrdil, že Rudolfa Vrkoče a inženýra Františka Klímu, kteří mu tuto nabídku tlumočili, odmítl: *„Já jsem jim na to řekl, že v této době se zatím ještě nedá mluvit o tom, že bych měl býti primátorem, neboť není ještě doba, aby se jednalo o takovýchto věcech."*[107] Nestávalovi se nelíbilo, že uvedená schůzka nebyla konspirativně utajena a dozvědělo se tak o ní mnoho lidí. Vystrašil proto její organizátory sdělením, že o tomto shromáždění má informace Státní bezpečnost, a doufal, že je tak přiměje k větší opatrnosti. Ačkoliv později Nestával tvrdil, že Klímu i Vrkoče odrazoval od jakékoliv ilegální činnosti, ve skutečnosti se s nimi opakovaně stýkal.

Zdá se, že v téže době požíval Nestával určité důvěry i u některých komunistických funkcionářů. V prosinci 1948 vyslovil Krajský akční výbor Národní fronty souhlas s tím, aby Nestával i nadále setrval na svém původním pracovišti. Proti tomu protestovali někteří členové místní komunistické organizace, ale Nestávala se překvapivě zastali vedoucí funkcionáři pražské KSČ, poslanci Josef Krosnář a Antonín Novotný: *„Jak jsme poznali dr. Nestávala, je přesvědčený socialista a i když byl tvrdý odpůrce, choval se vždy čestně, držel dané slovo a byl přesvědčeným stoupencem socialistického zřízení."*[108] Antonín Novotný navíc vyjádřil Nestávalovi svoji důvěru i v osobním

104 KAPLAN, Karel: *Největší politický proces. „M. Horáková a spol"*. Brno 1995, s. 39.
105 NA, fond Generální prokuratura – neuspořádáno, sp. zn. II/3 Vg 1 (Horáková), trestní spis, 1969, sv. 1; protokol o výslechu J. Nestávala z 16. 5. 1969, s. 6.
106 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 8. 11. 1949, s. 19, 48. O schůzce v kavárně Vltava viz též KAPLAN, Karel: *Největší politický proces*…, s. 87.
107 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 8. 11. 1949, s. 19, 48.
108 NA, fond Generální prokuratura – neuspořádáno, sp. zn. II/3 Vg 1 (Horáková), trestní spis, 1969, sv. 1; protokol o výslechu J. Nestávala z 16. 5. 1969, s. 2.

rozhovoru, když poukázal na jeho statečné chování v době nacistické okupace.[109] Nestával tedy nakonec po ukončení pracovní neschopnosti nastoupil v únoru 1949 na své původní pracoviště, které se nyní stalo součástí Ústřední národní pojišťovny, a to nikoliv jako vedoucí pracovník, ale jako referent nákupního oddělení.

Mezitím ovšem Nestával navazoval kontakty s některými bývalými spolustraníky či přáteli z protinacistického odboje. Zmapovat tyto kontakty a jednání není dnes jednoduchou záležitostí – máme totiž k dispozici pouze prameny, které nejsou zcela spolehlivé, respektive vznikaly v podmínkách, které předpokládají určitou míru zatajování ze strany Josefa Nestávala. Jedná se v prvé řadě o jeho výslechové protokoly z let 1949–50 a dále o dokumenty, které Nestával vypracoval v souvislosti s žádostí o revizi soudního procesu.[110] Zde je nutné zmínit, že z metodologického hlediska hodlám k výslechovým protokolům Státní bezpečnosti přistupovat poněkud jinak nežli k výslechovým protokolům Gestapa. Zatímco nacisté se snažili od odbojových pracovníků za pomoci fyzického násilí získat pravdivé informace o rezistentním hnutí, komunističtí vyšetřovatelé naopak nutili vyslýchané k přiznání zločinů, kterých se nikdy nedopustili a které zapadaly do celkového schématu připravovaných politických procesů. Domnívám se tedy, že zatímco v případě okupace lze za nejspolehlivější považovat poslední výslechový protokol zatčeného, v období 50. let je tomu přesně naopak – za nejspolehlivější považuji záznam prvního výslechu.[111] Svědčí o tom kupříkladu i fakt, že vyšetřovaní v 50. letech postupně přebírali podle protokolů terminologii, která je jim vyšetřovateli vnucována a v posledním výslechu před procesem tak používají naprosto odlišné výrazy, nežli používali na počátku vyšetřovacího procesu.

Již v březnu 1948 se údajně Nestával sešel se Zenklovým tajemníkem Františkem Ambrožem, s nímž se velice dobře znal již z doby nacistické okupace, kdy pracovali v odboji a nakonec i společně stanuli před německým Lidovým soudem. Vzhledem k perzekuci bývalých funkcionářů národně socialistické strany vyzval Ambrož Nestávala, aby spolu s ním odešel do exilu. *„Já jsem mu na to řekl, že jest možné, že dojde k zatýkání, ale že já osobně o útěku do ciziny neuvažuji proto, poněvadž nemám takovou kvalifikaci, abych mohl rodinu uživit a fyzicky pracovat nemohu a rodinu, která zažila již velkých útrap za doby okupace,* [...] *bych nechtěl přivést do dalších možná ještě větších útrap v zahraničí.“*[112] Nestával tedy zůstal i nadále v komunistickém Československu, zatímco Ambrož odešel do ciziny a zapojil se do vznikajícího exilového protikomunistického hnutí.

V následujících měsících se Nestával setkal s několika svými přáteli z národně

109 Tamtéž, s. 4.
110 Nestávalovy písemné vzpomínky, o nichž se zmiňuje novinář a spisovatel Miroslav Ivanov, se mi nepodařilo získat.
111 K podobnému závěru ohledně důvěryhodnosti výslechových protokolů StB dospěl i Karel Kaplan. Viz KAPLAN, Karel: *Největší politický proces*…, s. 88.
112 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 8. 11. 1949, s. 39.

socialistických kruhů a rozebíral s nimi politickou situaci po únoru 1948. Byl mezi nimi například bývalý tajemník ministra Ripky Karel Šobr a bývalá poslankyně Milada Horáková, kteří Nestávala navštívili v květnu 1948. *„Připouštím, že ke mně přišli, protože jsem byl v té době morální a ideologickou oporou bývalých členů strany a že mohu mnohou radou a podporou přispět k obnově strany,“* vypověděl o důvodech jejich návštěvy Nestával.[113] Kromě únorových událostí se řešila i situace v řadách bývalých národních socialistů, kteří byli šokováni jak uchopením moci komunisty, tak rozpuštěním jejich strany a vytvořením Československé strany socialistické (ČSS). Účastníci schůzky se rozhodli, že se pokusí spolehlivé straníky podchytit a připravit se tak na okamžik, kdy by v důsledku změny mezinárodní situace došlo k oslabení sovětského vlivu ve střední Evropě a tudíž i k pádu komunistické diktatury.

V květnu 1948 navštívila Nestávala Milada Horáková, která se v té době jako jedna z mála národně socialistických funkcionářů stýkala s Petrem Zenklem. Ten byl střežen Státní bezpečností (oficiálně se jednalo o „ochranu“) a všechny jeho návštěvy byly bedlivě zaznamenávány a monitorovány.[114] Horáková Nestávalovi sdělila, že Zenkl by rád navázal kontakt s představiteli sociálních demokratů, kteří odmítli vstoupit po únoru do KSČ. To kvůli jeho internaci nebylo možné, a tak požádal prostřednictvím Horákové Nestávala, aby z jeho pověření tato jednání vedl.[115] Nestával později Státní bezpečnosti tvrdil, že toto pověření odmítl, přesto se komunistickým vyšetřovatelům podařilo prokázat mu účast na schůzce se sociálním demokratem Zdeňkem Peškou, s nímž se Nestával znal již ze studií. Nestával sice schůzku s Peškou přiznal, nikdy však nepřipustil, že se se samotným Zenklem po únoru 1948 též sám stýkal. StB se to sice dozvěděla již při vyšetřování od diplomata Jaromíra Kopeckého, ale patrně tuto informaci nepovažovala za věrohodnou, neboť ji při veřejném procesu proti Nestávalovi nepoužila.[116] To, že se Nestával se Zenklem skutečně scházel, potvrdil Státní bezpečnosti později jeden z jejích agentů.[117] Nelze též opomenout fakt, že Nestával se pokoušel Zenklovi pomoci k útěku – dotazoval se několika svých přátel, zda nemají možnost transportovat bývalého předsedu národně socialistické strany do bezpečí za hranice sovětského bloku. Později to komunistickým soudcům zdůvodňoval tvrzením, že chtěl „sekáče“ Zenkla ušetřit politického procesu a tím i veřejné skandalizace, která by byla *„trapným dovršením pro nás neslavného února.“*[118]

113 Tamtéž, s. 10.

114 Blíže viz CAJTHAML, Petr: *Odbojová skupina Jaromíra Horáka a útěk dr. Petra Zenkla*. In: *Securitas imperii 12*, ÚDV 2005, s. 111. Též viz DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Politikové na útěku. Osudy změněné 25. únorem 1948*. Praha 2004, s. 192–213.

115 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; záznam J. Nestávala pro řízení o obnovu soudu datovaný 14. 1. 1958 na Mírově.

116 Tuto skutečnost tvrdil vyšetřovatelům StB Jaromír Kopecký. Viz AMV, fond Kabinet Stb materiálů, sign. 323-16-11; Situační zpráva o činnosti bývalé národně socialistické strany po únoru 1948 z 25. 10. 1949. Citace z Kopeckého výslechových protokolů viz též IVANOV, Miroslav: *Justiční vražda aneb smrt Milady Horákové*. Praha 1991, s. 179.

117 AMV Praha, V-6301/118B MV; zpráva ml. ref. J. Tilla ze 4. 3. 1955.

118 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; záznam J. Nestávala pro řízení o obnovu soudu datovaný 14. 1. 1958 na Mírově.

Začátkem září 1948, tedy asi 3 týdny po Zenklově úspěšném útěku do exilu, navštívila Josefa Nestávala opět Milada Horáková a sdělila mu, že jej Zenkl tímto žádá, aby vytvořil vedoucí orgán národně socialistické strany v ilegalitě. V čele tohoto orgánu měl podle Zenkla stanout právě Nestával, přičemž funkci jeho zástupkyně měla vykonávat Horáková. *„Po výměně názorů jsem souhlasil s návrhem, abych si vše dobře uvážil a své rozhodnutí sdělil později.“*[119] Brzy nato pozvala Milada Horáková Nestávala na schůzku do bytu magistrátního úředníka Františka Račanského, na níž byli též přítomni Karel Šobr a bývalý tajemník poslaneckého klubu národních socialistů Josef Čupera. *„Po delší rozpravě byl jednomyslně přijat návrh dr. Horákové, aby byl vysloven souhlas s rozhodnutím dr. Zenkla a abych i rozhodnutím přítomných jako základu ústředního vedení strany doma byl postaven do čela tohoto vedení. Po tomto rozhodnutí jsem pověření Zenklovo přijal s podmínkou, že si znovu podrobně provedeme rozbor situace, její zhodnocení a dohodneme jasně další postup,“* popsal toto osudové rozhodnutí Nestával.[120] Účastníci schůzky poté analyzovali mezinárodněpolitickou situaci a odhadovali, za jakých okolností by mohlo dojít k zásadní změně ve středoevropském prostoru. Za jednu z alternativ následujícího vývoje byl považován též válečný konflikt mezi Východem a Západem – což později využili architekti politického procesu se „záškodnickým spiknutím proti republice“, když obvinili účastníky této schůzky ze snahy o rozpoutání třetí světové války. Nelze v této souvislosti nevzpomenout na paralelu s létem 1939 – tehdy bylo drtivou většinou české společnosti toužebně očekáváno vypuknutí války, neboť se v jejím důsledku předpokládalo zhroucení Německa a posléze i obnovení československé samostatnosti.

Možná že i z tohoto důvodu navrhoval Josef Nestával postupovat na podzim 1948 podobnými metodami jako za nacistické okupace. Z přítomných národně socialistických funkcionářů byl vytvořen ilegální výbor strany, do něhož byl ještě přibrán odborový předák František Dlouhý a byl tudíž podle počtu svých členů nazván „šestkou“. Závazné směrnice, podle kterých měl pracovat, reprodukoval Nestával později následovně: *„Nebude zatím ustavován žádný širší ústřední výk*[onný] *výbor strany, nebude zatím budována žádná organizační síť strany. Tato ‚šestka‘* […] *se občas sejde, aby pojednala o vývoji situace.* […] *Toto domácí ‚vedení‘ zůstane naprosto anonymní, nikdo z jeho členů nesmí nic říci o jeho existenci a své účasti (důvod nejen konspirativní, ale i praktický – zamezit zbytečnému posuzování osobní vhodnosti jeho složení).“*[121] Ilegální výbor měl sice podnikat určité přípravné kroky, ale k většímu rozvinutí jeho činnosti mělo dojít až ve „vhodný okamžik“. Bylo též rozhodnuto vytypovat v každém kraji spolehlivého člověka – důvěrníka, který měl podchytit stejně spolehlivé demokraticky smýšlející lidi. Pro pražský kraj přijal tuto funkci Nestával. *„Byla jim* [důvěrníkům – pozn. autora] *stanovena směrnice: nevyvíjet žádnou organi-*

119 Tamtéž.
120 Tamtéž.
121 Tamtéž.

zační činnost bez pokynu, úzkostlivě se stranit jakékoliv činnosti, jež by přímo nebo nepřímo mohla přivodit jejich zatčení. […] *Také členové ‚šestky' byli vyzváni neúčastnit se žádné jiné činnosti, zejména nebýt členem žádné jiné ilegální skupiny. Vycházel jsem ze zkušeností z roku 1945 a několikráte jsem zdůraznil, že je třeba, aby zde byl dostatek zkušených a schopných lidí pro dobu startu,"* vysvětluje Nestával, proč se rozhodl pro tento přístup.[122] V nově utvořeném orgánu získal Nestával patrně značnou autoritu – nejen že údajně jeho zasedání řídil, ale ostatní členové „šestky" se odmítali bez jeho přítomnosti scházet.[123] Nestával ve svých počátečních výslechových protokolech, ale i později v žádostech o rehabilitaci uváděl, že byl vždy proti jakékoliv ilegální činnosti. *„Zastával jsem stanovisko, abychom neprováděli žádnou činnost jak organizační, tak teroristickou nebo jinou. Chtěli jsme jen udržovat členstvo bývalé nár. soc. strany v pohotovosti, aby v případě voleb pod mezinárodní kontrolou mohlo aktivizovat svou činnost."*[124] Podobná slova jsou fakticky leitmotivem celého obsáhlého prvního výslechového protokolu Josefa Nestávala, obdobná tvrzení najdeme i v jeho žádostech o obnovu soudního řízení z 60. let: *„Z toho důvodu jsem při rozhovorech se svými osobními přáteli vždy důtklivě varoval přede vším, co by mohlo dát záminku k zatýkání: žádné scházení, ani to nevinné u piva, nebo za jiným nezávadným účelem, protože všeho by mohlo být zneužito."*[125] Jsem toho názoru, že tomu tak zcela nebylo, neboť Nestával v letech 1948–49 absolvoval velké množství schůzek s lidmi, o nichž věděl, že skutečnou ilegální činnost vyvíjejí. V Nestávalově jednání po únoru 1948 a též v jeho počínání při výsleších StB je totiž možné nalézt určité shodné rysy s jeho chováním v době okupace – také tehdy se snažil udržovat velké množství kontaktů a po svém zatčení důrazně popíral veškerou „protistátní činnost". Domnívám se, že Nestával v rozmezí mezi únorem 1948 a svým zatčením v listopadu 1949 skutečně vyvíjel rozsáhlou organizační protikomunistickou činnost, a to vysoce konspiračními metodami. Tato činnost spočívala jednak v monitorování a podchycování protikomunistických aktivit, jednak v plánování postupu demokratických sil v případě zhroucení komunistického režimu. V žádném případě se nejednalo o činy, ze kterých byl později obviňován (typu sabotáže nebo teroristické či špionážní činnosti). Řadě lidí (a nechyběli mezi nimi i jeho přátelé) se o svých aktivitách ani slovem nezmínil, často též v různých stolních společnostech protirežimní odbojovou činnost kritizoval a distancoval se od ní. Svoji aktivní protikomunistickou aktivitu popíral samozřejmě i tehdy, když žádal o soudní rehabilitaci, neboť v té době byla vedoucí úloha KSČ nejen zakotvena v ústavě, ale též prakticky prováděna. O tom, že aktivně proti komunistům pracoval, se ale údajně zmínil jednomu ze svých pozdějších spoluvězňů na

122 Tamtéž.
123 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o konfrontaci mezi J. Čuperou a J. Nestávalem z 16. 5. 1950.
124 Tamtéž; zápis o výpovědi J. Nestávala z 8. 11. 1949, s. 11.
125 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; výpis z protokolu J. Nestávala na Generální prokuratuře ve dnech 16.5.–13. 6. 1969. Nestával je o své protikomunistické činnosti paradoxně daleko sdílnější v dokumentu z r. 1958 nežli v dokumentu z r. 1969.

Mírově v roce 1954. Tento člověk, patrně bývalý národní socialista, byl agentem a o obsahu svého rozhovoru informoval StB: *„Agent mluvil dále o tom, zda Nestával měl sám osobně nějaké styky s osobami cizích zastupitelských úřadů v Praze. Nestával uvádí, sice že ilegální práci dělal proti stávajícímu zřízení velmi rád a obětoval jí veškerý svůj volný čas, ale věnoval se většinou jenom bývalým příslušníkům strany, s kterými také vedl různá jednání, zatímco styk s osobami cizích zastupitelských úřadů nechával čistě v kompetenci Horákové.“*[126]

Počátkem září 1948 se Nestával spolu s Miladou Horákovou zúčastnil schůzky s představiteli ostatních nekomunistických politických stran, kteří odmítli po únoru vstoupit do „obrozené“ Národní fronty. Lidovce zde reprezentoval ing. Vojtěch Jandečka a sociální demokraty Vojta Beneš a Zdeněk Peška. Schůzka se konala na faře ve Vinoři u Prahy a přestože se zde podle svědectví účastníků nic zásadního nedohodlo, komunisté později tvrdili, že přítomní se zde *„spikli k rozvratnické činnosti proti lidovědemokratickému zřízení.“*[127] Nestával, jak jinak, ve svých výslechových protokolech označoval výsledek schůzky za nulový: *„Nakonec jsme se dohodli na tom, že se rozejdeme a že o další spolupráci již jednat nebudeme.“*[128] Přesto se později opakovaně sešel za účelem navázání kontaktu s představiteli nekomunistické sociální demokracie s Josefem Jeřábkem, bývalým funkcionářem Zemského národního výboru, neboť profesor Peška byl dva měsíce po vinořské schůzce zatčen a Vojta Beneš odešel do exilu.[129]

Vedle schůzí „šestky“, kterých se uskutečnilo asi osm až devět, navázal a udržoval Josef Nestával v letech 1948–49 celou řadu kontaktů a spojení. Líčit je dopodrobna by bylo pro tuto studii nejen nadbytečné, ale pro čtenáře zajisté i nezáživné. Pokusím se tedy shrnout ty nejdůležitější. V prvé řadě se stýkal s ing. Františkem Klímou, který mu již v dubnu 1948 tlumočil přání, aby Nestával kandidoval v případě změny poměrů na místo pražského primátora. Klíma vytvořil kolem sebe skupinu lidí, která se soustředila na vypracování hospodářského programu – proto ji StB nazývala „hospodářskou radou“.[130] Program této skupiny, který byl údajně dokonce rozmnožen za pomocí cyklostylu, vycházel do značné míry z ideového programu domácího nekomunistického odboje z doby okupace *Za svobodu*, jenž byl dosti levicový (počítal např. se znárodněním těžkého průmyslu).[131] Na jeho vzniku se podíleli nejen lidé z prostředí

126 AMV Praha, V-6301/118B MV (operativní podvazek na osobu Josefa Nestávala); zpráva staršiny Stejskala III. správě MV z 16. 3. 1954.

127 *Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice. Horáková a společníci*. Praha 1950, s. 13. Blíže k této schůzce viz KAPLAN, Karel: *Největší politický proces*…, s. 94–95.

128 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 8. 11. 1949, s. 22.

129 Tamtéž, s. 88–91. Nestával se s Jeřábkem znal již z předválečného působení na pražské radnici, v době okupace však mezi nimi došlo k určitému konfliktu. Navázání kontaktu s Jeřábkem maskoval Nestával jako snahu o urovnání těchto někdejších sporů.

130 *Proces s vedením záškodnického spiknutí*…, s. 178–181. František Klíma byl s dalšími 12 lidmi souzen v jednom z následných procesů po procesu s Miladou Horákovou.

131 Edici programu viz *Za svobodu. Do nové československé republiky*, Praha 1946. Analýzu tohoto programu viz KUKLÍK, Jan: *K problematice vzniku národní fronty v domácím odboji*. Praha 1976.

vojenského odboje (např. pplk. Josef Balabán), ale především řada osobností z prvorepublikového intelektuálního prostředí, mezi nimiž nechyběla ani Milada Horáková. Jedním z hlavních tvůrců programu *Za svobodu* byl Wolfgang Jankovec, jehož manželka Ludmila Jankovcová vykonávala paradoxně v době procesu s Miladou Horákovou v komunistické vládě funkci ministryně výživy.

Nestával byl též v kontaktu s bývalou poslankyní Antonií Kleinerovou, která kolem sebe soustředila několik bývalých národních socialistů a udržovala spojení s exilovými představiteli. Vyšetřovatelé StB později z této skupiny vytvořili „špionážní organizaci". Nestával se stýkal jak s Kleinerovou, tak s jejími blízkými spolupracovníky. Některé z nich znal z národně socialistické strany, jako např. Františka Přeučila, s podnikatelem Oldřichem Peclem se zase seznámil již během studií na právnické fakultě. Nestával se též scházel s několika jednotlivci (např. Václavem Palečkem nebo Rudolfem Zenklem), kteří disponovali určitým spojením s československým exilovým hnutím. Mezi lidmi, se kterými se setkával, nechyběli též bývalí vysocí funkcionáři předúnorového režimu, jako byl bývalý předseda parlamentu Jožka David nebo někdejší ministr dopravy Ivan Pietor. Sešel se též s bývalou náměstkyní pražského primátora Růženou Pelantovou, jež záhy emigrovala do USA.

Při navazování kontaktů byl Nestával dosti opatrný – odmítl tak schůzku s údajným americkým agentem „Rudou", kterého prý za ním poslal ze západního Německa jeho přítel František Ambrož.[132] Přesto se však dostal do blízkosti tajných spolupracovníků Státní bezpečnosti. První z nich pocházel z okruhu bývalého národně socialistického senátora Jiřího Pichla, s nímž se Nestával setkal na jedné ze schůzek.[133] Nebezpečnější však byl Nestávalův kontakt s tzv. ilegální stranou práce, která byla ve skutečnosti volavčí sítí vytvořenou komunistickou tajnou policií za pomoci jejího agenta Vlastislava Chalupy alias majora Krále.[134] Nestával se o této organizaci dozvěděl od svého kolegy ze zaměstnání Jaroslava Šavrdy, kterého považoval za „spolehlivého" národního socialistu.[135] Nestával se naštěstí nepokoušel s představiteli této organizace sejít, jelikož se snažil v prvé řadě soustředit na národní socialisty a „stranu práce" považoval za jakousi odnož sociální demokracie. Přesto prostřednictvím Šavrdy zjistila StB první zprávy o Nestávalově činnosti – z „věrohodných agenturních zpráv" se dozvěděla o jeho spolupráci s Antonií Kleinerovou a získala též informaci, že byl pověřen dr. Zenklem sledováním hospodářských záležitostí v Československu.[136]

27. září 1949 byla zatčena Milada Horáková, a to v souvislosti s jinými aktivitami,

132 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 8. 11. 1949, s. 39–42, 62.
133 Tamtéž, s. 103. O agentovi z Pichlova okolí viz KAPLAN, Karel: *Největší politický proces*…, s. 72.
134 K jeho osobě viz MÁLEK, Jiří: *JUDr. Vlastislav Chalupa, agent StB*. In: ŽÁČEK, Pavel (ed.): *Securitas imperii. Sborník k problematice bezpečnostních služeb 2*. Praha 1994, s. 72–116 a též KAPLAN, Karel: *Největší politický proces*…, s. 74–78.
135 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 8. 11. 1949, s. 96–97.
136 AMV, fond Kabinet Stb materiálů, sign. 323-16-11; situační zpráva o činnosti bývalé národně socialistické strany po únoru 1948 z 25. 10. 1949.

nežli byly schůzky národně socialistické „šestky“. Její uvěznění samozřejmě členy tohoto orgánu vyděsilo, téhož dne byl navíc zatčen i František Račanský. Důvodem byla jejich spolupráce s bývalým tajemníkem prezidenta Beneše dr. Václavem Sýkorou. Na stopu ilegálního výboru národně socialistické strany však komunistické vyšetřovatele přivedly výpovědi někoho jiného – diplomata Jaromíra Kopeckého, který byl zatčen 8. srpna 1949 při pokusu o přechod hranic. Kopecký byl předtím též v kontaktu s Nestávalem, jenž jej označil za svého „dobrého přítele“. Kopecký po určitou dobu odolával výslechům – údajně z vězení dokonce prostřednictvím své manželky Nestávalovi vzkázal, že mu žádné nebezpečí nehrozí.[137] Pak se ovšem začali na jeho vyšetřování podílet sovětští poradci, kteří pracovali na odhalování „československého Rajka“, tedy zrádce, jenž měl být nalezen přímo v KSČ. Na Kopeckém byla posléze jako na prvním vyslýchaném aplikována metoda tzv. otázkových protokolů, jejichž cílem bylo získat nikoliv pravdu, ale odpovědi, na nichž by bylo možno postavit konstrukci politického procesu. Odpovědi v otázkových protokolech se pak nezřídka dle potřeby upravovaly a vyšetřovaný byl za použití fyzického i psychického násilí nucen je podepsat.[138] Jaromír Kopecký strávil druhou světovou válku ve Švýcarsku, tedy v zemi, která se v té době hemžila nejrůznějšími agenty a špiony. To byl též důvod, proč byl vyslýchán k otázce „československého Rajka“. Na základě jeho výpovědí (a též výpovědí Václava Sýkory) z konce října 1949 však vyšetřovatelé upustili od hledání chimérického zrádce a zaměřili se na skutečné aktivity bývalých funkcionářů nekomunistických politických stran, a to především národních socialistů. Zpráva Státní bezpečnosti z 25. 10. 1949 tak zaznamenává *„zjištění dosud ne plně známé centrály, koordinující činnost pokud možno největšího počtu – ne-li všech – složek tzv. ‚domácího hnutí odporu‘ v ČSR.“*[139] Není bez zajímavosti, že tato zpráva se snaží zdůraznit fakt, že „spiklenci“ se chystali infiltrovat KSČ a rozvracet ji zevnitř.

Jméno Josefa Nestávala se objevuje již na první straně této zprávy. Vyšetřovatelé StB mu přisuzují vedoucí roli v ilegálním výboru národně socialistické strany, dokonce důležitější, než předpokládají u Milady Horákové. Kromě Kopeckého výpovědí jsou v souvislosti s jeho osobou zmiňovány též skutečnosti získané agenturní cestou – vyplývá z nich, že StB se dozvěděla o Nestávalově činnosti z určité ilegální korespondence mezi domovem a exilem, kterou StB kontrolovala. Nestával byl, spolu s dalšími desítkami funkcionářů bývalé národně socialistické strany, v ranních hodinách 8. listopadu 1949 ve svém pražském bytě zatčen. Proč celá akce dostala název „Střed“, není dnes jasné. Domnívám se, že to mohlo být odvozeno ze slova *„ústředí“*, respektive ze spojení *„národně socialistické ústředí“*, které se objevuje v estébácké zprávě

137 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 8. 11. 1949, s. 79.
138 KAPLAN, Karel: *StB o sobě. Výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*. Praha 2002, s. 65 a 283. Též KAPLAN, Karel: *Největší politický proces*…, s. 117–118.
139 AMV, fond Kabinet Stb materiálů, sign. 323-16-11; situační zpráva o činnosti bývalé národně socialistické strany po únoru 1948 z 25. 10. 1949.

z 25. října.[140] O svém zatčení se Nestával dozvěděl o několik hodin dříve díky statečnosti domovnice, u níž přepadové komando čekalo na příslovečnou ranní zatýkací hodinu. Patrně díky tomu stačil zničit některé dokumenty, které jej mohly kompromitovat. Příslušníci StB přišli do bytu v půl páté a provedli domovní prohlídku, jejímž účelem mělo být získání „politických materiálů".[141] Byla zabavena pistole, na niž vlastnil Nestával řádný zbrojní pas. Později se tato zbraň objevila v soudní síni v rámci „výstavky", která měla sloužit jako důkaz pučistických úmyslů obžalovaných.

Nestával byl po zatčení transportován do věznice v Praze-Ruzyni, kde byl umístěn na celu číslo 311. Hned v půl sedmé ráno začal být vyslýchán příslušníky Státní bezpečnosti. Speciálně určení vyšetřovatelé, kteří se sami nazývali *„bicí skupinou"*, byli v provádění výslechů instruováni sovětskými soudruhy. *„Poradci přesvědčovali své československé kolegy, že nepřítel po sobě nezanechává stopy a všechny písemné i jiné důkazy o své činnosti ničí. Vyšetřovatel tedy dostává svého vyšetřovaného většinou bez důkazů, s čistým listem, a musí si usvědčující důkazy o jeho nepřátelské činnosti obstarat sám.* […] *Vyšetřovatelům bylo vštěpováno, že usvědčit osobu z nepřátelské činnosti je jejich povinností a všechny prostředky vedoucí k doznání jsou přiměřené a povolené,"* napsal o metodách *„bicí skupiny"* Karel Kaplan.[142]

Jak toto vyšetřování vypadalo, zaznamenal sám Josef Nestával, a to v protokolu na Generální prokuratuře v roce 1969. Domnívám se, že toto svědectví je v kontextu toho, co o osobě Josefa Nestávala víme, velice cenné, a proto z něj budu poněkud obsáhleji citovat. Jen na okraj poznamenávám, že komunistický režim se snažil své oběti umlčet mimo jiné tím, že jim při propuštění z dlouholetého věznění nařizoval podepsat slib, že o tom, co se dělo za zdmi komunistických věznic, nebudou hovořit.[143] První výslech Josefa Nestávala trval nepřetržitě čtyři dny – tedy až do večerních hodin 11. listopadu. *„Dveřmi jsem slyšel téměř neustále nářek a mnohdy řev týraných lidí, i žen. Nedovedl jsem rozeznat, koho to týrají, jenom se mi zdálo, že poznávám křik Šobrův. Za ty 4 dny a 3 noci nepřetržitého výslechu jsem byl fyzicky zcela zdeptán, psychicky jsem se však snažil udržet všemi silami aspoň ve stavu, v němž bych se nedal přinutit k falešnému přiznání."*[144] Vůči Nestávalovi bylo patrně použito též fyzického násilí, i když on sám to explicitně neuvádí. Následující pasáž podle mého názoru ale o tom svědčí: „[Komisař] *usedl za stůl, pichlavě se mi dlouho díval do očí a pak řekl: ‚Budu se vás ptát a vy budete odpovídat jenom ano nebo ne, nic jiného nechci slyšet!' A pak z papírku, který jeho předchůdce zapomněl na stole, se mě postupně ptal na*

140 Karel Kaplan se domnívá, že název „Akce Střed" je odvozen ze středové politické strany, kterou chtěli nekomunističtí političtí předáci založit. Viz KAPLAN, Karel: *Největší politický proces*…, s. 122.

141 AMV Praha, V-6301/3 MV; protokol o domovní prohlídce u J. Nestávala z 8. 11. 1949.

142 KAPLAN, Karel: *Největší politický proces*…, s. 123.

143 Tento slib mlčenlivosti podepsal J. Nestával 12. 11. 1963. NA, Správa sboru nápravné výchovy, osobní spis Josefa Nestávala.

144 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; výpis z protokolu J. Nestávala na Generální prokuratuře ve dnech 16.5.–13. 6. 1969.

různá jména, zda je znám. Podle jeho přání jsem odpovídal jenom ano nebo ne. Pak se mě zeptal: ‚Znáte dr. Nestávala?‘ Chtěl jsem mu říci, že jsem to já, a řekl jsem: ‚Dovolte, pane…‘ a on na mě zařval: ‚Ano nebo ne, nic jiného nechci slyšet!‘ Řekl jsem mu tedy ‚ano‘. Chvíli pokračoval v dotazech a pak se vrátil již k probraným jménům, o nichž jsem řekl, že je znám, a chtěl opět jen stručnou odpověď na otázku: ‚Kdy jste ho naposled viděl?‘ Když došel k mému jménu, znovu jsem se mu pokusil říci, že jsem to já, ale znovu zařval, vyskočil a vyhrožoval mi, nebudu-li odpovídat, jak on chce. Tak jsem odpověděl: ‚Včera ráno, když jsem se holil. Dr. Nestával jsem já.‘ Co následovalo, nechci popisovat, ale od té doby jsme byli na sebe ‚alergičtí‘. “[145]

V Nestávalově vyšetřovacím svazku z „Akce Střed“ se nachází celkem tři výslechové protokoly – jsou datovány 8. 11. 1949, 1. 3. 1950 a 3. 5. 1950. Vše ale nasvědčuje tomu, že první dva jsou výsledkem dlouhodobých, několikatýdenních a několikaměsíčních výslechů. Samotný první protokol má 131 strojopisných stran a ačkoliv je veden jako výslech z 8. 11. 1949, najdeme v něm na dvou místech daleko pozdější dataci – domnívám se, že tento protokol byl ve skutečnosti dokončen až v únoru 1950.

Je evidentní, že Josef Nestával po určitou dobu odolával nátlaku vyšetřovatelů, stejně jako za války. Zvolil totiž podobnou taktiku, jaká se mu již jednou vyplatila – veškerou „protistátní činnost“ popíral nebo si na ni nevzpomínal a přiznal ji pouze v situaci, kdy z ní byl usvědčen výpovědí jiných lidí. Byl proto umístěn na určitou dobu do korekce. *„Byl jsem dán do temnice, ledově chladné, byla bez oken, jen pod stropem byl obdélníkový otvor, z něhož čišel do temnice ledový vzduch* […] *, záchod, s mísou v zemi a šlapkami v ní, byl asi do výše prsou zanesen lidskými výkaly, které tam musely být úmyslně nakupeny. Nesměl jsem si sednout ani se opřít o zeď, což strážný z chodby po rozsvícení světla často kontroloval. Po nějakém čase pobytu v temnici, nedovedl jsem odhadnout, zda to byly dva dny nebo pět, byl jsem předveden k nočnímu výslechu zcela promrzlý, měl jsem stále jen pantofle, košili, plátěné kalhoty a blůzu. Při výslechu jsem musel stát v koutě při dokořán otevřeném okně. Když jsem k ránu měl podepsat sepsaný protokol* […] *‚vůbec jsem v promrzlých rukách tužku necítil. Upozornil jsem na to, že nemohu protokol podepsat a na stálé naléhání jsem řekl, že bych musel podpis ‚namalovat‘. ‚Tak ho namalujte!‘* […] *Od tohoto momentu (temnice atd.) nastalo u mne ještě podstatnější zpřísnění režimu vazby i vyšetřovacího – jestliže jsem do té doby mohl alespoň poněkud a třeba jen v něčem ovlivnit stylizaci protokolu, od toho času již velmi zřídka.“*[146]

Nestával tedy svůj podpis „namaloval“ (bylo to na 15. straně protokolu) a od té doby se začal podepisovat tímto způsobem. Byl to v dané situaci jeho určitý vzdor – očekával totiž, že po ukončení vyšetřovacího procesu bude ještě před soudním řízením předvolán před vyšetřujícího soudce a před ním svoje vynucené výpovědi popře.

145 Tamtéž.
146 Tamtéž.

Podpis, který neodpovídal jeho skutečnému autogramu, měl sloužit Nestávalovi jako určitý důkaz toho, že výpovědi byly vynuceny násilím. Na druhou stranu je ale možno tuto změnu podpisu vnímat též jako určitou ztrátu vlastní identity, jako rezignaci na vlastní svébytnost a individualitu, kterou právě podpis vyjadřuje. A přesně o to komunistickým vyšetřovatelům šlo.

Koncem roku 1949 vypracoval velitel vyšetřovací skupiny „Akce Střed" Milan Moučka pro své nadřízené zprávu, v níž je informoval o sociálním a politickém rozvrstvení zatčených. Josef Nestával je zde uveden na prvním místě a jeho postavení v „direktoriu čs. odboje" je hodnoceno následovně: *„Člen ilegálního výboru nár. soc., politický vedoucí a inspirátor programu; byl pověřen kontrolou všech zpráv odesílaných do zahraničí, navázáním styků s il*[egální] *soc*[iálně] *demokratickou stranou."*[147] Vyšetřovatelé proto věnovali Nestávalovi zvýšenou pozornost a nedopřáli mu klidu ani o Vánocích. Na Štědrý den dostal papír a tužku a měl sepsat své přiznání. O druhém svátku vánočním jej navštívil vyšetřovatel, který byl na Nestávala „alergický". *„Vzal si ode mne popsané listy, chvíli je četl a pak začal na mne řvát, že to není žádné přiznání, to abych si nechal jako obhajobu před soud, pro mě že je šibenice málo, že budu koukat, jak mi tam ‚na to tata' pomohou a řadu podobných příjemností."*[148]

Během některých Nestávalových výslechů byli patrně přítomni též samotní sovětští poradci – Nestával je popisuje jako lidi, před nimiž měli vyšetřovatelé respekt (doslova *„byli vykulení"*) a kteří většinou do průběhu výslechu nezasahovali. Jednou byl přítomen též asi 35letý muž, jenž Nestávalovi domlouval, aby již dále nezapíral a nekomplikoval si tak situaci. Tento muž, patrně někdo z vyšších funkcionářů StB, prý působil velice kultivovaným dojmem a hovořil spisovnou češtinou.

V důsledku krutých vyšetřovacích metod se též zhoršoval Nestávalův zdravotní stav. *„Nepřiměřeně dlouhé výslechy ve dne i v noci, zcela nedostatečná, zkrácená strava, nedovolení větrat celu, u výslechu stát v plátěných kalhotách a blůze v pantoflích při dokořán otevřeném okně (listopad–březen), často dřepy, pokud jsem byl na cele nesmět si sednout a stále chodit, i jídlo ve stoje, bez vycházek, až do března žádný styk s rodinou, tvrzení, že mi zavřeli ženu a 17letého syna, několik týdnů v noci buzení (na zaklepání vyskočit ze země, postavit se ke dveřím a hlásit číslo 1408, a to v různých intervalech mnohokrát za noc), nářek a řev z vyšetřujících místností ve IV. patře – sám jsem byl ve třetím – to vše u mě pravděpodobně způsobilo zaktivizování tuberkulózy."* Přivolaný lékař však odmítl Nestávalovi předepsat léky či zvýšit mu příjem stravy, dokud neučiní přiznání. *„Byl jsem si vědom toho, že neskončí-li můj pobyt v Ruzyni co nejdřív, že to bude má likvidace."*[149]

Nestával, kterého nezlomily ani vyšetřovací metody Gestapa, začal tedy podepiso-

147 Cit. dle KAPLAN, Karel: *Největší politický proces*…, s. 257, příloha č. 7.
148 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; výpis z protokolu J. Nestávala na Generální prokuratuře ve dnech 16.5.–13. 6. 1969.
149 Tamtéž.

vat svým vyšetřovatelům otázkové protokoly podle jejich přání. *„Z nesouhlasu k lidovědemokratickému zřízení a k vedoucí straně KSČ jsem se plně zapojil do protistátní činnosti směřující k zvratu lidovědemokratického zřízení. Byl jsem ve spojení s jinými osobami, o kterých jsem věděl, že pracují protistátně a s těmito jsem vyvíjel činnost směřující k zvratu lidovědemokratického zřízení.“*[150] Přesto však stále měl vůli částečně vzdorovat. *„Při psaní protokolů mým vyšetřujícím jsem se z počátku houževnatě bránil nejen věcně nesprávnému obsahu, ale i formě. Upozorňoval jsem, že jsou psány stylem Rudého práva, že každý musí poznat, že tak přece nemohu mluvit já. Byl jsem odbyt argumentací: ‚Vy to nazýváte jinak, ale my takhle a tak to také zůstane‘, ‚Miloval jste komunistickou stranu? Nemiloval, tak jste ji nenáviděl‘, ‚pro nás je něco buď černé nebo bílé, nic jiného neexistuje‘ atd. Když jsem nechtěl nepravdivé protokoly podepsat: ‚Počkáme, třeba rok, my máme dost času, dokud však nebudete hotov s vyšetřováním, budete mít stále přísný režim, nemůžete dostat léčení‘.“*[151] Nestával byl podroben též konfrontacím, celkem jich prý absolvoval kolem patnácti. Při jedné z nich měl být usvědčen Jaromírem Kopeckým, který byl již vyšetřovateli náležitě „zpracován“: *„Jakmile mě přivedli do místnosti, kde seděl, ihned doslova vyhrkl: ‚Josef, nezlob se, čtyři měsíce jsem se bránil, teď už nemohu‘, načež jsem byl co nejrychleji z místnosti odveden.“*[152] Líčení jiné Nestávalovy konfrontace zase silně připomíná scény z proslulého českého filmu *Kladivo na čarodějnice*: *„Jednoho dne jsem byl přiveden ke konfrontaci do větší vyšetřovací místnosti, kde v rohu byla tmavá lavice podobná kostelní a na ní ležela kniha ve světlé vazbě. Pak přivedli malou, hubenou a šedivou ženu v plátěných kalhotách a blůze, na otázku, zda ji znám jsem popravdě řekl, že nikoli, že ji nepoznávám. Byla to Antonie Kleinerová, sama sobě vůbec nepodobná. Na vyzvání začala plynně odříkávat: ‚Pepíčku, nemá smyslu, abychom dále zapírali svoji zločineckou činnost…‘ Navenek jsem pochopitelně zachoval nehybnou tvář jako obvykle, uvnitř jsem však nevěděl, mám-li se smát nebo plakat.“*[153]

Ve zprávě StB o průběhu „Akce Střed“ z 11. února 1950 již není Josef Nestával označován za hlavu „direktoria československého odboje“ – za tu je nyní vyšetřovateli považována Milada Horáková.[154] 1. březnem 1950 je pak datován jeho další protokol, který již nese jasné známky přípravy na politický proces. Josef Nestával zde totiž podepisuje věci, které jsou vzhledem k jeho minulosti již na samé hranici absurdity: *„Ano, stal jsem se velezrádcem národa, z něhož pocházím, a že jsem se nechoval tak, jak se má chovat důstojník ČSA, který přísahal republice věrnost, a že touto svojí*

150 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 8. 11. 1949, s. 92–93. Datace protokolu není přesná – výpověď byla učiněna po 14. 1. 1950 (viz s. 79).
151 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; výpis z protokolu J. Nestávala na Generální prokuratuře ve dnech 16.5.–13. 6. 1969.
152 Cit. dle IVANOV, Miroslav: *Justiční vražda*…, s. 185.
153 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; výpis z protokolu J. Nestávala na Generální prokuratuře ve dnech 16.5.–13. 6. 1969.
154 KAPLAN, Karel: *Největší politický proces*…, s. 131–132.

činností jsem ji vydával do rukou nepřátel pracujícího lidu, paktujících se na západě s nacistickými Němci.“[155] Každý člověk, který znal Josefa Nestávala byť jen zpovzdálí, musel vědět, že je přesvědčeným socialistou a že tudíž následující prohlášení nemohl učinit o své svobodné vůli: *„Účelem této zločinecké činnosti bylo soustředit všechny síly nepřátelské lid. dem. republice, to jest kapitalisty, velkostatkáře zbavené jejich hospodářských pozic, kolaboranty, ztroskotané a zbankrotělé politiky reakčních stran, kteří byli odstraněni únorem 1948, a jiné zločinecké živly nenávidějící lid. dem. zřízení, pod jednotné vedení nár. soc., aby byla vytvořena rozhodující síla, která by za pomoci západní okupační armády USA, to jest západních mocností, zvrátila dnešní lid. dem. zřízení a nastolila vládu, která by umožnila návrat politického a hospodářského panství buržoazie, aby tato mohla opět bezohledně vykořisťovat a bídačit pracující lid.*“[156]

Josef Nestával dle vlastního vyjádření tyto formulace podepisoval, jelikož si byl vědom, že jsou plné rozporů a skutečností, které si vzájemně protiřečí. *„Byl jsem přesvědčen, že na tyto rozpory musí přijít vyšetřující soudce bez jakéhokoliv upozornění sám a tímto předpokladem zajištěn opět jsem u každé stránky protokolu upozornil, v čem odporuje pravdě a ‚podepsal‘, poněvadž fyzicky jsem byl již na konci sil a chtěl jsem se dožít řízení před vyšetřujícím soudcem ve stavu, kdy bych alespoň ještě vnímal.*“[157]

Žádné přijetí vyšetřujícím soudcem se však nekonalo, neboť komunisté se rozhodli uspořádat s vedením „direktoria“ monstrproces, který by poukázal na údajnou velezrádnou a špionážní činnost představitelů českých nekomunistických politických stran. V návrhu StB na tento veřejný proces pak figuruje Nestával mezi obžalovanými na druhém místě jako *„zástupce Horákové“*.[158] Na jaře 1950 začala na přípravě politického procesu pracovat i komunistická justice, zatímco Státní bezpečnost prováděla s vyšetřovanými tzv. udržovací výslechy. Během nich vyslýchaní opakovaně dostávali otázky, které jim měli později klást soudci a prokurátoři a obžalovaní si tak na ně měli „zvyknout“. Tato taktika byla podle Karla Kaplana určitým předstupněm doslovného učení se odpovědí nazpaměť, které dosáhlo později svého vrcholu v procesu s Rudolfem Slánským a spol.[159] StB se též pokusila zjistit, kteří z vyšetřovaných budou u soudu vypovídat podle protokolů, a neváhala k nim na cely nasadit své konfidenty. Tato strategie byla dle jedné zprávy uplatněna i vůči Josefu Nestávalovi – „výsledky této agentury“ hlásily, že bude při soudu vypovídat podle instrukcí. Sami vyšetřovatelé tomu patrně příliš nevěřili – v jiné zprávě jej totiž zase označili za jednoho z těch, kteří budou pravděpodobně „neposlušní“.[160]

155 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 1. 3. 1950, s. 5.
156 Tamtéž, s. 27.
157 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; výpis z protokolu J. Nestávala na Generální prokuratuře ve dnech 16.5.–13. 6. 1969.
158 KAPLAN, Karel: *Největší politický proces*…, s. 269.
159 Tamtéž, s. 138.
160 Tamtéž, s. 274, příloha č. 11; s. 144.

Josef Nestával samozřejmě o těchto přípravách nemohl nic tušit. Poprvé se o chystaném procesu dozvěděl necelý týden před jeho zahájením. *„V pátek 26. května 1950 jsem byl odpoledne předveden do vyšetřovací místnosti, kde za stolem seděl neznámý pán, který neřekl, kdo je (byl to předseda senátu Stát*[ního] *soudu dr. Trudák), a stranou seděli tři rovněž neznámí páni v civilu. Pán u stolu mi řekl, že v nejbližší době bude proti mně zahájeno před Stát*[ním] *soudem hl. líčení v trestní věci, v níž jsem obžalován z těžkých zločinů a musím mít obhájce. Dal mi cyklostylovaný seznam 16 obhájců, z nichž jsem si měl vybrat. Požádal jsem o obhájce ex offo.* […] *Žaloba mi nebyla ani dána, ani přečtena, ani alespoň obsahem sdělena.“*[161]

Téhož dne se sešli vedoucí představitelé státní prokuratury, aby se z příkazu Ministerstva vnitra vyjádřili k obžalobě skupiny Milady Horákové a předložili návrhy na tresty. Josefu Nestávalovi tito lidé, z nichž někteří mohli být i jeho spolužáky z Právnické fakulty, navrhli absolutní trest. Jako zdůvodnění uvedli jeho *„organizační činnost velkého rozsahu“* a *„těžkou špionáž“*. Prokurátoři si však byli vědomi, že *„po provedeném přelíčení a po pečlivém politickém zhodnocení celé věci budou skutečné sazby odlišné.“* Do textu dopisu, v němž své závěry sdělovali Ministerstvu spravedlnosti, byla u jednotlivých návrhů na tresty provedena rukopisná oprava. U Nestávalova jména bylo rukopisně připsáno, že trest smrti mu bude změněn.[162] Zdá se, že o jeho osudu bylo rozhodnuto již dávno před soudním líčením a stalo se tak na úplně jiných místech nežli v budově Státního soudu.

Teprve 27. května se Nestával dozvěděl, že soudní proces bude zahájen již za 4 dny. Obžaloba mu opět nebyla přečtena, jen se dozvěděl, že je obviněn z velezrady a špionáže. Pouhý jeden den před zahájením procesu bylo Nestávalovi umožněno hovořit s obhájcem dr. Otto Müllerem. *„Sdělil mi, že má dva obžalované a pro oba vyhrazenu jednu hodinu, z které mi jako vážnějšímu případu věnuje 40 minut. Obžalobu mi na mou žádost odmítl přečísti, poněvadž není čas, jména spoluobžalovaných rovněž mi odmítl říci, to že ‚uvidím zítra‘. Byl zřejmě ustrašený v přítomnosti příslušníka StB. Jak jsem po několika dotazech zjistil, neznal pochopitelně ani spisový materiál.“*[163]

Druhý den byl zahájen proces s *„vedením záškodnického spiknutí proti republice“*, který vstoupil do českých dějin jako soud s dr. Miladou Horákovou a spol. a dnes je považován za největší politický proces v Československu. *„Teprve ve středu 31. května jsem na chodbě před porotní síní, kde se proces konal, viděl, s kým jsem žalován.“* Tři spoluobžalované (Jana Buchala, Bedřicha Hostičku a Jiřího Křížka) viděl Nestával v soudní síni vůbec poprvé, přičemž další dva (Záviše Kalandru a Vojtěcha Dundra) sice znal, ale od doby okupace se s nimi nestýkal. Je nutno ještě zmínit, že též jméno

161 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; výpis z protokolu J. Nestávala na Generální prokuratuře ve dnech 16.5.–13. 6. 1969.
162 KAPLAN, Karel: *Největší politický proces*…, příloha č. 13, s. 280–282.
163 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; výpis z protokolu J. Nestávala na Generální prokuratuře ve dnech 16.5.–13. 6. 1969.

Fráni Zemínové se v Nestávalových protokolech neobjevuje, i když se samozřejmě navzájem znali. Těsně před zahájením soudního jednání se uskutečnila jedna doslova odporná událost, která měla patrně přinutit obžalované k větší „poslušnosti". *„Do prázdné porotní síně jsme byli přivedeni 10 minut před osmou hodinou za osvětlení reflektorů a zvuku filmových kamer. K přelíčení jsem šel s odhodláním nedat se vzrušit a nedat na sobě znát důsledky jakýchkoliv vjemů, byl jsem však silně pobouřen, když jsem viděl nad doličnými předměty – mezi nimi bylo sedm pušek* […] *– zavěšenu velkou nacistickou vlajku s hákovým křížem. Chtěl jsem hned po zahájení líčení ostře proti tomu protestovat – z 13 obžalovaných bylo nás 6, kdo jsme za války byli vězněni.*[164] *Pojednou však ještě před vpuštěním obecenstva do porotní síně dal někdo příkaz a nacistická vlajka byla narychlo odstraněna."*

Po zahájení líčení slyšel Nestával poprvé text obžaloby – jeho jméno figurovalo v obžalovacím spisu hned za Miladou Horákovou a byl obviněn ze zločinů velezrady a vyzvědačství. V pasáži věnované jeho osobě nalezneme vedle zkreslených a do komunistické rétoriky zabalených polopravd též celou řadu vyslovených lží. Ačkoliv Nestával vždy varoval své spolupracovníky před neopatrnou a zbytečnou přímou protirežimní akcí, v žalobě stojí, že svým podřízeným vydával instrukce pro záškodnickou činnost. Program, který Nestával se svými přáteli připravoval a který měl vést k ustanovení jednotné socialistické strany, měl podle komunistických prokurátorů naopak za cíl vyloučit z politického života marxistické strany. Za nejhorší lež však považuji obvinění, že Nestával odcizil Československé straně socialistické 30 000 korun a věnoval je na protistátní činnost.[165] Tento obnos skutečně Nestával v létě 1948 obdržel, ovšem od svého osobního přítele Oldřicha Kadlčíka, který si jej u něj uschoval pro případ měnové reformy. Nestával pak třetinu těchto peněz věnoval rodině svého přítele Viktora Boháče, který byl umístěn v táboře nucených prací.[166] Překroucením této události byl z Nestávala učiněn sprostý zloděj.

Druhý den procesu měl začít výslechem Josefa Nestávala. Do soudní budovy na Pankráci byl transportován již ve 4 hodiny ráno a byl na něj činěn psychologický nátlak. Domnívám se, že stojí za to obsáhle ocitovat následující pasáž, neboť hodně prozrazuje o zákulisí celého procesu a o metodách, které jeho architekti používali. *„Tam přišel za mnou do cely šéf vyšetřovací skupiny z Ruzyně, referenta i strážného, kteří se mnou stále byli, poslal ven a řekl mi asi toto: ‚Chci vás upozornit, že hlavního líčení se účastní jen vybraní pracovníci ze závodů z celé republiky, kteří se budou denně střídat, nebude tam nikoho, u něhož byste mohl nalézt sluchu, nebude tam ani nikdo z vaší rodiny. Bylo by proto beznadějné, kdybyste se chtěl pokusit užít místa obžalovaného jako politické tribuny, a stejně bychom vám v tom zabránili. Situaci svou*

164 Jednalo se o Miladu Horákovou, Josefa Nestávala, Antonii Kleinerovou, Záviše Kalandru, Zdeňka Pešku a Vojtěcha Dundra.
165 *Proces s vedením záškodnického spiknutí*…, s. 14–15.
166 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 8. 11. 1949, s. 108–109.

i druhých byste však jen zhoršil. V souvislosti s tímto procesem je zatčeno a později bude souzeno na 2 000 osob. Na tom, jak se budete chovat, hodně záleží, jak budou posuzováni oni. Z žaloby jste mohl vidět, že nám nejde tak o vás, ale o to ukázat světu, že zastupitelské úřady cizích států u nás jsou střediskem špionáže a diverze proti republice – je postavit před soud nemůžeme, to můžeme jen přes vás. Proto vám doporučuji, abyste vypovídal podle posledního protokolu, podle nějž budete vyslýchán.‘

Odpověděl jsem v podstatě toto: ‚Měl jsem dost času, abych za těch pár dnů, co jsem se dozvěděl o hlavním přelíčení, zvážil svou situaci. Je mi jasné, že jde o ‚monstre proces‘, že je vše důkladně zrežírováno, tedy i výsledek, v němž musí padnout nějaká hlava. Střízlivou úvahou jsem již došel k závěru, že to bude moje. V tom jsem byl nyní jen utvrzen, jsem však s tím úplně vyrovnán. Jednal jsem vždy dle svého přesvědčení poctivě, nikdy jsem nebyl ani konjukturalista, ani vypočítavý ctižádostivec. Za svou pravdu jsem vždy čestně, třeba tvrdě bojoval a dovedl vyhrávat, dokáži i prohrát. Jednou, za okupace, jsem si náhodně hlavu zachoval, když místo trestu smrti jsem dostal doživotní káznici – a tehdy jsem opravdu významně a rozsáhle pracoval proti okupantům, dnes o ni tedy přijdu. To je někdy riziko veřejné činnosti. Jen se nemohu smířit s tím, že žaloba se opírá o nepravdivé a zkreslené věci a je v zásadním rozporu s celým mým názorem, svou neobjektivností a násilně provedenou konstrukcí mě staví do světla buď naivního diletanta nebo zaslepeného hazardéra. Předpokládal jsem, že vše uvedu u vyšetřujícího soudce na pravou míru, byl jsem však postaven před soud bez řízení u vyšetřujícího soudce. Nemusíte však mít obavy, s rozvahou a dobře jsem zvážil své možnosti: buď svůj osud přijmout jako chlap, nebo se v předem pochybné naději pokusit o jeho změnu tím, že co jsem chtěl probojovat u vyšetřujícího soudce, budu se snažit probojovat před státním soudem s rizikem dostat se před veřejností do falešného světla člověka, bojícího se o svůj krk, a nad to ještě přijít znovu do Ruzyně. Vy přece máte proti mně značný počet mě usvědčujících protokolů svědků, kteří byli při konfrontacích náležitě zpracováni již v Ruzyni a jistě budou i před soudem vypovídat, co budete chtít. Rozhodl jsem se proto pro prvé a budu se před soudem držet zhruba ruzyňských protokolů. Jen s tou špionáží mi to půjde těžko, to je opravdu příliš mnoho proti mému přesvědčení. A pak – nebudu mluvit z oken, ale jsem přece jen příliš ostřílený bojovník a nevím, zda se udržím, kdyby snad, jak to bývá zvykem, některý z prokurátorů se dotkl mé cti nebo mě chtěl zesměšňovat.‘“[167]

Nestával byl po tomto proslovu pracovníkem StB ujištěn, že mu nehrozí trest smrti, neboť rozsah činnosti Milady Horákové je daleko větší nežli jeho a poprava ženy by byla „politickou naivitou“ . *„Rozhovor byl ukončen tím, že jsem řekl, že právě proto, že oprátku nemůže dostat žena, že jsem přesvědčen, že ji dostanu já a podle toho že se*

167 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; výpis z protokolu J. Nestávala na Generální prokuratuře ve dnech 16.5.–13. 6. 1969.

zařídím – ‚nemohu-li odejít se štítem, tak čestně na štítu, musím-li padnout, pak jen jako chlap.‘“[168]

Nestávalův výslech před senátem Státního soudu začal v osm hodin, skončen byl v půl třetí. Tuto výpověď nám zachycují tři různé prameny – filmový záznam, stenografický záznam a propagandistická brožura *Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice* (tzv. šedá kniha), přičemž nelze vyloučit, že ještě bude objeven kompletní zvukový záznam. Filmový pás ovšem zachycuje pouze fragment Nestávalova výslechu, a tak jsme odkázáni na zbylé dva prameny. Jejich porovnáním samozřejmě zjistíme, že v „šedé knize“ jsou vyslovené manipulace s Nestávalovými větami, které zazněly v soudní síni. Na otázku, zda se cítí vinen, odpověděl dle stenozáznamu: *„Ano. Z většiny, v některých částech ne, podle plného znění obžaloby. To bych chtěl osvětlit.“*[169] Podle „šedé knihy“ se však Nestával cítil jednoznačně vinen podle plného znění obžaloby.[170] Při výslechu se Nestával snažil bránit obviněním ze sabotáže a ze snahy o rozpoutání války. Dosti často se vymlouval, že si na konkrétní záležitosti nemůže vzpomenout. Byl tedy napomínán předsedou Trudákem, že neříká, co by on *„rád chtěl slyšet.“* Z prokurátorů se na Nestávala zaměřil „vyhlášený“ Josef Urválek. Na dochovaném filmovém záznamu je pak zachycen Nestávalův střet s prokurátory ohledně situace dělnictva v předmnichovské republice. Na tvrzení prokurátora Viesky, že má pan obžalovaný určitě dobrou paměť, Nestával s určitou dávkou ironie odpovídá, že nikoliv.

Při Nestávalově výslechu se komunističtí pohůnci v talárech dopouštěli mimo jiné i manipulace s historií – pokoušeli se dehonestovat domácí protinacistický nekomunistický odboj. Využili k tomu skutečnost, že program tzv. hospodářské rady vycházel z odbojového programu *Za svobodu*, v němž najdeme mimo jiné i požadavek, aby předmnichovské politické strany nebyly obnoveny. Prokurátoři z toho eskamotérsky vyvodili, že již v době okupace chtěli autoři tohoto programu zakázat marxistické strany – a aktivity Františka Klímy a Josefa Nestávala po únoru 1948 označili pouze za logický důsledek těchto programových tezí. Žalobci však šli ve svojí demagogii ještě dále a za inspiraci programu *Za svobodu* označili program NSDAP. *„Zákaz marxistické strany je norimberským programem,“* hřímal prokurátor Vieska. Komunisté se zde ovšem chytili do vlastní pasti: program *Za svobodu* totiž přesně definuje, které strany by měly být po válce zakázány. Měly to být strany *„odmítající demokratický program nebo vlastní vnitřní demokratické zřízení,“* což KSČ nepochybně

168 Tamtéž.

169 NA, fond Ministerstvo spravedlnosti, tzv. Klosův archiv, stenografický záznam 2. dne procesu s dr. Miladou Horákovou a spol. (1. 6. 1950), s. 1/1; za zprostředkování přepisu tohoto záznamu děkuji Mgr. Martinu Vadasovi, Mgr. Marku Janáčovi a Jitce Radkovičové.

170 *Proces s vedením záškodnického spiknutí…*, s. 52.

byla.[171] Když se ovšem Josef Nestával snažil nařčení z pronacistických programových prvků vysvětlit, byl předsedou senátu umlčen.

Z dostupných pramenů je evidentní, že Nestával se snažil před soudem bránit a že se v žádném případě nedržel vynucených odpovědí. Je to vidět kupříkladu i na jeho konfrontaci se spoluobžalovaným Františkem Přeučilem, který byl donucen vypovědět, že informoval Nestávala o činnosti „teroristické“ skupiny Jana Buchala na Ostravsku. Nestával to však popřel a ironicky odvětil, že by jej překvapilo, kdyby byl Přeučil ve styku s teroristickými organizacemi. Přeučil na to odpověděl slovy poměrně příznačnými pro tento proces: *„To si neumím vysvětlit. Nevím, jak to, že v tom mám rozpor, poněvadž mi jinak všechno souhlasí.“*[172]

Souběžně s procesem byla zahájena též kampaň v tisku, která velice nevybíravě útočila jak na obžalované, tak na představitele „zrádné emigrace“ Petra Zenkla a Huberta Ripku. Nutno ovšem podotknout, že pro Nestávala se nejednalo o novou zkušenost – podobné útoky zažil již za války, a to ze strany českých fašistů. Tehdy byl nazýván *„nejničemnějším škůdcem“* či *„nepřímým následovníkem zločinné dynastie benešovské“*, nyní byl označen za *„zrádce národa“* a *„pomahače západních imperialistů“*. Tiskové kampani se nevyhnul ani tiskový orgán Čs. strany socialistické *Svobodné slovo*, v němž na obžalované útočili jejich někdejší přátelé a známí. Ti museli velice dobře vědět, že Milada Horáková ani Josef Nestával nejsou žádní *„předáci reakce“*, natož že by si přáli *„novofašistickou diktaturu.“*[173] Jedním z těch, kdo si vůči svým někdejším stranickým kolegům přisadil, byl i novinář Karel Jíše, který s Nestávalem spolupracoval za okupace v domácím odboji a po válce se dokonce dožadoval při potvrzování svých rezistenčních aktivit právě jeho svědectví.[174] Je nutné podotknout, že na Nestávala nebylo v této kampani příliš jmenovitě poukazováno – nejvíce bylo (a to nejen ve *Svobodném slově*) útočeno na osobu Milady Horákové. Poslanec ČSS Josef Šafařík ji tak kupříkladu přirovnal k „známé buchenwaldské bestii“ Else Kochové.[175] Své vystoupení před Státním soudem zakončil Josef Nestával závěrečnou řečí, která je svojí hloubkou podle mého názoru srovnatelná s posledním slovem Milady Horákové. Nestával se zde ohrazuje především proti dvěma lžím, které zazněly v závěrečných projevech prokurátorů a které se jej nejvíce dotkly. V prvé řadě se jednalo o tvrzení, že hlavním motivem jeho politické činnosti bylo kariérnictví, dále pak vystoupil proti spojování jeho jména s fašismem: *„V roce osmatřicátém jsem byl znovu povolán po likvidaci strany* […] *do Národní jednoty, o níž pan prokurátor řekl, že jsem se účastnil s fašisty. Poukazuji na to, slavný Státní soude, že tato činnost několik*

171 *Za svobodu*…, s. 72.
172 NA, fond Ministerstvo spravedlnosti, tzv. Klosův archiv, stenografický záznam 3. dne procesu s dr. Miladou Horákovou a spol. (2. 6. 1950), s. 24/5.
173 Dnes zahájení procesu s vedoucími činiteli záškodnického spiknutí proti státu. In: *Svobodné slovo*, roč. VI (1950), č. 126 (31. 5.), s. 1.
174 NA, fond Karel Jíše, sign. 500-2-4.
175 ŠAFAŘÍK, Josef: *Zrada programem*. In: *Svobodné slovo*, roč. VI (1950), č. 131 (6. 6.), s. 7.

měsíců od listopadu, když jsem tam přišel, byla právě stálým bojem s těmito fašisty, vedenými tehdy Locherem,[176] *který je ještě dodnes venku, stálým bojem právě nás, který jsme byli biti jako tzv. představitelé levice. O okupaci nebudu mluvit, pane předsedo, poněvadž to* […] *byla moje povinnost, abych se boje proti Němcům – když jsem toho nemohl udělat jako voják – zúčastnil všemi prostředky. Nebudu mluvit ani o tom, že to nebylo jenom riziko osobní, že bysem* [sic] *riskoval celou rodinu.* […] *když jsem byl zatčen, tak čekaly desítky přímo – a stovky nepřímo – lidí v Praze, vzhledem k mé rozsáhlé činnosti, že půjdou také do vězení. Nešel ani jediný, pane předsedo. A když jsem se vrátil a musel jsem několik měsíců být léčen, a oznámil jsem, že začátkem roku šestačtyřicátého se vrátím ne na nějaké nové teplé místo dobře honorované, ale do místa starého, od kterého jsem byl zatčen, a přišel jsem tam, tak jsem tři dni musel chodit po chodbách, poněvadž ani židli pro mě neměli. To bylo to další kariérnictví v tom.*“[177]

Nestával též připomněl, že před podobným tribunálem nestojí poprvé: *„A teď bych chtěl, v závěru, pane předsedo, říct několik slov, i když jsem si rozvažoval, mám-li je říci vzhledem k tomu, že každé, třeba i upřímné dolitování zde, před Státním soudem, bylo pokládáno prostě za projev člověka-škůdce, záškodníka přitisknutého do kouta, který již nemá už nic jiného na svoji obranu, nemůže se bránit, nemůže útočit, tak aspoň sténá nebo chce nějakým způsobem, pokorným doznáním něco říci. Já jsem stál před Volksgerichtem za předsednictví Thieracka a byl jsem přímo dožadován svým právním zástupcem, abych vyslovil politování nad svými činy. Byl mi také navrhován trest smrti a odmítl jsem to, poněvadž bych nemohl lhát a nemohl bych hrát komedii před státním soudem*[178] *tehdy.* […] *A právě vzhledem k tomu, že mě zná velmi mnoho lidí, pane předsedo, z dřívější mé činnosti ve studentstvu, ve sportu i v politickém životě, a že vědí, že Josef Nestával není z těch, který když je v úzkých, by lhal, a že dovede přijmout trest, aniž by nějakým způsobem se dožadoval milosti, právě proto pokládám za svoji povinnost upozornit na to ty, kteří mě znali a kteří mně věří, a kteří také uvidí, že to co říkám zde, neříkám poprvé, a že jsem z toho vycházel i v době, když jsem byl na svobodě. Já jsem nebyl přesvědčen o správnosti svého jednání.* […] *A chtěl bych říct jenom toto: byl jsem proti protistátní činnosti a měl jsem rád svou republiku. A jsem trestán za činnost, která republiku poško*[zovala] *a budu potrestán za činnost, která republiku poškozovala, a která pracovala proti ní.*“[179]

Vidíme tedy, že Josef Nestával se ve své závěrečné řeči dopustil určitého protimluvu – člověk, jenž má svou zemi rád, proti ní přece nepáchá činnost, která by ji

176 Karel Locher (1893–1959), český diplomat a politik krajně pravicové orientace (Národní sjednocení), představitel protibenešovské opozice v čs. západním exilu za 2. světové války.

177 NA, fond Ministerstvo spravedlnosti, tzv. Klosův archiv, magnetofonový záznam závěrečné řeči J. Nestávala před Státním soudem v Praze ze dne 8. 6. 1950.

178 Zde se Nestával dopouští malého přeřeknutí – nacistický Lidový soud (Volksgericht) nazývá *„státním soudem“*. Je otázka, zda je to skutečně přeřeknutí a nebo to byl úmysl, který měl poukázat na podobnost těchto dvou tribunálů.

179 NA, fond Ministerstvo spravedlnosti, tzv. Klosův archiv, magnetofonový záznam závěrečné řeči J. Nestávala před Státním soudem v Praze ze dne 8. 6. 1950.

poškozovala. Domnívám se, že vnímaví posluchači mohli z těchto slov mnohé pochopit ze zákulisí procesu. I když Nestával, stejně jako všichni obžalovaní, hovořil před soudem o vyšetřovacích metodách StB pozitivně.[180] Není nutno dále rozebírat, že v „šedé knize“ je i tato Nestávalova závěrečná řeč hrubě zkreslena – o jeho účasti v domácím odboji tam není jediná zmínka.

Několik hodin po závěrečné řeči obžalovaných byl vynesen rozsudek. Ačkoliv byl prokurátory navrhován trest smrti pro všechny obžalované, byli nakonec k tomuto trestu odsouzeni „pouze“ čtyři: Milada Horáková, Jan Buchal, Záviš Kalandra a Oldřich Pecl. Nestával byl spolu s Jiřím Hejdou, Františkem Přeučilem a Antonií Kleinerovou odsouzen k doživotnímu žaláři, ostatní obžalovaní dostali tresty v rozmezí od 28 do 15 let.

Okamžikem rozsudku se z obžalovaného dr. Nestávala stal odsouzený vězeň, který obdržel číslo 1117. Stejně jako ostatní obvinění z procesu s Miladou Horákovou podléhal zvláštnímu režimu – až do popravy čtyř odsouzených 27. června 1949 byl izolován na samotce a nebyl připuštěn ani na vycházky. V lednu 1951 bylo všech sedm mužů (Nestával, Hejda, Přeučil, Peška, Dundr, Hostička a Křížek) převezeno do věznice na Mírově, kterou již Nestával důvěrně znal. I zde pokračovala izolace od dalších vězňů, ke skupině byl pouze připojen řeckokatolický teolog dr. Mastilák. Na tuto dobu vzpomínal později skoro idylicky František Přeučil: *„Po večerce, když nás sedm vedle sebe ulehlo, začala univerzitní školení. Hejda probral umění ze všech hledisek, dob i forem. Nestával vyložil všechny politické směry a cíle, Dundr vzpomněl TGM a mnohého dění kolem něj a vedení státu. Peška své zkušenosti ústavně-právní, Mastilák zodpověděl vše, co nás zajímalo kolem Vatikánu a k odpočinku Hostička vyprávěl Tři mušketýry a mnohé jiné.“*[181] Prominentní vězňové vyráběli bedničky či loupali česnek, velitel věznice, který byl za války v koncentračním táboře, se k nim údajně choval velice slušně.

V prosinci 1951 byli všichni převezeni do Leopoldova, kde panovaly o poznání horší poměry. Zde jim patrně skončila izolace a odsouzení z procesu s Miladou Horákovou byli zařazeni mezi ostatní vězně. Svědčí o tom fakt, že právě v březnu 1952 v leopoldovské věznici vyplnil Josef Nestával dotazník, který dostávali vězni při nástupu do výkonu trestu. Odpovědi v tomto dotazníku nám dávají nahlédnout do duševního rozpoložení, v němž se vězeň Nestával nacházel. Na otázku, jakých úspěchů v životě dosáhl, odpověděl: *„Při své rozsáhlé organizační a veřejné činnosti i v mém povolání nedopustil jsem se ničeho zbabělého ani nečestného.“*[182] Pohnutky, které jej měly vést k trestné činnosti, popsal následovně: *„Pocit povinnosti funkcionáře strany plnit uložený úkol.“*[183] A na otázku, zda se cítí vinen, odpověděl: *„Ano, z hlediska*

180 Na vyšetřované byl v tomto ohledu podle mého názoru činěn veliký nátlak.
181 Cit. dle IVANOV, Miroslav: *Justiční vražda…*, s. 194.
182 NA, Správa sboru nápravné výchovy, osobní spis J. Nestávala; dotazník z 27. 3. 1952.
183 Tamtéž.

zák[ona] *na ochranu republiky.“* Krutost leopoldovských bachařů vůči politickým vězňům je již dnes všeobecně známa. Nezastavila se ani před válečným invalidou Josefem Nestávalem – v květnu 1952 byl na dva měsíce zavřen do korekce, protože chtěl podat stížnost na ÚV KSČ pro špatné zacházení s nemocným vězněm.[184] V únoru 1953 byl patrně v důsledku zhoršení zdravotního stavu převezen zpět na Mírov, kde byl umístěn na oddělení tuberkulózních vězňů. Zde se koncem roku 1953 setkal s bývalým ministrem spravedlnosti Prokopem Drtinou, jehož vzpomínka na toto setkání je uvedena jako motto této studie. Dále též víme, že v roce 1953 byl Nestával kázeňsky trestán, a to za zpívání na cele.

Od jara následujícího roku začali věznitelé Nestávalovi věnovat zvýšenou pozornost – založili na něho osobní svazek, který byl posléze v listopadu 1954 převeden na evidenční s krycím označením „Necky“. Hlášení na něj podávali dva spoluvězni, uvádění pod krycími jmény „Robert“ a „Tovara“, jejichž identitu bohužel neznáme. Ti předávali informace podporučíku Stejskalovi, jenž je zasílal III. správě Ministerstva vnitra. Z těchto dokumentů vyplývá, že Nestával byl „vytěžován“ pro údajně zamlčenou protistátní činnost. Agenti tak získali řadu informací, které se vztahovaly k činnosti národně socialistické strany v poválečné éře a v době únorového převratu. Hodnověrnost jednotlivých zpráv může být samozřejmě velice různá – je nutno brát v úvahu možnost zkresleného přenosu informace agentem a nebo též fakt, že o jeho donášení mohl Nestával vědět a záměrně jej tak dezinformovat. V jednom z hlášení agenta „Roberta“ najdeme zmínku o Nestávalových konspiračních metodách: *„Nestával mi řekl, že pokud šlo o konspiraci, musel on sám Horákovou velmi často napomínat, protože byla hrozně lehkomyslná a domnívala se, že nikdo se nemůže dozvědět o tom, co se ve skutečnosti dělá.“*[185] Tento agent podal též výše citované hlášení o tom, že Nestával měl ilegální práci proti komunistům vykonávat rád.

Jisté ovšem je, že tyto agenturní zprávy nám zachycují Nestávalovo smýšlení v době jeho věznění. *„Nestával vychází z toho stanoviska, že je naprosto jasné, že musí dojít ke zvratu režimu v našem státě a že zde budou hrát rozhodující roli Američané,“* píše se v jednom z hlášení.[186] Též víme, že Nestával se připravoval spolu se svými přáteli z národně socialistické strany na změnu režimu – vytvořili dokonce za tím účelem jmenný seznam funkcionářů strany s evidencí, kdo z nich zůstal spolehlivým a kdo se přidal na stranu komunistů.

To samozřejmě muselo mírovské bachaře značně provokovat, Nestával jim navíc patrně dával poznat, co si o nich myslí. V periodickém posudku z července 1954 k jeho osobě mimo jiné stojí: *„Povahy je nestálé, velikášské, přitom domýšlivý.* […] *Politicky se projevuje tak, že nenávidí všechno, co je v duchu socialistickém, duševně žije stále ve svých dřívějších myšlenkách a čeho si přeje nejvíce je to, aby přišli Američané a je, jak*

184 Tamtéž; dopis J. Nestávala Okresnímu soudu v Jičíně z 19. 5. 1963.
185 AMV Praha, V-6301/118B MV; zpráva staršiny Stejskala III. správě MV z 16. 3. 1954.
186 Tamtéž; zpráva staršiny Stejskala III. správě MV z 27. 4. 1954.

oni si říkají, politické vězně, vysvobodili. Je stále zapřisáhlý nepřítel lid. dem. zřízení.“[187] Na jaře 1954 ztratili příslušníci StB svoje agenturní pokrytí osoby Josefa Nestávala. Obnovit se jej podařilo až o rok později. Hlášení z této doby neuvádějí zdroj, o to jsou však nebezpečnější. Je z nich patrné, že Nestával se svými přáteli promýšlel, jak bude nutno obnovovat národně socialistickou stranu: *„Nestával se vyslovil, že strana musí v budoucnu přijít před veřejnost s tím, že musí postavit do čela strany nové lidi, protože většina starých funkcionářů byla zdiskreditována a musí udělat místo mladým lidem.*“[188] Zdá se, že tyto záležitosti Nestával dosti důkladně promýšlel – varoval dokonce před hrozbou „neokomunismu“, která se objeví v případě, že první posttotalitní garnitura se bude chovat příliš „kapitalisticky“. V těchto zprávách se objevuje též řada detailů, které se podařilo Nestávalovi během svých výslechů v letech 1949–50 utajit. Najdeme zde kupříkladu informace o Nestávalových schůzkách ze Zenklem po únoru 1948: *„O tom Nestával uvedl, že nebylo vůbec obtížné se s Zenklem stýkat, protože prý mezi příslušníky, kteří ho hlídali, bylo mnoho takových, kteří se nechali koupit. Nestával si nepamatuje jejich jména a také se prý o to nestaral.* […] *Nestával šel k Zenklovi do bytu, kde s ním setrval asi 3 hodiny a projednával s ním otázku o ilegální práci strany, protože Zenkl oficiálně pověřil Nestávala jako svého zástupce v době své nepřítomnosti.*“[189] Tyto nově zjištěné skutečnosti však nakonec Nestávalovi neublížily: naopak, v rámci amnestie v roce 1955 mu byl změněn doživotní trest na 25 let vězení.

V květnu 1955 byl Nestával transportován do věznice ve Valdicích, kde nastoupil práci u Kohinooru. Podle agenturního hlášení však přišel do prostředí, kde platil za velkou autoritu. „*Josef Nestával je velikým božstvím všech zdejších národních socialistů. Požívá jejich největší důvěry a úcty a je jimi považován za budoucího předsedu strany. V ústavě se chová velmi skromně a každému vychází vstříc. Jeho společností v užším smyslu je Vančura a Bláha, se kterými se zná ještě z vězení za okupace. Věří v řešení středoevropské otázky r. 1956 mírovou cestou, a to buď neutralizací ČSR, nebo jako součást Spojených států evropských pod jakousi ochranou USA.* […] *Dle řečí patří k levému křídlu nár. soc., a je osobně velmi příjemný a zdá se i seriózní. Je rozhodným nepřítelem každé politické msty v budoucnosti a měl několik diferencí o této otázce s Vilémem Krejčím, který jej přemlouval, aby připravovali budoucí retribuci. Je stoupencem masarykovské demokracie široké svobody slova a politických stran.*“[190] To bylo však jedno z posledních hlášení tohoto svazku k osobě Nestávala – v květnu 1957 bylo jeho „rozpracování“ ukončeno a svazek byl archivován.

Mezitím se však Nestával v souvislosti s vývojem mezinárodní situace pokoušel o obnovu soudního řízení a tím i revizi rozsudku. V říjnu 1956 tak napsal prvnímu

187 NA, Správa sboru nápravné výchovy, osobní spis Josefa Nestávala; periodický posudek na J. Nestávala z 10. 7. 1954.
188 AMV Praha, V-6301/118B MV; zpráva ml. ref. J. Tilla z 4. 3. 1955.
189 Tamtéž.
190 Tamtéž; hlášení agenta s nečitelným podpisem a datací (rok 1955).

tajemníkovi ÚV KSČ Antonínu Novotnému dopis, v němž se odvolával na jeho závazek, že bude provedena revize politických procesů z let 1948–52.[191] Další žádost o obnovu podal o dva roky později, tentokrát již prostřednictvím advokáta Josefa Hustopeckého. Dopis, který mu Nestával napsal, je dalším svědectvím o jeho duševním stavu v době nespravedlivého věznění: *„Nebyl jsem a nejsem pozér, abych tvrdil, že je mi lhostejné, jak dlouho budu ještě vězněn, naopak jsem přesvědčen, že je škoda každé hodiny, o kterou je kdo zbytečně v kriminálu. Tím více, že léta věznění, pět za okupace a nyní již devátý rok, mě velice morálně i duševně zpevnila, na těle jsou však již stále více znát.“* Nestával dále v dopise připouští, že si nedělá příliš velké naděje na obnovu soudního řízení. V samotném závěru pak připomněl vzpomínku z doby okupace: *„Když jsem za okupace dostal v Gollnowě žalobu, poslal jsem její rozbor svému obhájci– Němci a žádal jsem ho: ‚Bude-li jednání před Volksgerichtshofem opravdu objektivním soudním projednáváním, pokládám za nutné, abyste mě navštívil ještě zde a domluvil se mnou další postup. Bude-li to jen kulisa pro předem připravené rozhodnutí, sejdeme se až před přelíčením v Berlíně.‘ Obhájce mi napsal, že s mým názorem souhlasí a že se sejdeme až v Berlíně. Dopadlo to tenkrát náhodou nečekaně dobře, dopadne to nějak i dnes.“*[192]

O obnovení soudního řízení nakonec rozhodoval 26. března 1959 Krajský soud v Praze – kromě Nestávalovy posuzoval též obdobné žádosti Zdeňka Pešky a Jiřího Křížka. Z pramenů, které jsem měl k dispozici, však vyplývá, že odsouzení nebyli vůbec soudnímu jednání přítomni – soud tak v Nestávalově případě vycházel z jeho rozsáhlého rozkladu, v němž rozebíral jednotlivé body rozsudku. Soudci dospěli k závěru, že obnova procesu není možná. V odůvodnění tohoto rozhodnutí byl Nestávalův rozbor nazván *„ničím konkrétně nepodloženým polemizováním s důvody rozsudku“*. Nestávalem zpochybněná regulérnost vyšetřování nebyla vzata v potaz. *„Pokud pak* [Nestával – pozn. autora] *tvrdí, že pod tlakem nezákonných metod, používaných vůči němu v průběhu vyšetřování, podepsal i nepravdivé protokoly o jeho výpovědích* [sic], *pak ani toto tvrzení nelze brát v úvahu jako skutečnost, která by mohla přivodit rozhodnutí o povolení obnovy jeho trestního stíhání,“* stojí v rozhodnutí soudu.[193]

O rok později, v roce 1960, byla u příležitosti 15. výročí konce 2. světové války udělena rozsáhlá amnestie, která přinesla svobodu tisícům politických vězňů – Josefa Nestávala ani jeho druhů z procesu s Miladou Horákovou se však netýkala.[194] Obdobně tomu bylo i s amnestií o dva roky později. Nestával tehdy podal proti neudělení amnestie stížnost – argumentoval tím, že se na jeho osobu amnestie prezidenta repu-

191 NA, Správa sboru nápravné výchovy, osobní spis Josefa Nestávala; dopis J. Nestávala A. Novotnému z 21. října 1956.

192 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; dopis J. Nestávala JUDr. J. Hustopeckému ze 14. 1. 1956.

193 NA, Správa sboru nápravné výchovy, osobní spis Josefa Nestávala; usnesení Krajského soudu v Praze z 26. 3. 1959. Nestával proti tomuto rozhodnutí podal stížnost, která však byla 22. 6. 1959 senátem Nejvyššího soudu pod vedením dr. Helešice zamítnuta.

194 Tamtéž; přísně tajný dopis náčelníka SNZ náčelníkovi NPT Mírov ze dne 30. 4. 1960.

bliky vztahovala. Stížnost projednával 25. května 1962 na neveřejném zasedání Krajský soud v Praze, jenž konstatoval, že *„Nestával byl spoluorganizátorem, který zosnoval a řídil nebezpečnou protistátní skupinu, která vyvíjela závažnou protistátní činnost.“*[195] Selhání čs. justice v době, která je některými badateli označována již za „předreformní“, pak stvrdil o dva měsíce později Nejvyšší soud. Ten navíc ústy předsedy senátu dr. Vojtěcha Görnera konstatoval, že Nestával *„dával instrukce, jak podchytit další osoby pro protistátní činnost a udržovat je v pohotovosti po dobu převratu a jak vyvolávat mezi obyvatelstvem náladu pro velezrádnou činnost.“*[196] Také toto zasedání soudu bylo neveřejné a Nestával k němu nebyl připuštěn – zdá se, že zásadní vliv na rozhodnutí soudu mělo *„vyjádření generálního prokurátora“*.

Nestával byl v té době vězněn ve Valdicích, když předtím absolvoval opět pobyty na Mírově a v Leopoldově. Jeho zdravotní stav se zlepšil natolik, že mohl vykonávat i lehčí manuální práce. Z vězeňské dokumentace vyplývá, že pracoval na výrobě plachet pro hospodářské stroje a že plnil stanovené normy, do zájmové činnosti vězňů ani do pracovních soutěží se nezapojoval. Radil však svým spoluvězňům v různých právnických záležitostech.[197]

V květnu 1963, patrně na vyzvání, podal Nestával k Okresnímu soudu v Jičíně žádost o podmínečné propuštění. Ta byla pozitivně vyřízena a Josef Nestával byl 12. listopadu 1963 podmínečně propuštěn z výkonu trestu na zkušební dobu 7 let. Na svobodě se tak ocitl v době, kdy již byla v plném proudu politická a především kulturní liberalizace komunistického režimu v Československu – v době, kdy Nestával opouštěl brány vězení, již čeští čtenáři znali některé Solženicynovy prózy a Miloš Forman právě natáčel proslulého *Černého Petra*.

Po návratu z vězení musel Nestával před odchodem do důchodu ještě několik let pracovat – strávil je povětšinou v manuálních zaměstnáních typu nočního hlídače. Přesto jej policejní orgány považovaly za nebezpečného: hned měsíc po jeho propuštění na něj Státní bezpečnost založila pozorovací svazek s krycím označením „Právník“. Ten byl veden až do května 1969 a bohužel se nedochoval.[198]

Bude se zdát možná překvapující, že po tom všem, co Josef Nestával zažil, měl ještě v době tzv. pražského jara chuť se politicky angažovat. Byl totiž jedním z těch bývalých národních socialistů, kteří v jarních měsících roku 1968 vstoupili do Československé strany socialistické (ČSS) a snažili se zde jednak navázat na tradici předúnorové národně socialistické strany, jednak dosáhnout rehabilitace komunistických obětí

195 Tamtéž; kopie usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 25. 5. 1962, jméno předsedy senátu neuvedeno.
196 Tamtéž; kopie usnesení Nejvyššího soudu z 24. 7. 1962.
197 Tamtéž; hodnocení J. Nestávala z 1. 6. 1963.
198 Dne 22. 12. 1963 byl k Josefu Nestávalovi (14. 12. 1900) zaregistrován 2. oddělením 2. odboru III. správy MV osobní svazek, registrační číslo 23151, krycí jméno „Právník“. Po reorganizaci v roce 1964 byl svazek veden 1. oddělením 8. odboru II. správy MV. Dne 6. 5. 1969 byl svazek předán na 1. oddělení 7. odboru S-StB Praha a převeden do evidenčního svazku, který byl 20. 5. 1969 zaregistrován pod číslem 16620. Podle poznámky v registru svazků byl svazek 11. 12. 1970 „zrušen“.

v čele s dr. Miladou Horákovou. Dle některých pramenů se Nestával stal jednou z vůdčích osobností tzv. staronových členů ve straně a dokonce po něm byla pojmenována jedna frakce, která se nazývala „nestávalovci“.[199] Respektovalo jej též vedení strany, které dosud šlo na ruku komunistům – Nestávalovi bylo nabídnuto (spolu s dalším politickým vězněm Václavem Palečkem) místo v Ústředním výboru ČSS. Strana po letech útlumu zažívala vzestup členské základny, a to i díky bývalým národním socialistům, kteří se chystali ve straně převzít moc „zdola“ – prostřednictvím místních organizací a následného stranického sjezdu. *„…Bylo víceméně samozřejmé, že na připravovaném sjezdu strany bude dr. Nestával* [zvolen] *předsedou strany národně socialistické,“* napsal později bývalý politický vězeň a posrpnový exulant Zdeněk Otruba.[200]

Těmto plánům učinila konec „bratrská pomoc“ států varšavské smlouvy 21. srpna 1968. Příjezd tanků též zamezil rehabilitaci Josefa Nestávala a jeho druhů, která byla nadějně započata v létě 1968. 30. července totiž senát Nejvyššího soudu pod předsednictvím dr. Otomara Bočka zrušil rozsudek Státního soudu z procesu s dr. Miladou Horákovou a vrátil celou věc do stádia přípravného řízení s tím, že je nutno *„obsáhlé došetření případu“*, a to včetně vyšetřovacích metod, použitých při přípravě procesu. Začátkem roku 1969 tak Josef Nestával spolu s dalšími žijícími obžalovanými učinil rozsáhlou výpověď na Generální prokuratuře, v níž podrobně popisoval svůj pobyt ve vyšetřovací vazbě. Je zajímavé, že Nestával v těchto výpovědích (na rozdíl od svých textů z konce 50. let) důrazně popírá veškerou protikomunistickou činnost, jelikož dobře věděl, že pouze tak může dosáhnout plné rehabilitace. Proces s Miladou Horákovou proto přirovnával k vykonstruovanému procesu s Rudolfem Slánským a dokonce v tomto smyslu odkazoval na studie historika Karla Kaplana.[201] Tyto výpovědi však kvůli nastupující husákovské normalizaci zůstaly pouze v archivu Generální prokuratury a Josef Nestával byl plně rehabilitován až v roce 1990.

Ani normalizační režim nezaujal k Josefu Nestávalovi nijak příznivý postoj. S největší pravděpodobností byl nejprve vyloučen, jako řada jeho kolegů, z Československé strany socialistické.[202] V prosinci 1973 pak označili pracovníci Státní bezpečnosti Nestávala za nepřátelskou osobu a zaregistrovali k němu další svazek. Ten byl veden až do jeho smrti v roce 1976 a posléze byl zničen, takže přesně nevíme, za jakým účelem byl třiasedmdesátiletý Nestával Státní bezpečností rozpracováván. Napovědět nám to může dokument, jenž vznikl o 6 let později. Jedná se o svazek, který vedla Státní bezpečnost k tehdejšímu vedoucímu sekretariátu ředitele RaJ Jiřímu Paroubkovi jako

199 PEJSKAR, Jožka: *Od boje [proti komunistům] ke kolaboraci. Dokumenty a záznamy o činnosti Čs. strany socialistické v letech 1948–1989*. Praha – Fallbrook 1993, s. 60.
200 Cit. dle PEJSKAR, Jožka: *Od boje…*, s. 61.
201 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; výpis z protokolu J. Nestávala na Generální prokuratuře ve dnech 16. 5. – 13. 6. 1969.
202 PEJSKAR, Jožka: *Od boje…*, s. 65.

kandidátovi tajné spolupráce pod krycím označením „Roko“.[203] V záznamu schůzky z 5. dubna 1979 čteme: *„ROKO byl v rozhovoru vytěžován k bývalému nár*[odnímu] *socialistovi J. Nestávalovi. K jeho osobě sdělil, že o něm pouze slyšel. Ví, že se jedná o čelního funkcionáře této strany. Jeho syn a vnuk jsou členy ČSS a vykonávají funkce na OV v Praze 7.* […] *Osobně KTS* [míněn Paroubek – pozn. autora] *z rodiny Nestávala nikoho nezná.“*[204] A zápis dále pokračuje: *„Průběh dalšího rozhovoru se týkal skupiny mladých členů ČSS, kteří v letech 1970–73 se snažili v Praze na Mě*[stském] *V*[výboru] *založit organizaci, která by prosazovala myšlenky býv*[alé] *nár*[odně] *soc*[ialistické] *strany.* […] *O této činnosti jmenovaných osob ROKO nic konkrétního nevěděl.“* Domnívám se, že to mohl být právě jeden z důvodů, proč StB i v 70. letech registrovala Nestávala jako nepřátelskou osobu – komunisté nejspíše předpokládali, že právě Josef Nestával mladé československé socialisty ideově ovlivňoval. Každopádně mu museli pracovníci StB přičítat značný význam, když ještě tři roky po jeho smrti vytěžovali k jeho osobě mladého funkcionáře Československé socialistické strany. Paroubkovo vyjádření zase svědčí o tom, že Nestávalovo jméno bylo známé v kruzích ČSS i na sklonku 70. let.

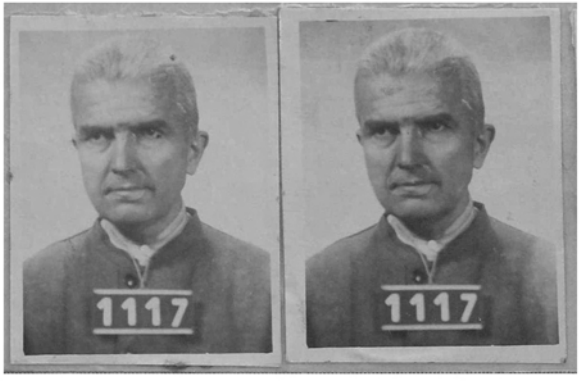
Zbývá jen dodat, že životní příběh Josefa Nestávala se uzavřel 1. dubna 1976. Oznámení o jeho smrti otiskla o týden později jeho manželka Marie ve *Svobodném slově*, tiskovém orgánu strany, jejíž skutečné ideály Josef Nestával celý život vyznával a kvůli nimž strávil čtvrtinu svého života za mřížemi.[205]

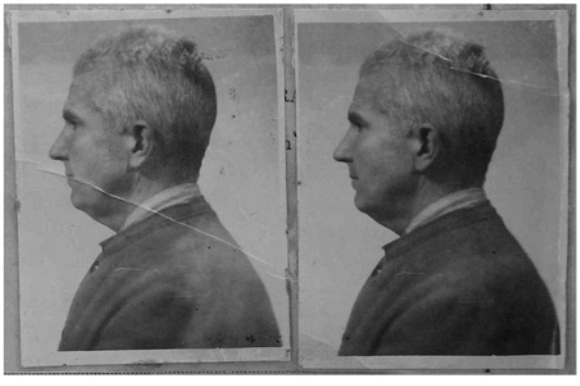
203 Dne 14. 3. 1979 byl 3. oddělením 2a odboru S-StB Praha zaregistrován k Jiřímu Paroubkovi (* 21. 8. 1952) svazek kandidáta tajné spolupráce, registrační číslo 30989, krycí jméno „Roko“, do archivu byl svazek uložen 13. 12. 1982 pod archivním číslem 732467.

204 AMV Praha, svazek KTS ROKO, arch. č. 732467; záznam ze schůzky s KTS ROKO vypracovaný ppor. Stanislavem Sůvou 5. 4. 1979. Faksimile svazku KTS ROKO též viz http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=A050426_211553_domaci_miz.

205 Považuji za důležité poděkovat lidem, bez nichž by tato studie nebyla úplná – v prvé řadě paní Evě Nestávalové-Jourové, dále pak PhDr. Petru Blažkovi, PhDr. Aleně Šimánkové, PhDr. Vladimíře Vaníčkové, Mgr. Martinu Vadasovi, Mgr. Pavlíně Formánkové, Mgr. Tomáši Bursíkovi a Radku Schovánkovi.

Příloha č. 1 Josef Nestával na vězeňských fotografiích z 50. let

FONDY A MATERIÁLY

Rekonstrukce (Prameny k procesu s Miladou Horákovou a jejími druhy)

Petr Blažek

V červenci 2005 vzbudilo mezi účastníky Letní filmové školy v Uherském Hradišti velký zájem první veřejné promítání sedmihodinového fragmentu filmového záznamu smutně proslulého soudního procesu s Miladou Horákovou a dalšími osobami. Diváci se v zaplněném kinosále přenesli o pětapadesát let nazpět do pankrácké soudní síně a sledovali otřesnou divadelní frašku, na jejímž konci soud 8. června 1950 vynesl nad čtyřmi obžalovanými rozsudek smrti a dalších pět odsouzených poslal na dlouhé roky do vězení.[1] Filmové záběry komentovali a zákulisí přípravy, provedení a hodnocení procesu přiblížili režisér Martin Vadas a historici Zora Dvořáková, Petr Blažek, Petr Cajthaml, Petr Halla a Petr Koura. S krátkou osobní vzpomínkou na Jana Buchala, ve zmíněném procesu odsouzeného k trestu smrti, vystoupil ředitel Národního filmového archivu Vladimír Opěla, který se svými spolupracovníky technicky připravil filmový záznam pro promítání.[2] Příznivý ohlas diváků, mezi nimiž byli vedle několika bývalých politických vězňů také děti odsouzených (paní Eva Jourová, rozená Nestávalová, a paní Marta Jurková, rozená Přeučilová), byl pro organizátory promítání důležitým motivem pro rozhodnutí pokračovat v přípravě rekonstrukce celého procesu.[3] Základním předpokladem je pochopitelně shromáždit, přepsat a porovnat všechny dostupné prameny. V tomto článku chce autor alespoň stručně shrnout dosavadní stav výzkumu pramenů k vlastní podobě procesu, která je vedle zmíněného filmového fragmentu zachycena ještě v řadě dalších pramenů různého typu a výpovědní hodnoty.[4] Jejich komparace umožňuje vedle zmíněné rekonstrukce také ukázat dobovou manipulaci organizátorů procesu. Přestože byli všichni obžalovaní a svědci donuceni

1 Po tomto procesu se ve většině krajů uskutečnilo dalších 35 „okrajových" soudních procesů: *„Státní prokuratura obžalovala celkem 639 osob, Státní soud vynesl 10 rozsudků smrti, 48 trestů těžkého žaláře na doživotí a další tresty na svobodě v celkové výměře 7 850 let. Byly uloženy peněžité tresty ve výši 12 145 000 Kč a vyslovena konfiskace celého majetku téměř u všech odsouzených. Zproštěno bylo 21 obžalovaných a u dvou osob bylo trestní řízení vyloučeno za účelem dalšího šetření."* Srov. Zpráva ministerstva, in: KAPLAN, Karel: *Největší politický proces. „M. Horáková a spol."*. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1995, s. 314.

2 Srov. SPÁČILOVÁ, Mirka: *Pět hodin soudu s Miladou Horákovou*, In: *MF Dnes*, 22. 7. 2005; ZÍDEK, Petr: *O morální morálce historická lekce*, In: *Lidové noviny*, 8. 6. 2006.

3 Režisér Martin Vadas připravil pro zasedání vlády projekt, který má veřejnosti zpřístupnit dochované archivní materiály formou rekonstrukce celého procesu. Současně inicioval přípravu jejich prohlášení za národní kulturní památku. Srov. NAVARA, Luděk: *Bude film o Miladě Horákové národní památkou?*, In: *MF Dnes*, 3. 3. 2006.

4 Prameny k vyšetřování, přípravě a hodnocení procesu ponecháme v tomto příspěvku stranou pozornosti. Srov. poznámku autora ke knize Jaroslava Boučka publikovanou v tomto čísle *Sborníku Archivu MV* (s. 358–359).

učit se odpovědi podle předem připraveného a vykonstruovaného scénáře, nebyl sovětský model „otázkových protokolů“ u soudu nakonec zcela dodržen – publikované rozhlasové pořady a vydaná brožura proto obsahovaly řadu cenzurních zásahů. Ze stejného důvodu také nebyl využit filmový záznam, z něhož měl být podle původních představ organizátorů vytvořen propagandistický snímek. V příloze je publikována malá ukázka z připravované srovnávací tabulky, v níž budou zachyceny všechny dostupné varianty záznamu procesu.[5]

Audiovizuální prameny

Filmový záznam se dochoval v Národním filmovém archivu. Je to ve skutečnosti pouze sedmihodinový fragment, který pokrývá přibližně 12 % celkové délky procesu. Jedná se o nesestříhané denní práce, které byly odloženy krátce po natočení a až do počátku 90. let nebyly až na malé sekvence veřejně využity. V některých místech také neodpovídá zvuk obrazu, na jiných je dochován pouze obraz a naopak u některých pouze zvuk. V původní verzi navíc nebyly filmové záznamy synchronizovány a chronologicky uspořádány.[6]

V archivu Českého rozhlasu se zachoval rozsáhlý zvukový soubor. Jedná se o více než osmihodinový záznam (celkem 494 minut) dobových rozhlasových pořadů, které Československý rozhlas v roce 1950 vysílal k soudnímu procesu a od této doby již nebyly nikdy jako celek vysílány. Ačkoliv se řada pamětníků dodnes domnívá, že z rozhlasového přijímače slyšeli autentický přenos soudního procesu, ve skutečnosti se jedná o upravený záznam. Z původní nahrávky byla pečlivě vystřižena řada nepohodlných pasáží, některé byly parafrázovány moderátorem a vysílání bylo proloženo řadou nenávistných útoků proti obžalovaným. Nebyly například vysílány závěrečné řeči obžalovaných, bezprostředně po záznamu byly pásky odneseny náměstkovi ministra spravedlnosti Karlu Klosovi a uloženy do archivu, kde zůstaly až do 4. listopadu 2005, kdy je režisér Martin Vadas spolu s pracovnicemi Národního archivu odnesli do Českého rozhlasu, kde byly přehrány na CD nosiče. Dokument Marka Janáče o nálezu těchto tří magnetofonových pásků odvysílal Český rozhlas 17. listopadu 2005.[7]

Písemné prameny

Český rozhlas se po velkém ohlasu posluchačů rozhodl podpořit projekt režiséra Martina Vadase a nechal přepsat vedle zmíněných audiovizuálních pramenů také

5 Celkový rozsah tabulek odhaduje dokumentarista Martin Janáč, který koordinuje přepisy pramenů, přibližně na více než 2 000 normostran.

6 Na počátku roku 2006 byly v Národním filmovém archivu dokončeny synchronizace, chronologické řazení sekvencí a laboratorní práce při přípravě filmové kopie. Blíže k historii filmového záznamu VADAS, Martin: *Záměr zpřístupnění „Procesu s vedením záškodnického centra spiknutí proti republice se skupinou dr. Milady Horákové 1950“*, In: *Masarykův lid*, roč. 12, č. 1 (duben 2006), s. 9.

7 Srov. NAVARA, Luděk: *Horákovou proces nezlomil*, In: *MF Dnes*, 19. 11. 2005, s. 3; HOMOLOVÁ, Marie: *Co opravdu řekla Milada Horáková*, In: *MF Dnes*, 26. 11. 2005, s. 4.

většinu z dochovaných písemností: okolo 1 800 stran stenozáznamu procesu[8] a 250 stran propagandistické knihy o procesu.[9] Marek Janáč, který z přepisů sestavuje srovnávací tabulku, připravil na základě nově objevených pramenů, vzpomínek pamětníků a komentářů historiků dvoudílný dokument o procesu, který Český rozhlas 1 – Radiožurnál odvysílal na konci května 2006.[10] Dalším dochovaným souborem je *„Záznam o hlavním přelíčení“*, který se dochoval v tzv. Klosově archivu. Jedná se o redakčně upravený zápis o procesu, který byl vyhotoven soudními zapisovateli.[11] O výpovědích obžalovaných a projevech soudců, prokurátorů a obhájců denně podrobně referoval také denní tisk, který přetiskoval také často dlouhé citáty, vzniklé patrně na základě upravené verze stenozáznamu.[12] Pokud srovnáme všechny uvedené písemné prameny, je na první pohled zřejmé, že nejvěrnější obraz poskytuje stenozáznam procesu, který je navíc v řadě případů jediným dostupným pramenem o dění v soudní síni. Na druhou stranu však z jednoduchého porovnání s přepisem rozhlasového vysílání a přepisem filmového záznamu vyplývá, že autoři stenozáznamů nezachytili zdaleka všechny výroky vystupujících osob. Jednoznačně nejvíce posunutou variantu záznamu procesu potom představuje brožura, která byla vydána krátce po procesu v nákladu 140 000 kusů. Z výpovědi obžalovaných jsou vynechány celé pasáže, jiné jsou významově změněné či dokonce zcela odlišné. Je paradoxní, že se ve skutečnosti jednalo v drtivé většině případů o vykonstruované výpovědi, které se obžalovaní a svědci učili předem podle otázkových protokolů. Důvodem odchylek ovšem nebyla jen neochota či dokonce odpor obžalovaných, ale také nedostatek času k přípravě. Cílem tvůrců brožury bylo napravit tyto chyby a představit záznam procesu jako scénář epické hry, v němž jednotliví aktéři pronáší ucelené a jednoznačné repliky, které do sebe logicky zapadají a nevzbuzují pochybnosti. Popisovaný svět členů „záškodnického centra“ nepřipouštěl podle klasického totalitního výkladu nejasné události či dokonce neodhalitelná tajemství.[13]

V příloze je pro ukázku publikovaná srovnávací tabulka čtyř různých variant záznamu první části výpovědi Záviše Kalandry, kterou pronesl v pankrácké soudní síni 3. června 1950.[14] V prvním sloupci je přepis filmového záznamu, v druhém rozhlaso-

8 Stenozáznamy procesu a jejich dobové strojopisné přepisy jsou dnes uloženy ve spisech Státní prokuratury v Národním archivu. Teprve v minulém roce byly chronologicky uspořádány a digitalizovány. Pouze záznam z jediného dne procesu (8. 6. 1950) se zachoval v originále, ostatní jsou zachovány v přepisech na nekvalitních průklepových papírech.

9 *Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice. Horáková a společníci*. Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1950.

10 Tisková zpráva Českého rozhlasu, *Dvoudílný dokument přináší unikátní svědectví o Miladě Horákové*, Praha 26. 5. 2006.

11 V dokumentu jsou uvedena pouze jejich příjmení: Dr. Málková, Vítovcová, Dr. Karmazín, Lenárdová, Dr. Brynda.

12 BOUČEK, Jaroslav: *27. 6. 1950. Poprava Záviše Kalandry. Česká kulturní avantgarda a KSČ*. Nakladatelství Havran, Praha 2006, s. 6.

13 Srov. zajímavou, byť v některých tvrzeních poněkud spornou interpretaci procesu jako divadelního představení. Spornost některých tvrzení vychází také ze skutečnosti, že autor vycházel z filmového záznamu, ten je však pouze fragmentem. JUST, Vladimír: *Teatralita politického procesu aneb „Horáková a společníci“ jako divadelní inscenace*, In: *Divadelní revue*, roč. 17, č. 1 (2006), s. 3–32.

14 Publikována je z prostorových důvodů pouze přibližně jedna pětina Kalandrovy výpovědi.

vého vysílání, ve třetím stenozáznamu a v posledním přepis oficiální brožury. Ačkoliv se Kalandra v zásadě držel předem stanovené výpovědi,[15] přesto se na řadě míst odchýlil od představ organizátorů procesu a dokonce si dovolil několik až ironicky laděných poznámek. Například na otázku předsedy soudu Karla Trudáka, zda měla Angličanka Mary Bakerová ještě s někým „styky", Kalandra podle přepisů stenozáznamu, filmového záznamu a dobového rozhlasového vysílání vážným tónem pronesl: *„Měla intimní styky s Wolfgangem Salusem, který byl…"* Když předseda opáčil, že to tak „nemyslel", Kalandra se sice omluvil, ale hned dodal: *„Ne, to byly i politické styky, přirozeně."* Tímto způsobem představuje jednu z klíčových postav, která měla podle vykonstruované obžaloby zprostředkovávat předávání údajných špionážních zpráv do zahraničí. V oficiálním záznamu procesu byla tato a celá řada dalších částí Kalandrovy výpovědi vynechána.[16]

Přestože se o manipulaci se záznamem procesu psalo již na konci 60. let, bude možné si udělat celkový obrázek o podobě procesu teprve po přepisu nedávno objevených pramenů a po následné audiovizuální rekonstrukci. Jedním z výsledků by měla být také publikace srovnávací tabulky s přepisy všech dochovaných variant záznamů procesu. Doufejme, že se pro tento ambiciózní projekt najde podpora nejen u státních institucí, ale také ve vědeckém prostředí.

Redakční poznámka

Principy redakční úpravy přepisů, zejména audiovizuálních pramenů, jsou v současnosti předmětem diskuse a budou se jistě teprve v budoucnosti ustalovat. Autor jako historik vyšel z tradičních postupů při přípravě vědeckých edicí. Třemi tečkami v hranatých závorkách je v přepisech dobového rozhlasového vysílání a filmového záznamu naznačen střih či vynechání následujících nebo předchozích pasáží. Vykřičník v hranatých závorkách upozorňuje na věcnou či pravopisnou chybu, v případě nejasnosti je omyl opraven v poznámce. Pokud je text umístěn do hranatých závorek, nebyl součástí zvukového záznamu či původní písemné verze. Pokud je text napsán kurzivou, jedná se buď o původní záznam, který však nebyl pronesen v soudní síni (v případě rozhlasové nahrávky jsou to například vstupy moderátora pořadů), nebo se jedná o přepis nonverbálních zvuků (ty jsou vždy v hranatých závorkách). Součástí poznámkového aparátu jsou zmíněná upozornění na chyby, stručné životopisné údaje vystupujících osob v procesu, vysvětlení zkratek či odkazy na odbornou literaturu a archivní prameny. Jako velmi obtížné se pro redakční úpravu ukázaly být přepisy pasáží, které pronesli dva Slováci, prokurátor Juraj Vieska a soudce Karol Bedrna.

15 Podoba výpovědi Záviše Kalandry sahá do konce listopadu 1949, kdy zatčený začal spolupracovat s vyšetřovateli. Dne 2. 12. 1949 Kalandra podepsal svou výpověď, která je příznačně nazvána *„Mé doznání"*. Obsahuje již základní konstrukci jeho údajné špionážní a protistátní činnosti. Poslední verze před soudním líčením je *„Zápis o výpovědi"*, datován je 26. dubna 1950 a má celkem 44 stran. Poprvé se zde objevuje jméno Milady Horákové, kterou Kalandra osobně neznal. AMV, V-6301/108 MV.

16 Srov. přílohu.

Zejména Vieska totiž hovořil ve skutečnosti směsicí češtiny a slovenštiny, při úpravě byl proto zvolen kompromis a ponechána jednoznačně vyslovená česká slova, naopak v případě nejasností byla volena slovenská varianta. Autor se především snažil zachovat co nejvíce autenticitu projevů jednotlivých osob, proto se rozhodl ponechat nespisovné varianty a dobový pravopisný úzus, rezignoval také na případné sjednocení názvu institucí a historických událostí.

Příloha č. 1 Srovnávací tabulka různých variant záznamu první části výpovědi Záviše Kalandry (Praha, 3. červen 1950), viz s. 204–215.

Film	Rozhlas	Stenozáznam	„Šedá kniha“[1]
	[Moderátor:] *V procesu proti třinácti*[2] *velezrádcům a vyzvědačům předstoupil k výslechu při sobotním přelíčení jako poslední Záviš Kalandra.*	*(po přestávce pokračování v 15.15 hod.)*	*VÝSLECH OBŽALOVANÉHO ZÁVIŠE KALANDRY*
	[Předseda:][3] Pokračuji v přerušeném hlavním přelíčení a prosím, aby pan obžalovaný, Záviš Kalandra[4] předstoupil a není-li zde, aby byl předveden. Prosím. *[pauza 12 sekund]* [Předseda:] Pane obžalovaný, porozuměl jste obžalobě, která byla na vás podána?	[Předseda]: Pokračujeme v přerušeném hlavní přelíčení a prosím, aby předstoupil pan obžalovaný Záviš Kalandra. (Obžalovaný předstupuje.) Pane obžalovaný, porozuměl jste obžalobě, která byla na Vás podána?	Předseda: Pokračujeme v přerušeném hlavním přelíčení. Předstoupí obžalovaný Záviš Kalandra. (Obžalovaný předstupuje.) Pane obžalovaný, porozuměl jste obžalobě, která byla na vás podána.
	[Kalandra:] Ano, pane předsedo.	[Obžalovaný] [Kalandra]: Ano, pane předsedo.	Kalandra: Ano, pane předsedo.
[Předseda:] Stoupněte si, prosím, tak, aby vám bylo dobře rozumět… *[šustí spisem]* Cítíte se vinen zločinem velezrady a zločinem vyzvědačství v tom smyslu, jak jste žalován?	[Předseda:] Stoupněte si, prosím, tak, aby vám bylo dobře rozumět… *[šustí spisem]* Cítíte se vinen zločinem velezrady a zločinem vyzvědačství v tom smyslu, jak jste žalován?	[Předseda]: Cítíte se vinen zločinem velezrady a zločinem vyzvědačství v tom smyslu, jak jste žalován?	Předseda: Cítíte se vinen zločinem velezrady a zločinem vyzvědačství v tom smyslu, jak jste žalován?
[Kalandra:] Ano, pane předsedo.	[Kalandra:] Ano, pane předsedo.	[Obžalovaný] [Kalandra]: Ano, pane předsedo.	Kalandra: Ano, pane předsedo.
[Předseda:] Nejprve o vaší… vašem	[Předseda:] Nejprve o vaší… vašem	[Předseda]: Nejprve o Vašem politickém	Předseda: Nejprve o vašem politickém

[1] *Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice. Horáková a společníci*. Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1950, s. 131−133. Vydaný oficiální záznam procesu je podle obálky tradičně nazýván „šedou knihou“. Pasáže z filmového a rozhlasového záznamu přepsala Lenka Novotná, pasáže z originálu stenozáznamu procesu přepsala Jitka Radkovičová a pasáže z knihy *„Proces s vedením…“* přepsal Jaroslav Novák. Srovnávací tabulku, kterou sestavil Marek Janáč, opravil, sjednotil a opatřil poznámkovým aparátem autor. Slovenské pasáže (často se ovšem spíše jedná o „československé“ pasáže) opravil Juraj Marušiak. Všem zmíněným děkuji za pomoc. Za pomoc při kontrole přepisu a za laskavé poskytnutí kopií archivních pramenů děkuji Martinu Vadasovi. Pracovnicím Národního archivu a Archivu Ministerstva vnitra ČR děkuji za pomoc při studiu archivních dokumentů. Za poskytnutí souhlasu s publikací textů děkuji Národnímu filmovému ústavu, Archivu Českého rozhlasu a Národnímu archivu.

[2] V procesu byli obžalováni: JUDr. Milada Horáková, JUDr. Josef Nestával, JUDr. Jiří Hejda, Františka Zemínová, František Přeučil, Jan Buchal, Antonie Kleinerová, JUDr. Oldřich Pecl, Záviš Kalandra, JUDr. Zdeněk Peška, Vojtěch Dundr, JUDr. Bedřich Hostička a JUDr. Jiří Křížek.

[3] Předseda: JUDr. Karel Trudák (1907−1960) – český soudce. V procesu vystupoval v roli předsedy soudu. Původně přednosta okresního soudu v Kojetíně. V roce 1950 člen senátu oddělení Státního soudu v Brně a přednosta politického prezídia Nejvyššího soudu. K osobám vystupujícím v procesu srov. DVOŘÁKOVÁ, Zora – DOLEŽAL, Jiří: *O Miladě Horákové a Milada Horáková o sobě*. Klub Milady Horákové – Nakladatelství Eva Milan Nevole, Praha 2001, s. 255−306.

[4] Záviš Kalandra (1902−1950) – český politik, novinář a historik. V procesu vystupoval v roli obžalovaného. V letech 1923−36 člen KSČ, vyloučen za kritiku zahraniční politiky SSSR a kritiku moskevských politických procesů. V roce 1925 generální sekretář Komunistické studentské frakce (Kostufra). V letech 1939−1945 vězněn v koncentračních táborech. Dne 7. 11. 1949 zatčen a ve vykonstruovaném procesu odsouzen k trestu smrti. Popraven 27. 6. 1950 na pankrácké dvoře spolu s Miladou Horákovou, Janem Buchalem a Oldřichem Peclem. AMV, H-213; AMV, 305-737-4, 6; AMV, V-6301/1, 10, 109 MV. Ke Kalandrově životním osudům a dílu blíže BURDA, Vladimír: *Přerušený sen Záviše Kalandry*, In: KRATOCHVÍL, Antonín: *Žaluji (díl 2.). Vrátit slovo umlčeným*. Dolmen, Praha 1990, s. 180−192; BRABEC, Jiří: *Doslov*, In: KALANDRA, Záviš: *Intelektuál a revoluce*. Československý spisovatel, Praha 1994, s. 365−407; BOUČEK, Jaroslav: *27.6.1950. Poprava Záviše Kalandry. Česká kulturní avantgarda a KSČ*. Nakladatelství Havran, Praha 2006; BLAŽEK, Petr: *„Ľudovodemokratický honorár“. Dopisy Ladislava Novomeského Záviši Kalandrovi,* In: *Pamäť národa*, roč. 3, č. 2 (2006), s. 50−56.

politickém životě. Vy jste byl nejprve redaktorem nějakého listu, ne?	politickém životě. Vy jste byl nejprve redaktorem nějakého listu, ne?	životě. Vy jste byl nejprve redaktorem nějakého listu, ne?	životě. Vy jste byl redaktorem?
[Kalandra:] Ano, pane redaktor[e]… předsedo.	[Kalandra:] Ano, pane redaktor[e]… předsedo.	[Obžalovaný] [Kalandra]: Ano, pane předsedo. Byl jsem postupně vedoucím redaktorem Rudého večerníku, Rudého práva, Halo [!] novin a Tvorby.	Kalandra: Ano, pane předsedo, byl jsem postupně redaktorem Rudého večerníku, Rudého práva, Haló novin a Tvorby.
[Předseda:] Tak.	[Předseda:] Tak.		
[Kalandra:] Byl jsem postupně vedoucím redaktorem Rudého večerníku, Rudého práva, Haló novin a Tvorby.	[Kalandra:] Byl jsem postupně vedoucím redaktorem Rudého večerníku, Rudého práva, Haló novin a Tvorby.		
[Předseda:] No, byl jste také organizován v Komunistické straně [Československa]…?	[Předseda:] No, byl jste také organizován v Komunistické straně [Československa]…?	[Předseda]: Byl jste také organisován v komunistické straně?	Předseda: Byl jste organisován v komunistické straně?
[Kalandra:] Ano, od roku 1923 do roku 1936.	[Kalandra:] Ano, od roku 1923 do roku 1936.	[Obžalovaný] [Kalandra]: Ano[,] od roku 1923 do roku 1936.	Kalandra: Ano[,] od roku 1923 do roku 1936.
	[?:] Ano.		
	[Předseda:] A kdy jste byl zbaven těchto funkcí?	[Předseda]: A kdy jste byl zbaven těchto funkcí?	Předseda: A kdy jste byl zbaven svých funkcí.
	[Kalandra:] V srpnu roku 1936.	[Obžalovaný] [Kalandra]: V srpnu 1936.	Kalandra: V srpnu 1936.
	Předseda: Z jakého důvodu?	[Předseda]: Z jakédo [!] důvodu?	Předseda: Z jakého důvodu?
[Kalandra:] Poněvadž jsem otevřeně vystoupil nepřátelsky proti Komunistické internacionále a Sovětskému svazu.	[Kalandra:] Poněvadž jsem otevřeně vystoupil nepřátelsky proti Komunistické internacionále a Sovětskému svazu. […]	[Obžalovaný] [Kalandra]: Poněvadž jsem otevřeně vystoupil. [!] nepřátelsky proti komunistické internacionále a Sovětskému Svazu.	Kalandra: Poněvadž jsem nepřátelsky vystoupil proti Komunistické internacionále a Sovětskému svazu.
[Předseda:] No, a to mělo za následek?		[Předseda]: A to mělo za následek?	Předseda: A to mělo za následek?
[Kalandra:] Mé vyloučení z Komunistické strany Československa.		[Obžalovaný] [Kalandra]: Mé vyloučení z KSČ.	Kalandra: Mé vyloučení z KSČ.
[Předseda:] *[otáčí list]* V kterém roce to bylo?		[Předseda]: V kterém roce?	Předseda: V kterém roce ?
[Kalandra:] V srpnu roku 1936.		[Obžalovaný] [Kalandra]: V srpnu 1936.	Kalandra: V srpnu 1936.
[Předseda:] To jen tak…			
[Vieska[5]:] Tricaťšest, aby bolo jasno.			
[Předseda:] Třicetšest.			

[5] JUDr. Juraj Vieska (1913−1965) – původním jménem Weisz, československý důstojník a vojenský prokurátor. V procesu působil v roli prokurátora. Před 2. světovou válkou odešel jako sionista do Palestiny. Za války v čs. zahraničním vojsku, od r. 1945 důstojník vojenské kontrarozvědky (OBZ). Od r. 1948 náměstek vrchního vojenského prokurátora. Dne 22. 10. 1951 zatčen a v r. 1953 odsouzen za násilí vůči vyslýchaným k 7 letům ztráty svobody. Propuštěn již v únoru 1955, poté vedoucím Právnického ústavu Ministerstva spravedlnosti. Spoluautor knihy *Místní lidové soudy a zkušenosti se soudružskými soudy v jiných zemích* (Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí, Praha 1961). Podle dobového hodnocení Ministerstva spravedlnosti byl Vieska *„politicky nejvyspělejší referent, velmi výkonný, znamenitý řečník, s velkým úspěchem absolvoval řadu velkých procesů“*. Národní archiv, Klosův archiv, Situační zpráva Ministerstva spravedlnosti ve věci Direktoria, 2. 5. 1950.

[Kalandra:] Ano.			
[Předseda:] Třicetšest. Prosím, pane předsedo.			
[Bedrna[6]:] Pán obžalovaný Kalandra, poznali vy ste sa s obžalovaným Peclom[7] tiež ešte v Kostrufre[8]? Niepoznali ste ho?		[Přísedící] Bedrna: Pane obžalovaný, znal jste se s obžalovaným Peclem?	Přísedící: Pane obžalovaný znal jste se s obžalovaným Peclem ?
[Kalandra:] Pane předsedo [!], já jsem ho znal v té době, i před tím, i potom.		[Obžalovaný] [Kalandra]: Já jsem ho znal v té době, i předtím, i potom.	Kalandra: Znal jsem se s ním již dříve.
[Bedrna:] Poznali ste ho a viete o tom, že Pecl bol z Kostufry […]		[Přísedící] Bedrna: A víte, že Pecl byl vyhozen z Kostufra promalversace [!]?	
		[Obžalovaný] [Kalandra]: Ano, vím o tom.	
		[Přísedící] Bedrna: Že jste začal tu svoji kariéru s ním?	
		[Obžalovaný] [Kalandra]: Totiž, pane přísedící, jeho činy se tehdy netýkaly Kostrufra. Ta ho vyloučila potom z Ústředního svazu čs. studentstva.	
[Bedrna:] […] stanovisko zaujal vtedy, keď stě pre malverzácie bol vyhodený zo Sväzu študenstva a preto vyhodený aj z Kostufry…		[Prokurátor] Vieska [!][9]: Ta zpronevěra začala již spor [!][10]? Je to tak pane Pecle, totiž to, že vy jste to, své ostré protikomunistické stanovisko měl, když jste byl vyhozen pro malversace ze Svazu studentstva.	
[Pecl:] Ale vždyť já jsem z Kostufry vystoupil…		[Obžalovaný] Pecl: Já jsem přece vystoupil dříve, než jsem měl ty věci v Ústředním Svazu [!].	
[Vieska:] Nie je počuť, pán obžalovaný! Niebuďte tak skromný teraz. Poďte k mikrofonu.			
[Pecl:] Já jsem z Kostufry přece vystoupil dříve [ještě], než jsem měl tedy ty věci			

[6] JUDr. Karol Bedrna (1901−?) – slovenský soudce. V procesu vystupoval v roli přísedícího soudce. Od r. 1948 náměstek předsedy Hlavního soudu v Bratislavě, poté soudce u Státního soudu v Praze. Podle dobového hodnocení Ministerstva spravedlnosti *„politicky velmi vyspělý, spolehlivý, pohotový“*. Národní archiv, Klosův archiv, Situační zpráva Ministerstva spravedlnosti ve věci Direktoria, 2. 5. 1950.

[7] JUDr. Oldřich Pecl (1903−1950) – český právník a obchodník. Od r. 1923 člen a poté předsedou Komunistické studentské frakce (Kostufra), odkud vystoupil v r. 1925. Do r. 1945 majitel nevýnosného antracitového dolu „Etna“ ve Lhoticích. Dne 9. 11. 1949 byl zatčen a ve vykonstruovaném procesu odsouzen k trestu smrti. Popraven 27. 6. 1950 na pankráckém dvoře spolu s Miladou Horákovou, Janem Buchalem a Závišem Kalandrou. AMV, V-6301/9 MV.

[8] Kostufra – Komunistická studentská frakce.

[9] Správně Bedrna.

[10] Správně patrně „skôr” (česky dříve).

v Ústředním svazu studentstva…			
[Bedrna:] Aké tie veci… [?]			
[Vieska:] Co ste spreneveril! [?]		[Prokurátor] Dr. Vieska: Jaké ty věci? Ty podvody.	
[Pecl:] Jednalo se o dva tisíce korun.		[Obžalovaný] Pecl: Jednalo se o 2.000 Kčs.	
[Vieska:] O koľko?			
[Kalandra:] Dva tisíce.			
[Předseda:] Ano.			
[Vieska:] No vidíte, jak potom to stúplo. Dva tisíc, potom deväťdesiattisíc, no a potom ste sa už stal podnikateľom.		[Prokurátor] Vieska: Vidíte, jak to potom stoupalo: 2.000, potom 90.000 Kčs a potom jste již stal fabrikantem.	
[Bedrna:] Potom už poctivo zarábal milióny ako fabrikant.		[Přísedící] Bedrna: A to jste již vydělával miliony.	
[Předseda:] Postav[te]… posaďte se, pane obžalovaný.			
[zvonění, nalévání vody, odkašlání]	[Moderátor:] *Tehdy vystoupil Kalandra proti politice lidové fronty na obranu republiky, proti politice semknutí všech demokratických sil na obranu proti fašistické útočnosti.*		
[Předseda:] […] A přikročíme […]	[Předseda:] […] A přikročíme ihned pane obžalovaný k vaší vlastní trestné činnosti. Tak především jste žalován, že jste se dopustil špionáže. S kým jste ji prováděl? S kým jste se spolčil k tomu…? V této činnosti?	[Předseda]: Přikročíme ihned pane obžalovaný k Vaší vlastní trestní činnosti. Tak především jste žalován, že jste se dopustil špionáže, s kým jste ji prováděl, s kým jste se k ním [!] spolčil[?]	Předseda: Především jste žalován, že jste se dopustil špionáže. S kým jste ji prováděl?
	[Kalandra:] Prováděl jsem ji ve spol[ku]… ve spolku s doktorem Oldřichem Peclem a s anglickou státní příslušnicí Mary Bakerovou.	[Obžalovaný] [Kalandra]: Prováděl jsem ji ve spojení s Dr. Oldřichem Peclem a s angl[ickou] angl. [!] státní příslušnicí Mery [!] Bakerovou.	Kalandra: Prováděl jsem ji ve spojení s dr. Oldřichem Peclem a anglickou státní příslušnicí Mary Bakerovou.
	[Předseda:] Proč právě s Peclem jste se spojil?	[Předseda]: Proč právě s Peclem jste se spojil?	Předseda: Proč právě s Peclem jste se spojil?
	Kalandra:] To ovšem začalo náhodným setkáním v srpnu roku 1948. *[někdo kašle]*	[Obžalovaný] [Kalandra]: To ovšem začalo náhodným setkáním v srpnu 1948.	Kalandra: Já jsem znal Pecla již předtím. Naše protistátní činnost začala vlastně setkáním v srpnu 1948.
	[Předseda:] No jak to prosím bylo?	[Předseda]: Jak to bylo?	Předseda: Jak to bylo?
	[Kalandra:] A náhodné setkání dvou starých kamarádů, dvou starých spolužáků z téhož ústavu. *[v pozadí rána]*	[Obžalovaný] [Kalandra]: Náhodné setkání dvou starých kamarádů, spolužáků, z téhož ústavu.	
	[Předseda:] No?		

	[Kalandra:] Z tohoto… z tohoto setkání se rozvinula nejprve… nejprv… se rozvinul styk, který neměl ještě s žádnou protistátní činností nic společného, ale začátkem prosince téhož roku jsme se na jedné z těchto schůzek dohodli o tom, že a jak bychom prováděli takovou… jak jsme tehdy tomu říkali informační činnost.	[Kalandra:] Z tohoto setkání se rozvinul nejprve styk, který neměl ještě se žádnou protistátní činností nic společného ho, ale začátkem prosince téhož roku, jsme se na jedné z těchto schůzek dohodli o tom, že a jak bychom prováděli takovou, jak jsme tehdy tomu říkali informační činnost.	Kalandra: Dohodli jsme se na provádění informační činnosti, jak jsme tomu tehdy říkali.
	[Vieska:] A teraz tomu hovoríte?	[Předseda]: A nyní tomu říkáte?	Předseda: A nyní tomu říkáte?
	[Kalandra:] Špionáž, vyzvědačství.	[Obžalovaný] [Kalandra]: Špionáž, vyzvědačství.	Kalandra: Špionáž, vyzvědačství.
	[Předseda:] K tomu, abyste mohli tuto špionážní činnost provozovat, potřebovali jste nějaké spojení na toho, komu jste tyto zprávy předával.	[Předseda]: K tomu, abyste mohli tuto špionážní činnost provozovati, potřebovali jste nějaké spojení na toho, komu jste tyto zprávy předávali.	Předseda: K tomu abyste mohli špionážní činnost provozovat potřebovali jste nějaké spojení na toho, komu byste tyto zprávy předávali ?
	[Kalandra:] Ano, pane předsedo. A o tomto spojení jsem právě věděl já.	[Obžalovaný] [Kalandra]: Ano, pane předsedo, a o tomto spojení jsem právě věděl já.	Kalandra: Ano. A toto spojení jsem měl právě já.
[Předseda:] […] Kdo to byl?	[Předseda:] Ano. Kdo to byl?		
[Kalandra:] To byla Mary Bakerová[11].	[Kalandra:] To byla Mary Bakerová.	[Kalandra:] Byla to Mary Bakerová.	[Kalandra:] Byla to Mary Bakerová,
[Předseda:] Jinak? Ještě lépe kdybyste nám řekl…	[Předseda:] Jinak? Ještě lépe kdybyste nám řekl…	[Předseda]: A jinak, ještě lépe?	
[Kalandra:] Ehm… Mary Bakerová byla anglická státní příslušnice, která byla v tu dobu zaměstnána u nás v Československém rozhlase jako anglická hlasatelka. *[v pozadí se nesrozumitelně ozve patrně Vieska]*	[Kalandra:] Ehm… Mary Bakerová byla anglická státní příslušnice, která byla v tu dobu zaměstnána u nás v Československém rozhlase jako anglická hlasatelka. *v pozadí se nesrozumitelně ozve patrně Vieska]*	[Obžalovaný] [Kalandra]: Mary Bakerová byla [anglická] státní příslušnice, která byla v té době zaměstnána u nás v Čs. rozhlase, jako, anglická hlasatelka.	[Kalandra:] která byla v té době zaměstnána u nás v Československém rozhlase jako anglická hlasatelka.
[Předseda:] Měla ona styky s někým prosím ještě?	[Předseda:] Měla ona styky s někým prosím ještě?	[Předseda]: Měla ještě s někým styky?	Předseda: Měla ještě nějaké styky?
[Kalandra:] Ovšem.	[Kalandra:] Ovšem.	[Obžalovaný] [Kalandra]: Ovšem.	Kalandra: Ovšem.
[Předseda:] S kým měla styky?	[Předseda:] S kým měla styky?		
[Kalandra:] Měla intimní styky s Wolfgangem Salusem[12], který byl…	[Kalandra:] Měla intimní styky s Wolfgangem Salusem, který byl…	[Kalandra:] Měla intimní styky s Volgangem [!] Salusem…	[Kalandra:] Měla styky s Wolfgangem Salusem.

[11] Mary (Elen) Bakerová (1920−?) – anglická novinářka. V r. 1945 přijela do Československa, kde do listopadu 1948 pracovala jako hlasatelka Československého rozhlasu v anglickém vysílání, poté do 28. 3. 1949 pracovala jako sekretářka v pražském Informačním ústředí OSN pro Československo a Jugoslávii. V říjnu 1948 údajně uzavřela v Hessensku sňatek s Wolfgangem Salusem. V r. 1949 podle výpovědi Záviše Kalandry krátce pracovala jako překladatelka u vedoucího pražské kanceláře americké tiskové agentury United Press Smithe. V červnu 1949 odcestovala z Československa do Mnichova, kde měla pracovat v americké okupační správě. Podle zprávy Státní bezpečnosti bydlela v r. 1953 v Západním Berlíně. AMV, H-213; AMV, V-6301/10, 109 MV; AMV, osobní svazek, arch. č. 22613 MV.

[Předseda:] Tak to nemyslím…	[Předseda:] Tak to nemyslím…		
[Kalandra:] Pardon.	[Kalandra:] Pardon.		
[Předseda:] …já myslím ty styky, které nás zajímají.	[Předseda:] …já myslím ty styky, které nás zajímají.	[Předseda]: Já myslím, ty styky, které nás zajímají.	
[Kalandra:] Ne, to byly i politické styky, přirozeně.	[Kalandra:] Ne, to byly i politické styky, přirozeně.	[Obžalovaný] [Kalandra]: To byly i politické styky, přirozeně.	
[Předseda:] Také politické. Ale ty styky, kterouž… kterých bylo potom využito k předávání těch špionážních zpráv.	[Předseda:] Také politické. Ale ty styky, kterouž… kterých bylo potom využito k předávání těch špionážních zpráv.	[Předseda]: Ale ty styky, kterých bylo potom využito k předávání špionážních zpráv.	Předseda: Měla styky s někým dalším, kterých bylo využito k předávání špionážních zpráv?
[Kalandra:] Ano, zde měla styk s redaktorkou United… agentury United Press Helenou Fisherovou[13].	[Kalandra:] Ano, zde měla styk s redaktorkou United… agentury United Press Helenou Fisherovou.	[Obžalovaný] [Kalandra]: Zde měla styky s redaktorkou agentury ÚP. [!][14] Helenou Fischerovou [!].	Kalandra: Ovšem, měla styky s redaktorkou United Press, Helenou Fisherovou.
[Vieska:] Prosím?	[Vieska:] Prosím?		
[Předseda:] Prosím.	[Předseda:] Prosím.		
[Vieska:] Pokiaľ viem, tá agentúra je registrovaná jako tisková, nie ako špionážna agentura.	[Vieska:] Pokiaľ viem, tá agentúra je registrovaná jako tisková, nie ako špionážna agentura.	[Prokurátor] Dr. Vieska: Ta agentura je registrována jako tisková a ne jako špionážní.	Prokurátor: Ta agentura je ovšem registrována jako tisková a ne jako špionážní.
[Kalandra:] Ovšem, pane prokurátore. Mluvím o tiskové agentuře.	[Kalandra:] Ovšem, pane prokurátore. Mluvím o tiskové agentuře.	[Obžalovaný] [Kalandra]: Ovšem, já mluvím o tiskové agentuře.	Kalandra: Já mluvím o tiskové agentuře.
[Vieska:] Nie, ja vám nevytýkam. Len konštatujem, že United Press je tisková agentúra a teraz *[kašle]* by bolo treba ozrejmiť, jak sa z tiskovej agentúry stala špionážna agentúra.	[Vieska:] Nie, ja vám nevytýkam. Len konštatujem, že United Press je tisková agentúra a teraz *[kašle]* by bolo treba ozrejmiť, jak sa z tiskovej agentúry stala špionážna agentúra. […]	[Prokurátor] Vieska. Já to jenom říkám, abychom si to ozřejmili.	Prokurátor: Já to říkám proto, abychom si to ozřejmili.
[Kalandra:] Ano. Mám odpovědět hned na tu otázku?			
[Vieska:] No prosím! Od toho sme tuná.			
[Kalandra:] Když jsme mluvili s Peclem o tom, že budeme dodávat zahraničnímu tisku… zahraničnímu tisku zprávy, které zřejmě mají za účel poškodit československé hospodářství, nevěděli jsme ještě, kam přesně tyto zprávy by[chom]…		[Obžalovaný] [Kalandra]: Když jsme mluvili s Peclem o tom, že budeme dodávati zahraničnímu tisku zprávy, které zřejmě mají za účel poškoditi československé hospodářství, nevěděli jsme ještě, kam přesně tyto zprávy bychom	Kalandra: Když jsme mluvili s Peclem o tom, že budeme dodávati zprávy, které mají za účel poškoditi Československé hospodářství, nevěděli jsme ještě, kam přesně tyto zprávy bychom mohli umisťovat. Já jsem věděl o Mary Bakerové

[12] Wolfgang (Václav) Salus (1909−?) – český redaktor. Do r. 1927 v KSČ, poté vyloučen, spolupracoval s Lvem Trockým. Před válkou působil v Jack London clubu. V letech 1942−45 vězněn v koncentračních táborech. Od r. 1945 zaměstnán v Československé filmu. V červnu 1948 odešel do Mnichova. AMV, 305-737-3, 5, 6; AMV, H-213; AMV, V-6301/9, 10, 109 MV; AMV, osobní svazek, arch. č. 22613 MV.

[13] Helen Fisherová (1912−?) – americká novinářka. Za 2. světové války působila v armádě USA. V r. 1945 přijela do Československa, kde (podle výpovědi Záviše Kalandry do prosince 1948) pracovala jako redaktorka v pražské kanceláři americké tiskové agentury United Press. AMV, H-213; AMV, V-6301/9, 10, 109 MV; AMV, osobní svazek, arch. č. 22613 MV.

[14] United Press.

bychom mohli umísťovat. Já jsem věděl jenom o existenci Mary Bakerové. A proto jsem šel ještě téhož dne večer za Mary Bakerovou a jí se přímo ptal, kam by ona takové zprávy, zprávy toho druhu, mohla dodávat. A ona mně řekla o své přítelkyni ehm… Heleně Fisherové v United Press a tím se stalo, že celá naše špionáž byla dirigována The United Press. Že…	[Kalandra:] […] Já jsem věděl jenom o existenci Mary Bakerové. A proto jsem šel ještě téhož dne večer za Mary Bakerovou a jí se přímo ptal, kam by ona takové zprávy, zprávy toho druhu, mohla dodávat. A ona mně řekla o své přítelkyni ehm… Heleně Fisherové v United Press a tím se stalo, že celá naše špionáž byla dirigována The United Press. Že…	mohli umísťovat. Já jsem věděl jenom o existenci Mary Bakerové, a proto jsem šel ještě téhož dne večer za Mary Bakerovou a té se přímo ptal, kam by ona takové zprávy toho druhu mohla dodávat. Ona mi řekla o své přítelkyni Heleně Fischerové [!] v United Pressu a tím se stalo, že celá naše špionáž byla dirigována přes United Press.	a proto jsem šel ještě téhož dne večer k ní a ptal jsem se, kam by ona zprávy tohoto druhu mohla dodávat. Bakerová mi řekla o své přítelkyni Heleně Fisherové z United Pressu a tak se stalo, že naše špionáž s Peclem byla dirigována přes United Press.
[Vieska:] Nebolo to… Prosím.	[Vieska:] Nebolo to… Prosím.		
[Kalandra:] Že ovšem tam se vyskytla… vyskytl vyslovený agent CIC americké tiskové… americké tajné výzvědné služby, nám zpočátku nebylo známo. Až během našich dalších styků, to znamená asi v lednu, nebo… v každém případě začátkem roku 1949, mně to při jisté příležitosti Bakerová sdělila. Od té doby…	[Kalandra:] Že ovšem tam se vyskytla… vyskytl vyslovený agent CIC americké tiskové… americké tajné výzvědné služby, nám zpočátku nebylo známo. Až během našich dalších styků, to znamená asi v lednu, nebo… v každém případě začátkem roku 1949, mně to při jisté příležitosti Bakerová sdělila. […]	[Kalandra:] Že ovšem tam se vyskytl vyslovený agent CIC, americké tajné výzvědné služby, nám zpočátku nebylo známo, až během našich dalších styků, to znamená v lednu nebo v každém případě začátkem roku 1949, mně to při jisté příležitosti Backerová sdělila.	
[Vieska:] …jo, prosím, ja nebudem vás ďalej vyslýchať k veci. Len jedna vec je mi jaksi v rozporu s tým, čo som doteraz tu na Vašich protokoloch vedel. Podľa toho, ako to vidím z Vašich protokoloch, vypadala situácia tak, že správy mal Pecl.		[Prokurátor] Dr. Vieska: Já vás nebudu dále vyslýchat k věci. Jedna věc ale je mi v rozporu s tím, co jsem dosud věděl z vašich protokolů. Podle Vašich protokolů vypadala situace tak, že zprávy měl Pecl	
[Kalandra:] To je spr[áva]…			
[Vieska:] A spojenie ste mal vy!		[Vieska:] a spojení jste měl vy	
[Kalandra:] To je správné, pane pře[dsedo]… prokurátore.			
[Vieska:] To bola tá firma s ručeným omedzeným. Human society pre pána… Hejdu. Ehm… dodatkom ku včerajšiemu rozhovoru.[15] Tedy ak to bolo? Zpočiatku… […]		[Vieska:] – to byla ta firma s ručením omezeným – two-man-society (?) [!][16] – pro pana Hejdu, k včerejšímu rozhovoru. Jak to bylo zpočátku?	
		[Obžalovaný] [Kalandra]: Pane prokurátore, během celého našeho spojení Pecl dodával zprávy, já jsem je předával Backerové kromě zpráv, které jsem…	[Kalandra:] Během celého našeho spojení Pecl dodával zprávy a já jsem je dával Bakerové.
		[Prokurátor] Dr. [Vieska]: Děkuji.	

[15] Vieska naráží na výpověď JUDr. Jiřího Hejdy z 1. června 1950.
[16] Human society.

	[Předseda:] […] Bakerová, *[odkašle si]* pane obžalovaný, později změnila své zaměstnání, ne?	[Předseda]: Tato Backerová, pane obžalovaný, později změnila své zaměstnání.	[Kalandra:] Bakerová později změnila své zaměstnání
	[Kalandra:] Ano, [přešla]… byla, nevím, za jakých okolností, přešla z Československého rozhlasu do pražského… do československého úřadu Spojených národů. A… odtamtud byla zas… během tam… zamě[stnaná]… mně neznámých okolností vy[stoupila]… odtamtud vystoupila a stala se nakonec tlumočnicí korespondenta New York Times Schmidta [!][17].	[Obžalovaný] [Kalandra]: Ano, přešla – nevím, za jakých okolností – z československého rozhlasu do československého úřadu Spojených národů a i odtamtud zase za mně neznámých okolností vystoupila a stala se nakonec tlumočnicí korespondenta New York Times Smitha.	[Kalandra:] a nakonec byla tlumočnicí korespondenta New York Times Schmidta [!].
	[Vieska:] Nievietě, čo je s tým pánom Smithom?	[Prokurátor] Dr. Vieska: Nevíte, co je s tím panem Smithem?	
[Kalandra:] […] pane prokurátore, jsem ho neviděl.	[Kalandra:] Od května… od května roku 1949, pane prokurátore, jsem ho neviděl.	[Obžalovaný] [Kalandra]: Od května 1949, pane prokurátore jsem ho neviděl.	
[Vieska:] On vtedy povedal, že pôjde do Rakúska.	[Vieska:] On vtedy povedal, že pôjde do Rakúska.	[Prokurátor] Dr. [Vieska]: On tehdy říkal, že půjde do Rakouska.	
[Kalandra:] Ano. To řikal, že pojede do Vídně…	[Kalandra:] Ano. To řikal, že pojede do Vídně…	[Obžalovaný] [Kalandra]: To říkal.	
[Vieska:] A šiel do Nemecka pred troma dňami, keď bola zverejnená žaloba.	[Vieska:] A šiel do Nemecka pred troma dňami, keď bola zverejnená žaloba.	[Prokurátor] Dr. [Vieska]: A šel do Německa před třemi dny, když byla zveřejněna žaloba.	
[Vieska:] No prosím.	[Vieska:] No prosím.		
[Bedrna:] Ešte lepšie ušiel…	[Bedrna:] Ešte lepšie ušiel…		
[Vieska:] Na čierno. Tak prosím. *[někdo popotahuje]*	[Vieska:] Na čierno. Tak prosím. *[někdo popotahuje]*		
[Předseda:] Proč právě, pane obžalovaný, jste […]	[Předseda:] Proč právě, pane obžalovaný, jste… Jak si to vysvětlujete, že ta agentúra United Press se propůjčila k tomu, že tam byli lidé a trpěla to, aby se prostřednictvím jejím dodávaly zprávy špionážní.	[Předseda]: Pane obžalovaný, jak si to vysvětlujete, že právě ta agentura United Press se propůjčila k tomu, že tam byli lidé a trpěla to, aby se jejím prostřednictvím dodávaly špionážní zprávy? Jak si to vysvětlujete, nebo jak nám to můžete vysvětlit?	Předseda: Jak si vysvětlujete, že právě agentura United Press se propůjčila k tomu, aby se jejím prostřednictvím dodávaly špionážní zprávy?
	[Kalandra:] Ehm…		
	[Předseda:] Jak si to vysvětlujete? Nebo jak nám to můžete vysvětlit?		
	[Kalandra:] Já bych chtěl říct třeba	[Obžalovaný] [Kalandra]: K tomu bych	

[17] Smith (?–?) – americký novinář. V roce 1949 korespondent The New York Times se sídlem ve Vídni, který dojížděl do r. 1949 do Prahy. AMV, V-6301/9, 10, 109 MV.

	všeobecně, pane předsedo, že myslím, že na… tuto otázku není možná jenom tak specifikovaná odpověď, *(někdo kašle)* protože platí zcela všeobecně, že se… že tiskové agentúry zahraničních států jsou současně také vyzvědačskými centrálami. To platí i zřejmě podle toho… podle našich zkušeností, podle mých zkušeností, i o United Press.	chtěl říci zcela všeobecně pane předsedo, že myslím, že na tyto otázky není možná jenom tak specifikovaná odpověď, nýbrž že platí zcela všeobecně, že tiskové agentury západních států jsou současně také vyzvědačskými centrálami. To platí zřejmě podle mých zkušeností i o United Press.	Kalandra: Platí zcela všeobecně, že tiskové agentury západních států jsou současně také vyzvědačskými centrálami. Podle mých zkušeností to platí také o United Pressu.
	[Předseda:] Které jste získal vy. Zde u nás, v republice. […]	[Předseda]: Zkušeností, které jste získal vy u nás v republice.	
		[Prokurátor] Dr. Urválek[18]: Podle vašich bohatých zkušeností.	
		[Obžalovaný] [Kalandra]: Podle půlročních zkušeností.	
		[Prokurátor] Dr. Vieska: No, půlroční praxe v tom oboru je dost výtečná praxe. Pane obžalovaný, Helen Fischerová [!] byla, pokud vím, též cizinka?	Prokurátor: Helena Fisherová, byla pokud vím, též cizinka.
		[Obžalovaný] [Kalandra]: Americká státní příslušnice.	Kalandra: Americká státní příslušnice.
[Vieska:] […] Čo bolo jej ofic[ialne]… čo bola jej oficiálna funkcia tuná?		[Prokurátor] Dr. [Vieska]: A čím se maskovala? Co byla její oficiální funkce?	
[Kalandra:] Byla redaktorkou United Press.		[Obžalovaný] [Kalandra]: Byla redaktorkou United Press.	
[Vieska:] A okrem toho? Kde je teraz prosím Vás?		[Prokurátor] Dr. [Vieska]: A kromě toho… Kde je teď, prosím vás?	
[Kalandra:] V prosinci roku 48 podle toho co mně řekla, [odjížděla]… odjela v téže funkci do Švýcarska.		[Obžalovaný] [Kalandra]: V prosinci 1948 podle toho, co mně řekla, odjela v téže funkci do Švýcarska.	
[Vieska:] Do Švýcarska. Tak teraz [utešuje]… potěšuje pánov Švýcarov. Myslím, že tam bude mať ľahšiu robotu.		[Prokurátor] Dr. [Vieska]: Tak teď potěšuje pány Švýcary. Myslím, že tam bude mít lehčí práci.	
[Předseda:] Zprávy, které získával pan	[Předseda:] […] Zprávy, které získával pan	[Předseda]: Zprávy, které získával a vám	Předseda: Zprávy které získával a vám

[18] JUDr. Josef Urválek (1910−1979) – český soudce. V procesu vystupoval v roli prokurátora. Začínal jako soudce u Okresního soudu v Českých Budějovicích. Po 2. světové válce veřejný žalobce mimořádného lidového soudu v Českých Budějovicích, od r. 1946 náměstkem generálního prokurátora v Praze. Po únoru 1948 v retribučním oddělení Ministerstva spravedlnosti a zároveň na státním zastupitelství. Od února 1949 správcem krajské prokuratury v Českých Budějovicích. Od r. 1952 postupně generálním prokurátorem, předsedou Nejvyššího soudu a ředitelem Výzkumného ústavu kriminologického. Podle dobového hodnocení Ministerstva spravedlnosti *„velmi vyspělý soudruh po stránce politické i odborné, klidný, věcný s velmi dobrým vystupováním, pohotovým. Má zkušenosti z velkých procesů, zastupoval žalobu v případě Louwers a spol., Machalka a spol.“*. Národní archiv, Klosův archiv, Situační zpráva Ministerstva spravedlnosti ve věci Direktoria, 2. 5. 1950.

obžalovaný Pecl a které vám předával, aby Vy opět jste je dal dál, byly zprávy určitého druhu. Mohl byste nám říct, jaké zprávy to byly?	obžalovaný Pecl a které vám předával, aby Vy opět jste je dal dál, byly zprávy určitého druhu. Mohl byste nám říct, jaké zprávy to byly?	předával pan obžalovaný Pecl a které jste vy opět dal dál, byly zprávy určitého druhu. Mohl byste mi říci, jaké zprávy?	odevzdával obžalovaný Pecl a které jste vy opět dával dále, byly zprávy určitého druhu. Mohl byste říci jaké zprávy?
[Kalandra:] Byly to aspoň z devadesáti…	[Kalandra:] Byly to aspoň z devadesáti…	[Obžalovaný] [Kalandra]: Byly to asi z 90 %	Kalandra: Byly to asi z 90 %
[Předseda:] Všeobecně zatím.	[Předseda:] Všeobecně zatím.		
[Kalandra:] …aspoň z devadesáti procent hospodářské zprávy a z desíti procent zprávy politického rázu.	[Kalandra:] …aspoň z devadesáti procent hospodářské zprávy a z desíti procent zprávy politického rázu.	[Kalandra:] hospodářské zprávy a z 10 % zprávy politického rázu.	[Kalandra:] hospodářské zprávy a z 10 % zprávy politického rázu.
[Předseda:] Účel těchto zpráv? Co jste zamýšleli těmito zprávami… způsobit, vyvolat nebo k čemu jste… tím pracovali, když jste je…	[Předseda:] Účel těchto zpráv? Co jste zamýšleli těmito zprávami… způsobit, vyvolat nebo k čemu jste… tím pracovali, když jste je…	[Předseda]: Účel těchto zpráv – co jste zamýšleli těmito zprávami způsobit, vyvolat nebo k čemu jste tím pracoval?	Předseda: Co jste zamýšleli těmito zprávami způsobit?
[Kalandra:] Zde, pane předsedo, ovšem budu muset mluvit jen sám za sebe, poněvadž je mi známo, že obžalovaný Pecl sledoval poněkud jiné cíle. Můj cíl, který já jsem při tom osobně sledoval, byl ten…	[Kalandra:] Zde, pane předsedo, ovšem budu muset mluvit jen sám za sebe, poněvadž je mi známo, že obžalovaný Pecl sledoval poněkud jiné cíle. Můj cíl, který já jsem při tom osobně sledoval, byl ten…	[Obžalovaný] [Kalandra]: Zde, pane předsedo, budu muset mluvit sám za sebe, poněvadž je mi známo, že obžalovaný Pecl sledoval poněkud jiné cíle. Cíl, který já jsem osobně sledoval, byl ten…	Kalandra: Budu mluvit sám za sebe.
[Předseda:] Že vás přerušuji. Znáte ale také cíle, které s[ledoval]…	[Předseda:] Že vás přerušuji. Znáte ale také cíle, které s[ledoval]…	[Předseda]: Znáte ale také cíle, které sledoval pan obžalovaný Pecl.	
Kalandra:] Znám. Pane předsedo.	[Kalandra:] Znám. Pane předsedo.		
[Předseda:] …sledoval pan obžalovaný Pecl?	[Předseda:] …sledoval pan obžalovaný Pecl?		
[Kalandra:] …jsou mě známi.	[Kalandra:] …jsou mě známi.	[Obžalovaný] [Kalandra]: Ano, znám.	
[Předseda:] Tak zatím o svých cílech.	[Předseda:] Tak zatím o svých cílech.	[Předseda]: Tak zatím o svých cílech.	
[Kalandra:] Ano. Mým cílem bylo napomáhat tímto způsobem utužení… k utužení diskriminační blokády ze strany západních imperialistů proti Československu, aby se tím napomáhalo vy… [znemožnit]… znemožnit další zdárný hospodářský vývoj v Československu za tím konečným cílem, aby Československo bylo… bylo… vpraveno na cestu	[Kalandra:] Ano. Mým cílem bylo napomáhat tímto způsobem utužení… k utužení diskriminační blokády ze strany západních imperialistů proti Československu, aby se tím napomáhalo vy… [znemožnit]… znemožnit další zdárný hospodářský vývoj v Československu za tím konečným cílem, aby Československo bylo… bylo… vpraveno na cestu	[Obžalovaný] [Kalandra]: Mým cílem bylo napomáhat tímto způsobem k utužení diskriminační blokády se strany západních imperialistů proti Československu, aby se tím napomáhalo znemožnit další zdárný hospodářský vývoj v Československu za tím konečným cílem, aby Československo bylo vpraveno na cestu k marshalisaci.	[Kalandra:] Mým cílem bylo napomáhat tímto způsobem k utužení diskriminační blokády se strany západních imperialistů proti Československu, aby se tím napomáhalo znemožnit další zdárný hospodářský vývoj v Československu za tím konečným cílem, aby Československo bylo donuceno na cestu k marshallisaci.

k marshallizaci.	k marshallizaci.		
[Vieska:] Pán predseda, dovolíte pri tejto príležitosti?	[Vieska:] Pán predseda, dovolíte pri tejto príležitosti?	[Prokurátor] Dr. Vieska: Pane předsedo, dovolíte při této příležitosti.	
[Předseda:] Prosím.	[Předseda:] Prosím.		
[Vieska:] Pán obžalovaný [Pecle]… ehm.. pán obžalovaný Kalandra. V tridsiatom šiestom roku, keď Vás komunistická strana vyhodila, ste sa tvárili ako ideový odporca komunistickej strany a kritizoval ste komunistickú stranu zľava, áno?	[Vieska:] Pán obžalovaný [Pecle]… ehm… pán obžalovaný Kalandra. V tridsiatom šiestom roku, keď Vás komunistická strana vyhodila, ste sa tvárili ako ideový odporca komunistickej strany a kritizoval ste komunistickú stranu zľava, áno?	[Vieska:] Pane obžalovaný Kalandro, v roce 1936, když vás komunistická strana vyhodila, jste se tvářil jako ideový odpůrce komunistické strany a kritisoval jste komunistickou stranu zleva, ano?	Prokurátor: V roce 1936, když vás komunistická strana vyhodila, tvářil jste se jako ideový odpůrce a kritizoval jste komunistickou stranu.
[Kalandra:] Ano, pane [prokurátore]… prokurátore.	[Kalandra:] Ano, pane [prokurátore]… prokurátore.	[Obžalovaný] [Kalandra]: Ano, pane prokurátore.	Kalandra: Ano.
[Vieska:] To bol začiatok a to je koniec.	[Vieska:] To bol začiatok a to je koniec.	[Prokurátor] Dr. [Vieska]: To byl začátek a toto je konec.	Prokurátor: To byl začátek a toto je konec.
[Kalandra:] Správně, pane prokurátore.	[Kalandra:] Správně, pane prokurátore.	[Obžalovaný] [Kalandra]: Správně, pane prokurátore.	Kalandra: Ano, pane prokurátore.
[Vieska:] Prosím. *[někdo kašle]*	[Vieska:] Prosím. *[někdo kašle]*		
[Předseda:] Byl tu ještě nějaký další důvod? Nebo účel? […]	[Předseda:] Byl tu ještě nějaký další důvod? Nebo účel?	[Předseda]: Byl tu ještě nějaký další důvod nebo účel?	Předseda: Byl tu ještě nějaký další cil?
	[Kalandra:] Nevěděl bych. Ze své… ze své strany nevím.	[Obžalovaný] [Kalandra]: Ze své strany nevím.	
	[Předseda:] Tak mělo to být odtržení Československa od S[vazu]…Svazu sovětských socialistických republik.	[Předseda]: Tak mělo to být odtržení Československa od Sovětského svazu.	
	[Kalandra:] No to je implikováno v tom, co jsem řekl. Marsh[allův]… přístup k Marshallovu plánu znamenalo…. porušení všech spojeneckých smluv se Sovětským svazem.	[Obžalovaný] [Kalandra]: To je implikováno v tom, co jsem řekl – přístup k Marshallovu plánu znamenal porušení všech spojeneckých smluv se Sovětským svazem.	Kalandra: To je v tom, co jsem řekl. Přístup k Marshallovu plánu znamenal porušení všech spojeneckých smluv se Sovětským svazem.
	[Moderátor:] *Dále obžalovaný Kalandra s cynickým klidem vypovídá, jaké zprávy a kolik zpráv společně s Peclem shromáždili a předali americké výzvědné službě. Bylo jich, jak sám doznává, více než sto. Z toho několik obsáhlých svazků důležitých údajů o našem hospodářství. Americká takzvaná tisková agentura neměla vůbec zájem o zprávy novinářské, nýbrž výhradně o zprávy špionážní. Obžalovaný Kalandra se přiznává pod tíhou důkazů. Jeho společník*		

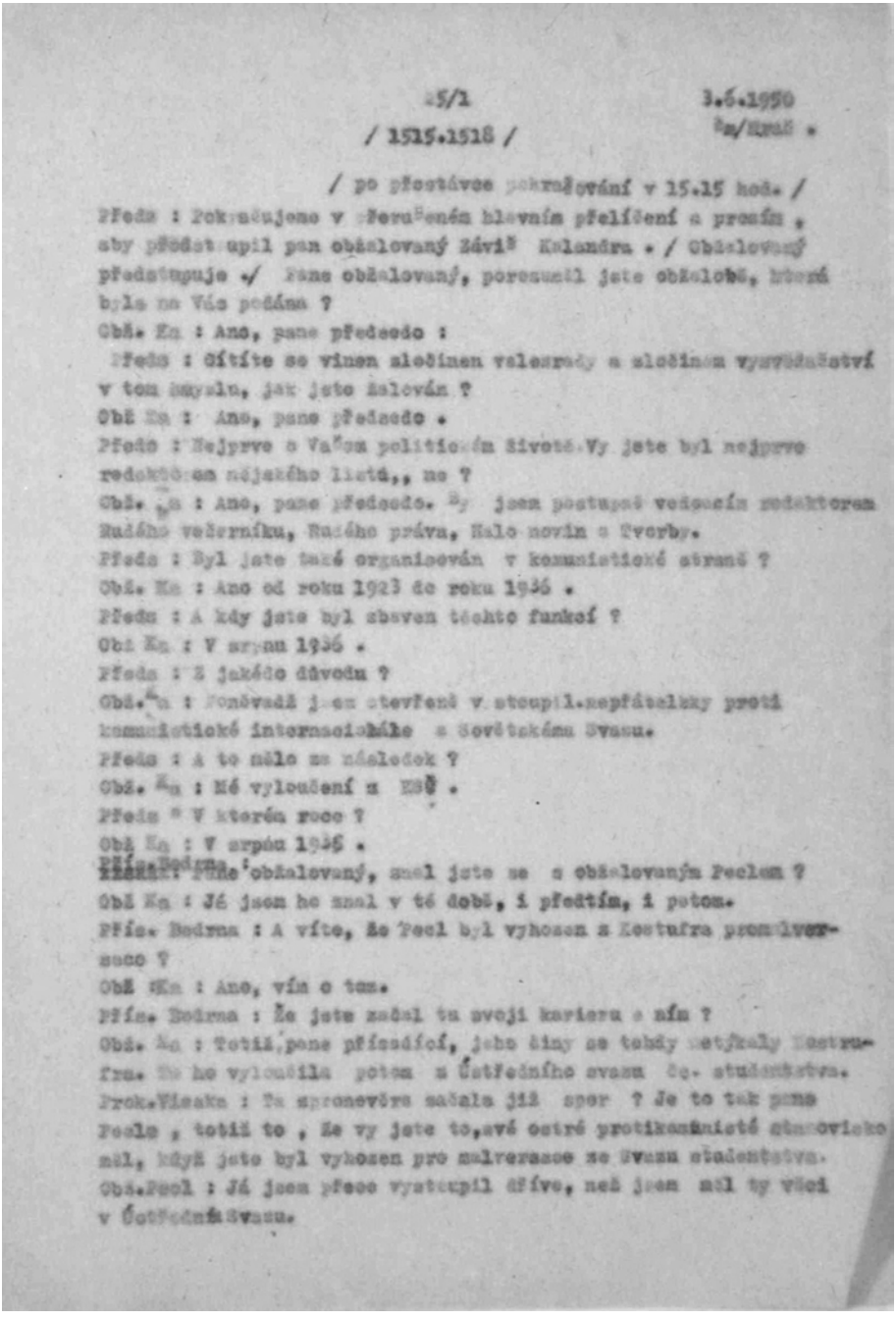
	Pecl si totiž zakopával na své zahradě archiv odeslaných zpráv. Tento archiv celé špionážní organizace byl odhalen.[19]		

[19] Srov. AMV, V-6301 MV, Akce „Střed", Rekonstrukce nálezů opisů špionážních zpráv u JUDr. Oldřicha Pecla, zakopaných na jeho zahradě v Řevnici. V uvedeném podsvazku je zachováno pět fotografií z rekonstrukce nálezu.

Příloha č. 2 O. Pecl a Z. Kalandra vypovídají u soudu 3. 6. 1950

Příloha č. 3 První strana výpovědi Z. Kalandry podle stenozáznamu procesu

45/1 3.6.1950
/ 1515.1518 /

/ po přestávce pokračování v 15.15 hod. /

Předs : Pokračujeme v přerušeném hlavním přelíčení a prosím, aby předsedu opil pan obžalovaný Závi[illegible] Kalandra. / Obžalovaný předstupuje. / Pane obžalovaný, porozuměl jste obžalobě, která byla na Vás podána ?

Obž. Ka : Ano, pane předsedo :

Předs : Cítíte se vinen zločinem velezrady a zločinem vyzvědačství v tom smyslu, jak jste žalován ?

Obž Ka : Ano, pane předsedo.

Předs : Nejprve o Vašem politickém životě. Vy jste byl nejprve redaktorem nějakého listu,, ne ?

Obž. Ka : Ano, pane předsedo. Byl jsem postupně vedoucím redaktorem Rudého večerníku, Rudého práva, Haló novin a Tvorby.

Předs : Byl jste také organisován v komunistické straně ?

Obž. Ka : Ano od roku 1923 do roku 1936.

Předs : A kdy jste byl zbaven těchto funkcí ?

Obž Ka : V srpnu 1936.

Předs : Z jakého důvodu ?

Obž. Ka : Poněvadž jsem otevřeně vystoupil nepřátelsky proti komunistické internacionále a Sovětskému Svazu.

Předs : A to mělo za následek ?

Obž. Ka : Mé vyloučení z KSČ.

Předs : V kterém roce ?

Obž Ka : V srpnu 1936.

Přís. Bedrna : Pane obžalovaný, znal jste se s obžalovaným Peclem ?

Obž Ka : Já jsem ho znal v té době, i předtím, i potom.

Přís. Bedrna : A víte, že Pecl byl vyhozen z Kestufra pro diversanství ?

Obž Ka : Ano, vím o tom.

Přís. Bedrna : Že jste zadal ta svoji kauzu s ním ?

Obž. Ka : Totiž, pane přísedící, jeho činy se tehdy netýkaly Kestufru. Ale ho vyloučila potom z Ústředního svazu čs. studentstva.

Prok.Vlasák : Ta spronevěra začala již spor ? Je to tak pane Pecle, totiž to, že vy jste to, své ostré protikomunistické stanovisko měl, když jste byl vyhozen pro malverzace ze Svazu studentstva.

Obž.Pecl : Já jsem přece vystoupil dříve, než jsem měl ty věci v Ústředním Svazu.

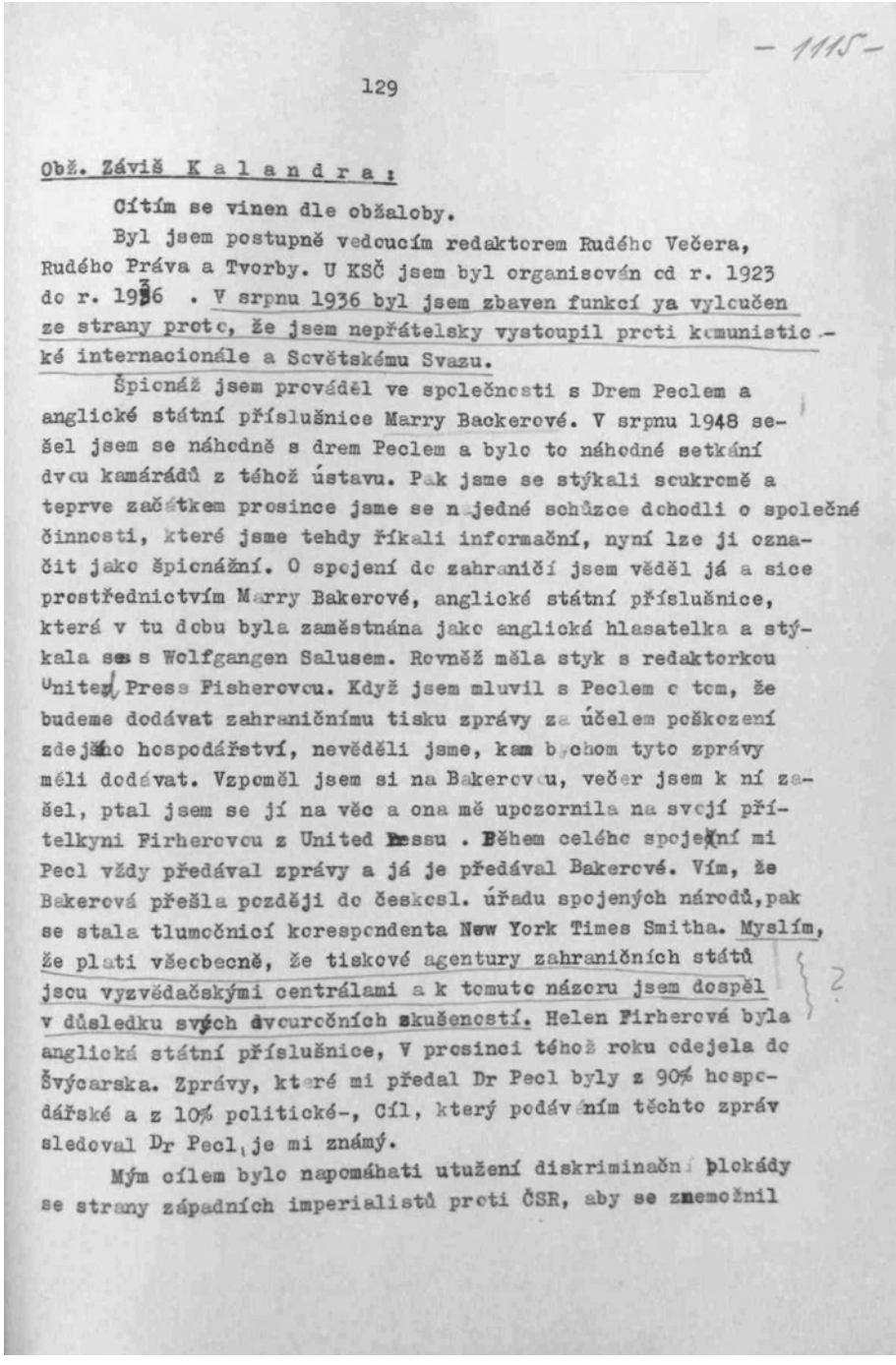
Příloha č. 4 První strana výpovědi Z. Kalandry podle dobové brožury

VÝSLECH OBŽALOVANÉHO ZÁVIŠE KALANDRY

Předseda: Pokračujeme v přerušeném hlavním přelíčení. Předstoupí obžalovaný Záviš Kalandra.
(Obžalovaný předstupuje.)
Pane obžalovaný, porozuměl jste obžalobě, která byla na vás podána.
Kalandra: Ano, pane předsedo.
Předseda: Cítíte se vinen zločinem velezrady a zločinem vyzvědačství v tom smyslu, jak jste žalován?
Kalandra: Ano, pane předsedo.
Předseda: Nejprve o vašem politickém životě. Vy jste byl redaktorem?
Kalandra: Ano, pane předsedo, byl jsem postupně redaktorem Rudého večerníku, Rudého práva, Haló novin a Tvorby.
Předseda: Byl jste organisován v komunistické straně?
Kalandra: Ano od roku 1923 do roku 1936.
Předseda: A kdy jste byl zbaven svých funkcí.
Kalandra: V srpnu 1936.
Předseda: Z jakého důvodu?
Kalandra: Poněvadž jsem nepřátelsky vystoupil proti Komunistické internacionále a Sovětskému svazu.
Předseda: A to mělo za následek?
Kalandra: Mé vyloučení z KSČ.
Předseda: V kterém roce?
Kalandra: V srpnu 1936.
Přísedící: Pane obžalovaný znal jste se s obžalovaným Peclem?
Kalandra: Znal jsem se s ním již dříve.
Předseda: Především jste žalován, že jste se dopustil špionáže. S kým jste ji prováděl?
Kalandra: Prováděl jsem ji ve spojení s dr. Oldřichem Peclem a anglickou státní příslušnicí Mary Bakerovou.
Předseda: Proč právě s Peclem jste se spojil?
Kalandra: Já jsem znal Pecla již předtím. Naše protistátní činnost začala vlastně setkáním v srpnu 1948.

131

Příloha č. 5 První strana výpovědi Z. Kalandry podle zápisu ze soudního líčení

– 1115 –

129

Obž. Záviš K a l a n d r a :

Cítím se vinen dle obžaloby.

Byl jsem postupně vedoucím redaktorem Rudého Večera, Rudého Práva a Tvorby. U KSČ jsem byl organisován od r. 1923 do r. 1936 . V srpnu 1936 byl jsem zbaven funkcí ya vylcučen ze strany proto, že jsem nepřátelsky vystoupil proti komunistické internacionále a Sovětskému Svazu.

Špionáž jsem prováděl ve společnosti s Drem Peclem a anglické státní příslušnice Marry Backerové. V srpnu 1948 sešel jsem se náhodně s drem Peclem a bylo to náhodné setkání dvou kamarádů z téhož ústavu. Pak jsme se stýkali soukromě a teprve začátkem prosince jsme se na jedné schůzce dohodli o společné činnosti, které jsme tehdy říkali informační, nyní lze ji označit jako špionážní. O spojení do zahraničí jsem věděl já a sice prostřednictvím Marry Bakerové, anglické státní příslušnice, která v tu dobu byla zaměstnána jako anglická hlasatelka a stýkala se s Wolfgangen Salusem. Rovněž měla styk s redaktorkou United Press Fisherovou. Když jsem mluvil s Peclem o tom, že budeme dodávat zahraničnímu tisku zprávy za účelem poškození zdejšího hospodářství, nevěděli jsme, kam bychom tyto zprávy měli dodávat. Vzpoměl jsem si na Bakerovou, večer jsem k ní zašel, ptal jsem se jí na věc a ona mě upozornila na svojí přítelkyni Firherovou z United Press . Během celého spojení mi Pecl vždy předával zprávy a já je předával Bakerové. Vím, že Bakerová přešla později do českosl. úřadu spojených národů, pak se stala tlumočnicí korespondenta New York Times Smitha. Myslím, že platí všeobecně, že tiskové agentury zahraničních států jsou vyzvědačskými centrálami a k tomuto názoru jsem dospěl v důsledku svých dvouročních zkušeností. Helen Firherová byla anglická státní příslušnice, V prosinci téhož roku odejela do Švýcarska. Zprávy, které mi předal Dr Pecl byly z 90% hospodářské a z 10% politické-, Cíl, který podáváním těchto zpráv sledoval Dr Pecl, je mi známý.

Mým cílem bylo napomáhati utužení diskriminační blokády se strany západních imperialistů proti ČSR, aby se znemožnil

Několik příkladů využití písemností, vzniklých z činnosti personálních útvarů Ministerstva národní bezpečnosti a Ministerstva vnitra při zkoumání jejich historického vývoje po roce 1945

Jan Frolík

V tomto příspěvku hodlám upozornit na jednu skupinu pramenů, která zatím při zkoumání historického vývoje ústředních orgánů státní správy, zmíněných v jeho názvu, buď zůstávala stranou pozornosti, nebo byla jejich vypovídací hodnota bezdůvodně přeceňována. Tuto skupinu pramenů lze, s jistými výhradami, charakterizovat jako „personálie". Jde nejenom o vlastní personální spisy, ale i o směrnice a interní předpisy, jimiž se řídila tzv. kádrová práce, a to včetně konečných personálních (kádrových) rozhodnutí, jejichž prostřednictvím byla realizována. Hodlám ukázat, že využití těchto pramenů může být velmi různorodé a mnohostranné; zároveň hodlám upozornit i na to, že v žádném případě nejde o pramen, ve kterém uživatelsky pohodlně najde badatel „vše".

Současně mám v úmyslu poukázat na skutečnost, jak úzce je tento typ pramenů spjat s politickou mocí KSČ a se způsobem, jakým ovládala naši společnost. Tedy s fenoménem tzv. nomenklaturních pravomocí (hierarchicky striktně odstupňovaných) stranických orgánů všech stupňů, který ovšem měl i svůj vlastní vnitřní vývoj. Můj závěr sice není příliš objevný: vycházet při zkoumání jakéhokoliv historického vývoje z jednodruhové pramenné základny je vždy riskantní a zavádějící. Jde totiž vždy ze všeho nejspíše o ideologicky motivovaný zájem „o minulost", artikulovaný v podobě propagandistických klišé a jeho „výsledky" tomu také obvykle odpovídají.

V práci z roku 2002 jsem uvedl, že přesnou počáteční organizační podobu VII. odboru HS StB, vzniklého v prosinci 1952, nelze zatím zjistit.[1] Poté jsem však objevil pramen, který jistý, avšak pouze povšechný (a navíc do jisté míry také deduktivní) pohled na organizační strukturu tohoto odboru, alespoň v době jeho vzniku, poskytuje. Bohužel tento pramen se nevěnuje popisu jeho organizační struktury přímo a do podrobností, nýbrž pouze nepřímo: prostřednictvím jeho personálního složení. Jde o kádrový rozkaz náměstka ministra národní bezpečnosti pro věci kádrové a školské (dále jen KRNMNB), jímž byl v té době Stanislav Baudyš (1906–1973), č. 856/1952, kterým bylo provedeno personální obsazení tohoto odboru. Jeho rozborem lze zjistit, že k 1. prosinci 1952 bylo k VII. odboru převedeno 16 příslušníků SNB z III. odboru HS StB, dále 93 z V. odboru HS StB, 20 příslušníků SNB a šest správních zaměst-

1 Srov. FROLÍK, Jan: *Ještě k nástinu organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989*, SAP č. 2/2002, s. 427–429.

nanců z KS VB Praha a další 4 jednotlivci ze sekretariátu MNB, evidenčního a pasového odboru.

Víme-li, že u III. odboru HS StB existovalo oddělení ochrany státního tajemství a u V. odboru HS StB oddělení poštovní cenzury, a víme-li rovněž, že záležitosti tiskové cenzury byly svěřeny útvarům uniformované policie (původně Národní bezpečnosti a později Veřejné bezpečnosti),[2] neexistuje – alespoň podle mne – rozumná námitka proti dedukci, že právě u útvarů, jichž se tyto přesuny dotýkaly, byly uvedené činnosti soustředěny původně, tj. do vzniku VII. odboru, a že právě přemístěný personál tvořily osoby, jež tyto činnosti zajišťovaly.

Rozbor zařazení jednotlivých osob odhaluje dále, že osoby, převedené z III. odboru HS StB, byly vesměs zařazeny do 1. oddělení VII. odboru (včetně jeho náčelníka, jímž se stal major Jaroslav Marák), osoby původně zařazené u V. odboru HS StB vytvořily osazenstvo 2. a 3. oddělení VII. odboru (opět včetně náčelníků: 2. oddělení poručík Josef Ballý, 3. oddělení kapitán Josef Tomek), kdežto přemístění z krajské správy VB Praha byli zařazeni do 4. oddělení (náčelník nadporučík Zdeněk Kirschner). Náčelníkem odboru se pak stal podporučík JUDr. Milan Doležal. Na základě zjištěného lze tedy vyslovit deduktivní závěr, že VII. odbor HS StB se členil na sekretariát odboru, 1. oddělení (ochrana státního tajemství), 2. a 3. oddělení (cenzura korespondence) a 4. oddělení (tisková cenzura). Jde sice o konstatování obecné, jiné ale zatím známé prameny nenabízejí.

V následujících odstavcích se pokusím pramen, který jsem v tomto případě použil, charakterizovat blíže a také podrobněji určit jeho užitečnost a vypovídací hodnotu. Stejně tak hodlám věnovat pozornost i dalším pramenům obdobné povahy. Kádrové rozkazy tvoří Sbírku kádrových rozkazů, která vznikla na základě rozhodnutí zrušit od 1. srpna 1951 vydávání *„dekretů v osobních záležitostech“* a nahradit je rozkazy ministra národní bezpečnosti ve věcech kádrových a školských, vydávaných ministrem nebo náměstkem pro věci kádrové a školské.[3] Ke kádrovým rozkazům ministra národní bezpečnosti (KRMNB) a jeho náměstka pro věci kádrové a školské (KRNMNB) přibyly po vytvoření jednotného Ministerstva vnitra v září 1953 též kádrové rozkazy ministra vnitra (KRMV), současně kádrovou pravomoc získali – pokud jde o útvary, které jim byly podřízeny – i všichni ostatní náměstci ministra vnitra (KRNMV),[4] k nimž o něco později přistoupil i náčelník Správy kádrů MV (KRNSK). Jsou roztříděny podle roků vydání a v každém ročníku pak pouze podle

2 Srov. TRMNB č. 31 ze 14. 11. 1951, kterým byla vydána *Směrnice pro sledování tisku bezpečnostními orgány*. Podle této *Směrnice* byla u okresních oddělení NB zřízena funkce tiskového referenta (čti cenzora) a v Praze, Brně a v Bratislavě pak přímo tisková oddělení.

3 Srov. TRMNB č. 49 z 30. 7. 1951.

4 V některých (a statisticky nikoliv bezvýznamných) případech však takto byly označovány i společné kádrové rozkazy náměstků MV, jimiž byly (zřejmě z úsporných důvodů) hromadně upravovány služební náležitosti (povýšení, odměny, pochvaly, přemístění atd.) příslušníků různých složek SNB – StB, VB, SNZ či příslušníků SNB, zařazených u týlových útvarů, kteří byli podřízeni různým náměstkům.

pořadových čísel (tj. bez ohledu na původce). Bohužel nenavazují na žádnou sbírku *„dekretů v osobních záležitostech“*; buď proto, že žádná taková sbírka nikdy neexistovala (k čemuž se přikláním) nebo proto, že byla později zničena.[5] Ročníky 1951 a 1952 jsou ovšem zachovány ve značně neúplném stavu. A ani později nelze mluvit o tom, že jde o homogenní spisový materiál. Z některých pozdějších ročníků se totiž zachovaly pouze konečné (finální) verze kádrových rozkazů, z jiných zase naopak pouze jejich koncepty (v podobě původních referátníků); existují ovšem také ročníky, ve kterých najdeme oboje. V těchto případech lze zjistit, že finální podoba kádrového rozkazu se zdaleka ne vždy shodovala s jeho navrhovanou podobou. Ovšem ani pouhé koncepty nejsou bezcenné: při vynaložení potřebné dávky heuristického umu a také dokonalé znalosti administrativních návyků a cest, jimiž se „úřední šiml“ na Ministerstvu národní bezpečnosti a později na Ministerstvu vnitra v různých dobách řídil a ubíral, je možné žádoucích výsledků dosáhnout.

Kádrové rozkazy se ovšem nevztahovaly pouze na příslušníky SNB či vojsk Ministerstva vnitra (tehdy pouze Pohraniční a Vnitřní stráž, s nimiž nemají pozdější vojska MV nic společného), nýbrž i na občanské (tehdy správní) zaměstnance a to až do 60. let, kdy je teprve v jejich případech nahradila *„kádrová rozhodnutí“*. Vzpomínám si ostatně na zaměstnance bývalého Archivu země České (pův. stavovský a korunní archiv), jakým dojmem na ně i po letech – tj. v důchodovém věku – působilo, že byli k 1. říjnu 1954 přemístěni do tehdy nově zřízeného Státního ústředního archivu od Ministerstva kultury rozkazem; tehdy jim teprve s konečnou platností došlo, že pověsti, že na vnitru „to je kádrově ostré“, ani v nejmenším nepřeháněly.

Práce s tímto pramenem má však svá úskalí; vznikl totiž jednoznačně z činnosti ústředních kádrových útvarů (posléze Správy kádrů). To lze z podoby č. j., pod

5 Negativní názor k předpokladu, že jakási evidence (sbírka) *„dekretů v osobních záležitostech“* existovala již před vznikem sbírky kádrových rozkazů, opírám o následující prokazatelné skutečnosti. *Ústřední evidence příslušníků NB* byla zřízena až v koncem r. 1951 (srov. RNMNB č. 185/1951 z 21. 12. 1951), byť z podoby dnešní personální evidence MV je zřejmé, že byla budována zpětně a průběžně doplňována evidenčními kartami, „objevenými“ u jednotlivých útvarů při nejrozmanitějších příležitostech. Jsou v ní totiž zařazeny osobní evidenční karty různých formátů, od kartiček A6, přes A5 (ty jsou navíc dvojí, nové – z 50. let – a prvorepublikové) až po typizované karty formátu A4, zaváděné počátkem 60. let. Navíc když se během r. 1962 pokoušela Správa kádrů splnit Štrougalovu žádost a vypracovat *Vývoj organizace, početních stavů a kádrového obsazení nejdůležitějších funkcí 1945–1960,* musela 13. 11. 1962 konstatovat, že příliš neuspěla, protože materiály Správy kádrů jsou *„neúplné“*, takže byla schopna v úplnosti sestavit pouze přehled ministrů a jejich náměstků (nejsem si přitom jist, zda odlišovala MNB a MV v období jejich souběžné existence), *„zčásti“* pak i sekčních šéfů, kdežto přehled náčelníků správ a jejich zástupců je *„nepřesný“*, protože podklady, z nichž lze čerpat, a jistý přehled, na jejich základě je lze sestavit, pocházejí až z období po 1. 7. 1952 (tedy po vzniku HS StB a zániku V StB). Obdobně přehled náčelníků krajských správ je rovněž *„nepřesný“*, protože pro léta 1949–51 *„nejsou prakticky žádné podklady“* (zřejmě tedy byla tehdy vedena *„pomocná kartotéka“*, dodává zpracovatel citované zprávy hloubavě). (Srov. AMV, přírůstky fondu Správy kádrů). To mohu pouze potvrdit. Mně samotnému se podařilo sestavit přehled náčelníků ústředních a krajských správ StB až po mnohaletém badatelském úsilí, kdy jsem využíval všech možných fondů AMV. Na personálním odboru jsem sice našel kartotéku náčelníků krajských správ MV (tj. teoreticky zahrnovala období až od 1. 1. 1954, tedy od jejich vzniku), záhy jsem zjistil, že i ta je poměrně nepřesná a navíc z ní po r. 1960 byly vyřazeny karty náčelníků krajských správ zrušených „malých“ krajů. Jejich přehled jsem tedy musel sestavit sám, stejně jako přehled velitelů a posléze náčelníků krajských útvarů StB z období před 1. 1. 1954. I dnes však musím přiznat, že výsledek mé práce má zatím k úplnosti a spolehlivosti ještě daleko, takže ji za ukončenou nepovažuji. To vše mne vede k závěru, jenž jsem uvedl výše.

kterým byly vydávány, prokázat zcela jednoznačně a nezpochybnitelně. Navíc je jejich studium časově velmi náročné, je totiž zapotřebí probírat se bezmála tunami informačně bezcenné hlušiny s nadějí, že možná narazíte sem tam na valounek, který se až příliš často za valounek pouze vydává. Navíc badatel, který jej využívá, musí bezpodmínečně dokonale ovládat ještě jedno „know how": totiž perfektně vědět nejen „kdo byl na vnitru kdo", ale také „kdo se kým stane" a navíc ještě „co bylo na vnitru co". Jinak se v té bezbřehé a bezedné záplavě jmen (z více než 95 % informačně bezvýznamných) prostě utopí. Rovněž podrobná znalost interních předpisů (MV--kádr., MV-adm. či MV-Fin., včetně jejich pozdější novel) je podmínkou *sine qua non*, stejně jako jasné vědomí toho, jaké cíle jejich tvůrci sledovali. Zkrátka a dobře, není to pramen pro začátečníky, nýbrž pouze pro pokročilé. Sám jsem jej jako celek začal využívat až po deseti letech, protože jsem si uvědomoval, že bez shora uvedených znalostí bych pouze mařil čas – a za to mne daňoví poplatníci neplatí.

Jsme-li však takto vybaveni, může nám tento pramen poskytnout ve výrazné míře zajímavé doplňující znalosti či alespoň nové a upřesňující úhly pohledu. V novém světle se nám objeví odvolání Kamila Pixy z funkce velitele 1. sektoru Velitelství Státní bezpečnosti. Ten byl nejprve odvolán náměstkem Baudyšem rozkazem z 16. února 1951, a to *„s okamžitou platností"*.[6] To se však zřejmě nezamlouvalo ministru Kopřivovi; nikoliv snad proto, že by byl odlišného názoru na Pixovo odvolání, nýbrž zjevně proto, že se domníval, že Pixa, jako jeden z čelných funkcionářů Ministerstva národní bezpečnosti a StB zvláště, patří do kádrové pravomoci jeho a nikoliv náměstka, byť šlo o náměstka, který měl věci „kádrové a školské" přímo – a navíc jako jediný z jeho náměstků – v popisu práce. Protože však Pixovo odvolání již Baudyš zřejmě projednal s politbyrem ÚV KSČ, nemohl Kopřiva jeho rozhodnutí prostě zrušit; dopřál si proto pouze drobnou satisfakci. Vlastním kádrovým rozkazem Pixu odvolal rovněž, avšak až k 20. únoru 1951.[7] Tento zdánlivě nepatrný (a poněkud úsměvný) prestižní a kompetenční konflikt možná vedl – kromě řady jiných a zásadnějších důvodů – Rudolfa Baráka k tomu, že se v létě 1953 Baudyše zbavil (protože tak učinil ještě předtím, než byl do funkce ministra jmenován, mohl toho dosáhnout pouze s pomocí aparátu ÚV KSČ) a funkci náměstka „pro věci kádrové a školské" zrušil tím, že kádrové pravomoci svěřil v okruhu jejich působnosti všem náměstkům. Zřejmě mu více vyhovovalo mít mezi svými bezprostředními podřízenými více „malých Baudyšů" než jednoho „velkého". Nezodpovězenou otázkou však zatím zůstává, kdo mu toto elegantní a efektivní řešení poradil. Podle mého to byl tehdejší náčelník Správy kádrů S. Zadrobílek.[8]

Barák si totiž nechal vysvětlit (inteligentní na to byl dost), že to, kdo je na „vnitru"

6 Srov. AMV, Sbírka kádrových rozkazů, KRNMNB č. 68/1952.
7 Tamtéž, KRMNB č. 97/1952.
8 Zadrobílek Stanislav, podplukovník (*1918). Další ze skrytých „mozků" MV. Politický vězeň z let 1942–45, člen KSČ od r. 1945, který přišel na MV v r. 1945, původně (do r. 1949) ve výkonu, později působil na kádrových útvarech (začínal

pánem a komu patří loajalita a příchylnost zejména příslušníků SNB, vyplývá ze zákona č. 89/1952 Sb. z 22. prosince 1952 (účinným od 1. ledna 1953) o materiálním zabezpečení příslušníků ozbrojených sil. Jeho § 5, odst. 2 totiž stanovil, že do generálských hodností povyšuje prezident republiky a do ostatních *„jmenuje (povyšuje) příslušný ministr nebo orgán jím pověřený“*. Podobně § 6, upravující platy – a také důchody – příslušníků SNB určuje ministr, a to podle interních předpisů: pro MV to byly předpisy Fin-I, Fin-II a Fin-III. Podle nich se celkový plat (služné) skládal z funkčního platu, hodnostního platu, platu za výsluhu let a *„zvláštních peněžních náležitostí“*. Kromě výsluhového platu výše všech ostatních součástí „žoldu“ příslušníků SNB konec konců záležela na něm, případně na *„orgánech jím pověřených“*; v tomto druhém případě však stanovisko a doporučení k návrhům náměstka zaujímala rovněž Správa kádrů, jejíž role se v takovém případě vůbec neomezovala pouze na technický a legislativní servis. I proto byl její náčelník podřízen přímo ministrovi. A o tuto moc se ovšem Rudolf Barák nehodlal s nikým dělit – a to ani s aparátem ÚV KSČ.

O to více mne udivuje, že skutečnou podstatu věci nepochopil ani nejznámější „historik“ Ministerstva vnitra Josef Frolík. Píše sice, že 1. prosince 1952 nastoupil na Ministerstvo národní bezpečnosti do „sumarizačního“ oddělení, příslušný kádrový rozkaz je však označuje obvyklejším názvem: šlo o dobře známé oddělení práce a mezd Hospodářské správy MNB. Nejslavnější (což obvykle znamená nikoliv nejdůležitější) československý špion tedy začínal jako „pamák“.[9] Po pár nedělích skutečně přešel – již jako nadstrážmistr – na místo referenta 1. oddělení Hlavní účtárny MNB.[10] Na účtárně pak zůstal až do svého přeložení k IV. správě MV, tedy Státní bezpečnosti.[11] Nechápu potom, jak člověk, pro kterého byly uvedené předpisy denním chlebem, nepochopil jejich skutečný mocenský význam, což se fatálně projevuje zejména tehdy, když se snaží odkrýt (a čtenáři objasnit) kořeny Barákovy moci nad podřízenými. Při popisu mechanismu, s jehož pomocí R. Barák na Ministerstvu vnitra vládl, ba přímo kraloval, pak fatálně selhává, protože se omezuje pouze na personální

na odboru BA); od 30. 9. 1952 náčelník 4. odboru kádrové správy MNB. Ještě za ministra K. Bacílka se stal zástupcem náčelníka Správy kádrů MNB a k 1. 8. 1953 jeho 1. zástupcem. R. Barák jej k 1. 10. 1953 povýšil do funkce náčelníka tohoto klíčového útvaru, kde jej až v létě 1956 vystřídal Karel Zíka, o jehož umístění na tuto konkrétní funkci rozhodlo přímo předsednictvo ÚV KSČ, a to bez Barákova předchozího návrhu. R. Barák se však z tohoto prvního zásahu na solar plexus (Josefem Frolíkem nesmyslně bagatelizovaným) rychle vzpamatoval a zařídil, že Zadrobílek zůstal alespoň Zíkovým zástupcem. V r. 1959 se stal zástupcem náčelníka Ústřední školy MV (pův. Ústřední škola MNB, od 6. 12. 1952 F. E. Dzeržinského), v r. 1960 náčelník oddělení pro mezinárodní styky. To byla (a je) funkce, která mu z povahy věci zajišťovala přímý přístup k ministrovi, a to bez ohledu na to, jakého útvaru bylo toto oddělení součástí (Vnitřní správa, pak sekretariát ministra) K 15. 4. 1970 byl z této funkce odvolán ministrem Josefem Pavlem (nastoupil teprve 8. 4. 1970, ale dobře věděl, co je S. Zadrobílek zač) a dosloužil v Rudé hvězdě na Správě sportu. Do důchodu odešel koncem února 1976. Zdraví mu však zjevně sloužilo, protože (přesto, že obdržel *„odchodné ve zvýšené míře“*) si přivydělával v letech 1976–87 jako občanský zaměstnanec ekonomického odboru FMV. Tento původním povoláním elektromechanik, který absolvoval pouze stranické školy (VUML nevyjímaje), byl evidentně přirozeně inteligentní, dokonale se vyznal v chodu ministerstva, znal se s kde kým a vždy dokázal „svému“ ministrovi poradit, jak má co udělat a jak postupovat.

9 Srov. FROLÍK, Josef: *Špión vypovídá*, Praha 1990, s. 14; AMV, Sbírka kádrových rozkazů, KRNMNB č. 872/1952.

10 Tamtéž a KRNMN č. 97/1953.

11 Srov. např. tamtéž, KRMV č. 1304/1954, jímž byl Josef Frolík jmenován do hodnosti staršiny v Ústřední účtárně.

a vztahové záležitosti, které jsou sice čtenářsky vděčné (zejména utrousí-li pár temných narážek o kompromitujících materiálech, které R. Barák vlastnil, údajně na kde koho), ale se skutečností (mnohdy syrově, ba přízemně střízlivou) mají pramálo společného. Líčí R. Baráka jako *„lidového ministra“*, který *„se opravdu chtěl a uměl lidově bavit“*, takže *„jeho autorita na vnitru byla obrovská“*.[12] Píše sice, že také *„podpisoval povýšení nebo zvýšení funkčních platů“,*[13] uvádí to však pouze v podobě okrajové zmínky a zapomíná dodat, že podle § 6 zákona č. 89/1952 Sb. šlo vlastně o totéž, totiž o zvýšení výše „finančních náležitostí“, a to příslušníky SNB zajímalo určitě více, než-li to, že na Mezinárodní den žen provedl v kole jejich manželky. A uvedené manželky jistě také.

Navíc s povýšením (natož mimořádným) a zvýšením funkčních platů to zase nebylo tak snadné a bezproblémové, jak se nám Josef Frolík snaží namluvit. Rozhodně to nevypadalo tak, že by R. Barák rozdával příslušné kádrové rozkazy od stolu a z ruky do ruky (nebo-li, jak říkají sekretářky, „zadarmo“). Jejich koncept vypracovala Správa kádrů, obvykle z iniciativy personálně příslušného náměstka, a teprve poté byl postoupen ministrovi. Jak lze doložit na příkladu kádrového rozkazu z léta 1955, nemohlo se tak stát automaticky a už vůbec ne ze dne na den. Tehdy se pokusil náměstek Antonín Prchal prosadit pochvalu 14 příslušníků Správy MV Jáchymov (název Správa StB Jáchymov, který užívá Josef Frolík, se nikdy nepoužíval) s odůvodněním: *„za úspěšnou likvidaci pokusu vězňů ohrozit provoz důležitého podniku“* – tím *„důležitým podnikem“* jsou míněny jáchymovské uranové doly. S tím zásadně nesouhlasil náměstek Jindřich Kotal, kterému vězeňství podléhalo, a v obsáhlém odůvodnění celkem logicky (byť rovněž diplomaticky) namítal: *„Nesouhlasím s vydáním tohoto kádrového rozkazu, a to z toho důvodu, že za události, které v souvislosti s likvidací vzpoury v Jáchymově byly, by soudruzi zasloužili spíše potrestání. O přípravách nebyly žádné poznatky a teprve na náš zákrok byla činěna příslušná opatření. Domnívám se, že souhlas s. náměstka Prchala byl vydán proto, že byl mylně informován. Vzhledem k tomu, že k vydání rozkazu jsou dva odchylné názory náměstků, doporučuji, aby náčelník Správy kádrů předložil záležitost ke konečnému rozhodnutí soudruhu ministrovi“*. A s. ministr dal za pravdu Kotalovi. Pod příslušným pořadovým číslem byl do hodnosti nadporučíka povýšen jistý Jiří Krejsa *„po uplynutí výsluhy v hodnosti“*. Dodávám pro pořádek, že s jeho jménem jsem se již nikdy nesetkal. Na „vnitru“ zřejmě žádnou velkou kariéru neudělal.[14]

12 Srov. FROLÍK, Josef: c. d., s. 99–101.

13 Tamtéž, s. 99.

14 Srov. AMV, Sbírka kádrových rozkazů, koncept KRNMV č. 1804/1955. Diplomaticky formulovaná zmínka (která je ve skutečnosti spíše výtkou) o náměstkovi Prchalovi je ovšem zajímavá. Naznačuje, že příslušníci Správy MV Jáchymov, s jejichž pochvalou vyslovil souhlas, byli nejspíše zařazeni u oddělení StB tohoto útvaru. Jedině tehdy mohl prosazovat – jako náměstek pro StB – jejich odměnu; konečné slovo však patřilo Kotalovi, pod kterého spadalo vězeňství jako celek. Což dokládá, jak spletité byly kompetenční vztahy v rezortu vnitra, jejichž přesahy byly spíše pravidlem než výjimkou a také živnou půdou pro nevraživost mezi jednotlivými náměstky. Tato jejich vzájemná řevnivost však R. Barákovi přirozeně vyhovovala.

Rovněž jeho vylíčení konfliktu s náčelníkem Správy kádrů Zikou je naprosto scestné. Ve skutečnosti se jednalo o Karla Zíku, který se stal jejím náčelníkem k 15. srpnu 1956 na základě usnesení politbyra ÚV KSČ.[15] Krajským tajemníkem v Ústí nad Labem byl pouze v roce 1953 a pak již působil v Praze v aparátu ÚV KSČ. Nebyl to tedy člověk, z něhož mohl R. Barák dělat troubu, kdy jej napadlo. A tomu, že by z něj udělal invalidu s pomocí Zdravotní správy MV, již nevěřím vůbec. Ta totiž podléhala osobnímu příteli A. Novotného náměstkovi Kotalovi a ten velmi dobře věděl, komu je za svoji funkci zavázán.[16]

Ostatně, Karel Zíka Správu kádrů prokazatelně i nadále řídil – kádrových rozkazů bez jeho podpisu najdeme jen velmi málo, tak málo, že jejich absence je statisticky přijatelně vysvětlitelná jeho dovolenou či občasnou nemocí. O nějaké dlouhodobé pracovní nepřítomnosti, způsobené jeho „zinvalidněním", nám tedy Sbírka kádrových rozkazů doklady neposkytuje. Z funkce odešel až k 31. lednu 1963, ještě předtím však jím řízená Správa kádrů stačila pro nového ministra Lubomíra Štrougala připravit podklady pro propuštění 52 příslušníků SNB, převážnou většinou ze složky StB, ale i SNZ (tedy bachařů). Jen mi není jasné, z jakých důvodů připustil, aby jeden z mužů, jenž vyhovoval všem stanoveným kriteriím (mimořádné povýšení a vysoká finanční odměna *„za úspěšné splnění úkolů při přípravě a zpracování procesu s protistátním centrem"*), generálmajor Karel Smíšek, odešel k 30. červnu 1962 (tedy právě včas) do důchodu, a to s nárokem na „osobní důchod" ve výši na tehdejší dobu nemalé sumičky 2 500 Kčs (MV-Fin-III-1, čl. 149). Že by na pověstech, že Smíšek byl Sověty získán ke spolupráci již před vál-

15 Srov. NA Praha, A ÚV KSČ, f. politického byra ÚV KSČ, a. j. 125, Zápis ze schůze politického byra ÚV KSČ, konané 2. 6. 1956; AMV, Sbírka kádrových rozkazů, KRMV č. 1448/1956, který má však spíše povahu prováděcího nařízení.

16 O Karlovi Zíkovi (1904–1979), se toho v AMV mnoho nedovíme. Jeho personální spis byl skartován nejpozději v lednu 1985 a osobní evidenční karta je, vzhledem k tomu, že zastával pouze jedinou funkci, na údaje velmi skoupá. Jediné, co je v AMV k dispozici, je jeho kádrová charakteristika, předložená kolegiu spolu s návrhem na přidělení (o povýšení se nedá v tomto případě mluvit) hodnosti podplukovníka SNB. Z této charakteristiky vyplývá, že Karel Zíka pocházel z komunistické rodiny, členy KSČ byl jeho otec, sestra i bratr, který byl za okupace popraven. On sám byl za odbojovou činnost vězněn od r. 1940. Již od r. 1934 byl členem okresního byra KSČ, po r. 1945 v různých stranických funkcích, od r. 1951 v aparátu ÚV KSČ na kádrovém oddělení a poté na oddělení stranických orgánů; po roční epizodě ve funkci vedoucího tajemníka KV KSČ v Ústí nad Labem od května 1954 zástupce vedoucího oddělení orgánů strany, ROH a ČSM ÚV KSČ. Oním popraveným bratrem nebyl nikdo jiný než člen I. a II. ilegálního ÚV KSČ a skutečná ikona komunistického protinacistického odboje Jan Zíka (tradičně, leč zřejmě chybně uváděn jako Zika), který se při zatýkání Gestapem – na rozdíl od Julia Fučíka – zachoval jako skutečný muž. Při pokusu o útěk z ilegálního bytu se smrtelně zranil, takže již neměl sil se zastřelit a zemřel ve vězení. (Srov. SOA Praha, f. římskokatolického farního úřadu Zdice, matrika narozených, i. č. 17, s. 201 a 238.) U jeho bratra Jana sice není stoprocentně jasné, zda-li matrikář jeho příjmení na s. 201 napsal s „nabodeníčkem" dlúhým či krátkým, avšak z tvaru, v jakém zapsal jména jeho rodičů (Václava a Františky) a také příjmení bratra Karla (rodiče titíž) na s. 238, plyne jasně, že správné je spíše Jan Zíka, jehož bratrem byl Karel Zíka. Poslední slovo v tomto ohledu však bude patřit kolegům z jiných archivů. Rozhodující totiž je, jak se podepisoval on sám. Případů, kdy i sourozenci psali svá příjmení rozdílným způsobem, není zase tak málo – rozhodně více, než-li by laik považoval za možné. (Za příkladně stručnou, fundovanou a laskavou konzultaci vyslovuji tímto dík naší přední odbornici na středočeské matriky PhDr. V. Hradecké ze SOA Praha.) Muž s tímto kádrovým profilem a s vazbami z něj (a z funkcí, jež ve stranickém aparátu zastával) vyplývajícími opravdu nemohl mít důvod se R. Baráka obávat. Byl možná *„suchar"* a *„jezuita"*, stěží by však připustil, aby z něj Barák udělal svého lokaje, neřku-li hadr na utírání bot. Josef Frolík opět prokazuje, že spíše než historikem Ministerstva vnitra je jeho hagiografem.

kou, přeci jenom něco bylo? Pak by mohlo jít o důsledek intervence sovětských poradců.

Vůbec si však nedovedu vysvětlit důvody, které vedly L. Štrougala ke shovívavosti vůči podplukovníkovi Aloisu Šlechtovi (1907–1979), který před nástupem na inspekční a kontrolní oddělení Ministerstva vnitra[17] působil na HS StB. Právě smíšené skupiny pracovníků inspekčního a kontrolního oddělení a Zvláštní inspekce Správy kádrů byly v 50. letech obvykle pověřovány „prošetřením" těch nejkřiklavějších přehmatů. Již toto jejich složení dokládá, že jejich finální cíl byl definován předem: pokud došlo k „ojedinělým" přehmatům, vždy se tak stalo proto, že „nezodpovědní příslušníci MV" porušovali rozkazy, které „nezákonnosti", případně užívání „nezákonných metod v bezpečnostní práci", zapovídaly. Následně doporučily provinilce „řešit kázeňsky", čímž vznikla *res judicata*, znemožňující (a to jednou provždy) vyvození další následné trestní odpovědnosti. Případně shledaly vinným „bývalé vedení MV" (tj. „spiklence v Bezpečnosti") v čele s K. Švábem a O. Závodským; a ti se již bránit nemohli – ostatně i sovětští poradci byli, podle sovětského sdělení, popraveni spolu s Berijou, byť se po roce 1990 ukázalo, že přinejmenším v jednom případě to pravda nebyla). Tento přístup původně vyhovoval i A. Novotnému, protože odpovídal jeho „samohybné" teorii o „mlynářích, kteří roztáčeli mlýn, který nakonec semlel i je samotné". Počátkem 60. to již přestávalo stačit a A. Novotný byl donucen k oběti řady figur, jen aby král nedoznal úhony.

Na vybudování a realizaci této koncepce se A. Šlechta podílel výraznou měrou a navíc to o něm každý i věděl; na rozdíl od Emila Janči, jenž zůstal nepovšimnut. Je mi proto divné, proč umožnil L. Štrougal Šlechtovi opustit Ministerstvo vnitra z vlastní iniciativy k 30. listopadu 1962 (tedy v pátek), sice s tím, že mu *„odchodné nenáleží"*, avšak bez *„odnětí hodnosti"*, což mělo nezanedbatelný finanční efekt, a proč mu již s platností od 1. prosince 1962 přiznal *„osobní důchod"* ve výši 2 000 Kčs.[18] Osobní důchod totiž mohl přiznat ministr vnitra *„příslušníkům z povolání, kteří projevili mimořádnou chrabrost a odvahu v boji a obraně vlasti nebo se zvlášť zasloužili o budování bezpečnosti čs. republiky"*. Nebylo to ovšem něco, co by bylo možné „zúřadovat" přes noc. A. Šlechta, jako náčelník inspekčního a kontrolního oddělení, podřízeného přímo ministrovi, sice mohl navrhnout přiznání osobního důchodu sám sobě, konečné slovo však měl ministr s tím, že *„návrh předkládá ministru vnitra náčelník finančního odboru MV po dohodě s náčelníkem Správy kádrů MV"*. Mělo to však háček (či spíše pořádný hák): osobní důchod nemohl být přiznán, případně bylo nutné jej odebrat osobě, kterou soud odsoudil ke *„ztrátě čestných práv občanských"*, pří-

17 Nezaměňovat se Zvláštní inspekcí Správy kádrů, kterou vedl Emil Janča (1921–1996). Úkolem inspekčního a kontrolního oddělení MV byla kontrola dodržování rozkazů MV a dalších interních aktů řízení, tedy spíše supervizní a auditní činnost. Úkoly Zvláštní inspekce Správy kádrů byly jiné. (Blíže srov. FROLÍK, Jan: *Ještě*…, s. 393.)

18 Personální spis A. Šlechty byl skartován nejpozději počátkem r. 1988, cit. údaje jsem čerpal pouze z jeho osobní evidenční karty, založené v personální evidenci MV.

padně ke *„ztrátě hodnosti“*, nebo osobě, jíž *„byla hodnost příslušníka ministrem vnitra odňata“*. Proto také A. Šlechta odešel z Ministerstva vnitra „bez ztráty květinky“, tedy v hodnosti podplukovníka. Pak již neriskoval nic. Osobní důchod totiž nahrazoval *„všechny důchody, které by jinak příslušníku náležely“* a navíc mohl být *„přiznán, i když příslušník ještě nesplňuje podmínky na některý jiný důchod“*. Potom již záleželo pouze na ministrovi, protože *„výši osobního důchodu a počátek jeho výplat stanoví ministr vnitra“*.[19]

A. Šlechta jako předválečný člen KSČ (od roku 1930) a předtím (1927–30) člen Komsomolu jistě měl jak mezi pracovníky Správy kádrů, tak mezi pracovníky aparátu ÚV KSČ dost známých, aby se včas dozvěděl, že s jeho kariérou na „vnitru“ je neodvolatelně konec, a mohl si připravit pro něj nejvýhodnější „ústupovou variantu“. Právě jeho předválečné členství v KSČ mohlo být tím faktorem, ke kterému přihlédl Karel Zíka, když souhlasil s tím, aby A. Šlechta vyvázl z oné mely prakticky bez škrábnutí. A právě o tyto součásti Ministerstva vnitra se svádělboj mezi A. Novotným (podporovaným branně bezpečnostním oddělením ÚV KSČ) a R. Barákem. Ten sice ovládal operativní správy StB, jak se však ukázalo, ty nepředstavovaly masivní a neotřesitelné mocenské zázemí. Skutečnou mocenskou oporou nebyly a nikdy ani být nemohly. „Vytěsnil“ sice předválečné členy KSČ z operativních útvarů téměř beze zbytku, ti se však přesunuli jinam a nakonec nemalou měrou přispěli k tomu, že R. Barák skončil tam, kde skončil. Tato skutečnost se zřejmě také „podepsala“ na jeho naprosto nesmyslném obrazu „protoreformátora“ a dokonce předchůdce „pražského jara“ roku 1968.

Následné usnesení předsednictva ÚV KSČ z 27. února 1963 již mohlo při projednávání dodatečně zařazeného bodu *„kádrové změny v rezortu Ministerstva vnitra“* pouze konstatovat, že A. Šlechta byl již propuštěn *„s nárokem na plný výsluhový důchod“,* a schválit jmenování jeho nástupce.[20] Ovšem předkladatelé návrhu (Mamula, Štrougal) zřejmě pracovníky aparátu ÚV KSČ uvedli v omyl (možná v „tom jel“ pouze Štrougal). Nešlo totiž pouze o *„plný výsluhový důchod“*, nýbrž o důchod osobní. A mezi nimi byl zásadní rozdíl: ať jsem listoval v uvedené služební knize MV-Fin-III-1 v příslušných ustanoveních, jak jsem chtěl (výsluhových důchodů se týkají články 24–45), našel jsem zde pouze negativa (alespoň z hlediska A. Šlechty): nárok na ně vznikal až po uplynutí dvaceti odsloužených, *„započitatelných“*, letech, což ovšem bylo možné obejít hned několika způsoby, nebylo však možné obejít čl. 38, podle kterého byla jeho výše stanovena rigidně a to v nejlepším případě v částce *„nejvýše však 1 400 Kčs měsíčně“*. Osobní důchod byl ovšem něco jiného.

Zejména tehdy, jestliže jeho výše jako taková byla nadstandardní. To se stává zřejmým, srovnáme-li údaj, uvedený na Šlechtově osobní evidenční kartě např. s jinou

19 Srov. AMV, Sbírka zrušených předpisů, služební kniha MV-Fin-III-l, čl. 149–152.
20 Srov. NA Praha, A ÚV KSČ, f. sekretariátu ÚV KSČ, podkladový materiál k uvedenému bodu (f. 02/4, sv. 4, a. j. 6).

částí zmíněného usnesení předsednictva ÚV KSČ, které tentýž den projednávalo i bod č. 21, označený jako *„úprava důchodů“*. Tehdy projednávalo i žádosti důchodců, přirozeně zasloužilých členů KSČ, kteří se obrátili na „rodnou stranu“ s žádostí o zvýšení skromných starobních důchodů. A úspěšně, jejich penze byly zvýšeny na částky v rozmezí 1 100–1 500 Kčs.[21] Nutno uznat, že Štrougal se ke Šlechtovi zachoval jako grand, se štědrostí bijící do očí. Otázkou ovšem je: proč?

Je lákavé předpokládat (v podstatě automaticky), že Šlechta dostal „držhubné“, že toho prostě věděl příliš o skutečném pozadí tzv. stranických procesů, než bylo zejména A. Novotnému milé. Jenže, proč tedy potom mlčel až do smrti, tedy i poté, co A. Novotný zmizel v politickém záhrobí a stranické špičky se po roce 1970 vyměnili prakticky úplně? Možná však věděl něco o úloze sovětských poradců, či spíše o tom, jaký byl jejich vztah k sovětskému velvyslanectví? Na podobné otázky však nejspíše nikdy nedostaneme odpověď. Stejně jako na otázku, co si myslel, jestliže shlédl francouzsko-italský film režiséra Terence Younga z roku 1972 *Valachiho svědectví*. Na to aby jej mohl vidět i v Praze, žil dostatečně dlouho. Nepřipadala mu role Joe Valachiho (prvního sicilského mafiána, který porušil zákon „omerty“) v nezapomenutelném podání Charlese Bronsona, který již rovněž není mezi námi, povědomá či dokonce přitažlivá? Tak odpověď na tuto otázku určitě nezískáme nikdy. Já mohu pouze posloužit osobní vzpomínkou: když jsem onen film sledoval, pořád jsem si říkal, proč je mi jeho děj tak povědomý? Až později mi došlo, že popisuje události, které co do průběhu a chování jejich aktérů jako by z oka vypadly dějinám VKS(b). Je ovšem také možné – ba dokonce nejpravděpodobnější – že A. Šlechta poté, co se ocitl „za vodou“, byl prostě „rád, že je rád“ a nemínil si komplikovat zbytek života.

S ostatními propuštěnými totiž L. Štrougal zacházel jinak: k 2. prosinci 1962 je postavil mimo službu (*„zprostil funkce“*) – a to byl institut trvalý, nikoliv dočasný či dokonce přechodný – a *„zbavil hodnosti“* (čímž je – jak již víme – zbavil snu o osobním důchodu) a několik neděl nato je definitivně propustil. Z pramene citovaného v poznámce č. 20 lze pouze zjistit, že bývalý zástupce náčelníka Správy vyšetřování MV Bohuslav Brůha se stal referentem oddělení zvláštních úkolů ve výzkumném ústavu v Řeži u Prahy, Jaroslav Miller, bývalý náčelník I. správy, se jako pověstný fotbalový fanoušek stal „odborným referentem“ Muzea tělesné výchovy a sportu a Josef Lédl vedoucím hospodářského úseku výzkumného ústavu ČSAV v Kobylisích.

Ostatně propuštění oněch 52 důstojníků (často vysokých a nejvyšších funkcí) vyvolalo na Ministerstvu vnitra nemalé pozdvižení, které Štrougal považoval za nutné uklidnit.[22]

---

21 Tamtéž, Zápis z jednání předsednictva ÚV KSČ, konaném 27. 2. 1963 (02/4, sv. 6, a. j. 6).

22 10. 12. 1962 pronesl na shromáždění stranických a služebních funkcionářů projev, ve kterém považoval za nutné pronést i následující chlácholivou pasáž: *„Z Ministerstva vnitra bylo uvolněno 52 pracovníků, kteří nesli hlavní zodpovědnost za hrubé nezákonnosti, provokace a brutální násilí, zvláště na úseku politických procesů. S žádnou další podobnou akcí propouštění se nepočítá, jak se snaží namluvit někteří jednotlivci“*. (Srov. AMV, f. sekretariátu náměstka ministra vnitra Š. Demjana /A 24/, i. j. 324.)

Že by v 70. letech Karel Zíka ještě působil ve funkci náměstka ministra národní obrany, o tom pochybuji rovněž. Již v roce 1963 výrazně přesáhl hranici důchodového věku, která mu jako držiteli osvědčení o odbojové činnosti podle zákona č. 255/1946 Sb. příslušela.

Při líčení „schopností" v pravdě slaboduchého ministra Karola Bacílka (1896–1974, ve funkci ministra národní bezpečnosti od 23. ledna 1952 do 14. září 1953), který s chutí přenechával reálnou moc náměstkovi Stanislavu Baudyšovi, ovšem Josef Frolík naopak nepřehání. Ostatně Sbírka kádrových rozkazů nám podává jako celek v tomto ohledu svědectví více než výmluvné a dává mu tentokrát za pravdu. Valnou většinu kádrových rozkazů z doby Bacílkova ministrování totiž tvoří kádrové rozkazy náměstka ministra národní bezpečnosti vydávané Stanislavem Baudyšem. Ministr Bacílek se tím prostě neobtěžoval. Ponechával Baudyšovi „volnou ruku" i v případech, kdy se to prostě zdá neuvěřitelné. Tak to byl např. právě Baudyš, který sérií kádrových rozkazů obsadil klíčová místa nejdůležitějších útvarů Státní bezpečnosti v souvislosti s její reorganizací, spočívající v nahrazení krajských velitelství StB krajskými správami a Velitelství StB Hlavní správou StB, k nimž došlo k 1. červenci 1952.[23] Bacílek si ponechal kádrové pravomoci pouze pokud jde o útvary ochrany (tehdy prezidenta a ústavních a stranických činitelů) a rozvědky (tehdy „odbor Z"). Ještě v jednom případě si nenechal ujít příležitost: je to kádrový rozkaz ministra národní bezpečnosti (který má však v tomto případě spíše charakter „vyhlášky pro vojsko" než personálního rozhodnutí), kterým podřízené seznámil se skutečností, že rozkazem prezidenta republiky ve věcech kádrových č. 33/1952 byl Karol Bacílek k 1. červnu 1952 jmenován do hodnosti armádního generála. Dodejme však spravedlivě, že obdobným způsobem nechal vejít ve známost, že do hodností plukovníků byli k témuž datu jmenováni i jeho náměstci Jindřich Kotal, Stanislav Baudyš a Josef Jerman.

Obdobně počátkem roku 1953, tj. po nabytí účinnosti zmíněného zákona č. 89/1952 Sb., zůstal Bacílek naprosto nečinný a ponechal na Baudyšovi, aby v jiné sérii kádrových rozkazů stanovil výši funkčních platů funkcionářů Státní bezpečnosti, a tak si je zavázal.[24] Chápu, že to zní neuvěřitelně, ale je to prostě nevyvratitelný fakt. Jinou věcí

23 Srov. AMV, Sbírka kádrových rozkazů, KRNMNB č. 398 – 489/1952.

24 Tamtéž, KRNMNB č. 22/1953 a násl. Zajímavý (alespoň pro mne) je pak KRNMNB č. 31/1953, týkající se košické správy StB. Mihne se v něm totiž poprvé i jméno mladého podporučíka Jána Hanuliaka, tehdy náčelníka samostatného oddělení východní emigrace (VE). Víme-li dále z jeho oficiálního životopisu (zveřejněného v jakémsi záchvatu otevřenosti v první půli 70. let v ČTK), že za války působil jako šifrant a spojař ve štábu čs. armádního sboru na východní frontě (jak se do řad „svobodovců" dostal, se ovšem nedovíme), vezmeme-li v potaz, že vrchní velení čs. jednotek sídlilo v Londýně a že čs. jednotky měly právo s ústředím komunikovat s pomocí vlastních šifer (takže pro Sověty asi tajné nebyly), víme-li kromě toho odjinud, že právě problematika „VE" byla v té době předmětem enormního zájmu sovětských poradců, kterým právě v Košicích a v Prešově byli příslušníci těchto útvarů doslova k ruce (Srov. FROLÍK, Jan: *Ještě* . . ., s. 402–405) a vezmeme-li v úvahu i jeho pozdější kariéru, pak i ten největší skeptik musí uznat, že pokud platí, že 1 + 1 = 2, můžeme se pouze dohadovat o tom, s kterou sovětskou tajnou službou spolupracoval, nikoliv však o tom, jestli vůbec s nějakou. Jde sice spíše o zpravodajskou mozaiku (které příliš v oblibě jinak nemám) než o souvislý a prameny bezezbytku podložený obraz, tentokrát však uvedená dedukce působí přesvědčivě (ovšem s výhradou, že při její konstrukci byla použita nepříliš spolehlivá vylučovací metoda).

jsou otázky, které z něj vyplývají. Předně co bylo příčinou toho, že relativně schopný a určitě cílevědomý Ladislav Kopřiva (1897–1971, ve funkci ministra národní bezpečnosti od 23. května 1950 do 22. ledna 1952) byl nahrazen tímto sebestředným ješitným blbem. Jaká intrika, zákulisní boj či chladný kalkul stály v pozadí této personální změny? Obávám se, že historikové budou již navždy mít v nabídce pouze více či méně důmyslné teorie. Zachovaný dobový písemný materiál, který by mohl uspokojivou odpověď poskytnout, k dispozici není (alespoň jsem jej nenašel) a z pamětníků již nikdo není na živu.

Také já se pokusím zaplnit „díru na trhu" a nabídnout vlastní hypotézu. Považuji totiž za možné, že za tím vším byla prostě snaha uchlácholit slovenskou stranu; ta totiž velmi nelibě nesla výrazné faktické okleštění mocí Sboru povereníků, k němuž došlo po roce 1950 (byť porovnání formální početnosti IX. a X. Sboru povereníků tomu na první pohled neodpovídá).[25] Zejména Ministerstvo národní bezpečnosti již krátce po svém vzniku zasáhlo do kompetencí Poverenictva vnitra velmi razantním způsobem: k 1. srpnu 1950 byla zlikvidována slovenská centrála StB (odbor BA Poverenictva vnitra) a ministr Ladislav Kopřiva začal prakticky okamžitě realizovat na velitelských místech StB na Slovensku zásadní personální změny. Když již k 1. srpnu 1950 odvolal z funkce velitele krajského velitelství StB v Bánské Bystrici Františka Vidiečana, málokterý komunista mohl proti odvolání předválečného policisty (od roku 1939) něco zásadního namítat.[26] Méně se však Slovákům asi zamlouvalo, že jej nahradil Čech Miroslav Vomáčka. Obdobné to bylo v případě Štefana Kubíka, odvolaného z funkce velitele krajského velitelství StB v Žilině, kterého k 1. srpnu 1950 nahradil Martin Lipár, sice rodák ze Slovensku blízkého Hodonína, přesto však Slováky vnímaný jako někdo z „historických zemí" – a tedy Čech. Třetí byl štábní kapitán Jozef Masorjak (četník od roku 1937), jehož v Košicích k témuž datu nahradil Jozef Balog, rodák z Užhorodu.

Když pak v červnu 1951 odstoupil z funkce velitele 1. sektoru Velitelství StB Vincenc Urban, bývalý velitel krajského velitelství Lidových milicí v Nitře, a vystřídal ho rovněž Čech, Kamil Pixa, vnímala to už slovenská strana velmi negativně. Zejména

25 Srov. BLÁHOVÁ, Marie: *Historická chronologie*, Praha 2001, s. 682–684.

26 Na rozdíl od Čech a Moravy na Slovensku Zemský odbor bezpečnosti (ZOB) po r. 1945 nevznikl a kontrarozvědnými úkoly byla pověřena Státní bezpečnost, která byla povětšině složena z příslušníků předválečných či válečných policejních sborů. Na tuto skutečnost pak čeští komunisté poukazovali často a se značným roztrpčením. Mohli navíc poukázat i na to, že v Čechách a na Moravě již byli předváleční policisté či četníci z vedoucích velitelských míst ve Státní bezpečnosti již uvolněni (Josef Stehlík v Plzni k 1. 9. 1950, Václav Stehlík v Karlových Varech k 31. 10. 1950, Ladislav Mádle v Liberci k 31. 12. 1949, Jindřich Machálek v Ostravě k 1. 10. 1950, František Polanský v Pardubicích k 1. 10. 1950). Navíc řady této složky museli opustit i ti, kteří dokonce stáli u její transformace v jeden z pilířů moci KSČ: JUDr. Jan Hora (1900–1953) a Josef Richter (1917–1987); mimochodem, vedle A. Prchala a Z. Kupce jeden z pouhých tří členů tajuplné přeúnorové sítě regionálních rezidentů (RR), které se mi podařilo identifikovat Byl v ní činný na Mladoboleslavsku pod krycím jménem Polák. Takže vlastně nejde o nic jiného než o součást nezbytné „očisty" opory dělnické třídy od „příslušníků buržoazních policejních sborů", což byla činnost, jíž se zejména L. Kopřiva věnoval s horlivostí přímo fanatickou. Na Slováky to však jistě neplatilo – sice byla pravda, že na otázku, proč na jejich místo nebyl jmenován žádný Slovák, existovala řada racionálních odpovědí, slovenští komunisté však neslyšeli na žádnou z nich, prostě proto, že podle nich byly věci, týkající se Slovenska, čistě slovenskou záležitostí a bylo pouze na nich, jak si je uspořádají.

proto, že tato změna s ní nebyla vůbec konzultována – formálně šlo o rozhodnutí velitele Velitelství StB Jaroslava Hory, na základě jehož rozkazu (RVVStB č. 5/1951) byl odvolán, nikoliv o rozkaz ministra národní bezpečnosti. Slováci to přirozeně vnímali jako vzkaz, že personální obsazování velitelských míst ve Státní bezpečnosti je výlučně věcí Prahy a Bratislava proto do toho nemá co mluvit.

Značný rozruch pak vyvolalo následující (k 12. říjnu 1951) odvolání velitele krajského velitele StB v Bratislavě podplukovníka Jozefa Ilčíka, jehož ve výkonu této funkce (*„řízením pověřen“*) nahradil pouhý podporučík (zato Čech) Jaroslav Hrbáček.[27] Ostatně náčelníkem krajské správy MV ve slovenské metropoli se později stal, a to na sedm let, další Čech, Josef Houska, pozdější náčelník I. správy. J. Ilčík později (zřejmě demonstrativně) nalezl útočiště v Kanceláři SNR. Obdobné bylo prakticky současné odvolání Ludvíka Filana z funkce velitele krajského velitelství StB v Nitře (pro Slováky rovněž citlivá oblast) k 13. listopadu 1951 a jeho nahrazení Františkem Červenkou. Ostatně, jak by se tvářili Češi, kdyby na místa policejních ředitelů v Praze a dejme tomu ve Středočeském kraji byli jmenováni Slováci, kteří by – nota bene – předtím v Čechách vůbec nežili a nesloužili? Masivní byla i tzv. kádrová pomoc Slovensku; najdeme jen málo tehdejších příslušníků SNB (a zejména těch, kteří sloužili u StB), jež by počátkem 50. let nestrávili rok či dva na Slovensku. Sice obvykle obsazovali střední náčelnické funkce, i tak však bránili mladým slovenským kolegům, nad nimiž ostatně v ničem nevynikali, ve služebním postupu.

Poté co byl likvidován k 1. srpnu 1950 odbor BA Poverenictva vnútra, ztratil nejen Sbor povereniků, ale i slovenští komunisté jakýkoliv reálný vliv na činnost útvarů StB na Slovensku; navíc k 1. lednu 1951 došlo i k další zdánlivě nenápadné změně, která byla sice v logice věci, ale současně i zlověstná. Tzv. zpravodajský paušál (tj. financování operativní a agenturní aktivity) byl od té doby přidělován rovněž z Prahy: po tomto datu *„budou dostávat KV Stb na Slovensku zálohu na zprav. vydání od MNB – VSTb a ne jako dosud od Poverenictva vnútra“*.[28] Poté již slovenská politická elita ztratila poslední možnost získat alespoň rámcovou představu o tom, čím se útvary StB na Slovensku zabývají. Přitom v květnu 1950 byl Gustav Husák jako údajný vůdce skupiny „slovenských buržoazních nacionalistů“ zbaven většiny funkcí (a v únoru 1951 zatčen), takže i slovenští komunisté měli velmi pádné důvody k nespokojenosti – po pravdě řečeno ze všeho nejspíše byla řada z nich (ne-li většina) vystrašena k smrti.

Proto si myslím, že zejména poté, co padlo rozhodnutí, že v ozbrojených sborech, ale i u hasičů, povede cesta vzhůru pouze přes Moskvu, došla Slovákům prostě trpělivost. Politbyro ÚV KSS mělo mít při výběru budoucích frekventantů sovětských

27 Srov. TRMNB č. 22 z 18. 10. 1951. Skutečnost, že Kopřiva v případě Ilčíkova odvolání zvolil formu rozkazu ministra, byť v té době byly již kádrové rozkazy běžně vydávány, možná naznačuje, že toto své personální rozhodnutí považoval za konfliktní a chtěl mu tímto způsobem dodat větší váhu. A to zejména u slovenské strany, které chtěl možná doložit, že se z Urbanova případu poučil.

28 Srov. AMV, fond sekretariátu Velitelství StB (f. 310), pozvánka na *Poradu orgánů pověřených vedením zpravodajského a agenturního paušálu* (310/60/1).

odborných škol pouze poradní hlas, kdežto konečné rozhodnutí mělo padnout v Praze. Přitom např. hasiči byli, vedle ryze správních agend, to poslední, co na „vytunelovaném" Poverenictvu vnitra vůbec zůstalo. Domnívám se, že zřejmě proto se stal Karol Bacílek ministrem národní bezpečnosti po Ladislavovi Kopřivovi; měl být nejspíše zástupcem slovenských zájmů – byl stejně jako Kopřiva zakládajícím členem KSČ a navíc byl bez funkcí (z funkce předsedy Sboru povereníků byl odvolán 11. září 1951). Oba nakonec stihl obdobný osud: rodná strana je zavrhla v roce 1963 (Bacílek byl zbaven stranických funkcí, kdežto Kopřiva byl z KSČ rovnou vyloučen). Že si Slováci vsadili na špatného koně, který vůbec nesplnil jejich očekávání, je jiná záležitost.[29]

Připouštím, že řada čtenářů bude toto vysvětlení pozadí uvedené mocenské rošády považovat za příliš přízemní, ne-li banální, mne však více zajímá, že ze všech, s nimiž jsem měl možnost se seznámit, nejspíše vyhovuje zásadám poučky zvané Occamova břitva: *Entita non sunt multiplicando praeter necessitatem*. Mám-li volně (a aplikovaně) tento vzkaz středověkého anglického mnicha přeložit do češtiny, vychází mi následující. Vždy hledej nejjednodušší vysvětlení, složitější ponech spíše stranou a těch nejkomplikovanějších a nejsofistikovanějších si raději nevšímej vůbec; ze všeho nejspíše jde beztak o nesmysly. To bude ostatně důvod toho, proč se ze mne nikdy nestane úspěšný autor scénářů televizních „dokumentárních" pořadů či uznávaný investigativní novinář. To mne však příliš netrápí. Na cti mi to rozhodně neubírá – spíše naopak.

S tímto podivně laxním přístupem K. Bacílka ostře kontrastuje postup Rudolfa Baráka. Ten když na podzim 1953 jmenoval do náčelnických funkcí vedoucí funkcionáře nově zřízených ústředních správ Ministerstva vnitra (včetně jejich zástupců a náčelníků odborů či oddělení) a stanovil jim funkční platy, učinil tak prostřednictvím kádrových rozkazů ministra vnitra. Stejně postupoval i počátkem roku 1954 při jmenování náčelníků nově zřízených krajských správ MV (vznikly k 1. lednu 1954 sloučením stávajících krajských správ StB, VB a krajských oddělení nápravných zařízení).[30] Obdobně účinně dokázal využívat tzv. systemizace. Šlo o to, že na Ministerstvu národní bezpečnosti byly touto systemizací vytvořeny funkce (vedle tisíců dalších) i pro naprosto neuvěřitelný počet 80 generálů, 513 plukovníků, 1 578 podplukovníků, 5 611 majorů, 7 699 kapitánů a 14 564 nadporučíků.[31] Tuto systemizaci MNB převzalo Barákovo Ministerstvo vnitra prakticky bezezbytku. Vtip tohoto

29 Srov. FROLÍK, Jan: *Ještě*…, s. 455 a zejm. pozn. č. 439, s. 510–511.

30 Srov. AMV, Sbírka kádrových rozkazů, KRMV, č. 1351 a násl./1953 a KRMV č. 248/1954. V první případě jde sice formálně o pouhé jmenování, které však R. Barák opatřil dodatkem *„dosavadní funkční plat se nemění"*, který byl pro příslušné náměstky závazný a v navazující sérii kádrových rozkazů jej museli respektovat. R. Barák tak jasně vzkázal svým podřízeným (náměstky nevyjímajíce): to, co jste získali za Kopřivy a Bacílka, vám ponechávám – alespoň zatím. Vaše budoucnost však závisí na mně.

31 Srov. AMV, f. sekretariátu ministra (A 2/2), i. j. 1181, schůze kolegia 20. 1. 1961, *Zpráva o nedostatcích v povyšování důstojníků*. Původní přehled systemizace MNB se v AMV nenachází, takže se zatím musíme spokojit s touto zpětnou dílčí sumarizací z úst K. Zíky.

systému totiž spočíval v tom, že funkcionář zastávající určitou funkci měl nárok (samozřejmě se souhlasem ministra, který jej mohl, ale také nemusel, udělit) na funkční plat, odpovídající plánované (tedy nikoliv skutečně dosažené) hodnosti, takže např. kapitán dostával, avšak teprve poté, co s tím ministr vyslovil souhlas, funkční plat generála. Navíc umožňoval (nebo přinejmenším usnadňoval) i mimořádné povyšování poddůstojníků do důstojnické hodnost se stereotypním odůvodněním, že *„jmenovaní zastávají funkce plánované pro důstojníky, v této se osvědčují a mají předpoklady dalšího růstu“*. Těchto kádrových rozkazů bylo vydáno takové množství, že je nelze v odkazu vypočítávat, protože by ve *Sborníku AMV* již nezbylo místo pro nic jiného. Systematizaci MNB připravil ještě S. Baudyš, za lhostejného přihlížení K. Bacílka, ale v plném rozsahu ji využíval až R. Barák, který si s její pomocí zajišťoval u příslušníků SNB a dalších ozbrojených složek Ministerstva vnitra mimořádnou autoritu a oblibu. Celý tento systém byl však obludně nákladný a počátkem 60. let 20. století, kdy se Československo dostalo do hluboké ekonomické krize, začal dokonce ohrožovat i stabilitu státního rozpočtu; zejména poté, co se začalo pracovat v letech 1960–61 na předpisu *Základní ustanovení o průběhu služby příslušníků Ministerstva vnitra* (MV-kádr.-I-1), který v plném rozsahu zakotvoval nárok na postup v hodnostech vlastně výlučně podle počtu odsloužených let, jenž mohl být zpomalen pouze formou kázeňských trestů. Tehdy upozornil náčelník Správy kádrů Karel Zíka, že pouze v roce 1961 by bylo ve službách Ministerstva vnitra rovných 190 plukovníků (což mimochodem nesvědčí o tom, že by hrál pouze roli ke všemu ochotného kývala). Zejména zmínil-li rovněž jako velmi palčivý problém případ mimořádně povýšených důstojníků z let 1954–59 (v tomto období jich bylo mimořádně povýšeno 2 898, z toho nejvíce – 1 995 – v roce 1955). To byla skrytá, leč přímá výtka právě R. Barákovi.[32] Vedení Ministerstva vnitra bylo nakonec donuceno řešit tento problém zásadním způsobem, ale o tom až jindy.

Již jsem se zmínil o tom, že – kromě uvedeného – měl R. Barák příslušníky SNB (a zejména ty, kteří sloužili u StB) doslova v hrsti i ve smyslu trestněprávním prostřednictvím Zvláštní inspekce Správy kádrů.[33] A R. Barák se dokázal „svých“ mužů zastat velmi rázně. Minimálně v jednom případě totiž dokázal (ve spolupráci, či spíše ve spolupachatelství, s generálním prokurátorem) zastavit trestní stíhání několika příslušníků StB, důvodně podezřelých z podílu na trestném činu vraždy. Během roku 1954 bylo opětně zahájeno vyšetřování vraždy Petra Konečného. Jeho výsledkem bylo, že jako spolupachatelé byli vojenskými prokurátory označeni též Josef Čech, Ladislav Zelenka, Otomar Kašina a Antonín Liška. Vyšetřovatelé dospěli k závěru, že v jejich případě je zapotřebí v trestním stíhání pokračovat. S tím R. Barák nesouhlasil: dohodl se s tehdejším generálním prokurátorem Václavem Alešem (jemuž Hlavní

32 Tamtéž.
33 Srov. FROLÍK, Jan: *Ještě*…, s. 393–394.

vojenská prokuratura podléhala) a navrhli politickému byru ÚV KSČ, aby rozhodlo, že v tomto případě nebude trestní stíhání pokračovat. Svůj návrh odůvodnili tím, že uvedené osoby označili za *„vzdálenější účastníky“*,[34] a proto se na ně vztahuje „amnestijní“ usnesení politbyra ÚV KSČ z 28. července 1953, které poté, co se seznámilo s výsledky vyšetřování zavraždění Františka Novotného a Wiesnera, rozhodlo, aby *„v těchto případech nebylo proti vzdálenějším účastníkům vedeno trestní řízení“*.[35]

S tím ostře nesouhlasilo II. oddělení (státní administrativy a branné) ÚV KSČ. Poukázalo jednak na to, že někteří z nich nebyli z řad SNB propuštěni, jak příslušné usnesení ukládalo, protože příslušné usnesení znělo, aby *„byli soudně stíháni ti orgánové Stb, kteří jsou již ve vazbě pro další zločiny, a nebyli již soudně stíháni ostatní účastníci, avšak pokud pracují dosud v Bezpečnosti, byli ze služeb Bezpečnosti propuštěni“*. V souvislosti s tím vyjádřilo nelibost nad tím, že S. Zadrobílek a Karel Košťál jako náčelník Správy kádrů a náměstek ministra vnitra de facto, přes upozornění II. oddělení, ignorovali usnesení politbyra ÚV KSČ.[36] Navíc mělo i zásadní výhrady k tomu, že předkladatelé návrhu označují vyšetřované za *„vzdálenější účastníky“*. Namítá, že např. A. Liška se na vraždě Petra Konečného přímo podílel, podobně jako Josef Čech. Navíc výklad usnesení z 28. července 1953 jako usnesení „amnestijního“ je chybný, protože textu usnesení neodpovídá. *„Kromě toho účastníci vraždy na Petru Konečném nebyli vzdálenějšími účastníky, nýbrž se dopustili trestného činu pomoci k vraždě (§ 7, ve spojení s § 216 tr. zák), na který stanoví zákon trest v rámci sazby, která je určena na vraždu samotnou. Zvláště u mjr. Lišky jeví se účast na vraždě jako bezprostřední a aktivní. V uvedeném případě nešlo ostatně jen o nesprávné metody, ale o promyšlenou vraždu, kterou měly být zahlazeny nesprávné metody a odvráceny důsledky tohoto jednání“*.[37] Nenechme se však mýlit: spravedlivé rozhořčení pracovníků II. oddělení totiž podle mého přesvědčení nevyvolala skutečnost, že byl spáchán trestný čin vraždy, nýbrž skutečnost, že byl spáchán bez předchozího projednání s „věcně“ příslušnými stranickými orgány, protože o něm rozhodli sice členové KSČ, avšak na vlastní odpovědnost – a především bez konzultace s nimi. Pochybuji totiž, že kdyby se totiž Štěpán Plaček, Jindřich Veselý či Osvald Závodský tehdy

34 Srov. NA Praha, Archiv ÚV KSČ, f. sekretariátu ÚV KSČ, jednání politického sekretariátu ÚV KSČ 21. 3. 1955, *Návrh usnesení* (02/2, sv. 36, a. j. 49).

35 Tamtéž.

36 Tamtéž, *Stanovisko II. oddělení ÚV KSČ*. Část cit. usnesení z r. 1953 je k zápisu dopsána rukou (a tedy zřejmě dodatečně), ale argumentace II. oddělení dokládá, že i připsaný dodatek je nutno – a to bez ohledu na jeho formu – pokládat za nedílnou součást tehdejšího závěru politbyra ÚV KSČ. Pozoruhodný je rovněž úvod příslušné *Zprávy*, předložené tehdy vrcholnému stranickému grémiu. Vražda F. Novotného a B. Weisnera je označena za dílo *„spiklenců v Bezpečnosti“,* tedy někoho, s kým právě předkladatel *Zprávy* (Karol Bacílek) rázně skoncoval (což nebyla pravda, spíše si přisvojuje „zásluhy“ svého předchůdce ve funkci L. Kopřivy), slovy, že se jedná o *„zločinné metody, zaváděné bandou zrádců do Státní bezpečnosti“*, s tím, že podobné případy *„se dnes již vůbec nevyskytují, nebo jsou ihned po odhalení řešeny soudně“*. (Srov. tamtéž, *Zápis ze 139. schůze politického sekretariátu ÚV KSČ* dne 28. června 1953, f. 02/5, sv. 61, a. j. 165.)

37 Tamtéž. *Stanovisko II. oddělení ÚV KSČ*.

obrátili s žádostí o souhlas na příslušná místa „řádným služebním postupem“, že by jej nedostali.

Aparát ÚV KSČ v tomto případě pouze bránil své pozice a svoje pravomoci a moje zkušenosti ze státní správy mne přesvědčily o tom, že jen málokdo dokáže být tak přesvědčivý jako lidé, jimž nebesa nadělí jako nečekaný dárek možnost vystupovat při obraně svých koryt a privilegií jako nezištní bojovníci za právo a spravedlnost. Tato má celoživotní zkušenost se však netýká pouze „pravověrných“ členů KSČ, nýbrž má – bohužel – platnost obecnou. Dokládá také, jak pravdivá je ona zásada heuristiky, která tvrdí, že interpretace pramenů (na rozdíl od zásad, jimiž se řídí jejich vnitřní a vnější diplomatická kritika, které jsou plně srovnatelné s exaktními metodami, používanými přírodovědci) je a vždy bude i záležitostí značně subjektivní a jako taková od osobnosti interpreta a doby, v níž žil, zřejmě neoddělitelná. Ostatně i proto historické poznání není a z principu ani nemůže být nikdy považováno za uzavřené. Ostatně v tom spočívá, alespoň pro mne, také jeho kouzlo.

Vrátíme-li však zpět, nezbývá než konstatovat, že R. Barák tehdy ještě prosadil svou. Vedení strany vyslovilo s jeho návrhem souhlas. *„Politické byro ÚV KSČ souhlasí s tím, aby proti pplk. SNB Josefu Čechovi, býv. mjr. Ladislavu Zelenkovi, býv. orgánu min. vnitra Kašinovi, mjr. SNB Antonínovi Liškovi nebylo vedeno trestní řízení pro účast na vraždě Petra Konečného. Provede: s. Aleš“.*[38] A toto usnesení politbyra již „amnestijní“ povahu mělo. Protentokrát tedy R. Barák uspěl. Jisté však je, že o rok později by se mu to již nepodařilo. Když se v únoru 1956 vrátila z Moskvy delegace představitelů KSČ a KSS (R. Barák byl jejím členem), bylo všem jejím členům jasné, že dosavadní „zametání pod koberec“ již možné nebude, alespoň ne v případech, které jsou všeobecně známé. Bezmála do roka a do dne, k 1. dubnu 1956, byli z funkcí odvoláni náměstci Antonín Prchal a Karel Košťál i náčelník Správy vyšetřování Milan Moučka. O funkci přišel i S. Zadrobílek. Z řad SNB odešli, ovšem již ve vší tichosti *„ze zdravotních důvodů“*, případně *„na vlastní žádost“*, také Antonín Liška či Andrej Keppert. Následovala je i celá řada dalších nenápadných „myšek“, o kterých sice nikdo pořádně nic nevěděl a oni si velmi přáli, aby u toho i zůstalo (a mnohým se to i podařilo). Pouze Josef Čech (1912–1988) odolával a ze sedla jej vyhodil až rok 1968. Lze to říci i tak, že právě v roce 1955 byl R. Barák na vrcholu moci a byl – jak se zdá – skutečně i nejmocnějším mužem politbyra ÚV KSČ. O pouhý rok později již bylo všechno jinak. Základy jeho osobní moci se začaly drolit z příčin, jež nemohl ovlivnit – až do Kremlu totiž jeho vliv určitě nedosahoval.

Proto také příliš nevěřím tvrzením Josefa Frolíka o jeho přezíravém poměru k so-

38 Tamtéž, *Usnesení 49. schůze politického byra ÚV KSČ ze dne 21. 3. 1955* (02/2, sv. 36, a. j. 49). Zajímavé jsou rukopisné poznámky shrnující průběh diskuse k tomuto bodu. Vyplývá z nich, že R. Barák vyjádřil nesouhlas se stanoviskem II. oddělení, Bacílkovo vyjádření je nečitelné, Zápotocký spíše s Barákem nesouhlasil (*„metody tam byly a pak se vyzouvali z toho“*), čemuž oponoval opět Barák tím, že jde o starou záležitost (*„staré 7 let“*), a Novotného – jaké překvapení – obojaké (*„připomínky II. oddělení jsou správné, přišli do Bezpečnosti jako nadšení – mysleli, že dělali v zájmu strany“*).

větským poradcům. Toto tvrzení je podle mého nutno řadit k projevům toho, čemu říkám „nacionalismus byrokratů“, s jehož výraznými projevy jsem se setkal po roce 1989; podle mých zkušeností právě slovenská byrokracie, ovládající všechny organizační celky aparátu slovenské části federace, byla skrytým, leč rozhodujícím „hnacím motorem“ pohybu, který vedl až k rozpadu československého federálního státu. Popravdě řečeno, velmi zdatně (byť skrytě) jí při tom sekundovala byrokracie česká. Konec konců heslo o budování federace „zdola“ jim oběma slibovalo nárůst kompetencí a s nimi spojený nárůst počtu „tabulek“, stejně jako zvýšená odpovědnost slibovala zvýšení osobního hodnocení a příplatků za vedení. Kompetence prostě vždy přinášejí těm, jimž jsou svěřeny, i finanční prospěch, takže následně pak přirozeně pohlížejí nelibým okem na ty, kteří jim tyto kompetence upírají – že to v 50. letech byli sovětští poradci (a v 90. letech „federál“), je irelevantní. Proto bylo tak populární mluvit o nich (samozřejmě pouze v ústraní) jako o bandě oslů, zejména, jestliže to velmi často odpovídalo pravdě, kteří „nás“ učí věci, které umíme již dávno a lépe, a berou za to hříšné peníze (které by tedy vlastně měli patřit „nám“). Přidáme-li k sovětským poradcům jako jejich věrné souputníky i staré, zkostnatělé a nevzdělané „dělnické“ kádry, s jejichž schopnostmi to není lepší, dostaneme obraz nepřítele, s nímž se reformátoři „pražského jara“ střetli v boji o „socialismus s lidskou tváří“. Pravda, někteří z nich to mysleli opravdu vážně; byla jich však mizivá menšina. Ostatně ze statisíců členů KSČ, vyloučených z této strany v období „normalizace“, jich nalézáme mezi signatáři Charty 77 jen několik stovek. Ti zbylí se ochotně zařadili mezi „pomýlené“.

Již od roku 1681, kdy Jean Mabillon vydal fundamentální *De re diplomatika libri sex*, víme, že rozpoznáním falza úkol historika splněn není, protože zbývá ještě to nejdůležitější: určit kdy a v čím okolí toto falzum vzniklo, čím zájmům jeho vznik vyhovoval a co lze z toho vyvodit. Obávám se, že tyto Josefem Frolíkem šířené pověsti o Barákově ignorování sovětských poradců ze všeho nejspíše odpovídají kritériím, jež nám odkázal výše uvedený učený otec benediktýn z pařížské kongregace sv. Maura. Je totiž v tomto případě v zásadě jedno, zkoumáme-li údajně merovejskou listinu či „novou“ koncepci českých dějin, protože v obou případech jde o totéž. O doklad nároků na *„tituly, práva a důchody k nim náležející“*. Proto se v Československu objevilo v 60. letech tolik stoupenců „československé cesty k socialismu“ zejména mezi tzv. řídícími pracovníky stranického a hospodářského aparátu. Proto se také tato teorie příliš neujala mezi příslušníky StB, s výjimkou rozvědky (I. správy), do jejíchž řad přicházelo čím dále tím více mladých a vysokoškolsky vzdělaných pracovníků.

Ve skutečnosti archivní prameny mluví spíše o opaku: představitelé sovětských poradců se pravidelně účastnili jednání kolegia Ministerstva vnitra, stejně jako se předtím účastnili jednání kolegia Ministerstva národní bezpečnosti za Kopřivy a Bacílka. R. Barák jistě také nezapomněl na lekci, kterou obdržel na podzim 1953, kdy jeho obmyslný plán stát se pod maskou ministra vnitra (zdánlivě neškodného šéfa rezortu vnitřních věcí, jakým byl Nosek) ministrem národní bezpečnosti, tedy ústřed-

ního orgánu státní správy s úplně jinými kompetencemi a okruhem působnosti. Jedině tato vyhlídka mohla přimět mladého a ambiciózního stranického aparátníka okresního formátu k tomu, aby se vzdal pohodlné funkce místopředsedy vlády de facto bez portefeje a převzal administrativně náročnou funkci hlavy jednoho z nejsložitějších rezortů vůbec, kterým bylo Ministerstvo vnitra až do doby, kdy se po listopadu 1989 „z peněz staly opět peníze".

Tehdy jeho záměry zmařila událost, s níž (jako nikdo v Československu) nepočítal: smrt J. V. Stalina. Po ní následoval bleskový vzestup L. P. Beriji zakončený neméně bleskovým pádem, kdy byl zatčen, „odsouzen" a „popraven" – uvozovek v obou případech užívám proto, že výkon trestu smrti je v češtině odvozen od slov „po právu" – a o tom se v tomto případě, stejně jako ve valné většině dalších, nedá mluvit.[39] V roce 1956 se situace v jistém smyslu opakovala: zásada „stranické kontroly" začala být uplatňována v Praze i v Moskvě a vliv Baráka začal klesat, a to především v politickém byru ÚV KSČ. Podle tradovaného podání (a některé písemné prameny možná naznačují, že tyto vzpomínky pamětníků mohou mít leccos do sebe) se R. Barák v poslední fázi svého letitého konfliktu s A. Novotným spoléhal na podporu Moskvy – přesněji řečeno vedení KGB. Té se však, když by ji opravdu potřeboval, nedočkal. Toto Barákovo zoufalé úsilí získat si vlivného spojence však nemá logiku v případě, jestliže by Barák sovětské poradce (tedy exponenty KGB) před pouhými pár lety ostentativně přezíral a na jejich mínění nebral ohled a jejich vliv omezoval na trapné minimum. To by mu totiž KGB nezapomněla. A zaměstnanci Ministerstva vnitra si také uvědomili, že moc a vliv šéfa rezortu na jejich platy a služební postup není tak absolutní, jak se jim R. Barák snažil předvádět, protože konečné slovo měly orgány stranického aparátu, které je také dokázaly od roku 1956 se stále stoupající razancí uplatňovat. A již nikdy nezapomněli, že jejich „maršálské hole" neleží v jeho kanceláři (či kanceláři jeho nástupce), nýbrž někde úplně jinde.

Ti, které v roce 1955 R. Barák zachránil, však vyhráno ještě neměli. Po Barákově pádu však Vyšší vojenská prokuratura obnovila svůj zájem. Ve vězení skončil Antonín Prchal a vyšetřován byl i Milan Moučka. „Spolupráce" s vyšetřovacím aparátem Ministerstva vnitra (Inspekci ministra vnitra nevyjímaje) však byla natolik deprimující, že vojenští prokurátoři raději vedli vyšetřování sami. O průběhu tohoto vyšetřování proto nacházíme v Archivu MV pouze nepřímé stopy; jsou to především různé žádosti Vyšší vojenské prokuratury v Příbrami o další a další podklady, potřebné k vyšetřování. A pak se zde nalézá i doklad, který naznačuje, jak a z čího popudu celé trestní stíhání nakonec vyznělo do ztracena. Dne 28. srpna 1968 sovětské jednotky obsadily i ruzyňskou vazební věznici. O průběhu této velmi specifické „bratrské návštěvy" nám zanechal její náčelník zprávu. Dovídáme se z ní např., že k obsazení věznice došlo v pět hodin ráno a že sovětští důstojníci prověřili všechny vězně osobně

39 Srov. blíže FROLÍK, Jan: *Ještě*…, s. 390–391.

na celách. Jistě se od všech dozvěděli, že jsou naprosto nevinní, to ale na ně – a po právu – jistě dojem neudělalo (já bych se totiž v tomto případě zachoval stejně). Cíl jejich návštěvy byl totiž evidentně jiný: *„zvláště se zajímali o sedm obviněných, kteří jsou ve vazbě pro Vyšší vojenskou prokuraturu v Příbrami“.* A těmito osobami byli vesměs nám dobře známí Bohuslav Šedivý, Antonín Liška, Bořivoj Vávra, Josef Čech, Josef Volf, Miroslav Pich-Tůma a Ladislav Zelenka, stíhání vazebně od 23. května 1968 pro trestný čin vraždy podle § 219 trestního zákona. *„Se všemi uvedenými hovořili daleko důsledněji v porovnání s délkou pohovoru s druhými obviněnými“.*[40] To je také bohužel vše, co se k danému tématu v Archivu MV nachází. Na otázku kdy, kdo (a především na čí popud) a s jakým odůvodněním trestní stíhání uvedených osob zastavil, nám jeho fondy neodpoví.

Této souvislosti lze jen s pobavením zaznamenat, doslova pár dní před tím, než za jeho někdejšími chráněnci zapadla brána ruzyňské věznice, byl z vězení propuštěn jejich patron R. Barák. Prý na nátlak „veřejného mínění“, ve skutečnosti však šlo, jak mi znechuceně objasnil později V. Prchlík, o nátlak dobře organizované lobby, která vystoupila s požadavkem na jeho propuštění na mimořádné konferenci pražské městské organizace KSČ. Její mluvčí tento požadavek tehdy odůvodnili tím, že je zapotřebí s „odstraňováním důsledků nezákonností“ prostě někde začít. Vybrat si však za začátek tohoto procesu případ R. Baráka, bylo prostě chucpe.

Tím se ovšem dostáváme (možná až příliš ze široka) k výsostně zajímavé a také klíčové otázce: co vlastně vedlo členy KSČ, zejména ty nové, k tomu, aby se od léta 1945 houfně hlásili do řad nově vzniklého Sboru národní bezpečnosti, případně do Zemských odborů bezpečnosti (ZOB)? Byl to opravdu stranický příkaz a revoluční nadšení či zde byly přítomny i jiné motivy? Podle mých zjištění – která vychází z rozboru pramenů, zmíněných v úvodu tohoto příspěvku, ale i pramenů jiných – to byla směsice obou a ještě něco navíc. Pravda, u čerstvých členů KSČ (obvykle z léta 1945; v roce 1945 se ostatně stal členem KSČ i R. Barák) neměl stranický příkaz tu nekompromisně závaznou platnost jako u členů předválečných (těch se ostatně vedení Ministerstva vnitra povětšině rychle zbavilo – v řadě případů i násilím). Revoluční nad-

40 Srov. AMV, fond sekretariátu ministra (A 2/3), i. j. 2241, *Zpráva o prověrce obviněných bezpečnostními orgány SSSR*, kterou 28. 8. 1968 vypracoval náčelník ruzyňské věznice, uváděné jako *„útvar SNV č. 1 Praha“*, mjr. V. Švarc. Pro mjr. Švarce bylo možná štěstím, že k 1. 1. 1969 byl Sbor nápravné výchovy rozdělen na dva a převeden od Ministerstva vnitra k nově vzniklým republikovým ministerstvům spravedlnosti. Jak je mi známo z osobní zkušenosti, funkci ruzyňského náčelníka zastával až do června 1971. Jeho relace tak zůstala založena v registratuře sekretariátu ministra vnitra a následně skončila v tzv. federálním depu Archivu FMV. Zmínka o 23. 5. 1968 je zajímavá i výmluvná. Formálně bylo trestní stíhání uvedených osob zahájeno již v březnu 1968 (z obavy z promlčecí lhůty), vazba však na ně byla uvalena teprve poté, co předsednictvo ÚV KSČ zrušilo na zasedání 21. a 22. 5. 1968 obě „amnestijní“ usnesení z r. 1953 a 1955. (Srov. NA Praha, A ÚV KSČ, f. předsednictva ÚV KSČ, *Usnesení 72. schůze předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ ze dne 21. a 22. května 1968 k bodu 31* /f. 02/1, sv. 70, a. j. 87/.). Znamená to tedy, že Generální prokuratura a jí řízená Hlavní vojenská prokuratura i jí podřízená Vyšší vojenská prokuratura v Příbrami začaly být činné bez průtahů – a také bez formální výzvy. Průvodní dopis předsednictva ÚV KSČ Generální prokuratuře je totiž datován 25. 5. 1968, což byla sobota – sic! (Srov. NA Praha, f. Generální prokuratury, průvodní dopis, sp. zn. I/1- OZZ 27/68.) Zda-li „OZZ“ – oddělení zvláštních záležitostí – dopis pouze „zůřadoval“ či také expedoval, není jasné; bez zajímavosti však není, že uvedené usnesení bylo odesilateli vráceno v r. 1971.

šení však u nich nesporně doložit lze a bylo většinou motivováno velmi pádně – totiž vidinou ekonomického vzestupu, která v jejich případě nezůstala pouhým tradičním nesplněným předvolebním slibem.

Valná většina nových příslušníků SNB pocházela z nuzných (až velmi nuzných) poměrů a rozhodujícím zážitkem, který zformoval jejich vnitřní svět a žebříček jejich mravních hodnot, byl zážitek Velké krize, kterou navíc prožívali v citlivé a zranitelné době dospívání. Až na pár politických vězňů to tedy nebyl zážitek 2. světové války – ten zůstal omezen „pouze" na „mnichovské trauma"; v tom se zřejmě zásadně lišili od svých „soudruhů ve zbrani" z Polska, NDR, Maďarska a SSSR. Sociální propad rodin, z nichž pocházeli, obvykle začal za Velké války, z níž se hlava rodiny buď nevrátila vůbec, nebo jako válečný invalida. Pokud otec ke svému zranění nepřišel jako legionář, byl jeho další osud neradostný. Do rodinného rozpočtu mohl přispívat jen minimálně a matka se obvykle zařídila podle toho. Personální spisy jsou plné nevlastních sourozenců a otčímů.

Zejména posledně uvedení způsobovali pracovníkům „kádrovek" Ministerstva vnitra těžkou hlavu. Identifikovat je na základě mlhavých vzpomínek, následně vypátrat místo jejich pobytu i po řadě let a obstarat *„zprávy o pověsti, chování v době nesvobody a poměru k lidovědemokratickému zřízení"* byl určitě nadlidský výkon. Zejména během periodických zvláštních kádrových prověrek a tedy i v podmínkách časového stresu. Nelze se potom divit, že ne vždy byli úspěšní: tak např. major Zajíček (alias Zahrádka), o němž ještě bude řeč, dokázal po celou svoji služební kariéru tajit, že jedním z jeho otčímů byl i ruský emigrant – wrangelovec, kterého osud zavázal z širé Rusi přes Krym až do okresu Praha-západ. To vskutku nebyla ta pravá „kádrová legitimace" pro soudruha, který v řadách StB zasvětil život boji s trockistickou úchylkou. Tuto skutečnost jsem na něj vyšťáral až já – a skvěle jsem se nad tímto výsledkem pobavil.

Navíc tento nuzný původ vedl k tomu, že i když po roce 1945 stále pro odměňování státních zaměstnanců platila služební pragmatika (zákon č. 15/1914 Sb.) a na ni navazující platový zákon (zákon č. 103/1926 Sb.), i špatně placená místa nekvalifikovaných státních zaměstnanců byla pro tyto lidi lukrativní – to platí především pro zemské odbory bezpečnosti.[41] To, co členové nekomunistických politických stran pova-

41 Přinejmenším v r. 1947 tvořily (alespoň z části) rozpočty 2. oddělení zemských odborů bezpečnosti součást rozpočtu VII. odboru MV (do prosince 1946 odboru Z a od prosince 1947 III. odboru), v němž bylo pro potřeby ZO-II v Praze vyčleněno 500 000 Kčs (po opravě 503 300), v Brně 250 000 Kčs (117 000) a jeho pobočky v Ostravě 150 000 (117 000). To znamená, že tyto výdaje byly – ve smyslu tehdy platných předpisů – součástí rozpočtu tzv. osobního úřadu jeho přednosty. Domnívám se však, že nejde o povinné (mandatorní) výdaje na služné, dané zákonem; na to jsou uváděná čísla příliš nízká. Přednosta VII. odboru měl však i další prostředky, jak svým podřízeným přilepšit; disponoval i částkou 91 898 Kčs na „mimořádné odměny" a také 96 066 Kčs na „zpravodajský" příplatek. Navíc jako každý šéf tajné služby disponoval i „černým fondem", který nebyl zřejmě malý. Když v říjnu 1948 přebíral J. Veselý trezor přednosty odboru, převzal i 5 vkladních knížek (celkem 2,5 milionu), dále milion na hotovosti a menší množství různých valut (dolarů – 1 891, norské a dánské koruny, fr. franky – 158, švýcarské franky – 920 a dále marky, šilinky a forinty). (Srov. AMV, fond sekretariátu Velitelství StB, f. 310, *Úřední záznam pro přednostu odboru* z 18. 1. 1947, který má povahu předběžného

žovali za nedůstojnou almužnu (ať již vzhledem k jejich vzdělání či počtu odsloužených leta s tím spojené zběhlosti ve vyřizování správních agend), jim jako almužna nepřipadalo. Tito povětšinou nekvalifikovaní dělníci, odkázaní na sezonní práce – mezi ně je však třeba řadit i kvalifikované stavební dělníky, jako zedníky, tesaře, pokrývače či klempíře – považovali stálý, byť i nízký příjem za radikální zlepšení postavení svého i svých (obvykle početných) rodin. Kromě několika málo šťastlivců, kteří získali i mimosezonní zaměstnání, totiž byli v zimě odkázaní na příležitostné práce či chudinskou výpomoc.

Z toho možná pramenila i jejich primitivní chamtivost a ochota přijmout za své doktrínu třídního boje a z ní vyplývající morální oprávnění ztráty úcty k majetku svých bližních. Za vítanou příležitost si hmotně přilepšit lze totiž považovat i doložitelnou tendenci zejména územních útvarů StB vytvářet „černé fondy" na úkor zatčených (tzn. jejich oloupením). Zlatá éra této lukrativní formy „třídního boje" pochopitelně nastala až po únoru 1948 a dosáhla takových rozměrů, že proti tomuto jevu považovalo za potřebné počátkem léta 1950 vystoupit i velení StB. Po zjištění, že při kontrolách byly tyto „fondy" nalezeny, vydal velitel StB příkaz, vycházející ze zjištění, že *„zabavené hodnoty a předměty nebyly řádně vedeny v evidenci a bylo jich používáno jako tzv. ‚černé fondy'. Zakazuji proto s okamžitou platností jakékoliv výdaje z takto získaných hodnot."* Zabavené *„hodnoty a předměty"* byly rozděleny na věci doličné a ostatní, které *„budťež odevzdány"*. I způsob jejich odevzdání byl stanoven s puntičkářskou přesností (v duchu tradic rakouské byrokracie). Finančnímu referátu odboru BA měla být předána zabavená hotovost (v československé i cizí měně) a také *„ostatní cenné předměty (šperky, hodinky atd.)"*, ovšem s přiloženým podrobným předávacím seznamem, jehož součástí musel být i *„přesný popis a cena, stanovená znalcem"*. Zabavené zbraně pak mělo obdržet *„zbrojní oddělení Stb v Praze"*, technický sektor odboru BA pak textilie (včetně prádla), *„které je možné použít ‚pro garderobu'..."* (tj. jsou využitelné útvary sledování – J. F.), a také všechny přístroje (zmiňovány jsou zejména radiopřijímače). Teprve to zbývající (nehodící se ošacení či *„větší množství potravin neb zboží podléhající zkáze"*) musí být předáno orgánům „lidosprávy" (*„příslušnému referátu NV"*).[42]

Tak takhle to, Felixi Edemundoviči, bylo ve skutečnosti: českoslovenští žáci „sovětských čekistů" sice na stranických schůzích opakovali Vaše heslo „čisté ruce, horoucí srdce a chladná mysl" do nekonečna, v praxi však nevynechali jedinou příležitost, jak si naplnit kapsy. Vedení StB přirozeně příliš nevadilo, že se jeho podřízení chovali jako tlupa loupeživých baronů, vadilo mu však, že jejich aktivity nemohlo v důsledku toho řídit do nejmenších podrobností. Do značné míry si totiž mohli dělat, co chtěli, protože si na to dokázali opatřit prostředky. Odtud pramenila uvedená

odhadu, a zpřesňující *Úřední záznam pro přednostu odboru* ze 17. 2. 1947, kdy jde již o podrobný rozpis nákladů, a *Seznam spisů, předaných ministerskému radovi J. Veselému dne 13. října 1948*, sign. 310-60-1.)

42 Tamtéž, Výnos MNB č. j. TU-573/02-50 z 15. 6. 1950, *Zabavené hodnoty a předměty – předávání.*

snaha po centralizovaném odvodu „kořisti“, která měla být jedním z nástrojů řízení StB z jediného ústředí.

Ostatně i poté, co byl tento „zdroj prvotní akumulace kapitálu“ podvázán, si příslušníci StB vždy dokázali přijít na své. Jejich zájem se obrátil k zpravodajským fondům. Tak např. při kontrole vyúčtování těchto vydání vzkazuje major Vladimír Hamrla do Brna, že „orgán“ Jar. Procházka vykazuje v listopadu 1950 vydání ve výši 10 000 Kčs bez jakýchkoliv podkladů (*„bez č. j. úředního záznamu neb čísla B listu“*), a dodává, že *„tak vysoké vyúčtování je nutno vždy nechat vyúčtovat krajskému veliteli“*. Za únor 1951 kontroloři také odhalili schodek ve vyúčtování zálohy zpravodajského paušálu KV StB Košice ve výši 22 500 Kčs. Ovšem ani v pražské centrále StB nebylo vždy vše v pořádku: 23. března 1951 zjistila „přepadová“ kontrola příslušné pokladny II. sektoru Velitelství StB rozdíl 6 500 Kčs. Místo peněz se v pokladně nacházely „dlužní úpisy“. Kontrolorka na to reagovala popuzeně: *„Žádný výnos MNB neopravňuje půjčovati peníze z agenturního a zprav. paušálu pro soukromou potřebu“*.[43] Objektivně vzato, jedná se o jistý doklad toho, že se příslušníci StB do určité míry „zcivilizovali“. S machinacemi se zpravodajskými fondy si totiž dodnes nedokázala uspokojivým způsobem poradit žádná tajná služba na světě.

Komunisté prostě šikovně využili jednu z četných (a destabilizujících) nectností 1. republiky, totiž hluboce zakořeněný zvyk „parcelizace“ jednotlivých rezortů mezi strany vládnoucí koalice. Nebyla snad před válkou příslušnost k té či oné politické straně podmínkou pro získání zaměstnání na železnici, poště či na ministerstvu? Tato „parcelace“ pokračovala i na úrovni okresních úřadů, kdy byly podle obdobného klíče obsazovány rovněž jednotlivé referáty.[44] Šlo vesměs o stálé zaměstnání „pod penzí“. Pravda, mnohdy šlo ve skutečnosti o pouhé pozlátko, o příslovečnou „lesklou bídu“ státních úředníků, avšak ti, kteří svůj dosavadní život prožili v bídě skutečné, se na to dívali jinak. Lze dokonce spekulovat o tom, že když komunisté prosazovali (a prosadili) zákaz agrární strany, pomýšleli již na to, že dosavadní doména této strany, Ministerstvo vnitra, připadne pouze jim. A s ním i rozhodující vliv na zásadně reorganizovaný policejní sbor – na nový jednotný Sbor národní bezpečnosti (který nahradil státní a obecní policii a četnictvo, jež ve svém souhrnu jednotné těleso netvořily), nad kterým mělo toto ministerstvo plnou kázeňskou a personální kontrolu.

43 Tamtéž, 310-60-2, *Vyúčtování zpravodajského a agenturního paušálu za měsíc listopad 1950 – chyba*, *Vyúčtování zpravodajského a agenturního paušálu za měsíc únor 1951 – chyba*, *Revize pokladny a zpravodajského paušálu* z 22. 3. 1951.

44 Srov. zejm. MERTL, Jan: *Byrokracie*, Praha 1937, s. 212–215. Autor, známý sympatiemi k italskému korporativnímu fašismu, ale i slabostí pro sovětskou totalitní organizaci státní správy, končí svoji sžíravou kritiku čs. předválečné politické praxe shrnutím stejně tristním, jako pravdivým: *„úředník organizuje se současně v několika politických stranách“* a upozorňuje i na *„případy, kdy úředníci hromadně mění svoji politickou příslušnost podle změny na ministerském křesle“*. Ještě po únoru 1948 byla mezi přednosty oblastních úřadoven StB (OúStB, jejich sídly byla sídla tehdejších krajských soudů) většina předválečných policistů či četníků (do r. 1939 členové agrární strany a od r. 1945 KSČ). Většiny z nich se však vedení MV zbavilo při první příležitosti, kterou byla reorganizace územních útvarů StB v souvislosti s reformou státní správy a zřízením správních krajů k 1. 1. 1949. Poslední z nich opustili vedoucí funkce po nástupu L. Kopřivy v r. 1950. Pokud měli právnické vzdělání, uplatnili se ve státní správě, pokud nikoliv, byl jejich další osud velmi rozmanitý.

Komunistický ministr vnitra měl členům KSČ co nabídnout. Opět se zde potkáváme s čímsi dobře známým. Ve skutečnosti bylo hodně málo toho, co českoslovenští komunisté zavedli v Československu jako absolutní novinku; z valné většiny totiž využili to, co zde již – byť pouze v rudimentální podobě – existovalo: Státní bezpečností počínaje a funkcí stranické legitimace jako pracovní knížky konče. Pak stačila komunistům pouze „maličkost". Zlikvidovat jakékoliv stopy parlamentarismu a nahradit jej jejich atrapami: pseudovolbami, pseoudoparlamentem a pseudokoaličními vládami. A měli na dlouhá léta vystaráno.

I komunisté potřebovali rozšířit řady svých stoupenců tím, že jim nabídnou živobytí na úkor státního rozpočtu. Jakmile se stali členy vládní koalice, nikdo z jejich koaličních partnerů jim tento „nárok" nemohl upírat, aniž by si podřezával větev, na které sám seděl. Proto věřili (protože věřit chtěli), že se komunisté během válečných let „změnili". Přepočítali se. KSČ si tak vytvořila početnou masu „pěchoty" jejíž neskrupulózní agresivita zaskočila, když došlo „na lámání chleba", všechny, kdo stáli KSČ v cestě. Případy, kdy v řadách SNB či ČSLA sloužilo i několik sourozenců, vůbec nejsou výjimečné. Potvrzují pouze, že pro lidi s obdobnou kvalifikací byla tato povolání přitažlivá. Personální spisy nám také dokládají, jaká profesní kariéra čekala na ty členy jejich rodin, kteří se touto cestou nevydali a zůstali věrni rodným vískám a maloměstům: byla to vesměs povolání pomocných dělníků a dělnic.

Tento postoj příslušníků SNB však vykazoval i vnitřní dynamiku. Poté, co KSČ právě s jejich pomocí v únoru 1948 dosáhla naprostého vítězství, a také poté, co jejich řady posílili obdobně smýšlející z rozsáhlých náborů v letech 1948–50, jejichž sociální paměť byla totožná, již chtěli více. O tom a pouze o tom je zákon č. 89/1952 Sb. o materiálním zabezpečení příslušníků ozbrojených sil. Postavit se do „první linie třídního boje" se prostě stalo výhodným a přitom málo nebezpečným povoláním: ať už si tvůrci seriálu *„Třicet případů majora Zemana"* žvaní cokoliv. Tato první generace příslušníků SNB si však pořád pamatovala, co jí její příchylnost ke KSČ (v podstatě bezpracně a hlavně na cizí účet) přinesla, a z valné většiny jí zůstala věrná – zejména poté, co jim pád R. Baráka objasnil, jak se ve skutečnosti věci mají a jak hluboce je pravdivé přísloví, že žádné stromy nerostou do nebe. Poslední její příslušníky si ještě pamatuji; jejich ideologická zabedněnost byla ve své monumentalitě doslova ohromující, teprve po letech jsem pochopil, že se jednalo pouze o „nadstavbu", spočívající na velmi solidní materiální „základně". Těm nesmyslům se prostě vyplatilo věřit.

Ovšem všeho do času; česká a moravská vesnická a maloměstská společnost je až neskutečně hluboce zakořeněna ve světě tradičních sociálně prestižních hodnot a po desetiletí respektuje jejich žebříček v podobě, kterou nám odkázala habsburská monarchie, zejména ve své osvícensko-absolutistické podobě.

Ačkoliv v letech 1948–89 si těžce manuálně pracující nekvalifikovaní dělníci (muselo však jít o muže) vydělávali obvykle mnohonásobně více než lidé s vysokoškolským vzděláním (a jejich důchody byly rovněž nesouměřitelné), návštěva vesnických

a maloměstských hřbitovů nás přesvědčí, že ve funerální epigrafice nejnovější doby tento ekonomický vzestup nebyl vnímán jako vzestup prestižní, tedy jako něco, co by tento pramen podchytil. Náhrobní nápisy nás poučují, kde odpočívá ten, kdo byl spolurodáky řazen mezi místní honoraci (elitu): lékař, učitel (nikoliv však již „zasloužilý"), lékárník, středoškolský profesor, akademický sochař (či malíř), nositelé vysokoškolských titulů vůbec, vládní (ministerský) rada v. v. Povětšině jde tedy o ocenění, udělovaná konec konců státem. Titulatura, mající své kořeny v úspěších, dosažených v podnikatelské sféře (např. továrník, stavitel), je již méně obvyklá. Pokud jde o živnostníky a řemeslníky, jedná se o výjimky natolik řídké, že prakticky unikají naší pozornosti.

V řadě případů sice nejde odlišit, kdy jde pouze o rodáky, kteří svůj profesní život prožili v celostátní či regionální metropoli a rodnou vísku si pouze vybrali za místo posledního spočinutí. Některé datace dokonce naznačují, že možná jde o důsledek fenoménu „chalupářství", to jim však na průkaznosti neubírá. Jde totiž pořád o totéž.

Nevzpomínám si však, že bych zde někdy zaznamenal odraz titulů a funkcí, jež ještě v dobách ne tak vzdálených přinášely jejich držitelům v těchto malých komunitách moc a ekonomický prospěch. Kdybychom byli odkázáni pouze na tento pramen, o existenci předsedů JZD, okresních a krajských tajemníků či činovníků MNV či ONV bychom se nikdy nedozvěděli, přestože to byly osoby, které po desetiletí v rozhodující míře ovlivňovaly jak chod těchto společenství, tak i osudy jejich příslušníků – a to doslova v jejich „každodennosti". Stejně tak bez povšimnutí ponechávají náhrobní nápisy tituly kdysi tak hojně a s pompou udělované na pražském Hradě v předvečer 1. máje. Podle nich rovněž neexistovali „hrdinové socialistické práce". A přitom šlo o ocenění, jež rovněž uděloval „stát". Pouze na pražském Slavíně se lze setkat s „národními umělci". Důvodem bude nejspíše skutečnost, že v tomto případě byly donátory oficiální instituce.

Vojenské hodnosti sice lze ve svědectví funerální epigrafiky zjistit, ovšem pouze s dodatkem „čs. armády", případně neutrálnějším „čs. ozbrojených sil". Že by se donátoři hrdě hlásili k tomu, že jejich zesnulý příbuzný byl příslušníkem SNB, jsem si nikdy nevšiml. Tak malou faktickou vážnost měly pocty, udělované minulým režimem. Novodobá funerální epigrafika je prostě ponechala bez povšimnutí; s výjimkou bezprostředního česko-německého pohraničí (přesněji česko-bavorského), kde jakási pokroucená tradice hraničářské hrdosti své stopy zanechala. Jinak jde o jev, který lze zaznamenat na celém území České republiky, tj. bez ohledu na to, zda jde o tradiční „český kotlík", oblasti katolické či protestantské nebo území, osídlené po odsunu sudetských Němců obyvatelstvem konfesně smíšeným, případně inertním. O náhodu tedy jít nemůže.

Obdobně jmenovky na dveřích sice vždy dokládají naši slabost (kterou sdílíme s Rakušany) pro akademické tituly, ty „komunistické" (míním ovšem pouze „neakademické") ponechávaly rovněž bez povšimnutí. Stejně jako telefonní seznamy. Vzpomínám si, jak se zachoval nejmladší člen vyšetřovacího týmu akce Florenc Mikuláš

Titta (nar. 1933, do důchodu odešel koncem roku 1988 jako major); když totiž získal titul doktora obojího práva, nenechal si ujít příležitost, aby nedal tuto skutečnost – právě prostřednictvím telefonního seznamu – vejít v obecnou známost. Svoji hodnost důstojníka SNB však opomněl. A to nejen z konspirativních důvodů.

Slovenské cintoríny neznám tak důvěrně, zato návštěva kteréhokoliv „kladbišče" v rusky mluvící části bývalého Sovětského svazu nás přesvědčí o tom, že titulatura udělovaná sovětským státem se značné (protože ve funerální epigrafice nepřehlédnutelné) společenské prestiži těšila. Což se mimochodem neslučuje s tezemi, jež hlásá N. A. Naračinskaja, podle které se Rusové ztotožňovali s ruskou státní ideou a ne se sovětským režimem. Jsou zde totiž s pýchou prezentována nikoliv pouze vyznamenání, jež jejich nositelé získali za účast v bojích Velké vlastenecké (případně v této době zavedených), nýbrž i vyznamenání a honosné tituly za „pracovní úsilí".[45]

Generace, která přišla (alespoň v Československu) po ní, tj. během 70. let, již byla jiná. To, co měli, jim již „nedarovala" strana, nýbrž prostě „pokrok" či „moderní doba". Osobní lenní povinnost vůči KSČ již obvykle necítili. Žili v přesvědčení, že jsou placeni za to, že jsou kvalifikovanými profesionály, že prostě „dělají svoji práci". Stranická legitimace byla pro ně skutečně pouhou „pracovní knížkou" a pro tu se život ani existence neriskují. Zejména tehdy, byli-li pevně přesvědčeni, že – na rozdíl od svých generačních předchůdců – se při nejhorším dokáží uplatnit i jinde. Již jsem se zmínil, že v roce 1990 byla z řad SNB propuštěna ani ne stovka jeho příslušníků z důvodu, který lze v jistém slova smyslu označit za zásadový – odmítli složit přísahu novému režimu.[46] Na jejich náhrobcích se možná objeví titul „podnikatel", obávám se, že však v mnohem menším počtu, než se veřejnost domnívá. Ostatně označení „neúspěšný podnikatel" by si nejspíše jako náhrobní nápis také nikdo nevybral.

Jeden z této líhně to ostatně dotáhl opravdu daleko – stal se prezidentem Ruské federace. A pozor: pan Putin není žádný pitomec a radím každému, kdo topí plynem nebo na něm vaří, aby tohoto muže bral setsakra vážně. Má v ruce dobré karty a umí s nimi hrát. Navíc přesně ví, co je v banku a jak se k němu dostat. Sedí na státní kase, ve které leží biliony petrodolarů a velmi dobře ví, že časy sovětské imperiální říše patří neodvolatelně minulosti. Není mluvčím hrstky komunistických důchodců či jakýchsi jurodivých, ale sebevědomých a majetných „nových Rusů". Když prezident Putin vyzývá k „pořádku a klidu na práci", nečiní tak z nostalgie po sovětských časech, nýbrž proto, že chaos a anarchie objektivně škodí byznysu. To je něco, čemu „noví Rusové" a zejména jejich potomci, vesměs s prvotřídním vzděláním, získaným

45 Srov. NARAČINSKAJA, N. A.: *Rusko a jeho místo ve světě. Za co a s kým jsme bojovali*, Praha 2006. Že by to bylo tím, že „tabla o rangach", zavedená r. 1722 Petrem Velikým, poznamenala tradiční vzorec ruských prestižních hodnot více, než to dokázaly v českém prostředí habsburské kodexy, řídící život státních byrokratů, se mi nechce příliš věřit. Není to ovšem poprvé, kdy pomocné vědy historické „nejdou na ruku" historizujícím geopolitikům. Nic si však z toho, Natalije Alexejevno, nedělejte, ocitáte se v dobré (ne-li nejlepší) společnosti: českým neokonzervativním historikům se tyto disciplíny také příliš nezamlouvají.

46 Srov. FROLÍK, Jan: *Ještě*…, s. 479.

na prestižních univerzitách západního světa, který také dokonale znají, rozumějí a na co slyší. Pro ně je podpora V. Putina prostě dobrou obchodní investicí. Politikům Západu se pak jeví jako vypočitatelný (a proto doslova vymodlený) partner, s nímž lze vždy vyjednat „vzájemně přijatelný kompromis" – zejména, je-li ho dosaženo na cizí účet. Poláci se o tom přesvědčili letos na jaře.

Některým čtenářům mohou předchozí odstavce připadat jako zbytečné. Nejsou. Kádrové rozkazy, stejně jako personální spisy, mají svoji historickou hodnotu pouze jako celek, nikoliv jako jednotliviny. Historik, který je jako pramen využívá, však musí nezbytně znát mentalitu těch, o nichž pojednávají. Musí mít dokonce poměrně přesnou představu i o něčem tak vágním a těžko uchopitelném, co sice rovněž vágně, bohužel však jako jediné vyjadřují pojmy jako „duševní obzory" a „vnitřní svět". Jedině potom pochopí, do jaké míry se personální rozhodnutí, jejichž chronologii sleduje, promítala do jejich života a do jaké míry zvyšovala jejich sociální status a také proč. Teprve poté lze kvalifikovaně vybírat tyto jednotliviny jako reprezentativní ilustrace a využívat je v této roli při popisu historického vývoje. Marc Bloch, jeden ze zakladatelů školy Annales (byť jejím nejvýznačnějším představitelem nebyl), v *Obraně historie* kdesi poznamenává: *„Rozený historik připomíná pohádkového lidožrouta. Ví, že jeho loviště musí být cítit pachem člověčiny"*. Pro každého lovce je přirozeně velmi důležité znát povahu zvěře, na kterou má políčeno, jaké jsou její zvyky, přednosti či slabiny. Proto se také již řadu let pokouším pochopit, kdo vlastně byli tito lidé a co je vedlo k tomu, aby se chovali tak, jak se chovali. K tomuto poznání může sbírka kádrových rozkazů rozhodně přispět, pokud se s ní ovšem správně zachází.

Vraťme se však po této nezbytné odbočce zpět k několika příkladům.

Zajímavé (alespoň pro mne) jsou i kádrové rozkazy ministra národní bezpečnosti z počátku roku 1953, v nichž ministr rozdával mimořádná povýšení (až do hodnosti podplukovníka) a také peněžní odměny (až 30 000 Kčs) *„za úspěšné splnění úkolů spojených s přípravou a zpracováním procesu s protistátním centrem"* – rozuměj „Slánského a jeho bandy".[47] Kromě zmínky o překladatelích, „sekretariátu ministra NB",[48] mne zaujala rovněž i dvě jména, která se na nich vyskytují. Do hodnosti podporučíka byl povýšen i mladý Jan Váňa, který si navíc odnesl i 10 000 Kč, a odměnu 3 000 Kčs obdržel i jistý Antonín Zajíček. Se soudruhem Váňou (ovšem již jako majorem) jsem se setkal v roce 1970 jako s vedoucím týmu vyšetřovatelů, pověřených „realizací" akce

47 Srov. AMV, Sbírka kádrových rozkazů, KRMNB č. 4 a č. 6/1953.

48 Z příslušného kádrového rozkazu vyplývá, že těmito překladateli byli Alexandr Smyslov a Helena Sokolovičová. Srov. tamtéž, KRNMNB č. 471/1952. V obou případech šlo o potomky ruských porevolučních emigrantů. A. Smyslov se dokonce narodil v r. 1921 v Istanbulu, zjevně po útěku jeho rodičů z Krymu. To však nebránilo tomu, aby se již v r. 1946 nestal držitelem sovětského pasu. Oba byli přijati během r. 1950 a pracovali zpočátku v bezprostřední blízkosti ministra. Oba také obdrželi v lednu 1952 *„pochvalné uznání za obětavou překladatelskou práci v r. 1951"*. R. 1955 a 1956 na službu u MV rezignovali. Pokud vím, žádný český historik (ani vyšetřovatel či vojenský prokurátor) jim nikdy pozornost nevěnoval. Přitom jejich svědectví by mohlo být velmi cenné.

Florenc, tj. případu Petra Uhla a spol., kde jsem nakonec figuroval jako druhý hlavní obžalovaný. Ovšem pan Uhl jej – jistě ke své lítosti – poznal nesporně lépe – byl to totiž „jeho" vyšetřovatel. Antonín Zajíček (alias Zahrádka) byl pak jako starý protitrockistický harcovník (bojem s trockismem se zabýval již od konce 40. let) prvním řídícím důstojníkem akce Skupina I, v jejímž rámci byl „rozpracován" autor těchto řádků.[49]

Nejsou ojedinělé i případy, kdy jsou kádrové rozkazy sdílnější než osobní evidenční listy či personální spisy. To je případ kádrového rozkazu náčelníka Správy kádrů, kterým byl přemístěn k 15. říjnu 1954 z věznice MV č. 1 (ruzyňská vazební věznice) ke Správě zpravodajské techniky (tehdy IX. správa MV) podplukovník MUDr. Josef Sommer. To by samo o sobě nebylo nic nového, novinkou však je, že kromě funkčního platu 1 500 Kčs měl tento „ruzyňský Mengele" i nárok na 30% příplatek *„za práci s jedy"*.[50] Protože víme, že tento řádný „MUDr." byl přijat 1. listopadu 1950 jako lékař na MNB, se zařazením u ZÚNZ Dub, zdá se být navíc oprávněný dohad, že pod v podstatě krycím názvem „zvláštní útvar nápravných zařízení" (výklad národního zdraví pokládám za méně pravděpodobný) Dub se skrývá právě ruzyňská vazební věznice. Ostatně mám sto chutí tomuto řádnému absolventovi lékařské fakulty staroslavného učení Karlova a členovi agrární strany v letech 1931–33 (a KSČ od 1. června 1945) věnovat někdy v budoucnu zvláštní pozornost. Stejně jako zde často zmiňovanému Stanislavu Baudyšovi.

Naopak osvěžující, protože vytrhující z nudné šedi, je sledování tahanic (kdo však čeká pikantnosti erotické povahy, bude trpce zklamán), jsou avantýry náměstka Kotala s jeho sekretářkami, dobře čitelné z konceptů kádrových rozkazů. Tyto mladé soudružky totiž zásadně zpočátku psaly na podpisové doložce jeho jméno s dlouhým

---

49 V 60. letech řada tajných spolupracovníků StB a VB využila situace a emigrovala. Situace se vyhrotila natolik, že ministři vnitra na to reagovali hned několika rozkazy, v nichž nařizovali evidenci těchto „zběhů". Není dokonce vyloučeno, že za „provalem" Josefa Frolíka bylo dublérství dlouholeté agentky Vlasty Foltmanové (* 1921, ke spolupráci získána již v r. 1950), kterou Josef Frolík ještě jako pracovník IV. správy řídil bezprostředně před odchodem na I. správu a následně do Londýna a která jej znala jménem. (Srov. f. sekretariátu náměstka J. Klímy /A7/, i. j. 213, *Zpráva o prošetření emigrace Vlasty Foltmanové z Prahy do Velké Británie*.) Je dokonce možné, že se jedná o „malířku Evu", která se v jeho memoárech mihne na s. 60. Koneckonců, Josef Frolík sám říká, že v době jeho defekce již žila v zahraničí, výtvarné sklony měla a jako agentka měla krycí jméno Eva. Navíc je to jeden z pouhých dvou případů emigrace spolupracovníka v 60. letech, jehož případné důsledky se projednávaly na tak vysoké úrovni, o kterém vím. Za zmínku také stojí, že v obou případech byla jejich cílovou zemí Velká Británie a z obou doslova „čouhá" nezaměnitelný rukopis některé z tajných služeb vlády Jejího Veličenstva. Řada příslušníků StB z toho vyvodila vlastní „poučení z krizového vývoje" a začala se představovat „objektům" akcí, které řídili, pod krycími jmény. Totéž učinil i A. Zajíček, ze kterého se po emigraci několika agentů, které řídil, stal major Zahrádka. Chovali se tedy obdobně jako pracovníci rozvědky; na rozdíl od nich však na dokumentech, které vyprodukovali, nalézáme jejich pravá jména, kdežto pracovníci I. správy i tehdy používali jména krycí („pracovní"). Naposledy jsem jej viděl v r. 1975, při „podávání vysvětlení". Přišel se vlastně rozloučit; krátce na to odešel do důchodu. S. Kaiser, který po něm převzal řízení akce Skupina I, se mi dokonce přímo vyhýbal a nechával se při výsleších zastupovat kolegy. S jeho tváří jsem se proto seznámil až začátkem podzimu 1990, kdy jsem uviděl jeho fotografii na osobní evidenční kartě. Kolik obdrželi majoři Váňa a Zajíček za akci Florenc, jsem nezjišťoval. Po jedné měnové reformě, desetiletích „plíživé" inflace a dlouhé řady „úprav cen" bych obdržel pouze čísla, jejichž vypovídací hodnotu bych, při své chabé ekonomické gramotnosti, nemohl posoudit.

50 Srov. AMV, Sbírka kádrových rozkazů, KRNSK č. 1754/1954. Personální spis obsahuje (v souladu s předpisem MV-Fin-II) pouze zmínku o příplatku za práci s „chemikáliemi", kterými jsou konec konců jedy také.

„a“, což Kotal zpočátku popuzeně (protože zřetelně energickými tahy psacího pera; éru červených propisovacích tužek k psaní kancelářských poznámek zavedl na „vnitru“ až Lubomír Štrougal) škrtal, aby po čase rezignoval. Když nakonec po sérii ústních výtek dosáhl žádoucí nápravy (zčista jasna, bez stopy v písemném materiálu, se totiž naučila psát jeho příjmení správně), odešla mu takto jím osobně vycepovaná soudružka (jejíž jméno a rukopis se naučíme důvěrně znát z doložky *„za správnost“*) na mateřskou dovolenou (což zjistíme z jiného kádrového rozkazu), nahradila ji jiná mladice a trápení soudruha náměstka se s železnou – a jsem v pokušení říci osudovou – pravidelností opakovalo.[51]

51 Dokonale se mu však pomstil Josef Frolík. Ten jej totiž ve svém opusu důsledně uvádí jako Kotála. Vzhledem k neotřesitelné autoritě tohoto dílka tak vstoupil Jindřich Kotal do povědomí naší veřejnosti pod jménem zkomoleným způsobem, který nesnášel ze všeho nejvíce. Doufám, že se pro to užíral až do konce svých dnů. V jeho případě totiž nepochopím jednu věc. Jako bývalý vězeň musel přece vědět (stejně jako to vím já), že vězňův osud je především v rukou jeho bezprostředních věznitelů. Každý ředitel věznice (byť má i ty nejlepší úmysly) může excesy svých podřízených pouze omezit, zabránit jim však nemůže – natož je pak předem vyloučit. Tak tomu prostě bylo, je a bude, pokud kdekoliv na zeměkouli budou věznice existovat. Velitel všech věznic je pak zcela bezmocný. Buď se snaží být všude – a není proto nikde, nebo se „skryje“ za hradbou formálně nenapadnutelných předpisů, o nichž ví, že se stejně nedodržují, a tuto barikádu ještě vyztuží stohy žádostí o personální posílení inspekčních útvarů, o kterých ví předem rovněž, že nebudou oslyšeny. Poté, co byl v r. 1950 zrušen rakousko-uherský vojenský trestní zákoník a s ním i moudrý institut „velitelské odpovědnosti“, podle kterého ve vojensky organizovaném sboru (a tím SNB byl) za chování podřízených nesl svůj díl odpovědnosti i jejich nadřízený. A pokud se přímé pachatele nepodařilo vypátrat, bylo však vyšetřováním prokázáno, že k trestnému činu skutečně došlo, pak ji nesl pouze on. Jakmile institut „velitelské odpovědnosti“ z našeho právní řádu zmizel, je z hlediska formálně právního J. Kotal bez viny. Odpovědnost za to, co se dělo v čs. věznicích v 50. letech před zákonem nenese. V mých očích však ano.

Informace o fondu objektových svazků Hradec Králové

Xenie Müllerová, Zdeňka Vyskočilová

Cílem tohoto příspěvku je nástin rozboru archivního protokolu, respektive tzv. nového archivního protokolu objektových svazků Hradec Králové.

Objektové svazky a jejich předchůdce

Objektové svazky byly obecně zakládány jednak na tzv. zájmové objekty (sledovaly „ochranu" zejména důležitých podniků a státních a veřejných institucí před „nepřátelskou činností"), jednak za účelem stálého dozoru StB a sledování činnosti i potenciálních skupin odpůrců režimu (např. organizace, spolky, strany působící v období 1. republiky, profesní, náboženské či jiné skupiny obyvatel). Jejich původci byly centrální operativní správy StB, zejména kontrarozvědka, příslušné útvary Správy StB Praha a krajských správ a jejich podřízené součásti, Vojenská kontrarozvědka, Hlavní správa Pohraniční stráže a ochrany státních hranic, v případě tohoto fondu především Krajská správa StB Hradec Králové a její podřízené součásti.

Obsah objektových svazků se během doby, kdy byly zakládány, tj. 1945 (1948), respektive 1954–1990, příliš neměnil. Dle obsahu objektových svazků a dílů, který se obvykle nachází jako příloha v objektovém svazku, většinou svazek obsahoval:

„1. Seznam dokumentů (MV č. skl. 723) 2. Seznam osob (MV č. skl. 724) 3. Přehled částí, dílů a složek (MV č. skl. 702) 4. Obsah objektových svazků a dílů a částí (MV č. skl. 706)".[1] *„Pro obsah objektového svazku, dílu, je určující účel, pro který byl svazek (díl) založen. Objektové svazky se zakládají na:*

Chráněné objekty: (důležité výrobní a jiné podniky, instituce, organizace ČSSR a spojenců a zvláštní prostory určené ke zpravodajské obraně atp.)

- *charakteristika objektu, vymezení klíčových úseků a možnosti výskytu nepřátelské činnosti, která by mohla ohrozit nebo poškodit důležité zájmy,*
- *rozmístění nepřátelských osob, údaje charakterizující jejich nepřátelské postoje a indicie (poznatky) o jejich nepřátelské činnosti nebo závadových stycích,*
- *havárie, poruchy, úniky utajovaných skutečností a jiné projevy, které ohrozily nebo*

1 Obsah objektových svazků a dílů. Skladový tiskopis Tiskárny MV č. 706 ke *Směrnicím A-oper-II-1*. In: *Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti* (*A-oper-II-1*), RMV ze dne 25. 1. 1978.

porušily provoz, činnosti, bezpečnost nebo jiné zájmy objektu a výsledky vyšetření, nebo náznaky těchto projevů a výsledky preventivních opatření,
- *záznamy o oficiálních stycích pracovníka,*
- *kopie souhrnných informací o situaci v objektu předkládané vedoucím pracovníků objektu,*
- *návrhy a záznamy o výchovných nebo preventivně-rozkladných nebo dezinformačních opatření.*

Rozpracované objekty: (nepřátelské instituce, organizace, výrobní či jiné podniky nebo zařízení kapitalistických států nebo mezinárodního charakteru, báze nepřátelských osob v ČSSR i zahraničí, vymezené prostory atp.).
- *charakteristika rozpracovávaného objektu, oficiální činnosti, legendy ke krytí nepřátelské činnosti, indicie o náznacích nebo projevech nepřátelské činnosti, jejich formách a metodách, o vztahu a využívání objektu zpravodajskými organizacemi cizích států,*
- *rozmístění nepřátelských osob, údaje charakterizující jejich nepřátelské postoje, indicie o trestné činnosti a organizátorech, pachatelích, spolupracovnících, o jejich vzájemném spojení, odborné přípravě, materiálním zajištění a technickém vybavení a jejich blízkých příbuzných a zpravodajsky zajímavých stycích atp.,*
- *údaje charakterizující přátelské postoje osob, jejich kladné vztahy k ČSSR, údaje o blízkých příbuzných, zpravodajsky zajímavých stycích a předpoklady jejich využití.*

Zpravodajské hry: (zajištěné nepřátelské zpravodajské organizace a instituce, služebny, školské a výcvikové prostory, materiálně-technické a jiné útvary, prostředky spojení a zjištění zpravodajští orgánové nebo spolupracovníci atp.)
- *informace charakterizující prostředí, osoby, formy, metody, prostředky činnosti proti zájmům ČSSR a spojencům a informace tyto skutečnosti potvrzující nebo rozšiřující naše zpravodajské znalosti,*
- *zaměření a cíle zpravodajské hry, plány a legendy k napojení podstavám TS, kopie návrhů na úkolování při styku s protivníkem, kopie dezinformačních zpráv, agenturně-operativní kombinace na kompromitaci zpravodajských orgánů, spolupracovníků protivníka, na zjišťování dalších osob, činností, záměrů atp. a výsledky těchto opatření.*

Do objektových svazků se dále zahrnují:
- *plány zaměření a výsledky zpravodajské práce v objektu (získávání TS, využívání a zkvalitňování jejich činností, napojování a podstavy TS nepřátelským osobám, použití zpravodajských kombinací, technických a jiných prostředků zpravodajské práce, k předcházení, odhalování a zamezení nepřátelské činnosti atp.),*
- *analyticko-zpravodajské rozbory, hodnocení situace a návrhy dalších postupů práce v v objektu,*
- *záznamy o ukončených případech zpravodajského rozpracování a ukončení spolupráce s TS a jejich hodnocení ve vztahu k objektu,*
- *dohody o vzájemné koordinaci (kooperaci) zpravodajské práce s jinými útvary nebo*

zpravodajskými složkami spřátelených států, vzájemné předávání informací a výslednost přijatých opatření v rámci těchto dohod,

– *upozornění nebo jiné informace předávané státním, stranickým orgánům ČSSR a spojeneckých států o nepřátelské činnosti nebo osobách z objektu,*
– *zveřejněné informace o nepřátelské činnosti,*
– *návrhy na výdaje spojené s obranou, rozpracováním objektu nebo zpravodajskou hrou,*
– *lustrační listy evidovaných osob ke svazku,*
– *jiné písemnosti zpravodajského charakteru, které mají vztah k objektu.*“[2]

První zmínka o tzv. objektových svazcích ve *Směrnicích A-oper-II-1* je až z roku 1954 v § 36, 37: *„Objektový svazek – objektové svazky (příloha č. 22) se zakládají jednak po linii práce, jednak podle obhospodařovaných objektů...“*[3]

Do tohoto fondu však nebyly uloženy pouze objektové svazky, ale také další druhy svazků, zejména tzv.:

- všeobecné svazky – *„Všeobecný svazek – zakládá se na objekty. Např. továrny, úřady, statky, doly atd. Ve všeobecném svazku se sešívají i zprávy, týkající se jednotlivých osob, vyskytujících se v objektu. Tento materiál musí být po prověření převeden do svazku osobního nebo skupinového.“*[4] V instrukci z roku 1951 se ještě nemluví o tzv. objektovém svazku, všeobecný svazek lze tedy považovat za jeho předchůdce;
- věcné operativní svazky, které *„se zavádí na spáchaný státněbezpečnostní čin v případě, že pachatel nebyl vypátrán. Zavádí se v dohodě s vyšetřovateli MV. Není-li pachatel do dvou roků zjištěn, ukládá se do archivu...“*[5] O tomto druhu svazku se poprvé zmiňuje až instrukce z roku 1957;
- skupinové svazky, které se zakládaly na *„skupinu – skupina, to znamená např. skupina osob, která projevuje podezřelou činnost – ilegální organizace“*.[6] Skupinový svazek se objevuje jako kategorie už v první instrukci k evidenci z roku 1951;
- agenturně-pátrací svazky – zakládaly se na *„osoby, jejichž činnost byla nebo je*

2 Tamtéž.
3 AMV, TR MV č. 157/1954, čl. 162: *Směrnice o operativní evidenci osob rozpracovaných součástmi Ministerstva vnitra* a *Poučení o způsobu evidence, registrace, předávání, využití a ukládání svazků operativního rozpracování v součástech Ministerstva vnitra*. Schválil ministr vnitra Rudolf Barák 9. 7. 1954. Tímto rozkazem byly zrušeny zbývající ustanovení původní směrnice z roku 1951, neboť kapitola „J“ již byla nahrazena instrukcí z dubna 1954. *Směrnice* a *Poučení* byly poprvé vydány jako služební kniha *A-oper-II-1* (13. 8. 1954) s označením „Přísně tajné“, které se zatím objevilo jen v textu rozkazu. Podepsal je náčelník I. zvláštního odboru MV major Václav Jiras a v zastoupení nadporučík Miroslav Chytrý.
4 AMV, *Instrukce evidence* pod č.j. MNB B/4-161/02-taj-51, ze dne 16. 2. 1951, podepsal ministr národní bezpečnosti Ladislav Kopřiva.
5 AMV, čl. 212 RMV č. 199/1957 z 20. 12. 1957 s účinností od 1. 1. 1958. Rozkaz podepsal pplk. Štefan Demjan, náměstek ministra vnitra. Instrukce je podepsána pplk. Bedřichem Radoňem, náčelníkem I. zvláštního odboru MV.
6 AMV, *Instrukce evidence* z 16. 2. 1951.

zaměřena proti lidovědemokratickému zřízení a které se ukrývají před orgány vnitra“.[7] Tato kategorie svazku se objevuje až v instrukci z roku 1954;

- patří sem i tzv. svazky prověření signálu, které se *„zavádí na prověření signálních poznatků o protistátní činnosti osoby... získaných agenturou, vyšetřováním, hlášením různých úřadů, občanů a podobně, za účelem potvrzení jejich pravdivosti“*.[8]

Co se týče časového rozsahu fondu, první svazky byly uloženy do archivu Krajské správy Hradec Králové 15. 12. 1959. Byly registrovány začátkem roku 1952. Předešlé registrované svazky se již nedochovaly, byly pravděpodobně skartovány dříve, než mohly být uloženy do archivu. Poslední svazek byl uložen do archivu 28. 9. 1989 pod archivní číslo OB-543 HK. Další svazky, a. č. OB-544 HK až OB-650 HK byly tzv. živé svazky, tzn. že nestihly být ještě uloženy do archivu a operativně s nimi Státní bezpečnost pracovala až do revoluce, možná až do svého zrušení v únoru 1990. Archiv Ministerstva vnitra všechny svazky převzal od Bezpečnostní informační služby ČR dne 16. října 1995, byly předány bez archivního protokolu, pouze na základě předávacího protokolu, který vytvořila BIS.

Staré archivní protokoly

Na tomto místě je třeba zmínit existenci tzv. starých archivních protokolů, jejichž inventarizace byla zahájena v nedávné době.[9] Státní bezpečnosti v Hradci Králové se z nich týkají zejména dva protokoly operativních svazků. Byly vedeny na jednotlivé osoby, skupiny osob, organizace, církevní spolky a instituce, průmyslové a zemědělské podniky atp. První protokol obsahuje záznamy o 1 017 svazcích uložených do archivu v období od 19. 4. 1951 – 19. 8. 1955. Většina svazků byla skartována (v období let 1955–56), jen málokteré byly převedeny do tzv. nového protokolu a uchovány. Protokol obsahuje pořadové číslo – archivní číslo, datum (uložení do archivu), příjmení, jméno a věc, dále útvar – sektor, který svazek ukládal (většinou Krajská správa StB Hradec Králové, ale i další okresní a místní oddělení), kdo svazek převzal a poznámku o odeslání spisu (u všech svazků je poznamenáno, co se s nimi dále stalo). Druhý protokol, který by se dal považovat za předchůdce archivního protokolu objektových svazků, jímž se tento článek zabývá, je označen nápisem *„Protokol starých svazků“*. Čítá celkem 1 416 svazků, uložených do archivu v období 8. 10. 1952 – 29. 8. 1955. Většina svazků zde uváděných byla skartována v letech 1956–57.

Nový archivní protokol objektových svazků

Objektové svazky, jak bylo již výše zmíněno, ukládala do archivu zejména Krajská správa StB Hradec Králové, některé z nich byly předány do operativního archivu ještě

7 AMV, TR MV č. 157/1954, čl. 162: *Směrnice o operativní evidenci...* z 9. 7. 1954.
8 AMV, RMV č. 78/1959, čl. 79. Rozkaz byl sice vydaný 1. 10. 1959, ale s účinností až od 1. 1. 1960. Rozkaz podepsal ministr vnitra Rudolf Barák a samotnou *Instrukci* pak pplk. Bedřich Radoň, náčelník I. zvláštního odboru MV.
9 Podrobně se k těmto tzv. starým archivním protokolům z Hradce Králové vyjádří badatel Hynek Zlatník v některém z příštích vydání *Sborníku AMV*. – O soupisu těchto protokolů viz informace kolegyně Kateřiny Urbanové na s. 388.

bývalou Krajskou správou StB Pardubice (do roku 1960 existoval i kraj Pardubice).[10] Původně byly svazky vedeny rovněž na různých okresních či místních odděleních Státní bezpečnosti (Pardubice, Chrudim, Jičín, Trutnov, Havlíčkův Brod, Ústí nad Orlicí, Rychnov nad Kněžnou, Svitavy, Semily, Náchod atd.).

Zajímavé je také jejich tematické zaměření. V příloze č. 1 k tomuto článku jsou u jednotlivých svazků uváděna základní klíčová slova, přibližující hlavní problematiku svazku a usnadňující tematické vyhledávání. Jak je z přehledu patrné, základními tématy jsou ekonomika, státní správa, justice, organizace, vojenství, SNB, věda, zdravotnictví, protistátní činnost, strany (politické), ideologie, emigrace a reemigrace, náboženství, tzv. kriminalita, mládež, sport, doprava, zpravodajská služba a další. Tato základní struktura se dále člení do dalších podtémat, až byl vytvořen jakýsi strom klíčových slov. Tato struktura je prozatímní a v žádném případě si neklade nároky na úplnost. Byla vytvořena tak, aby tematicky vyhovovala fondu objektových svazků Krajské správy StB Hradec Králové.

Z tabulek a grafů v přílohách je zřejmá četnost jednotlivých témat. Počet jejich výskytu je do jisté míry orientační, neboť klíčová slova nebylo možné přiřadit ke všem svazkům, jelikož zpracování fondu není ještě uzavřeno, proto je výzkum počítán i procentuelně. Je nutno také přihlížet k celkovému počtu svazků v různých obdobích (dohromady je zachováno 609 objektových svazků). Tabulky a grafy jsou rozděleny na tato časová období (rok uložení do archivu): rok 1959 (v tomto roce bylo uloženo do fondu pouhých 11 svazků, tzn. tento údaj je statisticky poněkud irelevantní, ale do výzkumu musel být zařazen), dále léta šedesátá (zde je již vzorek, se kterým můžeme statisticky pracovat, větší – celkem 243 svazků), dále 70. léta (celkem 170 svazků) a konečně 80. léta (sem jsou započítány i tzv. živé svazky, které byly uloženy do archivu až v roce 1995, nicméně fakticky byly registrovány již v 80. letech) – celkem 185 svazků. Nejpilnější byla tedy Krajská správa v 60. letech (resp. v 50. letech, protože svazky uložené do archivu v 60. letech byly registrovány a vedeny právě v letech padesátých).

Z příloh č. 3 a 5 je patrné, že nejčastější téma, které se ve fondu vyskytuje, je protistátní činnost různých obyvatel, jejímž průvodním jevem bylo posílání anonymních dopisů jak funkcionářům strany či dokonce vládním představitelům, tak především ředitelům a funkcionářům různých podniků a závodů, ředitelům okresních národních výborů. Tyto dopisy měly většinou výhružnou podobu. Týkaly se jak osobních problémů (vinily funkcionáře z různých druhů perzekuce), tak byly i politického zaměření. Vyšetřovali se ale i nápisy, výskyty letáků. Toto téma se vyskytuje 141krát z celkového počtu 609 svazků, tzn. činí 23,15 % z celkového počtu svazků. StB se

10 V 50. letech existovaly na území dnešní České republiky pouze dva operativní archivy StB: v Praze pro Čechy a v Brně pro Moravu. Od roku 1958 začaly být vytvářeny operativní archivy při každé krajské správě Ministerstva vnitra a při Správě Ministerstva vnitra Jáchymov. Po reformě státní správy v roce 1960 přešly operativní archivy rušených krajských správ MV k těm krajským správám, s nimiž byly sloučeny. In: FROLÍK, Jan: *Osud fondů studijního ústavu MV. Archivní časopis*, 48, 1/1998, s. 4

vyšetřováním těchto výhružných dopisů a anonymů zabývala nejvíce v 70. letech (přes 55 % svazků na toto téma je právě z tohoto období – jak naznačují přílohy č. 4 a 7). Tohoto tématu se týkalo 45,88 % všech svazků a všech témat ze 70. let, jak naznačují přílohy č. 4 a 6.

Velmi těsně na druhém místě v četnosti výskytu témat se umístily svazky, které byly vedeny v problematice různých průmyslových podniků. Jedná se o témata záškodnictví v různých průmyslových závodech – různé závady, tzv. zmetkovistost při výrobě, požáry, výbuchy a jiné „sabotáže poctivé socialistické práce". To vše bylo důvodem k „ochraně" těchto podniků a zároveň ke sledování tzv. vnitřních nepřátel a škůdců komunistického režimu. Tomuto tématu se věnuje 22,99 % všech svazků (vyskytuje se 140krát z celkového počtu 609 svazků).[11] Nejčastěji se toto téma objevovalo v roce 1959 (zde ale není dostatečně početný statistický vzorek) a v 60. letech – 27,98 % svazků na toto téma. V 70. letech problematika průmyslových podniků ustoupila do pozadí (pouze 10,59 %), aby se v době normalizace zase toto téma znovu početně objevilo (25,41 %).[12] Přes 48 % svazků, které se týkaly ochrany a sledování různých průmyslových podniků, bylo ze 60. let, zatímco v 70. letech to bylo pouze asi 12,86 % svazků.[13]

Další témata již nejsou tak četná, na třetím místě je třeba jmenovat problematiku dopravy (8,37 % ze všech svazků) – toto téma se vyskytuje v archivním protokole celkem 51krát,[14] nejčastěji v 80. letech (49 %)[15] – přesto v 80. letech tato problematika tvořila jen něco přes 2 % z celkového množství témat.[16]

Méně často se objevovala další tzv. protistátní činnost v kraji Hradec Králové – objektové svazky byly zakládány na různé nepřátelské skupiny osob (tzv. bývalí lidé – vojáci, živnostníci, rolníci, představitelé bývalých politických stran atp.), ilegální organizace, odbojové skupiny, amnestanty, na opozici, církev, emigraci atd., přičemž tyto svazky nemají centralizující charakter, spíše popisují a vyšetřují jevy, které se odehrály pouze v kraji. Nicméně mnohé z nich byly součástí celostátních akcí StB. Počty a procenta vyskytovaných témat vzhledem k celkovému počtu svazků za dané období[17] a vzhledem k počtu svazků, které se vyskytují na dané téma,[18] je možno vyčíst z přiložených tabulek a grafů. (Kolikrát se vyskytovala jednotlivá témata celkem a vzhledem k určitému období – viz příloha č. 3; kolik procent ze všech svazků se tématu věnuje – přílohy č. 3 a 5; z celkového počtu svazků za dané období kolik procent se týkalo určitého tématu – přílohy č. 4 a 6; a konečně z celkového počtu svazků na dané téma kolik procent se vyskytuje v daném období – přílohy č. 4 a 7).

11 Viz přílohy č. 3 a 5.
12 Viz přílohy č. 4 a 6.
13 Viz přílohy č. 4 a 7.
14 Viz přílohy č. 3 a 5.
15 Viz přílohy č. 4 a 7.
16 Viz přílohy č. 4 a 6.
17 Viz Tamtéž.
18 Viz přílohy č. 4 a 7.

Podle archivního protokolu je zachována většina svazků. Skartováno bylo 41 svazků z celkových 650 svazků (spolu s tzv. živými svazky tvoří fond 609 svazků), tj. mnohem méně, než jak tomu bylo v jiných krajských správách či v centrále. Důvody byly různé, ale často se svazek převedl pod jiný, již existující, s podobnou tématikou. Častá byla však vnitřní skartace svazků. Svazky byly (zvláště na konci roku 1989) hromadně ničeny a doslova vytrhávány z desek bez jakéhokoliv záznamu o skartaci. Mnoho objektových svazků se dochovalo pouze v několikastránkové podobě, tj. desky, návrh na založení svazku a návrh na uložení svazku do archivu. Někdy se dochoval i seznam původních svazků a dílů, ze kterého lze rozpoznat, jaké materiály svazek dříve obsahoval.

Tyto prameny jsou důležité vodítko pro další studium zejména objektových svazků tzv. centrály a samozřejmě pro historický výzkum činnosti Státní bezpečnosti v hradeckém regionu. Je nutno opravdu objektivně a kriticky přistupovat k těmto pramenům, které nelze samy o sobě považovat za materiál primární povahy, ale lze je považovat za jakýsi dílčí článek ke studiu složité problematiky, kterým bezesporu období komunistického režimu bylo.

V současné době je fond uložen na oddělení vyšetřovacích a operativních spisů AMV a postupně inventarizován. Jsou doplňovány stručné anotace svazků, které budou v nejbližší době začleněny do archivního systému JANUS. Proběhla také digitalizace celého fondu a následovalo tzv. jmenné vytěžení objektových svazků.

Příloha č. 1 obsahuje prozatímní soupis objektových svazků Hradec Králové, učiněný především z archivního protokolu Krajské správy HK a předávacího protokolu od BIS ČR Hradec Králové. Soupis neobsahuje nepřevzaté a zničené svazky. Člení se na 9 základních identifikačních údajů: archivní číslo, datum uložení svazku do archivu, správa, odbor nebo oddělení, které svazek uložilo do archivu, druh svazku, krycí název svazku, doplňující údaje z archivního a předávacího protokolu, případně – tam, kde byl zachován – i základní popis svazku, původní registrační číslo a klíčová slova. Poslední místo je vyhrazeno místu (okresu), kterého se svazek týká. K zeměpisným názvům jsou přiřazeny dnešní okresy. Pokud okres není uveden, buď se nepodařilo zjistit zeměpisné umístění, nebo se problematika týká celého kraje. Zeměpisné určení někdy vychází z registrujícího nebo archivujícího útvaru. Pokud to šlo, jsou uvedena chybějící nebo alternativní krycí jména a názvy svazků (ozn. jako KJ nebo bez označení).

Příloha č. 2 obsahuje soupis svazků, uložených v tzv. fondu H (jsou vypsány pouze ty signatury, u kterých lze jednoznačně tvrdit, že se bezprostředně týkají kraje Hradec Králové). Tento archivní fond byl vytvořen počátkem 80. let za účelem postupného soustřeďování „historické operativy“, tedy věcných, objektových a osobních (agenturní i kontrarozvědné povahy) svazků, významných z hlediska činnosti operativních správ StB a krajských útvarů tohoto druhu (nacházejí se v něm ovšem i spisy vyšetřovací).

Příloha č. 1

Prozatímní soupis objektových svazků – Hradec Králové

Archivní číslo	Datum uložení	Správa/ odbor/ oddělení, které svazek uložilo	Druh svazku	Krycí název	Doplňující údaje z archivního protokolu, případně předávacích seznamů BIS	Registrační číslo	Klíčová slova	Místo
1	15.12.1959	4. odb. 1. odd	OB		Severostav n. p.	35	Ekonomika - hospodářství - průmysl - stavebnictví	
2	15.12.1959	4. odb. 1. odd	OB		Energotrust	36	Ekonomika - hospodářství - průmysl - stavebnictví	
3	15.12.1959	OO-MV Jičín, 4. odb.	VS	DRÁŽKA	Výstavba kujné slévárny n. p. Agrostroj Jičín	357	Ekonomika - hospodářství - průmysl - stavebnictví	JC
4	15.12.1959	3. odb. 2. odd	VS	PERNÍK	Výhružné anonymní dopisy v HK	35	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	
6	15.12.1959	OO-MV Jičín, 4. odb.	VS	SKEŘ	Strojírenství	532	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	JC
7	15.12.1959	OO-MV Trutnov, 4. odb.	OB		Uran v okrese Trutnov	268	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	TU
8	15.12.1959	OO-MV Žamberk, 4. odb.	VS	DOPIS	Anonymní dopisy v KSČ	609	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym - KSČ	UO
10	16.12.1959	3. odb. 2. odd	VS	JAROMĚŘ	Výskyt anonymních dopisů	387	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	NA
11	18.12.1959	4. odb. 1. odd	VS	BLOK	Zmetkovitost v n. p. Čs. závody naftových motorů	219	Ekonomika - hospodářství - průmysl - stavebnictví - záškodnictví	

12	18.12.1959	4. odb. 1. odd	VS	HORKALEN	Závady na stavbě skladů Státních hmotných rezerv při Úřadu předsednictva vlády v Bohuslavicích	227	Ekonomika - hospodářství - průmysl - stavebnictví - záškodnictví	SM/TU? Horka u St. Paky??
13	18.12.1959	Rychnov, 4. odd.	VS	AMOR	Mor v JZD Tutleky	471	Ekonomika - hospodářství - zemědělství	RK
14	19.1.1960	3. odb. 2. odd	OB		Masové organizace - odbory	43	Organizace - organizace společenské - odbory	
15	26.1.1960	KS-MV, Pardubice, 4. odb.	OB		Krajský svaz spotřebních družstev Pardubice - závady	68	Ekonomika - hospodářství - obchod - záškodnictví	PA
16	26.1.1960	KS-MV, Pardubice, 4. odb.	OB		Masna Pardubice	69	Ekonomika - hospodářství - průmysl - potravinářský průmysl	PA
17	26.1.1960	KS-MV, Pardubice, 4. odb.	OB		Velkoobchod s potravinářským zbožím	71	Ekonomika - hospodářství - průmysl - potravinářský průmysl	PA
18	26.1.1960	KS-MV, Pardubice, 3. odb.	VS		Vražda Lubomíra Krátkého		Kriminalita - vražda	PA
19	26.1.1960	KS-MV, Pardubice, 4. odb.	OB		Teplárna Semtín (Elektrárna Zelená Louka)	208	Ekonomika - hospodářství - průmysl - energetika	PA
20	26.1.1960	OO-MV Lanškroun	APS	JINDRA	Požár u Jindřicha Veselého - Lanškroun	421	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - požár	UO
21	26.1.1960	OO-MV Přelouč	VS		Požár stodoly JZD Přelouč	292	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - požár	PA
22	18.2.1960	OO-MV Jičín, 4. odb.	APS	ŠNEK	Cukrovar Rozdělovice	477	Ekonomika - hospodářství - průmysl - potravinářský průmysl	NY

23	27.2.1960	Jičín, 4. odb.	APS	ZMETKY	Slévárna Agrostroj Jičín	531	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	JC
24	9.3.1960	3. odb., 3. odd.	OB		Ozbrojené složky a soudy	204	Vojenství - ozbrojené složky; justice - soudy	
25	25.3.1960	Dobruška, 3. odb.	OB		Okresní vojenská správa Dobruška	379	Vojenství - vojenská správa	RK
26	6.4.1960	OO-MV Moravská Třebová	VS	BORUŠOV	Záškodnictví v JZD Borušov	589	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - záškodnictví	SY
27	6.4.1960	OO-MV Moravská Třebová	VS	DRŮBEŽÁRNA	JZD Velké Opatovice - drůbežárna	803	Ekonomika - hospodářství - zemědělství	BK
28	20.4.1960	KS-MV HK, 3.odb.,2.odd	Všeob.		Bývalý příslušník SNB	170	Protistátní činnost - protistátní skupiny osob bývalí lidé	
29	20.4.1960	KS-MV HK, 3.odb.,2.odd	Všeob.		Osoby podezřelé z rozšiřování ilegálních letáků	831	Protistátní činnost - protistátní skupina ; letáky	
30	20.4.1960	KS-MV HK, 3.odb.,2.odd	Všeob.		Teroristické činy	861	Protistátní činnost - teror	
31	20.4.1960	OO-MV Svitavy	Všeob.		Kerazont	20933	Ekonomika - hospodářství - průmysl	SY
32	20.4.1960	KS-MV Brno, vyšetř. odb.	VS	KOCLÍŘOV	Koclířov - požár vepřína - nepřítel	22/59	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - požár	SY
33	20.4.1960	KS-MV Brno, 2. odb.	VS	BORŠOV	Boršov - obec	21011	Státní správa - obec	SY
34	20.4.1960	KS-MV Brno, 2. odb.	VS		Němci	21006	Němci	
35	20.4.1960	KS-MV Brno, 2. odb.	VS		Němci reemigrace - Moravská Třebová	21036	Němci; reemigrace - Němci	SY
36	20.4.1960	KS-MV Brno,OO-MV Mor.Třebová	VS	SANDRIK	Sandrik n. p.	986	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	SY
37	20.4.1960	KS-MV Brno,OO-MV Mor.Třebová	VS		Zdravotnictví	20805	Zdravotnictví	SY?

38	20.4.1960	KS-MV Brno,OO-MV Mor.Třebová	VS		Římskokatolická církev - Moravská Třebová	20797	Náboženství - církev - římskokatolická církev	SY
40	21.4.1960	OO-MV Přelouč	VS	SILO	Požár JZD - silo - Chýšť	420	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - požár	SY
41	21.4.1960	KS-MV Pardubice, 3. odb.	VS		Výhružné dopisy - anonymní korespondenční lístek	583	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	
42	21.4.1960	KS-MV Pardubice, 3. odb.	VS	ZLATÁ KOTVA	Průša Jaroslav (protistátní letáky, Zlatá Kotva)	582	Protistátní činnost - letáky	
43	21.4.1960	KS-MV Pardubice, 3. odb.	VS		Ukrajinci - nacionalisté	40	Ideologie - nacionalismus - ukrajinští nacionalisté	
44	21.4.1960	KS-MV Pardubice, 3. odb.	VS		Trockisté	124	Ideologie - trockismus	
46	30.4.1960	OO-MV Pardubice	OB		Krajský výkupní podnik Pardubice, zemědělská osiva	4043	Ekonomika - hospodářství - zemědělství	PA
47	30.4.1960	OO-MV Pardubice	OB		Emigrace - Volynští Češi	4058	Emigrace - Volynští Češi	PA
48	14.5.1960	KS-MV HK, 4. odb., 1. odd.	OB		Krajská správa spojů - jednotlivé OPÚ v kraji	239	Doprava - krajská správa spojů	
49	16.6.1960	OO-MV Havl. Brod	OB	STAVEBNICTVÍ	Stavebnictví, pozemní stavby Havlíčkův Brod	3924	Ekonomika - hospodářství - průmysl - stavebnictví	HB
50	16.6.1960	OO-MV Havl. Brod	OB	BENZINA	Benzina n. p. - Šlapanov	3925	Ekonomika - hospodářství - průmysl - chemie	HB
51	27.6.1960	OO-MV Rychnov	VS	NÁPISY	Obec Semechnice, protistátní nápisy	349	Státní správa - obec; protistátní činnost - nápisy	RK
52	28.7.1960	OO-MV Semily	OB		Kolora Semily n. p.	3684	Ekonomika - hospodářství - průmysl - chemie	SM

53	25.9.1960	OO-MV HK	APS	BLANÍK	Anonymní dopis na MZ - "reakční" zaměření	216	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	HK
54	25.9.1960	OO-MV Chrudim	OB		Čs. státní lesy Slatiňany	4059	Ekonomika - hospodářství - zemědělství	CR
55	25.9.1960	OO-MV Náchod	APS	PLAKÁT	Výhružný plakát v obci Petrovice (Petrovičky)?	359	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	NA
56	25.9.1960	OO-MV Rychnov	APS	DOPISY	Anonymní dopisy výhružného charakteru - napadající instituce v Dobrušce (KSČ)	351	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym - KSČ	RK
57	25.9.1960	OO-MV Havl. Brod	APS	AKCE ECHO	Výbuch v Horáckých škrobárnách a lihovarech v n. p. Havl. Brod		Ekonomika - hospodářství - průmysl - potravinářský průmysl	HB
58	28.9.1960	KS-MV zde? 4. odb., 1. odd.	APS	REAKTOR	ZVU Kukleny - reaktor - cukrovar (písek u ložiskových reaktorů v cukrovaru v SSSR - ze ZVÚ)	798	Ekonomika - hospodářství - průmysl - potravinářský průmysl	HK
59	31.10.1960	OO-MV Náchod	APS	ANONYM	Anonymní dopis - n. p. ČZG Náchod	380	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	NA
60	31.10.1960	OO-MV Rychnov	APS	ŠPALÍČKY	Teroristický útok proti členům KSČ. (Špalíčky - funkcionář ONV dal pod kola auta špalíčky s hřebíky v obci Spáleniště)	350	Protistátní činnost - protistátní skupina osob - teror - KSČ	RK
61	21.11.1960	KS-MV HK, OO-MV Rychnov, 4. odb.	APS	PLAMEN	Požár ve výkupním závodě Žamberk (požár v JZD Pěčín - stodola)	630	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - požár	RK
62	30.11.1960	OO-MV HK	APS	VÍDEŇ	Předání zpráv některým zaměstnancům KNV "Svobodné Evropě" (vysílač Svobodná Evropa v Mnichově)	80	Sdělovací prostředky - rozhlas - Svobodná Evropa	HK

63	30.11.1960	OO-MV HK	APS	MAGDA	Otrávení 3 dojnic jedem na krysy v JZD Holohlavy	519	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - záškodnictví	HK
65	30.11.1960	OO-MV Ústí nad Orlicí	APS	JISTIČ	Zmetkovitost ve výrobě jističů v n. p. MEZ Letohrad	317	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství - záškodnictví	UO
66	19.12.1960	KS-MV zde ? 3. odb., 1. odd.	OB	TROCKISTÉ	Konfidenti v KSČ - okres Rychnov n. K., vyzrazení akce Španělsko, konfidenti v KSČ-HK, OZÚS, "západáci" v KSČ - emigrace, interbrigadisté - Španělsko, trockisté	18	Protistátní činnost - protistátní skupina osob - trockisté ; emigrace; konfidenti - KSČ	RK, HK?
67	24.12.1960	OO-MV Pardubice	APS	STOH	Požár stohu u JZD Kasalice	3964	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - požár	PA
68	24.12.1960	OO-MV Náchod	APS	KRMIČ	Pilka na železo v pytli se šrotem v JZD Zájezd	701	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - záškodnictví	NA
69	20.1.1961	OO-MV Semily	APS	TAJEMNÍK	Anonymní výhružné dopisy funkcionářům MNV a ONV	3682	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	SM
70	20.1.1961	OO-MV Semily	APS	ÚDER	Anonymní dopis předsedovi JZD v obci Veselá	3683	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	SM
71	20.1.1961	OO-MV Semily	APS	JESENNÝ	Letáky protistátního zaměření a výhružné dopisy funkcionářům (letáky v obci Jesenná)	3679	Protistátní činnost - výhružné dopisy - letáky	SM
72	20.1.1961	OO-MV Semily	APS	VÝKUP	Výhružné dopisy veřejnému činiteli a anonymní dopisy státním úředníkům (výhružné dopisy zasílané předsedovi JZD ve Veselé)	3680	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	SM

73	20.1.1961	OO-MV Jičín	APS	POŽÁR	Požár u "kulaka" Prokopa v Dobré Vodě u Hořic (hospodářských budov v JZD Dobrá Voda)	197	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - požár	JC
74	20.1.1961	OO-MV Jičín	APS	DOPIS	Výhružný anonymní dopis řediteli RHK v Hořicích	505	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	JC
75	20.1.1961	OO-MV Pardubice	APS	REORGANIZACE	Výhružné dopisy na ÚV KSČ a MHD Praha - nová mzdová soustava	3980	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym - KSČ	PA
76	1.2.1961	KS-MV HK 3. odb.	OB	LIDOSPRÁVA	Lidospráva, okres Hradec Králové	21	Státní správa - obec - lidospráva	HK
77	20.2.1961	OO-MV Pardubice	OB		Krajské sdružení n. p. ve stavebnictví Pardubice, odbytová základna	4050	Ekonomika - hospodářství - průmysl - stavebnictví	PA
78	28.2.1961	OO-MV Havl. Brod	APS	SÍRAN	Nesprávné přidělování síranu amonného pro Jihlavský kraj (znehodnocení hnojiv)	3914	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - záškodnictví	HB
79	17.3.1961	OO-MV Chrudim	OB		Kovolis n. p. Hedvikov (výroba tlumičů pro vojenská auta)	3774	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	CR
80	17.3.1961	OO-MV Jičín	APS	POŽÁR VELIŠ	Požár v JZD Veliš	702	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - požár	JC
81	17.3.1961	OO-MV Rychnov	SIG	STUDNA	Znehodnocení užitné vody v Brocné	4317	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - záškodnictví	RK
82	17.3.1961	OO-MV Náchod	APS	AKCE LIS	Záškodnictví v n. p. SBŠ Hronov - sabotáž	677	Ekonomika - hospodářství - průmysl - záškodnictví	NA
83	28.3.1961	OO-MV HK	APS	KOVÁŘ	JZD Librantice - požár, anonymní dopisy	589	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - požár - protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	HK

84	2.5.1961	OO-MV Rychnov	APS	ANONYM	Protistátní anonymní dopisy na adresu ONV Rychnov	652	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	RK
85	2.5.1961	OO-MV Rychnov	APS	SPORT 450	Narušování výroby vozů Š-450 v Kvasinách AZNP (nedostatky při výrobě Š 450 RC, AZNP Kvasiny)	556	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství - automobilový průmysl - záškodnictví	RK
86	2.5.1961	KS-HK, 3.odb., 2. odd	APS	DOPIS	Výskyt anonymních dopisů - obsah výhružný (19 anonymních dopisů na adresu ÚV KSČ a Rudého práva)	397	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym - KSČ	
87	2.5.1961	KS-HK, 3.odb., 2. odd	APS	TŘEBECHOVICE	Výskyt anonymních dopisů (z Třebechovic do rozhlasu Praha)	624	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym; sdělovací prostředky - rozhlas	HK
88	2.5.1961	KS-HK, 3.odb., 2. odd	APS	NOVÁ PAKA	Výskyt anonymních dopisů v Nové Pace (z Nové Paky na ONV a KSČ Nová Paka)	34	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym - KSČ	JC
89	2.5.1961	OO-MV Pardubice	APS	DOPIS	Výhružné dopisy adresované na ONV Přelouč a Ministerstvo zemědělství (Mlýn)	3960	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym, státní správa - vláda - ministerstvo zemědělství	PA
90	2.5.1961	OO-MV HK	APS	ARCHIBALD	Zmetkovitost na automobilových hlavách Spartak a Trambus (Slévárna ŽZNM - 02 Plotiště n. L.)	220	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství- automobilový průmysl - záškodnictví	HK
91	2.5.1961	OO-MV Havl. Brod	APS	SPOJE	Odcizení na OPÚ Havlíčkově Brodě pistolí a nábojů	3915	Kriminalita - krádež	HB
92	26.5.1961	OO-MV Havl. Brod	APS	AGREGÁT	KOVO finiš - závady na dodávkách pro export (KOVO Ledeč n. S. - záměna materiálu)	3913	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství - záškodnictví	HB

93	26.5.1961	OO-MV Jičín	APS	TEROR	Anonymní dopis členům JZD Žeretice - okres Jičín (3)	583	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym; ekonomika - hospodářství - zemědělství	JC
94	26.5.1961	KS-MV HK 3/1	APS	HYGIENA KHES	Podezření z nepřátelské činnosti na Krajské hygienické epidem. stanici	645	Protistátní činnost	
95	31.5.1961	OO-MV Jičín	APS	TEROR	Anonymní dopis Brunclíkovi JZD Čejkovice	716	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym; ekonomika - hospodářství - zemědělství	JC
96	31.5.1961	OO-MV Svitavy	APS	KUNČINA	Anonymní dopis předsedovi JZD v Kunčině	3888	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym; ekonomika - hospodářství - zemědělství; KSČ	SY
97	5.9.1961	KS-MV zde?, 4. odb., 1. odd.	OB	ČSAO	Podnik ČSAO v kraji HK (ČSAO Trutnov - oprava vojenských vozidel i civilního sektoru) - Československé automobilové opravny	1266	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství - automobilový průmysl; vojenství - armáda	
98	21.9.1961	OO-MV Pardubice	VS	ŘEZAČKA	Vsunutí želez do mlátící soupravy (poškození mlátičky v JZD Kojetice)	3963	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - záškodnictví	PA
99	27.9.1961	KS-MV zde?, 4. odb., 1. odd.	APS	MELIORACE	Anonymní dopisy v Agroprojektu a KV KSČ Pardubice	4012	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym; ekonomika - hospodářství - zemědělství - KSČ	PA?
100	19.10.1961	KS-MV zde?, 4. odb., 1. odd.	APS	PROJEKTANT	Havárie měřiče v chemickém závodu Likier dodaných ZVÚ (n. p. Likier Škoda)	5528	Ekonomika - hospodářství - průmysl - chemie	
101	19.10.1961	OO-MV Havl. Brod	OB		Bývalí agrárníci (Havlíčkův Brod, Ledeč n. Sázavou)		Strany - agrárníci; protistátní činnost - protistátní skupina osob - bývalí lidé	HB

102	1.11.1961	OO-MV HK	APS	MOTOR	Zmetkovitost při výrobě pístů pro S-706 (Trambus) - Metaz HK - nedodržení technologie výroby	547	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství- automobilový průmysl - záškodnictví	HK
103	2.11.1961	KS-MV zde?, 3. odb., 1. odd.	OB	JUSTICE	Justice v kraji (zneužívání pravomoci úředníků - 2x policie - 1x)	17	Justice; kriminalita - zneužívání pravomoci	
104	3.11.1961	OO-MV Trutnov	APS	POLAPA	Příprava k založení požáru v papírně v Dolní Branné (závod KRPA)	278	Ekonomika - hospodářství - průmysl - papírenský průmysl - záškodnictví	TU
106	23.12.1961	OO-MV Náchod	APS	TAJEMNÍK	Výhružný anonymní dopis tajemníkovi MNV Vilantice	181	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym; státní správa - národní výbory	TU
107	23.12.1961	OO-MV Náchod	APS	UČITEL	Teroristický útok a anonymní dopis bývalému předsedovi MV KSČ Nové Město n. Metují (rozbíjení oken)	509	Protistátní činnost - teror; výhružné dopisy - anonym; státní správa - národní výbory; KSČ	NA
108	31.1.1962	OO-MV HK	APS	HADICE	Podezření ze sabotáží vysokotlakých hadic (výskyt vadných hadic z n. p. ČZG Hr. Králové)	591	Ekonomika - hospodářství - průmysl - gumárentství - záškodnictví	HK
109	31.1.1962	OO-MV Náchod	APS	DOPISY	Výhružné anonymní dopisy k uvěznění římskokatolického faráře Vorla (anonymní dopis faráři v Červeném Kostelci)	3526	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym; náboženství - církev - římskokatolická církev	NA
110	31.1.1962	OO-MV Trutnov	APS	ZÁŠKODNÍK	Prolití elektrických kabelů - poruchy vážnějšího charakteru na dole Stachanov Radvanice	788	Ekonomika - hospodářství - průmysl - hutnictví - záškodnictví	TU
111	28.2.1962	OO-MV Jičín	APS	KOMENSKO	Požár stodoly ČSSS	5717	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - požár	JC
112	28.2.1962	OO-MV Ústí n. Orlicí	APS	HELVÍKOVICE	Výhružné letáky v obci Helvíkovice (vyvěšený plakát)	318	Protistátní činnost - výhružné dopisy - letáky	UO

113	30.3.1962	KS-MV HK 4/1	APS	POŠTA	Zcizení dopisů na poštovním úřadě v České Třebové (rozsáhlé krádeže dopisů vojáků posádky České Třebové)	5744	Kriminalita - krádež; vojenství - armáda	UO
114	30.3.1962	OO-MV HK	APS	ŠROUB	Železo ve snopech JZD Stěžery (sabotáž - mlátička)	651	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - záškodnictví	HK
115	30.3.1962	OO-MV HK	APS	OHNIŠŤANY	Diverzní činnost v JZD Ohnišťany (propíchání pohlavního ústrojí dojnic)	679	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - záškodnictví	HK
116	30.3.1962	OO-MV Trutnov	APS	OBČANÉ	Protistátní letáky v Trutnově	410	Protistátní činnost - letáky	TU
117	16.4.1962	OO-MV Náchod	APS	PLAKÁT	Poškození plakátů k VŘSR v ČZG Náchod	4431	Protistátní činnost - vandalismus	NA
118	18.5.1962	OO-MV Rychnov	APS	ZÁSTUPCE	Výhružný dopis funkcionáři OV KSČ	4409	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym; organizace - organizace stranické - KSČ	RK
119	6.6.1962	OO-MV Ústí n. Orlicí	APS	ŽHÁŘ	Požáry v obci Sedlec - JZD	3722	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - požár	UO
120	27.6.1962	KS-MV HK 3/1	APS	POZOROVATEL	Anonym zaslaný prezidentské kanceláři z HK	5575	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	HK
121	27.6.1962	KS-MV HK 3/2	APS	FAKULTA	Anonymní dopis Dzedzinské - rektorovi katedry ML na VLA Hr. Králové	5521	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	HK
122	30.9.1962	OO-MV Ústí n. Orlicí	APS	HLASATEL	Výhružné dopisy na adresu ČS rozhlasu a ÚV KSČ z Pardubic a České Třebové	3754	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym; sdělovací prostředky - rozhlas - KSČ	PA, UO

123	21.12.1962	OO-MV Trutnov	APS	VODA	Zatopení dolu Pětiletka	5972	Ekonomika - hospodářství - průmysl - hutnictví - záškodnictví - záplavy	TU
124	28.2.1963	KS-MV zde?, 4. odb., 1. odd.	APS	PANELÁRNA	Vážné závady v panelárně Předměřice n. L.	5763	Ekonomika - hospodářství - průmysl - stavebnictví - záškodnictví	HK
125	28.2.1963	OO-MV Chrudim	APS	HAVEL	Ohrožení zam. mlýna PVC Prachovice	5937	Ekonomika - hospodářství - průmysl - chemie - záškodnictví	CR
126	22.3.1963	OO-MV Semily	APS	FAŠISTA	Letáky a anonymní dopisy Tatobity a okolí	3681	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym - letáky	SM, JN
127	22.3.1963	OO-MV Havl. Brod	APS	ANONYM	Anonymní dopisy funkcionářům MNV Nová Ves u Světlé n. Sázavou	5821	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	HB
129	25.4.1963	OO-MV Ústí n. Orlicí	APS	HOLICE	Položení překážek před osobní motorový vlak (na kolejích u obce Holice)	6169	Protistátní činnost - vandalismus	PA, UO
130	29.5.1963	KS-MV HK 4/1	OB		Krajské sdružení ve stavebnictví	5322	Ekonomika - hospodářství - průmysl - stavebnictví	HK
131	29.5.1963	KS-MV HK 4/1	APS	PANEL	Panelárna Předměřice - nedodržení technologie	5628	Ekonomika - hospodářství - průmysl - stavebnictví - záškodnictví	HK
133	19.6.1963	KS-MV HK 2/1	OB	ANGLIE - BÁZE	Západní armáda; Britská společnost pro Československo - Britský ústav; Anglie	104	Protistátní činnost - protistátní skupiny osob bývalí lidé - vojáci - báze - VB	
134	24.6.1963	OO-MV Ústí n. Orlicí	APS	KOHOUTY	Uzavírání kohoutů tlakové průběž. brzdy u vlaků (v prostoru ŘUS Česká Třebová)	6168	Doprava - železniční doprava - záškodnictví	UO
135	24.6.1963	OO-MV Chrudim	APS	ZÁŠKODNÍK	Závady na strojích JZD "Nový život" Luže (sabotáž)	5982	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - záškodnictví	CR

136	24.6.1963	OO-MV Náchod	APS	POŠTA	Hanlivý lístek na státníka spřáteleného státu (vylepení hanobného letáku proti SSSR)	5868	Protistátní činnost - výhružné dopisy - letáky	
137	28.6.1963	OO-MV Semily	APS	CUITISIN	Závady při výrobě Cuitisin v Hrabačově	5966	Ekonomika - hospodářství - průmysl - potravinářský průmysl - záškodnictví	SM
139	28.6.1963	OO-MV HK	OB		Gumokov HK, státobezpečnostní prověrka	233	Ekonomika - hospodářství - průmysl - gumárenství	HK
140	10.7.1963	OO-MV HK	APS	OHEŇ	Požár stodoly JZD Chuděřice	5924	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - požár	HK
141	25.7.1963	KS-MV HK 4/1	OB		Ředitelství národního podniku Plynostav	4047	Ekonomika - hospodářství - průmysl - energetika - plyn	PA
142	29.7.1963	OO-MV Havl. Brod	APS	PÍSAŘ	Výhružné dopisy v Habrech (funkcionářům JZD)	6033	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym; ekonomika - hospodářství - zemědělství	HB
143	22.8.1963	OO-MV Havl. Brod	APS	KRUPA	Výhružné dopisy funkcionářům JZD (anonym odesílán z Dolní Krupé do JZD Olešné)	5822	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym; ekonomika - hospodářství - zemědělství	HB
144	30.8.1963	3/2	OB	JUNÁK	Bývalí příslušníci organizace Junák - podezření z ilegální činnosti	3940	Protistátní činnost - protistátní skupiny osob ilegální organizace - Junák - mládež	
145	28.9.1963	OO-MV HK	APS	SENDRAŽICE	Požár kravína JZD Sendražice	5895	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - požár	HK
146	30.10.1963	OO-MV HK	OB		Zemědělství v okrese HK	5340	Ekonomika - hospodářství - zemědělství	HK

147	18.11.1963	KS-MV 2/1 HK	OB		Kapitalistické ambasády	96	Zastupitelské úřady - ambasády - USA	
148	22.1.1964	OO-MV žel.sk.,Ústí nad Orlicí	APS	ZÁMRSK	Narušování bezpečnostních zařízení ŽST Zámrsk	6492	Doprava - železniční doprava - záškodnictví	UO
149	30.1.1964	OO-MV Havl. Brod	APS	JILEMNÍK	Podezření ze záškodnictví v JZD Jilemník (poškození dojnic)	6641	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - záškodnictví	HB
151	28.4.1964	KS-MV HK	převedeno z fondu "S"	AKCE "D"	Vyakčnění důstojníci ČSA zařazení do TNP (bývalí vojáci ČSA - propuštění - pracovní tábory)	S-40, S-106	Protistátní činnost - protistátní skupiny osob bývalí lidé	HK
152	29.9.1964	OO-MV Rychnov	OB		ŽAZ Vamberk (rozpracování objektu)	143	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	RK
153	29.9.1964	OO-MV Rychnov	OB		AZNP Kvasiny (rozpracování objektu)	767	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství - automobilový průmysl	RK
154	29.9.1964	OO-MV Rychnov	OB		ZTS Týniště n. Orlicí (rozpracování objektu)	843	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	RK
155	29.9.1964	OO-MV Pardubice	OB		MKZ Chvaletice - chemička - rozpracování objektu	3959	Ekonomika - hospodářství - průmysl - chemie	PA
156	29.9.1964	OO-MV Pardubice	OB		Pozemní stavby Trnová - rozpracování objektu	4048	Ekonomika - hospodářství - průmysl - stavebnictví	PA
158	14.10.1964	OO-MV Trutnov	OB	GEOLOGIE	Geologický průzkum	6793	Věda - výzkum - geologie	TU
159	15.10.1964	OO-MV Trutnov	OB		Umělé vlákno - Rudník	276	Ekonomika - hospodářství - průmysl - chemie	TU
160	16.10.1964	OO-MV Trutnov	OB	ELEKTRÁRNY	Elektrárna Poříčí	267	Ekonomika - hospodářství - průmysl - energetika - elektrárny	TU

161	15.10.1964	OO-MV Trutnov	OB		Lokomotivní Depo ČSD Trutnov	6229	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství; doprava - železniční doprava	TU
162	15.10.1964	OO-MV Trutnov	OB		Železniční stanice Lanovky Teplice n. Metují	6230	Doprava - železniční doprava	NA
163	15.10.1964	OO-MV Trutnov	OB		ČSAD dopravní závody Trutnov (závadové osoby)	1264/4	Doprava - autobusová doprava - ČSAD	TU
164	15.10.1964	OO-MV Trutnov	OB		AZV Vrchlabí - strojírenství	5357	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	TU
165	15.10.1964	OO-MV Trutnov	OB		Testlen Trutnov	5232	Ekonomika - hospodářství - průmysl - textilní průmysl	TU
166	15.10.1964	OO-MV Trutnov	OB		Nářadí n. p. Vrchlabí	619	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	TU
167	15.10.1964	OO-MV Trutnov	OB		Tesla Rožnov - závod Vrchlabí	447	Ekonomika - hospodářství - průmysl - elektrotechnika	TU
168	15.10.1964	OO-MV Trutnov	OB		Rudná důl Bohumír - Horní Vernéřovice	164	Ekonomika - hospodářství - průmysl - hutnictví	TU
169	23.12.1964	OO-MV Ústí n. Orlicí	OB		ČSD - TD Česká Třebová (traťová správa, traťové závady na trase)	6174	Doprava - železniční doprava - ČSD	UO
170	23.12.1964	OO-MV Pardubice	OB		Francie - báze (čs. státní příslušníci - vztah k Francii)	103	Báze - Francie; zastupitelské úřady	PA
171	24.12.1964	OO-MV Náchod	OB		Lehký průmysl - Tepna Náchod - havárie strojů, požáry	167	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	NA
173	30.12.1964	OO-MV Pardubice	OB		Nekatolické církve Trutnov, Dvůr Králové, Pardubice	61	Náboženství - církev	TU, PA
174	30.12.1964	OO-MV Pardubice	OB		Řády, kongregace, sekty - jezuité	119	Náboženství - církev - římskokatolická církev - řeholní řády - jezuité	PA

175	30.12.1964	Ústí n. O., Náchod	OB		Římskokatolická církev	123	Náboženství - církev - římskokatolická církev	PA, UO, NA?
176	30.12.1964	Ústí n. O., Náchod	OB		Řecko - řečtí emigranti - Pardubice	504	Emigrace - Řecko	PA?
177	30.12.1964	OO-MV Náchod	OB		Bývalý státní aparát	17	Protistátní činnost - protistátní skupiny osob bývalí lidé	NA
178	30.12.1964	OO-MV Náchod	OB		Zdravotnictví	20	Zdravotnictví	NA
179	30.12.1964	OO-MV Náchod	OB		Bývalí lidé (nepřátelské osoby rozpracování)	22	Protistátní činnost - protistátní skupiny osob bývalí lidé	NA
181	30.12.1964	OO-MV Náchod	OB		Sociální demokraté	44	Protistátní činnost - protistátní skupin osob - bývalí lidé - strany - sociální demokraté	NA
182	30.12.1964	OO-MV Náchod	OB		Strana lidová	45	Protistátní činnost - protistátní skupin osob - bývalí lidé - strany - lidovci	NA
183	30.12.1964	OO-MV Náchod	OB		Mládež v okrese Náchod	65	Mládež	NA
185	11.1.1965	OO-MV Ústí n. Orlicí	OB		Bývalé politické strany v okrese Ústí n. O.	5494	Strany - protistátní činnost - protistátní skupiny osob - bývalí lidé	UO
186	11.1.1965	OO-MV Trutnov	OB		Římskokatolická církev - řády	4375	Náboženství - církev - římskokatolická církev - řeholní řády	TU
187	11.1.1965	OO-MV Jičín	OB		Římskokatolická církev - řády	5260	Náboženství - církev - římskokatolická církev - řeholní řády	JC
189	11.1.1965	OO-MV Pardubice	OB		Východní emigrace v kraji HK	19	Emigrace	PA
190	11.1.1965	OO-MV Pardubice	OB		Agrárníci v kraji HK	23	Protistátní činnost - protistátní skupin osob - bývalí lidé - strany - agrárníci	

191	23.3.1965	převedeno z fondu "S"	OB	AKCE "R"	Majetek rakouských státních příslušníků v ČSSR (rozpracování osob v akci "R", rok 1956)	S - 1300, S - 1992	Rakousko	
192	25.3.1965	OO-MV Rychnov	APS	MUNICE	Nález výbušnin (zbraní a nábojů) v okolí Solnice	7110	Nález výbušnin	RK
193	4.5.1965	KS-MV zde II/6	APS	MATOUŠ	Závad. anonymy v římskokatolické církvi - Rychnov n. K.	7173	Náboženství - církev - římskokatolická církev; protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	RK
194	3.6.1965	KS-MV zde II/6	APS	ZÁLABÍ	Nepřátelské letáky ve Dvoře Králové n. L.	7411	Protistátní činnost - letáky	TU
195	18.6.1965	KS-MV zde II/6	OB	MLÁDEŽ	Junák, Národně socialistická str., Lidová str. v HK (kuratoristé 42-45)	65	Strany - národní socialisté, lidovci, protistátní činnost - protistátní skupiny osob bývalí lidé - Junák	HK
197	25.6.1965	KS-MV zde II/6	APS	ORBAN	Anonymní dopis odeslán z Doudleb na funkcionáře ZV ROH n. p. Orban Doudleby	7323	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	RK
199	24.9.1965	KS-MV zde II/6	APS	DŮCHOD	Anonymní dopis z Opatova do Kanceláře prezidenta republiky	7424	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	SY
200	3.11.1965	KS-MV zde II/8	APS	OPRAVÁŘ	Závody ČSAD HK (poškozování vozidel)	7209	Doprava - autobusová doprava - ČSAD	
201	18.1.1966	KS-MV zde II/6	APS	ŘIDIČ	Anonymní dopis předsedovi vlády ohledně vysokých trestů řidičům	7525	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	
202	29.3.1966	OO-MV Pardubice	APS	VÝPRAVČÍ	Elektrárna Opatovice n. L. - havárie na zauhlovacím zařízení Elna Opatovice	7516	Ekonomika - hospodářství - průmysl - energetika - elektrárny	PA
203	18.11.1966	S-StB HK 2/5	APS	JAROSLAV	Letáky, výhružné dopisy (předseda JZD Řepíky)	7483	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	?
205	28.12.1966	S-StB 2/6	OB		Přeshraniční železniční přechody ČSD do Polska	6217	Doprava - železniční doprava - ČSD	

206	6.1.1967	O-StB Chrudim	APS	MSTITEL	Neznámý pisatel anonymních dopisů (funkcionářům KSČ v Hlinsku)	7639	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym - KSČ	CR
207	21.1.1967	S-StB HK 2/5	APS	ZNAK	Neznámý pachatel anonymních dopisů (odesílané z Pardubic a protistátní letáky různým osobám - Havel)	7385	Protistátní činnost - výhružné dopisy - letáky - anonym	PA
208	24.1.1967	S-StB HK 2/5	OB	SOKOL	Bývalá tělocvičná jednota (Sokol)	OBS -110	Protistátní činnost - protistátní skupiny osob ilegální organizace - Sokol	
209	10.2.1967	S-StB HK 2/6	OB		ČSSS - PLAČICE	5339	Protistátní činnost - protistátní skupin osob - bývalí lidé - strany - Čs. strana socialistická	HK
210	17.2.1967	S-StB HK 2/6	OB	AKADEMIE	Výzkumný ústav bramborářský - Havl. Brod, šlechtitelská stanice Keřekov, Pelhřimov, Velká Lomnice	5629	Věda - výzkum - potravinářství	HB, PE, neidentifikováno
211	21.2.1967	O-StB Náchod	OB	PROVAZ	Anonymní dopisy - výhružný dopis vedoucímu provozovny kovovýroby ve Zbečníku	7750	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	NA
212	17.4.1967	StB zde - 2/6	OB		RVHP ve VČK	7336	Ekonomika - hospodářství - RVHP	
213	17.4.1967	StB zde - 2/6	OB		Sdělovací a zabezp. distance HK ČSD	6244	Doprava - železniční doprava - ČSD	
214	6.5.1967	Náchod	APS	KŘÍŽEK	Protistátní tiskoviny	8001	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	NA
215	13.6.1967	H. Brod	APS	PISTOLE	Protistátní tiskoviny	7524	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	HB

216	25.8.1967	2/6	OB	PRŮMSTAV	Sledování činnosti nepřátelských osob	4049	Ekonomika - hospodářství - průmysl - stavebnictví - Průmstav	HK
217	15.12.1967	2/2 zde	OB		Sicherheitsdienst a jeho sítě	78	Ideologie - nacismus - SD	
218	15.12.1967	2/2 zde	OB		Konfidenti Gestapa	77	Ideologie - nacismus - Gestapo	
219	28.3.1968	2/5 zde	APS	REDAKCE	Redakce - anonym	8051	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	
220	10.4.1968	2/6 zde	APS		Potok - Ž.D.	9117		
221	10.4.1968	Náchod	APS		Kovo	9137	Ekonomika - hospodářství - obchod - podniky zahraničního obchodu	NA
222	11.4.1968	Trutnov	APS	ŠKŮDCE		7964		TU
223	11.4.1968	H. Brod	APS	HUMPOLEC		7596		HB? PE?
224	12.4.1968	2/5 zde	OB		Svazarm	111	Organizace - organizace branné - Svazarm	
226	18.5.1968	2/5	OB		Buržoazní odboj (bývalí důstojníci ČSA)	7331	Protistátní činnost - protistátní skupiny osob bývalí lidé - vojáci - doprava - letecká doprava - ČSA	
227	18.5.1968	2/5	OB		"Velkoburžoazie" (bývalá velkoburžoazie, "fašisté" - 1 svazek)	22	Ideologie - nacismus - fašismus	
228	18.5.1968	Svitavy	OB		Vysílač	9074	Sdělovací prostředky - rozhlas - vysílače	SY
229	20.5.1968	2/5	OB		Zahraniční studenti	5542	Věda - školství - zahraniční studenti	
230	20.5.1968	Svitavy	OB		Kras n. p.	9072	Ekonomika - hospodářství - průmysl - textilní průmysl	SY

231	20.5.1968	Svitavy	OB		"TOS" Svitavy	4407	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	SY
232	20.5.1968	Trutnov	OB		Důl Stachanov	575	Ekonomika - hospodářství - průmysl - hutnictví	TU
233	20.5.1968	Trutnov	OB		Důl J. Šverma	576	Ekonomika - hospodářství - průmysl - hutnictví	TU
234	20.5.1968	Ústí n. O.	OB		Dílny ČSD Česká Třebová	6177 + 7433 + 7364	Doprava - železniční doprava - ČSD	UO
235	20.5.1968	Ústí n. O.	OB		Lokomotiva Depo ČSD Česká Třebová	6176	Doprava - železniční doprava - ČSD	UO
236	20.5.1968	H. Brod	OB		Chotěbořské kovodělné strojírny	5527	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	HB
237	20.5.1968	2/6	OB		ČZNM Plotiště	224	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	HK
238	20.5.1968	2/6	OB		Hudební nástroje HK (ČHN HK)	9086	Ekonomika - hospodářství - obchod	HK
239	20.5.1968	Svitavy	OB		Vigona s. p. Svitavy	9073	Ekonomika - hospodářství	SY
240	20.5.1968	H. Brod	OB		Kovofiniš n. p.	5250	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	HB
241	20.5.1968	H. Brod	OB		ČSD H. Brod - Elektrifikace	6614	Doprava - železniční doprava - ČSD	HB
242	20.5.1968	Jičín	OB		Závody průmyslové automatizace (ZPA Nová Paka)	9102	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	JC
243	20.5.1968	Jičín	OB		Agrostroj Jičín	9103	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	JC
244	20.5.1968	Chrudim	OB		Transporta Chrudim	3814	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	CR

247	20.5.1968	Chrudim	OB		Obchodní ředitelství Transporta	7705	Ekonomika - hospodářství - obchod	CR
249	20.5.1968	2/6	OB		ČSD HK	6234	Doprava - železniční doprava - ČSD	HK
250	20.5.1968	Trutnov	OB		Nacista	9161	Ideologie - nacismus	TU
251	20.5.1968	Pardubice	OB	KŘEMEN		9112		PA
254	23.7.1968	2/6	APS	AGÁT	ČSD doprava - lokomotiva DEPO HK	9250	Doprava - železniční doprava - ČSD	HK
255	23.7.1968	2/5	APS	LÁZNĚ	Protistátní dokumenty	7927	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	
256	23.7.1968	2/5 zde	APS	DOPIS	Protistátní dokumenty	7926	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	
257	23.7.1968	2/5 zde	APS	ÚSPORY	Protistátní dokumenty	8073	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	
258	23.7.1968	2/5 zde	APS	MANDÝSEK	Protistátní dokumenty	8072	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	
259	23.7.1968	2/5 zde	OB		Zdravotnictví (biostanice)	20	Věda - výzkum - biologie	
260	19.8.1968	2/5 zde	APS	BESEDA	Protistátní dokumenty	9063	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	
261	6.9.1968	Rychnov	APS	LÁZEŇ	ŽAZ Vamberk n. p.	9148	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	RK
262	9.9.1968	2/5 zde	OB		Nepřátelské osoby Amnestanti a protistátní iniciativa	7319	Protistátní činnost - protistátní skupiny osob amnestanti	
263	21.12.1968	Náchod	OB		MEZ Náchod	9075	Ekonomika - hospodářství - průmysl - elektrotechnika	NA
264	21.12.1968	Náchod	OB		Závody Zdeňka Nejedlého Rubena Náchod	166	Ekonomika - hospodářství - průmysl	NA
265	22.1.1969	NPT Rtyně v Podkrkonoší	OB		NPT Rtyně v Podkrkonoší	209	Ekonomika - hospodářství - průmysl - papírenský průmysl	TU

266	28.1.1969	NPT Valdice	OB		NPT Valdice (zbraně)	208	Ekonomika - hospodářství - průmysl - papírenský průmysl	JC
267	30.1.1969	Chrudim	APS	POŽÁR	Požár - České Lhotice - Chrudim	9280	Ekonomika - hospodářství - požár	CR
268	28.2.1969	2/6 zde	OB	AKCE "R" - "FIAT"		7716	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství - automobilový průmysl	
269	28.2.1969	Pardubice	OB		Paramo Pardubice	9069	Ekonomika - hospodářství - průmysl - chemie	PA
271	28.2.1969	2/6	OB		VÚCHP, Kostelec n. O., KVZ KH, KPS Potštejn	536	Věda - výzkum - chemie	RK
273	13.3.1969	2/5 zde	APS	ZAHRADNÍK		9327		
274	13.3.1969	2/5 zde	APS	ŠKODA		9329	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství - automobilový průmysl	
275	18.3.1969	Ústí n. O.	APS	ŠOUPAL	Anonym na ÚV - KSČ - Praha	9158	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym - KSČ	UO
276	13.5.1969	2/5 zde	APS	CIRKUS	Protistátní písemnosti	9320	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	
277	2.6.1969	Trutnov	APS	VANDAL	Hanobení sovětského památníku	9325	Protistátní činnost - vandalismus	TU
279	24.10.1969	2/5 zde	APS	ŠERLICH	Protistátní tiskoviny (Deštná)	9360	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	RK
280	7.11.1969	H. Brod	APS	DUB	Ochrana vojenských objektů	9147	Vojenství - vojenské objekty	HB
281	17.12.1969	2/5 zde	APS	PILÍŘ	Protistátní dokumenty	9315	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	
283	29.6.1970	Trutnov	APS	GORKI	Protistátní plakáty a letáky	9459	Protistátní činnost - letáky	TU
284	4.9.1970	Trutnov	APS	PODLOUBÍ	Letáky a hanobení G. Husáka	9435	Protistátní činnost - letáky	TU
285	30.9.1970	Svitavy	APS	PLAKÁT	Protistátní dokumenty	9401	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	SY

286	2.10.1970	Svitavy	APS	LÍSTEK	Korespondenční lístek Štrougalovi	9395	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	SY
287	2.10.1970	Svitavy	APS	ADAST	Protizákonné tiskoviny	9424	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	SY
288	2.10.1970	Svitavy	APS	MALÍŘ	Protizákonné tiskoviny	9404	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	SY
289	2.10.1970	Pardubice	APS	PASÁŽ	VZ - plakát - "štvavé" tiskoviny	9442	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	PA
290	2.10.1970	Semily	APS	TROSKY	Protistátní písemnosti v Rovensku	9441	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	SM
291	2.10.1970	Semily	APS	PŘÍTEL	Protistátní písemnosti v Rokytnici	9440	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	SM
292	6.10.1970	Pardubice	APS	TESLA	Protizákonné tiskoviny v lednu 1968	9377	Protistátní činnost - protistátní dokumenty - anonym	PA
293	14.10.1970	Pardubice	APS	DOPISY	Protistátní tiskoviny - anonym v Pce	9394	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	PA
294	14.10.1970	Ústí n. O.	APS	INTERNÁT	Letáky v ONŽ Česká Třebová	9400	Protistátní činnost - letáky	UO
295	20.10.1970	Chrudim	APS	VÁPNO	Protistátní hesla v obci Slatiňany	9455	Protistátní činnost - letáky	CR
296	3.11.1970	2/5 zde	APS	ZDENKA	Leták na KNV - HK, "Drazí spoluobčané"	9409	Protistátní činnost - letáky	HK
297	3.11.1970	Trutnov	APS	AUTOBUS	Leták na lince Vrchlabí - Hostinné	9446	Protistátní činnost - letáky	TU
298	3.11.1970	H. Brod	APS	KNYK	Protistátní heslo osada Rožňák - Knyk	9429	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	HB
299	3.11.1970	H. Brod	APS	LATEX	Protizákonná hesla na úseku Svatý Kříž - Květnov	9428	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	HB
300	3.11.1970	H. Brod	APS	SIRÁKOVICE	Protizákonná hesla na úseku Spytice - Sirákovice	9430	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	HB
301	3.11.1970	Náchod	APS	VIADUKT	Protizákonná hesla v Jaroměři	9456	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	NA
302	6.11.1970	H. Brod	APS	ŽDÍREC N.D.	Plakát hanobící SSSR	9405	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	HB
303	25.11.1970	Trutnov	APS	NÁŘADÍ	Leták "Drazí spoluobčané" v n. p. Nářadí v Hostinném	9445	Protistátní činnost - letáky	TU
304	25.11.1970	Pardubice	APS	TEPLÁRNA	Poškození obrazu Lenina ve VCHZ Pace	9556	Protistátní činnost - vandalismus	PA

305	30.11.1970	Trutnov	APS	DOPIS	5 protistátních letáků na OV-KSČ Trutnov	9458	Protistátní činnost - letáky - KSČ	TU
306	3.12.1970	Ústí n. O.	APS	MĚSTO	Výhružné dopisy na KSČ a MNV Žamberk	9356	Protistátní činnost - výhružné dopisy	UO
307	4.1.1971	Jičín	APS	DANA	Letáky z poštovního úřadu Hořice	9415	Protistátní činnost - letáky	JC
308	8.1.1971	Trutnov	APS	ZVIČINA	Anonymní dopisy MNV Mostek n. p. "TIBA"	9469	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	TU
309	15.3.1971	Trutnov	APS	ZBĚH	Protistátní hesla Svoboda a Úpon + Jánské Lázně	9431	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	TU
310	16.3.1971	Pardubice	APS	VIŠEŇ	Anonym MV - Praha z Pardubic	9454	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	PA
311	5.4.1971	Rychnov	APS	ELEKTRA	Letáky v n. p. Skuhrov n. B.	9470	Protistátní činnost - letáky	RK
312	5.4.1971	Rychnov	APS	VÝLOHA	Hákové kříže v Rychnově n. K.	9413	Ideologie - nacismus	RK
313	9.4.1971	Semily	APS	ŘÍJEN	Požár v n. p. Kolora Semily	9531	Ekonomika - hospodářství - průmysl - chemie - požár	SM
314	9.4.1971	Ústí n. O.	APS	ÚČTÁRNA	Protistátní letáky v n. p. Orličan Choceň	9468	Protistátní činnost - letáky	UO
315	9.4.1971	Rychnov	APS	SEKRETARIÁT	Anonym OV-NF Rychnov n. K.	9423	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	RK
316	9.4.1971	Rychnov	APS	ŠATNA	Leták VČDZ Solnice	9453	Protistátní činnost - letáky	RK
317	9.4.1971	Rychnov	APS	DEMOKRACIE	Leták Trnov - Záhornice	9451	Protistátní činnost - letáky	RK
318	9.4.1971	2 odbor před	APS		Prověření signálů	9046		
319	9.4.1971	2/5	APS	PRAPOR	Letáky v HK II.	9437	Protistátní činnost - letáky	HK
320	3.5.1971	Trutnov	APS	PERMONÍK	Leták v n. p. Celestyn - Radvanice	9422	Protistátní činnost - letáky	TU
321	3.5.1971	Trutnov	APS	VANDAL	Zhanobení SSSR Vlajky - OSS Trutnov	9414	Protistátní činnost - vandalismus	TU
322	10.6.1971	2/5	APS	SEZNAM	Protistátní tiskoviny - 2000 slov - Pardubice	9457	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	PA

323	21.6.1971	Rychnov	APS	KRESBA	Letáky v AZNP Kvasiny	9452	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství - automobilový průmysl; protistátní činnost - letáky	RK
324	12.7.1971	Svitavy	APS	CONSUL	Letáky v Poličce manželům Kovářovým	9621	Protistátní činnost - letáky	SY
325	12.7.1971	Semily	APS	TÁBOR	Letáky - Lomnice n. P.	9444	Protistátní činnost - letáky	SM
326	13.7.1971	2/6	APS	KARKULE	Požár v depu HK	9532	Ekonomika - hospodářství - požár	HK
327	13.8.1971	Náchod	OB	PAST - 1	VÚ-7450 Jaroměř II.	9156	Věda - výzkum, vojenství - vojenské objekty	NA
328	10.9.1971	Semily	APS	KRAKONOŠ	Protistátní hesla v obci Benecko, Semily	9420	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	SM
329	10.9.1971	Trutnov	APS	KANTER	Přeplnění vodních nádrží Nářadí - Vrchlabí	9539		TU
330	13.9.1971	2/3	OB	ODH	Devizové hospodářství	7285	Ekonomika - hospodářství - obchod	
331	29.9.1971	Ústí n. O.	APS	KOHOUTY	Uzavření kohoutů	9528		UO
332	7.10.1971	Semily	VM	CUTISIN	Uzavření vodárny	bez r.č.		SM
333	15.10.1971	2/1 církev	OB	AMNESTANTI	"Spojení" II - Vatikánský koncil	123	Náboženství - římskokatolická církev - Vatikán	
334	28.12.1971	Jičín	APS	ELEKTRIKÁŘ	Letáky "Drazí spoluobčané"	9402	Protistátní činnost - letáky	JC
335	13.2.1972	2/2	APS	KOVO	Anonymní dopis z Nového Bydžova na ÚV KSČ	9618	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym - KSČ	HK
336	26.5.1972	2/2	OB		Bývalá strana agrární	9474	Protistátní činnost - protistátní skupin osob - bývalí lidé - strany - agrárníci	
337	26.5.1972	H. Brod	APS	SVĚDECTVÍ	Anonym SZTŠ Šumperk - Temnice	9671	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	HB

338	26.5.1972	H. Brod	APS	SUVERÉN	Anonym prezidentovi republiky z H. Brodu	9672	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	HB
339	30.5.1972	Ústí n. O.	APS	POHLEDNICE	Anonym na ÚV KSČ a Lanškroun	9749	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym - KSČ	UO
340	30.5.1972	Ústí n. O.	APS	GANGSTER	Anonym prezidentovi republiky z České Třebové	9750	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	UO
341	14.6.1972	Rychnov	APS	ŘETĚZ	Letáky v ŽAZ Vamberk "Drazí spoluobčané"	9466	Protistátní činnost - letáky	RK
342	14.6.1972	Jičín	APS	PALIVEC	Anonym z Jičína na ÚV KSČ	9716	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym - KSČ	JC
343	14.6.1972	Jičín	APS	ZEMĚDĚLEC	Anonym z Jičína na OV KSČ	9475	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	JC
344	14.6.1972	Jičín	APS	ŘIDIČ	Ručně psané letáky v okolí Sobotky; Janků Vladimír (1928)	9406	Protistátní činnost - letáky	JC
345	8.8.1972	2/2	APS	OBČANÉ	Protizákonné písemnosti	9930	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	
346	19.1.1973	2/3	APS	AUTOMAT	Cukrovar Hrochův Týnec	10025	Ekonomika - hospodářství - průmysl - potravinářský průmysl	CR
347	13.4.1973	2/3	APS	PÍST	N. p. Metaz HK	10064	Ekonomika - hospodářství - průmysl - potravinářský průmysl	HK
348	10.5.1973	2/2	APS	CHATA	Výbuch ve Škrovádu	10749	Ekonomika - hospodářství - záškodnictví	CR
349	18.5.1973	2/2	APS	ZELENKA	Dopisy vládním funkcionářům Vamberk	10513	Protistátní činnost - výhružné dopisy	RK
350	19.11.1973	2/2	OB	ŠKOLY	Vysoké školy v kraji (Pedagogická fakulta, stážisté, stipendisté, studium v zahraničí)	9484	Věda - školství - VŠ - zahraniční studenti	HK

351	21.1.1974	2/4	APS	ZÁŠKODNÍK	Narušení spojení tel. okruhů	11223	Ekonomika - hospodářství - záškodnictví	
352	22.2.1974	2/2	APS	ROLÁK	Anonymní dopisy OS-HK a JUDr. Kazimourovi	9926	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	HK
353	27.2.1974	1/1	OB	OBORA	Německo	79	Němci	TU?
354	28.2.1974	2/2	APS	KORESPONĎÁK	NP 7 korespondenčních lístků z HK NA SSM	9941	Protistátní činnost - výhružné dopisy	HK
355	22.3.1974	Pardubice	APS	VÍTR	NP - propuštění důstojníci ČSAL - zbraně - Pardubice	11962	Protistátní činnost - protistátní skupin osob - bývalí lidé - vojáci	PA
356	4.4.1974	2/2	APS	FOTO	NP - anonym na KV KSČ vedoucímu tajemníkovi	11118	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym - KSČ	
357	14.5.1974	2/3	APS	ANONYM	NP anonym - Ředitelství pošt a telekomunikací	10147	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	PA
358	23.5.1974	2/4	VM		Vojenské vlečky (objekty)	7351	Vojenství - vojenské objekty	
359	24.6.1974	Pardubice	APS	PEL	Paramo Pardubice	11834	Ekonomika - hospodářství - průmysl - chemie	PA
360	15.7.1974	Trutnov	APS	SPOJENÍ	NP - kontaktování občanů ČSSR (§ 195/SRN) na obj.	11077		TU
361	22.7.1974	2/3	APS	PLAMEN	požáry v obci Třebešov a Byzhradec	11194	Státní správa - obec - požár	RK
362	22.7.1974	Chrudim	APS	FANATIK	Anonymní dopisy Chrudim "Hlinsko"	10573	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	CR
363	22.8.1974	Svitavy	APS	RAKETA	Ztráta raketového motoru v Adast Polička	12165	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství - záškodnictví	SY
364	7.10.1974	S -StB 2/3	APS	POŽÁRY	Požáry - letáky (Sklenařice - Seba)	11193	Protistátní činnost - letáky - požár	SM
365	21.10.1974	S -StB 2/3	APS	FOSFOR	Požáry vozových zásilek RA ČSD žst. Jaroměř	10244	Doprava - železniční doprava - ČSD - požár	NA

366	14.11.1974	O-StB Rychnov	APS	SRPEN	AZNP závod Kvasiny - nápisy, hákové kříže z 21.8. (§ 103, 104, 260 tr. zákona)	12276	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství - automobilový průmysl - ideologie - nacismus	RK
367	14.11.1974	O-StB Rychnov	APS	HALA	ZTS Týniště n. Orlicí (nápisy a kresby)	12275	Protistátní činnost - nápisy	RK
368	20.11.1974	S - StbHK I/2	VM	KLUPP	Dr. Klupp, A - 1010 Wien I.	bez r.č.		
369	14.2.1975	O-StB Svitavy	APS	EXPLOZE	Adast Polička - pohřešování technologie u Pg - 15, § 130 tr. zák.	12802	Protistátní činnost - záškodnictví	SY
370	25.6.1975	O- StB Semily	APS	POMNÍK	Anonymní dopisy na MěNV Hodonín a Mikulov (§103,104)	12612	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	SM, HO, BV
371	4.7.1975	O - StB Náchod	APS	MĚNA	Anonymní dopisy (ÚV-KSČ, G. Husák, § 103 - 104	13473	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym - KSČ	NA
372	31.7.1975	S - Stb III/2	APS	DOPIS	Anonymní dopisy funkcionářům ČSD Pardubice (§198 tr. z.)	12626	doprava - železniční doprava - ČSD; protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	PA
373	5.8.1975	S - StB HK III/SMV	APS	MOUČKA	Požár ve skladu kostní moučky, sběrné suroviny Přívlaka § 130 - amnestie, František Nechanický (18.12.1927)	12477	Protistátní činnost - požár	SM
374	12.8.1975	S - StB II/3	APS	AMBASÁDY	Anonymní dopisy (západním ambasádám), § 100-103,104	12582	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym - zastupitelské úřady	
375	12.8.1975	S StB I/4	OB	ČEDOK, CKM, REKREA	Cestovní kanceláře	9516	Ekonomika - hospodářství - služby - cestovní kanceláře	
376	2.9.1975	S StB III/2	APS	ODKLON	Narušování dopravy neopodstatněnými odklony	12736	Doprava - železniční doprava - ČSD	
377	15.9.1975	O - StB Pardubice	APS	TRAVIČ	Úhyn skotu v JZD Kostěnice §94, 97 tr.z.	12924	Ekonomika - hospodářství - zemědělství	PA

378	15.9.1975	S - StB III/2 zde	APS	BRZDA	Porušování brzdných systémů u vozů a vlaků v žst. v Pardubicích	13476	Doprava - železniční doprava - záškodnictví	PA
379	28.10.1975	S - StB II/3 zde	APS	MEDIUM	15 anonymních dopisů čl. KSČ a příslušníkům SNB Semily	11017	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym - KSČ	SM
380	28.10.1975	O - StB Svitavy	APS	LEGIONÁŘ	Anonymy ÚV KSČ a Rozhlasu Praha z Mor. Třebové	12366	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym - KSČ	SY
381	9.12.1975	O - StB Pardubice	APS	NÁSTĚNKY	Poškození nástěnky v n. p. TESLA Pardubice - provoz Galvanovna	14159	Protistátní činnost - vandalismus	PA
382	27.12.1975	S - StB II/3 zde	APS	KINO	Anonymy z Litomyšle, Svitav, Poličky	14682	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	SY
383	20.1.1976	O - StB Svitavy	VM	LETÁKY	Letáky Mor. Třebová (§100,103,104)	VM	Protistátní činnost - letáky	SY
384	1.3.1976	S - StB III/2	VM	ZÁVLEKY	Celostátní bezpečnostní akce na ČSD	VM	doprava - železniční doprava - ČSD	
385	26.4.1976	S - StB III/1	APS	SAZE	Prodlužování rozvoje ČS ekonomiky v oblasti gumárenského průmyslu	14188	Ekonomika - hospodářství - průmysl - gumárenství	
386	10.5.1976	Pardubice	VM	SYŘANÉ	Syrští státní příslušníci - školení (n. p. Tesla Pardubice)	bez RČ	Zahraniční studenti, stážisté, Sýrie	PA
387	21.5.1975	Pardubice	P	BUDÍKY		13194 ? 13914		PA
388	15.6.1975	Jičín	P	DANEŠ		12636		JC
389	23.6.1975	3/1	P	PŘEDMĚT	Tesla Hradec Králové	12753	Ekonomika - hospodářství - průmysl - elektrotechnika	HK
390	18.8.1975	III/SMV	APS	KOTEL	Výbuchy kotlů v n. p. Fotochema HK	14873	Ekonomika - hospodářství - průmysl - chemie	HK
391	14.9.1976	III/1	APS	ÚNIK	Vyzrazení technologie výroby kyseliny bromaminové - BASF v SRN (VCHZ Pardubice)	14882	Ekonomika - hospodářství - průmysl - chemie	PA

392	19.10.1976	O-StB Pardubice	APS	PÍSMÁK	Anonymní pisatel z Pardubic na stranické org. Praha §100,103	12321	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	PA
393	22.10.1976	O-StB Svitavy	APS	EXPLOZE II	Adast Polička - nedostatky ve výrobě PT výrobků PG 15 ve zbrojní výrobě	140603 - 14603	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství - zbrojní výroba	SY
394	27.10.1976	O-StB Pardubice	APS	HELWAN	Výstavba výrobny HNO3 v SAR - podezření ze sabotáže	10898	Ekonomika - hospodářství - průmysl - chemie	PA
395	17.11.1976	O-StB Ústí n.O.	APS	CUKROVAR	Požár v n. p. Agrostroj Jičín dne 6. 12. 1945, podezření ze tr. č. §105	15035	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	JC
396	2.12.1976	O-Stb Jičín	APS	TÁBOR	Anonymní dopisy p. Douckové. Škola vyučování ruského jazyka při OV SČSP Ústí n. O. §100,104	13891	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	UO
397	15.12.1976	S StB III/1	APS	UNION	Čistící stanice v Lachema Kaznějov, snaha o neefektivní nákup v KS § 129 - porušování v provozu socialistické organizace	13283	Protistátní činnost - záškodnictví	PL
398	20.12.1976	S StB III/1	APS	TX	Dokumentace jízdy vlaku TX v srpnu 1968	14184	Doprava - železniční doprava	
399	20.12.1976	S StB III/1	APS	ZÁVLEK	Přelepování ložených nákladních vozů nálepkami "Prázdný" v žst. Pardubice (závleky zásilek do zahraničí)	14519	Doprava - železniční doprava	PA
400	22.12.1976	S StB I/2	OB	EVROPA	Trestní činnost proti CSSR ve prospěch nepřátelských rozvědek rozvědčíky - nelegály (přehled archivních fondů)	7713	Protistátní činnost - trestní činnost - zpravodajská služba - kapitalistické rozvědky - nelegálové	
401	3.1.1976	S StB I/1	OB	JUGOSLÁVIE	Jugoslávský revizionismus a zastupitelské úřady SFRJ - šíření "nepřátelské" ideologie	9740	Ideologie - Jugoslávci - revizionismus, ZÚ Jugoslávie	

402	12.1.1977	S StB I/3	VM	CIZINECKÉ HOTELY (pův. GRAND)	Astra, Lev, Karlova Koruna	91; + 10221	Ekonomika - hospodářství - služby - cizinecké hotely	
403	12.1.1977	S StB I/1	OB	FRANCIE	Báze Francie v kraji	103	Báze - Francie; zastupitelské úřady	
404	12.1.1977	S StB I/1	OB	ANGLIE	Báze Anglie v kraji	104	Báze - VB	
405	12.1.1977	S StB I/1	OB	STÁTY NATO	Ostatní kapitalistické státy	9016	Zastupitelské úřady - ambasády - státy NATO	
406	11.2.1977	S StB III-SMU	APS	SKLADOVÁKY	Požáry zemědělských objektů na okres H. Brod v letech 1969-1975	14686	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - požár	HB
407	11.2.1977	O-StB Semily	APS	VAGON	Odpojení železničního vagonu u vjezdového navěstidla žst. Turnov dne 8. 6. 1975 (§180/1 a 2)	14688	Doprava - železniční doprava - ČSD	SM
408	21.4.1977	III/3 - OST zde	VM		Ztráta utajovaných písemností MNV a OSP Nový Bydžov	VM bez r.č.	Kriminalita - ztráta utajovaných písemností	HK
409	28.4.1977	O-StB III/2 Ústí n.O..	APS	ZARÁŽKA	§179 - žst. Ústí n. O. - kladení zarážek na dopravní koleje	16081	Doprava - železniční doprava - ČSD - protistátní činnost - vandalismus	UO
410	5.5.1977	S StB III/1	OB	BASRA, MOČOVINA	Montas - podsvazek	10040		HK
411	13.5.1977	S StB III/1	VM		Ztráta tajných spisů na VČPC záv. HK	VM bez RČ	Kriminalita - ztráta utajovaných písemností	HK
412	15.6.1977	O-StB Trutnov	APS	PROVOLÁNÍ	Anonymní dopisy "Provolání" zaslané na OV KSČ, ONV, okres prokuraturu a O-VB Trutnov (§ 98 tr.z.)	14722	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym - KSČ	TU
413	14.7.1977	III/2	VM	VAGON	Rank - xerox	VM bez RČ		
414	24.8.1977	O-StB Svitavy	APS	ŠKŮDCE	Hedva Mor. Třebová - potrhané osnovy na 4 stavech (§ 136 tr.z.)	14685	Protistátní činnost - vandalismus	SY

415	24.8.1977	II/3	APS	BÁSEŇ	Anonymní dopisy hanobící vedoucího tajemníka KV KSČ, funkcionáře strany (§156 tr.z.)	13982	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym - KSČ	
416	9.8.1977	O-StB Náchod	APS	GUMA	Zesměšnění představitelů ČSSR, SSSR, NDR na nástěnce OV ROH Rubena n. p. Náchod (§104)	13916	Protistátní činnost - letáky	NA
417	8.9.1977	O-StB Rychnov	APS	ELEKTRODA	Dodávka vadných elektrod ze ŽAZ Vamberk n. p. Adast Adamov pro vojenské zakázky (§129)	14687	Protistátní činnost - záškodnictví	RK, BK
418	17.10.1977	O-StB Chrudim	APS	TAJEMNÍK	Zaslání anonymních dopisů OCT v Chrudimi (§100 tr.z.)	16533	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	CR
420	25.10.1977	III/MV zde	APS	ELASTON	Požár ve skladu hotových výrobků Stavební izolace, provoz Sobotka	15295	Protistátní činnost - požár	JC
421	3.11.1977	III/3 zde	VM		Ztráta utajované písemnosti na ONV Pardubice	VM bez RČ	Kriminalita - ztráta utajovaných písemností	PA
422	29.12.1977	O-StB Chrudim	APS	ROZVADĚČ	Závady ve výrobě v oboru č. 22 (vojenské zakázky) v n. p. Kovolis Hedvikov - Třemošnice	16088	Protistátní činnost - záškodnictví	CR
423	16.2.1978	O-StB Pardubice	APS	MLÝN	TMS - zajištění osoby, která předala technickou dokumentaci tureckému státnímu příslušníkovi, aby sebe obohatila a jeho zvýhodnila	14922	Protistátní činnost - záškodnictví	PA
424	16.2.1978	III/4 zde	OB	KRAS	Kras Chornice	12473		SY
425	16.2.1978	III/4 zde	OB		Východočeský KNV	11368	Státní správa	HK
427	27.2.1978	III/1 zde	APS	DIFTERIE	Nákaza drůbeže v ČSSS Březová a JZD Vysočina	16683	Ekonomika - hospodářství - zemědělství - záškodnictví	NA??? nelze určit
428	16.3.1978	O-StB III/1 zde Pardubice	APS	IMPLA	VCHZ Semtín, devizové machinace IMPLA	110043, 110016	Protistátní činnost - trestní činnost	PA

429	31.3.1978	III/1	P	SMĚS	Závady při polevech filmových materiálů v n. p. Fotochema	14191	Protistátní činnost - záškodnictví	HK
430	31.3.1978	III/1	P	EMULZE	Osvícení emulze v n. p. Fotochema	16463	Protistátní činnost - záškodnictví	HK
431	5.4.1978	Pardubice	P	RELACE	Únik informací z VCHZ do SE	11205	Protistátní činnost - záškodnictví	PA
432	17.4.1978	Náchod	P	SPECIALISTA		14755		NA
433	8.6.1978	Pardubice	P	BUŘIČ	Výskyt anonymních dopisů pro stranické a státní orgány	16330	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	PA
434	14.6.1978	II/3	P	DŘEVAŘI	Chrata 77 - výskyt anonymních dopisů pro čtyři adresáty	16407	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym, Protistátní činnost - opozice - disent - Charta 77	
435	31.6.1978	III/4	P	ZTRÁTA	Syntésia - ztráty utajovaných písemností	17004	Kriminalita - ztráta utajovaných písemností	PA
436	31.6.1978	O StB-Náchod	P	KONTEJNER	Požáry zásilek pro sovětskou posádku v Jaroměři	13035	Protistátní činnost - požár	NA
437	31.6.1978	III/1	P	DAKO	Dako - narušování výroby železničních brzd, Kovopolis Hedvíkov	16731	Protistátní činnost - záškodnictví	CR
438	31.6.1978	III.	OB		Zeměděství, výživa (pův. název Země)	16347	Ekonomika - hospodářství - zemědělství	
439	30.8.1978	Náchod	P	NÁDRŽ	Závady ve speciální výrobě leteckých vaků a nádrž v n. p. Rubena	15881	Protistátní činnost - záškodnictví	NA
440	30.8.1978	Pardubice	P	OLEJ	Suroviny z kapitalistických států pro syntetický letecký olej - závislost	15991	Ekonomika - hospodářství - průmysl	PA
441	19.9.1978	III/1	P	DEZFUL	Ochrana výstavby velkokapacitního cukrovaru v Íránu	15294	Ekonomika - hospodářství - průmysl - stavebnictví; Írán	

442	19.9.1978	IV/1	P	PLYN	Ochrana výstavby zařízení v odběru plynu v n. p. Duslo Šala	15412	Ekonomika - hospodářství - průmysl - stavebnictví	
443	9.10.1978	II/1	OB		Fašisté	10711 (10717)	Ideologie - fašismus	
444	31.10.1978	IV/1	P	KONTIS 3	Licence	14322		
445	13.11.1978	II. (Náchod)	OB		Evangelická církev	61	Náboženství - církev - evangelická církev	NA?
446	14.11.1978	I/1	P	KONOPÁČ		16931		
447	30.11.1978	Pardubice	P	TITAN	Cizí kovové předměty šneku na reaktoru v n. p. VCHZ - Semtín	17274	Protistátní činnost - záškodnictví	PA
448	27.12.1978	Svitavy	P	DOKUMENT	Anonymy	16529	Protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	SY
450	2.4.1979	III/1	P	FILTR	Elitex Týniště	16933	Ekonomika - hospodářství - průmysl - textilní průmysl	
451	22.5.1979	II/1	P	NEVOLNÍK	Trestní činnost §3 a §5 tr. z. potrestaných z řad recidivistů	17467	Kriminalita - trestní činnost	
452	30.5.1979	III/2	P	POUZDRO	Tesla HK - nákup pasivní licence a stojánky od japonské firmy	16670	Ekonomika - hospodářství - obchod	HK
453	15.6.1979	Náchod	P	LETÁKY	Letáky v Novém Městě nad Metují	17332	Protistátní činnost - letáky	NA
454	24.7.1979	III/SMV	P	RAKETA	Výbuch a požár v n. p. VCHZ - Sy - Semtín dne 14.7. 1977	16691	Ekonomika - hospodářství - průmysl - chemie - požár	PA
455	30.8.1979	II/2	VM	PAPEŽ	Akce "Papež" (v PLR)	VM bez RČ	Náboženství - církev - římskokatolická církev - Vatikán	
456	21.9.1979	Pardubice	P	SPALOVNA	Nákup zařízení pro VCHZ z KS	16451	Ekonomika - hospodářství - průmysl - chemie - požár	PA

457	26.10.1979	II/2	P	BUNKR	Využívání bývalé vojenské pevnosti mládeží, vrch Bouda u Lichnova	17005	Vojenství - vojenské objekty	BR, NJ?
458	14.12.1979	III/3	P	KORESPONĎÁK	Anonymní dopisy - ČSD	15184	Doprava - železniční doprava - ČSD; protistátní činnost - výhružné dopisy - anonym	
459	14.12.1979	Náchod	P	BUDOVATEL	Výskyt pamfletu - budování socialismu	18241	Protistátní činnost - letáky	PA
460	15.2.1980	Náchod	P	BRUNTÁL	Trestní činnost § 130 tr. z. ve zbrojní výrobě	17998	Protistátní činnost - kriminalita - trestní	NA
461	19.3.1980	I/1	OB	TYPY PRO VYUŽITÍ V ZAHRANIČÍ - A/63, PLATINA, HLAS AMERIKY	USA - podsvazek	7369/3 7369/5 7369/6	USA - sdělovací prostředky - rozhlas - Hlas Ameriky	NA
462	25.3.1980	Náchod	OB		Zemědělství	16347	Ekonomika - hospodářství - zemědělství	NA
463	20.5.1980	III/3	P	FOTO		14186		
464	30.5.1980	III/1	P	BRZDA	Elitex n. p. Týniště nad Orlicí, Ústí nad Orlicí	17746	Ekonomika - hopodářství - průmysl - textilní průmysl	
465	24.6.1980	Svitavy	P	JANOV	§ 109/3; Pecher VC z Rakouska	17046	Cizinci - vízoví cizinci	SY
466	24.6.1980	II/3	P	PÍSAŘ		17315		
467	24.6.1980	III/2	OB	IVTAS - PSV	Strojírenství	12550	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	CR
468	31.7.1980	III/3	P	NÁLEPKA II.	ČSD - ZŠT Pardubice - § 129 tr. z.	17486	Doprava - železniční doprava - ČSD	PA
469	21.8.1980	II/1	P	AGNOSKACE	Výskyt závadné tiskoviny (SUDOP)	17792	Protistátní činnost - protistátní dokumenty	HK?
470	22.10.1980	I/2	P	KONTAKT	Kontakt TS "Honza" - SRN státní příslušník	14000		
471	22.10.1980	Pardubice	P	KANÁL	Organizátoři trestní činnosti dle § 109 tr. z.	17967	Kriminalita - trestní činnost	PA

472	20.11.1980	Svitavy	P	HORNÍK	MŠLZ - n. p. - Březina	17886	Ekonomika - hospodářství - průmysl	SY
473	30.12.1980	Pardubice	P	RÁMY	Tesla n. p. - Pardubice	18515	Ekonomika - hospodářství - průmysl - elektrotechnika	PA
474	30.12.1980	II/1	OB	CHALUPNICE	Charta 77	16990	Protistátní činnost - opozice - disent - Charta 77	
475	30.12.1980	II/2, III/3, Svitavy	VM		Spartakiáda 1980, olympiáda 1980	VM bez RČ	Sport - spartakiáda - olympiáda	
476	25.2.1982	II/2	OB		Tělovýchova: bývalý sokol, vodáci, jezdectví, odbíjená, box	9752	Sport - tělovýchova - protistátní činnost - protistátní skupiny osob bývalí lidé - Sokol	
477	31.5.1982	I/1	OB		Řecká emigrace	9741	Emigrace - Řecko	
478	1.3.1983	I/1	OB		Styková báze USA - ideodiverze	7369	Báze - USA - ideodiverze	
479	25.8.1983	Trutnov	OB	STROJÍRENSKÉ OBJEKTY	Ekonomické objekty v okrese Trutnov, problematika strojírenství, Juta, AZNP Vrchlabí, Tiba KRPA Hostinné, ČSD Trutnov, ZVÚ Pilníkov, Kara Trutnov, Tiba Dvůr Králové, Rubena Rubiník	9690	Doprava - železniční doprava - ČSD - ekonomika - hospodářství - průmysl	TU
480	25.8.1983	Trutnov	OB	VÚD (PALIVOEN. ZÁKLADNA)	VÚD (Východočeské uhelné doly), trestní činnost, investiční výstavba - operativní situace, investiční výstavba - objektové jevy	12213	Ekonomika - hospodářství - průmysl - kriminalita - trestní činnost	TU
482	1.7.1985	I/4	OB	NAVRÁTILCI	Navrátilci	7332	Reemigrace	
483	28.12.1985	III/1	OB	STROJBAL	Generální ředitelství Strojbal HK, NO, Výjezdáři, Ciz. ZKS, Výroba (stojírenství)	12563	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	HK

484	28.12.1985	III/1	OB	EXPERTI	Experti, Čína, Albánie, Jugoslávie, Rumunsko, ochrana čs. ekonomiky	17138	Ekonomika - KR ochrana	
485	28.12.1985	Semily	OB	TECHNOMETRA	N. p. Technometra Semily (stojírenství), pravice, ochrana státního tajemství, VC, integrace, výjezdáři	3685	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství - protistátní činnost - protistátní skupiny osob - opozice	SM
486	28.12.1985	Rychnov n.K.	OB	MKD	Řidiči ČSAD (MKD) Rychnov n. K.	22481	Doprava - autobusová doprava - ČSAD - kamionová - mezinárodní	RK
487	20.1.1986	III/2	OB	STROJÍRENSTVÍ, ZEMĚDĚLSTVÍ	N. p. Agrozet Jičín (původně Agrostroj Jičín)	14312	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	JC
488	20.1.1986	Náchod	OB	ELEKTROTECHNIKA	K. p. MEZ Náchod, MEZ - pravice, MÚ, výjezdáři, VC, učňovská mládež, vojenský program	10588	Protistátní činnost - opozice - pravicoví oportunisté - mládež - vízoví cizinci	NA
490	20.1.1986	Trutnov, Semily	OB		Zemědělství	16347	Ekonomika - hospodářství - zemědělství	TU, SM
491	20.1.1986	Havl. Brod	OB	SPOJE	Zesilovací stanice Vepříkov, okres HB	4042		HB
492	24.1.1986	Trutnov	OB		PKB (zahraniční obchod), Kara Trutnov, g. ř. lnářský průmysl Trutnov	9517	Ekonomika - hospodářství - obchod - podniky zahraničního obchodu	TU
493	28.1.1986	Pardubice	OB		Zemědělství, Agra, Agp	16347	Ekonomika - hospodářství - zemědělství	PA
494	8.5.1986	III/2	OB		VÚEK Hradec Králové (elektrotechnika)	675	Ekonomika - hospodářství - průmysl - elektrotechnika	HK
495	8.5.1986	III/2	OB		Průmstav n. p. Pardubice (stavebnictví)	16077	Ekonomika - hospodářství - průmysl - stavebnictví	PA

496	8.5.1986	III/2	OB		Pozemní stavby n. p. Hradec Králové (stavebnictví)	19096	Ekonomika - hospodářství - průmysl - stavebnictví	HK
497	8.5.1986	III/4	OB		Krajský investorský útvar Hradec Králové (problematika "OST")	17560	Ekonomika - hospodářství - obchod	HK
499	8.5.1986	Pardubice	OB		TMS n. p. Pardubice (strojírenství), pravice, výjezdáři, rozvědky KS firmy, integrace, RVHP OST, SOU, výpočetní střediska - technika, investiční výstavba, MÚ - prevence, vývoj - výzkum)	9048	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství - protistátní činnost - protistátní skupiny osob - opozice	PA
500	8.5.1986	Trutnov	OB		Elektrárna Poříčí n. p. (EPO, energetika)	9807	Ekonomika - hospodářství - průmysl - energetika - protistátní činnost	TU
501	8.5.1986	Ústí n. Orl.	OB		Elektrorozvodna Krasíkov (energetika)	21258	Ekonomika - hospodářství - průmysl - energetika - protistátní činnost	UO
502	20.5.1986	III/2	OB		Elektrotechnika - Tesla n. p. Hradec Králové	6780	Ekonomika - hospodářství - průmysl - elektrotechnika - protistátní činnost	HK
503	20.5.1986	Havl. Brod	OB		Zemědělství a výživa - Škrobárny o. p. Havl. Brod, NO, kapitalistické firmy a monopoly, intergrace, RVHP, utajované skutečnosti, MÚ - preventivní opatření	17092	Ekonomika - hospodářství - zemědělství	HB
504	20.5.1986	Rychnov n.K.	OB		Celnice - okres Rychnov n. K.	12937	Státní správa - ministerstva - MV - Správa pasů a víz - celnice	RK

506	20.5.1986	Rychnov n.K.	OB		PZO, Elitex k. p. Týniště n. Orl., VC, výjezdáři, pravice, MÚ; původní název n. p. ZTS Týniště n. Or.	14622	Protistátní činnost - opozice - pravicoví oportunisté - vízoví cizinci - ekonomika - hospodářství - obchod - podniky zahraničního obchodu	RK
507	20.5.1986	Rychnov n.K.	OB		Letecká doprava na okrese RK	19653	Doprava - letecká doprava	RK
508	20.5.1986	Rychnov n.K.	OB	ZÁVORA	Ochrana železniční dopravy na okres RK	19066	Doprava - železniční doprava - ČSD	RK
509	20.5.1986	Rychnov n.K.	OB		Adast k. p. Dobruška (strojírenství)	14572	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	RK
510	20.5.1986	Rychnov n.K.	OB		ŽAS n. p. Vamberk (strojírenství)	14623	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	RK
511	20.5.1986	Ústí n. Orl.	OB		Zemědělství	16347	Ekonomika - hospodářství - zemědělství	UO
512	20.5.1986	Ústí n. Orl.	OB		Sigma k. p. Česká Třebová (strojírenství)	21255	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	UO
513	20.5.1986	Ústí n. Orl.	OB		UZCHV Česká Třebová - Ústav pro zpracování chemických vláken (chemie)	21259	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	UO
514	20.5.1986	Semily	OB		Ochrana problematiky RVHP na okresu Semily	9902	Ekonomika - hospodářství - RVHP	SM
515	27.5.1986	Chrudim	OB		Transporta k.p. Chrudim (strojírenství)	13551	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	CR
516	27.5.1986	Chrudim	OB		Ceva k. p. Prachovice - PCV Prachovice	19068	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	CR
517	27.5.1986	Svitavy	OB		Zemědělství (zemědělství a výživa)	16347	Ekonomika - hospodářství - zemědělství	SY
519	27.5.1986	Svitavy	OB		Závod Dinaska Svitavy (stavebnictví)	19183	Ekonomika - hospodářství - průmysl - stavebnictví	SY

520	19.6.1986	Náchod	OB		Monopoly (zahraniční)	15403	Ekonomika - hospodářství - obchod	NA
521	19.6.1986	Semily	OB		Letecká doprava v okrese Semily	19653	Doprava - letecká doprava	SM
522	8.7.1986	III/4	OB	POVODÍ	Povodí Labe p. š. Hradec Králové (problematika "OST")	17561	Ekonomika - hospodářství - zemědělství	HK
523	8.7.1986	Havl. Brod	OB		K.p. Kovofiniš, Ledeč n. Sázavou (strojírenství)	13882	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	HB
524	8.7.1986	Havl. Brod	OB		N. p. Chotěbořské strojírny (strojírenství)	20136	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	HB
525	8.7.1986	Svitavy	OB		Učňovský dorost v okrese Svitavy, učňovská střediska, učnovská mládež	15326	Mládež - věda - školství - učňovský dorost	SY
526	8.7.1986	Svitavy	OB		Monopoly (zahraniční)	15403		SY
527	8.7.1986	Svitavy	OB		Letecká doprava v okrese Svitavy	19653	Doprava - letecká doprava	SY
529	23.7.1986	Havl. Brod	OB		Ochrana problematiky RVHP	9902	Ekonomika - hospodářství - RVHP	HB
530	23.7.1986	Havl. Brod	OB	CELNICE	Celnice	12937	Státní správa - ministerstva - MV - Správa pasů a víz - celnice	HB
531	23.7.1986	Havl. Brod	OB		Učňovský dorost	15326	Mládež - věda - školství - učňovský dorost	HB
533	28.8.1986	Havl. Brod	OB		Zemědělství	16347	Ekonomika - hospodářství - zemědělství	HB
534	17.9.1986	III/3	OB		Státní ústav dopravního projektování - SUDOP HK (přehled bází operativní situace, vztahy zahraničí, OST, NO, negativní jevy v investiční činnosti) - železniční doprava	19065	Ekonomika - hospodářství - obchod - doprava - železniční doprava	HK

535	17.9.1986	III/3	OB		Letecká doprava Jičín + Náchod	19653	Doprava - letecká doprava	JC, NA
536	17.9.1986	III/3	OB		Provozní oddíl ČSD HK, NO - vnitřní nepřítel, styky do kapitalistických států, OST, MÚ. Negativní jevy, přehraniční přechod, hraniční přechody - železniční doprava	9598	Doprava - železniční doprava - ČSD	HK
537	29.1.1987	Havl. Brod	OB	MKD	Dopravní závod ČSAD č. 507 Chotěboř	22479	Doprava - mezinárodní - kamionová doprava	HB
538	30.1.1987	III/3	OB		Federace lokomotivních čet	14824	Doprava - železniční doprava	
539	24.2.1987	III/4	OB		Laboratoř ČSAV Olešnice v Orlických horách; othorinolaryngologická laboratoř ČSAV, Hory	11095	Věda - výzkum - ČSAV	RK
542	14.12.1987	III/4	OB	GEODÉZIE	N. p. Geodézie Pardubice	9101	Ekonomika - hospodářství - průmysl - geodésie	PA?
543	28.9.1989	I/3	OB	ALFA	Zpravodajská hra se spec. službou NATO	21272	Zpravodajské hry	
544	16.10.1995	BIS HK	OB	SEKTY		62	Náboženství - sekty	
545	16.10.1995	BIS HK	OB	MASNA		69		
547	16.10.1995	BIS HK	OB	CIZINECKÉ HOTELY	Vízoví cizinci, KJ Jatagan, pak KJ Cizinec	89	Cizinci - vízoví cizinci	
548	16.10.1995	BIS HK	OB	KLÉR		123	Náboženství - církev - římskokatolická církev	
549	16.10.1995	BIS HK	OB	SPOJE		4042		HB
550	16.10.1995	BIS HK	OB	SYNTÉSIA	N. p. Synthesia	4053	Ekonomika - hospodářství - průmysl - chemie	PA
551	16.10.1995	BIS HK	OB	CHEMING	N. p. Chemoprojekt	4056	Ekonomika - hospodářství - průmysl - chemie	PA
552	16.10.1995	BIS HK	OB	MONOKRYSTAL	Výzkumný ústav minerálů	5249	Věda - výzkum - geologie	SM
553	16.10.1995	BIS HK	OB	DOPRAVA	ČSAD Pardubice	6240	Doprava - autobusová doprava - ČSAD	PA

554	16.10.1995	BIS HK	OB	NÁVRAT		7332	Reemigrace	
555	16.10.1995	BIS HK	OB	BŘECLAV	Rakousko - báze	7349	Báze - Rakousko	BV?
556	16.10.1995	BIS HK	OB	ŽELEZO		7351	Vojenství - vojenské objekty	
557	16.10.1995	BIS HK	OB	USA		7369	USA	
558	16.10.1995	BIS HK	OB	UNICHEM	Oborové ředitelství chemie, Unichem	7452 (62)	Ekonomika - hospodářství - průmysl - chemie	HK?
559	16.10.1995	BIS HK	OB	EMIGRACE	Emigrace	7696	Emigrace	
560	16.10.1995	BIS HK	OB	VÝJEZD		7717		
561	16.10.1995	BIS HK	OB	VOJÁK	Vnější obrana VU	7718	Vojenství - vojenské objekty	
562	16.10.1995	BIS HK	OB	GUKOMOV		9055	Ekonomika - hospodářství - průmysl - gumárenství	HK
563	16.10.1995	BIS HK	OB	FOTOCHEMA		9071	Ekonomika - hospodářství - průmysl - chemie	HK
564	16.10.1995	BIS HK	OB	ČSD		9109	Doprava - železniční doprava - ČSD	PA?
565	16.10.1995	BIS HK	OB	FD (HOTELY)		9127	Ekonomika - hospodářství - služby - hotely	SM
566	16.10.1995	BIS HK	OB	KULTURA		9492	Kultura a umění	
567	16.10.1995	BIS HK	OB		Zahraniční obchod	9517	Ekonomika - hospodářství - podniky zahraničního obchodu	TU?
568	16.10.1995	BIS HK	OB	POKOLENÍ		9527		
569	16.10.1995	BIS HK	OB	SVÚS		9535		
570	16.10.1995	BIS HK	OB	ČSD 8		9691	Doprava - železniční doprava - ČSD	SM
571	16.10.1995	BIS HK	OB	VĚDA	Socialistická společnost pro vědu, kulturu a politiku, později KR ČVTS	9726	Věda - kultura a umění - oficiální kultura	HK?
572	16.10.1995	BIS HK	OB	ČESTICE		9739		JC?

573	16.10.1995	BIS HK	OB	PLYNOSTAV	Tranzitní plynovod	9743	Ekonomika - hospodářství - průmysl - energetika - plyn	
574	16.10.1995	BIS HK	OB	TEROR	Teror - zbraně	9755	Protistátní činnost - teror	
575	16.10.1995	BIS HK	OB	ČKD	ČKD n. p. Hradec Králové,	9774	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	HK
576	16.10.1995	BIS HK	OB	ENERGET		9807	Ekonomika - hospodářství - průmysl - energetika	TU?
577	16.10.1995	BIS HK	OB	CHEPOS	CHEPOS 07-ZVÚ	9810		PA
578	16.10.1995	BIS HK	OB	RVHP		9902	Ekonomika - hospodářství - RVHP	
579	16.10.1995	BIS HK	OB	MONTAS		10040		HK
580	16.10.1995	BIS HK	OB	HOTEL	Krkonošské hotely Špindlerův Mlýn	10221	Ekonomika - hospodářství - služby - hotely	TU
581	16.10.1995	BIS HK	OB	RUBENA		10587		NA
582	16.10.1995	BIS HK	OB		Zdravotnictví	11080	Zdravotnictví	
583	16.10.1995	BIS HK	OB	DIOPTRA	Dioptra Turnov, Semily	11096	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	SM
584	16.10.1995	BIS HK	OB	ECHVA	Elektrárna Chvaletice	11208	Ekonomika - hospodářství - průmysl - energetika - elektrárny	PA
585	16.10.1995	BIS HK	OB	ŘIDIČ	Mezinárodní kamionová doprava	11263	Doprava - mezinárodní - kamionová doprava	
586	16.10.1995	BIS HK	OB	VÚD		11213		TU
587	16.10.1995	BIS HK	OB	IVTAS		12550		CR
588	16.10.1995	BIS HK	OB	CELNICE		12937	Státní správa - ministerstva - MV - Správa pasů a víz - celnice	
589	16.10.1995	BIS HK	OB	SPOJENÍ	Písemné spojení do SRN	12990	Protistátní činnost	
590	16.10.1995	BIS HK	OB	ŠKOLY	Střední školy	13475	Věda - školství - SŠ	

591	16.10.1995	BIS HK	OB	ZTS	Kovolis Hedvikov, Chrudim	13552	Ekonomika - hospodářství - průmysl - strojírenství	CR
592	16.10.1995	BIS HK	OB	STÁŽISTÉ		13554	Věda - školství - stážisté	
593	16.10.1995	BIS HK	OB	STUDENTI	Studijní středisko Dobruška, RK	14090	Věda - školství - čs. studenti	RK
594	16.10.1995	BIS HK	OB	POHODLÍ	Oblastní správa radiokomunikací Pohodlí	15143	Sdělovací prostředky	SY
595	16.10.1995	BIS HK	OB	MONOPOL		15403	Ekonomika - hospodářství - obchod	
596	16.10.1995	BIS HK	OB	OCHRANA	Ochrana vládních a stranických činitelů ve VČK	15462	KR ochrana; státní správa - vláda	
597	16.10.1995	BIS HK	OB	FRANCIE	NATO, Francie a VB	16161	Báze - Francie	
598	16.10.1995	BIS HK	OB	ZEMĚ		16347		
599	16.10.1995	BIS HK	OB	SPECIAL	Zbrojní výroba a výzkum	18430	Věda - výzkum - zbraně	CR
600	16.10.1995	BIS HK	OB	KRPAP	Krkonošské papírny Hostinné, Trutnov	18528	Ekonomika - hospodářství - průmysl - papírenský průmysl	TU
601	16.10.1995	BIS HK	OB	TESLA		19006	Ekonomika - hospodářství - průmysl - papírenský průmysl	PA
602	16.10.1995	BIS HK	OB	KABELY	Oblastní správa dálkových kabelů HK, pův. KJ Dálkové kabely, později Kabely	19041	Ekonomika - hospodářství - průmysl - papírenský průmysl	HK?
603	16.10.1995	BIS HK	OB	SPOJE	VČ ředitelství spojů Pardubice	19043	Doprava - krajská správa spojů	PA?
604	16.10.1995	BIS HK	OB	CHEMIE	Chemie ve VčK	19044	Ekonomika - hospodářství - průmysl - chemie	
605	16.10.1995	BIS HK	OB	RÁDIO	Správa radiokomunikací – ředitelství	19052	Sdělovací prostředky	SY
606	16.10.1995	BIS HK	OB	STAVBA	Stavebnictví ve VčK, pův. KJ Stavebnictví	19053	Ekonomika - hospodářství - průmysl - stavebnictví	

607	16.10.1995	BIS HK	OB	ČSD		19066	Doprava - železniční doprava - ČSD	RK
608	16.10.1995	BIS HK	OB		Výstavba kamenouhelných dolů Kladno - závod 2 Jívka, KJ VKD, Trutnov,	19288	Ekonomika - hospodářství - průmysl - hutnictví	TU
609	16.10.1995	BIS HK	OB	VYZVĚDAČ	NVÚ Valdice, pův. KJ Vyzvědačství	19527	Protistátní činnost	JC
610	16.10.1995	BIS HK	OB	LETEC		19653	Doprava - letecká doprava	RK
611	16.10.1995	BIS HK	OB	JORDÁK	Rozvědka Izrael, báze	19830	Zpravodajská služba - kapitalistické rozvědky - Izrael - židé	
612	16.10.1995	BIS HK	OB	ELEKTRA	Federální ministerstvo elektrotechnického průmyslu (FMEP)	20026	Státní správa - ministerstva - ekonomika - hospodářství - průmysl - elektrotechnika	
613	16.10.1995	BIS HK	OB	ZDRAVÍ 3	Zdravotnictví, Chrudim	20053	Zdravotnictví	CR
614	16.10.1995	BIS HK	OB	ZDRAVÍ 5	Zdravotnictví, Náchod	20055	Zdravotnictví	NA
615	16.10.1995	BIS HK	OB	ZDRAVÍ 7	Zdravotnictví, RK	20057	Zdravotnictví	RK
616	16.10.1995	BIS HK	OB	NATO	Ostatní státy NATO	20179	Zastupitelské úřady - státy NATO	
617	16.10.1995	BIS HK	OB	ROZVOJ	Rozvojové země	20225		
618	16.10.1995	BIS HK	OB	TESLA 60	N. p. Tesla Vrchlabí, Trutnov	20314	Ekonomika - hospodářství - průmysl - elektrotechnika	TU
619	16.10.1995	BIS HK	OB	ZPA 60	N. p. ZPA Trutnov	20315		TU
620	16.10.1995	BIS HK	OB	STAZ	FMTIR, pův. KJ Stážisté a stipendisté	20355	Věda - školství - stážisté - stipendisté	
621	16.10.1995	BIS HK	OB	LODIVOD	Chvaletice n. p. ČSPLO Děčín, pův. KJ Doprava	20889	Doprava - lodní doprava	PA
622	16.10.1995	BIS HK	OB	SOCIN	Socialistická internacionála	21023		
623	16.10.1995	BIS HK	OB	OST	Instituce VčK	22262	Státní správa	
624	16.10.1995	BIS HK	OB	ODPOVĚĎ		22311		RK
625	16.10.1995	BIS HK	OB	MKD	Jičín, mezinárodní kamionová doprava	22429	Doprava - mezinárodní - kamionová doprava	JC
626	16.10.1995	BIS HK	OB	MKD	Chrudim, mezinárodní kamionová doprava	22480	Doprava - mezinárodní - kamionová doprava	CR

627	16.10.1995	BIS HK	OB	MKD	Trutnov, mezinárodní kamionová doprava	22482	Doprava - mezinárodní - kamionová doprava	TU
628	16.10.1995	BIS HK	OB	MKD	Svitavy, mezinárodní kamionová doprava	22493	Doprava - mezinárodní - kamionová doprava	SY
629	16.10.1995	BIS HK	OB	MLÁDEŽ	Volná mládež	22747	Mládež - volná mládež	RK
630	16.10.1995	BIS HK	OB	MLÁDEŽ		22837	Mládež	NA
631	16.10.1995	BIS HK	OB	INN	Nenadálé raketojaderné napadení, pův. KJ Index nenadálého napadení	23278		
632	16.10.1995	BIS HK	OB	RADAR		23632		
633	16.10.1995	BIS HK	OB	MKD	Náchod, mezinárodní kamionová doprava	23881	Doprava - mezinárodní - kamionová doprava	NA
634	16.10.1995	BIS HK	OB	VÚPCH	Pardubice, n. p. VCHZ Synthésia Semtín	24284	Ekonomika - hospodářství - průmysl	PA
635	16.10.1995	BIS HK	OB	KROKUS	Podstava TS Konrád 05-20213 zpravodajské službě BND - SRN	24441	Zpravodajská služba - kapitalistické rozvědky - SRN	CR
636	16.10.1995	BIS HK	OB	KRUH		24958		
637	16.10.1995	BIS HK	OB	ITÁLIE		25114	Itálie	TU
638	16.10.1995	BIS HK	OB	EXTREMISMUS		25352		
639	16.10.1995	BIS HK	OB	GRANWALD		25354		
640	16.10.1995	BIS HK	OB	VOSTOK		25355		
641	16.10.1995	BIS HK	OB		Akciové společnosti	25356	Ekonomika - hospodářství - obchod	
642	16.10.1995	BIS HK	OB	DETEKTIV		25361		
643	16.10.1995	BIS HK	OB	KARLOS		25362		
644	16.10.1995	BIS HK	OB	NĚMECKO		25364	Německo	
645	16.10.1995	BIS HK	OB	LOVEX		25367		
646	16.10.1995	BIS HK	OB	CHEMIK		25368	Ekonomika - hospodářství - průmysl - chemie	
647	16.10.1995	BIS HK	OB	OTELA		25369		
648	16.10.1995	BIS HK	OB	SATELIT		25370		
649	16.10.1995	BIS HK	OB	ZÁJMOVÉ MONOPOLY			Ekonomika - hospodářství - zahraniční obchod	
650	16.10.1995	BIS HK	OB	LABE		22498	Ekonomika - hospodářství - služby	PA

Seznam zkratek

OB = objektový svazek
APS = agenturně pátrací svazek
SIG = signální svazek
Všeob. = všeobecný svazek
VS = věcný svazek
P = pátrací svazek
VM = volný materiál

AČ = archivní číslo
RČ = registrační číslo

VC = vízoví cizinci
OS = osobní svazek
OST = ochrana státního tajemství
NO = nepřátelská osoba
KJ = krycí jméno
HB, HK, CR, JC, NA, PA, RK, SM, SY, TU, UO = okresy ve Východočeském kraji

HB = Havlíčkův Brod
HK = Hradec Králové
CR = Chrudim
JC = Jičín
NA = Náchod
PA, PCE = Pardubice
RK = Rychnov nad Kněžnou
SM = Semily
SY = Svitavy
TU = Trutnov
UO = Ústí nad Orlicí
JN = Jablonec nad Nisou

Příloha č. 2

Přehled archiválií z fondu H se vztahem k Východočeskému kraji

Signatura	Krycí název	Místo	Téma	Okres
H-241	AKCE "NECHANICE"	Nechanice	Popisuje přípravy závodů selská jízda, které se konaly v roce 1947 v Nechanicích	HK
H-242	AKCE "BROŽ"	obec Žlunice, okr. Nový Bydžov	Popisuje protistátní činnost skupiny osob, členů ilegální protistátní organizace, která působila v obci Žlunice, okr. Nový Bydžov	JC
H-243	AKCE "NÁCHOD"	Náchod	Popisuje protistátní činnost skupiny osob, členů ilegální protistátní organizace, která působila v roce 1951 v okrese Náchod	NA
H-244	AKCE "LESNÍK"	okres HK	Popisuje protistátní činnost skupiny osob v okrese HK v době okupace a po okupaci	HK
H-246	AKCE "POŽÁR"	okres HK	Popisuje protistátní činnost skupiny osob v okrese HK na úseku zemědělství	HK
H-249	AKCE "DOLNÍ LANOV	okres Vrchlabí	Popisuje protistátní činnost skupiny osob, členů ilegální protistátní organizace, která působila na vrchlabském okrese	TU
H-250	ODBOJ	Moravská Třebová	Popisuje činnost osoby Knötig Alois, nar. 14. 2. 1909, v době okupace a po okupaci. Nachází se zde materiál z vyšetřování případu likvidace partyzánského výsadku Borkanuka z roku 1945, který působil v okrese Moravská Třebová	SY
H-252	HEYDRICHIÁDA	HK	Popisuje činnost Gestapa v Praze, Kladně, Pardubicích, HK, ČB, Klatovech, Táboře, Brně a Ostravě v době okupace a likvidací obcí Ležáky a Lidice	PA, HK
H-658	AKCE "CENTRUM"	Solnice	Popisuje protistátní činnost skupiny osob, členů ilegální protistátní organizace Solnice, která se skládala z bývalých funkcionářů národně socialistické strany a působila v Solnici, okr. Rychnov n. K.	RK
H-659	AKCE "KERAMIKA"	Nový Bydžov	Popisuje protistátní činnost osoby Mendlík Jaroslav, nar. 1. 10. 1920, bývalý vedoucí závodu Elektrokeramika, a Ing. Weber nar. 16. 5. 1922, bývalý hlavní technolog, kteří se zabývali sabotážní činností v závodě Elektrokeramika v Novém Bydžově	HK
H-660	AKCE "7. BŘEZEN"	HK	Popisuje protistátní činnost skupiny osob, členů ilegální protistátní organizace Mach, která se zabývala "velezrádnou" činností v okrese Hradec Králové v roce 1954	HK

Příloha č. 3

TABULKA Č. 1							Procentuální výskyty témat vzhledem ke všem svazkům
Uloženo do archivu	Celkem výskytovaných témat	1959	60. léta	70. léta	80. léta		
Témata:							
Průmyslové podniky	140	7	68	18	47		22,99
Věda a výzkum	17	0	5	2	10		2,79
Výhružné dopisy, nápisy, letáky a anonymy	141	3	58	78	2		23,15
Zemědělské podniky	40	1	27	4	8		6,57
Vojenství	7	0	3	2	2		1,15
Protistátní činnost (bývalí lidé, nepřátelské osoby)	20	0	15	2	3		3,28
Náboženství a církve	14	0	8	3	3		2,30
Emigrace	6	0	4	0	2		0,99
Reemigrace	3	0	1	0	2		0,49
Doprava	51	0	16	10	25		8,37
Zahraniční báze	8	0	2	2	4		1,31
Mládež	9	0	3	1	5		1,48
Kultura a umění	2	0	0	0	2		0,33

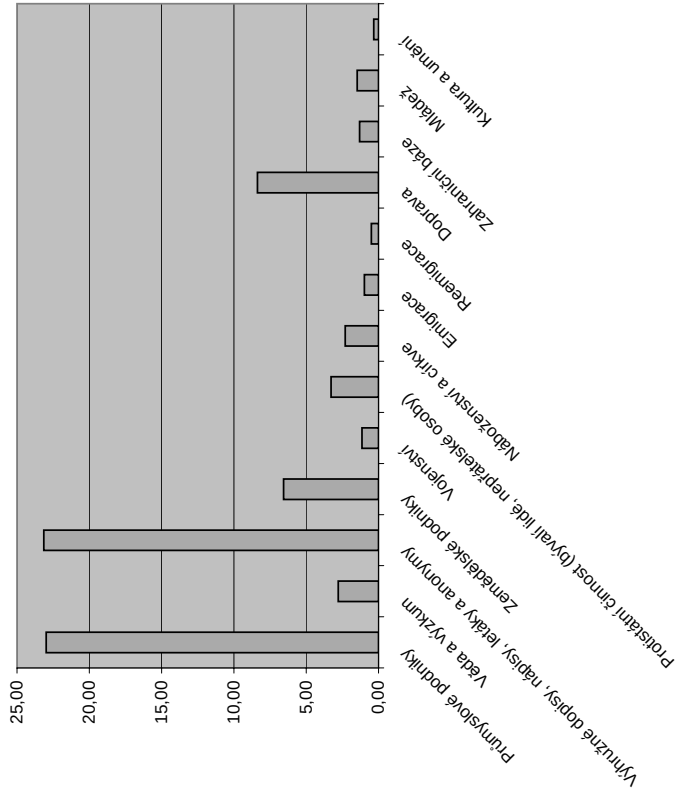
Celkem svazků v období:		11	243	170	185
Celkový počet svazků:	609				

Příloha č. 4

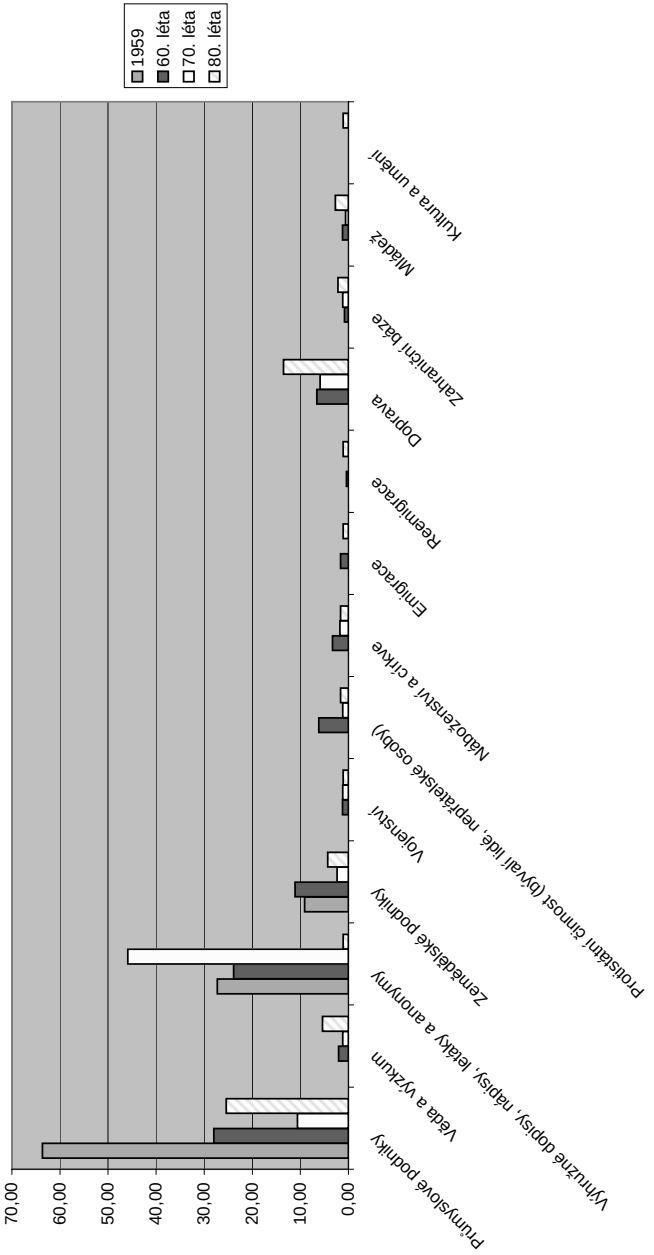
TABULKA Č. 2	Procentuální výskyty témat vzhledem k počtu svazků za dané období			
Uloženo do archivu	1959	60. léta	70. léta	80. léta
Témata:				
Průmyslové podniky	63,64	27,98	10,59	25,41
Věda a výzkum	0,00	2,06	1,18	5,41
Výhružné dopisy, nápisy, letáky a anonymy	27,27	23,87	45,88	1,08
Zemědělské podniky	9,09	11,11	2,35	4,32
Vojenství	0,00	1,23	1,18	1,08
Protistátní činnost (bývalí lidé, nepřátelské osoby)	0,00	6,17	1,18	1,62
Náboženství a církve	0,00	3,29	1,76	1,62
Emigrace	0,00	1,65	0,00	1,08
Reemigrace	0,00	0,41	0,00	1,08
Doprava	0,00	6,58	5,88	13,51
Zahraniční báze	0,00	0,82	1,18	2,16
Mládež	0,00	1,23	0,59	2,70
Kultura a umění	0,00	0,00	0,00	1,08

Procentuální výskyty témat v daném období vzhledem k počtu svazků, které se vyskytují na dané téma			Tabulka č. 3
1959	60. léta	70. léta	80. léta
5,00	48,57	12,86	33,57
0,00	29,41	11,76	58,82
2,13	41,13	55,32	1,42
2,50	67,50	10,00	20,00
0,00	42,86	28,57	28,57
0,00	75,00	10,00	15,00
0,00	57,14	21,43	21,43
0,00	66,67	0,00	33,33
0,00	33,33	0,00	66,67
0,00	31,37	19,61	49,02
0,00	25,00	25,00	50,00
0,00	33,33	11,11	55,56
0,00	0,00	0,00	100,00

Příloha č. 5 Procentuální výskyt témat vzhledem ke všem svazkům (graf č.1)

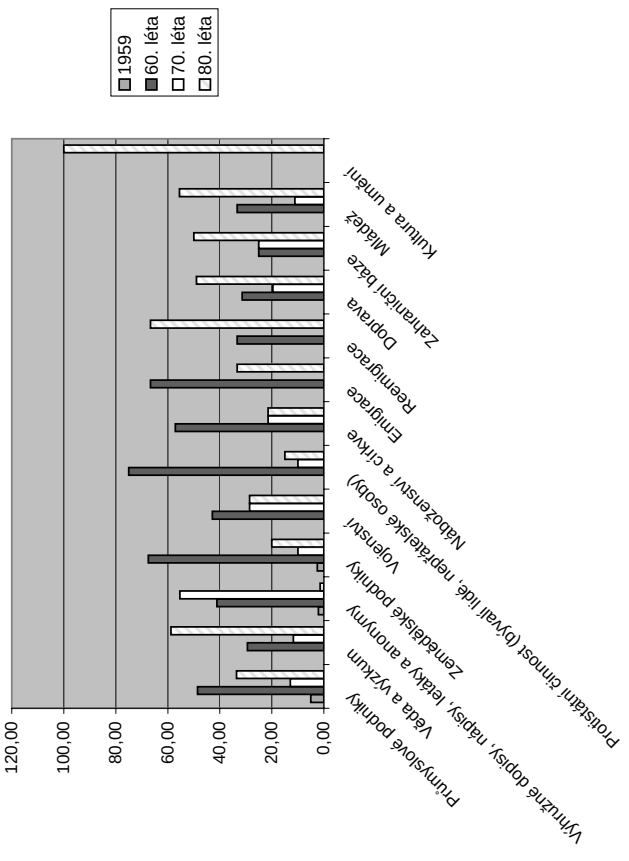

Příloha č. 6 Procentuální výskyt témat vzhledem k počtu svazků za dané období (graf č. 2)

Příloha č. 7

Procentuální výskyt témat v daném období vzhledem k počtu svazků, které se vyskytují na dané téma (graf č.3)

Několik poznámek ke zpracování svazkové agendy Správy sledování

Anna Pavlíková

Již od počátku roku 1948 existoval na území československého státu útvar, jehož činností bylo sledování osob či objektů, které se z různých důvodů staly předmětem zájmu pracovníků jednotlivých operativních správ Státní bezpečnosti.

Sledování nepohodlných osob samozřejmě probíhalo již před „vítězným únorem", ale teprve po převzetí moci komunisty došlo k podstatným změnám ve složení a organizaci Sboru národní bezpečnosti. Od roku 1948 spadala problematika sledování do tzv. skupiny BAa, která fungovala v rámci Skupiny I (Bezpečnost).[1] Byla oznamována vnitřním oddělením StB a její činnost měl na starosti kpt. Osvald Závodský. Postupem doby se z útvaru zabývajícím se sledováním stala samostatná složka Státní bezpečnosti, označovaná jako Správa sledování (od r. 1964 s krycím označením IV. správa).

Během své existence (léta 1948–89, popř. ještě začátek roku 1990) prošel útvar řadou organizačních změn, které se týkaly především organizační struktury a náplně jeho činnosti. Právě vzhledem ke své pracovní náplni, která byla pro tehdejší režim nezbytností, se Správa sledování brzy stala důležitou součástí Státní bezpečnosti. Její spletitý organizační vývoj spjatý s organizačním vývojem Ministerstva vnitra, Ministerstva národní bezpečnosti a dalších složek a útvarů, které byly těmto ministerstvům podřízeny, podrobně nastínil Miroslav Urbánek, autor studie *Správa sledování Ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Stručný nástin organizačního vývoje.*[2] Přes časté úpravy a změny v organizaci Správy sledování zůstával hlavní smysl práce nezměněn. Hlavním obsahem činnosti bylo získávání informací na základě sledování osob či „objektů".

Tato činnost probíhala na podkladě žádostí ostatních operativních správ a jiných útvarů Státní bezpečnosti, které měly zájem na sledování vytipovaných „objektů". Těmi byli především občané čs. státní příslušnosti, kteří byli podezřelí z nepřátelského poměru k totalitnímu komunistickému režimu, ale také příslušníci cizích, zejména „kapitalistických", států, pohybujících se na čs. území. Státní bezpečnost se zaměřila rovněž na sledování pracovníků zastupitelských úřadů vyspělých západních zemí.

1 Viz dále FROLÍK, Jan: *Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989*, in: *Sborník archivních prací*, R. XLI, č. 2, Praha 1991.

2 URBÁNEK, Miroslav: *Správa sledování Ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Stručný nástin organizačního vývoje*, in: *Sborník archivu Ministerstva vnitra*, 3, 2005, s. 171–221.

Moje práce se týká konkrétního archivního materiálu svazkového typu, který vzešel z činnosti Správy sledování.[3] Jedná se o tzv. spisové svazky, ve kterých jsou rozpracovány již jednotlivé akce sledování. Svazky nejsou bohužel kompletní. Ačkoli sledování osob a „objektů" probíhalo již před únorem 1948, inventarizovaný materiál dokumentuje pouze akce prováděné v 70. a 80. letech. Svazky staršího data jsou dochovány pouze v tom případě, že osoba, na kterou byl svazek veden, se stala předmětem zájmu Správy sledování i v pozdějších letech (70. a 80. léta). Starší svazek byl následně připojen k nově vzniklému spisu, díky čemuž můžeme sledovat i akce z 50. nebo 60. let.[4]

V současné době se spisové svazky 70. a 80. let pořádají do přehledného celku. Klíčovou roli zde mají krycí názvy jednotlivých akcí, které jsou roztříděny podle abecedy. Doposud jsme zpracovali materiály, jejichž krycí názvy začínají písmeny A, B, C, Č, D, E, F, G a H. Celkově se jedná o 2 366 svazků. Veškeré údaje, které zde uvádím, jsou tedy opřené pouze o doposud zpracované svazky.

Celkový počet svazků	2 366
Počet svazků vedených k jednotlivým osobám	2 105
Počet svazků vedených k „objektům"	261

Každý svazek má na vrchních deskách uveden krycí název, případně také spisovou značku nebo číslo jednací. Hned na začátku je seznam dokumentů, které svazek obsahuje. Jedním z nejdůležitějších je tzv. návrh sledování, který nechybí u žádného ze svazků a z něhož lze vyčíst mnoho důležitých informací. Jedním z údajů je konkrétní operativní správa či útvar Státní bezpečnosti, který návrh vypracoval a dále jej postoupil Správě sledování. Podle následující tabulky je zřejmé, že nejvíce sledování bylo prováděno na základě návrhů kontrarozvědných útvarů (II., X. a XI. správa).

3 Svazky byly předány k inventarizaci a zpřístupňování na oddělení vyšetřovacích a operativních spisů AMV, které má svazkovou agendu na starosti, z pražského oddělení AMV (Na Struze) ve dvou etapách, v srpnu a září 2005 (s uvedením, že se jedná o 70 bm archiválií; podle mého názoru jde však o větší počet, bez předávacích protokolů). Podle vyjádření Z. Votočkové z archivu Na Struze pro kulturní týdeník *A2* byly převzaty 19. 3. 1993 (viz HORÁČEK, Filip: *Ze sklepa ven?*, in: *A2*, č. 22/2006). – Z převzatého materiálu byly vyčleněny svazky slovenské provenience (celkem 17 kartonů), které byly v květnu 2006 předány slovenské straně (MV SR pro Ústav paměti národa). Slovenskému Ústavu paměti národa byl zároveň předložen návrh metodiky na zpracování svazkové agendy, aby české a slovenské svazkové fondy mohly být v budoucnosti otevřeny historikům i na základě témat, a to podle jednotného „federálního" klíče. Seminář na toto téma byl vzhledem k tragickému úmrtí Ing. Jána Langoše odvolán, předpokládám, že se bude konat na podzim t. r.
4 Dokumenty o sledování pocházející z tohoto období byly zničeny a dochovaly se pouze v podobě mikrofilmů. Jsou uloženy v pražském oddělení AMV (Na Struze).

Správy StB	Počet žádostí podaných na Správu sledování
I. správa	125
II. správa	1 162
III. správa (Vojenská kontrarozvědka)	30
IV. správa	6
V. správa	9
X. správa	327
XI. správa	304
XIV. správa	8
S StB Praha	61
Ostatní	336

Velmi cennou informací je registrační číslo svazku, na jehož základě můžeme v evidencích bývalé Státní bezpečnosti dohledat i jiné archivní materiály vztahující se ke sledované osobě. Dalším údajem je krycí název akce, který je určující pro abecední řazení svazků (viz výše) a také pro snadné vyhledávání osob či „objektů", například pokud známe jejich krycí názvy z jiných archivním materiálů Státní bezpečnosti. Kromě tohoto údaje se v návrhu mohou vyskytovat i další krycí názvy, které nějak souvisely se sledovanou osobou. Ty pak mohou odkazovat na spojitost s jinými provedenými akcemi sledování.

Další důležitá kolonka v návrhu sledování obsahuje jméno a příjmení osoby, datum narození, národnost a státní příslušnost. Ne všechny údaje jsou vždy známy a ne vždy jde o sledování jedné osoby. Jako „objekt" sledování se vyskytují také skupiny osob, manželské páry, celé zastupitelské úřady či dokonce podezřelá motorová vozidla. Vedle zájmové osoby se v návrhu, popřípadě i dalších dokumentech svazku, mohou objevovat také další postavy. Jedná se buď o rodinné příslušníky, nebo o osoby, se kterými byl dotyčný jedinec ve styku a které se mohly rovněž podílet na tzv. nepřátelské činnosti. Tyto osoby byly buď sledovány pouze v souvislosti se sledováním „objekta", nebo na ně Státní bezpečnost vypracovala další návrh sledování. Mnohé svazky tak na sebe vzájemně navazují a vytváří souvislou řadu, která se tak stává cenným materiálem.

V návrhu sledování je také uveden důvod sledování „objekta". To je jistě jeden z klíčových údajů svazku, který vypovídá o poměru dotyčné osoby k tehdejšímu komunistickému režimu. Podle toho, co zatím máme, bychom mohli rozdělit zájmové

objekty do dvou hlavních kategorií. První by vyplňovaly osoby čs. státní příslušnosti a druhou příslušníci cizích států.

Státní příslušnost	**Počet**
Argentina	7
Čína	24
ČSSR	911
Francie	121
Itálie	95
NDR	37
Rakousko	70
SRN	255
SSSR	24
USA	210
VB	190
jiní cizí stát. příslušníci	422
ČSSR	911
ostatní	1 455

Jak je patrné z tabulky, větší část sledovaných osob zaujímali cizinci. Není to ovšem zcela jednoznačné. Kolonka „ostatní“ v sobě neobsahuje pouze cizí státní příslušníky, kteří se do tabulky nevešli, ale zahrnuje často skupinu osob, zastupitelský úřad a také osoby, u kterých státní příslušnost nebyla uvedena.

Sledování československých občanů vycházelo ponejvíce z podezření na „nepřátelskou“, respektive „protisocialistickou“ činnost, kterou můžeme dále rozdělit do menších podskupin. Osoby byly podezírány například z opoziční činnosti. Buď mohly být považovány za exponenty pravice, trockismu, představitele disentu, nebo byly přímo signatáři Charty 77, členy VONSu nebo jiných „nepřátelských“ organizací. Vedle opozice byla trnem v oku Státní bezpečnosti příslušnost k církvi, ať už se jednalo o oficiální církve nebo náboženské sekty. Zvlášť byla Státní bezpečnost zaměřena na židovská společenství a tzv. prosionistickou činnost. Do podezření se také dostávaly osoby, které pracovaly v důležitých státních úřadech, ty byly prověřovány kvůli jejich možnému zneužití cizími zpravodajskými službami a případnému vyzrazení

státního tajemství. V rukou Státní bezpečnosti byli i ti, kteří na čas legálně opustili území Československé republiky. Sledování se nevyhnuli ani lidé z oblasti vědy, kultury a školství.[5]

Druhá kategorie tedy náleží cizím státním příslušníkům, kteří se pohybovali na území československého státu. Asi největší skupinu tvoří pracovníci zastupitelských úřadů (ambasád) vyspělých západních zemí. Pracovníci Státní bezpečnosti sledovali režim ambasád, jejich návštěvnost a zachycovali podezřelé osoby z personálu a návštěvníků úřadů. U vytipovaných osob proběhlo sledování, během kterého zjišťovali případné styky s čs. občany. Mnozí byli také prověřováni kvůli možné spolupráci se zpravodajskými službami. Vedle zaměstnanců ambasád hlídali operativní pracovníci také pohyb cizích diplomatů, kteří Československo navštívili. Monitorováni byli i zástupci či ředitelé zahraničních firem, kteří přijeli do republiky kvůli obchodním záležitostem a u nichž chtěla Státní bezpečnost vyloučit možnost jejich účasti na jiné než obchodní činnosti. Mnohé z těchto akcí probíhaly rovněž na základě žádostí „spřátelených" tajných služeb, a to včetně sovětské KGB. Sledování tedy podléhali mnozí cizinci, kteří se za tehdejší režimu pohybovali po republice a mohli svojí přítomností jakkoli „poškodit zájmy republiky doma i v zahraničí".

Vedle výše zmíněných údajů, které je možné získat z návrhu na sledování, nás pro kompletní zpracování svazků zajímá dále číslo jednací, spisová značka (pokud ji svazek obsahuje, sledování bylo ukončeno a svazek uložen do operativního archivu Správy sledování), registrační číslo, typ svazku a také jména operativních pracovníků, kteří návrh na sledování podali a byli tedy „správci" původního, respektive kmenového, svazku, vedeného na daném útvaru StB (jak již bylo řečeno výše, většinou II. nebo X. správa, případně Správa StB hl. m. Prahy a Středočeského kraje).

---

5 Z jednotlivých sledovaných osob lze uvést např.: Jána Čarnogurského (krycí název akce ADVOKÁT B), Milana Knížáka (AKTUÁL), Ottku Bednářovou (ANTÉNA 2), Bedřicha Kopolda (ARCHIVÁŘ), Zdeňka Beneše (ARCHIVÁŘ-P), Jana Placáka (ASISTENT-1), Evu Kantůrkovou (AUTORKA), Jiřího Kantůrka (AUTORKA 1), Boženu Lisovou (ARIEL), Jiřího Lederera (BALKÁN), Pavla Landovského (BOHÁČEK), Pavla Bratinku (BRATR 1), Jana Wericha (ČÁRA 2), Věru Chytilovou (ČAS), Dagmar Battěkovou (DAGMARA), Davida Němce (DANA), Františka Kriegla (DAVID), Rivu Krieglovou (DAVID-1), Rudolfa Zukala (DAVID-6), Pavla Kohouta (DIALOG), Vlastu Chramostovou (DIALOG 10), Jelenu Mašínovou (DIALOG X), Jiřího Daníčka (DISTRIBUTOR 1), Jana Křena (DOCENT), Zdeňka Pince (DOKTOR-A), Jana Trefulku (DRAK), Viléma Sachra (DUB), Martina Bútoru (ECHO 2), Pavla Křivku (EKOLOG), Jarmilu Bělíkovou (ELA), Milana Kunderu (ELITÁŘ), Radima Palouše (EMAN 1), Jana Palouše (EMAN 3), Vladimíra Kabeše (EMIGRANT), Huga Rokytu (EXPERT-2), Bedřicha Macenauera (FAGOT), Pavla Borského (FAUST), René Tesaře (FELIX), Jaroslava Mezníka (FILOLOG), Zdeňka Neubauera (FILOSOF), Jindřicha Fairaizla (FRÉZAŘ), Lenku Procházkovou (GABRIELA), Karla Chadimu (GAMA), Petra Cibulku (GEOLOG), Ladislava Peška (HAJAJA), Petra Havlíka (HALAS), Bedřicha Noska (HEBREISTA), Ivana Binara (HEREC), Tomáše Lišku (HEREC), Jana Marvana (HONZA 1), Jana Šabatu (HONZA 8), Vladimíra Laštůvku (HOROLEZEC), Jiřího Müllera (HROCH), Oldřicha Hromádku (HROMADA). (Výběr proveden ze zpracovaného materiálu). – Z dalších (namátkově v nezpracovaném materiálu nalezených) svazků: Ivan Jirous (IVAN), Karel Pecka (KÁJA), Kamila Bendová (KAMILA), Jaroslav Kořán (KOMPONENT), Vladimír Mlynář (KRAJAN 1), Jaroslav Seifert (LÍPA), Ján Mlynárik (LYRIK), Vilém Prečan (MAZUT), Ludvík Vaculík (MISTR), Oldřich Černík (PREMIÉR), Richard Sacher (RIGO), Miloslav Vlk (SEKRETÁŘ), Jan Frolík (SKUPINA), Petr Uhl (SKUPINA X), Věnek Šilhán (VĚNO), Jaroslav Šabata (VŮDCE), Jaroslav Hutka (ZPĚVÁK). – Pro zajímavost lze uvést, že komunistický režim měl z některých lidí strach i po jejich smrti. Týká se to např. herce Ladislava Peška a básníka Jaroslava Seiferta, kdy Státní bezpečnost prováděla tzv. dokumentaci jejich pohřbu.

Kromě návrhu na sledování, kterých může svazek obsahovat hned několik nebo pouze jeden, je ve svazku, v případě, že akce proběhla, rozpracován přesný průběh sledování. Záznamy ze sledování obsahují některé shodné náležitosti. Předně je zde uveden tzv. „plán sledování“, který obsahuje základní informace o sledované osobě (jméno, národnost, stav, adresu a podobně), tzv. zvláštní poznatky, které mohou být totožné s důvody sledování nebo se může jednat například o popis auta sledovaného, či zkrátka o informace, které dotyčnou osobu přiblíží. Dále může být v plánu popsáno místo bydliště „objekta“, místo pracoviště „objekta“ či organizace sledování, ve které je popsán způsob, jakým bude „záchyt“ sledované osoby proveden. Zajímavý je údaj o technických prostředcích akce.

Po těchto údajích, které předchází provedení akce sledování, již následuje záznam o jejím uskutečnění. Začíná časem, ve kterém došlo ke sledování vytipovaného „objekta“. Často zde bývá vsunut tzv. „záznam o zachycení a předání objeta…“, ve kterém jsou uvedeny okolnosti, za kterých k „zachycení“ došlo, jakou pracovní skupinou a zda akce proběhla bez závad či nikoli. Následuje detailní popis pohybu a činnosti „objekta“. Nejvíce pozornosti soustředili pracovníci Státní bezpečnosti na styk s jinými osobami, na odesílání korespondence a na předávání jakýchkoli dokumentů. Tyto styky či materiály ověřovali a v případě potřeby také zajišťovali. Na konci zprávy bývá, není to však pravidlem, krátké vyhodnocení akce. Je zde většinou uvedena doba, po kterou sledování probíhalo, jací pracovníci se na sledování podíleli a jaké bylo jejich oblečení. Vyhodnocovalo se také chování sledované osoby, zda bylo klidné či jevilo známky sebekontroly. Občas se ve vyhodnocení vyskytují navštívená místa a také osoby, se kterými se „objekt“ setkal.

Některé „svodky“ obsahují i několik svazků. Jedná se především o sledování zastupitelských úřadů nebo o osoby, které po dlouhou dobu znamenaly pro tehdejší režim nebezpečný element. Sledování osob či „objektů“ mohlo totiž trvat jen pár hodin, den, týden, ale také i několik let.

Co je na těchto pramenech dále jedinečné, je fotodokumentace v nich obsažená. Téměř všechny svazky mají na zadních deskách obálku obsahující fotografie, popřípadě negativy, na kterých je zachycena sledovaná osoba nebo osoby, se kterými byla ve styku. Fotky byly získávány buď z občanského průkazu a nebo, což je velmi zajímavé, byly provedeny přímo během sledování.

Všechny shora uvedené údaje z jednotlivých spisových svazků se zapisují do přehledné tabulky, která po dokončení bude sloužit ke snadné orientaci a hlavně k jednoduchému vyhledávání informací. Při zpracovávání dbáme o jednotné dodržování klíčových slov a hesel, na jejichž základě pak bude možné tematické vyhledávání, které poskytne větší možnosti při hledání v evidenci spisových svazků a může tak výrazně napomoci historickému bádání.

Spisové svazky Správy sledování poskytnou historikům a badatelům po svém zpracování unikátní pramen. Na jejich základě budou moci studovat metody a taktiku sledování, technické možnosti a úspěšnost provedených akcí. Především ale pramen

odkryje doposud těžko získávaná fakta z činnosti představitelů opozice, disidentů, signatářů Charty 77, cizinců a diplomatů. A ačkoli jsou svazky někdy interpretovány jako pouhý doplňující materiál, mohou se stát i jediným (a jedinečným) pramenem, který doloží zvůli režimu vůči „nepohodlným“ osobám, k nimž se jiné svazky z činnosti Státní bezpečnosti nedochovaly.

Dokumenty o styku s domovem a o zpravodajské službě v pozůstalosti Blažeje Vilíma v Anglii

Sylva Šimsová

1. Začátky československé zpravodajské služby v exilu po únoru 1948

Blažej Vilím byl jedním z prvních československých politiků, kterým se podařilo po komunistickém převratu v únoru 1948 dostat se do západní Evropy. Překročil čs. hranici 6. března a do Anglie dorazil 19. března.

Po příchodu vysvětloval západním politikům, co se v Československu událo. Promluvil k labouristické straně v britském parlamentě,[1] navštívil Itálii[2] a Skandinávii[3] a zorganizoval setkání československých poslanců v exilu v Caxton Hall v Londýně.[4]

Zároveň vedl obsáhlou korespondenci, která se zachovala v British Library v Londýně a Churchill Archives v Cambridgi. Část této rané korespondence se ztratila při jeho stěhování z místa na místo, než se usadil v domě na londýnském předměstí Muswell Hill.

V korespondenci jsou zmínky o budování exilové zpravodajské služby a hledání cest pro styk s domovem. Vilím byl v této činnosti velice opatrný, aby neublížil lidem doma. Napsal o tom: *„Jak víš, byl jsem vlastně prvním emigrantem, jemuž se podařilo dosáhnouti Londýna. Byl jsem a zůstávám velmi zdrženlivý v projevech o Československu...Vycházel jsem z předpokladu, že s politickými akcemi je třeba vyčkati, až se podaří emigrovati všem, které ještě z venku očekáváme a s nimiž bude třeba při naší práci počítati.“*[5]

Eduard Táborský a Amelie Posse-Brázdová

První člověk, s kterým si Vilím psal o budování kontaktů s domovem, byl Eduard Táborský, který byl za války osobním tajemníkem prezidenta Beneše a po válce vyslancem ve Švédsku až do Benešovy abdikace v červnu 1948. Během prvního roku exilu si s ním Vilím vyměnil několik dopisů. Ještě před prezidentovou abdikací Tá-

1 V poslaneckém klubu Labour Party 3/5/48 BL ADD.MS. 74964 f.1-8; *What happened in Czechoslovakia*, Labour Press Service 6/48 no. 1274 s. 5 BL ADD.MS. 74964 f.39-42.
2 Otázky novináře před cestou do Itálie 27/4/48 BL ADD.MS. 74964 f.55; Záznam z cesty do Itálie 27/4/48 BL ADD.MS. 24967 f.33.
3 Švédsko a Dánsko CH BVLM/1/17.
4 BL ADD.MS. 74966 f.59-94.
5 Vilím Hrabíkovi 27/4/48 BL ADD.MS. 74984 f.52-3.

borský napsal: *„Na základě našeho rozhovoru jsem se snažil dostat se do spojení s domovem, abych zjistil, zda E. B. by vůbec chtěl ven. Mám nyní stoprocentní informaci – spojka má mluvila přímo s ním – že za žádných okolností nehodlá ven jít. Bližší důvody mi sděleny nebyly, také ne, zda bude či nebude rezignovat. Jenom mám zprávu, že je dosti nemocen.“* [6] A o měsíc později: *„Mám právě v chodu jistou akci, která by lépe navázala na okolí Benešovo. Do měsíce budu vědět, s jakým výsledkem.“*[7] Spojka, o které Táborský píše, byla asi Amelie Posse-Brázdová, která navštívila prezidenta několikrát a snažila se ho přesvědčit, aby odešel na léčení do zahraničí. Její korespondence, psaná během jejího pobytu v Praze v roce 1948, vyšla v 90. letech tiskem. Účelem jejího pobytu bylo *„postavit spolehlivé spojky mezi podzemním hnutím doma a venku přes Švédsko“*.[8] Vilím si také psal s Posse-Brázdovou a je o něm několik zmínek v její knize. V dopise z 16. července naznačuje, že Vilím ji žádal o zprostředkování kontaktů: *„Existuje-li určitá osoba, s níž potřebuje navázat spojení, musí mi to sdělit a já se o to pokusím. Ale teprve poté, až splním tu první věc* [t.j. odchod prezidenta ze země].“ Později, v dopise z 19. září, ho Posse-Brázdová kritizuje pro jeho postoj k úmrtí Jana Masaryka. Vilím byl přesvědčen, že Jan Masaryk byl zavražděn a v proslovu během setkání čs. poslanců v Londýně řekl: *„S hlubokým pohnutím vzpomínáme prvních obětí boje proti komunistickému teroru v Československu. Dnes nejsou to již jenom oběti na svobodě, ale také na životech. Jmenuji především našeho nezapomenutelného Jana Masaryka, který byl nalezen mrtev pod okny svého bytu ráno onoho dne, kdy se chystal letadlem opustiti Československo, aby se postavil v čelo našeho zápasu za obnovení demokracie a lidských práv v naší vlasti.“*[9] V červenci 1948 se Vilím svěřoval Táborskému se svými plány vybudovat informační síť: *„Pokud jde o náš styk s domovem, chceme právě přejít od improvizace k dobré organizaci. Používáme při tom různé cesty. Skoro ve všech zemích na kontinentě máme spojky, které využívají tamějších možností k našemu styku s domovem. Čekali jsme, až se poměry doma poněkud usadí a uvidíme, kdo nám kde zůstane. O celé koncepci naší práce doma podáme Ti brzo zprávu. V dohledné době se obrátí na Tebe osoba, prostřednictvím které budeš moci posílati důvěrné zprávy, které nelze svěřiti normální poště...“*[10] Osoba, kterou Vilím Táborskému 18. července poslal, byl pravděpodobné Richard Pollak. Táborský si na Pollaka stěžoval: *„...ptá se na mé spoje v ČSR... mám za své spoje odpovědnost a vím příliš dobře z minulého odboje, jak se to vyzrazovalo...“*. Vilím se ve své odpovědi za Pollaka omluvil.[11]

Jejich spolupráce dále pokračovala, Táborský napsal Vilímovi: *„Spojení s domovem*

6 Táborský Vilímovi 2/6/48 BL ADD.MS. 74985 f.116.
7 Táborský Vilímovi 11/7/48 BL ADD.MS. 74985 f.25-9.
8 POSSE-BRÁZDOVÁ, Amelie: *Tajné dopisy z Prahy*, Stockholm, Společnost Edvarda Beneše, 1994, s. 76.
9 *Londýnské listy* 29/5/48
10 Vilím Táborskému 18/7/48 BL ADD.MS. 74985 f.46.
11 Táborský Vilímovi 10/8/48 BL ADD.MS. 74985 f.94-6; Vilím Táborskému 24/8/48 BL ADD.MS. 74985 f.123.

se snažím rozvinout a dostal jsem už některé zprávy. Pravidelně budu zajímavější věci posílat dál – pokud ovšem čas stačí.“[12]

Táborský byl ve své práci velice opatrný. Ve zprávě o prezidentu Benešovi, jejímž autorem je pravděpodobně on sám, se píše: *„Je naprosto nezbytné, aby i při důvěrném použití zpráv, pokud se týkají prezidenta, nebyl za žádnou cenu uváděn pramen.“*[13] O rok později odjel do Švédska Jaroslav Prosser a Vilím o něm poslal Posse-Brázdové doporučení: *„V nejbližší době navštíví Vás můj přítel, který navštíví Švédsko, p. Jaroslav Prosser, a budu Vám velmi zavázán, když jej laskavě přijmete.“*[14]

Sergej Ingr, Hubert Ripka, Radomír Luža a francouzská služba

Sergej Ingr byl za války ministrem obrany čs. exilové vlády v Londýně. V roce 1947 se stal vyslancem v Nizozemsku, kde rezignoval na svou funkci v březnu 1948. Podobně jako Vilím, Ingr žil na počátku exilu v březnu 1948 v Londýně a společně s Vilímem se účastnil schůze exulantů, kteří připravovali sjezd čs. poslanců v exilu.[15] Později se věnoval budování zpravodajské služby v Paříži, kde žil Hubert Ripka.

Vztah mezi Vilímem a Ingrem byl plný nedůvěry z obou stran. Vilím o něm napsal Haisovi v říjnu 1948: *„Ripka společně s Ingrem bez vědomí ostatních nebo aspoň našeho chtějí zde vybudovat aparát, který by ostatní nemohli kontrolovat… Ingr si to u nich* [tj. Angličanů] *velmi poškodil tvrzením, že vede jednání se souhlasem všech, teda i nás. Zatímco věděli, že od nás mandát nemá a později se zjistilo, že nejednal ani s vědomím lidovců.“*[16] Na schůzi představenstva Blažej Vilím řekl, že *„…není ochoten se blamovat, jak už se několikrát stalo, když při jednání v záležitostech s Ingrem zastával stanoviska usnesená představenstvem a zjistil, že byla vedena další jednání za jeho zády.“*[17] Adámek napsal Haselmanovi o pověstech, kolujících ve francouzské tajné službě, že Vilím je komunista a socialista: *„Tyto pověsti nebyly snad na veřejnosti, to běhalo v důvěrných kruzích dvojky a Sureté...“* [18] O dva roky později si Vilím stěžoval na Ingra Zenklovi: *„Na podzim r. 1948 obrátil se na mě p. generál Ingr se žádostí o podpis prohlášení, že souhlasím s tím, aby organizoval a vedl informační úřad složený z exulantů... Jeho žádosti jsem vyhověl teprve po delším otálení... Nyní ovšem se vyskytly některé okolnosti, které vyžadují, aby byla jasná otázka odpovědnosti za tuto službu... Proto si dovoluji položit svoji první otázku. Kdy bylo předsednictvem RSČ nebo jiným jejím orgánem rozhodnuto převzíti politickou odpověd-*

12 Táborský Vilímovi 3/8/48 BL ADD.MS. 74985 f.78.
13 Prezident Dr. Beneš 10/8/48 BL ADD.MS. 74963 f.60.
14 Vilím Posse-Brázdové 29/12/49 Bl ADD.MS. 74988 f.158.
15 Záznam 6/4/1948 BL ADD.MS. 74966 f.59-61.
16 Vilím Haisovi 29/10/48 BL ADD.MS. 74973 f.118.
17 Zápis představenstva 7/3/49 BL ADD.MS. 74970 f.30.
18 Adámek Haselmanovi 15/9/49 BL ADD.MS. 74973 f.137-9.

nost za informační službu organizovanou p. gen. Ingrem, jakému orgánu je tato služba odpovědna a předkládá mu výsledky své činnosti.“[19]

Ingrova služba sehrála během roku 1950 roli v pozadí „případu Haselman“ a „případu Vilím“, kdy Haselman byl vyloučen ze strany a Vilím zbaven funkce ústředního tajemníka a členství v ÚVV.[20] U vzniku obou případů byly dezinformace o Straně Práce a o plánovaném ozbrojeném povstání v Československu. Haselman upozornil vedení Zemské organizace ve Francii na zprávy o vzniku Strany práce. Došlo ke sporům, během kterých byl Haselman nařčen a později obžalován z braní úplatků. Francouzská policie ho zatkla a zkonfiskovala mu všechny dokumenty. Po dvou dnech výslechů byl však propuštěn a nebyl dále stíhán. Jaroslav Prosser o tom napsal Vilímovi: *„Konečně na tom by nebylo ještě nic tak hrozného sebrali ho a pustili, ale jde o určité okolnosti. Byl zatčen politickým oddělením prefektury, kde jest komisařem kamarád Dr. L. Při zatčení mu byl zabaven veškerý písemný materiál i Tvoje korespondence, tak jako moje... snad důvodem byla zabavená korespondence, aby se vědělo, co Ty chystáš. Někdo se může domnívati, že dáváš nějaké příkazy.“*[21] Po více než půlstoletí se Václav Holub k této epizodě vrátil ve svém dopise Haselmanovi: *„...chci se soustředit na klíčovou záležitost, tj. na udání našich zpravodajců v čele s Radomírem Lužou u francouzské policie, že ‚bereš úplatky za pomoc čs. uprchlíkům‘. Z této jejich iniciativy přišla pařížská policie v 6 hodin ráno do Vašeho bytu a zatkla Tebe a Tvoji manželku a sebrala všechny Tvoje písemnosti. Tedy jasný kriminální případ, který byl uměle a zcela neoprávněně, opakuji, z iniciativy Luži, vůči Vám proveden. Tady drahý Oldo přestávají diference v názorech a polemické boje, tady se Luža vědomě a věrolomně dopustil těžkého útoku na Tvoji čest a to je provinění zcela neodpustitelné. Všechno ostatní jsou malichernosti a lapálie, kterým se asi partajní život nevyhne...“*[22] V „případu Vilíma“ šlo o nařčení, že Vilím podporuje násilný převrat, který chystá Strana práce. Vilím během léta 1949 odjel do Paříže, *„aby se přesvědčil, co je pravdy na zprávách, že existují v zahraničí skupiny mající spojení s domovem, uvažující o organizaci násilných akcí v ČSR“*. Na schůzi ÚVV 30. září podal hlášení o tom, že krajany v Paříži a v Německu upozorňoval na naivnost pokusů o násilný odboj.[23] Přesto byl o rok později v důvěrném oběžníku ÚVV nařčen, že *„...měl účast na přípravách nedomyšlené, lehkovážné a pro domov velmi nebezpečné akce, o níž není možno bližší podrobnosti uvádět v dopise, svěřeném poštovní dopravě do různých zemí.“*[24] Na základě tohoto nařčení byl zbaven své funkce.

Stranu práce budoval Vlastislav Chalupa podle instrukcí StB. Požíval plné důvěry

19 Vilím Zenklovi 29/11/50 BL ADD.MS. 74973 f.213.
20 ŠIMSOVÁ, Sylva: *Několik dokumentů o událostech, které předcházely propuštění Blažeje Vilíma z funkce ústředního tajemníka exilové ČSSD v roce 1950* (www.csds.cz).
21 Prosser Vilímovi 2/3/51 BL ADD.MS. 74989 f.83.
22 Holub Haselmanovi 24/9/04, v soukromém vlastnictví.
23 Zápis představenstva 24/8/49 BL ADD.MS.74970 f.45-6; Zápis představenstva 30/9/49 BL ADD.MS.74970 f.54-7.
24 ÚVV, důvěrný oběžník 27/9/50 BL ADD.MS.74972 f.88-93.

nejen čs. zpravodajců, ale i Ripky.[25] Ripka napsal Chalupovi, *„vy, mladá generace, musíte přetvořit demokratický socialism“*,[26] a později mu poslal peníze, za které mu Chalupa poděkoval.[27] Hrabík napsal Vilímovi, že *„Ripka se Stranou práce již počítá jako s hotovou věcí.“* [28]

Zdeněk Šedivý píše o „odhalení“ Blažeje Vilíma jako komunistického agenta Ripkou, protože zpráva o exilu, kterou Ripka dal Vilímovi, se dostala na Ministerstvo vnitra. Informace pochází od „agenta Gregora“ (krycí jméno Josefa Damiána), který to slyšel od Luži.[29]

ÚVV ČSSD a zpravodajské služba

Styky s domovem a budování čs. zpravodajské služby v exilu se neomezovaly na osobní iniciativy jednotlivých exulantů. Konala se jednání mezi politickými skupinami, o kterých se dokumenty buď nezachovaly, nebo nejsou přístupné. Jediná zachovaná dokumentace jsou nahodilé poznámky v osobní korespondenci a v několika zápisech různých schůzí.

V zápise představenstva z prosince 1948 se píše o *„výsledku rozhovoru ss. Majera a Vilíma s generálem Ingrem a o utvoření zpravodajského ústředí. K organizaci tohoto ústředí ve Francii nedali jsme doposud souhlas, gen. Ingr se však zavázal splniti i tam naše požadavky.“*[30] O měsíc později Holub sdělil představenstvu, že *„gen. Ingr nedodržel dohodu s námi učiněnou, opominul s. Rosíka, aniž nás informoval, jmenoval nového vedoucího úřadu“*. Byl podán návrh: *„Potvrdí-li se pravdivost zprávy, postavíme se proti členství Ingra v RSČ.“*[31] Sociální demokracie se však nepostavila proti členství gen. Ingra v Radě. *„Vilím se pozastavuje... naše delegace se nepostavila proti členství gen. Ingra v Radě…“* [32] *„S. Vilím navrhuje, aby představenstvo se usneslo na odvolání souhlasu soc. dem., který byl dán k členství gen. Ingra v RSČ. ...Není ochoten se blamovat, jak už se několikrát stalo, když při jednání v záležitostech s Ingrem zastával stanoviska usnesená představenstvem a zjistil, že byla vedena další jednání za jeho zády.“*[33]

Vilím napsal: *„...na podzim r. 1948 obrátil se na mě p. generál Ingr se žádostí o podpis prohlášení, že souhlasím s tím, aby organizoval a vedl informační úřad složený z exulantů... Jeho žádosti jsem vyhověl teprve po delším otálení.“*[34] Pollak ve

25 Haselman Šimsové, e-mail 23/12/04, v soukromém vlastnictví.
26 Ripka Chalupovi 5/2/49 Ripka 239.
27 Chalupa Ripkovi 26/10/49 Ripka 239.
28 Hrabík Vilímovi 22/5/50 BL ADD.MS. 74989 f.41.
29 ŠEDIVÝ, Zdeněk: *Velká operace: Pokus státní bezpečnosti o likvidaci třetího odboje*. Vimperk 1996, s. 103; www.mvcr.cz/policie/udv/securita/sbornik2/2a3.html.
30 Zápis představenstva 18/12/48 BL ADD.MS. 74970 f.12.
31 Zápis představenstva 22/1/49 BL ADD.MS. 74970 f.22.
32 Zápis představenstva 28/2/49 BL ADD.MS. 74970 f26.
33 Zápis představenstva 7/3/49 BL ADD.MS. 74970 f.30.
34 Vilím Zenklovi 29/11/50 BL ADD.MS. 74973 f.213.

své stížnosti na Ingra podotýká, že *„je jasné, že gen. Ingrovi jde o to, aby změřil své síly s postavením strany“*, protože jedná, *„aniž by si předem vyžádal souhlas strany“*, ačkoliv *„strana dala souhlas k vytvoření organizace a tím převzala spoluodpovědnost za vše, co se bude v rámci oné organizace odehrávat“*.[35] Dokument o dohodě mezi Ingrem a ČSSD se nezachoval, ale z uvedených dvou citátů vyplývá, že Ingr měl ve zpravodajské službě vedoucí postavení, které bylo schváleno ÚVV ČSSD, ale měl zároveň závazek se s ním radit.

V rámci sociální demokracie měl odpovědnost za styk s domovem původně Blažej Vilím. Tuto odpovědnost převzal v 1. polovině roku 1949 Holub. Luža to komentoval takto: *„Po Mokrém i Bautz mi říká... domácí věci dělá s. Holub... Je to pravda, že to už neděláš Ty?“*, a Plášil: *„Poněvadž mně dosud nikdo nikdy neoznámil, že by Holub dělal styk s domovem, posílám ji Tobě, jako jsem činil dosud.“*[36] Jedním z úkolů styku z domovem bylo zasílání dezinformací na Ministerstvo vnitra – činnost vysoce důvěrná, o které se těžko najdou zápisy. Naštěstí existuje zápis ze schůze představenstva 14. září 1949, podle něhož Vilím řekl: *„Když v červenci loňského roku přišel s. Prosser do Anglie a informoval jej o způsobu, jakým odešel z ČSR, zařídil prostřednictvím s. Pollaka, který v záležitosti fungoval jako tlumočník, aby o případu byly informovány příslušné britské úřady. Po krátkém čase byla z britských kruhů vyslovena žádost o pomoc při akci s tím, že bude trvat* [6 měsíců?]. *Vyhradil si tehdy čas na rozmyšlenou, poněvadž s. Prosser svoji účast činil odvislou od strany. Informoval tehdy s. Bělinu, místopředsedu, a s. Holuba, tajemníka, o celé záležitosti. Došlo k dohodě o tom, že britskému požadavku máme vyhovět i v tom, že se s. Prosserem má ve věci spolupracovat s. Pollak. Asi dva měsíce do listopadu byly na žádost Britů s. Vilímovi předkládány k posouzení zprávy, aby v nich z našeho hlediska nebylo nic závadného. Když s. Holub převzal věci styku s domovem, převzal také tuto záležitost... s.Vilím uvádí, jaký význam a výsledky celá věc má pro Angličany. Všichni členové představenstva byli loajálně informováni... vyzývá, aby si členové představenstva uvědomili, jaký význam výsledky této akce mají pro zem, která nám poskytuje pohostinství, a vyslovuje přesvědčení, že při všech obtížích, které přitom byly a budou, je to zatím největší služba, která mohla být emigrací této zemi prokázána...“* S. Holub opakoval, že *„měl v celé věci divné pocity“*.[37]

Jedním z rizik takové činnosti je to, že dezinformace mohou být pokládány za pravé a odesilatel za zrádce a donašeče. V případě Vilíma k tomu také došlo a stala se další částí „případu Vilím“.

Dokumenty, které se týkaly nařčení Vilíma jako spolupracovníka StB, byly uloženy ve složce nazvané „Vilím“, která byla původně částí archivu sociální demokracie u Václava Holuba. Dnes složka neexistuje a zachovalo se pouze svědectví Kneborta

35 Pollak Vilímovi 5/2/49 BL ADD.MS. 74987 f.78-9.
36 Luža Vilímovi 7/4/49 BL ADD.MS. 74988 f.7-8; Plášil Vilímovi 18/5/49 BL ADD.MS. 74988 f.58.
37 Zápis představenstva 14/9/49 BL ADD.MS. 74970 f.49.

z roku 1953, který byl vyzván, aby se na složku podíval a napsal o ní posudek.[38] Na schůzi výboru, kde se o složce jednalo, řekl Knebort, že *„tomu celému ‚dokumentu o případu Vilím' se nemůže přikládat velká důležitost. Jsou to zlé pomluvy, aby ti dva zpravodajci* [i.e. Luža a Kusý] *si vydělali na chlebíček. ÚVV tyto pomluvy vzal na vědomí."*[39] I když Knebortův posudek Vilíma očistil, bylo pozdě, protože Vilím byl už tři roky zbaven své funkce a nařčení o jeho spolupráci bylo všeobecně známo. Později Knebort napsal Vilímovi, že to *„zlé podezření... ze styku s pol. orgány v Praze"* vyplývá z dopisu podepsaného Lužou.[40]

V archivu exilové ČSSD se zachoval Lužův dopis: *„Při této příležitosti bych znovu chtěl upozornit Ú.v.v. na nevyřízený odstavec přípisu franc. organizace strany týkající se mjr. Prossera a podezření, že p. B. Vilím sám posílal důvěrné zprávy komunistickým činitelům do Prahy."*[41] Možná, že tento dopis pochází ze složky, která se nezachovala.

Když Holub převzal od Vilíma odpovědnost za styk s domovem, zdráhal se přijmout úkol posílání dezinformací. Naznačuje to jeho poznámka v zápisu ze schůze představenstva 14. září 1949.[42] O dva měsíce později sdělil Holub představenstvu, že *„nehodlá dále obstarávati styk s domovem. Má k tomu řadu důvodů. Když funkci převzal po s. Vilímovi, mnoho spojů nebylo. Nebyl však ve své práci podporován, každý si pěstuje svoje linky, zatímco on má být odpovědný. Není vyřízena otázka úřadu gen. Ingra, kterým jsme byli podvedeni. V jeho úřadu jsou zastoupeny všechny strany mimo nás. S. Holub nemá žádnou kontrolu toho, co se domů posílá."*[43]

2. Vilímovi spolupracovníci: Arno Hais, František Plášil, Richard Pollak, Jaroslav Prosser

Arno Hais

Arno Hais žil na začátku exilu v Paříži a později do roku 1951 v Londýně. Vilím si s ním ze začátku velice přátelsky psal a vyměňovali si informace: *„...Doma situace vypadá tak, že je tam spousta skupin v jednotlivých krajích, které s námi hledají styk ven... Vážné skupiny jsou celkem tři. Jednak zatímní ústřední výbor, složený vesměs z členů ú.v. strany. Poslali nám návrh programu... Dále pak skupina Doksanského, s kterým jsme trvalý styk neměli. Vítám, že jsi ho navázal... Třetí pak je skupina méně známých soudruhů, kterou již máme připravenu pro případ, že nám všechny funkcionáře vyberou jako nacisté."*[44] Mám dojem, že anonymní zprávy psané na stroji s vel-

38 Knebort Posudek... BL ADD.MS. 74973 f.110-1.
39 Zápis výboru ZO 17/4/53 BL ADD.MS. 74974 f.50.
40 Knebort Vilímovi 3/9/53 BL ADD.MS. 74991 f.44.
41 Luža ÚVV 17/10/50 v DS v Praze.
42 Zápis představenstva 14/9/49 BL ADD.MS. 74970 f.49.
43 Zápis představenstva 17/11/49 BL ADD.MS. 74970 f.63.
44 Vilím Haisovi 29/10/48 BL ADD.MS 74973 f.118.

kým fontem, které jsou ve složce nazvané „Posláno z domova“, pocházejí od Haise.[45] Hais byl starší než ostatní, kteří si z Paříže dopisovali s Vilímem a ke kterým na začátku exilu Vilím pociťoval „otcovský“ vztah. Hais tento pocit odpovědnosti za budoucí generace sdílel s Vilímem. O Lužovi a Haselmanovi například napsal: *„S Radkem budu se snažit mít styk pokud možno úzký, už také proto, že bych chtěl, aby z něho něco bylo... Radka mi sem tlačí Haselman, ale to je třeštidlo, toho bych musil dostat aspoň rok do práce, aby z něho něco bylo.“*[46]

Vilím měl Haselmana opravdu rád. Napsal o něm Lužovi: *„Olda je v práci lajdák, spoléhá více na své štěstí ve styku s lidmi než na soustavnou a tvrdou práci. Je však osobně poctivý a je poctivý především politicky. Má dobrý politický čich a konečně shromáždil již doma důležité politické zkušenosti. Mimo to je pro mě, jak já říkám, ‚partajní plemeno‘.“*[47] Péči o budoucí generaci sociálnědemokratických politiků sdílel s Vilímem Plášil: *„Včera v noci jsem hovořil s Lužou a Haselmanem v Paříži. Ti chlapci Tě mají rádi a jdou za Tebou! Všímej si jich.“*[48] Události, které předcházely propuštění Blažeje Vilíma z funkce ústředního tajemníka exilové ČSSD v roce 1950, měly vliv na lidské vztahy. Heidler je shrnul v dopise Maiwaldovi: *„Olda Haselman... žije tady v Paříži… stal se v létě jablkem sváru mezi Lužou a Majerem na jedné straně a Vilímem na druhé straně. Skončilo to dík pozoruhodným metodám Lužovým zbavením Haselmana a pak Vilíma všech funkcí a vyloučením Haselmana ze strany. Všechno se to stalo za zavřenými dveřmi a s podivnou tajemností, ovzduší ve straně tu silně připomíná Československo.“*[49]

František Plášil

Než odejel do Švýcarska, bydlel Plášil s rodinou v Londýně ve stejném domě jako Vilím. Byl mezi nimi vřelý osobní vztah a vyměnili si v prvních letech exilu mnoho dopisů. Když měl Plášil starost o otce, Vilím mu napsal: *„Dovedu, Františku, pochopit Tvoji situaci při zprávách, které máš o tátovi. Prožil jsem to, když mé staré dělnické mámě dělali komunisté demonstrace pod okny... Franto, ztvrdni taky. Žádný z nás neví, s kým se doma setkáme. Ty máš své tři píšťaly, které Ti dělají starosti, ale které Ti tak trochu závidím. Tak vydrž!“*[50] Plášil měl tři syny, které Vilím dobře znal z doby, kdy na začátku exilu bydlela rodina v jeho domě.

Plášil nikdy nezapomněl, že dům na Muswell Hill byl kdysi také „jeho“ exilovým domovem a zahrádka byla také „jeho“ zahrádkou. O Vánocích 1952 Vilímovi napsal: *„Když umřel tatínek Pánek* [otec Mirky Vilímové]*, psal jsi nám, že budete o Vánocích sázeti na naši zahrádku dva stromečky... budeš muset sázeti tři stromečky. Dnes došla*

45 BL ADD.MS. 74963.
46 Hais Vilímovi 26/1/49 BL ADD.MS. 74987 f.63-64.
47 Vilím Lužovi 3/2/50 BL ADD.MS. 74989 f.11-12.
48 Plášil Vilímovi 9/5/49 BL ADD.MS. 74988 f.49.
49 Heidler Maiwaldovi 14/12/50 Churchill Archives MWLD 2/31.
50 Vilím Plášilovi 18/2/49 BL ADD.MS. 74987 f.98.

zpráva od babičky Wengerové, že dne 23. listopadu zemřela bábinka Vilímová.“[51] Ke konci 50. let jejich korespondence téměř ustala (nebo se nezachovala). Stalo se tak přibližně v době, kdy Vilím dostal v červnu 1957 od Bareše zprávu, že *„Franta byl takový nějaký roztěkaný... obvinili jej z prokomunistického postavení.“*[52] V období, které tomu předcházelo, byl Plášil hlavním spolupracovníkem Vilíma ve Švýcarsku. Zařizoval kontakty na výměnu zpráv s Československem. Protože pracoval v mezinárodní organizaci, musel se snažit vystupovat jako politicky nezávislý. Vilím mu radil: *„Bylo by dobře, kdyby sis ve Švýcarsku našel někoho naprosto spolehlivého, samozřejmě soudruha, kterého bychom vsunuli mezi Tebe a nás při této práci. Jde o to, aby jsi mohl svoji funkci, která je politickou, vykonávati bez jakéhokoliv rizika, bez obav, že by Ti hostitelé mohli něco vytknout. Nebudeš o některých věcech vědět, abys měl volné ruce a případné maléry mohl vždycky vyžehlit.“*[53] Pro Plášila tento konflikt mezi politickou činností a zaměstnáním nebyl asi snadný. O tři roky později napsal: *„Stojím nyní stranou ze stejných důvodů jako Tonda* [Zelenka] *– uškodilo by to v úřadě“*[54]

Plášilovy dopisy Vilímovi naznačují, že byl velmi pilný. Posílal Vilímovi pravidelná hlášení. Jeden vzkaz poslal Vilímovi a Kosinovi.[55] O Kosinovi se ve Vilímových fondech málo píše.

V červenci 1948 Erich Tylínek nabídl Plášilovi styk s domovem a o měsíc později si našel Plášil jiný kontakt: *„Styky s domovem zde nyní mám. Spolehlivé přes jednoho Švýcara, který jezdí do Prahy. Tylínka bychom tedy nepotřebovali. Použijeme styku, který nám dal mladý Šindler a Koubka.“*[56] [Jméno „Koubka“ je asi překlep, mělo by být „Koubek“.] V listopadu si našel dalšího posla: *„Dnes večer se přihlásil s. Bruno Steiner, který právě přiletěl z Prahy. Přivezl zprávy od s. Zdeňka Bechyně a s. Hasterlíka. Jsou smutné.“*[57] V lednu 1949 odejel do Československa *„jeden spolehlivý Švýcar“* [Bruno Steiner?]: *„Vaše odpovědi na některé konkrétní otázky domova, které jsi mi avizoval v posledním dopise, jsem dosud neobdržel a lituji toho, poněvadž dnes mně odjel jeden spolehlivý Švýcar domů a ověří věc okolo Dundra a Pešky. Poslal jsem ho k V. K.“*[58] [V. K. je pravděpodobně Václav Koubek.]

Plášil hlásil Vilímovi: *„…čerstvé zprávy z domova... mám nyní několik cest a dobrých..., podle nichž to tam vypadá strašně...“*.[59]

Během 1. poloviny roku 1949 Plášil píše nejvíce o cestách „Neptuna“ do Československa, ale neudává jeho pravé jméno. Byl to možná Tylínek. Nasvědčuje tomu

51 Plášil Vilímovi 4/12/52 BL ADD.MS. 74990 f.122.
52 Bareš Vilímovi 29/6/57 BL ADD.MS. 74983 f.86-90.
53 Vilím Plášilovi 1/9/48 Churchill Archives BVLM 02/03.
54 Plášil Vilímovi 31/1/52 BL ADD.MS. 74990 f.8.
55 Plášil od Vladimíra Beneše 17/7/48 BL ADD.MS. 74963 f.59.
56 Plášil Vilímovi 24/8/48 Churchill Archives BVLM 02/03.
57 Plášil Vilímovi 24/11/48 Churchill Archives BVLM 02/03.
58 Plášil Vilímovi 20/1/49 BL ADD.MS. 74987 f.61.
59 Plášil Vilímovi 6/2/49 BL ADD.MS 74987 f.80-2.

stížnost Prosserova, že *„...jmenovaný sděluje určité podezření, které Tylínkovi měl říci Koubek.“*[60]

Hlášení o své činnosti posílal Plášil „Medkovi“, jehož pravé jméno také není v korespondenci udáno: *„Posílám však zprávy opětně cestou, kterou jsme domluvili v Londýně, na Medka.“*[61]

Plášil se staral o poštovní schránku pro dopisy z Československa: *„Včera tam přišel dopis z ČSR odeslaný 14 t. m. z Prahy. Posílám jej Tobě, nejsem z toho moudrý a rozluští to asi Medek.“*[62]

Po roce 1949 nebyla Plášilova korespondence tak intenzivní. V roce 1953 varoval Plášil Vilíma před Macháčkem: *„...Macháčka, jehož postup se mi nelíbí. Zdá se mi podivným. Zřejmě toho, kdo mu styky v Jug. obstaral* [Laušmana], *toho by chtěl nyní hoditi přes palubu. A to není hezký charakterový rys...“.*[63]

Plášil se později stal agentem StB pod krycím jménem Pluto.[64]

Richard Pollak

Z korespondence dělá Richarda Pollak dojem pracovitého, pečlivého člověka, který byl Vilímovi stálou oporou. Pollak byl dobrým organizátorem: *„Dále je nutné, aby všichni členové výkonného výboru dostali pokyn, aby mi dávali hned všechny změny, které dostávají. Vím, že téměř všichni dostávají různými způsoby zprávy, které si nechávají buď pro sebe, nebo je tradují dále, aniž by strana z toho něco měla a aniž by tyto zprávy mohly býti ihned náležitě zužitkovány.“*[65] Bylo pro něho velkým zklamáním, že na podzim 1948 nedostal vedoucí místo v nově vytvořené zpravodajské službě. Stěžoval si Vilímovi: *„Je tomu více než 6 měsíců, co jsme začali spolu budovat zpravodajskou síť... mám být prostě odstaven právě ve chvíli, kdy se začíná budova stavět na základech, které jsem do značné míry položil.“* V dopise naznačil, že v jeho odmítnutí asi hrál roli antisemitismus.[66] Představenstvo dalo Pollakovi důtku za jeho dopis, není jasné, zda to byl dopis Vilímovi, který se zachoval v archivu, nebo dopis jiný: *„S. Majer doporučuje, aby s. Pollakovi byla vyjádřena nevůle nad obsahem a tónem jeho dopisu; s. Pollakovi bude sděleno stanovisko ústně.“*[67] Na jaře následujícího roku mu bylo přislíbeno místo, které zase – podle jeho názoru vlivem Ingra – nedostal.[68] Zbytek Pollakovy korespondence obsahuje užitečné důvěrné informace, které

60 8/3/49 BL ADD.MS. 74971 f.34.
61 Plášil Vilímovi 17/2/49 BL ADD.MS. 74987 f.97.
62 Plášil Vilímovi 18/5/49.BL ADD.MS. 74988 f.58.
63 Plášil Vilímovi 30/4/53 BL.ADD.MS. 74991 f.37.
64 LUŽA, Radomír: *Československá sociální demokracie. Kapitoly z let exilu 1948–1989,* s. 67. Čs. dokumentační středisko a nakladatelství Doplněk, 2001; 12613/320 MV s. 3, 4/12/68; 12613/320 MV s. 327 8/4/70; 12613/320 MV s. 328, 13/4/70; 12613/320 MV s. 245 19/6/70.
65 Pollak Soudruhovi 7/8/48 BL ADD.MS. 74967 f.53
66 Pollak Vilimovi 28/11/48 BL ADD.MS. 74986 f.123-7
67 Zápis představenstva 28/1/49 BL ADD.MS. 74970 f.24
68 Pollak Vilímovi 5/02/49 BL ADD.MS. 74987 f.78-9

ověřoval pro Vilíma: o Paclíkovi, který chtěl Vilíma přesvědčit, aby se vrátil domů,[69] o Jolantě Žaludové, která byla za Vilímem posílána z Prahy.[70] Richard Pollak byl činný v Zemské organizaci v Anglii. Bylo mu asi zatěžko, když v roce 1959 musel předat funkci Hodačovi: *„Razítko jsem dnes odeslal doporučeně. Poštovní potvrzení je přiloženo a prosím, aby Mirka* [Vilímová] *je dala Hodačovi, pak-li ho ještě uvidí, jinak je nech u sebe, ale schovej dobře pro případ, že by balíček Hodače nedosáhl.“*[71] Po návratu Hodače do Československa napsal Pollak tři dopisy na ÚVV.[72] V prvním píše: *„Veškeren čs. tisk uprchlický si dobrovolně uložil chvályhodnou rezervu, pokud šlo o Hodačův případ... 1) O existenci Hodače v Německu po příchodu za hranice věděli jenom ss. Bernard, Holub, Mokrý... vyměnili řadu dopisů. 2) S. Bernard se obrátil na s. Vilíma... umožnili* [Hodačovi] *se léčit v ozdravovně švýcarské strany soc. dem. 3) Hodačovo britské vízum bylo získáno za pomoci britské Labour Party… požádali Bernard, Holub, Mokrý. 4) Ostatní členové se o existenci Hodače dověděli teprve, až když se Hodač objevil v Londýně. 5) Hodač odmítal členství v ZO... člen ÚVV ho navrhl do funkce jednatele a pokladníka. 6) Proč ÚVV nevarovali?“*[73]

Odpověď na tyto dopisy v archivu není. Vzhledem k tomu, že v roce 1996 Václav Holub popisoval Hodače jako osobního přítele Vilíma, zdá se, že Pollakovy dotazy nebyly vzaty na vědomí a členové ÚVV se vyhnuli odpovědnosti za Hodačův případ.[74]

Jaroslav Prosser

Jaroslav Prosser byl po únoru 1948 zatčen. V dubnu napsal Kalenda Vilímovi: *„Prosser byl již propuštěn, avšak jeho situace není záviděníhodná.“*[75] Prosserův odchod do zahraničí je obklopen spekulacemi o tom, zda přislíbil spolupráci československým úřadům. Vilímova poznámka v zápisu schůze představenstva naznačuje, že by na tom mohlo být něco pravdy: *„Když v červenci loňského roku přišel s. Prosser do Anglie a informoval jej o způsobu, jakým odešel z ČSR, zařídil prostřednictvím s. Pollaka, který v záležitosti fungoval jako tlumočník, aby o případu byly informovány příslušné britské úřady.“*[76] První dva roky žil v Londýně a v roce 1949 se oženil s Magdou, svou druhou ženou. Ve fondu Blažeje Vilíma je jeho svatební fotografie. Jsou na ní Richard Pollak, Blažej Vilím, Mirka Vilímová, Jaroslav Prosser a Magda.[77]

69 Pollak Vilímovi 4/11/55 BL ADD.MS. 74991 f.106.
70 Pollak Vilímovi 18/9/57 BL ADD.MS. 74992 f. 7-8; 13/8/60.
BL ADD.MS. 74992 f.34.
71 Pollak Vilímovi 12/11/59 BL ADD.MS. 74975 f.232.
72 Pollak oběžník 12/5/60 BL ADD.MS. 74975 f.260-3; Pollak Holubovi 26/5/62 BL ADD.MS. 74992 f.47-8;
Pollak Holubovi 26/7/70 Churchill Archives 02/03.
73 Pollak oběžník 12/5/60 BL ADD.MS. 74975 f.260-3.
74 HRUBÝ, Karel (ed.): *Léta mimo domov: k historii československé sociální demokracie v exilu.* Grégr, 1996, s. 46.
75 Kalenda Vilímovi 2/4/48 BL ADD.MS. 74984 f.16-7.
76 Zápis představenstva 14/9/49 BL ADD.MS. 74970 f.49.
77 Svatební fotografie 1949 BL ADD:MS. [signatura schází].

Z fotografie vyplývá, že mezi Vilímem, Pollakem a Prosserem byl dobrý osobní vztah.

V listopadu 1948 navštívil Prossera komunistický agent a řekl mu, jaký se od něho očekává úkol: *„Musím učiniti vše, abych se dostal do zpravodajského úřadu ke gen. Ingrovi. Musím pracovati k tomu, abych tam získal ten největší vliv. Nemám se exponovati politicky, i když mám zůstati mužem sociální demokracie. Nemám si již hleděti Vilíma, v tom se přímo mění příkaz, neb dle dobrých zpráv jeho pozice není již suverénní. A jednoznačným přikloněním k jeho osobě bych mohl vliv ohroziti. Mám se držet Majera, neb ten má důvěru čsl. pravice.“* Toto poslání bylo vysoce důvěrné: *„...o mém poslání je informován jen Gottwald, Nosek, J. Veselý, Slánský, Dr. Písecký a Dr. Šindelář. Nikdo jiný o mém poslání neví, jest o mně nejhůře referováno a dokonce v důvěrných jednáních na Ministerstvu vnitra bylo nadhozeno i moje likvidování.“*[78] Protože na jaře mu měla vypršet smlouva, kterou pravděpodobně měl s Angličany, a obával se, že by byl Angličany poslán k Ingrovi, žádal, aby byl převeden k Američanům: *„22. února 1949 byla na jisté schůzce řešena moje situace v Anglii, kdyby poslání, ve kterém působím, skončilo… Bylo mi pro tento případ nabídnuto místo ve Zpravodajské ústředně. …sdělil jsem, že kdyby tato možnost měla zůstati konečnou, že bych uvažoval o přejití do služeb Američanů, kde podmínky práce uznávám za mně lépe vyhovující.“*[79] Z Anglie oznámil odjezd 22. dubna 1950, není známo kam,[80] a o rok později odejel do Švédska: *„loučím se tímto s Vámi před odjezdem to země sněhu a ledu“*.[81] Jaroslav Prosser je rozporuplná osobnost. V archivu ÚZSI má svazek pod číslem AS-11991, který jsem zatím neviděla.

V roce 1949 byl nařčen Tylínkem z podezření ze spolupráce. Kubý napsal Prosserovi: *„Pan K, kterému* [Tylínek] *doručil zprávy od pana Pl., se ptal, zda-li Vám věří, mají Vás totiž v podezření, že máte prsty v zatčení nějakých soc. dem. Pochopitelně, že se postavil energicky za Vás.“*[82] Jakmile se to dozvěděl, ohlásil to Prosser *„jisté instituci se mnou v Anglii spolupracující“*, rozhorlen, že *„dávaje v sázku vše pro boj proti komunismu, nemíním se dáti ostouzeti nějakými výmysly, ať již pocházejí od kohokoliv...“*[83]

Podruhé byl nařčen společně s Vilímem v dopise, který byl poslán do redakce časopisu *Návrat* v Paříži. Vilím o tom ihned podal zprávu na anglické úřady: *„…dopis z Německa psán anonymním pisatelem* [podepsán „Jakub“]*, který jim sděluje, že s nasazením vlastního života získal z Ministerstva vnitra originální zprávu majora SNB Prossera.“*[84]

Šedivý píše o jiném, dříve zmíněném, případu, kde *„kapitán* [tj. Prosser]*, přes*

78 Prosser záznam 15/11/48 BL ADD.MS. 74963 f.255-64. Plný text Prosserova zápisu je v příloze č. 2.
79 Prosser ČSSD 23/2/49 BL ADD.MS. 74971 f.29.
80 Prosser Soudruhovi 19/4/49 BL ADD.MS. 74972 f.45.
81 Prosser Vilímovi 23/2/51 BL ADD.MS. 74989 f.82.
82 Kubý Prosserovi 12/2/49 Bl ADD.MS: 74987 f.86.
83 Prosser Vilímovi 8/3/49 BL ADD.MS. 74971 f.34.
84 Vilím – záznam 21/11/50 BL ADD.MS 74963 f.247.

kterého Vilím poslal [zprávu o situaci v exilu]*, pracoval na obě strany.*“[85] Vilím po této epizodě přestal Prosserovi odpovídat na dopisy. Po několika upomínkách mu Prosser poslal dopis, ve kterém mu vykal: *„...přes to, že jste dosud neodpověděli na žádný z mých doporučeně Vám zaslaných dopisů, opět Vám píši... Zůstává mi dokonalou záhadou, proč nepokládáte za nutné alespoň krátce odpovědět... pravděpodobně nemáte na dopisování zájem, tož zařídím se též dle toho...“.*[86] Pravděpodobně se zase usmířili, i když dopisy mezi nimi téměř ustaly. V následujícím dopise psal Prosser o Laušmanovi: *„Pokud jsem slyšel, měl jsi se s Laušmanem sejíti. Můžeš mně prosím sděliti, zda v eventuelním rozhovoru bylo mluveno i o mně? Konkrétně mám zájem věděti, zda bylo eventuálně něco řečeno o oné staré záležitosti v Londýně. Mám zájem potud, že opatrnost by byla nezbytná, kdyby on věděl něco konkrétnějšího.“*[87] Prosser neměl asi snadný život. Není pravděpodobné, že byl pouze komunistickým agentem s posláním v cizině. Kdyby tomu tak bylo, nebyl by podal hlášení o návštěvě agenta z Prahy na podzim roku 1948 a nebyl by se snažil vyhnout práci ve francouzském zpravodajství, kam ho onen agent posílal. Dokumenty ve Vilímově fondu vzbuzují také dojem, že Prosser nebyl zavržen Angličany, ti že mu do určité míry důvěřovali. Bez přístupu k tajným a dosud uzavřeným dokumentům obou stran není snadné učinit závěr, pro koho vlastně Prosser pracoval.

3. Nosiči zpráv: Arnošt Bareš, Erich Tylínek a jiní

Arnošt Bareš

Arnošt Bareš byl přítelem Vilíma. Pracoval v Praze jako ředitel informačního střediska OSN. V prosinci roku 1956 o něm Vilím napsal pro Angličany zprávu: *„E. je ve svém úřadu nepřetržitě od r. 1947. Zpráva o zavření úřadu a jeho zatčení byla falešná. Vznikla patrně z toho, že v r. 1950 byl jeden ze zaměstnanců zatčen pro činnost mimo úřad... Bylo období, kdy se obával o svou bezpečnost. Nečekal však, že by byl zatčen, poněvadž v té době jeho zatčení by nevyvážilo nepříjemnosti Prahy s ústředím Spojených národů. Mohl však ‚zmizet‘. Téměř po tři roky neužil v Praze taxíků a vyhýbal se tomu ‚vyskytovati‘ se sám. V minulých dvou letech se situace změnila potud, že se cítí úplně bezpečným... Jeho styk s Ministerstvem zahraničí je studeně korektní. Úřad píše Ministerstvu zahraničí česky, pražskou poštou, ministerstvo odpovídá anglicky přes ústředí Spojených národů v New Yorku... Od r. 1948, kdy se jeho pokus o kontakt se mnou nepodařil, nebyl v zahraničí a nebyl s nikým venku v kontaktu. Asi před dvěma lety počali ho Američané v Praze zvát k společenskému styku častějšímu, než opovídá jeho úřednímu postavení. Nedošlo však k žádnému přímému vyzvání o spolu-*

85 ŠEDIVÝ, Zdeněk F.: *Velká operace: pokus státní bezbečnosti o likvidaci třetího odboje.* Vimperk, 1996, s. 103.
86 Prosser Vilímovi 13/6/51 BL ADD.MS 74989 f.95.
87 Prosser Vilímovi 1/2/54 BL ADD.MS. 74982A f.75; Prosser Vilímovi 7/4/51 BL ADD.MS. 74989 f.91; Prosser Vilímovi 13/6/51 BL ADD.MS. 74989 f.95.

práci. Předpokládá, že se dohodneme na spolupráci. Myslí, že Západ musí být dokonale neinformován o poměrech ve veřejném mínění v Československu... Při rozchodu jsem se dal znovu ujistit, že E. nemá nikde žádné závazky pro spolupráci."[88] Vilím, v přesvědčení, že Bareš nemá žádné jiné závazky, zařídil pro něho spolupráci s anglickou službou: *„Otevřel jsem proto otázku organizace dalšího styku. Poněvadž jeho informace stejně mají být postupovány a moje možnosti jsou malé, bylo by nesmysl nepoužít technické pomoci zpravodajské služby. Osobně mohu ho velmi těžko vidět mimo Londýn. Nemám k tomu jednak prostředky a jsem dost nebezpečně viditelný. Zařídil jsme, že zítra přijede do Paříže muž, s kterým můžeme dohodnouti podrobnosti. Ponechávám ovšem na E., zda souhlasí. E. okamžitě připomněl zkušenost ‚Maclean a Burgess'. Vysvětlil jsem, že jde o muže ze skutečné IS. Kde může předpokládat maximum bezpečnosti a odborného jednání s tím, že bude jedinou osobou, která bude vyřizovat veškerý styk s ním s vyloučením všech Čechů ve službě... E. byl tímto vysvětlením nejen upokojen, ale velmi spokojen a dohodli jsme, že dojde ke společnému obědu nás tří příští den.*"[89]

Vilím nevěděl, že Arnošt Bareš byl zaregistrován u StB v roce 1954 pod krycím jménem Frederie Lacoste a v lednu 1957 pod krycím jménem Hugo. Svazky se sice nedochovaly, ale několik hlášení, která Hugo podal, lze najít v jiných svazcích.

V prosinci 1956 dal Hugo Vilímovi zprávu o Československu, která se dochovala v archivu.[90] Ve Vilímově osobním svazku je zpráva datovaná 6. dubna 1957, podaná někým, kdo s Vilímem dlouho hovořil v Londýně. Schází první stránka, a je proto těžké identifikovat informátora. Znalost politické situace, úsudek a celková inteligence naznačuje, že to mohl být Bareš, spíše než Žaludová.[91] V květnu následujícího roku byl Bareš pověřen, aby zjistil *„co je Vilímovi známo o činnosti trockistů v zahraničí a prověření, jakého charakteru jsou styky Vilíma s Riegrem.*"[92] V červnu 1957 hlásil Plášil Vilímovi, že Bareš navštívil Ženevu.[93] O dva roky později, v květnu 1959, podal Bareš StB další hlášení o Vilímovi: *„...je v Londýně dobře zajištěn, že se nemusí bát, že by ho někdo z ČSR sledoval, řekl, že ‚naši přátelé'* [tj. anglická rozvědka] *zařídili, aby ‚nepřátelská služba', tj. čsl. a spojenecké orgány, pramena nesledovaly.*"[94] Rok 1968 přinesl změny v jejich styku: v červnu se setkali v Paříži, v říjnu telefonoval Bareš Vilímovi z Vídně a v prosinci poslal Bareš zprávu přes Theodora Procházku v New Yorku.[95] Poslední dopisy pojednávají většinou o Barešově zhoršujícím se zdravotním stavu.

88 Vilím Zpráva 15/12/56 BL ADD.MS. 74983 f.66-75.
89 Vilím Zpráva 15/12/56 BL ADD.MS. 74983 f.66-75.
90 Anon [Bareš?] Zpráva 16/12/56 [?] BL ADD.MS. 74983 f.76-85.
91 Archiv MV, a. č. 66724 MV, s. 52, 6/4/57.
92 Tamtéž, s. 56, 29/5/57.
93 Plášil Vilímovi 23/6/57 BL ADD.MS. 74992 f.6.
94 Archiv MV, a. č. 66724 MV, s. 67, 5/5/59.
95 Archiv MV, OB r. č. 2231 MV, s. 172, 29/6/98; tamtéž, s. 232, 15/10/68; Procházka Theodor Vilímovi 12/12/68 BL ADD.MS. 74983 f.97-9.

Ve fondu Blažeje Vilíma v Londýně je rukopis od Arnošta Bareše a Tomáše Pasáka, nazvaný *Odbojová organizace Zdenka Schmoranze v roce 1939.*[96]

Erich Tylínek

Erich Tylínek jezdil často do zahraničí v souvislosti s výstavami psů. Byl zaregistrován u StB v roce 1957 pod krycím jménem Tyler. Není zcela jasné, zda s StB spolupracoval už i dříve, když se stýkal s Plášilem v Ženevě. Tylínek se v červenci 1948 spojil s Prosserem, který mu dal dva dopisy: první měl Tylínek vzít s sebou do Československa. Jeho obsah byl o tom, že Prosser nechce ani slyšet o své bývalé ženě.[97] V druhém dopise, který měl být po přečtení na místě spálen, Prosser napsal: *„…v prvé řadě Ti věřím a věřím ve spolupráci, kterou mi nabízíš... než odjedeš ještě ze Šv., napiš mi vše o Tvém napojení na onoho muže, kterému říkáš šéf, víš-li, kdo to je, co dělá, jaké Ti dal úkoly, dal-li Ti spolupracovníky, a v kladném případě kde, komu jsi to ve Šv. hlásil, co Ti bylo řečeno a kdy se hodláš vrátit do ČSR. Rozhodneš-li se pro tuto práci, pak zanecháš všeho jiného napojování a budeš dělat jenom tuto... tento dopis náš zmocněnec v Curychu spálí.“*[98] O několik dní později napsal Plášil Vilímovi: *„Ohledně Tylínka jsem dosud nedostal žádnou zprávu z Londýna. Advizuješ mi ‚důvěrné zprávy‘ a dosud tedy nedošly. Potřeboval bych je nutně. Tylínek mne totiž včera osobně vyhledal, dnes prý telefonoval s Jarkou Prosserem. Nemaje instrukcí, tvářil jsem se dle Tvé rady hloupě. Nabízel mi spolupráci a styk s domovem.“*[99] O měsíc později Plášil napsal Vilímovi, že Tylínek nemá ve Švýcarsku dobré jméno: *„Je hochštapler.“*[100] Tylínek se vrátil do Prahy 19. září a nepotvrdil, že dojel v pořádku.

Na začátku ledna 1949 hlásil Plášil Medkovi, že švýcarská policie Tylínka vyhostila: *„Zjistilo se, že byl ve styku jak s emigranty, tak i s oficiálními zastupitelskými úřady...“.*[101] V první čtvrtině roku 1949 podává Plášil Vilímovi zprávy o Neptunovi, což by mohlo být Plášilovo krycí jméno, pro Tylínka. *„...Chtěli jsme poslat domů odpovědi na některé konkrétní otázky, jež nám byly předloženy. Domníval jsem se, že by to vzal s sebou Neptun... Chybí nám přesnější zprávy o tom, kdo je zatčen.“*[102] O pár dní později *„Neptun se dosud nevrátil, aniž podal zprávu“*[103] a konečně *„Přijel Neptun. Hlášení posílám v příloze, posílám je i Medkovi“.*[104]

96 BL ADD.MS. 74983 f.123-77.
97 Prosser Tylínkovi 3/7/48 BL ADD.MS. 74985 f.5.
98 Prosser Tylínkovi 4/7/48 BL ADD.MS. 74985 f.6-8.
99 Plášil Vilímovi 17/7/48 BL ADD.MS. 74985 f.43.
100 Plášil Vilímovi 24/8/48 Churchill Archives BVLM 02/03.
101 Zpráva č. 4 pro Medka 8/1/49 BL ADD.MS. 74963 f.187.
102 Vilím Plášilovi 11/1/49 BL ADD.MS. 74987 f.21.
103 Plášil Vilímovi 20/1/49 BL ADD.MS. 74987 f.61.
104 Plášil Vilímovi 27/2/49 BL ADD.MS. 74887 f.117.

V březnu si Prosser stěžoval na Tylínka, že mu poškozuje jméno: *„sděluje určité podezření, které Tylínkovi měl říci Koubek...“*.[105] Další zprávu od Neptuna poslal Plášil Vilímovi 2. dubna.[106] Vilím upozornil Plášila, že by měl Prossera chránit: *„Je pochopitelné, že Jardovi při jeho práci záleží na tom, aby nebylo kolem něho nic nejasného...“*[107] Další zprávy od Tylínka nebo o Tylínkovi se nedochovaly.

Medek

Plášil se ve svých dopisech Vilímovi často zmiňuje o Medkovi. Je to zřejmě krycí jméno někoho, kdo od Plášila dostával zprávy. Podle způsobu, jakým o něm Plášil píše, byl to asi někdo ve vysokém postavení: *„nejsem z toho moudrý a rozluštím to asi Medek“*.[108] Medek byl pravděpodobně nadřízený Vilíma i Plášila. Zachoval se rozkaz, nazvaný *„Operace Liverpool“*, který Medek rozeslal čtyřem účastníkům, včetně Vilíma,[109] další rozkaz nazvaný *„Obsluha“*, který Medek poslal dvěma účastníkům, včetně Vilíma,[110] a rozkaz zvaný *„Kuča“*, který Medek poslal Vilímovi a Holubovi.[111] V dopise Holubovi, který poslal přes Vilíma, Medek kritizoval technické nedostatky v zasílání tajných zpráv.[112] Musel to být někdo, kdo uměl česky (zprávy byly v češtině) a kdo pravděpodobné žil v Anglii (Plášil předpokládal, že Vilím bude mít přístup k tomu, co dostane Medek).

Plášil podával hlášení Medkovi pod krycím jménem Ivan. Zachovala se dvě.[113] Medek měl ve Švýcarsku schránku na dopisy z Československa.[114]

Ostatní

Vilím byl ve styku s Richardem Joklem. V dopise Klingerovi Vilím píše: *„...v Praze je stále ještě velmi mnoho cizích žurnalistů, kteří znají naše poměry a dovedou si opatřovat zprávy. Měl jsem příležitost s jedním z nich hovořit. Byl jsem překvapen, jak je informován.“*[115] Hned po únorovém převratu doporučil Jokel Healeymu, aby Británie pomohla Vilímovi dostat se do zahraničí.[116] Po příchodu do Británie Vilím s Joklem zřejmě udržoval styk, jak tomu nasvědčuje vzkaz, který mu předal Bernard: *„V noci na dnešek za mnou přijel Jokl a požádal mě, abych Ti vyřídil toto: máš*

105 Prosser Vilímovi 8/3/49 BL ADD.MS. 74971 f.34.
106 Plášil Vilímovi 2/4/49 BL ADD.MS. 74988 f.1.
107 Vilím Plášilovi 17/3/49 BL ADD.MS. 74987 f.153.
108 Plášil Vilímovi 18/5/49.BL ADD.MS. 74988 f.58.
109 Operace Liverpool 22/10/48 BL ADD.MS. 74963 f.122-3.
110 Luža od Medka 19/11/48 BL ADD.MS. 74963 f.126.
111 Od Medka o Kučovi 21/1/49 BL ADD.MS. 74963 f.192.
112 Medek Holubovi 19/3/49 BL ADD.MS: 74963 f.206.
113 Opis dopisu Medkovi 9/12/48 BL ADD.MS. 74963 f.128; Zpráva č. 4 pro Medka 8/1/49 BL ADD.MS. 74963 f.187.
114 Plášil Vilímovi 18/5/49..BL ADD.MS 74988 f.58.
115 Vilím Klingerovi 21/6/48 BL ADD.MS. 74984 f.150-2.
116 Assistance for Czech political refugees 1/3/48 PRO, FO 371/71267.

používat hesla, které jsi zvolil, v jeho přesném znění.“[117] V červnu 1948 nabídl své služby František Koucký. Tvrdil, že byl *„nějaký čas ve službě jisté západní mocnosti...“*.[118] V seznamu spolupracovníků StB jsou dva lidé tohoto jména: krycí jméno Hynek, zaregistrován v roce 1960, a krycí jméno Tajemník, zaregistrován v roce 1954.

V srpnu 1948 psal Vilím Táborskému o Veselém: *„Jistě znáš ‚Veselého‘, který pracuje pro švédská družstva. Poslal nám při svém pobytu v Stockholmu důležité zprávy... Poslali jsme něco po něm… Bude pravděpodobně častěji cestovat k Vám… v Praze je dobře napojen.*“[119] Na konci ledna 1949 poslal Vilím k Plášilovi Edu Portlíka, který měl kontakty doma. Plášil mu dal krycí jméno „Čepice“, ale později Vilíma varoval, aby si *„nepálil prsty“*.[120] V dubnu 1949 přišly dva dopisy od Olšinského (krycí jméno Karla Maiwalda), ve kterých doporučoval napsat dopisy západním osobnostem, aby se upozornilo na situaci v Československu. Jeden z dopisů dodala Vilímovi paní, kterou nazval paní C. Vilím pisatele identifikoval – *„jedná se patrně o muže, který ještě před několika týdny zastával jedno z nejvýznamnějších míst v československém hospodářství“* –, ale nebyl si jistý a žádné dopisy nenapsal. O paní C. usoudil: *„Vylučuji, že jde o akci zpravodajskou, která by u mě měla vzbudit důvěru ke zmíněné paní, abych ji event. při její nové návštěvě Československa sdělil nějaké vzkazy, event. jména.*“[121] Někteří poslové ve skutečnosti neexistovali. Prosser napsal Vilímovi v roce 1953: *„Osoba, o které jsi byl přesvědčen, že je to jméno jednoho z našich soudruhů, byla vymyšlena. Bylo to ono jméno, které tenkrát společně s Frantou jsme vynašli pro neexistujícího člověka, který Ti tehdy měl psát z Prahy (pro co byla ona poštovní schránka v Curychu).*“[122]

4. Agenti s posláním sledovat ČSSD: Jaroslav Hodač, František Macháček

Jaroslav Hodač

Jaroslav Hodač byl vyslán na Západ, aby podával zprávy o ČSSD v exilu. Doporučení pro britské úřady mu dal Vilém Bernard: *„Jaroslav Hodač whom I have personally known for many years as one of our best Party workers in my former constituency stood firm before the Communist coup d’état and afterwards, defending the independence of the Social Democratic Party and resisting Communist pressure. Had he not succeeded in escaping from Czechoslovakia he certainly would have been among the Social Democrats whose release from prison you defended so devotedly at your recent meeting with the Soviet representation.*“[123] Ve Vilímově korespondenci

117 Bernard Vilímovi 14/4/48 BL ADD.MS. 74984 f.4.
118 Koucký F. Vilímovi 5/6/48 BL ADD.MS. 74985 f.125.
119 Vilím Táborskému 24/8/48 BL ADD.MS. 74985 f.123.
120 Vilím Plášilovi 31/1/49 BL ADD.MS. 74987 f.73; Plášil Vilímovi 17/2/49 BL ADD.MS. 74987 f.97; Plášil Vilímovi 27/2/49 BL ADD.MS. 74887 f.117.
121 Případ Olšinský [Maiwald] 17/4/49 BL ADD.MS. 74963 f.207-14.
122 Prosser Vilímovi 5/1/53 BL ADD.MS. 74991 f.1.
123 Bernard Gaitskellovi 1/6/56 LP Archive.

nejsou téměř žádné jeho dopisy, kromě několika dopisů Richarda Pollaka, napsaných po Hodačově návratu domů.

Vztah mezi Vilímem a Hodačem byl pravděpodobně chladný. Vilím byl činný v ZO, která byla tradičně v opozici k ÚVV, vedenému „triumvirátem" Majer – Bernard – Holub. Hodač se postavil na stranu Majera a odmítl vstoupit do ZO, dokud tam pod nátlakem ÚVV nepřevzal moc ve formě dvou spojených funkcí. Pollak napsal Holubovi: *„...snažíš se zapomenout... že to byl známý triumvirát ÚVV, jehož jsi byl členem, který na výroční schůzi ZO projevil ochotu spolupracovat s ZO, ale jen pod podmínkou, že H. bude zvolen jednatelem i pokladníkem ZO."*[124] Pochybuji, že za těchto okolností by byl Vilím býval „přítelem" Hodače.

Než Hodač dostal místo u Josefa Jostena v časopise *Čechoslovák*, pracoval krátce ve stejné firmě jako Mirka Vilímová: *„Opustila jsem po 2 měsících Chair Centre – kde jsem pracovala vedle Hodače – a vrátila se do View-Master."*[125]

Hodačova složka v českých archivech není přístupná. Existuje však článek, který obsah této složky shrnuje.[126]

František Macháček

František Macháček byl také poslán na Západ, aby podával zprávy o ČSSD v exilu. Na rozdíl od Hodače psal mnoho dopisů, které se zachovaly. Obsahovaly výzvy k práci pro domov, vyjádřené barvitým jazykem, a často zdůrazňovaly neschopnost nebo nedostatek úsilí exilových politiků: *„...jako pracovník ilegality doma. Poznal jsem co je komunistické vězení. Dostal jsem úkol a chci jej splnit."*[127] *„Myslím, že nemusím zdůrazňovat moje zklamání a deprimování stavem, který v exilu je. Dnes žádám důrazně, aby mi bylo co možná nejdříve umožněno promluvit o těchto věcech v kruhu všech našich soudruhů v exilu. Mám k tomu právo i povinnost... Domov potřebuje jednotnou stranu v exilu, která bude míti s domovem kontakt."*[128] *„Dundr zemřel ve vězení atd. Všichni jsou hrdinové, všem jsem zavázán (i strana), že mlčeli. Sám jsem v tom byl 4x. Naposledy loni 2 měsíce. Pokaždé jsem se protlouk. (Za pomoci strany.) Po páté jsem musel pryč, už bych tam byl zůstal.*[129] *„Zatím co se tady soudruzi hádali, kdo je ten pravý, strana* [doma] *se probila a vyrostli noví lidé."*[130] *„...Jsem kritický k Vilímovi, ale jsem také kritický k Majerovi... Tady se může každý z nás, nemá-li dost sebekritiky, vydávat za stranu, ale ne doma."*[131]

První dojem z Macháčka byl velice kladný. Laušman o něm napsal Maiwaldovi:

124 Pollak Holubovi 26/7/70 Churchill Archives BVLM 02/03.
125 Vilímová pozn. bez data BL ADD.MS. 74975 f.250.
126 http://www.mvcr.cz/policie/udv/securita/sbornik8/agent_lev.html, VIRKNER, Patrik: *Agent LEV – tajný spolupracovník v exilové ČSSD.*
127 Macháček Maiwaldovi 1952 Churchil Archives MWLD 2/41.
128 Macháček Vilímovi 11/6/52 BL ADD.MS. 74990 f.61-2.
129 Macháček Vilímovi 26/6/52 BL ADD.MS. 74990 f.79.
130 Macháček Maiwaldovi 7/8/52 Churchill Archives MWLD 2/41.
131 Macháček Holubovi 2/3/53 BL ADD.MS. 74991 f.11.

„...v těchto dnech překročil hranice... hojivý balzám nepřivezl... v Macháčkovi přijel opravdový sociálnědemokratický politik...“[132] Postupně však důvěra k Macháčkovi klesala, když vyšly najevo různé záporné povahové rysy. Plášil Vilíma před Macháčkem varoval a nazval ho *„podivným“*.[133] Laušman si na něho postěžoval Maiwaldovi: *„...při vyjednávání v Bělehradě... Macháček... se na mne ‚vysrati ráčil‘.“*[134]

Vilímovi vadilo, že se Macháček dožadoval plné moci za něj jednat: *„Na podrobnosti Tvých jednání jsem se Tě neptal a Ty jsi mi je neřekl. Překvapila mne proto Tvoje žádost o zaslání telegramu, že můžeš jednat mým jménem, a ještě víc to, že jsi o to zároveň požádal ‚ÚVV čs. soc. dem. v exilu‘, což jsi mi ovšem nenapsal.“*[135]

Při třídění Vilímovy pozůstalosti Mirka Vilímová vložila do korespondence poznámku: *„Do emigrace přišel v r. 1952, myslím v létě. ...M. se napojil na Laušmana před tím, než začal korespondenci s mým mužem. ...Ke schůzce v Jugoslávii, na kterou můj muž byl ochoten jeti, M. vezl autem člověk, v jehož voze se při celní prohlídce na hranicích Jugoslávie našly budíky, které měly být propašovány do této země. Macháček byl zatčen. Laušman sice u Jugoslávců intervenoval pro jeho propuštění, ale domnívám se, že po této příhodě s ním, alespoň politicky, přerušil styky. ...Náš písemný styk s ním skončil v polovině r. 1954... Po jeho odchodu vzniklo podezření, že do emigrace šel proto, aby na přání čsl. komunistů se napojil na Laušmana. Laušman zmizel z Rakouska v prosinci 1953. Později jsme se dozvěděli, že Macháčka v Praze porazilo auto a že byl zabit. Jeho případ je zajímavý tím, že pravděpodobně měl co dělat s únosem Laušmana do Čs.“*[136]

K Macháčkově složce v českých archivech jsem zatím neměla přístup.[137]

Ostatní

Na začátku roku 1949 chodila do československého Národního domu v Londýně Helena Patočková, která *„vedla divné hovory“*. Pollak navrhoval Vilímovi, že by se měla *„bedlivě prověřit“*.[138]

V roce 1954 byla v Londýně zatčena Zdeňka Radnicerová-Schönová. Vilím o ní napsal Haselmanovi: *„Je bezpečně zjištěno, že byla agentem Prahy pro čs. exil. Ve vězení zůstane tak dlouho, podle rozhodnutí Home Secretary, pokud se nenajde země, která by byla ochotna ji přijmout, poněvadž nechtějí být tak tvrdí a deportovat ji do ČSR... byla přítelkyní Veltruského, jak se nyní ukázalo... Zde v Londýně se stýkala výlučně s Bernardovými.“*[139]

132 Laušman Maiwaldovi 4/6/52 Churchill Archives MWLD 2/35.
133 Plášil Vilímovi 30/4/53 BL ADD.MS. 74991 f.37.
134 Laušman Maiwaldovi 24/1/53 Churchill Archives MWLD 2/35.
135 Vilím Macháčkovi 3/4/53 Churchill Archives MWLD 2/41.
136 Vilímová o Macháčkovi 2/77 BL ADD.MS. 148/19 [stará signatura, nová schází]
137 AS-4205.
138 Pollak Vilímovi 16/2/49 BL ADD.MS. 74987 f.95.
139 Vilím Haselmanovi 9/4/54 BL ADD.MS. 74991 f.63-4; Stránský Vilímovi BL ADD.MS. 74991 f.63-4.

Růžena Volinová-Bernardová si ve svých vzpomínkách stěžuje na Vilíma, že ji podezřívал ze spolupráce s StB: *„Pracovní metody Blažeje Vilíma nebyly vždy čisté. Poznala jsem to na vlastní kůži, když mne začal obviňovat ze špionáže mezi českými exulanty. Říkal, že mne ministr vnitra Nosek poslal za tímto účelem do exilu, což samozřejmě byla lež.“*[140]

Je ovšem možné, že podezření na Volinovou rozšiřovala sama StB. Agent, který navštívil Prossera, mu řekl: *„Aby se krylo i možné podezření, jak i jiné zprávy chodí z Londýna, bylo naznačeno na odpovědných rozmluvách vhodnou formou jméno Dr. Bernarda a ing. Volinové.“*[141]

Jméno Volinové je také uvedeno v padělaném dopise Prossera, který byl poslán do Paříže, aby diskreditoval Vilíma i Prossera. Píše se tam: *„Zdá se, že by skutečně byla možnost k opětnému navázání spojení. Bernardovi hledají vedlejší výdělek soukromou investicí s ohledem na mateřství Volinové. Její činnost by ovšem zatím mohla býti jen pasivní.“*[142]

Knebort v dopise Vilímovi vyjádřil nedůvěru, kterou možná i jiní členové strany pociťovali vůči Bernardovi: *„Dospívám k tomu názoru, že jde o nebezpečnou dvojici, která polehoučku sice, ale důsledně sleduje předem narýsovanou cestu – a to nikoliv jen z jejich vlastní iniciativy... Reprezentantem strany je Majer – na oko však. Mluvčím – skutečným – je vlastně jen Bernard – zvláště na mezinárodním poli. Nikoliv jen náhodou. Nebyl to žert, když jsem řekl ‚šedá eminence‘. Proto také ten sbor – známý ÚVV – tak vypadá. Nemohl tam potřebovat nikoho, kdo by mu překážel jednak svým rozhledem, bytostí, znalostmi a styky s politickým světem.“*[143] V záznamech StB však je Bernard popsán jako *„V Anglii nejznámější a nám nejnebezpečnější osoba ze soc. dem.“*[144]

Na jaře 1955 se ve výkonném výboru ZO diskutovala otázka konfidenta Prahy, který podle článku A. Mokrého měl být činný v ZO.[145] Během diskuse se Vilím pozastavil nad tím, *„že informátora Prahy lze hledat jenom mezi lidmi, kteří se stýkali s Laušmanem... Proč ho nehledati mezi lidmi, kteří se stýkali s pí. Schönovou...“* S. Budín se tázal, *„jak v redakční radě listu, který si říká soc. dem., a zástupcem soc. dem. může býti Dr. Bernard, který doporučoval do ZO dr. Sankeye a jehož žena byla významnou funkcionářkou komunistické strany doma a zastupovala komunisty v nejvyšších orgánech ÚRO a pronásledovala soc. demokraty...“* Diskuse pokračovala o Volinové-Bernardové, která se chystala podat přihlášku do sociální demokracie v exilu: *„S. Vilím jí sdělil, že v tom případě bude ostře proti jejímu přijetí. Není naší věcí zabývati se pí. B-V a její aktivitou v exilu. To je spíš věcí britských autorit. Jinak je*

140 VOLINOVÁ-BERNARDOVÁ, Růžena: *Pohled zpět: život ve vírech 20. století,* s. 95. Praha, Akropolis, 2003.
141 Prosser záznam 15/11/48 BL ADD.MS. 74963 f.255-64.
142 Čech Jindrovi 1950 BL ADD.MS. 74963 f.248-9.
143 Knebort Vilímovi 9/3/52 BL ADD.MS. 74990 f.25-8.
144 AMV, OB r. č. 2231/6/1 MV, s. 37.
145 ZO výbor 2/2/55 BL ADD.MS. 74974 f.121; ZO výbor 21/3/55? BL ADD.MS. 74974 f.123-4.

to ovšem s dr. B., který je členem ZO. Zabývali jsme se s ním v poslední době dvakrát. V souvislosti s případem Schönové a pak s případem Sankeye, jehož přijetí do ZO doporučoval. S. V. sděluje, že od prosince 1948 má nedůvěru k s. B. Od té doby v jeho přítomnosti nesděloval žádné věci důvěrné povahy týkající se boje proti komunismu."

Bernard se o této diskusi dověděl a požádal Vilímova tajemníka Jana Svobodu: *„Dozvěděl jsem se od ss. Holuba a Mokrého, že na schůzi Výk. výboru ZO, která se konala 21. března 1955, s. Vilím roznesl závažná obvinění vůči mně. Prosím Tě proto, abys mne ze zápisu této schůze resp. podle Tvých záznamů o ní vypsal všechno, co bylo řečeno o mně, abych se k tomu mohl vyjádřit."*[146]

V kondolenci po Vilímově smrti však Bernard napsal: *„Ani nedorozumění, která se mezi námi nakupila v exilu, nemohla vyhladit z mé paměti léta spolupráce s Blažejem, jeho těžké oběti osobně, které přinášel za věrnost naší věci a vynikající službu, kterou prokazoval oddaně a za těžkých podmínek."*[147]

5. Agenti poslaní za Vilímem: Milada Krátká, Jan Paclík, Jolanta Žaludová

Milada Krátká

Milada Krátká byla důvěrníkem StB. Její svazek se v archivu nedochoval.

Václav Smrž dal Krátké adresu Blažeje Vilíma a požádal ji, ho aby navštívila. Měla za úkol přivézt vysvědčení o odboji pro Smržovu dceru. Popis její návštěvy u Vilímů se zachoval v osobním svazku Vilíma v Archivu Ministerstva vnitra.[148]

Jan Paclík

V plánu práce I. správy MV proti československé „reakční" emigraci z roku 1956 se píše: *„Pro návrat do ČSR budou za pomoci operativních kombinací získáni: Vilím Blažej – bývalý generální tajemník soc. dem. strany, t.č. bytem v Londýně. (Akce již probíhá.)"*, a pod čarou o několik stran dále: *„Ani v těchto případech I. správa MV neuspěla."*[149]

V listopadu 1955 přišel k Vilímovi do domu člen čs. velvyslanectví v Londýně Jan Paclík. Vyřizoval mu vzkazy, aby se vrátil do ČSR. Vilím mu odpověděl: *„...jsem přesvědčen o tom, že se jednou budu moci do Československa vrátit... nemohu se do Československa vrátit v době, kdy všichni moji političtí přátelé jsou ve vězeních za názory, které jsem zastával společně s nimi a které zastávám i dnes."*[150]

146 Bernard Svobodovi 6/4/55 BL ADD.MS. 74975 f.165.
147 Bernard Vilímové 26/9/76 Churchill Archives BVLM 02/12.
148 AMV, OB r. č. 2231/285 MV, s. 342 7/10/71; Vilím Krátké 19/9/71 BL ADD.MS. 74992 f.163-4.
149 ŽÁČEK, Pavel: *Menší sestra I. Vznik a vývoj První správy ministerstva vnitra 1953–1959 (edice dokumentů)*, Brno 2004, s. 275, 285.
150 Vilím Zápis 3/11/55 BL ADD.MS. 74991 f.107-8. (Celý text Vilímova zápisu je v příloze č. 1.)

Jolanta Žaludová (Weinrebová, Bellak)

Na podzim 1956 navštívila Vilíma Jolanta Žaludová se vzkazem od jeho tchyně v Praze, paní Pánkové. Vilím si ji nechal prověřit Pollakem: *„Případ Ž. je zcela vyjasněn. Jsou ve skutečnosti… 3 muži toho jména, všichni zde byli za války. Dva jsou bratři a jeden je jejich bratranec. Ta, která byla u Vás* [Jolanta?]*, je žena jednoho z těch bratrů* [druhý bratr Pavel?]. *Ona žena, která se chovala tak divně a pochází ze Skotska, je manželka toho bratrance. Muž vaší Ž.* [Žaludová?] *byl již za války komunistou a pilně se stýkal s lidmi kolem Hodinové-Spurné, Loebla, Goldstückera atd. Ve straně ještě je. Zprávy o jeho nynějším politickém zaměření nebo o upřímnosti jeho smýšlení se podstatně rozcházejí. Některé prameny ho pokládají za bezohledného oportunistu, který jen zakolísal za polské a maďarské krize, poněvadž se prý obával, že by se mohl octnout na nesprávné straně. Jiné zprávy ho pokládají za pravověrného komunistu. Jisto je, že poměr mezi oběma bratry není přátelský. Vysvětluje se to tím, že Pavel, který vystoupil ze strany, nesouhlasí politicky se svým bratrem. Pak-li toto je pravda, potvrzovala by se zpráva, že Jolanty muž je věrný komouš.“*[151]

Po smrti paní Pánkové poslala Žaludová Vilímovi dopis: *„Byla bych Vám napsala již dříve (ačkoliv se asi budete divit, že vůbec o mně slyšíte!) ale teprve nyní mám příležitost Vám tento dopis pomocí jednoho známého, který jel do Západního Něm., poslat. Byla jsem ještě u Vaší matky poměrně krátkou dobu, než zemřela. Chtěla bych Vám hlavně projevit svoji soustrast – je mi moc líto, že jste se nedostali dohromady, mám pro to opravdové pochopení, však mám také matku takhle venku... Ráda bych pro Vás něco udělala nebo třebas zařídila – bohužel momentálně asi do Anglie nepřijedu. Je tady vágní možnost, že v dohledné době přijedu do Ženevy a snad bych se odtamtud* [mohla] *s Vámi nějak spojit... Snad Vás bude zajímat, že Váš synovec je také doma. To jsem se ještě u Vaší matky dozvěděla... Doufám, že Vy se máte jinak dobře, a ráda bych se* [ještě] *jednou s Vámi sešla... Všechno nejlepší Vám oboum, srdečně…“*[152]

Vilím o ní znovu informoval Pollaka, který mu poděkoval: *„...Přiložený dopis paní Ž. velmi zajímavý. Hoši souhlasí s Tvou interpretací a učiní také určitá nenápadná opatření v Ženevě, kde bude dáma pozorně sledována.“*[153]

Jolanta Žaludová, rozená 4. července 1921, se jmenovala dívčím jménem Weinrebová.

Za války v Anglii se 26. května 1940 vdala za Gerharda Bellaka. Později se s ním rozvedla a vzala si 4. května 1944 Hanuše Žaluda, který sloužil v čs. exilové armádě. Do Československa byli repatriováni 14. srpna 1945.

Její matka, Jana Weinrebová, žila na londýnském předměstí Muswell Hill a zemřela na rakovinu v místní nemocnici 8. října 1947. Zajímavé je, že její poslední adresa, 31

151 Pollak Vilímovi 18/9/57 BL ADD.MS 74992 f.7-8.
152 Žaludová Vilímovi 1/7/60 BL ADD.MS. 74992 f.35-6.
153 Pollak Vilímovi 13/8/60 BL ADD.MS. 74992 f.34.

Queens Avenue, Hornsey, byla nedaleko Vilímova domu v Elms Avenue. Jaké asi procházely Jolantě hlavou myšlenky, když Vilíma navštěvovala a předstírala, že je na návštěvě u matky?

Jolanta Žaludová/Weinrebová (jméno Bellak při spolupráci s StB nepoužívala) měla krycí jména Jana, Soňa, Sonáta. Její svazek AS-15317 jsem zatím neměla možnost vidět.

Ostatní

Krátce po Vilímově odchodu do zahraničí žádal agent H-4 (muž z „Vilímova" kraje), *„zda může soudružce K. sjednat přístup k Vilímovům a Pánkovům... (K. bude-li třeba zorganizuje podporu pro tyto rodiny). Svoboda ochotně souhlasil, aby soudr. K. (kterou dobře zná) k němu přišla... Činnost soudr. K. bude velmi dobře podchycena!"*[154] Identita soudružky K. není známa.

Na začátku léta 1948 navštívil Vilíma neznámý agent, který o tom podal doma hlášení: *„Informátor navštívil Vilíma v bytě... Když Vilím byl mým informátorem požádán o nějaké zaměstnání, odpověděl, že je to velmi těžké, poněvadž se musí především starati o 12 000 uprchlíků z Německa."*[155]

V září 1948 Chuter Ede, britský Home Secretary, informoval Vilíma, že ho někdo hledá: *„The lady in question approached this office with a view to getting your address... her letter enclosed."*[156] Bohužel se přiložený dopis nezachoval a není známo, kdo to byl.

Během roku 1949 dostal Vilím vzkaz z Československa od dr. ing. arch. Kliky: *„Podzemní hnutí utvořeno... vysílejte hlášení... heslo... 7 rudých růží... Pak obdrží posel z Prahy knihu, dle které podle čísel bude moci Londýn podávati zprávu... Tajný Code."* Dobrodružný tón tohoto vzkazu naznačuje, že šlo buď o fantazii, nebo provokaci.[157]

Podle služebního hlášení se agent Avion setkal s Vilímem v roce 1950 *„kdy byl náš spolupracovník na stipendijním pobytu v Anglii, tomuto nabízel možnost perspektivní spolupráce až po případné doručení vysílačky..."*[158] Identita agenta Aviona není známa. Píše se o něm také v pozorovacím svazku Haselmana, protože byl poslán navštívit Haselmanovu matku.[159]

V roce 1956 hlásil agent Odborář, jehož identita také není známa, že s Vilímem je Svoboda: *„drží pohromadě"*.[160]

---

154 AMV, OB r. č. 2231/285 MV, s. 94, 26/3/48.
155 Tamtéž, s. 111, 18/6/48.
156 Chuter Ede Vilímovi 29/9/48 BL ADD.MS. 74986 f.63.
157 Zpráva pí. Müllerové 1949 BL ADD.MS. 74963 f.237.
158 AMV, OB r. č. 2231/285 MV, s. 345, 10/7/71.
159 AMV, a. č. 4348 MV, s. 61, 26/10/66; podle emailu Haselmana Šimsové 6/4/06 (v soukromém vlastnictví) byl to pravděpodobně Radoslav Vaníček, nar. 4/7/10.
160 AMV, OB r. č. 2231/2/6/1 MV, 23/7/56.

Pomocí agenta PK byla v roce 1957 získána fotografie Vilíma s jeho synovcem Antonínem Rýgrem.[161]

V roce 1969 byl Avion znovu poslán za Vilímem: *„V. věnuje při styku s našimi občany mimořádnou pozornost tomu, za jakých okolností vycestovali do zahraničí."*[162] Pokus se asi nepodařil, protože Avion o dva roky později *„pozbyl možnost výjezdu do zahraničí"*.[163]

V době normalizace si většina agentů, kromě Žaludové, s Vilímem psala nebo telefonovala. Bylo známo, že Vilím byl ochoten za telefonní rozhovory platit. Agentům byl proto dáván příkaz, aby za telefonáty s Vilímem neplatili.[164] Miroslav Krčmář jezdíval za dcerou do Švédska, odkud Vilímovi telefonoval.[165] Jiří Lom po roce 1968 opakovaně telefonoval Vilímovi a podával o tom hlášení.[166] Jaroslav Peřina měl příkaz při výjezdech do zahraničí pravidelně zavolat Vilíma *„na jeho účet"*.[167]

6. Korespondence s rodinou a pronásledování rodiny

Korespondence s rodinou

Když Vilím odešel do exilu, zůstala doma jeho matka, sestra provdaná za Rýgra a synovec. Po Mirce Vilímové zůstali rodiče Pánkovi.

Vilím dostával občasné zprávy o rodině od přátel: *„Po odchodu Blažeje dělali komunisté výtržnost pod okny jeho matky. Tak hledíme dostat ji ven z Prahy. Snad se to brzy podaří. Finančně je zajištěna."*[168]

Na začátku exilu bylo riskantní psát domů, a dopisy se proto posílaly pod cizím jménem a často i z jiné země, než kde exulant žil.

V září 1949 napsal Vilím Plášilovi: *„Naskytla se nám příležitost zaříditi doma, aby nám rodina mohla psáti. Budou to dopisy, na nichž nebude uvedena zpáteční adresa a podepisovány budou krycími jmény. Budou to zprávy jenom o rodičích. Z opatrnosti nechceme však, aby byly posílány do Anglie. Udali jsme proto adresu: Frany Müller, Zürich, Badenerstrasse 775. Neměli jsme čas se Tě zeptat. Jsme však přesvědčeni, že to můžeš zařídit."*[169] Plášil to zařídil a Vilímovým se o korespondenci s rodinou pečlivě staral.

---

161 AMV, a. č. 66724 MV, s. 61, 5/6/57.
162 AMV, OB r. č. 2231/285 MV, s. 345, 10/7/71.
163 Tamtéž, s. 345, 7/10/71.
164 AMV, a. č. 715038/2 MV, s. 40, 15/5/74.
165 Krčmář Vilímovi 1/7/70 BL ADD.MS. 74992 f.142; AMV, OB r. č. 2231/1/3 MV, s. 98, 8/70.
166 Lom Vilímovi 13/9/70 BL ADD.MS. 74992 f.155-9; AMV, OB r. č. 2231/285 MV, s. 358, 7/9/73; tamtéž, s. 366, 3/11/75; AMV, r. č. 12613/320 MV, 12/68; tamtéž, s. 19–20, 14/2/69; tamtéž, 25/8/70; 12613/320/I MV, s. 319, 24/5/73; 12613/320/II MV, s. 83, 7/9/73; OB r. č. 2231/285 MV, s. 366, 3/11/75; tamtéž, s. 375, 25/8/76.
167 AMV, a. č. 715038/2 MV, s. 40, 15/5/74; tamtéž, s. 119, 25/4/75; tamtéž, s. 363, 27/5/75; r. č. 12613/320 MV, s. 187, 3/11/69; r. č. 12613/320/I MV, s. 166, 19/10/72; tamtéž, s. 184, 29/11/72; a. č. 715038/2 MV, s. 17, 1973; r. č. 12613/320/I MV, s. 220, 8/2/72; tamtéž, s. 293, 15/5/73; a. č. 715038/2 MV, s. 27, 19/9/73.
168 Z domova 1/5/48 BL ADD.MS. 74963 f.40-1.
169 Vilím Plášilovi 28/9/48 Churchill Archives BVLM 02/03.

Vilímova matka zemřela v roce 1952, Antonín Pánek na začátku 50. let a paní Pánková v roce 1960. Antonín Pánek (nar. 1873) byl spisovatel a úředník. V Churchill Archives je sešit s jeho rukopisy.[170]

Agenti, kteří sledovali členy Vilímovy rodiny

Eduard Čumpelík, krycím jménem Čihák, byl vzdálený příbuzný paní Pánkové. V roce 1951 se neúspěšně pokusil překročit hranice do západní zóny Německa. Měl u sebe dopis pro Vilíma, s kterým chtěl vejít ve styk.[171]

Záznam jeho činnosti pro StB je zachován v Archivu Ministerstva vnitra.[172] Mezi lety 1954 a 1957 měl úkol navázat styk s paní Pánkovou a vyzvědět informace o Villímovi. Později byl použit pro usvědčení Vilímova synovce, fotbalového trenéra Antonína Rýgra.

Od roku 1956 navštěvovala paní Pánkovou Jolanta Žaludová, krycím jménem Jana nebo Soňa.

Antonín Rýgr byl v roce 1959 vzat do vazby za to, že se v Anglii setkal se svým strýcem. Byl odsouzen k odnětí svobody na tři roky. Když se uvolil spolupracovat s StB, byl mu trest zkrácen.[173] Záznam jeho činnosti je zachován v Archivu Ministerstva vnitra.[174]

Útržky příběhu paní Pánkové[175]

V září 1954, šest let po odchodu její dcery do zahraničí, ji navštívil její příbuzný C. („pramen" C) a podal o tom zprávu: *„…Řekl jsem jí, že jsem opět služebně v Praze a že jsem jí tentokráte přinesl něco na přilepšenou... že mám v Ústí známého lékárníka... že bych jí třeba napsal dceři dopis, ví-li adresu na dotyčnou osobu do Švýcar. Tak mně řekla, že zatím nemá adresu, neboť matka dotyčné osoby zemřela... na poště je zařízeno tak, že by dopisy přijímala a odesílala F. P., která bydlí v témž domě a která dříve Mirce posluhovala... zda by mně fotografii (Mirky a Blažeje) nepůjčila, že bych ji rád ukázal své ženě... když Mirka s Blažejem bydleli u Bělinů... zda by třeba nechtěla v U. vyřídit něco u K. ...oni k ní vždy jednou zajedou..."*

V srpnu 1955 ji navštívil znovu a podal o tom hlášení: *„Těší se celkem ještě dostatečnému zdraví, avšak jest již patrno, že jí paměť poněkud vynechává... že je celkem opuštěná a kdyby se na ni občas nepřišla podívat V. L. a pí. správcová... K. ji občas přijde navštívit... Blažej je zaměstnán…Mirka vede domácnost... Plášilovi se odstěhovali..."* Poznámka nadřízeného: *„K. –- jmenovaná prochází na OO-MV Ústí, kde je vedena v ev.*[evidenčním] *svazku."*

170 Churchill Archives BVLM 1/16.
171 AMV, a. č. 888958 MV, s. 3, 14/8/52.
172 AMV, a. č. 888958 MV.
173 MV, a. č. 601814 MV, s. 19, 12/7/72.
174 AMV, a. č. 601814 MV.
175 AMV, a. č. 66724 MV, s. 23, 25, 28, 33, 46, 49, 50, 56, 58, 64, 80, 81, 82.

V květnu 1956 podal pramen C. další hlášení: *„...nemůže se pohybovat... K. a J. mají být od její sestry dcery... Milada sestra Blažeje a matka státního trenéra Rýgra… nenavštěvuje vůbec... Druhá sestra Blažeje Tonička zemřela... Dříve k ní chodila ještě D. a ta jest již delší dobu nemocná… a jistá H., která má syna v Kodani... již dostává dopisy přímo... Mirka na dovolenou k Plášilům... pozdrav od Evičky a Honzy... Adresa 14 Elms Ave...“* Poznámka nadřízeného: *„Spolupracovník nebyl prozatím na jmenovanou úkolován.“*

V červnu 1956 byla napojena agentka J.: *„...pojede v září letošního roku do Londýna... představí se jako pracovnice důchodového zabezpečení.“* Pramen J. paní Pánkovou navštívil o několik dní později a hlásil: *„Řekla jsem jí... v Anglii mám matku... zde mám manžela, jedno dítě... Pánková je stará senilní žena se špatnou pamětí, která velmi ráda hovoří o své dceři...“*

V říjnu 1956 bylo podáno hlášení o návštěvě u Vilíma v Londýně. Schází první stránka. Pisatelkou byl pravděpodobně pramen J: *„…Dostal prý nabídku z ČSR, aby se vrátil domů... Vilímová prohlásila, že by chtěla dostat svoji matku nějakým způsobem do Anglie... Vilím má sestru, která je velkou komunistkou... její syn je fotbalistou... naznačil, že s tímto svým synovcem má spojení... Manželka... číšnice...“* V prosinci 1956 pramen J. hlásil: *„synovec... poslal přítele, aby mu dala adresu na Vilímovy... trenér Rieger* [sic] *byl na návštěvě u Vilímů...“*

Pramen C. setkání Vilíma s Rýgrem potvrdil v dubnu 1957: *„Pramen se setkal s Rýgrem. Rýgr zatelefonuje Blažejovi z Cardiffu a Blažej za ním přijede...“*

Neznámý pramen (možná pramen H.), který se asi setkal s Vilímem, hlásil v dubnu 1957: *„V minulém roce se sešel údajně Vilím v Londýně se svým příbuzným Riegrem* [sic]...“ O měsíc později byl znovu napojen pramen H.: *„...znovu napojit… co je Vilímovi známo o činnosti trockistů v zahraničí, a prověření, jakého charakteru jsou styky Vilíma s Riegrem* [sic]…“

Pramen S. (původně asi pramen J.) hlásil o své návštěvě u Vilíma: *„...ptal se na různé politiky... pramen byl u Strossa a Swinglera a že pro ně dělá tady tlumočníka... manželka pracuje jako kontrolorka zboží v továrně na svetry...“*

Ve „zpracování“ z června 1957 se píše: *„Rýgr dovezl od Vilíma konzervy, které Rýgrová předávala v přítomnosti agenta* [t.j. asi pramene C.] *paní Pánkové...“*

Hlášení pramene S. o návštěvě u Vilíma v únoru 1959: *„...dnes již nehraje žádnou politickou úlohu... že by někdo pramena znovu k Vilímovi poslal... Vilím říká pramen naivní po politické linii... posel z čs.vyslanectví v Londýně, který jej vyzýval k návratu do vlasti... kdyby pramen neměla manžela a děti, tak že by pro něho mohla leccos udělat...“*

V září 1959 navštívil pramen S. paní Pánkovou: *„...po nemoci... jejich Toníček je zavřený... On prý měl dostat asi 7 let, sebrali mu auto, ale pak ‚na něho nemohli nic najít‘, a tak mu auto vrátili a on konečně dostal jen 3 roky.“* V prosinci 1959 ji navštívila znovu: *„...ve velmi špatném zdravotním stavu... dlouho žít nebude... aby se Mirka přijela podívat...“*

V únoru 1960 podal pramen S. hlášení o další návštěvě Vilíma: *„...aby matku navštívila... není uskutečnitelné... nespravedlivé zatčení jeho synovce Rýgra... Vilím určité informace o Československu zřejmě má...“*

Poslední záznam od pramene S. v únoru 1960: *„...naprosto senilní dojem a vcelku dost nesouvisle mluví...“* Rozhodnutí nadřízeného: Agent nebyl více k Pánkové úkolován.

Paní Pánková zemřela. Tento smutný příběh ilustruje, jak bezohledně bylo zacházeno s některými příbuznými exulantů.

7. Závěr: Jak byla StB informována o Blažeji Vilímovi

V některých ohledech byly infomace, které čs. úřady získávaly o Vilímovi a o sociální demokracii v exilu, překvapivě přesné. V prvních letech exilu sice úřady měly problém zjistit i základní údaje, jako třeba Vilímovu adresu, ale jejich informační síť se postupně zlepšovala.

Vilím, dík své spolupráci s britskou službou, byl většinou varován před agenty, kteří s ním navazovali kontakt. U některých však asi o jejich závazcích StB nevěděl, například u Antonína Bareše a Jiřího Loma.

Některé zprávy, které se nacházejí v dokumentech StB, jsou nepravdivé, až fantastické: Jan Havlík vypovídal, že Vilím měl tmavé vlasy a dvě děti, zatímco Vilím byl už od války bělovlasý a bezdětný.[176] V roce 1953 byla hlášena jeho návštěva v Praze a rok před tím, v roce 1952, jeho úmrtí: *„Dle zprávy došlé do Prahy zemřel ve Švýcarsku býv. gen. taj. soc. dem. strany Blažej Vilím. Nezemřel však na tbc (tuberkulózu), kterou si měl ve Švýcarsku léčit, nýbrž se oběsil.“*[177] Ve skutečnosti Vilím žil v Londýně až do své smrti v září 1976 a do Prahy se nikdy nevrátil.

176 AMV, OB r. č. 2231/6/2 MV, s. 174, 20/2/57.
177 AMV, OB r. č. 2231/285 MV, s. 197, 25/3/53; tamtéž, s. 196, 22/12/52.

Příloha č. 1 Vilímův zápis 3/11/55 (BL ADD.MS. 74991 f.107-8)

Dne 1. listopadu 1955 o 8. h. večerní zazvonil u mého domu muž, který žádal rozhovor se mnou. Nepředstavil se, ani potom, kdy mu bylo sděleno, že nejsem doma a že se vrátím velmi pozdě. Ačkoliv byl požádán, nezanechal žádný vzkaz a sdělil, že přijde příští den.

Dne 2. listopadu t. r. dostavil se týž muž znovu, v 7.15 h., tj. 15 minut po mém návratu domů. Představil se jako tajemník Československého vyslanectví v Londýně, Paclík. K následujícímu rozhovoru, trvajícímu 10–15 minut, došlo ve stoje, v hale mého domu.

P: „Dostali jsme pokyn z Prahy, abychom u Vás zjistili, zda-li jste ochoten uvažovati o návratu do Československa. Mám Vám sdělit, že je pro Vás cesta do Československa kdykoliv otevřena, bez ohledu na to, co se dělo v minulosti, a že jsou pro Vás možnosti pro uplatnění podle Vašich schopností. Zdůrazňuji, že jsem jenom pošťákem, který Vám má učinit toto sdělení, protože ve Vašem případě by eventuelní konkrétní jednání bylo vedeno vyššími autoritami."

V: „Jsem velmi překvapen. Do Československa se ovšem hodlám jednou vrátit. Sleduji velmi pozorně mezinárodní vývoj. Vyvíjí se směrem, který jsem očekával a v čem jsem se lišil od velké části exilu. Potvrdilo se to zejména v poslední době na Rakousku a potvrdí se to i v případě Československa. Proto jsem přesvědčen, že poslední léta svého života budu moci trávit někde na Sázavě nebo na Brdech. Rozhodně však neuvažuji o návratu domů nyní, za nynějších okolností v Československu, kdy všichni moji političtí přátelé, pokud jsem informován, jsou ve vězeních. Můj návrat domů v každém případě je otázka jenom politická a ne osobní. Osobní důvody by v žádném případě nerozhodovaly, nehledě k tomu, že žádné osobní důvody nemám."

P: „Snad je zde osobní důvod. Máte tam těžce nemocnou maminku."

V: „Moje matka zemřela před několika lety."

P: „To jsme tedy obdrželi špatnou informaci. Je samozřejmé, že jde o politickou záležitost, a proto jsem Vám zdůraznil, že konám jenom úlohu pošťáka a že my sdělíme do Prahy Vaši odpověď."

V: „Jsem překvapen, že přicházíte s takovým sdělením v den, kdy vypršela lhůta pro amnestii exulantů."

P: „ Ta trvá do 9. listopadu. Váš případ nemá nic společného s amnestií. Ujišťuji Vás, že nejde o to, aby Váš návrat domů byl jakýmsi zářným příkladem o úspěchu akce. Ani by to časově nebylo možné, nehledě k tomu, jak jste sám řekl, jde o politickou záležitost, vyřízení může trvat delší dobu. Snad byste mohl formulovati Vaši odpověď na moje sdělení, kterou bych mohl postoupiti do Prahy."

V: „Tak jim tedy vyřiďte 1) že jsem nabídkou velmi překvapen, 2) že jsem přesvědčen o tom, že se jednou budu moci do Československa vrátit, 3) že se nemohu do Československa vrátit v době, kdy všichni moji političtí přátelé jsou ve věženích za názory, které jsem zastával společně s nimi a které zastávám i dnes. Vyřiďte jim, že jsem stále ten samý Vilím, který 19. února řekl Gottwaldovi a Slánskému ‚Není v zájmu socialismu, aby každou dělnickou domácnost hlídal policajt'."

P: „Já Vaši odpověď přesně sdělím do Prahy. Jste ochoten slyšet reakci? Myslím, že byste nám měl poskytnout příležitost, abychom Vám ji sdělili."

V: „Nemám rád návštěvy, které se předem neohlásí, jak jste to udělal dnes a včera."

P: „Vidím zde telefon. Mohu dostat číslo. Já se Vám ohlásím předem."

V: „Je v telefonním seznamu už 5 let."

P: „Mohu Vás zastihnout telefonem během dne?"

V: „Ano, EUSton 2668."

Příloha č. 2 Prosserův zápis 15/11/48 (BL ADD.MS. 74963 f.255-64)

Major Jaroslav Prosser

V neděli 14. listopadu 1948 o 19.35 bylo v domě, kde bydlím, to jest 37 Kensington Park Gardens, London W11, dlouze dvakráte zazvoněno. Ježto vím, že jest zvykem ve večerních hodinách nikomu neotvírati, neb majitelka domu tvrdí, že nájemníci mají klíče a svým hostům si pak mají otevírati sami, z určitého instinktu jsem sešel k domovním dveřím a otevřel jsem sám. U domovních dveří stál muž, který se anglicky tázal, zda v domě bydlí pan Prosser. Byl to muž střední až vyšší postavy, oděný ve světlejší plášť do deště, v tmavém klobouku. Řekl jsem mu, že oním hledaným mužem jsem osobně. Muž se otočil směrem do ulice, vkročil do domu a ukázal mně, abych za ním zavřel dveře. Pak mi posunkem naznačil, zda může mluvit, a když jsem kývl na souhlas, začal anglický rozhovor. Přerušil jsem jej a řekl jsem mu, že neznám anglickou řeč a že mluvím jen česky a německy. Muž na to okamžitě zahájil německý rozhovor a řekl mi, že jde o mého přitele Václava, který přišel z Prahy a který mi vzkazuje, kdy a kde s ním tohoto večera chci mluviti. Abych nezapříčinil jakékoliv podezření, prohlásil jsem, že jsem s tímto ochoten mluviti okamžitě a požádal jsem muže, aby počkal v domě, že si jen vezmu plášť a půjdu s ním. Muž souhlasil a já jsem zašel do pokoje, kde jsem si vzal kabát a šeptem jsem naznačil Magdě, aby podle sjednaného plánu po mém odchodu uvědomila mjr. Pollaka. Toto rozhodnutí jsem učinil ve smyslu sjednaného souhlasu ze čtvrtka 11. listopadu 1948, kde bylo naznačeno, že se ve večerních hodinách nelze nic pro ev. odposlech podniknouti a že mohu jednati samostatně; mjr. Pollaka jsem chtěl dáti uvědoměti jen podle naší interní dohody, aniž bych chtěl nějaké jím zařizované opatření. Oblečení jsem provedl rychle, abych vyloučil nějaké podezření o nějakém opatření, a s uvedeným mužem jsem vyšel z domu.

Tento muž mne vedl dle tohoto plánku z domu 37. Kensington Park Gardens, kde bydlím, směrem do ulice Ladbroke Grove, kde asi 100 metrů od rohu čekal muž v plášti z anglické látky hnědé barvy, klobouk podobné barvy a brýlích. Domníval jsem se že mě tam bude, ve smyslu dopisu z Prahy, očekávati Dr. Písecký, ale zjistil jsem, že to není on. Muž mně byl však velice povědomý a ihned jsem si uvědomoval, že se jedná o někoho z Ministerstva vnitra. Nenechal jsem to na sobě znáti a zeptal jsem se, co si ode mě přeje. Řekl, že chce se mnou mluviti, a abych si sám určil místnost kde. Prohlásil, že je ochoten jíti kamkoliv i do mého bytu. Pozoroval jsem, že očekává, co řeknu. Odvětil jsem, že bych nepokládal za dobré řešení svůj byt a nabídl jsem restauraci Polonie u nádraží Viktoria, kde, jak jsem prohlásil, jsem asi dvakrát byl a byla vždy poloprázdná a tudíž pro rozhovor dosti vhodná. Muži německy se dohodli a projevili souhlas. Onen anglicky mluvící muž pak zavolal kolemjedoucí taxi a udal mu jako cíl nádraží Viktoria. Když jsme přijeli před nádraží, vybídl mne onen Čech, abych šel první, že půjdou asi tak 20 metrů za mnou. Uposlechl jsem a vedl je tímto způsobem do oné restaurace. Ježto však byla neděle, byla také plná. Dohodli jsme se, že to za daných okolností není vhodné místo a muži se mě dotázali, zda mohou oni místnost navrhnouti. Souhlasil jsem a onen anglicky mluvící muž pak zavolal nové taxi a udal mu nějakou adresu. Po celou cestu se nemluvilo a vůz zastavil před nějakým podnikem, kde jsme vystoupili a šli dovnitř. Jak jsem pak zjistil, jednalo se o restauraci „Chez Auguste" v Soho.

Onen anglicky mluvící muž nás u vchodu opustil, když tlumeně, neb jsem dával pozor, se německy dohodli, že asi za půl druhé hodiny se vrátí pro onoho Čecha. Podnik má dvě restaurační místnosti. Prošli jsme první a sedli si do druhé. Ježto toto místo bude mít ještě později úlohu, připojuji plánek.

Když si muž odložil klobouk a plášť, rozjasnilo se mi. Přede mnou stál Dr. Šindelář, zástupce přednosty zpravodajské ofenzivní služby československého Ministerstva vnitra. Nedal jsem to však ještě na sobě znáti. Čekal jsem. Muž vytáhl z náprsní kapsy dopis a předal mi jej. Jde o dopis Dr. Píseckého, který v originále přikládám ke zprávě. Přečetl jsem jej a rozhodl jsem se k postupu. Muž byl velmi pánovitý a nepřístupný, ale to jsem nemohl potřebovat. Řekl jsme mu. Znám Tě. Jsi

Dr. Šindelář, zástupce šéfa zpravodajské služby Dr. Wehleho. Viděl jsem, že mé prohlášení jej ohromilo neb se domníval, což z dopisu vyplývá, že jej osobně neznám. Posadil se a řekl velmi tiše. Jak to vše víš? Odvětil jsem. Poznal jsem Tě, neb jsem s Tebou studoval na reálném gymnáziu v Praze XII Slovenská ulice. Na Ministerstvu vnitra jsem Tě sice spatřil, ale Tvé jméno jsem si tehdy neuvědomil. Před časem, když Ingr přijel z Paříže, ptal se mne Vilím, zda znám nějakého Dr. Wehleho a Šindeláře, neb byl o jejich pozicích gen. Ingrem informován. Tehdy jsem si ještě neuvědomoval, že Tě znám, a řekl jsem jim, že o Tobě nic nevím. Zde však se mně najednou vyjasnilo, a proto vím, kdo jsi. Dr. Šindelář řekl. To je ovšem škoda, neb jsem zde pod svým pravým jménem a oba bychom na to mohli doplatit. Jeho pánovitost a neochota pominuly. Stal se přátelským, i když rezervovaným. Řekl, že jest zde již několik dnů, přijel jen s mým úkolem a poslal mě na adresu Linden Gardens 4 dopis, kde mě zval na sobotu dne 13. listopadu 1948 na schůzku. Jednalo se o místo před nějakým domem v Putney. Čekal tam ale marně a teprve dnes, to jest 14. listopadu, dostal od Laguse moji zprávu, kde byla uvedena nová adresa. Dr. Písecký nepřicházel v úvahu, neb bude od mého případu distancován. Proč, zatím nesdělil, neb naznačil, že se o tom zmíní později. Poznámka: Pro dopis si dojdu, ježto však tam již dlouho nebydlím, jest možné, že bude na nějakém poštovním úřadě. Bylo by dobře jej vyzvednouti, pro informaci, o jaké místo šlo.

[Poznámka na okraji] *Ona věc Ingr a Vilím není pravdivá. Nenapadlo mě však nic jiného. Nevím, zda můj postup bude schválen, ale jednal jsem dle náhlého rozhodnutí, neb jsem si chtěl usnadniti rozhovor.* [Konec poznámky]

Ježto byl hladov, požádal, abych mu objednal večeři, kterou rychle snědl, a pak řekl, že má se mnou projednat následující.

Přijel, aby mne vyslechl, sdělil mně pokyny, zařídil nejnutnější a dle jednání podal v Praze hlášení.

Především veze pozdravy našeho šéfa Jindřicha Veselého, který jest se mnou naprosto spokojen a skládá ve mě nejmožnější naděje a důvěru. Jsem jím pokládán za eso čsl. zpravodajské služby a bude učiněno vše, aby mé poslání mohlo skončiti očekávaným výsledkem. Jsem žádán za prominutí za potíže a ev. nebezpečí, kterým jsem byl vystaven, bude učiněno vše, aby něco podobného již se nedělo a potíže byly odstraněny. V ČSR bylo učiněno vše, aby na mě nepadlo podezření. Za můj útěk byl zatčen Dr. Písecký, zbaven odpovědného místa a pro zesílení dojmu tvrdě s ním při vyšetřování zacházeno. Bude pravděpodobně vyřazen vůbec z výkonné bezpečnostní služby a vyřazen však také z mého úkolu.

/CHECK/ O mém poslání je informován jen Gottwald, Nosek, J. Veselý, Slánský, Dr. Písecký a Dr. Šindelář. Nikdo jiný o mém poslání neví, jest o mně nejhůře referováno a dokonce v důvěrných jednáních na Ministerstvu vnitra bylo nadhozeno i moje likvidování.

Aby co!!! se krylo i možné podezření, jak i co.!!! jiné zprávy chodí z Londýna, bylo naznačeno na odpovědných rozmluvách, vhodnou formou jméno Dr. Bernarda a ing. Volinové. Ovšem ještě něco jiného a zvlášť důležitého se provádí, neb tak se prý cení můj útěk. Nezahajuje se vyšetřování proti sociálním demokratům, ačkoliv se o jejich určité činnosti ví. Dokonce proti několika národním socialistům bylo vyšetřování zastaveno, neb směřovalo na sociální demokraty. Vše se dělá proto, aby moje pozice, v souvislosti jejich zatýkání, nebyla otřesena...

To prý mně má říci, abych byl přesvědčen, jak jest posuzováno mé poslání v Anglii a jak daleko jde Ministerstvo vnitra pro posílení mé pozice. Dále mně vzkazuje Veselý. Nerozhodovaly by finanční prostředky na mě vynaložené. Jen s ohledem na úkol však mluví i v tomto případě postupovati opatrně, neb i takováto věc by mohla úkol ohroziti. Zatím musím dělati vše, abych se nelišil od ostatních, ba možná ještě více. To ovšem neznamená, že bych však měl z nedostatku ev. onemocněti. Mám jíst hlavně ovoce, abych měl dostatek vitaminů, neb mise se zdá míti dlouhodobé trvání a musím proto hlavně nervově vydržeti. Zatím dostanu 100 liber. Jest ponecháváno na mně, jak dlouho s tím vystačím. Předpokládá se však, že s uvedeným obnosem budu počítati jako s přilepšením a že může vystačiti alespoň na 4 měsíce. Včas mám poslati zprávu, když obnos bude vyčerpán. Peníze v 1librových bankovkách obdržím ve čtvrtek ve 20 hodin večer v té samé

restauraci, to jest „Chez Auguste“ v Soho, kde mně je předá onen anglicky mluvící muž proti potvrzení. Když z nějakých důvodů se schůzka neuskuteční, pak předání bude provedeno na tom samém místě a ve stejnou hodinu v pátek.

S mým úkolem se počítá, nenastanou-li nějaké nepředvídané okolnosti, na dlouhou dobu. Bylo mu uloženo, aby mně přímo v tom směru tlumočil příkaz J. Veselého.

Musím učiniti vše, abych se dostal do zpravodajského úřadu ke gen. Ingrovi. Musím pracovati k tomu, abych tam získal ten největší vliv. Nemám se exponovati politicky, i když mám zůstati mužem sociální demokracie. Nemám si již hleděti Vilíma, v tom se přímo mění příkaz, neb dle dobrých zpráv jeho pozice není již suverénní. A jednoznačným přikloněním k jeho osobě bych mohl vliv ohroziti. Mám se držet Majera, neb ten má důvěru čsl. pravice, což o Vilímovi, pro jeho zatížení z minula, nelze tak říci. Též, jako odborník, mám se nenápadně ucházeti o přízeň ostatních stran, hlavně strany agrární, mám-li tam možnosti, neb její exponenti budou míti v čsl. emigraci značný vliv. Na každý pád snažiti se budovati si pozici jako odborník ve zpravodajské službě, pro což mám za úkol učiniti vše. Zatím neriskovat. Kdybych jen stín podezření zjistil, třeba měsíc i déle nepodávat zprávu, zatím to nevadí, neb Ministerstvo vnitra dostává odsud zprávy, které svou kvalitou i rozsahem jsou zatím plně postačující.

Můj úkol jest dlouhodobý. Může trvati, nenastanou-li nepředvídané okolnosti, které se však zatím vylučují, snad rok i déle. Záleží to především na tom, jak rychle by šla výstavba zpravodajského úřadu, mé postavení v něm a rozsah získaných zpráv. Nemá skončiti dříve, dokud se nebude vědět o všem důležitém, hlavně o spojích s ČSR, zpravodajských spolupracovnících v ČSR, znalostech politického podzemí, jakož i plánů emigrace včetně dohod se západními mocnostmi. V tom okamžiku mé poslání skončí a já mám býti bezpečnou cestou dopraven zpět do ČSR. V případě nebezpečí zůstává jako místo mého útočiště čsl. velvyslanectví. Mám se v takovém případě hlásiti u čsl. velvyslance Dr. Kratochvíla, který připravenými falešnými dokumenty zařídí spolehlivou cestou mé dopravení do ČSR. Jiná cesta, pro kvalitu britské tajné služby, se zatím nejeví J. Veselému účelnou.

Dle rozhodnutí Prahy vylučuje se z mého úkolu Lagus. Na jeho místo nastupuje W. K. B. Marschall, 33 Vicarage Road, East Sheen, London SW14, tel. PROspect 3933. Jedná se o Angličana – komunistu, takže je vhodnou osobou. To však není na trvalo. S ním budu ve styku asi do konce roku 1948. V novém roce obdržím novou osobu, neb bylo rozhodnuto pro moji bezpečnost tyto osoby střídati, aby moje riziko bylo co nejmenší. Můj styk s jednou osobou nesmí trvati déle než nejvýše 2 měsíce. Vždy se bude jednati o osobu naprosto bezpečnou, takže nemusím se obávati z této strany žádného prozrazení.

Osobě Marschalla budu se hlásiti jako Wegner, načež on se mě zeptá, zda Bert. Když odpovím ano, znamená to, že oba jsme praví a dohodneme si vždy schůzku u něho. Mám jej volati nejlépe ráno mezi 8–9 hod.

S ohledem na moji bezpečnost budu míti vždy u osoby a la Marschall doslaný dobrý psací stroj. Nařizuje se mi, že nesmím zprávy psáti doma a nositi je s sebou, neb se mně může něco státi a mohlo by se na to přijíti. Mám míti toliko psané poznámky, které ještě nic neznamenají, a zprávu psáti u Marschalla neb osoby jiné, na jeho místo jmenované, která zařídí doručení mé zprávy čsl. zastupitelskému úřadu, jehož diplomatickou cestou půjde zpráva do Prahy. Od Dr. Šindeláře jsem dostal jméno Marschalla na lístku, který vytrhl ze svého zápisníku a který ke zprávě přikládám.

Otohe Demle. Pro přijetí zpráv zatím zůstává. Dr. Šindelář s ním jednal. D. si mě velmi chválí, že dobře a vtipně pracuji, a prý se vysvětlilo, že to s tím ohrožením není tak velké. Přesto však bude v Praze referovati a jest prý možné, že i za něho bude dána náhrada. Ovšem i zde se budou osoby měniti, takže kdyby i zatím se tomu tak nepřikládala akutnost, v novém roce bude zaměněn osobou jinou. Mám proto míti strpení, neb jsou určité potíže, které není zatím možno tak hladce překlenouti. Bylo změněno datum. Zpráva pro mne má býti u Demla vždy kolem 15. každého měsíce, kdy si ji mám obvyklým způsobem vyzvednout.

Současně po nynějším zjištění, které Dr. Šindelář zde provedl, bude asi rozhodnuto v Praze, abych v lednu pak již byl ve styku za pomoci kódu neb tajného inkoustu. To prý asi obdržím jistě

k Demlovi, současně s návodem. O tom budu však zvláště vyrozuměn, neb se s tím čekalo, až jaké informace přiveze z Londýna Dr. Šindelář. (Dle hovoru jednalo se o informace o mé osobě, aniž by bylo zveřejněno, o co jde a v jaké souvislosti.)

Pokud se jedná o můj úkol, v případě přerušení diplomatických styků resp. války to bude přesně vypracováno v Praze a ježto nehrozí žádné bezprostřední nebezpečí, bylo by to se mnou projednáno v další schůzce, která se má opět konati za pár měsíců, a to buď zase v Londýně, aneb jiném městě dle mé možnosti. V tom případě obdržím zprávu podepsanou „Václav", kde v den a hodinu ve zprávě udanou se s osobou vyslanou sejdu opět v restauraci „Chez Auguste" v Soho. V případě válečného nebezpečí buď by někdo za mnou přijel, anebo by se mnou věc projednal někdo ze zastupitelského úřadu. Mé náměty si poznamenal.

Mé poslání do Ameriky, ve smyslu zprávy, předloží k uvážení J. Veselému. Uznal, že v případě, bude-li strana na tom trvati, budu museti uposlechnouti. Mám však učiniti vše, abych vedení strany od toho záměru odvrátil. Kdyby to však nešlo, snažiti se tam býti jen omezenou dobu a vrátiti se do Londýna, neb můj úkol jest v Anglii. Naznačil, že i z Ameriky mají dobré zprávy. Ministerstvo vnitra je mně ochotno, budu-li pracovati u Ingra, dodávati pravdivé a hodnotné zprávy dle mé potřeby, aby má použitelnost a schopnost se prokázala tak, abych měl oporu ve svých stycích a kvalifikaci. V tom případě mám pak sdělit, co a jak bych potřeboval a žádanému pokud možno bude vyhověno.

Dr. Šindelář se informoval, jak dalece je M. Baumová !!!!! informována o mém úkolu. Řekl jsem mu, že je přesvědčena, že pracuji pro emigraci. Měl mně vyřídit pokyn, že nemá být zapojena do žádné mé práce. Pohnutky k tomuto pokynu dle prohlášení sám neví.

Osoby, které jsou uvedeny ve zprávě jako podezřelé pro práci s KSČ, předložit k posouzení Veselému. Jeho rozhodnutí mně bude sděleno v písemné zprávě na Demla, tak jako postup, co mám dělati v podobných případech. Na každý pád já osobně se mám vystříhávati osobních přátelství s kýmkoliv a míti na paměti stále jen svůj úkol.

Mám-li něco důležitého pro Prahu, mám to připraviti a výjimečně předati ve čtvrtek nebo v pátek onomu anglicky mluvícímu člověku, který zařídí další doručení.

V osobních dotazech potvrdil zproštění funkce Dr. Hory, Dr. Wajse a Dr. Staňka, ale popřel jejich zatčení. Vyloučil úplně onu zprávu o komisi u Ministerstva vnitra vedenou důstojníkem NKVD Azojovem, neb toto dle něho smýšlené jméno už bylo uváděno v taktéž z jiných zpráv o Jáchymově. Řekl, že když už by se něco podobného vytvořilo, že pak by to nebylo na vnitru, což asi prý sám uznám. Řekl, že mají zprávy o tom, že Dr. Toman jest v mimořádné péči Američanů ve Frankfurtu. Ale vtom přišel onen muž, který mluví anglicky, a Dr. Šindelář okamžitě hovor ukončil. Situace se stala takovou, že trvání na informacích by bylo nápadné, neb Dr. Šindelář jest osobou nepřístupnou.

Ke konci prohlásil Dr. Šindelář, že měl za úkol zjistiti určité okolnosti, sděliti mi pokyny, zaříditi nejnutnější a o návštěvě podati zprávu v Praze. Dle jeho názoru hlavní bylo provedeno. Vím, co chtějí, vím, kam zprávy a jak mám dávat, vím, kde budu dostávat jejich pokyny, jsem zatím finančně zajištěn a vím co dělat v případě nebezpečí. Co zatím nebylo provedeno aneb bylo provedeno v míře dle mého názoru nedostačující, mám sděliti písemně. Jest mi plně důvěřováno, skládá se ve mě velká naděje a slibuje se mi, po skončení úkolu, odškodnění v takové míře, jaké zatím nikdo neobdržel. Mohu se rozhodovati samostatně, dělati co a jak chci, jen však dávati na sebe velký pozor a budovati pozici.

Rozhovor skončil za 2 hodiny. Schůzka, ježto jednáno dle směrnic Dr. Šindeláře, které tím splněny, nebude opakována. Prosím o pokyn, zda co ev. mám ve čtvrtek předati či zda mám poslati zprávu až novou cestou. Nevím, zda z výsledkem jednání bude projeveno uspokojení, ačkoliv i když snad jiným způsobem, část žádaného byla vyřízena. Lituji však, ale situace byla taková, že se více nedalo vyřídit.

Telefon na Pollaka nebyl brán, takže Magda neměla ani možnost jej uvědomit, což však také, vzhledem k okolnostem, nehrálo úlohu.

VARIA

O první archivní prohlídce u bezpečnostních složek Ministerstva vnitra a nejen o ní

Jan Frolík

K této první „archivní prohlídce“ u bezpečnostních útvarů Ministerstva vnitra (tj. u útvarů Státní a Veřejné bezpečnosti) došlo v 1. polovině roku 1960. Stalo se tak z rozhodnutí kolegia MV z 29. října 1959, přičemž podrobnosti upřesňoval následný prováděcí rozkaz ministra vnitra č. 82 z 13. listopadu 1959.[1] Jisté jsou však dvě věci: této první archivní prohlídky, o níž máme zprávy (a já se domnívám, že šlo o první archivní prohlídku u bezpečnostních složek od roku 1945 a možná dokonce od roku 1939), se neúčastnili žádní archiváři. To je patrné ze zmínek o tom, že metodickou instruktáž prováděli *„pracovníci Hlavní správy VB, Vnitřní správy a I. zvláštního odboru“* a její vlastní provedení zajišťovala komise *z „řad pracovníků součástí“*, touto prohlídkou dotčených. Také je jisté, že se netýkala spisů, uložených v operativních archivech Státní bezpečnosti (u těch se provádělo jejich „vytřiďování“, tj. převážně skartace, již od roku 1954): to je patrné ze zmínky, že *z „pracovišť a spisoven byly odstraněny nepotřebné písemnosti“* a že byly *„vyčištěny trezory a skříně pracovníků“*.[2] Ostatně jiné než operativní archivy StB (a Studijní ústav MV mezi ně z pádných důvodů v té době počítat musím) v rámci rezortu vnitra jako organizač-

1 Srov. AMV, f. sekretariátu ministra (A 2/2), i. j. 1160, jednání kolegia MV z 13. 7. 1960, jemuž byla předložena ke schválení *Zpráva o provedení vytřídění písemností u Státní a Veřejné bezpečnosti a návrhy některých opatření k zajištění jednotnosti ve spisovém pořádku součástí MV,* jejímž předkladatelem byl „s. Komárek“. Z jiných podkladů, jež tehdy kolegium projednávalo, je zjevné, že tímto „s. Komárkem“ byl JUDr. Karel Komárek, plukovník (1921–1985). Člen KSČ od r. 1945, na MNB přišel 1. 6. 1950 ze sekretariátu ÚV KSČ jako tajemník ministra L. Kopřivy. 1. 10.1953 jmenován (již ministrem R. Barákem) náčelníkem Vnitřní správy a sekretariátu ministra. Z titulu této funkce byl tajemníkem kolegia ministra po celou dobu ministrování R. Baráka. K 31. 1. 1964 odešel, po neshodách s L. Štrougalem, na Ministerstvo zahraničních věcí. Jeho další profesní kariéra je proto v Archivu MV dále nesledovatelná. Z evidencí, které MV vede a do nichž jsem oprávněn vstupovat, jsem mohl zjistit již pouze datum a místo jeho úmrtí. Jeden z několika málo „mozků“ MV v 50. letech a člověk velmi dobře obeznámený s mechanismem jeho fungování, na jehož výstavbě se ve značné míře podílel. Jako takový mne zajímal od okamžiku, kdy jsem si uvědomil, že ona kolekce intelektuálně méněcenných a permanentně přiopilých náčelníků správ, odborů a oddělení prostě nemohla zajistit vcelku hladké a také velice efektivní fungování onoho vražedného mechanismu, jímž MV v 50. letech nesporně bylo. Základní otázku, kterou jsem si při pročítání stovek personálních spisů (historicky relevantní informace najdete tak v jednom ze sta) kladl, totiž zněla: „Jak mohla tahle pologramotná smečka prokazatelných hlupáků to zatracené vnitro řídit?“ Jestliže to tedy nebyli oni, pak to musel být někdo jiný. Tyto veřejnosti prakticky neznámé osoby (nikdy nezařazené u démonizované složky StB) jsem proto hledal především, a také našel. Pokud někomu toto jméno připadá povědomé, pak se nemýlí. Byl to nevlastní bratr Valtra Komárka, a proto i nevlastní strýc Martina Komárka, kdysi (pokud na pověstech, kolujících v svého času proslulém výčepu v pražské Panské ulici bylo alespoň „trochu šprochu“) předsedy jedné ze základních organizací Komunistické strany Československa (ZO KSČ) ústředního deníku Socialistického svazu mládeže (SSM) *Mladá fronta*. V současnosti však (jak jinak) vyhraněně pravicového komentátora nejčtenějšího českého deníku *Mladá fronta Dnes*.

2 Tamtéž.

ní celek ani neexistovaly. Centrální archiv MV (CAMV) byl zřízen až k 1. říjnu 1966.[3]

Nalezené spisy (často by bylo asi spíše vhodnější užít výrazu objevené) byly posuzovány ze tří hledisek. Prvním byla úvaha, zda-li posuzované *„materiály obsahují poznatky státněbezpečnostní nebo veřejnobezpečnostní“*, jež bylo *„možno využít pro bezpečnostní práci“*. Druhým, zda jde o *„písemnosti cenné z hlediska historického a archivního“* nebo nejde-li o *„nepotřebné písemnosti“* vhodné leda do stoupy.[4] Přitom soubor nalezených písemností zahrnoval poměrně značné časové období, *„neboť od roku 1945 nebylo prakticky v součástech Státní a Veřejné bezpečnosti vytřídění spisů vůbec prováděno“*. Na světlo boží tak doslova „vyplouval“ spisový materiál z *„I. republiky, okupace a tzv. Slovenského štátu a z let 1945–1953“*.[5]

Obávám se ale, že ve stoupě nenávratně tehdy zmizely (vezmeme-li v úvahu úplnou – a programovou – absenci odborného dohledu) i písemnosti nenahraditelné historické hodnoty. Děsí mne totiž s nepřehlédnutelnou chloubou prezentovaný údaj, že k 29. 6. 1960 obdržely Sběrné suroviny 804 285 kg *„starého papíru“* – a protože do sběru putovaly spisy již předtím, než byla zavedena předávací evidence, odhadem skončilo v papírnách *„okolo 1 milionu kg cenné suroviny“*.[6] A to během pouhých šesti měsíců. Ve skutečnosti to bylo asi mnohem více. Pochybuji totiž, že by si „pracovníci součástí“ nechali ujít příležitost přivydělat si nějakou tu korunu. Ruku na srdce, kolegyně a kolegové, dobře si přeci pamatujete, jak a v co se obvykle zhmotnil produkt vnitřní skartace: nebylo to náhodou s železnou pravidelností několik chlebíčků, lahvička červeného a pár balíčků kávy?

Mnohdy však komise narazily na problém, související s reformou státní správy a s ní spojeným zánikem tzv. malých krajů. Nové krajské správy MV vznikly (a staré zanikly) navíc s předstihem: již k 1. dubnu 1960.[7] Výsledkem bylo, že ne všude se „vytřiďování“ proto podařilo provést v původně zamýšleném rozsahu. Tak např. v případě zaniklého Olomouckého kraje uvedená zpráva rozladěně konstatuje, že v případě KS MV Olomouc *„množství vytříděných písemností nebylo možné před zničením překontrolovat a tak zabránit tomu, aby nedošlo ke zničení některých hodnotných materiálů“*.[8] Potvrdilo se také mé staré podezření, že nejhůře dopadla Jihlava: zrušený Jihlavský kraj totiž jako jediný v českých zemích nesplynul s jiným novým „velkým“ krajem jako celek, nýbrž byl rozdělen mezi kraje dva: Brněnský a Českobudějovický.

---

3 Srov. FROLÍK, Jan: *Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1949*, SAP č. 2/1991, s. 448, pozn. č. 1.

4 Srov. AMV, f. A2/2, i. j. 1160, *Zpráva o provedení vytřídění písemností u Státní a Veřejné bezpečnosti a návrhy některých opatření k zajištění jednotnosti ve spisovém pořádku součástí MV*, projednaná kolegiem MV 13. 7. 1960.

5 Tamtéž.

6 Tamtéž.

7 Srov. FROLÍK, Jan: *Ještě k nástinu organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989*, SAP č. 2 /2002, s. 468.

8 Srov. AMV, f. A 2/2, i. j. 1160, *Zpráva o provedení vytřídění písemností u Státní a Veřejné bezpečnosti a návrhy na některá opatření k zajištění jednotnosti ve spisovém pořádku MV*, projednaná kolegiem 13. 7. 1960.

„Např. podle zjištění KS MV Budějovice nebyly řádně převzaty materiály OO MV Dačice, Kamenice, Pelhřimov, Pacov, Humpolec. Bývalá KS MV Jihlava nevěnovala této otázce náležitou pozornost“. Podobně u zrušené KS MV Gottwaldov *„přes řádnou instruktáž nemohlo být u okresních oddělení důsledně kontrolováno provádění“*.[9]

Téměř všude se také komise navíc potýkaly se skutečným administrativním chaosem (či spíše džunglí). Obecně totiž platilo smutné (alespoň pro nás) konstatování, že do roku 1955 *„se prováděla manipulace se spisy živelně“*, takže mnoho spisů nebylo možno vytřídit, *„neboť nebyly vůbec nalezeny“*. Tak např. v závěrečném hlášení správa VB Bratislava uvedla, že *„některé spisy nebyly nalezeny, ačkoliv byly v protokole evidovány“*.[10]

O tom, co vlastně komise objevily, nás citovaná zpráva (která je však bohužel naším zatím jediným pramenem) informuje buď pouze v obecné poloze, či příkladmo. Tak se dovídáme, že bylo dohledáno *„hodně konkrétních podkladů po jednotlivých bázích,*

9 Tamtéž. V případě KS MV Jihlava je to celkem pochopitelné, protože poslední náčelník této krajské správy František Pohanka byl od konce srpna 1959 na ročním kurzu v Moskvě a zastupoval jej čert ví kdo; mně se podařilo pouze zjistit, že vedením správy nebyl v době jeho nepřítomnosti nikdo výslovně (tj. formou kádrového rozkazu) pověřen, což se občas také stávalo, byť v jiných případech byl naopak zvolen opačný postup. Poslední náčelník v Gottwaldově Josef Huzlík se naopak po zrušení správy stal zástupcem náčelníka správy v Brně a jeho laxnost je proto stěží pochopitelná. – Pohanka František, plukovník (1923–2003). Nastoupil 1. 6. 1948 na Oblastní úřadovnu StB v Brně, v r. 1949 působil jako náčelník oddělení u krajského velitelství StB v Pardubicích, pak se vrátil zpět do Brna, kde sloužil u StB v nižších náčelnických funkcích. K 15. 12. 1953 přeložen do Jihlavy jako zástupce náčelníka správy pro operativu. Od 1. 7. 1957 náčelník KS MV Jihlava (pověřen vedením však byl již 1. 9. 1956), kterým byl až do jejího zrušení k 31. 3. 1960. Od 26. 8. 1959 do 1. 8. 1960 na ročním kurzu při Vysoké škole KGB. Již k 1. 4. 1960 však byl jmenován do funkce zástupce náčelníka KS MV České Budějovice; po převzetí funkce se pak zřejmě nestačil divit. V Českých Budějovicích pak působil v klíčových funkcích: jako náčelník správy, poté řídil správu StB. V r. 1974 přešel k Federální správě VB, kde se stal zástupcem náčelníka Kriminální ústředny. U tohoto odborného útvaru mohl tento bytostný „stáťák“ dělat tak pouze „rudého komisaře“; ostatně po r. 1969 nebylo obdobné „kádrové posilování“ složky VB výjimečné. Do důchodu odešel k 31. 7. 1979. – Huzlík Josef, podplukovník (1921–1965). Na MV nastoupil v létě 1946, k 1. 1. 1949 převelen na odbor BA, o rok později ke krajskému velitelství StB v Gottwaldově. V letech 1951–52 sloužil (v rámci tzv. kádrové pomoci Slovensku) na obdobném útvaru v Žilině. K 1. 1. 1953 se stal zástupcem náčelníka krajské správy StB v Gottwaldově. V letech 1956–57 absolvoval roční školení na Vysoké škole KGB, 1. 8. 1957 náčelník KS MV Gottwaldov, kterým byl až do jejího zrušení (31. 3. 1960). Od 1. 4. 1960 zástupce náčelníka KS MV v Brně, na podzim 1960 přešel na rozvědku (I. správu), na její tehdejší 6. odbor, po Štrougalově čistce na rozvědce se na podzim 1962 se stal náčelníkem jednoho z jejích odborů. 1. 1. 1963 jmenován náčelníkem kontrolního a inspekčního odboru rozvědky. Štrougalovi tehdy s personálními změnami na I. správě pomáhala zvláštní skupina pracovníků sovětské rozvědky (I. Hlavní správy KGB) v čele s gen. Rodinem. Ten měl v lednu 1963 za „konzultace“ obdržet věcný dar z dárkového fondu ministra v podobě kávového servisu (evidenční č. 59) v hodnotě 360 Kčs, což se „strýčkovi Skrblíkovi“ a hlavnímu ekonomovi ministerstva náměstkovi J. Kotalovi zdálo příliš, a proto návrh opatřil poznámkou *„souhlasím v hodnotě do 300 Kč“*. (Srov. AMV, f. náměstka ministra J. Kotala /A5/, i. j. 312.) Co vedlo Kotala k tomuto projevu šetrnosti, těžko odhadnout. Snad věděl, že „sovětští přátelé“ si odvážejí také něco cennějšího, totiž podrobné informace o příslušnících nového „náčelnického sestavu“ (s tímto nelibozvučným rusismem se lze v AMV setkat často) čs. rozvědky. V případě J. Huzlíka však vyšli naprázdno; zemřel totiž dříve, než v r. 1968 mohl osvědčit věrnost svým skutečným chlebodárcům. Jeho služební poměr byl totiž ukončen úmrtím. Ostatně Štrougalův nápad pozvat si sovětské poradce, aby mu pomohli posoudit situaci na rozvědce, byl výtečný, ba přímo mazaný tah, kterým zabil hned dvě mouchy jednou ranou. Jednak předsednictvo ÚV KSČ, do jehož nomenklatury I. správa spadala, mohlo stěží něco namítat proti doporučením sovětských odborníků, jednak tím Štrougal zřetelně dokázal všem „Barákovým pohrobkům“ (málo jich nebylo), že Moskva nepodporovala a nepodporuje R. Baráka s takovou vehemencí, jak Barák často zdůrazňoval.

10 Tamtéž. V této souvislosti mne napadá otázka, s pomocí jaké zázračné metodologie hodlá někdo zrekonstruovat obsah spisů, které nebylo možné dohledat již před bezmála půl stoletím. To musí podle mne hraničit s černou magií. Ovšem já jsem pouhý vysokoškolsky vzdělaný historik, fatálně zatížený minulostí svého odboru, jenž jsem vystudoval (a tedy beznadějně zabedněný vůči novým myšlenkám), takže takový elektrikář R. Schovánek je naopak schopen vytvořit nové, osvěžující a neotřelé metodologické přístupy. Spíše si ale myslím, že bližší pravdě jsou dvě možná vysvětlení. Buď neví, o čem mluví, nebo to naopak ví až příliš dobře: konec konců místo ředitele početného odboru bude jistě dobře

zejména po bázi bývalých lidí, luďáků a církve". Příklady jsou již naštěstí podrobnější. V Brněnském kraji (*„u součástí KS MV Brno"*), *„byly nalezeny seznamy lidovců, kuratoristů, materiály asi 20 000 Němců, které nebyly evidovány na Brněnském kraji, materiály k bývalým nacistickým soudcům, kteří působí nyní v NSR, a jen na OO MV Mikulov bylo zajištěno 15 tisíc spisů, majících vztah k Němcům z tzv. Sudet, jako přihlášky do nacistických organizací a jiné písemnosti podobného charakteru"*. A nejenom to: *„Rovněž zápisy ze schůzí okresních a župních výborů selské jízdy z doby I. republiky, sborníky ze župních sjezdů agrární strany a jiné publikace byly nalezeny v Břeclavi, Znojmě, Kroměříži atd."*. Dále např. *„Pamětní knihy četnických stanic z doby předmnichovské republiky, seznamy a kartotéky odsunutých Němců, materiály o činnosti okupantů a zavraždění židů maďarské národnosti na Mikulovsku, kteří pracovali v místní cihelně a před příchodem RA byli povražděni a zakopáni v hromadném hrobě, se seznamem jmen a přibližného stáří"*.[11]

Jinde to zase byly dokumenty, za které by kolega S. Kokoška nejspíše s radostí obětoval pravou ruku: na OO MV Aš byly doslova objeveny *„dvě skříně německých písemností z předokupačních a okupačních let"*.

Podobně pracovníci plzeňských archivů a muzeí by nejspíše byli ochotni k podobné oběti v případě nálezů z OO MV Plzeň-jih: *„materiály z pořádání oslav 1. máje z let 1918–1925* [Plzeň byla předválečnou baštou sociálních demokratů, odtud tento zájem StB – J. F.] *a různý fotomateriál jako o návštěvě amerických obchodníků a důstojníků, včetně Forda mladšího v r. 1945 v Plzni a Škodovce"*. Také *„fotografie z popraviště v Lubech u Klatov a různé soc. dem. časopisy"* by jistě obohatily fondy, které spravují.

Také Správa VB v Praze dohledala v okresech Nymburk, Praha-východ, Praha-západ, Poděbrady a Rakovník *„materiály různých fašistických složek z I. republiky jako Vlajky, Gestapa, konfidentů těchto složek"*. Také KS MV Ústí nad Labem *„již dříve nalezla v obci Zahrádky zakopané písemnosti z doby I. republiky, mezi tím materiály bezpečnostní, starých vojensko-zpravodajských útvarů, dále různé materiály o pochodech hladu, o zakládání a činnosti KSČ a konečně překlady o NSDAP a Hen-*

placené (a služební „ředitelský" automobil samozřejmostí). Zejména budeme-li tiše (protože úmyslně) ignorovat zákon č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě, který v § 61, odst. 7, písm. a výslovně stanoví, že vedoucí místa v archivech mohou být obsazena pouze osobami s vysokoškolským archivním nebo historickým vzděláním či *v „příslušném speciálním oboru"* (čímž jsou míněni vedoucí hospodářských či finančních útvarů). Zdá se, že mu totiž opravdu, ale opravdu nezáleží na 40. a 50. letech. Skutečná produktivita takové odboru jako celku (nikoliv tedy pouhé jednotliviny, s pomocí „spřátelených" médií však dobře prodané), totiž bude především ohromná.

11 Tamtéž. Z hlediska StB to byly velmi cenné materiály. S dřívější příslušností k obdobným organizacím se lidé pochopitelně příliš nechlubili a v obsáhlých životopisech, které byly tehdy vyžadovány při všech možných příležitostech, se o tom nezmiňovali. To ovšem byla pro příslušníky StB vhodná příležitost k získávání tajných spolupracovníků s pomocí „kompromateriálů". Právě „uvádění nepravdivých údajů o chování v době nesvobody" či „buržoazní republiky" bylo využíváno při vydírání mnohem častěji než vyhrožování zveřejněním případné manželské nevěry (ačkoliv obecné mínění je přesvědčeno o opaku). Také zmínka o nacistech, činných v tehdejší západoněmecké justici, je zajímavá. Takové přehledy totiž mohly vzniknout nejdříve počátkem 50. let – a za pár let poté se již o nich nevědělo, protože je „kdosi" někam „založil".

leinově hnutí“,[12] u těch je ovšem nadějná poznámka, že byly předány archivnímu oddělení MV.

U správy VB v Ostravě byly nalezeny *„svazky na kulaky, recidivisty, seznamy bývalých lidovců z dob 1. republiky, nár. soc., agrárníků apod.“*

Pouze část nalezených materiálů byla předána do sítě státních archivů: *„Archiv MV v Třeboni* [zřejmě Státní oblastní archiv – J. F.] *byl doplněn o pátrací oběžníky po komunistech, protikomunistická nařízení a upozornění a pátrací oběžníky příslušníků Gestapa s albem“*. Podobně byly obohaceny fondy Státního oblastního archivu v Zámrsku (*„státní archiv v Zámrsku“*). V některých případech však šlo spíše o kuriozitu: Hlavní správa VB *„předala Ústavu dějin KSČ fotoreprodukce otisků prstů Julia Fučíka pořízené v době jeho perzekuce za okupace“*.[13]

Uvedená zpráva byla schválena a rozsáhlá diskuse se k ní nevedla Pouze ministr R. Barák se otázal *„zda to bylo projednáno s VB“*, na což mu *„s. Komárek“* odpověděl stručně: *„bylo to projednáno“*. Ze zápisu není sice příliš patrné, na co přesně se R. Barák ptal, ale dodatek zněl *„Schvaluje se“*.[14]

Závěrem lze shrnout obsah tohoto dokumentu do několika závěrů. Předně je jisté, že tato „archivní prohlídka“ se týkala pouze výkonných útvarů StB a VB a nikoliv také útvarů týlových, tedy hospodářských a finančních. Fondy těchto organizačních celků Ministerstva vnitra se zachovaly – pokud jde o 50. léta – pouze velmi torzovitě, až zlomkovitě. Fondy operativních výkonných útvarů jsou mediálně velmi vděčné, a proto i lukrativní: lze z nich získat podklady pro celou řadu velmi dobře honorovaných článků do denního tisku či vlivných (a movitých) týdeníků a měsíčníků; ryze odborné časopisy se s nimi nedají v tomto směru vůbec srovnávat. Tyto příběhy lze navíc zopakovat v podobě rovněž finančně zajímavých televizních zpracování. Jenže zásada, že *pecunia nervus belli*, platí o třídním boji možná dvojnásob, jak se o tom v Moskvě přesvědčili, když prohráli studenou válku. Hospodářské zajištění a finanční zabezpečení výkonných útvarů proto zajímá jen velmi málo badatelů, ačkoliv právě zde je skryt jeden z velmi důležitých klíčů k pochopení podstaty věci. Pokud mne neklame paměť, součástí fondu sekretariátu Velitelství StB (fond 310) jsou pouhé dva kartony, týkající se hospodářských a finančních záležitostí (jinde rozptýlené zmínky, vztahující se např. ke správě budov atp. nepočítám). Badatelé je nechávají bez povšimnutí. Popis v inventáři jim asi nepřipadá příliš atraktivní (možná spíše lukrativní). Ačkoliv takové *Zprávy o stavu závodních jídelen krajských velitelství StB a o výsledcích kontrol jejich finančního hospodaření* jsou nejen poučné, ale v nezanedbatelné míře i zábavné. Svým způsobem totiž příslušníky StB zlidšťují. Vyplývá z nich totiž, že provianťáci ve všech erárních kuchyních jsou nejspíše všude na světě stejní: kradou

12 Vesměs tamtéž.

13 Tamtéž.

14 Tamtéž. Strojopisný zápis z 19. schůze kolegia dne 17. července 1960. Strojem psaná je ještě pouze pozvánka na schůzi kolegia; jinak jsou všechny materiály v této i. j. rozmnoženy na ormigu.

jako straky vše, co jim přijde pod ruku, a falšují účetnictví ve velkém. Rozdíl mezi nimi bude asi pouze v tom, že provianťáci amerických námořních pěšáků měli pravděpodobně loviště více oplývající „mlékem a strdím“ než jejich kolegové v závodce krajského velitelství StB v nějakém zapadlém českém kraji.

Na otázku, co se stalo s materiály, o nichž se zpráva zmiňuje, lze odpovědět jen velmi obtížně. Najdeme zde např. zmínku, že materiály na bývalé ministry Laušmana a Šlechtu byly omylem předány Archivní správě, odkud však dodatečně přešly do Studijního ústavu I. zvláštního odboru (a odtud po letech do nynějšího Národního archivu). Určitá část těchto materiálů byla původně využívána Státní bezpečností do tzv. problematik. Poté, co řada z nich přestala být aktuální (obvykle z čistě biologických důvodů), byl jejich osud různý: některé byly předány do sítě státních archivů, to se týká především písemností majících vztah k dějinám 1. republiky. Bohužel vždy záleželo na vztazích mezi pracovníky zejména okresních archivů a místně příslušnými náčelníky, které ovšem nebyly zdaleka vždy ideální. Část si nakonec našla cestu do Studijního ústavu MV, kde z nich byly vytvořeny sbírkové fondy; prakticky všechny byly již předány do sítě státních archivů, ať již českých nebo slovenských.

Nemalé množství bylo ovšem bohužel zařazeno do tzv. objektových svazků a s nimi i skartováno. Pokud je mi známo, v úplnosti se zachoval pouze objektový svazek tzv. pravicových sociálních demokratů, i ten však byl Archivu MV předán BIS ČR (čert ví z jakých důvodů) až v roce 2002. Jde přitom o velmi zajímavý svazek, protože jej do určité míry tvoří i materiály rozvědky, takže částečně podchycuje i činnost exilové sociální demokracie. Rozvědka také využila i materiály k slovenské poválečné emigraci, jejíž silné kolonie vznikly v Latinské Americe a v Kanadě. Proto také československá rozvědka zaměřila svoji pozornost na obě tyto zeměpisné oblasti. Nebylo tomu tak proto, že by zde Československo mělo nějaké za zmínku stojící strategické zájmy, nýbrž prostě proto, že zde žily početné skupiny osob, k nimž byly k dispozici kompromitující materiály, s jejichž pomocí bylo možné některé z nich přimět ke spolupráci. Bohužel žádná jiná rozvědka na světě by si podobnou příležitost ujít také nenechala – to je bohužel smutná pravda. Ve světě zpravodajských služeb není totiž sentimentalita příliš v kurzu, spíše se cení výkonnost a cena, za kterou je jí dosaženo, bývá hodnocena jako podružná, zejména je-li to cena „pouze“ povýtce morální.

Zajímavé je také složení povšechně zmíněných materiálů: dokládá bezpečně, že již od roku 1945 členové KSČ v tehdejší kontrarozvědce (ZOB-II) systematicky shromažďovali doklady o činnosti ostatních politických stran, organizací a hnutí, jež byly s těmito stranami spojené. Přitom to nebyly pouze doklady o členech vyloženě kolaborantských organizací či zakázaných politických stran, nýbrž i o stranách, s nimiž KSČ vytvořila koaliční vládu a s nimiž (ovšem až po „očistě od reakčních živlů“) vytvářela až do konce roku 1989 pseudokoaliční vlády Národní fronty. Sudetští Němci jsou ovšem něco jiného; jsem totiž přesvědčen, že na této „problematice“ by pracovala jakákoliv československá kontrarozvědka, ať už by střet v únoru 1948 dopadl jakkoliv.

Zájem o materiály o činnosti členů KSČ v období předmnichovské republiky lze

vysvětlit pouze tím, že vedení strany mělo eminentní – a také diskrétní – zájem odhalit konfidenty, které v jejích řadách získala policie (a četnictvo) 1. republiky, stejně jako Gestapo, aby mohlo tuto skutečnost následně ututlat. Jestli mne neklame paměť, o této méně světlé stránce dějin československých komunistů se začalo mluvit, a navíc nepříliš nahlas, až počátkem 60. let

Kromě toho se velmi dobře hodily při následujících vnitrostranických čistkách. To co bylo původně hodnoceno jako záslužná činnost (účast v interbrigádách či boj v řadách francouzských nebo – nedejbože – jugoslávských partyzánů), se mohlo přes noc stát závažným protistranickým proviněním. Někdy stačila opravdu maličkost: vzpomínám si např. na jednu „kádrovačku" na vnitru, předválečnou členku KSČ, jíž zlomila vaz opravdu maličkost. Před válkou u ní v podnájmu bydlelo několik jugoslávských studentů (samozřejmě pokrokových), z nichž jeden po roce 1945 získal poměrně významné postavení v aparátu „krvavého psa Tita", což přičinlivě na příslušných místech „práskl" jeho tehdejší spolubydlící, který naopak zůstal věrný myšlenkám vůdce světového proletariátu J. V. Stalina a po roztržce s Jugoslávií utekl do československého exilu. Její identifikace přitom nebyla obtížná: její bývalý podnájemník prostě dovedl pracovníky příslušného oddělení aparátu ÚV KSČ (pozdější oddělení mezinárodních vztahů – duplicitní a vlivnější Ministerstvo zahraničních věcí) na místo, kde před válkou bydlel. Ona paní tam totiž stále žila; nevyužila možnosti přestěhovat se do „uvolněné" vily na Hanspaulce či Na Hřebence, nýbrž zůstala ve skromném bytu v proletářských Holešovicích. Když jsem se počátkem 90. let – ve snaze uzavřít její personální spis – pídil po jejích dalších osudech, zjistil jsem pouze, že na stejné adrese koncem 70. let i zemřela. Nevím ovšem, zdali po roce 1968 vystoupila z KSČ, jak to učinila řada předválečných komunistů, či zda se zachovala stejně jako rovněž řada jejích předválečných soudruhů a ponechala si stranickou legitimaci až do smrti. Její případ mne zaujal, když jsem se snažil si vysvětlit onu snadnost, s jakou aparát „vnitra" dokázal „vytěsnit" předválečné členy KSČ či je alespoň odsunout do zdánlivě podřadných funkcí. Výjimkou mezi „top" náčelníky StB byl plukovník František Svoboda (1909–1973), člen KSČ od roku 1926, politický vězeň z let 1942–45, který byl velitelem pražské StB (předtím však nevybíravě z této funkce vystrnadil Ottu Hrbatého), poté – jako jeden ze dvou předválečných komunistů ve vedoucích výkonných funkcích u StB – „přežil" čistku v letech 1951–52 a v letech 1954–55 byl náčelníkem III. správy MV; do důchodu koncem ledna 1964 odešel jako náčelník II. zvláštního odboru. Obávám se, že za éry R. Baráka sehrál pouze nedůstojnou úlohu, nikoliv nepodobnou těm, které sehráli Josef Plojhar, Vavro Šrobár, Alois Neuman či Július Ďuriš, byť jeho funkce byla přeci jenom významnější než např. funkce ministra pro sjednocení zákonů.

Generál Karel Smíšek, dlouholetý velitel útvarů zpravodajské techniky, je ovšem – dle všeho – zvláštní případ. Tento předválečný komunista totiž nesporně patřil k poměrně úzké skupině osob, jež lze považovat za vedení Ministerstva vnitra, a jeho vliv byl značný. O příčinách této výjimky, potvrzující pravidlo, lze zatím pouze spekulovat.

Pamětníci na jedné straně zdůrazňují jeho úzký vztah k prezidentovi Antonínu Zápotockému. Jeho druhou manželkou byla totiž dcera Antonína Janouška, předsedy revoluční vládní rady Slovenské republiky rad v roce 1919. Poté, co Janoušek v roce 1922 odešel do sovětského exilu, následoval jej i jeho syn Pravoslav; ten se po roce 1945 vrátil do Československa jako důstojník NKVD a sloužil u StB. Jeho výslechové metody byly natolik brutální, že i nijak útlocitní vyšetřovatelé StB se o něm zásadně vyjadřovali jako o *„nekvéďackém hovadu“* či *„praseti“*, při výsleších, které vedl, byly totiž vyražené zuby, zlomené čelisti a rozdrcená varlata zcela běžnou záležitostí. Jeho podstatně mladší sestra však zůstala doma a vyrůstala v rodině tehdy nepříliš významného kladenského odborového funkcionáře A. Zápotockého a mnohem později se provdala za ovdovělého Karla Smíška. Právě A. Zápotocký několik měsíců před svou smrtí povýšil manžela své oblíbené „schovanky“ do hodnosti generálmajora. Karel Smíšek se tak stal prvním generálem SNB (nikoliv tedy Pohraniční či Vnitřní stráže), který dosáhl této hodnosti výlučně pouze postupem v řadách SNB (těch několik málo před ním si své vysoké hodnosti „přineslo“ z armády).

Jiní zase připomínají jeho velmi pravděpodobnou spolupráci se sovětskými tajnými službami a řadí jej, spolu s Jánem Hanuliakem a Viliamem Šalgovičem, k šéfrezidentům sovětské zpravodajské sítě v Československu. Jak to bylo doopravdy, nejspíše nelze podle mého soudu z českých či slovenských archivů zjistit. Karel Smíšek sice napsal paměti, které předal Muzeu SNB (dnešní Muzeum Policie ČR); zde jsem je také na podzim 1990 viděl. Toto muzeum však tehdy podléhalo českému Ministerstvu vnitra a moje pravomoce (jako zaměstnance „federálu“) se na něj proto nevztahovaly. Po zániku federace jsem po těchto pamětech pátral. Dověděl jsem se však, že si je vyžádal zpět jeho zeť, a ředitel muzea (mezitím propuštěný) mu je také vydal. Nezbylo mi tedy než zatnout zuby a napsat mu zdvořilý (a pokorný) dopis, zda-li by tento postoj nepřehodnotil. Můj diplomatický šarm však tentokrát úspěch neslavil. Dostal jsem lapidární odpověď, že by si zemřelý tchán jistě nepřál, aby se jeho vzpomínky dostaly do takových rukou, jako jsou moje. To byla pravda natolik zřejmá, že poté naše korespondence ustala. Za příslušný obnos (cena je smluvní) však prý do nich nahlédnout lze.

Ostatně osudy předválečných i poválečných členů KSČ jsou nevyzpytatelné. Kdo již dnes ví, že první velitel jáchymovských táborů, za anonymitou vysoké funkce dobře skrytý (a proto jáchymovským muklům neznámý – do styku s nimi totiž prakticky nepřicházel) Václav Lazna (1920–2001, ve funkci od 25. 9. 1950 do 1. 3. 1954), sloužil po odvolání z této funkce výlučně u Veřejné bezpečnosti, naposledy jako náčelník VB v Jablonci nad Nisou, podlehl v roce 1968 pravicovému oportunismu, nepochopil třídně správnou podstatu „internacionální pomoci“, za což jej strana, jíž tolik let věrně sloužil, v roce 1970 vyloučila ze svých řad a následně i z řad SNB.

Ostatně i příslušnost ke Státní bezpečnosti mohla být rizikovým zaměstnáním: ko-

nec konců její první velitel Jindřich Veselý se na podzim 1950 pokusil o sebevraždu,[15] jeho nástupce Osvald Závodský skončil jako jedna z hlav „spiklenců v Bezpečnosti" dokonce na šibenici a ani funkce I. náměstků nebyla bez nebezpečí. Historicky první I. náměstek Karel Šváb skončil stejně jak Závodský. Jeho nástupce Antonín Prchal (1923–1996) sice formálně statutárním I. náměstkem nebyl, ale z vymezení okruhu jeho působnosti (*„náměstek pro StB"*) plyne, že jej za faktického nástupce K. Švába považovat můžeme. K 1. dubnu 1956 byl z funkce odvolán a následně propuštěn. V 60. letech dokonce strávil kratší dobu ve vězení; spolu s tím mu byla odňata hodnost plukovníka a s ní přišel i o všechny finanční výhody z toho vyplývající. Pouze Štefan Demjan (1923–1996), který A. Prchala nahradil, absolvoval – s výjimkou roku 1968 – celkem poklidnou služební kariéru a v roce 1978 odešel do důchodu, byť jako pouhý starší referent krajského odboru pasů a víz v Praze. Zato první federální I. náměstek Ján Hanuliak (1921–2000, sp. zn. N/Z – náměstek zpravodajský) byl v létě 1979 z funkce odvolán *„po vzájemné dohodě"*, ve skutečnosti však po vleklém konfliktu s ministrem Obzinou.[16] Jeho nástupce Ján Kováč (1933–1988) byl v únoru 1988 propuštěn za *„porušení služební přísahy zvláště hrubým způsobem"* a před vojenským soudem (v souvislosti s aférou Babinský) jej „zachránila" pouze rakovina plic. Případ posledního předlistopadového I. náměstka Alojze Lorence je dosud v živé paměti. Rovněž náčelníci II. správy mohli mít pohnuté osudy: historicky první Vladimír Šmolka (1907–1986), byl v lednu 1951 (ještě jako velitel I. sektoru Velitelství StB) zatčen, bez soudu vězněn několik let a poté bez vysvětlení propuštěn – jako akademický sochař se pak uchytil na Svazu výtvarných umělců. A vůbec poslední náčelník II. správy Karel Vykypěl skončil za mřížemi rovněž.

Zcela závěrem se ještě sluší poznamenat, že nešlo o poslední „archivní prohlídku" tohoto typu a pojetí. Již koncem července 1961 byl vydán další rozkaz ministra vnitra, kterým bylo rozhodnuto o *„vyřazování písemností z let 1954–1960 u součástí Státní a Veřejné bezpečnosti"*, přičemž v závorce je smysl tohoto „vyřazování" definován jednoznačně (*„II. etapa skartace"*).[17] Bohužel, o této II. etapě se nezachovala žádná souhrnná zpráva (alespoň mně se ji nalézt nepodařilo), byť třeba i tak stručná jako je

15 V materiálech AMV je v této souvislosti zmiňováno pouze *„závažné onemocnění s. Veselého"*; jak mi však krátce před smrtí prozradil jeho tehdejší osobní strážce Jan Krejčí (1912–1995), který poté, co jeho svěřenec přišel k úrazu, pochopitelně čelil kárnému řízení, se J. Veselý pokusil jednoznačně o sebevraždu. Půjčil si totiž od něj nejnovější vzor samopalu s tím, že si jej „vyzkouší". Když jej totiž navštívil v nemocnici a vyčítal mu *„Jindřišku, co jsi mi to udělal?"* (předválečný člen KSČ a navíc příslušník interbrigád si tehdy ještě mohl dovolit tykat jinému předválečnému komunistovi, bez ohledu na funkci, jíž zastával), odpověděl mu Veselý, že nechtěl dopadnout jako všichni velitelé StB před ním. Protože L. P. Berija se tehdy ještě těšil pevnému zdraví, mohl mít na mysli pouze Ježova a Jagodu. Jistá dispozice k sebevražedným sklonům zde však u J. Veselého nepopiratelně byla: v r. 1962 (již jako ředitel Ústavu dějin KSČ) byl totiž „pečlivější" a ukončil život skokem z okna. J. Krejčí se pak ještě jednou „mihl" dějinami. V jeho bytě v pražské Žitné ulici se v srpnu 1968 skrýval ministr Josef Pavel a řídil odtud Ministerstvo vnitra. Objektivně však musím konstatovat, že ono „řízení" za mnoho nestálo. Ostatně již 31. 8. 1968 byl z funkce po nevybíravém a ultimativním nátlaku Sovětů odvolán; předstihl dokonce Ottu Šika (3. 9. 1968).

16 Srov. FROLÍK, Jan: *Ještě*…, s. 469 a zejm. pozn. č. 523, s. 516–517.

17 Srov. RMV č. 18 z 25. 7. 1961.

ta, již jsem popsal výše. Prosazování archivního dohledu při skartačních řízeních na Ministerstvu vnitra byl dlouhodobý proces, v němž pozice pracovníků archivní služby byla – ve srovnání s pozicí náčelníků správ a náměstků – natolik nesrovnatelná, že se někdy až podivuji, že v Archivu MV jsou z období před rokem 1989 uloženy vůbec nějaké písemnosti. Přitom samotný tehdy platný předpis (MV-adm.-I-5) nebyl vysloveně špatný, byť mu samozřejmě k dokonalosti leccos chybělo.

Šlo totiž vlastně o pouhý skartační rejstřík a nikoliv skartační řád. Jeho tvůrci pragmaticky respektovali realitu, totiž skutečnost, že kompetence a okruhy působností jednotlivých náměstků ministra vnitra (ani ministra národní bezpečnosti) nebyly od roku 1948 nikdy přesně a stabilně vymezeny (a není tomu tak dodnes), takže nebyly ani vymezeny agendy, na jejichž vyřizování se podíleli. Vždy záleželo především na tom, jak měl který náměstek „ostré lokty", jaké podpoře a přízni se těšil u ministra i jaká byla jeho politická váha obecně (původně u aparátu ÚV KSČ). Z úvodů inventářů k fondům jednotlivých náměstků lze vyčíst, jak jeho hvězda vycházela, procházela zenitem a také jak pohasínala. Proto v Archivu MV nelze nalézt stabilní fondy náměstků (např. I., II. atd.) nýbrž pouze fondy, které jsou z racionálních důvodů charakterizovány jmény těchto náměstků.

Tuto skutečnost respektovaly i tehdy platné spisové plány Ministerstva vnitra (respektive jejich náčrt v podobě přehledu spisových značek, přidělených jeho základním organizačním celkům). Spisové značky sekretariátů náměstků byly totiž tvořeny tak, že za písmenem „N", označujícím, že jde o sekretariát náměstka ministra vnitra, byla za lomítkem připojena i zkratka jeho příjmení jako její nedílná vymezující část (např. „N/Kt" – sekretariát náměstka Kotala). Pouze na Federálním ministerstvu vnitra byla spisová značka sekretariátu I. náměstka tvořena rigidnějším způsobem: „N/Z" (výše uvedená zmínka o spisové značce sekretariátu náměstka Jána Hanuliaka nebyla proto samoúčelná). To ovšem souvisí i se zásadou tzv. československé parity; byl-li federální ministr vnitra Čech, musel být jeho I. náměstek Slovák. Z těch se ovšem v Praze obvykle stali „federální" Slováci, patřící k oné podivné etnickoprofesní skupině, bytostně spjaté s existencí aparátu „federálu" a s tzv. asymetrickým modelem československé federace. V Čechách se netěšili ani oblibě, ani respektu – kariérní (nikoliv zanedbatelný) postup jim zajišťovala pouze národnost a také slovenská společnost je jako své příslušníky obvykle nevnímala.

Z uvedeného ovšem vyplývá, že nelze proto, přinejmenším zatím, vytvořit obecně platný a rigidní předpis, který by dokázal s žádoucím časovým výhledem předvídat, jaké typy písemností jednotlivé organizační celky Ministerstva vnitra (a dnes i Policie ČR) budou produkovat zítra (natož pak za 20 let) a čeho se budou týkat.

Na důsledky této letité a zhoubné vášně ministrů vnitra (ale i ústředí politických stran) pro permanentní organizační změny (reformy a racionalizace), by byla krátká i taková kapacita, jakou bezesporu je PhDr. Šmilauerová, CsC. Tvrdí-li naši přední odborníci na dějiny státní správy, že *„první změnou provedenou počátkem padesátých let bylo zavedení institutu náměstků zastupujících ministra na jednotlivých základních*

úsecích rezortu, do nichž byla celá agenda rozdělena",[18] mýlí se, pokud jde o „vnitro" hned dvakrát. Na tomto ministerstvu se první náměstek objevil již v roce 1948 (Josef Pavel, podepisující se *„náměstek ministra vnitra, plukovník SNB, poslanec NS"* – vždy v tomto pořadí) a oněch *„základních úseků rezortu"*, za jejichž řízení byli náměstci odpovědni, by zde podle jejich definice muselo během let být nejméně 50 (a spíše více). Tato „vášeň" bohužel trvá dodnes, jistě i proto, že jsme se nedokázali rázně rozloučit s „náměstkovským" systémem řízení ústředních orgánů státní správy a přejít na systém „prezidiální"; v rámci koaličních povolebních jednání by pak nebylo co dělit a přihazovat na misku vah jako „kompenzace" za jiné ústupky. Že jde ve skutečnosti o nástroj direktivního řízení „společenského vývoje", převzatý ze Sovětského svazu (poprvé se, pokud vím, objevil v organizačních schématech lidových komisariátů na přelomu 20. a 30. let minulého století a ojediněle již mnohem dříve – jako důsledek první a také poslední sovětské koaliční vlády levých eserů a bolševiků), a to na základě doporučení sovětských poradců, kupodivu dodnes nikomu nevadí. Tzv. „silové rezorty" na to doplácejí v první řadě. Budeme-li po touto cestě pokračovat (a opaku nic nenasvědčuje), zítra přijdou na řadu ředitelé odborů a pozítří vrátní či uklizečky.

Když v roce 1951 zmizel ve vězení dr. Jaroslav Brož (tvůrce prvního – a vůbec ne hloupého – spisového pořádku Ministerstva národní bezpečnosti a důsledný zastánce tuhé administrativní kázně), příslušníci SNB radostně „zapomněli" na povinnost vypracovávat spisové plány, zvedli prapor boje s „nesmyslným papírováním" (šikují se pod ním dodnes), což jim umožnilo zahalit svoji činnost (zhusta spíše nečinnost) do tajuplného a nekontrolovatelného příšeří. Dobře si pamatuji na doslova zběsilý, ba fanatický odpor, jaký vyvinuli (již jako civilisté), když jsem tuto povinnost – byť v rudimentální podobě – do „adminky" vrátil. Zvolili osvědčenou strategii boje na zdrženou: nekonečná kola připomínkových řízení, vypořádávání stále nových a nových připomínek se táhla bezmála do nekonečna. Nakonec jsem prosadil tuto samozřejmost silou.

Kromě toho postavení náčelníků oddělení archivní a spisové služby bylo navíc s pozicí náčelníků výkonných i týlových útvarů (povětšině správ, a tedy podřízených přímo příslušným náměstkům nebo dokonce ministrovi) prostě nesouměřitelné a jejich autorita u nich limitovala k nule. S tím podivně kontrastuje přístup většiny náčelníků sekretariátů jednotlivých náměstků, kteří vesměs pracovníkům archivní služby překážky nekladli (byť písemnosti, těmito útvary vyprodukované, předávali „na etapy"). V náplni činnosti tohoto oddělení sice stálo, že *„archivuje písemnosti, vzniklé z činnosti útvarů FMV a federálních útvarů SNB"*, písemnosti operativních a vyšetřovacích útvarů StB (včetně Správy zpravodajské techniky) byly z jeho pravomocí výslovně vyjmuty: *„s výjimkou písemností, na něž se vztahují služební předpisy A-oper-II-1, A-*

18 Srov. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátku po současnost*, Praha 2005, s. 438.

-oper-VI-2 a RMV č. 44/1963“.[19] I to je možná jistým podkladem pro mínění, že komunisté prostě vůbec nepočítali s tím, že jim někdy moc vypadne z rukou tak náhle a tak úplně, jako se to stalo koncem roku 1989.

19 Srov. RMV ČSSR č. 27/1971 z 6. 5. 1971, kterým byl vydán organizační řád Organizační a vnitřní správy FMV. To je také nejstarší zmínka o oddělení s touto náplní činnosti, kterou jsem v nejrůznějších aktech řízení našel, byť se zdá logické, že archivní služba musela vzniknout souběžně se vznikem Centrálního archivu MV, tedy koncem r. 1966. Náčelník oddělení archivní a spisové služby si mohl nanejvýše stěžovat na „nevstřícnost“ náčelníků jiných správ svému náčelníkovi; avšak náčelník „vosky“ byl sice podřízen přímo ministrovi a také to byla zpravidla „šedá eminence“ či ještě spíše „Páter Josef“ Ministerstva vnitra a jedna z jeho nejvlivnějších figur, ale také neobyčejně protřelý veterán, který ve funkci „přežil“ nejednoho ministra. Jako takový měl zpravidla neobyčejně vyvinutý čich pro momentální rozložení sil a nikdy by neriskoval mocenský střet pouze kvůli „starým papírům“. Jiným případem byl archiv Pohraniční stráže, ten vznikl zřejmě až po r. 1965 ve správním archivu ČSLA v Olomouci, odkud se také „vrátil“ na FMV po r. 1972, kdy byl tento sbor opět převeden pod „vnitro“ (bez jisté újmy na celistvosti jeho fondů se však tento „exil“ neobešel). Nikde jsem však nenašel rozhodnutí o jeho zřízení, byť o existenci tohoto archivu v Nitranské Stredě jsem se mohl přesvědčit osobně. Je mi proto záhadou, jakým způsobem byl financován provoz organizačního celku, který z hlediska formálně-právního nikdy ani nevznikl. Snad byly tyto náklady nějak zakamuflovány přímo v rozpočtu Pohraniční stráže.

Informace o digitalizaci audionahrávek

Lucie Jarkovská

V loňském roce byl ve spolupráci Archivu Ministerstva vnitra (oddělení Praha), Kriminalistického ústavu Praha a za laskavé pomoci Mgr. Pavla Suka zpracován projekt, jehož výsledkem je zpřístupnění multimediálních CD se záznamy dochovaných projevů protektorátních činitelů veřejnosti. Nahrávky, někdy dochované pouze v torzech, byly pro studijní potřeby badatelů doplněny o verzi projevů publikovanou v tisku, případně autorovým konceptem.

Původní média se dochovala ve značně poškozeném stavu jako součást archivní sbírky č. 301 – vyšetřovací komise pro Národní a Mimořádný lidový soud v Praze. Projevy byly na původních nosičích – gelových foliích – zaznamenány dnes netypickým způsobem od středu do krajů. Kopie nahrávek byly v Československém rozhlase pořízeny v průběhu srpna roku 1945 jako studijní a důkazní materiál pro vyšetřovací komisi Ministerstva vnitra. Ta vznikla již v květnu 1945, aby prováděla vyšetřování trestných činů uvedených v retribučních dekretech prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, a č. 17/1945 Sb., o Národním soudu. Vyšetřovat měla zejména tzv. prominentní osoby.[1] Komise se stala místem, na kterém se příslušníci a sympatizanti KSČ záhy pokoušeli prosazovat stranické zájmy na likvidaci politických odpůrců již ve fázi vyšetřování.[2] Dělo se tak ve výběru svědků, v manipulaci s protokoly – stačí snad jen připomenout dnes již notoricky známý pokus o zfalšování výpovědi K. H. Franka. Rovněž během soudních přelíčení se velmi znatelně projevovaly snahy o politické ovlivnění projednávaných kauz. Míra těchto zásahů zřejmě gradovala v procesu s vládními představiteli tzv. druhé republiky.

Z digitalizovaných nahrávek se bez větších obtíží podařilo určit větší celky, ale jen díky rozsáhlým znalostem protektorátního tisku a propagandy Mgr. Pavla Suka se

1 Dekret č. 17/1945 Sb. ve svém druhém paragrafu přesně stanovil, kdo měl být postaven před Národní soud. Zodpovídat se před ním měl státní prezident, členové protektorátních vlád, vedoucí představitelé Vlajky, Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, České ligy proti bolševismu, Národní odborové ústředny zaměstnanecké, Svazu zemědělství a lesnictví, kolaborující novináři a *„osoby, které byly vedoucím postavením v životě politickém, vysokým úřadem, vysokou funkcí velitelskou nebo význačným místem v životě hospodářském vázány být svým spoluobčanům vlasteneckým vzorem.“* Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, částka 9/1945, Dekret prezidenta republiky č. 17/1945 Sb., o Národním soudě, s. 31.

2 Srovnej např. STANĚK, Tomáš: *Retribuční vězni v českých zemích 1945–1955*, Opava 2002, s. 16.

podařilo rozpoznat protagonisty hovořící na dochovaných zlomcích nahrávek. Jejich doplnění o tištěnou verzi projevů je rovněž jeho zásluhou.

Badatel se dnes může ve studovně AMV zaposlouchat do nahrávky záznamu téměř desetiminutového rozhlasového projevu předsedy vlády armádního generála Jana Syrového[3] z 30. září 1938. Promluvil na vlnách československého rozhlasu v 17 hodin, tedy krátce poté, co československá vláda přijala diktát tzv. mnichovské dohody. Překvapivě klidným a vyrovnaným hlasem informoval obyvatelstvo, vysvětlil pohnutky, které vládu k tomuto rozhodnutí přivedly, vyzval obyvatele k potlačení rozhořčení a zklamání. Hlasatel pak přečetl rozkaz hlavního velitele československé branné moci armádního generála Ludvíka Krejčího.[4] Ten vyzval armádu k poslušnosti a respektování rozhodnutí vlády a prezidenta republiky. Následující den – 1. října 1938 – vystoupil s emotivním projevem exministr František Ježek,[5] který zdůraznil nutnost překonat bolest porážky a žít dál, semknout se na národnostním principu.

V nepříliš dobré kvalitě se dochoval záznam projevu, ve kterém 3. prosince 1938 přednesl premiér Rudolf Beran[6] programové prohlášení nově jmenované vlády. Zdůraznil v něm zejména nutnost obnovy stability, klidu a pořádku, pozvednutí životní úrovně, respektování autority nově zvoleného prezidenta, v oblasti zahraniční politiky spolupráci se všemi sousedy. Pouze torzovitě a rovněž nepříliš kvalitně je dochován další Beranův projev z 29. ledna 1939. Vystoupil s ním na první manifestační schůzi moravské Mladé Národní jednoty v Brně.

Další nahrávky nás zavedou již dál po proudu času do dramatických letních měsíců roku 1942. Ze záznamu manifestace na Staroměstském náměstí v Praze 2. června 1942 můžeme vyslechnout konec projevu zástupce předsedy Národní odborové ústředny zaměstnanecké Arno Haise,[7] plamenný projev vedoucího Kuratoria pro výchovu

3 Jan Syrový (24. 1. 1888 Třebíč až 17. 10. 1970 Praha), armádní generál, ministr národní obrany od března do října 1926, od září 1938 do dubna 1939, premiér od 22.9. do 4. 10. 1938 a od 4.10. do 1. 12. 1938, po okupaci odešel z veřejného života, po válce degradován a Národním soudem v roce 1947 odsouzen k 20 letům těžkého žaláře, 1960 amnestován, 1960–64 pracoval jako noční hlídač.

4 Ludvík Krejčí (17. 8. 1890 Tuřany až 9. 2. 1972 Ústí nad Orlicí), český generál, legionář, 1933–39 náčelník hlavního štábu čs. armády, v září 1938 hlavní velitel operujících armád, odpůrce mnichovské kapitulace, k 1. 3. 1939 zbaven funkce náčelníka hlavního štábu, penzionován, od roku 1941 žil v Jablonném nad Orlicí, od října 1941 do července 1942 vězněn, po osvobození nebyl reaktivován, 1947 převeden do výslužby, v 50. letech perzekvován.

5 František Ježek (6. 9. 1890 Chrudim až 29. 11. 1969 tamtéž), politik, člen a představitel Československé národní demokracie, 1933–38 její místopředseda, od května do září 1938 ministr zdravotnictví, před MLS ani NS nestanul.

6 Rudolf Beran (28. 12. 1887 Pracejovice až 28. 2. 1954 Leopoldov), politik, čelný představitel agrární strany, 1935–38 její předseda, 1918–38 poslanec NS, od listopadu 1938 do března 1939 předseda Strany národní jednoty, od 1. 12. 1938 do 15. 3. 1939 předseda vlády, pak odešel z politického života, udržoval kontakty s odbojem, v roce 1941 zatčen a v červnu 1942 odsouzen v Berlíně k desetiletému trestu, v prosinci 1943 propuštěn do domácího vězení, konfinován v Pracejovicích, 6. 5. 1945 osvobozen Američany, 14. 5. 1945 zatčen čs. bezpečnostními složkami a dubnu 1947 odsouzen NS k dvacetiletému trestu, zemřel ve vězení.

7 Arno Hais (30. 11. 1893 Rottenstein až 16. 6. 1971 Vídeň), novinář, odborář a politik, spoluzakladatel KSČ, 1929 z KSČ vyloučen, přešel do sociálnědemokratické strany, 1939–42 vedoucí představitel Národní odborové ústředny zaměstnanecké, člen vedení PVVZ, 1942–45 vězněn, 1945–48 přednosta tiskového odboru ministerstva výživy, v březnu 1948 emigroval.

mládeže v Čechách a na Moravě Františka Teunera[8] a projev ministra školství a lidové osvěty Emanuela Moravce.[9] Ten zakončil svým demagogickým vystoupením vládou organizovanou demonstraci, projev odsouzení atentátu, politiky prezidenta Beneše, věrnosti a oddanosti Velkoněmecké říši. Ve stejném duchu se odehrály také další Moravcovy projevy: vystoupení na manifestaci obyvatelstva jižních Čech 20. června 1942 v Táboře či na manifestaci na Václavském náměstí 3. července 1942. Na té promluvil spolu s předsedou vlády dr. Jaroslavem Krejčím,[10] který se v projevu přihlásil k Emilu Háchovi, jako jedinému představiteli českého národa, a Adolfu Hitlerovi.

Další Krejčího projev se dochoval v podání hlasatele protektorátního rozhlasu. Krejčí v něm nejen jménem svým, ale i jménem celé protektorátní vlády a státního prezidenta Emila Háchy, uvítal 14. října 1943 v Praze nového říšského protektora Wilhelma Fricka.

Zřejmě nejcennější ze zpřístupněného celku jsou projevy proslovené k 5. výročí volby Emila Háchy prezidentem. Mezi řečníky opět nechyběl agilní Emanuel Moravec, který na Háchovo výročí reagoval v historizujícím projevu při návštěvě Hradce Králové 28. listopadu 1943. Z pracovníků prezidentské kanceláře veřejně vystoupil Josef Kliment.[11] Až dojemně působí, jak na mládí a dospívání svého staršího bratra vzpomínal Ing. Theodor Hácha.[12]

Doufáme, že zpřístupněné zvukové nahrávky, zachycující na rozdíl od tištěné podoby vedle obsahové stránky rovněž atmosféru projevu, se stanou badatelsky hojně využívaným pramenem.

8 František Teuner (6. 3. 1911 Benešov až 1978 Norimberk), do roku 1941 činitel ČNST-Vlajky, předseda Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě a jeho generální referent, odsouzen Národním soudem v nepřítomnosti, vydán Američany a prezidentem omilostněn, koncem 60. let se vystěhoval do Německa.

9 Emanuel Moravec (17. 4. 1893 Praha až 5. 5. 1945 tamtéž), plukovník čs. armády, odpůrce přijetí mnichovské dohody, prodělal názorový obrat k totální spolupráci s okupační mocí, od 19. 1. 1941 ve vládě Jaroslava Krejčího ministr školství a vedoucí Úřadu lidové osvěty, po atentátu na Heydricha hlavní mluvčí a iniciátor pronacistických vystoupení, organizátor Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě a Veřejné osvětové služby, 5. 5. 1945 spáchal sebevraždu.

10 Jaroslav Krejčí (27. 6. 1892 Křemenec až 18. 5. 1956 Praha), právník, vysokoškolský pedagog a politik, od roku 1920 pracoval na Úřadu předsednictva vlády, 1936–38 vedoucí sekretariátu Právní rady, 1938–39 předseda ústavního soudu, od 1. 12. 1938 do 15. 3. 1939 ministr spravedlnosti, 1939–45 členem protektorátních vlád, od ledna 1942 do ledna 1945 předseda vlády, od roku 1943 neoficiálně, od května 1944 oficiálně zastupoval prezidenta Emila Háchu, v květnu 1945 zatčen, 1946 odsouzen NS k 25 letům těžkého žaláře, zemřel ve vězení.

11 Josef Kliment (24. 6. 1901 Havlíčkův Brod až 4. 10. 1978 Praha), právník, právní historik a publicista, 1928–38 tajemník Nejvyššího správního soudu, 1938–44 poradce Emila Háchy a tiskový referent prezidentské kanceláře, 1944–45 první předseda Nejvyššího správního soudu. Obhajoval kolaboraci a historicky právními argumenty zdůvodňoval existenci protektorátu v rámci německé říše, 1947 odsouzen k doživotnímu trestu těžkého žaláře, 1960 amnestován.

12 Theodor Hácha (22. 7. 1874 Trhové Sviny až 5. 2. 1952 Praha), český technik, konstruktér a překladatel, bratr Emila Háchy, za okupace pomáhal osobám postiženým nacistickou perzekucí, 1948 vystěhován z pražského bytu, natrvalo se odstěhoval do Hostomic, spolupracoval s Národním muzeem.

Druhá česká oběť „schvalování" atentátu na Hitlera z 20. července 1944

Jiří Plachý

Problematika postihu československých občanů nacistickým represivním aparátem za „schvalování atentátu na Vůdce a říšského kancléře" v létě a na podzim 1944 není dodnes záležitostí zcela zmapovanou. Jako jediný dosud známý případ takového postihu je uváděna kauza Vladimíra Vojtěchovského, popraveného za tento delikt dne 24. listopadu 1944 v Praze na Pankráci.[1] Mimo něj však existoval minimálně ještě jeden československý občan, který v důsledku „schvalování atentátu" přišel o život.

Byl jím jednadvacetiletý soukromý úředník Kurt Kasper (* 2. června 1923), rodák ze severočeských Lovosic. Kasper pocházel ze smíšeného manželství – jeho otec byl sudetský Němec, později horlivý nacista, Ing. Josef Kasper.[2] Matka Helena, rozená Khonová,[3] naopak nebyla zcela árijského původu a hlásila se k české národnosti. Její manžel se s ní kvůli tomu v roce 1939 (po 17 letech manželství) rozvedl a syna se zřekl. Kurt se stejně jako matka hlásil k české národnosti, byl domovsky příslušný do Dvora Králové u Berouna a po okupaci měl „protektorátní" státní příslušnost. Byl římskokatolického vyznání a podle poválečného svědectví stanice SNB v Berouně za války *„požíval ve svém okolí velmi dobré pověsti"*.[4] Naposledy bydlel v Karlově ul. č. p. 325 v Berouně III a vzhledem k tomu, že kvůli svému původu nemohl dostudovat,[5] pracoval jako úředník u stavební firmy Josef Jelínek a synové v Hýskově u Berouna.

Dva nebo tři dny po atentátu na Hitlera se Kasper zastavil za svým kamarádem Ladislavem Horčičkou (*1921),[6] který bydlel na Plzeňské třídě č. p. 75 v Berouně II. Před ním pak vyjádřil lítost, že se atentát nezdařil. Doslova mu řekl: *„Škoda, že se to*

1 Na tento případ poprvé upozornil Dalibor STÁTNÍK ve své studii *Agenti nacistických bezpečnostních složek Gestapa a Sicherheitsdienstu ve službách StB – Kurt Wilfer a ti druzí*" (In: *Sborník Archivu MV*, Praha 2003, s. 5–53.) V článku *Valkýra – Dozvuky pokusu o státní převrat z 20. července 1944* (*Historie a vojenství*, 4/2005, s. 50–65.) na něj znovu poukázal Jan Boris UHLÍŘ.

2 Ing. Josef Kasper byl během 2. světové války ředitelem společnosti Cement a. s. v Králově Dvoře u Berouna. Po válce zmizel a čs. bezpečnostními orgány po něm bylo vyhlášeno pátrání.

3 Helena Kasperová (*15. srpna 1904 v Lovosicích) byla od 6. 3. 1943 vězněna v Ghettu Terezín. Válku přežila. (*Terezínská pamětní kniha*, II. díl, Melantrich-Terezínská iniciativa, Praha 1995, s. 1184.) Po válce bydlela v Praze II, Veverkova ul. 1, a svědčila u Mimořádného lidového soudu v Praze v procesu proti Staňkovi a Warbovi.

4 Státní oblastní archiv (SOA) Praha, f. Mimořádný lidový soud (MLS) Praha, číslo jednací (č. j.) Ls 854/45, Zpráva Velitelství stanice SNB Beroun ze 7. 2. 1946.

5 V letech 1929–34 vychodil obecnou školu, 1934–37 tři třídy české měšťanky a dále pokračoval ve studiu na obchodní akademii.

6 Horčička byl Kasperovým spolužákem. Po válce se o něm vyjádřil: *„... byl to velmi hodný hoch a smýšlením dobrý Čech."* (SOA Praha, f.: MLS Praha, č. j. Ls 854/45, Výpověď L. Horčičky z 16. 10. 1945.)

nepovedlo.“[7] Horčička sám měl na věc stejný názor. Ani jeden z nich však netušil, že jejich rozmluvu ve vedlejším pokoji poslouchá druh Horčičkovy matky Oldřich Staněk.

Čtyřicetiletý Staněk[8] byl „V-Mannem“ kladenského Gestapa a měl v té době již na svědomí několik udání a minimálně jeden lidský život. (V září 1943 udal stolní společnost scházející se v berounském hostinci „U Hebdů“, která oslavovala kapitulaci Itálie. Následkem toho bylo zatčeno pět občanů. Čtyři byli až do července 1944 vězněni, pátý, zámečník Jan Lhota,[9] zahynul 22. října 1943 v Terezíně.) Udání podával poněkud komplikovaně prostřednictvím primáře interny berounské všeobecné nemocnice MUDr. Franze Warby.[10] Také tentokrát za ním spěchal s novým hlášením. Warba případ oznámil vrchnímu kriminálnímu asistentovi kladenského Gestapa Waltru Forstrovi.[11] Případ pak vyšetřoval vrchní kriminální tajemník Alfred Forkel.[12] Kladenským Gestapem byl pak Kasper 4. srpna 1944 zatčen.[13] Dne 19. srpna 1944 o případu informoval úřad německého státního ministra pro Čechy a Moravu říšské ministerstvo spravedlnosti a o dva dny později byla vrchním státním návladním u Německého zemského soudu v Praze podána proti Kasperovi obžaloba.[14] Hlavní líčení se konalo u Zvláštního soudu Německého zemského soudu v Praze (Sondergericht bei dem Deutschen Landgericht in Prag) již 23. srpna 1944. Kurt Kasper v něm byl uznán vinným z trestného činu „sabotáže“ a odsouzen k trestu smrti.[15] Rozhodnutím říšského protektora v Čechách a na Moravě z 21. září 1944 a s vědomím samotného

7 Archiv Ministerstva vnitra Praha (AMV), f. Německé soudy v říši, sign. 140–120–21. (Dále citováno pomocí signatury.) Tento archivní fond byl do Československa předán v 60. letech z tehdejší NDR.

8 Oldřich Staněk (*23. února 1904 v Plzni). Vychodil 5 tříd obecné školy a 3 třídy měšťanky. Údaje o vyučení chybí. V letech 1925–27 absolvoval základní vojenskou službu v čs. armádě (svobodník v záloze). Mezi válkami žil v Bratislavě. V roce 1939 se vrátil do Čech, naposledy pracoval jako soukromý úředník (zástupce První brněnské pojišťovny).

9 Jan Lhota (*26. února 1898 v Berouně), trvale bytem v Berouně I, č. p. 114. Spolu s ním byl zatčen farář Československé církve Ladislav Král (*1902), vrchní účetní Okresní hospodářské záložny v Berouně František Křížek (*1899), úředník všeobecné nemocnice v Berouně Josef Mottl (*1898) a obchodní zástupce Václav Vilikovský (*1903). Zatčeni byli 29. 9. 1943 kladenským Gestapem. Všichni byli vězněni do července 1944 v Terezíně (Malá pevnost) a následně v koncentračním táboře Dachau. Hostinec „U Hebdů“ se nacházel na Plzeňské třídě č. p. 26 v Berouně II.

10 MUDr. Franz Warba (* 21. listopadu 1907 v Damnově u Plané). Vychodil obecnou školu, gymnázium a Lékařskou fakultu Německé univerzity v Praze. Absolvoval vojenskou základní službu v čs. armádě (ppor. zdrav. v záloze). Asistent interní kliniky prof. MUDr. Rudolfa Schmidta v Praze. Na jeho doporučení se v květnu 1940 stal primářem interní kliniky Všeobecné veřejné okresní nemocnice v Berouně. Člen NSDAP od 1. 11. 1938. Warba byl spolupracovníkem kladenské služebny SD a zřejmě současně i spolupracovníkem kladenského Gestapa.

11 Walter Forster (* 7. února 1907 v Karlových Varech) byl v procesu se skupinou příslušníků kladenského Gestapa odsouzen MLS v Praze dne 24. 4. 1947 k trestu smrti a téhož dne popraven. (LIŠKA, Otakar a kol.: *Vykonané tresty smrti Československo 1918–1989*, *Sešity* č. 2, ÚDV, 2. vydání, Praha 2006, s. 62.)

12 Alfred Forkel (*27. 3. 1906 v Klein Walbrun) byl ve stejném procesu jako W. Forster (viz) odsouzen na 30 let odnětí svobody. V roce 1955 byl amnestován a odsunut do NDR. (ČVANČARA, Jaroslav: *Někomu život, někomu smrt 1939–1941*, Laguna, Praha 2002, s. 94.)

13 Zadržen a vyslýchán byl i Horčička, protože se mu však nepodařilo účast na Kasperově „zločinu“ plně prokázat, byl posléze propuštěn.

14 AMV, sign. 141-120-21. Pod obžalobou je podepsán v zastoupení Dr. Ludwig.

15 Tamtéž. Senát zasedal ve složení Dr. Bellmann (předseda), Dr. Grund a Narath (soudci). Žalobu zastupoval státní návladní Rheder-Knöspel. Případ byl projednáván pod č. j. 4 KLs 221/44-V.-1445/44.

Hitlera nebyla Kasperovi udělena milost a dne 5. října 1944 v 16.39 hod. byl rozsudek v Praze na Pankráci vykonán.[16]

Ani Staněk s Warbou však svému osudu neušli. S největší pravděpodobností již v průběhu Květnového povstání byli oba zatčeni.[17] Z vazby Okresního soudu v Berouně byli 20. prosince 1945 převezeni do vazby Mimořádného lidového soudu v Praze na Pakráci. Dne 14. února 1946 byli ve společném procesu uznáni vinnými ze zločinů proti státu a udání celkem sedmi československých občanů (mj. i Kurta Kaspera).[18] Byli odsouzeni k trestu smrti a téhož dne i popraveni.[19]

16 Tamtéž.

17 Poprvé byli protokolárně vyslechnuti dne 10. 5. 1945. Ještě téhož dne se oba plně doznali. U těchto výslechů zřejmě již asistovaly výslechové orgány sovětské NKVD. V blíže neurčené době byli oba udavači i ve vazbě NKVD. Ta je pak předala zpět subkomisi vyšetřovací a bezpečnostní komise v Berouně, která celý případ vyšetřovala.

18 §§ 3/1 (zločin proti státu); 11 (udavačství) zák. č. 16/1945 Sb. II (retribuční dekret). Warba byl mimo toho ještě uznán vinným z obohacení se židovským majetkem (§ 10 r. d.).

19 SOA Praha, f. MLS Praha, č. j. Ls 854/45, úřední záznam o výkonu trestu z 14. 2. 1946.

ARCHIVNÍ A–Ž

Ad fontes: Causa Lety. Mediální stálicí na českém nebi žurnalistiky je drahnou řádku let „cikánský“ tábor Lety. Příčiny tohoto stavu jsou různé. Ať už je to současný stav místa v dominanci komplexu velkovýkrmny vepřů, či nic neřešící zájem politiků, stojící ve stínu konkurence akčních zásahů neonacistů. Téma dozajista mediálně vděčné, způsobující ve svědomí zdejšího národa směs nepříjemných reminiscencí, zasahuje z nedávných, avšak poznenáhlu rádoby pozapomenutých dějin až do živé, po skutku volající současnosti. Pozornému čtenáři navíc nemůže uniknout jistý fakt, kterým je právě fakt absence. O to více je tento stav zarážející, neboť o táboře v Letech i v Hodoníně byly napsány i opravdu věcné články či studie. V prvé řadě se jistě sluší připomenout knihu *Holocaust českých Romů* našeho největšího znalce této otázky prof. Ctibora Nečase. Publikace spočívá na studiu velkého množství pramenů, avšak ani prof. Nečas, ani jiní badatelé dosud neshlédli fond kriminální ústředny z let protektorátních uložený v Archivu Ministerstva vnitra v Kanicích. Právě v kompetenci neuniformované kriminální policie se totiž nacházelo – řečeno v dobové terminologii – *„potírání cikánského zlořádu“*. – Jistě nám materiály AMV Kanice nemohou nabídnout dokonalý obraz holocaustu Romů na českém území, netvoří ani ucelený fond, jak je tomu ve Státním oblastním archivu v Třeboni, nicméně fakt, že dosud nebyl zájem si zde dochované dokumenty prohlédnout, je zarážející. Namátkou bych uvedl zprávu oddělení K I/4b pražského kriminálního ředitelství, které se zabývalo romskou otázkou. Zpráva pochází z konce roku 1942 a přehledným způsobem shrnuje jednotlivé transporty Romů ze záchytného tábora (v orig. *Anhaltelager*) v Letech do tábora koncentračního v Osvětimi. Dozvídáme se, že tohoto roku poslední, v řadě již osmý transport, dosáhl dodáním 1 155 osob *„zločinců z povolání a asociálů jejich odstranění z lidské společnosti“*. – Určitý obraz o táborovém životě skýtá útlá publikace *Lagerordnung für die Zigeunerlager Lety bei Pisek (Böhmen) und Hodonin bei Kunstadt (Mähren)*. Zde se účel těchto táborů uvádí dvojí: *„a) vyřazení cikánů ze společnosti; b) jejich výchova k práci, pořádku a disciplíně.“* Velký prostor je v této publikaci věnován tělesné očistě, praní prádla a oblečení. Důrazně je zde řečeno, že si chovanci musí nejméně jednou denně mýt obličej, krk, ruce a čistit zuby. Pozornost je dále věnována vzájemnému chování, oslovování se, trávení volného času – výslovně je zakázáno hraní karetních her a jakýchkoli jiných her o peníze, naopak zpěv a orchestr je zmíněn jako povolený, stejně jako jiné takové hry *„sloužící zájmům společenství cikánského tábora“*. Jako dorozumívací řeč je povolena pouze němčina, *„cikánština je zakázána“*. Větší část táborových pravidel zaujímá jeden z důvodů zřízení tábora: organizování práce. Úvodem se zde praví, že prací je povinován každý práceschopný chovanec tábora. Pracovat se mělo jak v táboře, tak i mimo tábor.

Děti od tří let měly být pod dohledem táborové vychovatelky a od šesti let se měly vyučovat čtení, psaní a počítání. Vstávalo se v létě v pět hodin, v zimě v šest a o nedělích a svátcích o hodinu později, poté se měli chovanci umýt, nasnídat se a odebrat se do práce. Požívání alkoholu bylo zakázáno, kouření taktéž, ovšem jako určité povzbuzení či za odměnu mohlo být v ojedinělých případech velitelem tábora povoleno, maximálně však na tři cigarety denně. – Tyto výňatky z táborového řádu *„Cikánského tábora v Letech“* nám snad mohou poskytnout určitou představu, jak tábor fungoval, nebo spíše fungovat měl. K úplnému obrazu skutečného provozu je neoddiskutovatelně nutná rozsáhlejší pramenná základna. Uvádím zde tento příklad pouze jako ukázku typu pramenů vztahujících se k této problematice; pramenů, jež jsou uloženy v Archivu MV v Kanicích. [TZ]

Aktiv. Otázce *„aktivu“* či někdy též *„konzultantů“*, tedy nikde neevidovaných, proto dodnes anonymních informátorů Státní bezpečnosti (na rozdíl od tajných spolupracovníků např. Správy zpravodajské techniky, jejichž evidence byla v roce 1989 zničena), jsem již jednou věnoval letmou pozornost. (Srov. FROLÍK, Jan: *Ještě k nástinu organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989*, SAP 2/2002, s. 496–497, pozn. č. 215.) To jsem ovšem tehdy netušil, že se mi podaří najít materiály, dokládající instituci aktivu již v roce 1950. Tehdy vydalo krajské velitelství StB v Brně podřízeným okresním útvarům pokyn vypracovat v okruhu své působnosti také evidenční karty jednotlivých obcí, které měly obsahovat veškeré dostupné údaje o každé obci v okrese a jejích obyvatelích, tedy jakýsi „rodopis“ obcí. Mimořádně zajímavá je v námi sledované souvislosti předposlední rubrika karty, označená písmenem *„D“*, která slouží k podchycení D-pramenů, tj. takových osob, o kterých je orgánům známo, že jsou *„kdykoliv schopny poskytnout kterémukoliv bezpečnostnímu orgánu veškeré zprávy z jejich bydliště, např. předseda KSČ, JZD apod. Jsou to takové osoby, které nejsou přímými a řádně obhospodařovanými spolupracovníky jednotlivých orgánů.“* (Srov. AMV, f. 310-10-1, *Směrnice na zřízení věcné operační kartotéky O StB a VO StB* z 17. 11. 1950.) Protože jde o cyklostylovaný dokument, lze předpokládat, že okresní útvary StB přinejmenším v tehdejším Brněnském kraji se touto směrnicí také řídily. Bohužel, žádná taková karta se do roku 1989 nezachovala. Šlo by nepochybně o velmi výmluvný a hodnotný pramen nejen z hlediska historického, ale i sociologického. Myslím, že citace vystihuje *„aktiv“* velmi výmluvně. Ve velkých městech k němu jistě patřili i předsedové místních organizací KSČ, uličních výborů, domovnice a ve velkých podnicích též pracovníci kádrových oddělení a oddělení zvláštních úkolů. Stranou naší pozornosti by neměli v této souvislosti zůstat ani příslušníci Pomocné stráže VB, jejichž úloha zejména v malých obcích byla prakticky nezastupitelná. V rozkaze z roku 1962, kterým jim bylo vysloveno poděkování u příležitosti desátého výročí založení, byla PS VB definována jako *„více než stotisícová*

armáda", ba dokonce náznak *„budoucí komunistické samosprávy"*. (Srov. Rozkaz ministra vnitra č. 12 z 16. 5. 1962.) [JF]

AMV-oddělení vyšetřovacích a operativních spisů v roce 2005. Ve služební studovně oddělení bylo v roce 2005 uskutečněno 1 142 badatelských návštěv, při kterých byly předloženy veškeré archivní a registrační protokoly k zdejším fondům, kartotéka k Akci 48 včetně tzv. svazků vyhodnocení, 3 770 svazků v originále a 1 286 mikrofiší. Kromě toho pracovníci oddělení připravovali materiál předkládaný žadatelům v pražské badatelně Na Struze (celkem 1 574 svazků a 437 fiší) a na pracovišti v Pardubicích. Pro potřeby žadatelů celkově vyhotovili 23 486 listů fotokopií archivních materiálů. Podrobnější informace o činnosti jednotlivých oddělení Archivu Ministerstva vnitra najdete na našich webových stránkách www.mvcr.cz/archivnictvi/archivmv.html. [W]

Blázni jsou snad nejsvobodnější lidé na světě, jak dokazuje již Erasmus Rotterdamský a po něm třeba náš Švejk. Také Bezpečnost, která bez milosti likvidovala každého, kdo se jí jen trochu znelíbil, nakonec musela kapitulovat před oligofrenikem L. Rybářem, chovancem ústavu pro postižené osoby, který chodil ještě v dubnu 1976 s čs. trikolorou, letopočtem 1968 a jmény Dubček, Smrkovský, Černík na klopě kabátu. Své nemoci a vzhledu navíc zneužíval k žebráni a co horšího: *„Dokonce se jako žebrák nechává fotografovat cizinci za určitý úplatek."* [DS]

Dotazy veřejnosti nejsou mnohdy jednoduché, někdy obsahují i zavádějící údaje. Archiváři musí vynaložit mnoho úsilí, aby jejich korespondence s žadateli nebyla o negativních výsledcích, přičemž je nutné využít několika archivních fondů, jak státobezpečnostních, tak Veřejné bezpečnosti nebo Pohraniční stráže nacházejících se v různých odděleních Archivu MV, aby se úspěch dostavil. To byl i případ dotazu k tzv. hrušeckému tanku (podle obce Hrušky u Břeclavi), s nímž se pan Beneš pokusil neúspěšně uniknout v roce 1970 za hranice. Badatel si předsevzal nastínit vznik tohoto vozidla a zjistit, jak v době vzniku vypadalo. – Jelikož StB tuto událost šetřila, dalo se předpokládat, že existuje v AMV-oddělení vyšetřovacích a operativních spisů vyšetřovací svazek vedený na pana Beneše. Žadatel se pokusil dodat křestní jméno a ročník narození, ale svazek na základě těchto údajů nalezen nebyl. – Žádost pak putovala do AMV, oddělení Brno-Kanice. Zde nám pomohlo, že jsme si „pamatovali" dva roky starou informaci od kolegů z pražského oddělení AMV (Na Struze) o datu události, a tudíž jsme mohli poměrně rychle v příslušné registraturní knize (protokol vyšetřovacích spisů) nalézt osobní údaje jmenovaného a tentokrát již bylo možné v oddělení vyšetřovacích a operativních spisů požadovaný svazek zjištěné osoby nalézt. – Ale ouha! požadovaná fotografie „pancéřování" tanku se v něm nenacházela. Jelikož tím byla „státobezpečnostní" linie fondů vyčerpána a prameny z fondů Pohraniční stráže o „tanku" také mlčely, protože vozidlo nebylo zadrženo příslušníky PS, byl prověřen ještě fond Hlav-

ního velitelství Veřejné bezpečnosti a úspěch se dostavil: svodka z Brna obsahovala zevrubnou informaci včetně fota tanku a uváděla, že po neúspěchu pan Beneš pěšky přešel státní hranici u Valtic. Takže ještě zbývalo najít v pohraniční knize roty Valtice Rajsna onen záznam a případ byl „pod střechou". Máli někdo chuť vidět tank „živě", může využít dalšího zařízení rezortu vnitra – Muzea Policie ČR. [PV]

Doupě, Hnízdo, Hrad a Výrovka. A mohli bychom dodat Premiér, neboť to je nadřazený krycí název objektového svazku, vedeného československou rozvědkou na *„redakci ideodiverzního emigrantského časopisu Svědectví v Paříži"* v letech 1974–1990 (nacházejí se v něm ovšem i materiály starší, od roku 1948). Hlavní protagonista Pavel Tigrid je zde označen krycím názvem Dárek a v záhlaví uvedené názvy pak znamenají redakci Svědectví na rue Croix (Hnízdo), na rue du Pont (Doupě), Tigridovo bydliště v Héricy sur Seine (Hrad) a penzion ve švýcarském Verbier, respektive byt Pavla Tigrida v tomto penzionu (Výrovka). Svazek byl Archivu MV delimitován z Úřadu pro zahraniční styky a informace počátkem tohoto roku a byl zařazen do archivu pod signaturou UZ-7. [W]

Emigrace ve Švýcarsku a ve Francii. Na sklonku minulého roku byly AMV delimitovány z Úřadu pro zahraniční styky a informace dva objektové svazky (respektive jejich dochovaná torza) bývalé I. správy, tedy rozvědky, jejichž zpřístupnění jistě potěší historiky, zabývající se dějinami československé emigrace v letech 1948–89. Jedná se o objektový svazek (dále OBS) Emigrace ve Švýcarsku (registrační číslo 12398, a. č. UZ-5, 1 hlavní svazek + 33 podsvazků), zavedený 7. listopadu 1969 s cílem *„…strukturálně rozpracovávat za účelem získání uceleného obrazu o činnosti emigrace v zemi, …aktivně rozpracovávat skupinu bývalých funkcionářů KAN v Basileji, …aktivně rozpracovávat osobu Šika…"*, který obsahuje písemnosti z let (1948) 1963–89. V tzv. tematických podsvazcích tohoto OBS nalezneme jak všeobecné informace o čs. emigraci ve Švýcarsku či dílčí poznatky k jednotlivým osobám nebo událostem (např. místa shromažďování čs. emigrace, setkání čs. emigrantů s A. Solženicynem, opatření k provokacím při utkání ČSSR – SSSR na mistrovství světa v ledním hokeji v roce 1971, stavy čs. emigrace v jednotlivých zemích v roce 1971, počty čs. občanů v uprchlických táborech v roce 1969, názory čs. emigrace, zprávy o činnosti emigrace, seznamy emigrantů), tak ucelené materiály k „dílčím objektům" zájmu čs. komunistické rozvědky. K posledně uvedeným se řadí zejména podsvazky nazvané Svaz spolků (tj. Svaz československých spolků ve Švýcarsku, Verband der tschechoslowakischen Vereine in der Schweiz), které začínají agenturní zprávou o zvolení JUDr. Miroslava Tučka novým prezidentem svazu (1970), a podsvazek Světová rada církví (materiály z let 1984–89). Součástí OBS jsou rovněž tzv. podsvazky osobní, tj. vedené na jednotlivé osoby. – Skromnějším, alespoň tedy co se rozsahu týče, se jeví být OBS Emigrace ve Francii (registrační číslo 12398, a. č. UZ-6, 1 hlavní svazek + 17 podsvazků). Byl za-

ložen rovněž 7. 11. 1969 a zaměřen na *„účinné rozpracování hlavních zájmových osob v čs. emigraci ve Francii, zejména P. Tigrida“*. K nejzajímavějším dokumentům tohoto OBS patří souhrnné zprávy o činnosti čs. emigrace ve Francii, osobní korespondence Jožky Pejskara, Vojtěcha Grubera a Eduarda Řeháka, podsvazek nazvaný Stážisté a stipendisté (o čs. studentech ve Francii v letech 1969–71) a v neposlední řadě osobní podsvazek Antonína Šnejdárka (materiály z let 1947–79). [W]

Husák jako betlémová figurka je jistě představa dosti zvláštní, ale možná mnoho nechybělo a kdo ví… Pojďme ale napřed hlouběji do historie. Předobrazem Drdova *Vyššího principu* byla skutečná událost, která se stala na příbramském gymnáziu za protektorátu, kdy jeden student vytrhl před ostatními z tehdejšího časopisu *Zdroj* obrázek snad Adolfa Hitlera s tím, že tam nemá co dělat. Totalitní moc je na své symboly nesmírně hrdá a nesnese jejich jakékoliv zesměšnění natož dehonestaci. V roce 1984 stálo Státní bezpečnosti za záznam v objektovém svazku školství ve východních Čechách, že na Střední průmyslové škole stavební v Náchodě došlo k něčemu podobnému. 15. března (jak symbolické datum) 1984 byl ve třetím ročníku *„zjištěn výskyt znehodnocené učebnice, ve které byl znehodnocen snímek s. Husáka, a to tím, že tento byl částečně vystřižen nůžkami, a to na způsob, jak jsou stojící postavy ve skládácím betlému“*. Bylo zjištěno, komu učebnice patřila a kdo s ní dále pracoval. Oba studenti však svorně popírali svou vinu. Celou věc mělo vyřešit ředitelství školy snížením známky z chování a důtkou, ale rukopisná poznámka nasvědčuje, že studenti se stali objektem státobezpečnostního šetření a pohovoru. Škoda, mohli jsme mít betlém zase o jednu figurku bohatší. [DS]

Invalidé. Je známou skutečností, že Státní bezpečnost viděla a nalézala nepřítele všude, ale to, že se zaměřila i na nemohoucí invalidy, to už je opravdu jen pro otrlé. V polovině 70. let se zcela vážně zabývala situací v tzv. invalidovně v Hořicích, a sice volbami do samosprávy pacientů. *„Členové KSČ ze zdravotního personálu se obávají, aby ve volbách nevyhráli pravičáci. Na pokojích mladých pacientů se objevují plakáty se sexem a americké vlajky.“* Obavy se skutečně vyplnily, na kandidátku se dostaly osoby *„s pravicovým zaměřením, propagující západní kapitalistický způsob života“*. Ale nedosti na tom, poslyšme, koho se StB obávala: *„Předsedou této samosprávy se stal Voříšek Karel, bývalý aktivní voják ČSLA, nepřátelsky zaměřen proti zřízení, trvale ochrnutý.“* Rovněž dalšími členy samosprávy byly osoby odkázány na invalidní vozík. Pracovník oddělení StB Jičín rezignovaně dodal, že je *„velmi zajímavé, že jsou vyznavateli západního způsobu života, i když jim je negace západního způsobu života ve vztahu právě k postiženým osobám vysvětlována“*. Co k tomu více dodat? [DS]

Jak zastavit ministra zahraničních věcí. Skutečně příkladné plnění služebních povinností hlídkou Pohraniční stráže ilustruje událost, jež se stala na státní hranici v červnu 1950. Dvoučlenná hlídka

útvaru PS Lanžhot střežila ze dne 23. na 24. června 1950 v celním pohraničním pásmu na okraji obce Lanžhot státní silnici Břeclav – Bratislava. Předepsáno měla pátrání po pěti jugoslávských příslušnících, prchajících z Prahy. Asi kolem 00.30 hod. dne 24. června hlídka zahlédla ve směru od Břeclavi světla osobního automobilu. Její velitel svob. Jaroslav Šťastný proto vstoupil do vozovky a na vzdálenost 80 m dával posádce předepsané znamení červeným světlem k zastavení. Auto zn. Tatraplán sice zpomalilo, avšak ve chvíli, kdy dojelo až k hlídce, přidal jeho řidič znovu plyn a začal z místa ujíždět. Svobodník Šťastný se proto rozhodl použít k zastavení služebního samopalu a po ujíždějícím autu vypálil krátkou dávku čtyř ran. Po střelbě se vůz ve vzdálenosti asi 10 m od hlídky zastavil. Současně s tím přijelo k hlídkujícím druhé osobní auto, z něhož vystoupilo pět ozbrojených mužů. Nejednalo se ovšem o žádné diverzanty, nýbrž – jak krátce nato hlídka zjistila – o příslušníky Státní bezpečnosti. Ještě větší překvapení však čekalo svědomité pohraničníky v ostřelovaném voze. Kromě dalších tří příslušníků Státní bezpečnosti v něm totiž seděl tehdejší ministr zahraničních věcí a pozdější předseda vlády Viliam Široký. Co se dělo poté, si lze jistě snadno domyslet. V dálnopisném hlášení Pohraniční stráže útvaru 7196 Znojmo čj. 231/83-43/1950 ze dne 24. června 1950 o použití zbraně bez výsledku (AMV Kanice, fond PS, použití zbraně, rok 1950, k. 115) se píše: *„Po provedené kontrole příslušníci StB vyhrožovali hlídce, že si to odskáče, a poučovali hlídku, jak má zakročovat. Hlídka PS poukázala orgány StB na to, že zakročovala podle platných předpisů a rozkazů správně, načež jí tito příslušníci StB řekli, že to jsou blbé předpisy.“* [AS]

Kapitán. Na konci minulého roku byl AMV delimitován z Úřadu pro zahraniční styky a informace personální spis bývalého, neblaze proslulého čs. rozvědčíka Pavla Minaříka. Vedle řady jiných zajímavostí obsahuje tento 194stránkový svazek původně vyučeného topenáře usnesení Městského soudu v Brně ze dne 9. března 1976, kterým se ruší rozsudek tohoto soudu ze dne 9. června 1971 ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Brně ze dne 22. července 1971, jímž byl Pavel Minařík uznán vinným z trestného činu opuštění republiky a odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání 3 roků. Svého činu se měl dopustit tím, že dne 5. září 1968 odcestoval na podkladě řádného cestovního dokladu na dobu 30 dnů do NSR, ale ve stanoveném termínu se zpět nevrátil, o prodloužení pobytu v cizině nepožádal a od 7. října 1968 zůstal jako československý občan bez povolení příslušných československých úřadů v zahraničí. Soud tehdy netušil, *„že Pavel Minařík nezůstal po dni 7. 10. 1968 v cizině bez povolení československých úřadů, nýbrž že jako pracovník československé rozvědky byl do ciziny vyslán za účelem splnění rozvědných úkolů“.* Soud pak vrátil trestní věc proti Minaříkovi k došetření prokurátorovi a ten jeho trestní stíhání zastavil. Co dodat? Snad jen slovy písně Josefa Laufera *„díky vám, díky, chlapíku statečný, za vaši odvahu, rozum a sílu…“* [RK]

Mauzoleum. Dne 17. listopadu 1953 převzala VIII. správa Ministerstva vnitra do své péče od Ministerstva národní obrany „Mauzoleum Klementa Gottwalda“, budované od smrti „prvního dělnického prezidenta“ v březnu 1953 na hoře Vítkově v Praze (viz ČERVINKA, Stanislav ml.: *Klement Gottwald na Vítkově – balzamizace těla v materiálech ÚV KSČ*, In: *Securitas imperii* 7. Sborník k problematice bezpečnostních služeb, Praha 2001, s. 319–351). Za tím účelem byl usnesením politického sekretariátu ÚV KSČ ze dne 5. října toho roku schválen návrh na zřízení zvláštního útvaru MV pro zabezpečení těla a Mauzolea Klementa Gottwalda, organizačně začleněného do VIII. správy. Početní stav jeho pracovníků se vyšplhal k číslu 98, i když původní návrhy mluvily dokonce o 124. Občanští zaměstnanci tvořili pouze nepatrné procento, bylo jich 15. Zbytek útvaru reprezentovali příslušníci SNB v počtu 35 mužů a příslušníci strážní roty Vnitřní stráže v počtu 48 mužů. V čele stál náčelník Mauzolea, který řídil a kontroloval veškerou činnost v objektu a zodpovídal za ni a zároveň zajišťoval styk se sovětskými lékaři, kteří měli v nejbližších letech provádět péči o ošetření Gottwaldova těla. Jeho zástupci pak příslušelo především materiální zabezpečení nutné k ošetření těla. Útvar se dále skládal z oddělení vnitřní ochrany, oddělení technické služby a oddělení pomocné služby. První z jmenovaných oddělení tvořili čtyři velitelé směn, střídavě konající službu a v době nepřítomnosti náčelníka velící celému útvaru Mauzolea. Kontrolovali vnitřní ochranné zařízení a vykonávali dohled nad úklidem v hlavních prostorách. Dohlíželi rovněž nad přístupem všech osob do hlavní části Mauzolea. Jednotlivým velitelům pak podléhalo celkem 16 orgánů, provádějících vnitřní ochranu hlavních částí a v době návštěv dohlížejících nad klidným průchodem návštěvníků. Oddělení technické služby tvořili hlavní technik, který zodpovídal náčelníku za bezproblémový chod všeho technického zařízení, pět dispečerů, střídavě konajících službu u dispečerského stolu, a tři elektrikáři pro obsluhu strojů a energetických zařízení. Oddělení pomocné služby pak zase tři laborantky, čtyři řidiči, jedna písařka, pět uklizeček první kategorie a šest uklizeček druhé kategorie. – Rota příslušníků Vnitřní stráže měla být začleněna do organizace 7. zvláštního praporu VS – pro ochranu Hradu. Složena měla být kromě velitelů z vojínů prezenčně sloužících, kteří vedle výkonu strážní služby museli provádět výcvik a školení dle řádů a předpisů ČSA. Úkoly roty prováděl její velitel prostřednictvím jedné čety čestné stráže a tří čet pro strážní službu, tzn. vnější střežení Mauzolea. Čestná strážní stanoviště byla dvě, a to u hlavního vchodu do pantheonu. V době návštěv, podle rozhodnutí politického sekretariátu a sovětských lékařů uskutečňovaných třikrát až čtyřikrát týdně, průměrně po třech hodinách, měla rota VS stavět dvě strážní stanoviště u vchodu do smutečního sálu, v němž bylo vystaveno tělo Gottwalda, a další dvě čestná stanoviště u hlavy sarkofágu. Ochrana památníku a přilehlého objektu energetické rezervy zvenku byla realizována od setmění do rozednění formou obchůzkového střežení, tj. pomocí dvou pohyblivých strážních stanovišť.

Střídání strážných VS se mělo provádět po dvou hodinách. Vnitřní ochrana Mauzolea příslušela příslušníkům SNB (AMV Kanice, f. A 2/1, in. j. 513). [RK]

Několik vět. Jeden z posledních vyšetřovacích spisů centrálních vyšetřovacích útvarů komunistické Státní bezpečnosti má v předlouhé archivní řadě estébáckých „vyšetřování" (rozuměj: výslechů, pronásledování, šikanování, mučení atp.) pořadové číslo 42 391 (přesná signatura V-42391 MV) a týká se petice *Několik vět.* Trestní stíhání (zatím proti neznámému pachateli) bylo zahájeno 26. 7. 1989 pro pobuřování: *„… s úmyslem vyvolat u čs. veřejnosti hromadné protestní akce, namířené proti politice KSČ a její vedoucí úloze…* [je] *rozšiřována písemnost Několik vět..."* (vyšetřovatel odboru vyšetřování StB Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje kpt. JUDr. Zdeněk Grulich). Pachatel sice určen nebyl, nicméně vzápětí proběhly domovní prohlídky u Alexandra Vondry, Stanislava Devátého, Jana Urbana, Jiřího Křižana, Anny Šabatové a rozjel se celý mechanismus estébáckého vyšetřování, při němž bylo vyslechnuto přes devadesát svědků. Vyšetřovací spis mj. obsahuje písmoznalecký posudek (9. 8. 1989) tří dopisů, zabavených A. Vondrovi, podepsaných *„Vašek"* nebo *„V. H."*, z nichž jeden byl dokonce datován (*„25/7/89 Hrádeček"*). Pracovník Výzkumného ústavu Federálního ministerstva vnitra Jiří Laštovka v pisateli dopisů po dlouhém rozboru identifikoval Václava Havla… Zbývá jen podotknout, že vyšetřování (a trestní stíhání) bylo zastaveno 7. prosince 1989. [W]

Operativní technika. Krycí názvy nasazování operativní techniky StB se v průběhu let měnily, podle *Směrnic o používání operativní techniky* (A-oper-IX-1) z roku 1959 existovalo šest základních tzv. technických úkonů (TÚ), které měly napomoci *„odhalovat a usvědčovat nepřátelské protistátní živly a bojovat s agenty imperialistických rozvědek"*: č. 103 (tajný odposlech), č. 52 (přechodný odposlech), č. 77 (tajný výjem), č. 330 (tajné kompromitující fotografování a filmování), č. 88 (otevírání a zhotovování specielních zajištěných zásilek a schránek) a č. 220 (telefonní odposlech). Tyto *Směrnice* byly v platnosti do roku 1964, kdy byly zrušeny rozkazem ministra vnitra č. 45. Za zmínku stojí úvodní upozornění *Směrnic*: *„Důsledně je nutno dodržovat zásadu, že operativní technika nesmí být používána ve stranických objektech a v objektech, v nichž jsou konána zasedání orgánů strany, …dále v bytech stranických funkcionářů, ve stranických hotelích, rekreačních střediscích, chatách apod."* [W]

Personální depozitář Archivu MV ČR v Kanicích spravuje personální spisy bývalých příslušníků a občanských zaměstnanců MV. Nejstarší ročníky sahají až k roku narození 1910. Je to materiál, který nám právě svou unikátní celistvou dochovaností a specifickým zaměřením na práci s „lidským materiálem" přibližuje profil člověka ve službách MV (úroveň jeho vzdělání, vyjadřovací schopnosti, názory a charakterové vlastnosti čelící nebo se podvolující tlaku vládnoucí ideologie) daleko lépe a více než studium strohých archivních dokumentů. Jako červená nit se písemným projevem per-

sonálních spisů vine typické „vymývání mozků“ projevující se zejména prázdnou frázovitostí a přílišnou šroubovaností ustálených výrazů. Jejich nevhodné použití v čase a prostoru mnohdy vážnou věc neúmyslně zesměšňuje. Neobratnost v písemném projevu spolu s gramatickou slabostí a myšlenkovou atrofií reflektuje obraz vzdělanosti v bezpečnostním aparátu. Od silné nedovzdělanosti příslušníků v 50. a na počátku 60. let, jejichž hlavním předpokladem pro výkon služby byl správný třídní původ, přes konec 60. a počátek 70. let, kdy s rozvíjejícím se středním rezortním školstvím získávalo i větší množství příslušníků středoškolské vzdělání, až posléze v dalších letech s nástupem nové generace a také vznikem Vysoké školy SNB přibývalo vysokoškolsky vzdělaných pracovníků v bezpečnostním aparátu. Doslovně citujeme několik úryvků z personálních spisů, které transkribujeme s originálními gramatickými chybami a které jsme se snažili vybrat tak, aby co nejlépe dokumentovaly předchozí úvahy: *„Své mládí jsem prožil a vyrůstal ve vesnickém a od 10 let proletářském – dělnickém prostředí… Protože rodiče buď dělali a nebo sháněli jako pomocní dělníci žibobití se o mně a sestru mnoho starat nemohli a tak jsem se ani ve škole dobře neučil a 2x jsem propadl… Bratr ženy je primář v nemocnici a člen strany po 45 roku. Je to tak trochu intelektuál ale má nějaké stranické funkce jako odborník. Jeho žena je však zarytá stranička nár. soc. a to ho asi dosti brzdí. S ní se skoro vůbec nestýkáme a já vůbec ne a moje žena se s ní již často pospářila…V roce 49 na podzim jsem se dopustil hrubého služebního poklesku za který jsem byl potrestán služebně i stranicky. Služebně přeřazením do správy TNP a stranicky důtkou s výstrahou. Tohoto budu stále litovat a stále se snažit, abych to straně a službě vynahradil všemožným pracovním úsilím.“ – „Politicky je průměrný a své vědomosti stále doplňuje čtením různých politických děl, které vlastní ve své chudé knihovničce.“ – „Nyní stařičká ustaraná žena bydlí sama ve vlastním chudičkém domečku a je spokojena. Chválí si dnešní režim a žije bez bídy a nedostatků.“ – „Povahy jest veselé, přímý, čestný, poctivý, pravdomluvný, lehkomyslný, nechá se svésti soudruhy k lehkomyslnému životu, rád navštěvuje zábavní podniky se ženami a má náklonnost k pití alkoholických nápojů i někdy opije se však vždy mimo službu.“ – „Pokud je pramenu známo…“ – „Pro službu v SNB dobře upotřebitelný…“ – „Není oddán nemírnému požívání alkoholických nápojů, surovostem a výtržnostem…“ – „Nestačí-li mu teoretické argumentace, dovede věc vysvětlit za pomoci silně vyvinutého třídního instinktu…“ – „Chodí vkusně a inteligentně oblékaná.“ – „Podnapil se tak, že při tanci spadl na zem a strhnul s sebou i svoji tanečnici, která nepoužívala dobré pověsti.“ – „Do protokolu jsem uvedl vše po pravdě a sice, že jsem se jmenovanou měl poměr, ale za účelem (2x), abych zjistil jaký cíl jmenovaná sledovala předstíráním zamilovanosti.“ – „Politicky nebyla nikde organizována, avšak její sklony byly vždy s dělnickou třídou.“ – „Řízení zákroku bylo nesprávné, že se to hned pozná, že nemám doktorát.“ – „Vím však určitě, že ona za ním nelezla jak tvrdila tady soudružka, ale že k ní chodil on a že to byla*

známost dvou svobodných lidí. Která neopravňuje takto o soudružkách hovořit." [MM]

Prameny k životním osudům Záviše Kalandry v Archivu MV. Před několika týdny vydalo nakladatelství Havran první historickou monografii věnovanou levicovému politikovi, literárnímu historikovi a publicistovi Záviši Kalandrovi (BOUČEK, Jaroslav: *27. 6. 1950. Poprava Záviše Kalandry. Česká kulturní avantgarda a KSČ*. Praha 2006, 163 s.). O zaměření knihy spíše vypovídá zvolený podtitul (možná by mohl být ještě doplněn přívlastkem meziválečná), neboť Kalandrově popravě a předchozímu zatčení, vyšetřování a odsouzení se J. Bouček věnuje pouze na několika stranách. Kniha je spíše zaměřena na širší čtenářskou obec a nesplňuje nároky kladené na odborný text, neboť v ní chybí poznámkový aparát. Autor ovšem na druhou stranu uvádí seznam použité literatury a pramenů, podle něhož v AMV studoval dokumenty označené signaturou *„H-213, Trestní spis Z. Kalandry"*. Pod zmíněnou signaturou se skrývá osobní svazek, který byl referátem 2011 1. oddělení II. sektoru Velitelství StB založen 25. 5. 1951, tedy necelý rok po Kalandrově popravě. Do archivu byl na návrh staršiny Eduarda Chalupy z 1. oddělení 1. odboru III. správy MV uložen v září 1954. Spis, který obsahoval celkem 375 listů, byl do archivu uložen *„na trvalo"* na základě rozhodnutí náčelníka 2. oddělení I. zvláštního odboru MV definitivně v září 1961. Dne 16. 1. 1980 ovšem komise z 1. oddělení SEO FMV část dokumentů vytřídila a zničila. Dnes tedy obsahuje celkem 240 listů, většinou se jedná o výpisy z vyšetřovacích spisů a zabavenou dokumentaci z domovních prohlídek (nejcennější jsou dopisy slovenského pověřence školství a osvěty Ladislava Novomeského, určené v letech 1947 a 1948 Z. Kalandrovi). Dokumenty jsou řazeny převážně tematicky a představují pouze malou část pramenů, které jsou k Z. Kalandrovi v Archivu MV dochovány. Z poznámky *„Trestní spis"* není možné určit, zda autor studoval vyšetřovací spisy k akci „Střed" (AMV, V-6301 MV), v jejímž rámci byl Kalandra zatčen a vyšetřován. Celkem se ve skutečnosti dochovalo 129 spisů (obsahují více než 21 000 stran), z nichž některé jsou velice cenným pramenem pro téma, kterému se Bouček věnoval (zejména V-6301 MV, svazek č. 1, 10 a 109). Z knihy je spíše zřejmé, že autor uvedené vyšetřovací spisy patrně neviděl. Je to jednoznačně na škodu věci, neboť tyto spisy obsahují velké množství dokumentů nejen o vyšetřování a přípravě otřesného „soudního procesu", ale také o předchozích životních osudech Z. Kalandry. Jak již před časem napsala V. Vaníčková (*Sborník Archivu Ministerstva vnitra*, č. 3/2005, s. 431), je například v jedné z dokumentačních příloh zachován dopis Karla Teigeho. Důležitým pramenem ke Kalandrově biografii jsou rovněž spisy, kde jsou zachovány výpovědi a další dokumenty k vyšetřování JUDr. Oldřicha Pecla (V-6301 MV, č. 9 a 112). Bouček ve své knize bohužel neuvádí, kdo konkrétně Kalandru vyšetřoval. Odpověď lze nalézt ve zprávách a výpovědích někdejších příslušníků referátu 46a sektoru IIa (v roce 1950 zde působili Pimpara,

Hrbáček, Svoboda, Janoud a Stárková) v letech 1962 a 1963 (H-785/6, H-786/3). V Archivu MV se nachází ještě jeden důležitý rozsáhlý soubor dokumentů k sledovanému tématu. Jedná se o několik svazků z fondu „Ústředna StB po roce 1945“ (AMV, 305-737-3, 4, 5, 6; 305-738-1; celkem přibližně 640 stran), v nichž jsou uloženy dokumenty k poúnorovému vyšetřování činnosti *„trockistů“*, *„trockistů-surrealistů“* a *„trockistických skupin“*. Většina dokumntů vznikla činností vzpomínaného referátu 46a. Státní bezpečnost při evidenci „nepřátel“ používala metodu „kontaktní viny“ – na základě zpráv konfidentů a výpovědí vyšetřovaných osob sestavovala seznamy předválečných odpadlíků z KSČ a osob, s nimiž se stýkali. Následně se zajímala – pokud žili – o jejich postavení a činnost v poválečném období. V jednom z těchto svazků (305-737-6) je například dochována kopie titulní strany jinak obtížně dostupného čísla *Proletářských novin*, které v letech 1937–38 vydávali Z. Kalandra s Josefem Guttmanem. Právě zde (a nikoliv v *Proletáři*, jak uvádí Bouček na s. 67), byl 15. dubna 1938 (nikoliv podle Boučka v lednu 1937) otištěn protest 13 významných českých intelektuálů

Po konfiskaci druhé opravené vydání.

Ročník 1938 č. 1. 15. dubna 1938.

PROLETÁŘSKÉ NOVINY

Proletáři všech zemí, spojte se!

V těžkých dobách.

Náš časopis se zrodil v těžkých dobách. Snad v nejtěžších, co jich zná dělnické hnutí. A situace pracujícího lidu u nás, ve střední Evropě a v Československu, je dvojnásob těžká. Každý cítí strašlivá nebezpečí, jež nás všecky ohrožují.

V takové situaci je prvním příkazem zachovat chladnou hlavu, víru v budoucnost dělnického hnutí a nepropadat panice.

Těch, kdo šíří paniku, věru dnes není málo. Jedni panikáři vidí stromy zahraničního fašismu růst do nebe a spěchají se glajchšaltovat nějákým kompromisem s fašistickým vlkem, jako by nevěděli z tolika zkušeností, že fašismus pozře každého, kdo se s ním spolči. Druzí neméně panicky sváději dělnickou třídu k opuštění třídního boje, ke „svaté jednotě“ v zájmu kapitalistických měšců a k opakování 4. srpna 1914.

Proti tomu je především třeba říci: **proletáři, hlavy vzhůru!** Není pochyby, že nás čekají strašné časy, ale zároveň zrají podmínky osvobození pra-

Protestujeme!

Byl nám dodán následující projev význačných českých intelektuálů, který srdečně vítáme a kterému popřáváme místa tím ochotněji, že jej ostatní tisk kterému byl zaslán, umlčel. **Redakce Proletářských novin.**

K novému moskevskému procesu pokládáme za svoji povinnost říci veřejně, že metody, jakými jsou vedeny procesy proti někdejším vůdcům Říjnové revoluce a vynikajícím vědeckým pracovníkům, nás naprosto nepřesvědčují o vině obžalovaných. Nevěřili jsme nikdy a nevěříme ani dnes, že většina Leninových spolupracovníků byli zrádci socialismu a špiony zahraničních velmocí. Jako přátelé Sovětského svazu a stoupenci mezinárodního hnutí dělnického připojujeme se k protestu, který zaslala do Moskvy francouzská Liga pro lidská práva.

Frant. Bidlo, malíř; **Boh. Brouk,** spisovatel; **Václav Černý,** spisovatel; **J. L. Fischer,** docent Masarykovy univ. v Brně; **dr. L. Görlich,** lékař; **Frant. Halas,** básník; **Jar. Ježek,** skladatel; **Václ. Kaplický,** spisovatel; **Fr. Kovárna,** docent Karlovy university v Praze, **Jan Noha,** básník; **K. Reiner,** skladatel, **Jar. Seifert,** básník; **K. Teige,** spisovatel; **Toyen,** malířka.

Mají-li platit bohati, bojujte za zvýšení mezd!

Faksimile titulní strany *Proletářských novin* dokládá, že emotivní protest proti politickým procesům v Moskvě odmítly jiné redakce otisknout. Znění protestu také ukazuje, že pochybný mýtus o zlatém věku „leninské éry“ byl v českém prostředí rozšířen již ve 30. letech.

proti moskevským procesům. Závěrem je tedy možné shrnout, že Jaroslav Bouček napsal portrét významné postavy českých moderních dějin, který si však zaslouží druhé rozšířené vydání. V něm by autor měl více využít archivní prameny a opravit faktografické chyby. [PB]

Repatriace. Dne 8. prosince 1953 došlo v sovětské pohraniční stanici Čop za účasti zástupců československého Ministerstva vnitra k převzetí 146 v sovětských gulazích internovaných československých občanů (139 mužů, 5 žen a 2 děti), kteří byli rozhodnutím prezidia Nejvyššího sovětu SSSR ze dne 27. března t. r. amnestováni a repatriováni do ČSR. Jednalo se o bývalé příslušníky německé, slovenské a maďarské armády, ale rovněž o civilní osoby zavlečené během války i po jejím skončení sovětskou kontrarozvědkou do Sovětského svazu. Nutno podotknout, že uvedený počet propuštěných byl jen nepatrným zlomkem takto skutečně postižených. Převážná část předaných osob pocházela ze Slovenska. Z toho bylo 56 Slováků, 36 Maďarů, 5 Ukrajinců a jeden repatriant židovského původu. Z českých zemí Sověti propustili 27 Čechů, 21 Němců a jednoho muže ruského původu. Více než polovina propuštěných osob se narodila po roce 1920, ostatní byly starší 33 let a jen 4 byly starší 53 let. Mnohem pestřejší byl naproti tomu sociální původ: 67 dělníků a rolníků, 43 studentů, úředníků a ostatních představitelů inteligence, 27 živnostníků a 6 osob bez povolání. Amnestovaní byli po převzetí převezeni zvláštním vlakem přes sovětskou hranici, na československém území mimo prostor železniční stanice Čierná přeloženi do připravených autobusů a ještě téže noci odvezeni za stálého střežení do Ústavu nápravného zařízení v Levoči, kde pro ně bylo připraveno ubytování. Po nočním odpočinku prošli všichni důkladnou lékařskou prohlídkou, byli vyfotografováni a v průběhu 9.–11. prosince 1953 postupně podrobeni krátkému orientačnímu pohovoru. Podle oficiálních výsledků lékařského vyšetření byl celkový zdravotní stav repatriantů dobrý. Pouze tři z nich byli vážně nemocni, u 20 byla zjištěna tuberkulóza v různém stádiu, vysoký krevní tlak, zraková choroba a kýla. – Pro účely celé akce byla usnesením politického sekretariátu ÚV KSČ z července 1953 zřízena zvláštní komise složená ze zástupců sekretariátu ÚV KSČ, bývalého Ministerstva národní bezpečnosti, Ministerstva vnitra a Ministerstva pracovních sil. Kromě zjišťování totožnosti a určování pracovního zařazení prováděli její pracovníci mezi amnestovanými *„politickou práci, po skupinách jim vysvětlovali naše politické zřízení, budovatelské úsilí, poměry na vesnici i ve městech. Dostávali denní tisk, obrázkové časopisy, byly jim promítány filmy. Byla jim vydávána strava podle normy pro závodní kuchyně.“* Oficiální zpráva ministra vnitra Rudolfa Baráka o průběhu celé akce (AMV Kanice, f. A 2/1, in. j. 568) velice zaníceně informovala o údajném nadšení a uvědomění propuštěných: *„Přesto, že převážná část amnestovaných občanů nebyla v Československu více než 8 let, byli dobře informováni o poměrech u nás, znali – ze sovětského tisku, který četli – představitele naší strany a vlády, věděli o velkých stavbách, znali organizaci*

státní správy a věděli o různých potížích, s nimiž se setkáváme ve městech i na vesnicích. Dychtivě sledovali výklad členů komise a vyptávali se na další nejrůznější podrobnosti, zejména se zajímali, kde mohou pracovat, jaké jsou u nás mzdy a ubytovací možnosti, zda se mohou vrátit ke svým rodinám a podobně. Pohotově situaci u nás srovnávali s poměry v SSSR, které chválili a s hrdostí vyprávěli, že mohli pracovat ‚po speciálnosti', tj. podle povolání, ve kterém byli vyškoleni." – Ve dnech 11. a 12. prosince 1953 byli čs. repatrianti postupně po skupinách propuštěni. Všichni byli vybaveni prozatímními průkazy totožnosti, jízdenkami, pracovními umístěnkami a osobním kapesným ve výši 200 až 500 Kčs. Šatstvo bylo vydáno jen těm, kteří to nutně potřebovali, nebo těm, kteří byli odesíláni do měst v českých krajích, aby svým zjevem nebudili pozornost. Současně s tím byli o jejich příjezdu do jednotlivých krajů vyrozuměni vedoucí tajemníci krajských výborů KSČ a náčelníci krajských správ MV. Spolu s veškerým shromážděným materiálem obdrželi instrukce o přístupu k propuštěným osobám. Mělo jim být především znemožněno zaměstnání v „klíčovém průmyslu", ve městech jako Praha, Brno, Plzeň a Bratislava a v místech poblíže bavorských a rakouských státních hranic. Před propuštěním bylo amnestovaným zdůrazněno, *„že jsou propuštěni na základě nejrozsáhlejší amnestie* […] *a že záleží na jejich dalším životě a práci, jak osvědčí svůj poměr za tento čin Sovětského svazu"*, dále pak, *„že mají mluvit pravdu o sovětských poměrech v SSSR, nezapomenout, že se z velké části zúčastnili boje proti státu dělníků a rolníků, ač sami jsou dělníci a rolníci"*. Byli upozorněni, *„že se kolem nich budou pohybovat různé reakční živly i přímí vyzvědači a že podle našich zákonů chráníme státní tajemství nejen proti vlastnímu státu, ale i našeho spojence Sovětského svazu"*. – Zprávu o průběhu repatriace ministr Barák uzavřel slovy: *„Propuštěné osoby děkovaly za peníze, šaty a urychlené vybavení jejich věcí, poněvadž nečekaly, že v tak krátké době je propustíme. Podle dojmu, které má komise za 5denní styk s těmito občany, je možno soudit, že více než 60 % je lidí,* [kteří] *prošli účinnou výchovou v SSSR, a že se z nich stanou dobří občané i bojovníci za mír, neboť velkou část svého života strávili v pracovních táborech mimo své rodiny, právě v důsledku válečných událostí. Asi 30 % se neprojevilo. Zbytek tvoří elementy, které se zdály být nespolehlivé. Podrobnou zprávu o jejich chování v SSSR slíbily sovětské orgány předat diplomatickou cestou."* [RK]

Sonda. Z dnešního hlediska jistě zajímavou sondou do názorového spektra československé populace 1. poloviny 50. let 20. stol. je v Archivu MV Kanice dochovaný materiál II. zvláštního odboru Ministerstva vnitra o průzkumu veřejného mínění obyvatelstva, prováděného kontrolou listovních poštovních zásilek ve vnitřním a zahraničním poštovním styku pro účely vyhotovování týdenních přehledů uveřejňovaných v tajném bulletinu ÚV KSČ (AMV Kanice, f. A 2/1, in. j. 557). Tak například v době od 14. 11. do 28. 11. 1953 bylo zkontrolováno celkem 30 854 listovních zásilek ve vnitřním poštovním styku a 22 347 listovních zá-

silek tuzemských pisatelů do zahraničí. Z tohoto počtu byly vytěženy pro potřeby průzkumu o náladě obyvatelstva poznatky z 4 550 dopisů, což představovalo přibližně jen 7 % z celkového počtu kontrolovaných dopisů. Průměrně byl kontrolován každý 40. dopis soukromého obsahu. – Z celkového množství poznatkových dopisů 95 % pisatelů reagovalo na podmínky hmotného osobního zabezpečení. Hlavním tématem, kterému pisatelé všech třídních a sociálních skupin věnovali pozornost, byl nedostatek peněz a malá koupěschopnost. Jen 6 % z nich se zabývalo vnitropolitickou a hospodářskou situací republiky. – Nespokojenost nad nedostatkem peněz se v největší míře projevovala u důchodců a žen v domácnosti. Této skupině obyvatelstva vadil omezený výběr pracovních příležitostí a propouštění ze zaměstnání. Značná část z nich pak ostře kritizovala špatnou kvalitu výrobků, nedostatečné příděly a vysoké ceny uhlí. – Dělníci kritizovali časté vypínání proudu, jež mělo vliv na snižování výdělkových možností, zejména osob pracujících v úkolové mzdě. Stěžovali si na nedostatečnou nemocenskou podporu a značné pracovní vypětí v závodech. Kladně hodnotili zdravotní a sociální péči o dělníky, lázeňské rehabilitace a rekreace. – Zemědělci a členové JZD kriticky klasifikovali nedostatky v odměňování práce v družstvech. V tomto problému spatřovali hlavní příčinu odchodu mnoha zemědělců z družstev a jejich rozpadu. Z jejich dopisů vyplývalo, že *„je to hlavně vlastní sobeckost, pro niž členové neplní řádně své pracovní povinnosti, v neposlední řadě důsledek toho, že k členství v JZD byli získáni sliby neb i nátlakem“*. Značná nespokojenost se týkala špatného zásobování venkova a v konfrontaci s prodejními cenami zemědělského spotřebního zboží nízkých výkupních cen zemědělských produktů. Samostatně hospodařící rolníci si zase často stěžovali na vysoké dodávkové povinnosti, vysoké daně a dělení „kulackých“ usedlostí. Ironicky pak poukazovali na úroveň hospodaření v JZD. – Živnostníci projevovali v korespondenci obavy z trestního postihu pro drobné přestupky a upozorňovali na značnou odpovědnost při vedení svých podniků. S tím pak souviselo jejich rozhodnutí odhlašovat živnosti a odcházet za prací do továren. – Z dopisů studentů (1 %) byl patrný pouze zájem o časopisy a filmy z kapitalistických zemí a o cestování do ciziny za účelem zdokonalení se v cizích jazycích. Naopak minimální pozornost byla z jejich strany věnována otázkám vnitropolitické a hospodářské situace. U této skupiny pisatelů přitom tvůrci vyhodnocení nacházeli nejmenší procento kladných projevů. – Zajímavé byly projevy občanů německé národnosti. Z nich byl patrný nejen jejich malý přehled o vnitropolitické problematice, ale *„i zásadně nesprávné chápání národnostní otázky ze strany odpovědných osob české národnosti“*. Proto v dané korespondenci převažovaly stížnosti Němců na to, *„že jejich děti nejsou vyučovány v německé řeči a že mají nedostatek školních pomůcek, že nemohou volně navštěvovati své příbuzné v Německu…“* Nespokojenost německé menšiny s jejím osobním životem v ČSR negoval pouze jeden pisatel z okresu Jablonec nad Nisou, *„který s uspokojením sděluje, že je-*

jich poměry v ČSR se značně zlepšily, děti navštěvují německou školu a mají německé skupiny lidové tvořivosti...“ I v tomto případě si však autor neodpustil poukázat na *„špatný postoj některých soudruhů české národnosti, kterým musel vysvětlovati zásady marx-leninské národnostní politiky“*. – Všeobecné drobné poznatky z projevů adresátů všech sociálních a třídních skupin se vztahovaly k některým „nešvarům“ v národním hospodářství a ve veřejné správě: nedostatek náhradních součástek k jízdním kolům, špatná jakost holících čepelek, fronty na některých úřadech a byrokracie. V jednom procentu dopisů hodnotili pisatelé (především z řad dělnictva) kladně péči strany a vlády o pracující výstavbou léčebných a zdravotnických institucí a rozvíjející se výstavbou bytů, rozkvětem kultury a zásobením trhu *„hodnotnými a levnými knihami“*. V závěru celého „přehledu o mínění obyvatelstva“ nechybí ani sportovní vsuvka: *„O utkáních sovětských sportovců s našimi hokejisty a fotbalisty byly stručné zmínky jen v nepatrném množství dopisů, z toho jedna polovina zaměřená proti našim hostům.“* [RK]

Sovětští poradci. Ze zatím známých archivních materiálů nelze spolehlivě určit, kolik vlastně sovětských poradců působilo na Ministerstvu vnitra. První spolehlivý údaj, který je k dispozici, pochází až z října roku 1958. Tehdy politické byro ÚV KSČ projednávalo vcelku pozoruhodný návrh ÚV KSS na úplné odvolání sovětských poradců (jak vyplývá z kontextu zřejmě všech) z tehdejšího Československa a rozhodlo sice tomuto návrhu jako celku nevyhovět, nýbrž ponechat sovětské poradce v rezortech Ministerstva národní obrany a Ministerstva vnitra, ovšem s tím, že jejich počet bude poměrně výrazně snížen. Z podkladových materiálů pro jednání politického byra lze zjistit, že v té době působilo na Ministerstvu vnitra 33 sovětských poradců, jejichž stav měl být snížen zhruba na polovinu (na 18). Mělo jít pro příště o hlavního poradce a tři jeho zástupce (pro StB, pro rozvědku – tedy I. správu MV – a pro vojska MV), dále měli v Československu i nadále zůstat čtyři poradci přímo na I. správě a po jednom poradci na II., III., IV. a VI. správě (VKR) a na Správě vyšetřování a také na VIII. správě (Správa ochrany). U krajských správ MV měli poradci zůstat v Bratislavě, Ostravě, Plzni a v Košicích. (Srov. NA, A ÚV KSČ, Zápis ze zasedání politického byra z 22. 10. 1958, a. j. 263.) Jaký byl tedy počet poradců na Ministerstvu vnitra, případně Ministerstvu národní bezpečnosti v 1. polovině 50. let se tedy můžeme zatím pouze dohadovat. Podle mého odhadu, opřeného o znalost různorodého archivního materiálu, uloženého v Archivu MV, pravděpodobně přesahoval 50 osob, a to možná poměrně značně. Je zapotřebí ještě dodat, že ani konec působení sovětských poradců na Ministerstvu vnitra nepřišel československé daňové poplatníky právě levně. Když byl totiž na základě uvedeného usnesení politického byra snížen, dostal každý z odcházejících ve smyslu *Kázeňského řádu* StB (sic!) věcnou odměnu v hodnotě 25 000 Kčs. To není ani dnes částka, nad kterou by běžný smrtelník mávl rukou, v roce 1958 se pak jednalo o sumu

vpravdě závratnou. (Srov. RMV č. 161 z 8. 12. 1958.) [JF]

Staré archivní protokoly. V 1. polovině letošního roku bylo zahájeno zpracování tzv. starých archivních protokolů, jejichž inventarizace byla ukončena v říjnu téhož roku. Jedná se o 71 protokolů (v podobě knih a sešitů), nacházejících se v Archivu Ministerstva vnitra – oddělení vyšetřovacích a operativních spisů. Největší část protokolů časově spadá do období 50. let minulého století, přesněji do let 1952–58. V ojedinělých případech se vyskytují záznamy jak z období před rokem 1952 (nejstarší zápis je datován k 10. březnu 1951 – v jednom z protokolů agenturních svazků), tak i z doby po roce 1960. V kolekci protokolů se vyskytuje několik druhů, jedná se o *protokoly fondů vyšetřovacích svazků* a *protokoly fondů zvláštních vyšetřovacích svazků*, pocházející od bývalé Správy vyšetřování StB, krajských útvarů StB a vojenské kontrarozvědky, dále pak *protokoly agenturních svazků* pocházející od jednotlivých centrálních správ StB, vojenské kontrarozvědky a Hlavní správy Pohraniční stráže, *protokoly osobních a operativních svazků*, jejichž původcem byl Sbor nápravných zařízení, *protokoly fondů operativních svazků* pocházejících od jednotlivých centrálních správ StB, krajských správ StB, vojenské kontrarozvědky a Hlavní správy Pohraniční stráže, *protokoly „KR" zavedené na základě volných materiálů* pocházející od jednotlivých operativních správ MV, včetně krajských správ MV a vojenské kontrarozvědky. Dále se zde vyskytují *protokoly fondů objektových svazků, respektive jejich předchůdců* pocházejících od krajských správ MV a vojenské kontrarozvědky a *protokoly map zpráv*, jejichž původcem je krajská správa StB Praha a její podřízené součásti včetně evidenčního oddělení. Jako poslední do souboru starých protokolů spadají *protokoly nevázaných osob* a *protokoly pracovních svazků* (vlastnoručních zpráv) pocházející od centrálních správ MV, vojenské kontrarozvědky, Hlavní správy Pohraniční stráže, Sboru nápravných zařízení a odboru železniční dopravy. V jednotlivých protokolech jsou zaznamenána jak příjmení a jména sledovaných osob (většinou uvedena data narození), tak i osob, které se staly tajnými spolupracovníky StB (bez data narození, někde však uvedeno krycí jméno a označení agenta) a také sledované objekty. Dále jsou zde občas zapsaná registrační a archivní čísla k jednotlivým svazkům, názvy a druhy svazků i následný pohyb jednotlivých spisů (druh odsouzení a paragraf, délka trestů, délka úlože svazku v archivu atd.) včetně uvedení skartace. [KU]

StB versus děti. Dozoru Státní bezpečnosti podléhaly tu více tu méně prakticky všechny vrstvy a kategorie obyvatelstva. Někdy se však do centra její pozornosti dostaly dokonce i děti, žáci základních škol. Jeden takový případ se stal na samém sklonku komunistické éry v únoru roku 1989. Při šetření záhadných výbuchů před budovami sekretariátů KSČ, které ostatně nevedly k žádnému úspěchu, byl pozorným občanem K. D. nalezen papírek s nápisem *„Pomstíme se. Ďáblové"*. Dotyčný občan nelenil a škartičku odevzdal na obvodním oddělení VB v Ža-

tci. Na první pohled klukovina, legrace, ovšem ne tak tehdy a vypátráním autora byla podle zprávy náčelníka okresní správy SNB v Lounech pověřena *„zvláštní skupina“*, která identifikovala pisatele jako J. V. narozeného v roce 1978 a takto žáka čtvrté (!) třídy ZDŠ. Jmenovaný se k autorství přiznal s tím, *„že to psal proto, aby postrašil kamarády a děti na sídlišti“*. Preventivně-výchovné opatření mělo účinek a slíbil, že napříště *„nic takového již nebude psát“*. Žák byl předán k dalšímu kázeňskému řešení řediteli školy. Můžeme se jen dohadovat, zda-li následovala zhoršená známka z chování či bylo vše vyřešeno jen ředitelskou důtkou a zda byl dotyčný žák po listopadu rehabilitován. [DS]

Vyšehrad a Václav Černý. V Archivu Ministerstva vnitra, oddělení vyšetřovacích a operativních spisů, byl dohledán vyšetřovací spis z roku 1952 (a. č. V-1385 MV) vedený proti prof. Václavu Černému, který byl dne 18. 9. 1952 zatčen na základě rozpracování případu nakladatelství Vyšehrad. Spis obsahuje unikátní dokumentaci s fotografiemi, kde je zaznamenán mj. spolu s Dr. Edvardem Benešem, dále se zde nachází rukopis *Naše kultura a její jed*, nedatovaný, pravděpodobně z doby těsně po roce 1948. Je to unikátní filozofické zamyšlení, které se na 60 stránkách formátu A5 zabývá různými kulturními a politologickými tématy. Nezajímavá rozhodně není ani další profesorova osobní korespondence. Ve spise se zachovaly podrobné protokoly o výpovědích, dokonce i osobní profesorův dopis z vězení rodině. [XM]

Z deníku revolucionáře. Velitelství stanice SNB v Přelouči obdrželo v dubnu 1946 dopis jistého Miroslava Vernera z Liberce (AMV Kanice, f. M 7/8, in.j. 224). Jeho obsah, forma i pravopis charakterizují atmosféru poválečných dnů a jednu z podob hybatelů poválečného vývoje. Pro plastičnost uvádíme vybrané pasáže v původní podobě včetně pravopisných chyb: *„Já jako očitý svědek vipovídám toto... Byl jsem po celou válečnou dobu jako domovník, v Praze – Podolí Dvorecké nám. 597. V témže domě bylo celkem 27. nájemníků. S toho bylo 16. nájemníku Čechu, a 11. nájemníku němcu. Poněvadž tento dům byl s ústřd. topením, prostě moderní, bydleli v něm samý SS. gestapo a druzí jiní. Když přišla 5. května revoluce mohl jsem už jen spolu s kamarády zadržeti tyto němci: Dr. SS. K. Mack, pani Fry. Mertz, a pani Mariete Fischer, a tito všichni byli dodáni do internačního tábora v Praze. Pokud já vím jsou až dosud všichni zajištěni. A mimo toho jsem si byl pro jednu madam od gestapa až v Českém Krumlově kterou jsem přivezl s Prašskou policijí zpět do Prahy do internač. tábora. S touto hyjenou od gestapa, se scházela v témže domě jak jsem již jméno zhora uvedl, pani Mariete Fischer..Pani Fischer přijímala společně s dámou od gestapa, návštěvy SS. dustojníky a různou branži s Pečkova paláce. A nyní jsem dostal správu, že prý snad pani Fischer měla být propuštěna na svobodu, k čemuš ji dopomohla její matka, na základě nějakých falešných podpisů lidí, kteří ji po celou okupaci vůbec neviděli jak ona se chovala a jak prosazovala Hitlera, a vněj věřila. Její matka jménem Malá, se po celou dobu války podepiso-*

vala takto: Johana Mally, Kladner Strasse No. 550. Pschelouč.Tak vipadala zpáteční adresa, na každém poštovním baliku, který odesílala po dobu okupace své dceři do Prahy. Tuto svědeckou výpověď posílám na SNB. proto, jelikož se obávám že tato nebezpečná němka chodí po Přelouči bez německého označení, a nakonec snad dostala i naší příslušnost. Mně jako domovníku po celou válku neustále vyhrožovala německými pány a úřady. Proto žádám SNB. v Přelouči, by tento případ zjistil, a prosím laskavě o brzkou odpověď. v Případě že snad se odstěhovala prosím dejte mi zprávu, kdy a kam…" [RK]

Zpěvák. Pokud jste v polovině 70. let chodili na koncerty Jaroslava Hutky, buďte si jisti, že *„oči a uši strany"* (tedy nějaký ten příslušník StB, v dobové terminologii „operativní pracovník") byly s vámi a bedlivě dohlížely na to, abyste neutrpěli nějaké ideové újmy, nedejbůh se nestali třeba „pravicovým oportunistou". Příslušníci proto poctivě – v rámci akce Zpěvák – objížděli Hutkovy koncerty (např. 7. února 1975 v Chocni, 19. března 1975 v Hradci Králové, 16. června a 10. července 1975 v Pardubicích, 29. a 30. října 1975 v Českých Budějovicích) a monitorovali vše, co bylo řečeno. Pár drobných postřehů z estébáckých rozborů Hutkových písní vskutku dává tušit, že Zpěvák si počíná *„rafinovaně"*, neboť *„…neútočí otevřeně, ale dvousmyslně"*. (Citace pocházejí s vyšetřovacího spisu a. č. V-5147 HK, v hranatých závorkách jsou uváděny „komentáře" StB; bez pravopisných úprav.) – *„Má milá paní buďte teď klidná / už Vám neublíží ta mrcha bídná / jen jděte na chodbu tam v klidu / vyčkejte ať při tom zápasu cosi / nechytnete [Útočí na internacionální pomoc v roce 1968] …popad jsem pohrabáč do pravé ruky / ke dveřím jsou to jenom dva skoky / jako svatý Juřij…[moje pozn. zjistit bližší (zda svatý Jiří totožné)] …Dívala se pohledem včerejších novin / bolest přijímala s nevědomostí světic / na hladinu řeky se lepil její stín / s nadějí, že pozůstalým zanechá pak / nejvíc v kapse tichý pozdrav… [označení současné politické situace jako doby temna…] …Ze dne na den bez naděje, kráčí směrem nikam / nemá co by komu dal, jiným to zazlívá. / Je jako hora unavený / je jak potok pokřivený – domů [Útok na vnitropolitickou situaci v ČSSR.] …Hradní stráž stále hlídá / u vchodu do hradu /v kanálech jsou krysy líné… [Třeba vyjasnit zda možno spojovat hradní stráž a jeho narážky na krysy.]…"* [W]

Zpravodaj Úřadu pro zpřístupňování dokumentů Ministerstva obrany ČR. V říjnu roku 2005 vyšlo první číslo *Zpravodaje Úřadu pro zpřístupňování dokumentů Ministerstva obrany ČR* (ÚZD). Úřad zahájil svou činnost dne 1. září 2002 a od té doby přijímá a vyřizuje žádosti a připravuje pro žadatele dokumenty ke zpřístupnění. Vydává také tzv. seznam osob evidovaných jako spolupracovníci Hlavní správy vojenské kontrarozvědky (HS VKR) jako součásti Státní bezpečnosti, seznam objektových svazků a seznam personálních spisů příslušníků HS VKR. Tyto dokumenty zůstávaly až do roku 2002 utajované a díky zákonu č. 107/2002 Sb., garantem jehož realizace je

ÚZD v rámci Ministerstva obrany, má veřejnost možnost se s nimi podrobněji seznámit a odhalit tak praxi Státní bezpečnosti při potlačování politických práv a svobod v letech 1948–1990. – *Zpravodaj* začal vycházet právě za účelem dostatečné informovanosti o službách, které může ÚZD veřejnosti nabídnout. Na jeho stránkách se postupně seznámíme s činností jednotlivých oddělení úřadu, popíšou nám, jak vznikají seznamy spolupracovníků HS VKR, chybět nebudou ani novinky z úřadového dění. To vše vždy jedenkrát za čtvrt roku. [XM]

Zpracovali Petr Blažek [PB], Jan Frolík [JF], Radek Kučera [RK], Xenie Müllerová [XM], Marie Muzikantová [MM], Anděla Slavíková [AS], Dalibor Státník [DS], Kateřina Urbanová [KU], Pavel Vaněk [PV], Vladimíra Vaníčková [W], Tomáš Zapletal [TZ]; sestavil Radek Kučera.

Z KNIHOVNY ARCHIVU MV

Armáda v zápase o politickou moc v Československu v letech 1945–1948. Sborník podkladových studií. Zpracovali František Hanzlík a Václav Vondrášek. Brno, Univerzita Obrany 2004. 265 s. Vydáno v rámci řešení grantového projektu GA ČR reg. Č. 409/03/1459 s finanční podporou Grantové agentury ČR.

Dvě studie poukazující na složitý vývoj nejen v armádě, ale i ve společnosti po skončení 2. světové války a na jejich odlišný vývin v Čechách a na Slovensku. – Budování důstojnického sboru československé armády v letech 1946–47. – Základní problémy formování důstojnického sboru v 1. polovině roku 1946. – Výsledky realizace zákona č. 72/46 Sb. O úpravě některých právních poměrů důstojníků a rotmistrů z povolání a o převzetí některých osob do československé branné moci. – Poměry v důstojnickém sboru v 1. polovině roku 1947, projevy a důsledky pokračujícího zápasu o jeho charakter a složení (František Hanzlík). – Politická situace na Slovensku a její odraz v československé armádě dislokované na Slovensku v letech 1945–47 (Václav Vondrášek). – Přílohy. Seznam zkratek. Prameny a literatura.

Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek IV. Sestavili Zdeněk Kárník a Michal Kopeček. Praha, Dokořán, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2005. 280 s.

Nové číslo (IV.) tematického sborníku přináší další zajímavé a různorodé studie zahrnující období od počátku nástupu nacismu až po pád komunistické diktatury. – Sociální (socialistický) a národní radikalismus v poválečné Plzni (říjen – prosinec 1918) (Karel Řeháček). Bolševizace odborů v roce 1929 očima „poražených“ (Jakub Rákosník). Pomnichovská politika KSČ a její reflexe v Kominterně (Jan Gebhart, Jan Kuklík). Úvahy a poznámky o problémech politiky KSČ v letech 1938–45 (Václav Kural). Národní fronta žen a Rada československých žen – dva proudy ženského hnutí v českých zemích a jejich zájem o sociální a právní postavení žen. Květen 1945 až únor 1948 (Eva Uhrová). Komunistická strana Slovenska – územná organizácia Komunistickej strany Československa na Slovensku (1948–89) (Jan Pešek). O Polym Reimannovi (pokračování). Místo vzpomínek (Michal Reimann). Otto Šling – pokus o politický portrét komunistického funkcionáře (Radek Slabotinský). Kauza skupiny revoluční akce. Letáková kampaň na podporu polské Solidarity ve světle svazkové agendy StB (Petr Blažek). – Seznam zkratek. Poznámky.

ČELOVSKÝ, Bořivoj: ***Slova do větru.*** Šenov u Ostravy, Tilia 2006. 496 s.

Publikace historika moderních dějin je rozdělena do devíti základních kapitol, jejich podstatu tvoří články a komentáře z osobní autorovy internetové stránky (www.celovsky.cz) a které se zabývají naší novodobou historií: Profesor Dr. Jan Křen. Skartovat všechny archivy? KSČ – StB – ČSLA – KSČM. Nacisté

a Němci. Korupce. Emigrace a exil. Konec českého tisku. O kolektivní vině. Plíšky z Hradu. – Seznam reprodukovaných dokumentů a fotografií. Jmenný rejstřík. – *„To je zřejmě mé poslední plácnutí do vody – promiňte, do větru – a tak se loučím se všemi, kdo mne rádi četli; i s těmi, kdo mě rádi četli a pak byli neradi viděni v mé společnosti.“* (s. 13).

HONZÍKOVÁ, Miluše, KAISER, Vladimír: ***In Memoriam František Zajíček***. Ústí nad Labem 2006. 96 s.

Publikace přibližující politický proces s Františkem Zajíčkem (1896–1954) a jeho společníky, kteří vedli odboj proti komunistickému režimu, je vhodně doplněna dobovými fotografiemi. Předmluva (Kateřina Kočová). Pokus o rekonstrukci životopisu – dětství, ve službách Československých státních drah, člen partyzánského oddílu „Pluk Ludvíka Svobody“, úředníkem ONV v Ústí nad Labem, nástup komunistů a diverzantské akce na železnici, zatčení. Proces František Zajíček a spol. Žaloba, příprava k doznání, přelíčení v kulturním domě, poprava. Amnestie a rehabilitace. – Přílohy: Hrst vzpomínek na mého otce (Jeroným Zajíček). Vzpomínky na Františka Zajíčka (Ing. Josef Hendrych). Použité prameny a literatura. O autorech.

Hrozba komunismu? Sborník referátů z konference. Připravil Martin Mejstřík. Senát Parlamentu ČR 2006. 64 s.

Útlý sborník 10 krátkých přednášek, vztahující se k problematice komunismu, z veřejného slyšení, připravený „Výborem pro vzdělání, vědu, kulturu, lidská práva a petice“. Doplněn fotografiemi Petra Blažka. – Zahájení veřejného slyšení (Zdeněk Bárta). Úvodní slovo (Martin Mejstřík). Komunistické převraty (Petr Přibík). Nebezpečí obnovy bolševismu v Ruské federaci a jeho dopad na nás (Petr Vančura). Stručná analýza komunistického režimu ve světě. Rusko po roce 1917, Korea, Vietnam, Kuba, Čína a další (Jan Holzer). Akce „Blaník“. Násilí komunistického režimu (Jan Kalous). Místo KSČM v českém stranickém systému z komparativního hlediska (Miroslav Novák). KSČM v reálné politice (Stanislav Balík). Srovnání nacistické a komunistické ideologie (Jan Beneš). Srp a kladivo. Symbol komunismu (Petr Blažek). Demokracie a hyperliberalismus (Roman Joch). Novela trestního zákona z hlediska ústavnosti (Milan Hulík). – Seznam zkratek. Autoři. Resumé. Summary.

HUDEC, Rudolf: ***Rada Európy odsúdila komunistické zločiny.*** In.: *Pamäť národa. Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche* 1/2006, s. 75–82. Bratislava, Ústav pamäti národa 2006.

Úplná verze znění rezoluce odsuzující komunistické zločiny ve světě, která vznikla na půdě Výboru pro politické záležitosti Rady Evropy. Byla navržena členem lidové frakce Göranem Lindblandem ze Švédska a přijata Parlamentním shromážděním Rady Evropy 25. ledna 2006.

KUČERA, Jiří (ed.): ***Vyznavač a mučedník Štěpán Trochta***. Praha, Portál 2006. 56 s.

Životní příběh prvního českého biskupa, salesiána Štěpána Trochty (1905–1974).

Dětství. Příchod k salesiánům – domovy pro mládež v Ostravě a v Praze. Druhá světová válka – život v koncentračních táborech. Biskup litoměřické diecéze. Nástup komunistů – církev nepřítel číslo jedna, vyjednávání s KŠČ, domácí vězení, vyšetřovací vazba, sedm let v komunistických lágrech. Pod neustálým dohledem, tajná kněžská svěcení. Pražské jaro a Trochtova rehabilitace. Podruhé v litoměřickém biskupství. Kardinálem in pectore. Truchlivý soumrak života. Doslov. Prameny a literatura.

LIŠKA, Otakar a kol.: ***Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918–1989***. 2. vydání. Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie České republiky 2006. 296 s. Ed.: Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. Svazek 2.

Další dokument z řady Sešity nám tentokráte přináší „ucelený" seznam popravených osob (sestavený na základě archivních pramenů) od vzniku Československé republiky až do pádu komunistické diktatury a následného zrušení trestu smrti dne 1. 7. 1990. – Slovo politického vězně. Trest smrti – minulost a současnost. Trest smrti – několik poznámek na okraj. Slovo o milostech a dalších archivních materiálech. Soupis osob popravených v letech 1918–89. Poznámky. Soupis popravených podle místa popravy. – Soupis příloh. Zákonné normy a předpisy. Dokumentační materiál. Soupis pramenů a literatury. Resumé. – *„Největší množství poprav u nás v období po komunistickém puči v únoru 1948 bylo provedeno v letech 1949 až 1953, kdy bylo popraveno více než 250 odsouzených, z toho téměř 90 % z politických důvodů. Poslední popravy před zrušením trestu smrti byly provedeny v Praze 2. února 1989 a Bratislavě 8. června 1989… důvodem udělení absolutního trestu vražda."* (s. 26).

MEDVECKÝ, Matej: ***Imrich Sucký – lovec v sieťach ŠtB.*** In.: *Pamäť národa. Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche* 1/2006, s. 6–18. Bratislava, Ústav pamäti národa 2006.

Koncem 50. let minulého století byly komunistickou Státní bezpečností připravovány a realizovány tajné únosy československých občanů z ciziny. Článek Matěje Medveckého nám přibližuje jeden z těchto případů – několikaleté přípravy a následný únos Imricha Suckého (bývalého inspektora a vedoucího protikomunistického oddělení Ústředí Státní bezpečnosti v letech 1939–45) z Vídně v září 1957. – Protikomunistické oddelenie ÚŠB. Pred ľudovým súdom. Život v exile. Akcia „BARAN". Únos.

MICHÁLEK, Slavomír: ***Prípad OATIS.*** Bratislava, Ústav pamäti národa 2005. 293 s. Ed.: Monografie.

V květnu 1951 byl v Praze nezákonně zatčen tajnou komunistickou policií dopisovatel americké tiskové agentury Associated Press a americký státní občan William Nathan Oatis, který byl posléze odsouzen za špionážní činnost ve prospěch USA na deset let. Historik S. Michálek vychází ve své monografii nejen ze studia dokumentů StB, ale i z archivních materiálů americké provenience. – Prameny a literatura. Seznam zkratek. Jmenný rejstřík. Přílohy a fotografie.

MOC VERZUS OBČAN. Úloha represie a politického násila v komunizme. Zborník z medzinárodného seminára. Bratislava, Ústav pamäti národa 2005. 243 s.

Série přednášek ze slovensko-polsko-české konference poukazující na dvě podstatné otázky a související s vyrovnáním se s obdobím komunistické totality. Jedná se o problém naplnění právního státu deklarovaného ústavou ČR a SR a charakteru komunistické diktatury z pozice trestního práva. Druhou otázkou je legitimita ozbrojeného protestu vůči násilnému režimu. – Politická represe v komunistickém Československu 1948–89 (Petr Blažek). Trestné právo a komunistická represia (pohľad z roku 2005) (Miroslav Lehký). Politická „totalita" a „totalitarizmus" jako organizátor násilia v teórii (Ján Hlávinka). Represie v období stanného práva v Poľsku (Grzegorz Majchrzak). Odbojová tradice rodiny Mašínovy (Eduard Stehlík). Ozbrojený odpor proti komunizmu v Poľsku (Łukasz Kamiński). Právní pohled na násilný odpor vůči komunistickému režimu v 50. letech (Milan Hulík). Akce „Bratři" (Pavel Žáček). Osobné spomienky (Josef a Zdena Mašínovi, Milan Paumer, Milan Píka). 11. brigáda Pohraničnej stráže v systéme ochrany hranice (Ľubomír Morbacher). Trestní postih příslušníků Pohraniční stráže v České republice (Miroslav Černý). Cesta za svobodou (Tomáš Vilímek). Konstrukce monstrprocesů Státní bezpečností (Halena Karasová). Americký pohľad na politické procesy v Československu (Slavomír Michálek). Využitie „ľudáckej karty" v politických procesoch (Matej Medvecký). Represie voči cirkvám (Norbert Kmeť). K osudom slovenských dôstojníkov po februári 1948 (Alex Maskalik). Obete okupácie 1968 (Patrik Košický). Sviečková demonštrácia v Bratislave (Patrik Dubovský).

Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989. Praha, Dokořán, Ústav českých dějin FF UK 2005. 360 s. Editor Petr Blažek.

Sborník je sestaven ze 17 tematických přednášek konaných v letním semestru v Ústavu českých dějin Filozofické fakulty UK 2002/2003, soustřeďující se na otázku opozice a odporu vůči nedemokratické samovládě.

Opozice a odpor proti „normalizačnímu" režimu. – Typologie opozice a odpor proti komunistickému režimu. Přehled koncepcí a limity bádání (Petr Blažek). Programová orientace disidentu 1969–89 (Milan Otáhal). Opozícia a hnutie odporu na Slovensku 1968–89 (Norbert Kmeť). Ženy v Chartě 77. Vzpomínky na ty, které vydržely (Kamila Bendová). Katolická církev a odpor vůči „normalizačnímu" režimu (Jaroslav Cuhra). Ekologie a ekologické hnutí v posrpnovém Československu (Miroslav Vaněk). Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (Jaroslav Pažout). Underground (Charty 77) (Luboš Veselý). Brno před pádem komunistického režimu. K vývoji politické situace na konci 80. let 20. století (Rudolf Vévoda). Protirežimní demonstrace v Praze (Oldřich Tůma). Aktivní opatření komunistické rozvědky proti exilu (Radek Schovánek). „Ostrá zbraň" Státní bezpečnosti. Spolupracovníci StB ve směrnicích pro agenturně-operativní

práci 1947–89 (Pavel Žáček). Ambiciózní, ale neúspěšný pokus. Systém sjednocené evidence poznatků o nepříteli (Prokop Tomek). Paralely a souvislosti. – Příběh jednoho vtipu aneb Co se stalo roku 1989 (Padraic Kenney). Opozice proti komunistickému režimu v Bulharsku (Jan Rychlík). Polská společnost a invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa (Łukasz Kamiński). Reakce východoněmeckého obyvatelstva na ideje a potlačení Pražského jara v roce 1968 (Tomáš Vilímek). – Poznámky. Jmenný rejstřík. Seznam zkratek. Autoři.

Pamäť národa. *Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche* (4/2005)**.** Bratislava, Ústav pamäti národa 2005. 84 s.
Studie, dokumenty, interní informace z ÚPN. – Vývoj organizačnej štruktúry Hlinkovej gardy v rokoch 1938–45 (Vojtěch Karpaty). Vlaky Nádeje. Prípad organizovanej záchrany pred deportáciami (Ján Hlavinka). Pomsta Prahy – pokus o únos Ctirada a Josefa Mašínových (Pavel Žáček). Praha – Vídeň, Vídeň – Praha. Operativní korespondence nelegální rozvědky, 1989–90 (Pavel Žáček). Bernard Jaško a spol. – odpor proti komunizmu v ZNB (Vladimír Palko). Historický archív štátnobezpečnostných služieb v Budapešti (Gábor Strešňák). Bezpečnostný odbor ŠtB pri MV SSR a jeho pozícia v rámci mocenskej štruktúry 1969–70 (Ladislav Bukovzsky). Kolektívny portrét vedenia správy ŠtB v období normalizácie (Radoslav Ragač). Hladomor 1932–33. Najväčšia katastrofa Ukrajiny v 20. storočí (Ivan Novytskyj). Recenze.

Polsko a Československo v roce 1968. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference. Sestavili Petr Blažek, Łukasz Kamiński, Rudolf Vévoda. Praha, Dokořán, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2006. 364 s.
Soubor přednášek českých a polských historiků z konference „Polsko a Československo 1968“ uspořádané ve Varšavě při příležitosti 25. výročí invaze pěti armád Varšavské smlouvy. – Předmluva k českému vydání (Oldřich Tůma). Polsko a Československo v roce 1968 (Leon Kieres). Úvod (editoři sborníku). Seznam zkratek. Československo a Polsko před rokem 1968 (Jan Rychlík). Vliv Pražského jara na polský Březen (Jerzy Eisler). „Všechno dostane jiný směr.“ Vliv polského Března na Pražské jaro (Petr Blažek). Pražské jaro 1968 a Moskva (Jitka Vondrová). „K čertu se suverenitou.“ Władysław Gomułka a Pražské jaro (Paweł Machcewicz). Polská sjednocená dělnická strana a Pražské jaro (Łukasz Kamiński). Katolická církev v Polsku a Pražské jaro (Rudolf Vévoda). Účast polské armády na intervenci v Československu (Paweł Piotrowski). Operace „Podhale“ (Grzegorz Majchrzak). Reakce československého obyvatelstva na polskou účast v intervenci 1968 (Jan Kalous). Odpor československé veřejnosti proti intervenci (Jiří Pernes). Normalizace 1968–1971 (Oldřich Tůma). – Přílohy. Jmenný rejstřík. Autoři. Streszczenie. Summary.

ROEWER, Helmut, SCHÄFER, Stefan, UHL, Matthias: ***Encyklopedie tajných služeb ve 20. století.*** Z německého originálu, vydaného nakladatelstvím Herbig

Verlagsbuchhandlung v roce 2003, přeložili Petr Dvořáček a Petra Köpplová. Praha, Universum 2006. 544 s.
Rozsáhlý encyklopedický přehled zahrnuje celkem 3 250 hesel, počínaje 1. světovou válkou přes meziválečné údobí, 2. světovou válkou, éru studené války až po pád SSSR a východního bloku. Jednotlivé stručné charakteristiky popisují činnost jednotlivých tajných služeb (např. CIA s. 73–74, KGB s. 213–214, NKVD s. 302–303), institucí (př. MGB – Ministerstvo státní bezpečnosti SSSR, s. 277), organizací (př. OUN – Organizace ukrajinských nacionalistů, s. 333), agentur a jejich agentů (biografické údaje), vysvětlují známé i méně známé odborné termíny a krycí názvy (např. Enigma s. 110, konspirační byt s. 223). Souhrnně vystihují významné zpravodajské akce, aféry, operace (např. Operace „Ultra“ s. 325, operace „Zentrale“ s. 325) atd. – Literatura. Rejstřík krycích a nepravých jmen. Německo-český slovníček výrazů. Hodnosti v německé armádě. – České vydání encyklopedie je doplněno o českou předmluvu a rozšířeno o texty zejména k problematice bývalé komunistické Státní bezpečnosti (Pavel Žáček) – např. StB s. 445–447, Správa sledování s. 439–440, vojenská kontrarozvědka s. 490–491.

SECURITAS IMPERII 12. *Sborník k problematice 50. let.* Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie České republiky, 2005. 416 s.
Články a příspěvky k problematice komunistické zvůle v Československu: Amon Tomašoff – dobrodruh ve službách komunistů (Prokop Tomek). Generál Klecanda – vlastenec, voják, diplomat (Jan Kalous). Zásah jednotek proti studentům 25. 2. 1948 (Šárka Rokosová). Případ Milan Choc a spol. (Šárka Rokosová). Odbojová skupina Jaromíra Horáka a útěk dr. Petra Zenkla (Petr Cajthaml). Příspěvek k pozadí „pardubických procesů“ (Martin Pulec). Život a smrt generálmajora Karla Lucase (Eduard Stehlík). Major René Černý – zapomenutá oběť (Jiří Plachý). Případ MASNA (Martin Pulec). Dvě protikomunistické skupiny na Moravě v 50. letech (Prokop Tomek). Boj proti reakci v NPT Nikolaj (Jiří Bašta). IPRA – mechanismus moci (Monika Veselá). Případ VRAŽDA (Martin Pulec). Život a doba ministra vnitra Rudolfa Baráka (Prokop Tomek). Českobratrská církev evangelická a StB v letech 1957–67 (Peter Dinuš). – Seznam zkratek. Jmenný rejstřík. Resumé.

Spod czerwonej gwiazdy. Biuletyn Instytutu pamięci narodowej. Warszawa, Instytut pamięci narodowej, 3–4/2006. 148 s.
Další vydání periodika polského Ústavu paměti národa přináší nové historické komentáře, dokumenty, rozhovor atd.: Spod czerwonej gwiazdy. O podziemiu komunistycznym. (Pod rudou hvězdou. O komunistickém podzemí). Zdobycie Archiwum Delegatury Rządu przez AL i gestapo. (Janus Marszalec – Dobytí Archivu delegatury vlády Lidovou armádou a Gestapem). Polscy agenci Moskwy w USA (Sławomir Cenckiewicz – Polští agenti Moskvy v USA). Dziś a nie jutro trzeba atakować wroga. „Szlak bojowy“

grupy GL „Iskra“ na Rzeszowszczyznie (Mariusz Krysztofiński – Dnes a nikoli zítra je potřeba útočit na nepřítele. „Bojová cesta“ skupiny Lidové gardy „Jiskra“ v řešovském regionu). Czasami człowiek się zapomni… Z legend utrwalaczy władzy. (Piotr Łapiński – Časem člověk zapomene... Z legend přeživší vlády). „Noteć“ przeciw rolniczej „Solidarności“ (Tomasz Chinciński – Akce „Noteć“ proti rolnické „Solidaritě“). Rzecz o dowolności dowodów zbrodni (Tomasz Łabuszewski, Kazimierz Krajewski – O váze důkazů zločinů). Na granicy zdrady. Stanisława Mackiewicza powroty do Polski (Sławomir Cenckiewicz, Piotr Gontarczyk – Na hranici zrady. Návraty Stanislawa Mackiewicze do Polska).

ŽÁČEK, Pavel: ***Nástroj triedneho štátu. Organizácia ministerstiev vnútra a bezpečnostných zborov 1953–1990.*** Bratislava, Ústav pamäti národa, 2005. 390 s. Ed.: Dokumenty.

Nová publikace z edice Dokumenty, rozdělena do pěti základních kapitol, se snaží čtenáři objasnit složitě propletenou organizační síť centrálních orgánů a jejich podřízených součástí na Ministerstvu vnitra a bezpečnostních složek. – Niekoľko slov úvodom k organizácii. Přílohy. Seznam dokumentů. Organizace Ministerstva vnitra ČSR (1953–68). Organizace ministerstev vnitra ČSR a SSR (1969). Organizace Federálního ministerstva vnitra (1969–89). Organizace územních útvarů MV a SNB (1953–89). Organizace útvarů Veřejné bezpečnosti (1953–90). – Seznam zkratek. Jmenný rejstřík. Použitá literatura.

ŽÁČEK, Pavel: ***V čele ŠtB. Pád režimu v záznamoch dôstojníka tajnej polície.*** Bratislava, Ústav pamäti národa, 2006. 260 s. Ed.: Dokumenty.

Atypická publikace je rozdělena na dvě části. V první je dle dochovaných archivních materiálů popsán profesní růst důstojníka StB Miroslava Chovance od jeho nástupu do služby, na podzim 1972, jako referenta krajské správy na sekci ochrany ekonomiky, přes pozici na sekretariátu náčelníka správy a poté náčelníka II. odboru vnitřního zpravodajství Krajské správy StB Košice. Strmá kariéra pokračovala v Praze na postu náčelníka 1. odboru X. správy SNB, respektive 10. odboru nově vzniklé II. správy SNB až po zástupce náčelníka II. správy SNB pro vnitřní zpravodajství. Ve druhém díle publikace je pak otištěn autentický deník Miroslava Chovance vedený od 2. 11. 1989 do 2. 1. 1990, doplněn o řadu dobových fotografií a dokumentů společně s okomentováním deníku autorem publikace. – Košice (1972–87). Praha (1987–89). Autentizovaný sešit. – Prameny a literatura. Seznam zkratek. Jmenný rejstřík.

Připravila Kateřina Urbanová

RESUMÉ/SUMMARIES

Professional liars (Active measures of the Czechoslovak intelligence service prior to August 1968)

Petr Cajthaml

This text describes a specific field of activity of the intelligence service of the Czechoslovak Ministry of Interior – the groundwork for „active measures". Active measures were large intelligence operations, usually aimed at weakening an adversary in an area of mutual interest or discrediting him in the eyes of the public and the respective political circles. Some such actions, called special interest measures, were to advance the objectives of the State Security and the Czechoslovak Communist Party. These operations mostly consisted of spreading false or manipulated reports and information, occasionally carrying out all sorts of provocations. The active measures took all forms. Very often they were spread by mass media, or involved sending forged correspondence and documents. In some cases, false information was transmitted through direct intelligence channels – agents who had contacts with foreign intelligence services. Most widespread were probably the active measures spread by the mass media. The Czechoslovak intelligence service took advantage of a substantial segment of Czechoslovak newspapers and magazines. A favorite was using foreign broadcast of Czechoslovak Radio in foreign languages. Another instrument of Czechoslovak disinformers was the foreign media; attractive (dis)information was given to foreign journalists. Sometimes, the State Security had infiltrated foreign newspapers and magazines.

For the Czechoslovak intelligence service, active measures were some of the instruments of the Communist reporting services of the 1950s. Without central coordination, individual operational units carried them out. In the late fifties, the Czechoslovak intelligence service prepared scores of such actions against Radio Free Europe. The Soviet intelligence service created in 1959 an independent division to carry out active measures. Active measures became a priority not only for the Soviet intelligence service but for all its subordinate Eastern European intelligence services. February 1964 saw the launch of an independent sector of active measures and disinformation at the Czechoslovak intelligence service. Its mission was to work in partnership with other sectors of the intelligence service on active measures and on disinformation operations, and to coordinate their realization within the scope of the entire State Security. This sector was in the late 1960s responsible for tens to hundreds actions of this kind every year. Probably as the only one among the Soviet block satellite countries, the Czechoslovak intelligence service had reached out worldwide, using also active measures. Along with Europe and North America, it encompassed

most countries of the third world. Its typical objectives were damaging the interests of the United States of America and its allies. Unique to Czechoslovak active measures in the 1960s were anti-German operations using Nazi era materials. Of course, the Czechoslovak intelligence service as a part of the Communist political police also staged active measures against Czechoslovak exiles and radio stations broadcasting in Czech and Slovak. Economic active measures were to aid Czechoslovak businesses in dealings with foreign partners.

This study centers on the key trends in carrying out active measures by the Czechoslovak intelligence service and on the methods of their realization. It analyzes its organizational development and personnel constitution of the Czechoslovak sector of active measures, examining how the state apparatus used and abused the Czechoslovak mass media for its own aims. Collaboration with the Soviet intelligence service and intelligence services of other socialist countries receives detailed attention as well.

The explosion at the Old Town Square on November 7, 1962

Jan Frolík

The author returns to an event almost forgotten today: a time bomb blast on November 7, 1962 at the Prague Old Town Square during a working class rally commemorating the Russian Bolshevik Revolution. The government then tried to discover the explosion's architect but the effort was unsuccessful for a long time. Finally, in 1975, an investigation of a group of alleged perpetrators began only to end with the courts' acquittal two years later.

Although the author has intended to suggest the trial was a sham by the State Security, his quest to verify this hypothesis has led to enough discrepancies to throw serious doubts on it. Therefore he recommends further investigation of brand new sources from places as yet impossible to predict today. Any categorical conclusion has eluded him.

The Shootout (Přestřelka) by Jan Procházka – a source of information on the Border Guard? Several notes on the „small novel of a great era"

Pavel Vaněk

This piece addresses Jan Procházka's novel, The Shootout written in 1964. The story takes place in June 1952, in the Border Guard setting of southern Moravia on the Austrian border. It juxtaposes a relationship crisis of a border sentry with a Znojmo Border Guard brigade operation against an armed group trying to cross over into Austria. Since the novel draws on the world of a Border Guard unit, the author inquires how true to life was this depiction. Although we view the tale as a historical source to the plot's time period it is necessary to note it was written in the thawing social atmosphere of the early sixties that

brought to literature new methods of material treatment as well as a new hero types.

To scrutinize the novel as a source of historical facts necessitated an accurate identification of the story's location, time, and to establish its believability. Though Jan Procházka mostly did not cite real names of locations, knowledge of the organizational evolvement of the Fourth Brigade of the Border Guard Znojmo leads to Břeclav and its battalion troops as models for the town, the border battalion and the battalion troops of Pálava. The novel takes place over the span of two days in June 1952. But a comparison of the depicted Border Guard battalion in the given location with archive sources places the plot about a year or a year and a half later; i.e. late 1953. The reason for this discrepancy is twofold. First there is Jan Procházka's own military service experience. He served from July 1951 till January 1954 as a private with the border guard battalion of the region; archive sources document the course of his service. Details on the configuration of the Znojmo border brigade, of the buildup of the technical equipment, or the method of service suggest that Jan Procházka captured in his novel what he saw during the last stage of his service. Another reason why a novel from June 1952 uses younger props from the border background might be the writer's intention to present the inception of the Communist regime ten years later. Seen from this perspective, shifting the plot to June 1952 better serves to portray the characters and atmosphere of the times (in contrast to its present). If Jan Procházka placed the plot into the end of his military service the contrast would have been weaker with regard to the events of 1953, or it would have been a different one altogether.

The study of the Border Guard background has proven that except for its space in time, the novelist had provided an essentially accurate account. Records from that time and place document operations similar to the one in The Shootout. The main hero's basic military service with the Border Guard is also rooted in reality; it largely corresponds with Jan Procházka's service. A scrutiny of Border Guard documents has shown that memories of his own service inspired Procházka's characters of the officers, the main hero's superiors (brigade commander, battalion commander, chief of battalion staff).

A Communist Policeman and the Past

Petr Cajthaml

This study follows the career of Karel Fremund (1918–2004), a longtime member of the State Security. Karel Fremund graduated from secondary school in České Budějovice and the Charles University Law School in Prague. During WW II he joined the resistance. Early in 1949, he entered the State Security and began serving in the research (analysis) department. In the early 1950s, he worked as chief of the Archive and Study Institute of the Ministry of National Security, a special department archive that held

mostly documents on the institutions of the German occupation and on old Czechoslovak security organs. Gradually he fashioned himself a specialist on the Nazi provenience archive materials.

In the late fifties, he became the head of the Press and Information Division of the Ministry of Interior, a section that functioned as the ministry's press representative and its propaganda sector. He organized propaganda campaigns, prepared press conferences for the ministry's administration, and arranged exhibits on security topics. In time he narrowed his attention on the actions of the Nazis during the Nazi occupation of Czechoslovak territory. He teamed up with prominent historians of modern history and helped them secure access to the archives of the Ministry of Interior.

After the Press and Information Division of the Ministry of Interior was dissolved in 1963, Fremund headed the office of the Secretariat of the Ministry of Interior. He kept organizing propaganda campaigns, mostly in partnership with a specialized part of the Czechoslovak intelligence: the Division of Active Measures and Disinformation. Its task was to set up operations to mislead the foreign public and governments. At the same time, using intelligence and propaganda measures, it promoted the influence and interests of the State Security and the Czechoslovak Communist Party. In the mid 1965, Karel Fremund became member of this special division of the State Security, and in 1967 its second-in-command. He mostly prepared operations using documents of Nazi provenience to injure the interests of West Germany.

After the Warsaw Pact occupation of Czechoslovakia in August 1968, he faltered slightly before aligning himself with the collaborators. The Communist Party penalized him and demoted him from his leadership position. Until his retirement in 1973, he worked at the analytical institute of the Czechoslovak intelligence (Information Sector), focusing primarily on the issues of the activities of Czechoslovak exiles and domestic opposition.

Along with Karel Fremund's life story, this text describes the methods and limits of using the heritage of the past to reach the objectives of the intelligence service and political combat.

Štěpán Plaček

Jan Kalous

This study sheds light on the career of attorney Štěpán Plaček, one of the most fascinating and enigmatic personas at the Ministry of Interior before and immediately after the 1948 Communist takeover. A fanatical Communist who spared no one standing in the way of the party or his career, Plaček was a highly intelligent man capable of anything. His ambitions were bolstered by contacts with Soviet agents. Ultimately, though, a steep fall followed his rapid rise.

Štěpán Plaček was born in August 1909 to a Jewish family in Brno. He attended the local German schools. Between 1927 and 1933 he studied law at the Charles University in Prague. In

March 1928 he joined the Czechoslovak Communist Party and remained loyal to it for the rest of his life. After receiving his law degree he formally held jobs with several law firms but worked in fact for the Soviet trade mission. He also supplemented his income as a foreign languages teacher. It was within the Communist movement that he met his future wife, Zora Gavričová from Yugoslavia.

His moment of glory arrived with the end of WW II. In May 1945 Plaček called on the Secretary General of the Czechoslovak Communist party, asking the party for a job. On Slánský's recommendation he had the opportunity to participate in creating the new state security apparatus, namely the Land Security Sector, and soon became the head of political intelligence. Very active, he submitted numerous proposals and policy concepts. For the good of the Communist Party he personally supervised the largest operations against „reactionaries" (e.g. attempts to implicate František Bartík, Vladimír Krajina and others in political scandals), participating in the wave of unlawful actions during the fifties (such as the cases of three murders, Petr Konečný, František Novotný, torturing prisoners, concocting backstage schemes, etc.).

Plaček believed he alone understood the needs of the security apparatus. Reportedly, he wanted to become the right-hand man of the secretary general. He advocated establishing an independent Ministry of National Security and the advent of Soviet advisors to Czechoslovakia a long time before these events took place. Then, in November 1948, the blow fell. He was unexpectedly fired from the Ministry of Interior and after several months began working for the Ministry of Justice.

In November 1949, Plaček was arrested. He was detained for more than four years, until his trial in 1954. The court of law condemned him for fifteen years in prison for murder and breach of authority. In 1957 Plaček was released.

The Communist Party came through for him again. Between June 1958 and August 1964 he was a reference librarian at the State Technical Library, and later again at the Institute for International Politics and Economy by the Ministry of Foreign Affairs until his retirement in September 1970.

He died in Prague in March 1992.

The author concluded from several parallels that Plaček's unexpected demise might have been related to the case of Rajko in Hungary. In other words, Štěpán Plaček was probably a first Czechoslovak version of the Rajko case.

„I loved my country" The life story of a political prisoner of two totalitarian regimes, JUDr. Josef Nestával (1900–1976)

Petr Koura

Active in resistance against the Nazis and the Communists, Czech lawyer and politician Josef Nestával is nevertheless unknown to the Czech public. Both totalitarian regimes had sentenced him to life in prison and he spent 19 years behind

bars, a full quarter of his life. Born in 1900 in Prague to a working class family, in 1918 Nestával joined the Czech Socialist Party (later called National Socialist Party), and that bond was to last a lifetime. After graduating from Prague law school (1929 as Juris Doctor), he served his term in the military, becoming a Czechoslovak Army Reserve Officer (ranking as Captain). Thus, he can be considered typical for the generation of Czechoslovak politicians who matured between the two world wars, espousing the humanistic ideas of President T. G. Masaryk as well as those of democratic Socialism. From 1931 to 1934 Nestával served as Assistant Secretary General of the National Socialist Party, then held lower party positions and was a member of the Prague Municipal Council. During the Second Republic, Nestával became Deputy Chairman of the Prague based National Unity Party that rallied rightwing political parties in the country before the Munich Treaty. From this position he stood against Czech Fascists, defending the ideas of Presidents T. G. Masaryk and Edvard Beneš. After the German army occupied Bohemia and Moravia in March 1938, Nestával joined the resistance against the Nazis, playing a vital part in a military organization, Defence of Nation, and carrying out various resistance activities at the Prague Magistrate/Municipal Hall. Nestával was also made the leader of the Prague group, National Partnership, the only sanctioned political party in the Protectorate of Bohemia and Moravia. He worked for the resistance while holding high positions in the autonomous Protectorate administration, in close cooperation with Prague Mayor Otakar Klapka or the Protectorate Prime Minister Alois Eliáš, who were both executed by the Nazis. Nestával also gathered intelligence for Lt-Col Josef Balabán, the chief of intelligence-resistance group, the Three Kings. On July 19, 1940 Nestával was detained by the Gestapo and brutally interrogated. As a result, the activities of the National Partnership in Prague came to a temporary halt and the Czech Fascists of the Banner Organization attempted to overthrow the Protectorate autonomous government by attacking the building housing Nestával's secretariat. But the coup did not gain the support of the Nazi occupational administration and was suppressed by the Czech police. In March 1942, Nestával was sentenced to life in prison although the prosecuting attorney recommended the death penalty. Because Nestával returned from the Nazi prison ill with tuberculosis, he could not accept the position of Secretary General of the National Socialist Party, offered to him by its Chairman, Petr Zenkl in 1945. After his recovery, in 1946, Nestával became the Director of the Central Union of Hospital Insurance Companies. After the Communist takeover in February 1948, he refused to join the pro-Communist Czechoslovak Socialist Party and was fired from his directorial position. Yet some Communist leaders still trusted him, such as the future Czechoslovak President Antonín Novotný. According to some sources, Nestával was assigned to run the underground National Socialist Party. From fall 1948, he headed meetings of „The Six", the Central Com-

mittee of the underground National Socialist Party. At the same time, he kept up covert contacts with a number of politicians who held democratic views. On November 8, 1949 Nestával was arrested by the Communist State Security. His interrogation involved psychological and most likely physical torture. Nestával was forced to confess to deeds he did not commit. The investigators originally labeled him the leader of an entire anti-Communist group but later pinned it on Dr. Milada Horáková. The days between May 31 and June 8, 1949 saw legal proceedings in Prague against „a treasonous conspiracy headed by Dr. Milada Horáková". Nestával was presented as Horáková's right hand man and was recommended for the death sentence. Throughout the trial's propaganda campaign, his testimony was deliberately distorted. In the end, Nestával received for the second time a life sentence. Records of the Communist authorities reveal that his punishment was decided before the trial ever began. Thanks to agents/fellow prisoners we have information on Nestával's behavior in prison. From 1956, Nestával struggled to have the trial reopened but his efforts were repeatedly turned down by Communist judges. Finally in 1963 he was released on probation and went on to hold a number of manual jobs. During the political movement of Prague Spring, Nestával and other political prisoners wanted to reform the pro-Communist Czechoslovak Socialist Party in the spirit of the National Socialist Party. It was expected that after overthrowing the collaborationist party he'd be elected the party's chairman. The Warsaw Pact occupation of Czechoslovakia thwarted these plans. After 1968 Nestával was continually monitored by the State Security Despite his advanced age. In 1976 he died. Three years later the State Security had also questioned on his behalf today's Czech Prime Minister, Jiří Paroubek, who was recorded by the State Security as a possible candidate for secret informer, under the cover name of Roko.

A reconstruction (sources for the trial of Milada Horáková and her associates)

Petr Blažek

In 1950, a political trial took place in Prague against former Member of Parliament Milada Horáková, and twelve other defendants. For factual or presumed activities opposing the Communist regime, four were sentenced to death and executed within a matter of days, while the rest received life or many years behind bars. The trial, built on the directives of Soviet advisors, was intended to „stimulate hatred among the working people". Although the defendants were coerced through psychological and physical torture to memorize a testimony, their performances before the tribunal mostly did not fulfill the organizers' expectations and the film clips of the trial were useless even for a propaganda movie. These film fragments were seen publicly for the first time in 2005 at the Summer Film School in Uherské Hradiště. The article's author sheds light on the present day efforts of several histo-

rians and publicists to reconstruct this trial. Using a correlation table, he explains the subsequent rigging of the testimony of one defendant, literary critic and historian Záviš Kalandra.

Several examples of using documents from researching the historic development of the Ministry of National Security and Ministry of Interior personnel departments after 1945

Jan Frolík

This piece of writing extrapolates on the research potential and the testimonial value of sources the author terms personal data. He emphasizes it concerns a base of sources so diverse and problematic for researchers that the methodological ways of conducting research through them are far from simple. At the same time such sources can (as he proves on several examples) present a chance to study historic events from new perspectives, and to reach unorthodox conclusions at times. Yet he also underlines that relying on this type of sources without the parallel use of archive documents on the activities of the Czechoslovak Communist Party on all levels would be a fundamental methodological error. Such personal data confirm the principal authority of the party apparatus and the outcomes that affected the very operation of the all-powerful Ministry of Interior and its security corps, including the State Security.

Although focusing primarily on the nineteen fifties, the author formulates several general conclusions; mainly on the National Security Corps (i.e. not only State Security), the so-called first generation, as a professional and social group. His investigation of its social prestige also highlights a source that has so far been ignored – modern funereal epigraphics.

Information on the object-oriented folios collection of the State Security, Hradec Králové

Xenie Müllerová, Zdeňka Vyskočilová

The article's aim is a concise overview of the archive protocol of object-oriented folios at the State Security in Hradec Králové.

Object-oriented folios did not appear in the statute of the State Security until 1954. *„Object-oriented folios are… arranged either by vocation or by the managed objects…“*

However, folios other than object-oriented went into this collection as well.

The collection's timeline indicates the first folio arrived in the Regional Administration of Hradec Králové on December 15, 1959 and the last on September 9, 1989, archive number OB-543 HK. Other folios and folios numbered OB-544 HK – OB-650 HK were called live folios since they were not yet part of the archive. The State Security was using them in operations until the Velvet Revolution of No-

vember 1989 or possibly until its demise in February 1990.

As mentioned above, the Regional Administration of Hradec Králové usually archived object-oriented folios but the former Regional Administration of Pardubice (Pardubice County existed until 1960) still relegated some folios to the operational archive. Originally, folios were also kept at various district or local divisions of the State Security (Pardubice, Chrudim, Jičín, Trutnov, Havlíčkův Brod, Ústí nad Orlicí, Rychnov nad Kněžnou, Svitavy, Semily, Náchod, etc.).

The folios are interesting thematically as well. Their most frequent topics are the economy, state administration, justice system, organization, the military, the National Security Corps, treasonous activities, political parties, ideologies, immigration, re-immigration, religion, crime, youth, sport, transportation, intelligence service, and others.

The recurrent theme is treasonous activities of various residents, which includes anonymous letters sent to prominent party members, government representatives, chiefs and functionaries at firms and enterprises, and even the heads of the District National Committees. Typically, they were threatening letters, concerning personal problems (such as accusing the functionaries of various types of persecution) and politics. Placards and pamphlets were also investigated.

A close second on the agenda were folios dealing with industrial establishment problems. Topics spanned sabotage in various industrial establishments, such as various flaws, manufacturing damaged products, arson, detonations, and other „sabotage of honest socialist labor“. It was a reason to safeguard these institutions and to monitor the „enemy within“.

Less frequent was a supposed treasonous activity in the Hradec Králové District. Object-oriented folios were kept on hostile groups (called former people – soldiers, businesspersons, smallholders, representatives of obsolete political parties), illegal organizations, resistance groups, amnesty recipients, the opposition, church, immigration, etc. Lacking a centralizing character, the files reported and investigated phenomena endemic to particular districts. Even so, many were a part of the State Security's nation wide operations.

In accordance with archive protocol, most folios have been preserved. Circa 41 folios out of 650 (together with the live folios the collection holds 609) were discarded – a significantly lower number than in other district administrations or the central collection.

Addendum 1 of the article contains a temporary catalogue of object-oriented folios of Hradec Králové created primarily from the archive protocol of the District Administration of Hradec Králové and from the completion certificate from the BIS ČR, Hradec Králové.

Addendum 2 contains a catalogue of folios kept separate in „collection H“. Only those call numbers are listed that can be unambiguously determined to concern the District of Hradec Králové.

These sources are a significant guidepost for further research, mainly of the object-oriented folios of the headquarters. It is imperative to keep an unprejudiced and critical mind when approa-

ching the sources that cannot serve as primary material and are a mere fragment in the study of an issue as explicitly complex as the Communist era.

Several notes on processing textual material of the Surveillance Bureau

Anna Pavlíková

One division of the Communist State Security structure was responsible for surveillance of persons suspected of a hostile relationship to the existing regime, or foreign nationals operating on Czechoslovak territory. It was the Surveillance Bureau, State Security Bureau IV. Its activity during the 1970s and 1980s produced textual folios. This unique material describes actual surveillance operations carried out at the request of State Security other agencies. At this time, we at the Ministry of Interior Archives have been processing this important information, creating a chart to provide researchers with a quick and easy data search. The focus of our interest has been the State Security administration which requested the report: the reference number, identification mark, if applicable, the registration number, cover name of an operation, possible other cover names that sometimes surface in a folio, first and last names, date of birth of the monitored person – „object", and his/her nationality and citizenship. The reason for the surveillance is interesting as well: what was a particular person suspected of; the time span of the operation, and the operation agents themselves. Plenty of photographs accompany the texts.

For quick and easy access, we are arranging the folios in alphabetical order. So far, we have gotten to the letter H, processing 2,366 folios by cover names. This amount makes it clear already that the objects of most folios were individuals. State Security Bureau II, X and XI had submitted most of the requests. More foreign nationals were monitored than Czechoslovak citizens. The most common reason to keep an eye on Czechoslovak nationals was right-wing beliefs, opposition activity, allegiance to a faith that was being monitored, signing the Charter 77, or membership in any illegal organization. Employees of foreign government representative organs and businesspersons from foreign firms made the largest group of foreigners monitored on Czechoslovak territory.

Once available, the folios with their unique testimonial value can be used by researchers and historians studying the tactics, surveillance methods, and the life of the opposition members and foreign citizens residing on Czechoslovak territory.

Documents about Blažej Vilím's contacts with Czechoslovakia and about the intelligence service among his papers in British archives

Sylva Šimsová

Blažej Vilím, the General Secretary of the Czechoslovak Social Democratic Par-

ty, was among the first politicians to arrive in London after the Communist takeover in 1948. Some of his correspondence in the early years of exile, in particular with Eduard Táborský, deals with plans for creating clandestine contacts with Czechoslovakia.

In 1948 General Sergej Ingr settled in France where he began organising a Czechoslovak intelligence service in exile. Although there was formal cooperation between him and Vilím, their relationship was not easy.

The Central Executive Committe of the Czechoslovak Social Democratic Party in Exile entered into an agreement with Genral Ingr, allowing him to be in charge of the intelligence service, but expecting him to consult the Committee in certain matters – an agreement which he did not always keep.

The Committee was also in contact with the British Secret Service which entrusted Vilím with the task of sending disinformation to the Czechoslovak Ministry of the Interior. In 1949 this task was taken over by Vaclav Holub and was later discontinued.

Vilím's helpers were: Arno Hais, František Plášil, Richard Pollak, Jaroslav Prosser.

Information was carried to and from Czechoslovakia by: Arnošt Bareš, Erich Tylínek, and others. Most of them were also agents of the Czechoslovak secret service.

The Czechoslovak secret service sent two agents pretending to be refugees, tasked with collecting information about Social Democrats in Exile. They were: Jaroslav Hodač and František Macháček. They completed their mission successfully. Hodač even sent the complete membership register of the exile Party to Prague.

Blažej Vilím himself was contacted by three agents: Milada Krátká, Jan Paclík, Jolanta Žaludová.

At the time of leaving Czechoslovakia, Blažej Vilím's relations in Prague were: his mother, his sister and her son, and his wife's parents. In particular it was his wife's elderly mother Mrs Pankova who was mercilessly used by Jolanta Žaludová to establish contact with Vilím.

Blažej Vilím's nephew Antonín Rýgr, a football coach, was arrested in 1959 for having met his uncle in London. He was sentenced to 3 years, but his prison term was shortened after he signed on as an informer.

Information about Blažej Vilím in the StB files in Prague is surprisingly accurate, though there are some howlers, for instance a report saying that he died in Switzerland in 1952 (in fact he lived in London until his death in September 1976). Thanks to his contacts with the British Service, Vilim was mostly aware of who was spying on him. It is quite possible, though, that he did not know about Antonín Bareš and Jiří Lom.

The appendix gives transcripts of two reports about StB agents contacting Blažej Vilím and Jaroslav Prosser.

Přeložila Yveta Tausinger-Shanfeldová

JMENNÝ REJSTŘÍK

ADAMEC 127
ADÁMEK 321
ADENAUER, Konrád 95, 98
AGAJANC, Ivan Ivanovič 13, 23, 33, 40
ALEŠ, Václav 235, 237
ALJOŠA 130
AMBROŽ, František 166, 171, 176
AMORT, Čestmír 94, 98
ANDRLÍK, Jaroslav 77
AZOJOV 350
BABINSKÝ 361
BACÍLEK, Karol 65, 73, 225, 231, 234, 235, 236, 237, 238
BAHOUNEK, Oldřich 77
BAKEROVÁ, Mary (Elen) 202, 207, 208, 210, 211
BALABÁN, Josef 155, 158, 162, 165, 166, 176
BALLÝ, Josef 222
BALOG, Jozef 232
BARÁK, Rudolf 20, 48, 66, 142, 224, 225, 226, 227, 229, 234, 235, 237, 238, 239, 240, 244, 253, 254, 353, 355, 357, 359, 384, 385
BARBAŠ, Pavel 118
BAREŠ, Antonín 345
BAREŠ, Arnošt 327, 331-334
BARTÍK, Josef 124, 128, 130, 142
BATTĚKOVÁ, Dagmar 315
BAUDYŠ, Stanislav 221, 224, 231, 235, 248
BAUMOVÁ, M. 350
BAUTZ 324
BEDNÁŘOVÁ, Ottka 315
BEDRNA, Karol 202, 206, 207
BECHYNĚ, Zdeněk 327
BĚLÍKOVÁ, Jarmila 315
BĚLINA, Josef 324
BĚLINOVI 343
BELLAK, Gerhard 340
BELLAK, Jolanta viz ŽALUDOVÁ, Jolanta
BELLMANN 370
GERHARD
BENDA 109
BENDOVÁ, Kamila 315
BENEŠ 375, 376
BENEŠ, Edvard 124, 125, 140, 154, 161, 177, 319, 320, 321, 367, 389
BENEŠ, Vladimír 327
BENEŠ, Vojta 175
BENEŠ, Zdeněk 315
BERAN, Karel 22, 24
BERAN, Rudolf 366
BERÁNEK, František 46, 53, 54, 55
BERIJA, L. P. 228, 239, 361
BERNARD, Vilém 329, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 348
BERNAS, František 157
BERNAS, Jan 157
BERNÁŠKOVÁ, Alena 66
BEROUNSKÁ, Olga 13
BINAR, Ivan 315
BITTMAN, Ladislav 9, 13, 17, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 96, 97, 100
BLÁHA 191
BLECHA, Miloslav 46, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 59
BLECHOVÁ, Marie 51
BLOCH, Marc 247
BOBAŠ 118
BOČEK, Otomar 194
BOHÁČ, Viktor 184
BÖHME, Horst 161
BONDY, Karel 159
BONDY, Miloš Otto 161

BORSKÝ, Pavel 315
BORÝSEK 72
BRATINKA, Pavel 315
BREŽNĚV, Leonid Iljič 49
BRIKCIUS, Abdallah Mohamed
BRONSON, Charles 230
BROŽ, Jaroslav 363
BRŮHA, Bohuslav 230
BRŮCHA, Josef
BRUMOVSKÝ, Jan 142
BRUNCLÍK 266
BRYNDA 201
BUBLÍK, Ladislav 66
BUDÍN 338
BUCHAL, Jan 183, 187, 189, 199, 204, 206
BUCHARIN, Nikolaj I. 117
BUREŠ, Zdeněk 54, 55, 58
BURKOVEC, Václav 45
BÚTORA, Martin 315
CASTRO, Fidel 48
CERHA, Jaroslav 46, 52, 53
CIBULKA, Petr 315
CLEMENTIS, Vladimír 134, 140
ČAPEK, Josef 154
ČARNOGURSKÝ, Ján 315
ČEBIŠOVÁ, Jaroslava 50
ČECH, Josef 235, 236, 237, 240
ČECHAL, Josef 59
ČECHMÁNEK, R. 79
ČERNÍK, Oldřich 315, 375
ČERNÝ, Karel 133
ČERNÝ, Václav 389
ČERVENKA, František 233
ČUMPELÍK, Eduard 343
ČUPERA, Josef 173, 174
DAMIÁN, Josef 323
DANÍČEK, Jiří 315
DAVID, Václav 145
DAVID, Jožka 176
DEMJAN, Štefan 230, 253, 361
DEMLE, Otohe 349, 350
DEVÁTÝ, Stanislav 380
DIENSTBIER, Zdeněk 50
DIESL, Felix 121
DIMITROV, Jiří 130
DLOUHÝ, František 173
DOJČÁROVÁ, Marie 54, 55, 56
DOKSANSKÝ 325
DOLEŽAL, Milan 222
DOUBEK, Bohumil 136
DOUCKOVÁ 287
DRDA, Jan 377
DRGÁČ, Šimon 163
DRNDIČ, Ante129
DRTINA, Prokop 125, 129, 149, 168, 190
DUBA 127
DUBČEK, Alexander 65, 375
DUNDR, Vojtěch 183, 184, 189, 204, 327, 336
ĎUPALOVÁ, Jiřina 11
ĎURIŠ, Julius 65, 359
DZEDZINSKÁ 268
DZERŽINSKÝ, Felix E. 116, 133, 242
EČER, Bohuslav 152
EČEROVÁ, Marie viz NESTÁVALOVÁ, Marie
EDVARDS, Samuel 51
ELIÁŠ, Alois 150, 159, 162, 164, 165, 166
ERBAN, Evžen 169
FAIRAIZL, Jindřich 315
FAITOVÁ-KOLÁŘOVÁ, Emilie 140, 141
FAIX, Květoslav 21
FEIERABEND, Ladislav 164
FELCMAN, Jiří 50, 55, 57
FILAN, Ludvík 233
FISHEROVÁ, Helen 209, 210, 212
FISCHER, Erwin 28
FISCHEROVÁ, Mariete 389
FLAJZAR, Štěpán 142
FLEISCHER, Oskar 162, 163, 165, 166

FOLTMANOVÁ, Vlasta 248
FORD 356
FORMAN, Miloš 193
FORSTER, Walter 370
FRANK, Karl H. 124, 125, 161, 164, 165, 365
FREMUND, Karel 20, 26, 27, 28, 89–106
FRICK, Wilhelm 367
FRIED, Jiří 65
FROLÍK, Jan 315
FROLÍK, Josef 29, 225, 226, 231, 237, 238, 248, 249
FROUS, Slavoj 101
FUČÍK, Julius 227
GAULLE, Charles, de 129
GAVRIČ, Milan 119
GAVRIČOVÁ, Zora viz PLAČKOVÁ, Zora
GEMINDER, Bedřich 135, 138
GIBSON 130
GLOBKE, Hans 98
GOLDSTÜCKER, Eduard 65, 340
GÖRNER, Vojtěch 193
GORSKÝ, Felix 129
GOTTWALD, Klement 65, 80, 111, 116, 117, 133, 170, 330, 346, 348, 379
GRUBER, Vojtěch 377
GRULICH, Zdeněk 380
GRUND 370
GUTTMAN, Josef 383
HÁCHA, Emil 160, 167, 367
HÁCHA, Theodor 367
HAIS, Arno 321, 325–331, 366
HAJNÝ, Štěpán 39
HALLER, Rolf 154, 165, 166
HALLSTEIN, Walter 15
HAMPEJZ, Václav 49, 53
HAMRLA, Vladimír 243
HANULIAK, Ján 231, 360, 361, 362
HASELMAN, Oldřich 321, 322, 326, 341
HASTERLÍK 327
HAVEL 275
HAVEL, Václav 125, 380
HAVLÍK, Ivan 12
HAVLÍK, Jan 345
HAVLÍK, Petr 315
HAZELHOFF, Erik 11
HEALEY 334
HEIDLER 326
HEINRICH, Kurt viz SÜSKIND, Henryk
HEJDA, Jiří 189, 204, 210
HENDRYCH, Jiří 65
HERMANN, Jindřich 118
HERSCHELMANN, Karl 166
HEYDRICH, Reinhard 165
HITLER, Adolf 118, 367, 369, 371, 377, 389
HLAVAČKA, Ludvík 78
HLOUŠEK, Eduard 139
HNÍZDO, Jaroslav 20, 21, 96
HODAČ, Jaroslav 39, 329, 335–337
HODINOVÁ-SPURNÁ, Anežka 340
HOLUB, Václav 322, 323, 324, 325, 329, 334, 336, 339
HOLÝ, Václav 159
HORA, Jan 232
HORA, Jaroslav 135, 233
HORÁKOVÁ, Milada 149, 150, 164, 169, 170, 172, 173, 175, 176, 177, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 189, 192, 194, 199–219
HORČIČKA, Ladislav 369, 370
HOSTIČKA, Bedřich 183, 189204
HOŠEK 22
HOUSKA, Josef 23, 233
HRABÍK, Martin 319, 323
HRAZDÍRA, Antonín 59
HRBÁČEK 383
HRBÁČEK, Jaroslav 233
HRBATÝ, Otto 359
HROMÁDKO, Oldřich 315

HRŠEL, Emil 121, 123, 126, 127
HUDECKÝ, Jaroslav 58
HULEJA, Mirko 140, 143
HUSÁK, Gustav 65, 233, 279, 285
HUSTOPECKÝ, Josef 192
HUTKA, Jaroslav 315, 390
HUZLÍK, Josef 355
CHADIMA, Karel 315
CHALUPA, Eduard 382
CHALUPA, Vlastislav 176, 322, 323
CHALUPSKÝ, Josef 162, 163
CHARVÁT, Rudolf 154, 161
CHAZANOV, M. M. 140
CHLEBORÁD, Radovan 53, 55
CHOC, Milan 44
CHRAMOSTOVÁ, Vlasta 315
CHRISTOZOV 130
CHYTILOVÁ, Věra 58, 315
CHYTRÝ, Miroslav 253
ILČÍK, Jozef 233
INGR, Sergej 321–323, 324, 325, 328, 330, 348, 349, 350
IVIČEVIČ 132
JAGODA 361
JAKEŠ 58
JANČA, Emil 228
JANDA 127
JANDEČKA, Vojtěch 175
JANKOVCOVÁ, Ludmila 176
JANKOVEC, Wolfgang 176
JANKŮ, Vladimír 283
JANOUD 383
JANOUŠEK, Antonín 360
JANOUŠEK, Pravoslav 360
JANSA, Jiří 59
JAROŠ, Karel 161
JELÍNEK, Josef 369
JERMAN, Josef 231
JEŘÁBEK, Josef 175
JEŽEK, František 366
JEŽOV 361
JIRAS, Václav 253
JIROUS, Ivan 315
JIRSA, František 155, 166
JÍŠE, Karel 187
JOKL, Richard 334
JORDAN, Charles 58
JOSTEN, Josef 38, 39, 336
JOUROVÁ, Eva viz NESTÁVALOVÁ, Eva
JUNG, Josef 58
KABEŠ, Vladimír 315
KAČEROVÁ, Anna viz PLAČKOVÁ, Anna
KADLČÍK, Oldřich 184
KAFKA, Franz 65
KAISER, S. 248
KALANDRA, Záviš 118, 119, 183, 184, 189, 201–219, 382–384
KALENDA 329
KALIVODA, Karel 52, 58
KANTŮREK, Jiří 315
KANTŮRKOVÁ, Eva 315
KARHAN, Petr 25
KARMAZÍN 201
KASPER, Josef 369
KASPER, Kurt 369, 370, 371
KASPEROVÁ, Helena 369
KAŠINA, Otomar 235, 237
KAŠPAR, Antonín 54, 57
KAZIMOUR 284
KEHL 28, 99
KEPPERT, Andrej 237
KHONOVÁ, Helena viz KASPEROVÁ, Helena
KINKAL, Antonín 158, 163, 166
KIRSCHNER, Zdeněk 222
KLAPKA, Otakar 149, 155, 156, 158, 160, 161, 162, 164, 165, 166
KLEINEROVÁ, Antonie 176, 181, 184, 189, 204
KLEVIS, Vladimír 65

KLIKA 23, 341
KLÍMA, František 170, 175, 186
KLÍMA, Ivan 65, 66
KLÍMA, Jaroslav 248
KLIMENT, Alexandr 65
KLIMENT, Josef 367
KLIMENT, Stephan (v. t. PLAČEK, Štěpán) 118
KLINGER 334
KLOFÁČ, Václav 153
KLOS, Karel 200
KLUPP 285
KNEBORT 324, 325, 338
KNÍŽÁK, Milan 315
KOCÍKOVÁ 22
KOCMAN, Miloš 90
KÖHLER, Bruno 65
KOHOUT, Pavel 615
KOCHOVÁ, Elsa 187
KOLÁŘ, Vladimír 17
KOLDER 66
KOMÁREK, Karel 353, 357
KOMÁREK, Martin 353
KOMÁREK, Valtr 353
KONDRAŠOV 40
KONEČNÝ, Petr 127, 136, 139, 140, 141, 235, 236, 237
KOPECKÝ, Jaromír 172, 177, 181
KOPOLD, Bedřich 315
KOPŘIVA, Ladislav 224, 232, 233, 234, 236, 238, 243, 235, 353
KOŘÁN, Jaroslav 315
KOSINA 327
KOŠŤÁL, Karel 236, 237
KOTAL, Jindřich 20, 27, 39, 48, 226, 227, 231, 248, 249 , 355
KOUBEK, Václav 327, 328, 334
KOUCKÝ, František 145, 335
KOVÁČ, Ján 361
KOVÁŘOVI 282
KRAJINA, Vladimír 124, 125, 126, 168, 169
KRÁL, Ladislav 370
KRÁL, Václav 94, 95
KRÁLÍK, Václav 14
KRAMOSIL, Václav 136
KRÁTKÁ, Milada 339–342
KRÁTKÝ, Lubomír 44, 259
KRATOCHVÍL 349
KRČMÁŘ, Miroslav 342
KREJČÍ, Jan 361
KREJČÍ, Jaroslav 367
KREJČÍ, Karel A. 20, 37
KREJČÍ, Ludvík 366
KREJČÍ, Vilém 191
KREJSA, Jiří 226
KRIEGEL, František 18, 315
KRIEGELOVÁ, Riva 315
KROČEK, Lumír 137
KROSNÁŘ, Josef 121, 170
KŘEN, Jan 315
KŘIVKA, Jan 142
KŘIVKA, Pavel 315
KŘIŽAN, Jiří 380
KŘÍŽEK, František 370
KŘÍŽEK, Jiří 183, 189, 192, 204
KUBÍK, Štefan 232
KUBINEC, Josef 136
KUBÝ 330
KUDRNA, Jaroslav 28
KUNDERA, Milan 315
KUPEC, Karel 47
KUPEC, Zdeněk 232
KUPKA, Jiří S. 66
KUSÝ 325
LAGUS 348, 349
LANDOVSKÝ, Pavel 315
LAŠTOVKA, Jiří 380
LAŠTŮVKA, Vladimír 315
LAUFER, Josef 378
LAUŘÍM, Oldřich 12

LAUŠMAN, Bohumil 328, 331, 336, 337, 338, 358
LAZNA, Václav 360
LEDERER, Jiří 315
LÉDL, Josef 230
LEJNAR, Josef 50
LENÁRDOVÁ 201
LENÁRT, Jozef 65
LENIN, Vladimír Iljič
LHOTA, Jan 370
LICHAČOV 136
LIPÁR, Martin 232
LISOVÁ, Božena 315
LIŠKA, Antonín 235, 236, 237, 240
LIŠKA, Tomáš 315
LÖBL, Evžen 140, 340
LOCHER, Karel 154, 188
LOM, Jiří 342, 345
LORENC, Alojz 361
LOUDA, Václav 17
LOUWERS 212
LÜBKE, Heinrich 26, 27, 28, 90, 98
LUDWIG 370
LUSTIG, Arnošt 66
LUŽA, Radomír 321–323, 324, 325, 326, 328
LŽIČAŘ, Josef 55, 59
MABILLON, Jean 238
MACENAUER, Bedřich 315
MACK, K. 389
MÁDLE, Ladislav 232
MÁCHA 158
MACHÁČEK, František 328, 335–337
MACHÁLEK, Jindřich 232
MACHALKA 212
MACHOVEC, Milan 68
MAIWALD, Karel 326, 335, 336, 337
MAJER 323, 326, 328, 330, 336, 338, 349
MAKAROV 136
MALÁ (MALLY), Johana 389, 390
MÁLKOVÁ 201
MAMULA, Miroslav 229
MANČAL, Jaroslav 142
MANN, Thomas 19
MARÁK, Jaroslav 222
MAREK (MARKO) 120
MARSCHALL, W. K. B. 349
MARVAN, Jan 315
MARX, Karel 118
MASARYK, Jan 44, 125, 320
MASARYK, Tomáš G. 154, 189
MASORJAK, Jozef 232
MASTILÁK 189
MAŠÍN, Josef 157, 159, 162
MAŠÍNOVÁ, Jelena 315
MATĚJKA, Jan 166
MATĚJKA, Josef 11
MATOUŠEK, Josef 156, 163
MAX 130
MAZOUREK, František 140
MĚCHURA, Josef 140
MELICHAR, Cyril 157, 161
MERGL, Josef 23, 25
MERTZOVÁ 389
MEZNÍK, Jaroslav 315
MIKOLAJCZYK, Stanislaw 130
MIKULÁŠ 169
MILIČ 132
MILLER, Jaroslav 230
MINAŘÍK, Pavel 378
MLYNÁRIK, Ján 315
MLYNÁŘ, Vladimír 315
MŇAČKO, Ladislav 66
MOKRÝ, A. 324, 329, 338, 339
MOLNÁR, Bohumír 18
MORAVEC, Emanuel 367
MORÁVEK, Václav 159
MOTEJL, Otakar 51, 57, 59
MOTTL, Josef 370
MOUČKA, Milan 135, 180, 237, 239
MÜLLER, Jiří 315
MÜLLER, Otto 183

MÜLLEROVÁ 341
MUSIL, Jan 136
NACVALAČ, Miroslav 18
NARATH 370
NÁSIR, Gamál Abdal 16
NEČAS, Jaromír 164
NECHANICKÝ, František 285
NEKOLNÝ, Jindřich 36
NĚMEC, David 315
NĚMEC, Jaroslav 12, 18
NESTÁVAL, Antonín 150
NESTÁVAL, Jiří 153
NESTÁVAL, Josef 149–196, 204
NESTÁVALOVÁ, Eva 152
NESTÁVALOVÁ, Marie 152, 195
NEUBAUER, Zdeněk 315
NEUMAN, Alois 359
NEURATH, Konstantin von 165
NOHÁČ 22
NOSEK, Bedřich 315
NOSEK, Václav 122, 124, 125, 128, 131, 133, 134, 138, 139, 147, 238, 330, 338, 348
NOVOMESKÝ, Ladislav 382
NOVOSEL, Djoko 129
NOVOTNÝ, Antonín 48, 170, 192, 227, 228, 229, 230, 239
NOVOTNÝ, František 127, 136, 139, 140, 141, 142, 236
NÝVLT, Jaromír 14, 17, 26, 29
OBDRŽÁLEK, Miroslav 46, 47, 49, 51, 52, 53
OBZINA, Jaromír 361
OESTEREICHER 118
OLBRACHT, Ivan 117
ONDROVČÁK, Jan 100
OSECKÝ, Ladislav 13
OTČENÁŠEK, Jan 66
OTRUBA, Zdeněk 194
PACANDA, Miroslav 136, 137, 138
PACLÍK, Jan 329, 339–342, 346
PALEČEK, Václav 176, 194
PALMER, William 19
PALOUŠ, Jan 315
PALOUŠ, Radim 315
PÁNEK, Antonín 326, 341, 343
PÁNKOVÁ 340, 343, 344, 345
PARKER, Rolf 140
PAROUBEK, Jiří 150, 194, 195
PASÁK, Tomáš 333
PATOČKOVÁ, Helena 337
PAVEL, Josef 113, 225, 361, 363
PECKA, Karel 315
PECL, Oldřich 176, 189, 204, 206, 207, 209, 210, 213, 214, 215, 216, 382
PECHER 292
PEJSKAR, Josef (Jožka) 38, 39, 377
PELANTOVÁ, Růžena 176
PELIKÁN, Jiří 22
PEŘINA, Jaroslav 342
PEŠEK, Ladislav 315
PEŠKA, Zdeněk 172, 175, 184, 189, 192, 204, 327
PEŠL, Antonín 166
PETAR (PETR) 129
PETRÁČEK, Václav 53
PFAFF, Ivan (pseudonym SVOBODA, Petr) 37, 38, 39
PFITZNER, Josef 159
PIETOR, Ivan 176
PICHL, Jiří 176
PICHRT, Jan 47, 51, 53, 55
PICH-TŮMA, Miroslav 126, 129, 139, 141, 143, 240
PIMPARA 382
PINC, Zdeněk 315
PÍSECKÝ 330, 347, 348
PIXA, Kamil 58, 224, 232
PLACÁK, Jan 315
PLAČEK, František 117, 120
PLAČEK, Štěpán 107–148, 236
PLAČKOVÁ, Anna 117

PLAČKOVÁ, Zora 119, 120, 121, 135, 143, 144
PLÁŠIL, František 325–331, 332, 333, 334, 335, 337, 342, 344
PLECHATÝ 128
PLOJHAR, Josef 359
POHANKA, František 355
POKORNÝ, Bedřich 121, 124, 125, 127, 130
POLANSKÝ, František 232
POLLAK, Richard 320, 323, 324, 325–331, 336, 337, 340, 347, 350
POPELKA, Petr 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 60, 61
PORTLÍK, Eduard 335
POSSE-BRÁZDOVÁ, Amelie 319, 320, 321
POZNER, Lud. 136
PREČAN, Vilém 315
PRCHAL, Antonín 13, 226, 232, 237, 239, 361
PRCHLÍK, V. 240
PROCHÁZKA 72
PROCHÁZKA, Jan 63–85
PROCHÁZKA, Jaroslav 243
PROCHÁZKA, Theodor 332
PROCHÁZKOVÁ, Lenka 64, 68, 315
PROKOP 264
PROKOP, Jaromír 57
PROSSER, Jaroslav 121, 321, 322, 324, 325–331, 333, 334, 335, 338, 347–350
PROSSEROVÁ, Magda 329, 347, 350
PRŮŠA, Jaroslav 261
PŘEUČIL, František 176, 187, 189, 204
PŘIBSKÝ, Vladimír 65
PUTIN, Vladimír 246, 247
PUTNÍK, Jiří 140, 141, 142
RAČANSKÝ, František 173, 177
RADNICEROVÁ-SCHÖNOVÁ, Zdeňka 337, 338, 339
RADOŇ, Bedřich 253, 254
RAJK, László 146
REICIN, Bedřich 126, 127, 131, 146
RHEDER-KNÖSPEL 370
RIEGER 332
RICHTER, Josef 232
RIPKA, Hubert 172, 187, 321–323
RIPL, Josef 51
RODIN 355
ROHAN, Zdeněk 47
ROHRER, Glen. R. 35
ROKYTA, Hugo 315
ROSÍK 323
RUMÍŠEK, Martin 163
RYBÁŘ, L. 375
RÝGR, Antonín 342, 343, 344, 345
RÝGROVÁ, Milada 344
ŘEHÁK, Eduard 377
ŘEZÁČ, Václav 66
SACHAROVSKIJ 26
SACHER, Richard 315
SACHER, Vilém 315
SALUS, Wolfgang (Václav) 202, 208, 209
SAMEC 130
SANKEY 338, 339
SEDLÁČEK, Josef 120
SEDLÁČEK, K. F. 66
SEIFERT, Jaroslav 315
SCHMIDT, Rudolf 370
SCHMIEDBERGER 124
SCHRAMM, Augustin 44, 139
SLÁNSKÝ, Rudolf 66, 107, 111, 115, 116, 121, 124, 126, 128, 129, 131, 133, 138, 142, 143, 145, 146, 182, 194, 247, 330, 346, 348
SLEZÁK, Stanislav 78
SMÍŠEK, Karel 227, 359, 360
SMITH 208, 211
SMOLÍK, Miloslav 142
SMRKOVSKÝ, Josef 58, 120, 375
SMRŽ, Václav 339

SMYSLOV, Alexandr 247
SOKOLOV 33
SOKOLOVIČOVÁ, Helena 247
SOLŽENICYN, Alexandr 65, 193, 376
SOMMER, Josef 248
SPEER, Albert 121
SPURNÝ, Gríša (Jindřich) 121
STALIN, Josef V. 65, 80, 116, 140, 239, 359
STAMBERA 50
STANĚK, Oldřich 124, 350, 370, 371
STÁRKOVÁ 383
STEFANOVIČ 129, 132
STEHLÍK, Josef 232
STEHLÍK, Václav 232
STEIN, Zikmund 118
STEINER, Bruno 327
STEJSKAL 175, 190
STEJSKAL, Jiří 17, 19, 22, 37, 41
STROSS 344
SUCHOMEL, Milan 65
SÜSKIND, Henryk 118, 119
SŮVA, Stanislav 195
SVATOPLUK, Tomáš 66
SVOBODA 383
SVOBODA, František 359
SVOBODA, Jan 339, 341
SVOBODA, Jaroslav 20
SVOBODA, Petr viz PFAFF, Ivan
SWINGLER 344
SÝKORA, Václav 177
SYROVÝ, Jan 366
ŠABATA, Jan 315
ŠABATA, Jaroslav 315
ŠABATOVÁ, Anna 380
ŠAFAŘÍK, Josef 187
ŠALGOVIČ, Viliam 360
ŠAVRDA, Jaroslav 176
ŠEDIVÝ, Bohuslav 240
ŠEDIVÝ, Zdeněk 323, 331
ŠEVČÍK, Jiří 139, 140, 141
ŠIK, Oto 65, 361, 376
ŠILHAN 77
ŠILHÁN, Věnek 315
ŠINDELÁŘ 330, 347, 348, 349, 350
ŠINDLER 327
ŠIROKÝ, Václav
ŠIROKÝ, Viliam 65, 132, 378
ŠKVORECKÝ, Josef 66
ŠLECHTA, Alois 228, 229, 230
ŠLECHTA, Emanuel 169, 170, 358
ŠMEKOLA viz EDVARDS, Samuel
ŠMÍD, Martin 43
ŠMOLKA, Vladimír 138, 361
ŠNEJDÁREK, Antonín 377
ŠNEPP, Luděk 65
ŠOBR, Karel 172, 178
ŠROBÁR, Vavro 359
ŠŤASTNÝ, Jaroslav 378
ŠTILIP, František 57
ŠTROUGAL, Lubomír 23, 24, 45, 223, 227, 228, 229, 230, 249, 280, 353, 355
ŠUBRT 55
ŠUSTA, Zdeněk 140, 141, 142
ŠUSTROVÁ, Petruška 45
ŠVÁB, Karel 92, 110, 114, 123, 126, 127, 130, 131, 132, 134, 135, 137, 138, 139, 141, 146, 147, 228, 361
ŠVARC, V. 240
TÁBORSKÝ, Eduard 319, 320, 335
TEIGE, Karel 382
TESAŘ, René 315
TEUNER, František 367
THIERACK, Georg Otto 150, 166, 188
TIGRID, Pavel 376, 377
TICHONOV 140
TILL, J. 172, 191
TITO, J. B. 129, 359
TITTA, Mikuláš 246
TOMAN, Zdeněk 126, 127, 130, 140
TOMEK, Josef 222
TREFULKA, Jan 65, 315

TROCKÝ, Lev 209
TRUDÁK, Karel 150, 183, 186, 202, 204
TUČEK, Miroslav 376
TŮMA 135
TŮMA, A. 168
TYLÍNEK, Erich 327, 328, 330, 331–334
UHERKOVÁ, Eva 36
UHL, Petr 59, 247, 248, 315
URBAN, Jan 380
URBAN, Vincenc 232, 233
URVÁLEK, Josef 186, 212
VACEK, Václav 169
VACULÍK, Ludvík 315
VALENTA, Jaromír 165
VÁŇA, Jan 247, 248
VANČURA 191
VANDROVEC 169
VANĎŮREK, Ladislav 20
VANÍČEK, Miloslav 46
VANÍČEK, Radoslav 341
VAŠ, Karel 126, 127
VÁVRA, Bořivoj 240
VELTRUSKÝ 337
VERNER, Miroslav 389
VESELÍKOVÁ, Žofie 128, 129
VESELÝ 335
VESELÝ, Jindřich 111, 113, 114, 124, 126, 127, 130, 131, 133, 134, 135, 141, 142, 145, 146, 147, 236, 241, 242, 259, 330, 348, 349, 350, 361
VIDIEČAN, František 232
VIESKA, Juraj 186, 202, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 214
VILIKOVSKÝ, Václav 370
VILÍM, Blažej 319–350
VILÍMOVÁ 327
VILÍMOVÁ, Mirka 326, 329, 336, 337, 342, 343, 344
VÍTOVCOVÁ 201
VLK, Miloslav 315
VODIČKA, Jan 123
VOJCECHOVSKÝ, Sergej 153, 154
VOJTĚCHOVSKÝ, Vladimír 369
VOLF, Josef 240
VOLINOVÁ-BERNARDOVÁ, Růžena 338, 348
VOMÁČKA, Miroslav 232
VONDRA, Alexandr 380
VONDRÁČEK, Josef 124, 127, 128
VOREL 267
VOŘÍŠEK, Karel 377
VRKOČ, Rudolf 170
VUKMANOVIČ 108
VYKYPĚL, Karel 361
WALDSCHMIDT-LEITZE 119
WANNER, Rudolf 119
WARBA, Franz 370, 371
WEHLE 348
WEINREBOVÁ, Jana 340
WEINREBOVÁ, Jolanta viz ŽALUDOVÁ, Jolanta
WEISZ viz VIESKA, Juraj
WENGEROVÁ 327
WENIG, Arnošt 158, 166, 167
WERICH, Jan 315
WIESNER, B. 236
WOLF 123, 124
YOUNG, Terence 230
ZADROBÍLEK, Stanislav 224, 225, 236, 237
ZAHÁJSKÝ 135
ZAJÍČEK (ZAHRÁDKA), Antonín 241, 247, 248
ZÁPOTOCKÝ, Antonín 133, 169, 360
ZÁVODSKÝ, Osvald 125, 127, 134, 143, 146, 228, 236, 311, 361
ZAVŘEL, Vladimír 78
ZBOŘIL, Jaromír 14
ZEIPL, František 136
ZELENKA, Antonín 327
ZELENKA, Ladislav 235, 237, 240
ZELENKA, Zdeněk 57

ZEMÍNOVÁ, Fráňa 184
ZEMÍNOVÁ, Františka 204
ZENKL, Petr 125, 126, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 176, 187, 191, 321
ZENKL, Rudolf 176
ZÍKA, Jan 227
ZÍKA, Karel 225, 227, 229, 231, 234, 235
ZÍKA, Václav 227
ZÍKOVÁ, František 227
ZOUBEK, Josef 77, 78
ZUKAL, Rudolf 315
ŽÁKOVÁ, Marie 58
ŽALUD, Hanuš 340
ŽALUD, Pavel 340
ŽALUDOVÁ, Jolanta 329, 332, 339–342

KRYCÍ NÁZVY

ADAST 280
ADVOKÁT B 315
AGÁT 278
AGNOSKACE 292
AGREGÁT 265
AKADEMIE 275
AKCE „D“ 271
AKCE „R“ 274, 279
AKCE ECHO viz ECHO
AKCE J 135
AKCE LIS viz LIS
AKCE STŘED viz STŘED
AKTUÁL 315
ALEX 12
ALFA 298
ALTO ADIGE 29
AMBASÁDY 285
AMNESTANTI 282
AMOR 259
ANGLIE 287
ANGLIE – BÁZE 269
ANONYM 262, 265, 269, 284
ANTÉNA 2 315
ARCHIBALD 265
ARCHIVÁŘ 315
ARCHIVÁŘ-P 315
ARIEL 315
ASISTENT-1 315
ATOM 32
AUTOBUS 280
AUTOMAT 283
AUTORKA 315
AUTORKA 1 315
AVION 341, 342
BALKÁN 315
BÁSEŇ 289
BASRA 288
BĚLSKÁ 11
BENZINA 261
BESEDA 278
BLANÍK 262
BLOK 258
BOHÁČEK 315
BORECKÝ 17, 19, 37, 41
BORMAN 36
BORŠOV 260
BORUŠOV 260
BRATR 1 315
BRENER 29
BROŽ 20, 21, 37, 305
BRUNTÁL 292
BRYCHTA 13, 17, 22
BRZDA 286, 292
BŘECLAV 299
BUDÍKY 286
BUDOVATEL 292
BUNKR 291
BUŘIČ 290
C 344
CELNICE 297, 300
CENTRUM 305
CÉSAR 12
CIRKUS 279
CIZINECKÉ HOTELY 298
CONSUL 282
CUITISIN/CUTISIN 270, 282
CUKROVAR 287
ČÁRA 2 315
ČAS 315
ČEPICE 335
ČESTICE 299
ČIHÁK 343
ČKD 300
ČSAO 266
ČSD 299, 302
DAGMARA 315

DAKO 290
DANA 281, 315
DANEŠ 286
DÁREK 376
DAVID 315
DAVID-1 315
DAVID-6 315
DEMOKRACIE 281
DETEKTIV 303
DEZFUL 290
DIALOG 315
DIALOG 10 315
DIALOG X 315
DIFTERIE 289
DIKOBRAZ 12
DIOPTRA 300
DISTRIBUTOR 1 315
DOCENT 315
DOKTOR-A 315
DOKUMENT 291
DOLEŽAL 59
DOLNÍ LANOV 305
DOPIS 258, 264, 265, 278, 281, 285
DOPISOVATEL 38
DOPISY 262, 267, 280
DOPRAVA 298
DOUPĚ 376
DRÁBEK 18
DRAK 315
DRÁŽKA 258
DRŮBEŽÁRNA 260
DŘEVAŘI 290
DUB 279, 315
DŮCHOD 274
ECHO 262
ECHO 2 315
ECHVA 300
EKOLOG 315
ELA 315
ELASTON 289
ELEKTRA 281, 302
ELEKTRÁRNY 271
ELEKTRIKÁŘ 282
ELEKTRODA 289
ELEKTROTECHNIKA 294
ELITÁŘ 315
EMAN 1 315
EMAN 3 315
EMIGRACE 299
EMIGRANT 315
EMULZE 290
ENERGET 300
EVA 248
EVROPA 287
EXPERT-2 315
EXPERTI 293
EXPLOZE 285
EXPLOZE II 287
EXTREMISMUS 303
FAGOT 315
FAKULTA 268
FANATIK 284
FARKAČ 101
FAŠISTA 269
FAUST 315
FD (HOTELY) 299
FELIX 315
FIAT 279
FIKAR 26, 27, 28, 29
FILOLOG 315
FILOSOF 315
FILTR 291
FLORENC 59, 245, 247, 248
FLORIAN 29
FOREJT 19
FOSFOR 284
FOTO 284, 292
FOTOCHEMA 299
FRANCIE 288, 301
FREDERIE LACOSTE 332
FRÉZAŘ 315
GABRIELA 315

GAMA 315
GANGSTER 283
GEODÉZIE 298
GEOLOG 315
GEOLOGIE 271
GORKI 279
GRAND 288
GRANWALD 303
GREGOR 323
GUKOMOV 299
GUMA 289
H 344
H-4 341
HADICE 267
HAJAJA 315
HALA 285
HALAS 315
HAVEL 269
HEBREISTA 315
HEINRICH 28, 98, 105
HELVÍKOVICE 267
HELWAN 287
HEREC 315
HEYDRICHIÁDA 305
HLASATEL 268
HNÍZDO 376
HODR 20, 21, 96
HOLICE 269
HONZA 1 315
HONZA 8 315
HORKALEN 259
HORNÍK 292
HOROLEZEC 315
HOTEL 300
HRAD 376
HROCH 315
HROMADA 315
HUGO 335
HUMPOLEC 276
HYGIENA KHES 266
HYNEK 335
CHALUPNICE 293
CHATA 283
CHEMIE 301
CHEMIK 303
CHEMING 298
CHEPOS 300
CHODOKI 40
IMPLA 289
INN 303
INTERNÁT 280
ITÁLIE 303
IVAN 315, 334
IVTAS 300
J 344
JÁCHYM 12
JANA 341, 343
JANOV 292
JAROMĚŘ 258
JAROSLAV 274
JESENNÝ 263
JEZERA 25
JEŽEK 12
JILEMNÍK 271
JINDRA 259
JIŘINA 17
JISTIČ 263
JORDÁK 302
JUGOSLÁVIE 287
JUNÁK 270
JUSTICE 267
KABELY 301
KÁJA 315
KALEIDOSKOP 11
KALOUS 17
KAMILA 315
KANÁL 292
KANTER 282
KAREL 20, 24
KAREŠ 14
KARKULE 282
KARLOS 303

KERAMIKA 305
KINO 286
KLÉR 298
KLUPP 285
KNIHA 25
KNYK 280
KOCLÍŘOV 260
KOHOUTY 269, 282
KOLOUCH 14, 17, 26, 29
KOMENSKO 267
KOMPONENT 315
KONOPÁČ 291
KONRÁD 303
KONTAKT 292
KONTEJNER 290
KONTIS 3 291
KORESPONĎÁK 284, 292
KOSEK 24
KOTEL 286
KOVÁŘ 264
KOVO 282
KRAJAN 1 315
KRAKONOŠ 282
KRAS 289
KRESBA 282
KRMIČ 263
KROKUS 303
KRPAP 301
KRUH 303
KRUPA 270
KŘEMEN 278
KŘÍŽEK 275
KUČA 334
KULTURA 299
KUNČINA 266
LABE 303
LACOSTE viz FREDERIE LACOSTE
LATEX 280
LÁZEŇ 278
LÁZNĚ 278
LEGIONÁŘ 286
LESNÍK 305
LETÁKY 286, 291
LETEC 302
LEV 39, 336
LIDOSPRÁVA 264
LINHART 18
LÍPA 315
LIS 264
LÍSTEK 280
LIVERPOOL viz OPERACE LIVERPOOL
LODIVOD 302
LOTOS 36
LOVEX 303
LYRIK 315
MAGDA 263
MALÍNSKÝ 11
MALÍŘ 280
MANDÝSEK 278
MANIFEST 39
MASNA 298
MATOUŠ 274
MAZUT 315
MEDEK 328, 333, 334
MEDIUM 286
MELIORACE 266
MĚNA 285
MĚSTO 281
MÍLA 47, 51, 53, 55, 60
MILENA 98
MIROSLAV 61
MISTR 315
MKD 294, 298, 302, 303
MLÁDEŽ 274, 303
MLÝN 289
MOČOVINA 288
MONOKRYSTAL 298
MONOPOL 301
MONTAS 300
MORA 36
MORAVA 37

MOTOR 267
MOUČKA 285
MSTITEL 275
MUNICE 274
MUSIL 13
NÁDRŽ 291
NÁCHOD 303
NÁLEPKA II 292
NÁPISY 261
NÁŘADÍ 280
NÁSTĚNKY 286
NATO 302
NÁVRAT 299
NAVRÁTILCI 293
NECKY 190
NECHANICE 305
NEKOLA 12, 18
NĚMECKO 303
NEPTUN 22, 24, 25, 26, 29, 96, 97, 99, 327, 333, 334
NEVOLNÍK 291
NOVÁ PAKA 265
OBČANÉ 268, 283
OBORA 284
OBSLUHA 334
ODBOJ
ODBORÁŘ 341
ODH 282
ODKLON 285
ODPOVĚĎ 302
OHEŇ 270
OHNIŠŤANY 268
OCHRANA 301
OLEJ 290
OLŠINSKÝ 335
OPERACE LIVERPOOL 334
OPERACE THOMAS MANN 19
OPRAVÁŘ 274
ORBAN 274
OST 302
OSTROV 25
OTELA 303
PALIVEC 283
PANEL 269
PANELÁRNA 269
PANENKA 12, 18
PAPEŽ 291
PASÁŽ 280
PAST-1 282
PEL 284
PERMONÍK 281
PERNÍK 258
PEŘINOVÁ 13
PILÍŘ 279
PÍSAŘ 270, 292
PÍSMÁK 286
PÍST 283
PISTOLE 275
PK 342
PLAKÁT 262, 268, 279
PLAMEN 19, 36, 262, 284
PLATINA 292
PLES 11
PLUTO 328
PLYN 290
PLYNOSTAV 300
PODAROK 35
PODLOUBÍ 279
POHLEDNICE 283
POHODLÍ 301
POKOLENÍ 299
POLÁK 232
POLAPA 267
POŠTA 268, 270
POUZDRO 291
POVODÍ 217
POZOROVATEL 268
POŽÁR 264, 279, 305
POŽÁRY 284
PRAPOR 281
PRÁVNÍK 193
PREMIÉR 315, 376

PROJEKTANT 266
PROVAZ 275
PROVOLÁNÍ 288
PRŮMSTAV 276
PŘEDMĚT 286
PŘÍTEL 280
RADAR 303
RÁDIO 301
RAKETA 284, 291
RÁMY 293
REAKTOR 262
REDAKCE 276
RELACE 290
REORGANIZACE 264
RIGO 615
RICHARD 27, 28, 98, 99, 104
ROBERT 190
RODINA 11
ROKO 195
ROLÁK 284
ROZVADĚČ 289
ROZVOJ 302
RUBENA 300
RUDA 176
RUFMORD 29
RŮŽIČKA 12
RVHP 300
ŘETĚZ 283
ŘEZAČKA 266
ŘIDIČ 274, 283, 300
ŘÍJEN 281
S 344, 345
SANDRIK 260
SANTANO 21
SATELIT 303
SAZE 286
7. BŘEZEN 305
SEKRETARIÁT 281
SEKRETÁŘ 315
SEKTY 298
SENDRAŽICE 270
SEVER 29
SEZNAM 281
SILO 261
SIRÁKOVICE 280
SÍRAN 264
SKEŘ 258
SKLADOVÁKY 288
SKUPINA 315
SKUPINA I 248
SKUPINA X 315
SLÁVEK 21
SMĚS 290
SOCIN 302
SOKOL 275
SOŇA 341, 343
SONÁTA 341
SPALOVNA 291
SPECIAL 301
SPECIALISTA 290
SPOJE 265, 294, 298, 301
SPOJENÍ 282, 284, 300
SPORT 450 265
SRPEN 285
STÁTY NATO 288
STAVBA 301
STAVEBNICTVÍ 261
STAZ 302
STÁŽISTÉ 301
STOH 263
STROJBAL 293
STROJÍRENSKÉ OBJEKTY 293
STROJÍRENSTVÍ 294
STŘED 150, 177, 179, 180, 181, 205, 382
STUDENTI 301
STUDNA 264
SUVERÉN 283
SVĚDECTVÍ 282
SVÚS 299
SYNTÉSIA 298
SYŘANÉ 286
ŠATNA 281

ŠERLICH 279
ŠKODA 279
ŠKOLY 283, 300
ŠKŮDCE 276, 288
ŠNEK 259
ŠOUPAL 279
ŠPALÍČKY 262
ŠROUB 268
TÁBOR 282, 287
TAJEMNÍK 263, 267, 289, 335
TECHNOMETRA 294
TEPLÁRNA 280
TEROR 266, 300
TESLA 280, 301, 302
TESLA 60
THOMAS MANN viz OPERACE THOMAS MANN
TISK 11
TITAN 291
TORO 19
TOVARA 190
TRAVIČ 285
TROCKISTÉ 263
TROSKY 280
TŘEBECHOVICE 265
TULIPÁN 36
TX 287
TYLER 333
UČITEL 267
ÚČTÁRNA 281
ÚDER 263
UNICHEM 299
ÚNIK 286
UNION 287
USA 299
ÚSPORY 278
VAGON 288
VANDAL 279, 281
VÁPNO 280
VĚDA 299
VĚNO 315
VIADUKT 280
VÍDEŇ 262
VIŠEŇ 281
VÍTR 284
VODA 269
VOJÁK 299
VOSTOK 303
VÚD 293, 300
VŮDCE 315
VÚPCH 303
VÝJEZD 299
VÝKUP 263
VÝLOHA 281
VÝPRAVČÍ 274
VÝROVKA 376
VYZVĚDAČ 302
ZAHRADNÍK 279
ZAJÍC 14
ZÁJMOVÉ MONOPOLY 303
ZÁLABÍ 274
ZÁMEK-SIRKA 12
ZÁMRSK 271
ZÁPACH 12
ZARÁŽKA 288
ZÁSTUPCE 268
ZÁŠKODNÍK 267, 269, 284
ZÁVLEK 287
ZÁVLEKY 286
ZÁVORA 296
ZBĚH 281
ZDENKA 280
ZDRAVÍ 302
ZELENKA 283
ZEMĚ 301
ZEMĚDĚLEC 283
ZEMĚDĚLSTVÍ 294
ZLATÁ KOTVA 261
ZMETKY 260
ZNAK 275
ZPA 60 302
ZPĚVÁK 315, 390

ZRÁDCE 98
ZTRÁTA 290
ZTS 301
ZVIČINA 281
ŽDÍREC N. D. 280
ŽELEZO 299
ŽHÁŘ 268

SBORNÍK ARCHIVU MINISTERSTVA VNITRA

4/2006

Vydává archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra České republiky
Odpovědná redaktorka: **Vladimíra Vaníčková**
Obálka a grafická úprava: **Ira Shanfeld**
Sazba a tisk: Tiskárna Ministerstva vnitra, p. o., Bartůňkova 4, 149 01 Praha 4

© Ministerstvo vnitra České republiky, odbor archiv bezpečnostních složek MV

ISSN 1214–4274

NEPRODEJNÉ

SBORNÍK ARCHIVU MINISTERSTVA VNITRA • 4/2006

SBORNÍK ARCHIVU MINISTERSTVA VNITRA

4/2006

Články a studie

Profesionální lháři (Aktivní opatření čs. rozvědky do srpna 1968)
Výbuch na Staroměstském náměstí 7. 11. 1962
Procházkova Přestřelka ve světle archivních pramenů

Biografie

Komunistický policista a minulost (Karel Fremund)
Štěpán Plaček
Životní příběh politického vězně dvou totalit (Josef Nestával)

Fondy a materiály

Rekonstrukce (Prameny k procesu s M. Horákovou)
Využití písemností z provenience personálních útvarů MNB a MV
Fond objektových svazků StB Hradec Králové
Zpracování svazkové agendy
Správy sledování
Dokumenty k Blaženi Vilímovi

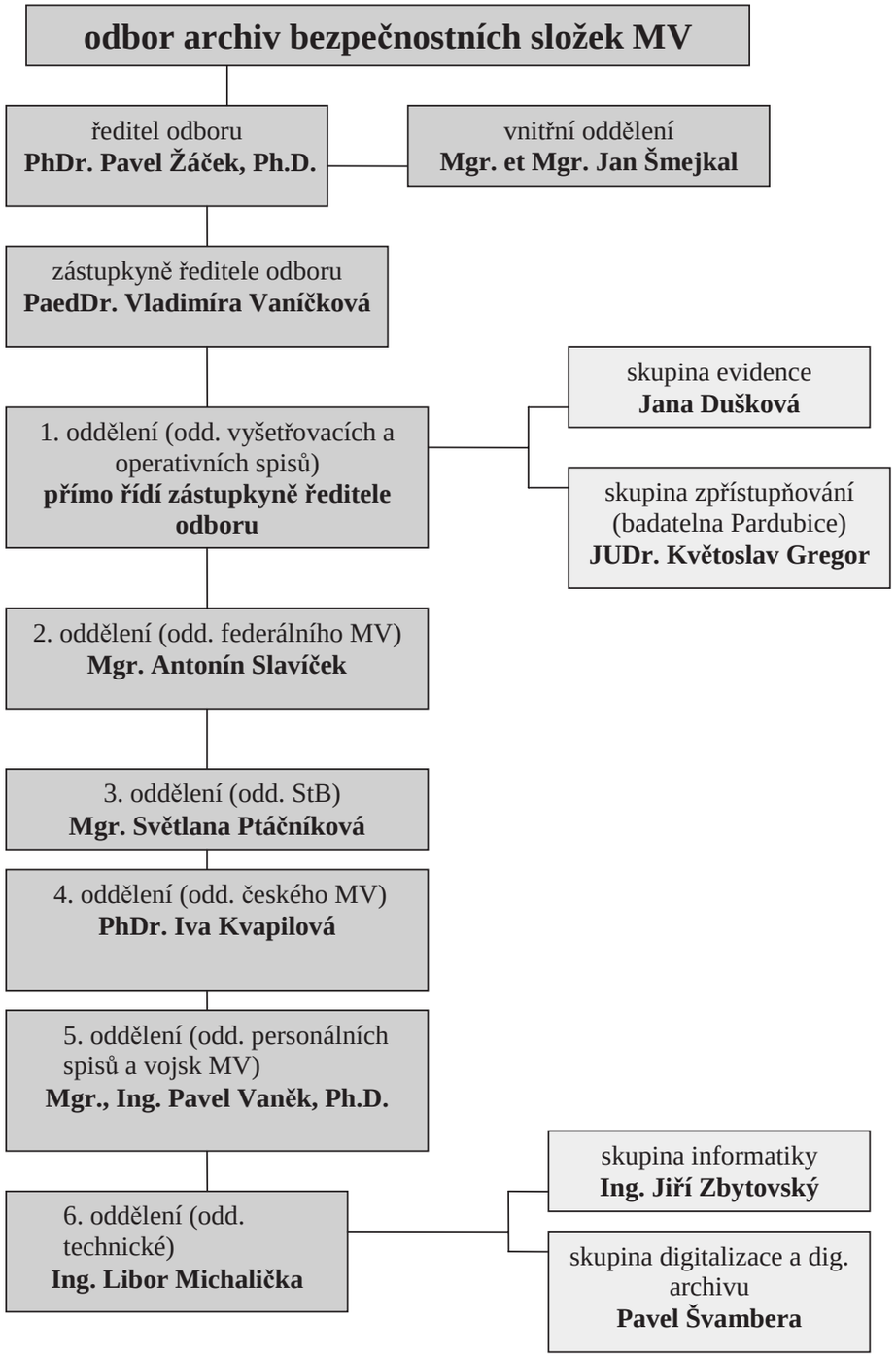
Varia

První archivní prohlídka u bezpečnostních složek MV
Digitalizace audionahrávek
Druhá česká oběť „schvalování“ atentátu na Hitlera

Archivní A Ž

Anotace

Z knihovny Archivu Ministerstva vnitra

odbor archiv bezpečnostních složek MV
ředitel odboru
PhDr. Pavel Žáček, Ph.D.
vnitřní oddělení
Mgr. et Mgr. Jan Šmejkal
zástupkyně ředitele odboru
PaedDr. Vladimíra Vaníčková
1. oddělení (odd. vyšetřovacích a operativních spisů)
přímo řídí zástupkyně ředitele odboru
skupina evidence
Jana Dušková
skupina zpřístupňování (badatelna Pardubice)
JUDr. Květoslav Gregor
2. oddělení (odd. federálního MV)
Mgr. Antonín Slavíček
3. oddělení (odd. StB)
Mgr. Světlana Ptáčníková
4. oddělení (odd. českého MV)
PhDr. Iva Kvapilová
5. oddělení (odd. personálních spisů a vojsk MV)
Mgr., Ing. Pavel Vaněk, Ph.D.
6. oddělení (odd. technické)
Ing. Libor Michalička
skupina informatiky
Ing. Jiří Zbytovský
skupina digitalizace a dig. archivu
Pavel Švambera